

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**Marianne Elisabeth Reimer
–; men facaden var pæn!
min slægtshistorie**

-; men facaden var pæn!
min slægtshistorie

Af samme forfatter:

Artikel: *Hvorfor Nyboder ikke blev som det burde, eller træk af 1700-tallets bygningshistorie.*
Marinehistorisk Tidsskrift, 14. årgang, nr. 4,
november 1981.

Artikel: *En skilmissehistorie.*
Siden Saxo, Magasin for dansk historie, nr. 3,
2. årgang, 1985. DHF og Rigsarkivet.

Redaktør af: *Personale i Rigsarkivet og Landsarkiverne.* Januar 1990.
Rigsarkivet og G.E.C. Gads forlag 1990.

27. september 2004 – og hvad der deraf fulgte!
Forlaget Hartwich 2007.

Marianne Elisabeth Reimer

**–; men facaden var pæn!
min slægtshistorie**

Udgivet af Marianne Reimer 2010

-; men facaden var pæn! min slægtshistorie
© Marianne Elisabeth Reimer 2010
Layout: Marianne Hartwich
Tryk: Scandinavian Book ApS, Århus
1. oplag

ISBN: 978-87-993720-0-3

For illustrationerne med kildeangivelse er der indhentet tilladelse til anvendelse.

For enkelte illustrationers vedkommende har det ikke været muligt at finde frem til eller komme i kontakt med den retmæssige indehaver af ophavsrettighederne. Såfremt ophavsretten på denne måde er krænket, er det sket ufrivilligt og utilsigtet.

Øvrige fotos er private.

–; men facaden var pæn!

min slægtshistorie

Indholdsfortegnelse:

Forord	side	9
Reimerne i Ditmarsken	side	15
Reimerne på Lolland	side	39
Fem karrieremennesker i det sønderjyske.....	side	115
Kirurgen i Hellebæk	side	143
Reimerne i Jylland.....	side	211
Gårdmændene på Hindsholm – Stationsforstanderen i Strib ...	side	255
Flensborgerne	side	299
Reimerne i København.....	side	333
Skåningen og Langeland	side	389
Langelænderne og deres videre færd i Sorø	side	407
Midtsjællænderne – Jeppe på Bjerget	side	451
Aschengreenerne – Christophersenerne i Sorø	side	475
Olssonerne i København	side	545
Sløjfen bindes.....	side	643
Efterskrift	side	679

Forord

Idéen til denne slægtshistorie fik jeg for godt 40 år siden, da jeg blev ansat i Rigsarkivet. Igennem vejledning af de besøgende fik jeg indsigt i de skatte, der findes dér. Udforskningen af disse umådelige skatte muliggør blandt meget andet, at man kan dykke ned i sin slægts historie. Jeg havde nok i forvejen gennem min nærmeste familie hørt, at mine egne forfædre var ret så udbredte. Og igennem faderkrøniken og modermælken fik jeg hurtigt fornemmelsen af, at der virkelig var noget at gå i gang med og tage fat på – både i henseende til tid, sted og gerning. Mine forfædre er hverken værre eller bedre end andres; men jeg vil vove den påstand, at de er sjovere.

Det har været mine intentioner at fortælle om alle mine identificerbare forfædre – ikke blot at oplyse deres data, fødsel, vielse og død samt deres børn; men også at beskrive det samfund og den tid, de levede i. Både de sociale samfundsforhold, de lokale forhold, de erhvervsmæssige, de civile, de retslige og menneskelige forhold m.m.m., som de måtte have været involveret i, vil blive beskrevet. Og så vil det hele blive omkranset af en beskrivelse af de politiske forhold, som herskede på de pågældendes tid, og hvis de selv har spillet en passiv – ja måske aktiv – rolle i Danmarkshistorien, hører vi naturligvis også om dette. Det er dog ikke min intention at lave en videnskabelig fagbog, men derimod en faction-bog, hvor den gode personalhistorie er rammet ind af de historiske forhold. Af samme grund vil man hverken finde noget noteapparat med kildehenvisninger eller personregister.

Slægtshistorien er forsynet med en del billeder – både af personerne selv, af deres breve, af deres autografer og ikke mindst af de huse, de boede i. Hvis det ikke har været muligt at identificere deres boliger gennem overleveringen eller ved granskning af matrikelkort, har jeg i enkelte tilfælde i stedet gengivet landsbykirken i de respektive sogne eller eksteriørbilleder fra den pågældende by eller gods. Hvis deres huse nu er nedrevet, har jeg i enkelte tilfælde 'klaret' mig med gengivelse af Christen Købkes malerier. De fleste billeder er private optagelser eller privatejede. I modsat tilfælde vil kilden altid være anført.

Man vil lægge mærke til, at de gengivne huse og facader stort set alle er pæne!!!!

Slægtshistorien er delt op i 14 afsnit, der hver beskriver en gren af familien:

1. afsnit: Fortæller om de ældste Reimere i Ditmarsken.
2. afsnit: Reimerne på Lolland omhandler min farfars fars direkte forfædre.
3. afsnit: Fem karrieremennesker i det sønderjyske omhandler min farfars mors ældste forfædre.
4. afsnit: Kirurgen i Hellebæk fortsætter med min farfars mors familie.
5. afsnit: Reimerne i Jylland beskriver min farfars far og hans børns liv dér.
6. afsnit: Gårdmændene på Hindsholm og Stationsforstanderen i Strib omhandler min farmors far og hans aner.
7. afsnit: Flensborgerne tager os til min farmors mors slægt.
8. afsnit: Reimerne i København beskriver min farfar og farmor og deres børn.
9. afsnit: Skåningen og Langeland omhandler min morfars fars familie.
10. afsnit: Langelænderne og deres videre færd i Sorø omhandler fortrinsvis min morfars mors slægt.
11. afsnit: Midtsjællænderne – Jeppe på Bjerget beskæftiger sig med min mormors fars slægt.
12. afsnit: Aschengreenerne – Christophersenerne i Sorø behandler min mormors mors slægt.
13. afsnit: Olssonerne i København beskriver min morfar og mormor og deres børn.
14. afsnit: Sløjfen bindes er en sammensmeltning af alle forrige afsnit.

Hvert afsnit er øverst forsynet med en lille slægtsoversigt – enten en descendenstavle eller en ascendenstavle for overskuelighedens skyld. Derudover er hver ane i teksten også forsynet med et ane nummer. Jeg har her benyttet Kekule von Stradonitz' system. Det går i korthed ud på, at alle aner – opstillet generationsvis – får et fortløbende nummer. Den person, hvis aner det omhandler – probanden – har nr. 1. Dennes far har så nr. 2, mor har nr. 3, farfar nr. 4, farmor nr. 5, morfar nr. 6 etc. En forfar har altid et lige nummer og en formor altid et ulige. Alle fædre har altid nummeret, der er det dobbelte af dets barn, og moderen har altid faderens nummer plus 1. Hver generation begynder med det tal, som der er aner i i den pågældende generation, det vil for eksempel sige, at farfars far er nr. 8, for der er otte personer (oldeforældre) i den generation. Som eksempler kan nævnes, at

farfars farfar har nr. 16, og hans hustru har nr. 17 etc. Man har 16 tipoldeforældre og 32 tiptipoldeforældre etc.

Når man i løbet af de seneste to år koncentreret har beskæftiget sig med at nedfælde historien om disse forfædre, kan det ikke undre, at man får nogle favoritter, som man bedre kan lide end andre. I mit tilfælde drejer det sig om rømningsmanden, barnebrudsrøveren og selvmorderen Thomas Flindt Reimer, brødudsalgsindehaveren Ane Sophie Kann, kirurgen i Hellebæk Peter Jacobsen, stationsforstanderen Peder Hansen, skipperen, krigsfangen Wilhelm Lassen, mobningsofferet, murersvenden og selvmorderen Niels Aschengreen og hjemmegående husmoder Caroline Christophersen. Og hvis vi har et wildcard, vil det blive givet til hjemmerøveren og selvmorderen Hans Pedersen Hviid.

Man får også deres tanker, idéverden og færden ind under huden, og med fare for at blive for rørstrømsk, forekommer det, at L.C. Nielsens fødelandsang: »Jeg ser de bøgelyse øer udover havet spredt« bedst dækker denne stemning og følelse. Og her tænkes på andet og tredje vers:

»Jeg ser de slægter, som gik hen, mens hundredåret skred,
som vandt på Kongedybet, som under Dybbøl led;
de elsked ungt, de drømte langt, de så kun alt for kort,
men frem af dem stod folket. Og dette folk er vort.

Og derfor bøjer vi vort sind, hvor vi i verden går,
med længsel mod de strømme, som disse kyster når,
og derfor samler vi hvert navn, som steg af folkets jord,
i dem vor fortid leved, af dem vor fremtid gror.«

Der er ingen tvivl om, at den der bedst ville kunne følge mig heri, er ane nr. 4 Johan *Peter* Reimer.

Følgende personer skylder jeg Tak:

Ane nr. 3, Else Ewelyn Reimer, som aldrig har tvivlet på, at jeg ville fuldføre.

Min Faster Erna Reimer, som, så længe tilbage jeg kan huske, fyldte mig med historier om »de gamle nøkkefår«.

Og så er jeg også Statens Arkiver – her især Rigsarkivet – med dets enorme uvurderlige samlinger og dets dygtige og hjælpsomme personale tak skyldig.

Marianne Elisabeth Reimer
Nivå, Nytår 2010

Erobringen af Dithmarsken 1559. Udsnit af stik af Caspar Ens.

Reimerne i Ditmarsken

Kapitel 1

Navnet Reimer stammer oprindeligt fra Tyskland, hvor det i 1200-tallet blev benyttet som fornavn. Navnet er sammensat af stavelserne Regin og Marir, og direkte oversat betyder det 'styrende magt', idet Regin betyder guderne = den styrende, og Marir betyder berømt. Navnet blev, efter den ældre tyske oprindelse i form af Reinmar, benyttet i Norden som efternavn, dvs. slægtsnavn. Sidenhen kan man støde på udgaven: Reimers, men dette er patronymikon for Reimer, idet 's' er et genetiv –s, dvs. Reimer's søn. Endvidere kan navnet Reimers betragtes som et folkeligt tilnavn, som vi i Danmark støder på i 1700-tallet.

Den første gang vi, i denne slægtsmæssige sammenhæng, støder på navnet er i 1530'erne i Ditmarsken. Her findes der en oversigt over våbnerne og bomærkerne for Ditmarskens adel, herskaber og familier. Det er beskrevet af Jan Adolphsen fra Bussum i Ditmarsken i 1598. Han skriver: »Christian Becker fra Wesselbühren er, af [Kejser] Karl V i Bruxelles den 12. januar A.D. 1532 ved sin trofaste tjenstvillighed, tildelt en grav i Lateranpaladset, og med ham hans brodersøn *Reimer* Becke – [og] efterfølgende [er] alle mands- og kvindepersoner – [og] deres slægt adlet«. Herefter følger en beskrivelse af det våbenskjold, slægten herefter bliver tildelt af Kejser Karl V. Det er tvedelt med en halv sort ørn i hovedfeltet og en blå stjerne med seks takker i sidefeltet. Ud over denne adelslægt Becker, i hvilken fornavnet Reimer altså finder anvendelse, findes endvidere følgende våbenbærende slægter i Wesselbühren: Vodiman, Wenningman, Todieman, Havermann, Beensmann, Hudiemann, Hartmann, Welding, Habiemann og endelig Grote Reimer. Det stadfæstes og konstateres, at slægten Reimer fører et våben med et opret anker, der har en stjerne i ankerets vandrette venstre stang (hvilket er heraldisk højre). Dette våbens farver har vi endnu ingen indsigt i.

Disse våbenførende/bomærkeførende indvånende slægter er her nævnt sammen, fordi de stod sammen om at bygge byen Wesselbührens kirke viet til Sankt Bartholomæus. Den er trefløjet og forsynet med et højt spir. Wesselbühren ligger i Nordditmarsken syd for den store Eiderdæmning og vest for Ditmarskens hovedby Heide. Vi ser her, at navnet på denne tid – 1500-tallet – både figurerer som fornavn og som slægtsnavn. Vi har intet bevis for, at forannævnte Reimer Becker, der er nevø til ham, der blev adlet af Karl V, er vores slægt. For det første er han en Becker, og for det andet tyder våbenføringen slet ikke på det.

Excurs. For en ordens skyld skal det lige bemærkes, at Kejser Karl V var Europas og dermed den vestlige civilisations mægtigste hersker. Gennem sine forældre, Filip den Smukke af Habsburg og Johanne den Vanvittige af Spanien, havde han arvet de østrigske arvelande inkl. Bøhmen m.m., Flandern, Nederlandene, Burgund, Spanien, Napoli samt de oversøiske besiddelser i Latinamerika; endvidere var han i 1519 udnævnt til kejser over det Hellige Tysk-romerske Kejserrige. Han lå i 'naturlig' evig strid med Frankrigs konge, Frans I, og dengang valgte man at løse stridigheder ved krig. Et af de barskere udslag heraf var Karl V's plyndring af Rom i 1527, 'Il Sacco di Roma'. Det forekom ham, at Paven, Clemens VII, på trods af løfter om det modsatte, var lidt for gunstig indstillet over for Frankrig og opfordrede Frans I til at bryde sin ed over for Kejseren, hvorfor Pavestaten en gang for alle skulle have en lærestreg – og det fik den. Den 5. maj væltede de kejserlige landsknægte – vanvittige af hævntørst og had mod Pavestaten – ind over Roms mure. Intet kunne standse dem, og Pavens tropper blev under vildt håndgemæng trængt tilbage fra gade til gade, mens byen gik op i flammer. Hvad der var tilbage af Rom, fra Antikkens dage, blev ødelagt, knust og smadret og sat ild til. Der fandt systematiske plyndringer sted af romerske borgeres huse, kvinderne blev skændet, og mændene pint til at udlevere alt, hvad de ejede for derefter at blive dræbt. Fulde landsknægte fejrede orgier i kirkerne sammen med skøger og andet krapyl. Soldater iført præsteklæder drog gennem gaderne, mens de foran sig drev prælater, som de havde klædt i kvindeklæder. Ofte skete der det, at en familie gav alt fra sig ved første besøg af banditterne, for derefter brutalt at blive myrdet, når en ny bande dukkede op, og man da ikke længere havde noget at købe sig fri med. Befolkningen, som var på 90.000 indbyggere, blev decimeret til 30.000 indbyggere, da 'Il Sacco' var overstået, og mange af de overlevende, som ikke bagefter døde af hungersnød og pest, var mærket for resten af livet, så man kaldte dem 'levningerne fra Il Sacco'. Plyndringen varede i en uge, hvori Paven havde søgt tilflugt i Engelsborg, og efter en måneds forløb overgav Paven sig grundet mangel på mad i Engelsborg. Han måtte af med en mægtig løsesum samt sin gyldne tiara. Den plyndrede by kunne nu begynde på en frisk – og blive genopbygget i den nye altoverskyggende stil, renæssancen, og derigennem genopstå som ny i ny pragt. Kejseren nægtede at være ansvarlig for den barbariske handling. Han gav Paven det meste af Pavestaten tilbage, men han – Karl V – mente åbenbart herefter, at han havde ret til at lade sine adelsfolk, og her især dem, som måske havde været hans aktive medvidere til 'Il Sacco', begrave i Lateranet. Lateranet er Roms og dermed den romersk-katolske kirkes ældste kirke, og som følge deraf

Roms domkirke. I løbet af middelalderen blev mange af Roms fornemme slægter begravet dér, så det har åbenbart været en selvfølge at fortsætte denne tradition. Kirken er i dag – ligesom paladset – efter pavernes 'hjemkomst' i 1377 efter deres udlændighed i Avignon, blevet totalt ændret. For det første er Lateranet ikke mere pavernes officielle residens, og for det andet er både kirke og palads blevet totalt ændret, ombygget og overklasket med renæssancens og barokkens stilarter, så det er vanskeligt at genfinde de oprindelige bygninger. Det er også derfor vanskeligt – om ikke umuligt – at genfinde Reimer fra Ditmarskens grav.

Kapitel 2

Typisk marsklandskab fra Hertugdømmerne.

Ditmarsken er et landskab i hertugdømmet Holsten. Det ligger yderst mod vest mellem Ejderen i Nord og Elben mod Syd. Naturen er marskland og meget lig de øvrige områder ved Vadehavet og Frisland med 'slik' og 'gest'. Tidevandet overskyller de lavtliggende egne, så det opslæmmede 'slik' efterhånden, som det bliver inddiget, bliver til meget frugtbare arealer. Bag digerne og dæmningerne findes veje, der dog ofte bliver oversvømmede, og dermed svært fremkommelige. De 'sikre' (intet er dog sikkert, når stormfloderne rigtig tager fat) marskegne omdannes til såkaldte 'koge', når de er blevet forsvarligt inddæmmede. Og det er disse områder, der er og bliver meget frugtbare, og denne frugtbarhed danner grundlag for den store rigdom, som bondebefolkningen og dermed hele Ditmarsken nød godt af. Ditmarsken indgik sammen med grevskaberne Stormarn og Holsten i det, af den Tysk-Romerske kejser i 1474, oprettede hertugdømme Holsten. Hertugdømmet var i modsætning til hertugdømmet Slesvig, der ligger imellem Kongeåen i nord og Ejderen i syd, en del – et len – af Tyskland; men ved historiens lunespil havde herskerne, over dette landområde middelalderen igennem, været den danske konge samt og/eller en hersker fra en sidelinie

til den kongelige æt. Disse kaotiske og ubegribelige forhold fortsatte lige til 1864, hvor det på en brutal måde blev løst. Der er derfor ingen grund til her at prøve at forklare eller udrede forholdene her, thi det er prøvet forsøgt et utal af gange, uden at nogen er blevet klogere af det.

Ditmarsken, som er et meget lavtliggende, af talrige grøfter, gennemstrømmet område, blev styret af rige, selvstændige og selvhævdende bønder. Det var et frit bondesamfund, som naturligvis klagede over kejserens bestemmelse om at indlemme det i Hertugdømmet, idet det formelt da hørte under ærkebispens af Bremen. Der skete dog intet derved: Klagen blev ikke taget ad notam, og man kan sige, at indlemmelsen vel nærmest var af formel karakter. I begyndelsen af år 1500 var det rige og frie bondesamfund i Ditmarsken blevet en torn i øjet på både den danske konge, Hans, hans broder hertug Frederik (I) og det holstenske ridderskab. På trods af at de to brødre var uenige om alt, kunne de dog enes om, at det nu var på tide i fællesskab at gøre op med ditmarskerne og fastholde kravet på dette frie og rige bondesamfund. Som så ofte før og siden kom vejrliget til at spille den afgørende rolle i Danmarkshistorien. Allerede i februar blev det tøvejr med piskende regn, og dermed var selve marsken blevet helt ufremkommelig. Angriberne kunne, pga. disse geografiske forhold, ikke trække ud til siderne og således udnytte deres talmæssige overlegenhed; de blev klemt inde mellem ditmarskernes vejspærring og den fremrykkende kolonne bagfra. Det navnkundige slag, der fandt sted den 17. februar 1500, blev en vældig sejr for ditmarskernes bondehær. De huggede ned for fode, først lejesoldaterne og derefter adelsopbudet. For det slesvig-holstenske ridderskab blev det et forfærdeligt mandefald, idet næppe én slægt undgik at tælle faldne. Den lille bondehærs sejr over den dansk-nordiske konge og hans broder vakte opsigt viden om, og nederlaget blev en katastrofe for Kong Hans.

Således sejrende fik landskabet Ditmarsken lov til at leve videre som et frit bondesamfund indtil 1559. Hertugdømmet Holsten blev styret af tre hertuger: Den danske konge, Frederik II, hertug Adolf af Gottorp, der var Christian III's broder, og hertug Hans den ældre af Haderslev, der ligeledes var Christian III's broder. Adolf kunne ikke udholde, at der levede et frit bondefolk lige uden for hans egne døre, så han opfordrede sine holstenske medregenter til et samlet angreb. Det blev en stor og slagkraftig hær med godt 17.000 hvervede landsknægte som hærens kerne, der i maj 1559 stod mønstret ved Holstens grænse til Ditmarsken. Alle tre hertuger deltog endvidere personligt. Her op imod stod blot ditmarskernes 12.000 fodfolks-tropper.

Angrebet begyndte 22. maj, efter at ditmarskerne havde afslået hertugernes krav om underkastelse. Efter nogle skinangreb mod Hemmingstedt, hvor hovedslaget havde stået i 1500, blev Meldorf indtaget 3. juni. Hvorefter landskabets sydlige del med Brunsbüttel måtte opgives. I midten af juni indledtes hovedangrebet mod 'hovedbyen' Heide østfra – stik mod bondehærens formodning. Kampen blev hård og bitter. Både hertug Adolf og Frederik II var i overhængende livsfare, så det blev rundkastet, at »ditmarskerne ikke var mennesker, men djævlé lig i styrke«. Dog, den 13. juni, måtte bondehæren give op over for overmagten.

Ditmarskernes råd på 48 mand sendte to præster til kongen for at bede ham modtage en deputation, der kunne indlede fredsforhandlinger. Og selvom deres situation forekom håbløs, lykkedes det dem dog at opnå tålelige vilkår. Landskabets 48-mands store råd måtte dog knælende gøre afbigt over for de forsamlede fyrster, og de måtte på deres landsmænds vegne til de tre hertuger aflægge en undersåtlig ed. De måtte aflevere alle deres våben og sejrstrofæer fra år 1500 samt en krigsskadeerstatning på 300.000 gylden. Endvidere måtte de fremover betale skat og yde sædvanlige undersåtlige forpligtelser; men de bevarede dog deres lokale selvstyre. De tre hertuger delte landet imellem sig: Frederik II fik den sydlige del, hertug Hans midten med Heide og hertug Adolf den nordlige. Hver fyrste indsatte en ansvarlig landfoged, som dog alle udgik fra kredsen af de hidtidige 48 råder, så helt slemt blev den nye tilværelse ikke. I 1580, da hertug Hans døde, blev landskabet tvedelt, så den gottorpske del også kom til at omfatte Heide, mens hele den sydlige del tilfaldt kongen, som hertug.

Det skal her nævnes, at der på denne tid var ualmindelige gode landbrugsconjunkturer. De stigende priser på landsbrugsvarer blev også til gavn for bondestanden, og som følge heraf udviklede der sig en selvbevidst bonde-overklasse, som i kraft af sin velstand satte sit præg også på Ditmarsken. Det var således de gode conjunkturer for landbruget i årene efter 1559, der fik Ditmarskens bondebefolkning til at affinde sig med den tabte selvstændighed.

*Det 48-mands store råd knæler og overgiver sig til de sejrende hertuger 1559.
Efter den Rantzauske Tavle.*

Kapitel 3

Hvordan har Reimerne deltaget i alt dette? Og hvad har deres position været? Sidst vi mødte en Reimer var det 'Grote' Reimer, som var med til at genopføre Skt. Bartholomæuskirken i Wesselbühren efter erobringen i 1559. Wesselbühren hører til den del af Ditmarsken, der først tildeltes hertug Hans den Ældre og derefter hertug Adolf af Gottorp. Grote Reimer har tilhørt det 48-mands store råd. Hvornår han er født, og hvornår han dør, kan vi desværre ikke sige.

Betydeligt mere interessant er det at vende blikket lidt ind i landet mod Ditmarskens hovedby Heide. Heide kirke, der oprindeligt er fra midten af 1400-tallet, blev også ødelagt ved erobringen i 1559. Takket være byens og landsdelens formuende og medbestemmende herrer blev den genopbygget allerede i 1560, dog blev spiret først sat på i 1611. Kirken er prydet med meget smuk udsmykning ved orgelpulpitur og alter i renaissance stil. Endvidere findes et meget smukt epitafium fra 1578 over de to brødre Oswald og Peter Reimer, der døde med en måneds mellemrum. Epitafiet er rejst af deres fader, Johan Reimer. Johan Reimer boede i Heide og tilhørte den berømte og vidt-forgrenede store slægt, der førte våbenskjoldet: To på hinanden korslagte ankre, som vender hagerne opad. Det huskes, at sidegrenen fra Wesselbühren, der omfattede Grote Reimer, i sit våben førte et enkelt oprejst anker med en stjerne. Det kan tænkes, at Grote Reimer er broder til Johan Reimer, men det er rent gætværk.

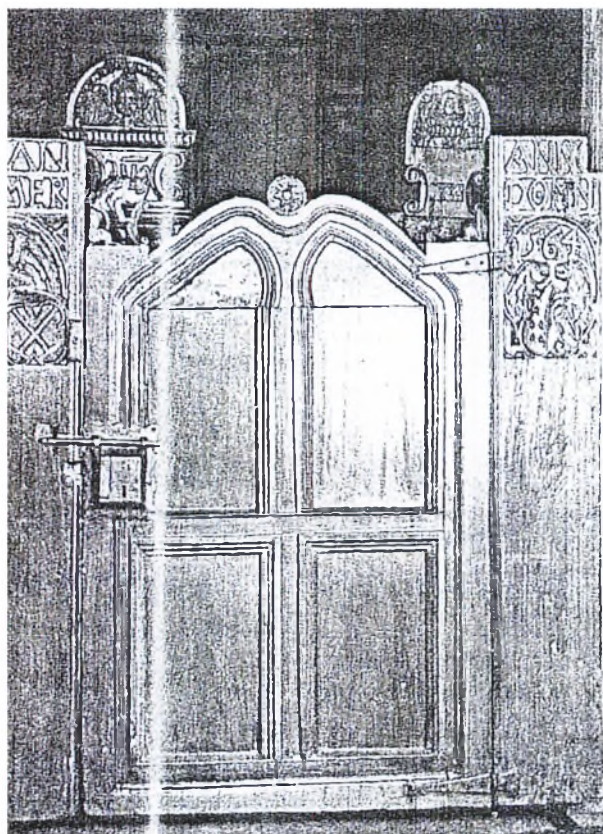
Johan Reimer, der var veteran fra frihedstiden og den sidste store fejde i 1559, havde været medlem af det såkaldte 48-mandsråd, og han var, sam-

Kirken i Heide. St. Jürgen kirke er bygget i 1560, mens spiret er fra 1611.

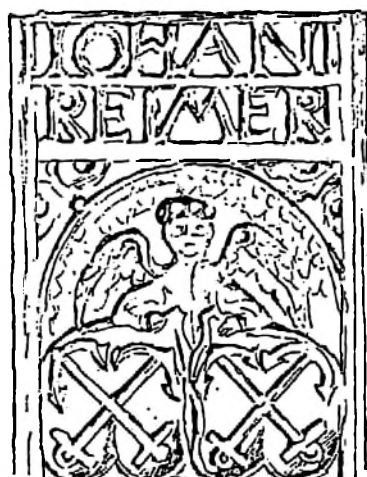
Kilde: Foto Kruse, Markt 37, Heide.

men med andre af de fornemste slægter i Ditmarsken, blevet taget som gidsel af de erobrende hertuger. Han var dog blevet frigivet, da fredsftalerne var blevet vedtaget. Siden hen var han hurtigt kommet til ære og værdighed igen. Han blev kaldt Woldersmann, hvilket er frisisk og sandsynligvis betyder voldgiftsmand. Endvidere fik han eget stolestade i kirken, hvor han som en selvfølge lod snitte sit og sin hustrus våbenskjolde ved vangerne. Det skete i 1564. Og her ser vi igen de korslagte opadvendte ankre i kryds. Her

*Rids af Johan Reimer og hustrus stolestade
fra 1564 i Heide kirke.*

*Kilde: Wilhelm Thiessen: Wappen und Siegel aus
Dithmarschen, Heide 1964.*

er der virkelig blevet ofret på udfoldelserne, idet vi har hans våben skåret to gange, hvor en engel holder det hele på plads. Hans hustrus våben, der sidder vis á vis hans eget, forestiller et tvedelt af to løver holdt våben med 5 sædekorn på heraldisk højre side og en halv ørn på den anden side. Desværre har det ikke været muligt at identificere denne slægt. Våbnet med sædekorn er ret almindeligt i Ditmarsken, men man kender kun navnene på de slægter, der enten har 3, 7 eller 9 sædekorn. Men ikke 5 sædekorn!!!

I 1592 sker der det, at Johan Reimer af hertugen udnævnes til landfoged, (vi husker, at hver af de tre – nu to – fyrster udnævnte en ansvarlig landfoged for hver sin del af Ditmarsken). Johan Reimer skulle nu stå til

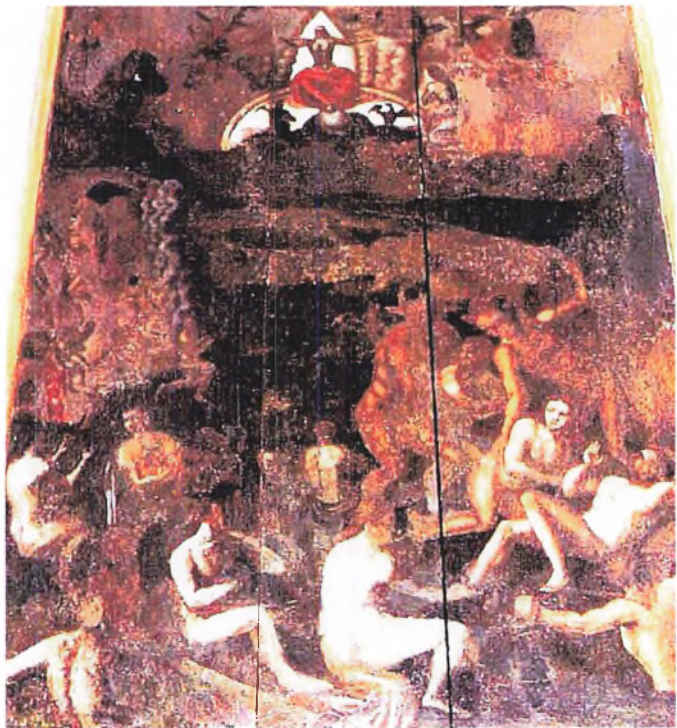
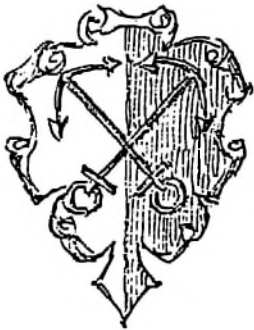
regnskab for den Gottorpske hertug, Johann Adolf, der havde efterfulgt sin fader, Adolf, i 1584. Men allerede i 1594 måtte han forlade embedet på grund af alder. Ved hans afgang blev det betydet officielt over for Gud og Hvermand, at han havde rygtet sit hverv ærefuldt, begavet og retskaffent, så det bragte mindelser frem om de ideale forhold, som havde hersket i det gamle Athen i 400-tallet før Kristus!!!

Alt havde dog ikke været idel lykke for Johan Reimer – ud over nederlaget i 1559 – havde han også lidt den tort at miste to af sine sønner – Peter og Oswald – inden for samme måned i 1578, hhv. den 8. oktober og 6. november. I den anledning lod han bekoste og opsætte et stort epitafium i Heide kirke. Det er smukt koloreret, hvorfor vi her for første gang ser slægtsvåbnet gengivet i farver: Det er tvedelt i hvidt og rødt, mens de korslagte ankre er sorte.

På forrige side: Johan Reimers epitafium over sine sønner Oswald og Peter, 1578 fra Heide kirke.

Nederst: Våbenskjoldet i farver og i stregtegning, samt epitafiet forstørret.

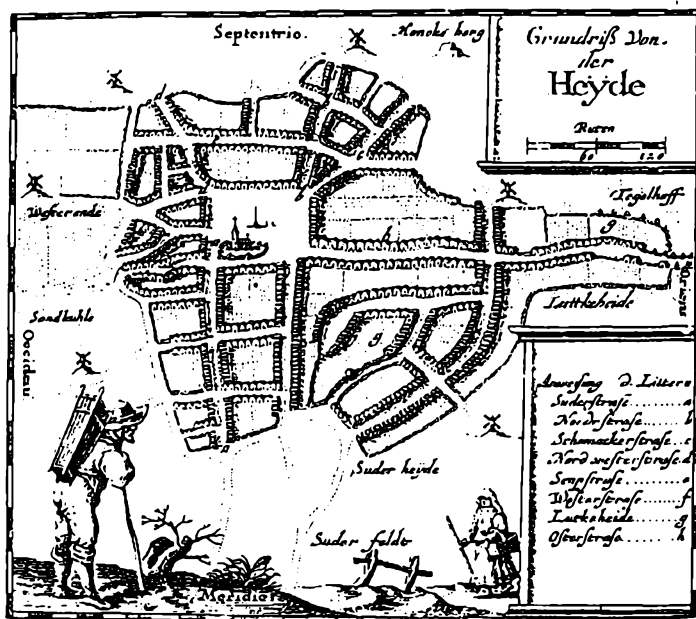

På epitafiet, der forestiller et typisk opstandelsesmaleri i fuldgyldig renæssancestil, er der en meget smuk inskription, som både findes på latin og tysk. For den melodiske rytmes skyld, vil det her blive gengivet på tysk:

»Peter und Oswald Reimers beid
 Johan Reimers Sohne hie zu Heid
 Zugleich gestorben zu blühender Zeidt
 Zu ein Monat von ein doch weidt
 Oswald zu Braunschwigk Peter hie
 denselben gödt genedich sie
 Der gemein zu Heid der zu gedenken
 Thut dies gemeld der Vater zur Kerken schenken«

Hvad de to brødre døde af, ved vi ikke, men det siges, at Oswald i denne blodige tid har været i Braunschweig i Nordtyskland. 1578 var ganske vist et af de få år, hvor der ikke fandt mindeværdige krigshandlinger sted; men der har naturligvis været mange andre mulige årsager til en hurtig død. Broderen Peter er derimod død hjemme i Heide.

Deres fader overlever dem lige til 10. marts 1601. Det ved vi, fordi det er dokumenteret, at han indtil da udviste slægtsfølelse og godgørheds-træk over for enken til hans slægtning Woldt Reimer, der allerede dør i 1569. Denne Woldt var landfoged og tidligere 48-er (ligesom Johan selv). Woldt ejede et hus på det sydøstlige hjørne af Heide Markt – altså byens markedstorv. Dette hus var i stads sjældent set i landet, og det var lige så højt som Heide kirke. Huset er nu revet ned grundet behov for gadeudvidelse. Woldts enke sad efter sin mands død i svare dårlige økonomiske kår, men blev altså hjulpet af Johan.

Grundriß af Heide fra 1648.
 Kilde: Neue Landesbeschreibung, 1652.

Stolestadet med våbnet fra 1611 for Peter Reimer og Johan Reimer samt nærbillede af samme.

Desværre kender vi ikke navnene på Johan Reimers (andre) børn, men vi ved, at der i Heide kirke findes et stolestade med slægtens våben indhugget i trævangerne. Ejendommeligt nok benævnes våbnet igen som tilhørende 'Woldersmann'. Det er fra 1611, og her står tydeligt: Peter Reimers og nedenunder Johan Reimer. Vi må gå stærkt ud fra, at de begge er voksne og i live, siden de har en fast kirkestol. Spørgsmålet er, om Peter er søn af Johan eller om Johan er søn af Peter? Vor gode ven landfogeden Johan havde ganske vist en søn Peter, som altså døde i 1578; og da han jo selv dør af alderdom i 1601, kan det tænkes, at han har nået at få en ny søn ved navn Peter i mellemtiden. Hvis Peter er faderen til Johan, kan man også spørge, om Peter Reimers fra 1611 evt. kan være af en yngre generation, end de der døde i 1578, og at 's'et i Reimers skal opfattes som en genitiv, dvs. at Peter evt. kan være søn af en, der 'blot' hedder Reimer til fornavn. Dette har vi set talrige eksempler på her på denne tid og i disse landskaber.

Der er bevaret et dokument fra den 13. november 1581, der vedrører nydelingen af Ditmarsken mellem Kongen Frederik II af Danmark og den Gottorpske hertug, efter at Hertug Hans den Ældre døde barnløs i 1580. Her bliver Ditmarsken som nævnt delt i to dele. I dette dokument figurerer en del øvrigheds personer med navnet Reimer – både som fornavn og som slægtsnavn. Til eksempel kan nævnes: Reimer Carstens, Reimer Johans, Johan Reimer (som jo er 'vores' landfoged) og dennes slægtning Woldt Reimers.

Der er tre mulige udlægninger af slægtsforholdet: Peter og Johan fra stolevangerne i 1611 er fader og søn, forstået på den måde, at Johan – udledt af våbenskjoldet – er søn af landfogeden Johan, der døde i 1601. Og denne, Johan den Yngre, er så fader til Peter. Sidenhen kan vi ud fra navnesammenfaldet udpege ham til at være fader eller farfader til den Johan Reimer (ane nr. 512), som vi vil høre meget mere om i næste afsnit. Imidlertid, en anden mulighed er, at man har anvendt navnet Reimer som skiftevis fornavn og patronymikon med genitiv-'s'. I så fald er stolevangens Peter fra 1611 søn af en Reimer, og det kan være nærliggende at tænke på den førnævnte Reimer Johans fra 1581-dokumentet – (og han kunne højst tænkeligt være søn af vores landfoged). Peter kan i så fald være fader til stolevangens Johan fra 1611. Det store spørgsmål er, om denne Johan Reimer er ham (ane nr. 512), som vi vil høre mere til i næste afsnit, da han udvandrer til Maribo i 1644, eller om der et slægtsled imellem. Højst sandsynligt er der et led imellem, thi udvandrerens døde i 1680/81 efterladende sig enken Vi-beke. Og generationerne var ret korte målt i tid dengang. Endelig er der den tredje mulighed, at landfogeden Johan Reimer, der døde i 1601, nåede at få to sønner med navnet Peter, og denne sidstnævnte Peter så skulle være fader til Johan fra stolestadet fra 1611.

Da kirkebøgerne for Heide først er bevarede fra 1684, er vi for at få en oversigt over mulighederne – så vi på et bedre grundlag kan 'træffe' en 'afgørelse' – nødt til at opstille slægtslinierne skematisk. I parentes er anført det årstal, hvori vi har stødt på de pågældende:

*Peter Reimers og
Johan Reimer fra 1611.*

1)

Johan Reimer, (1564) landfoged i Nordditmarsken 1592-94, død 1601

Sønner:

Oswald, død 1578 og

Peter, død 1578

Johan Reimer den Yngre (1611)

Søn:

Peter Reimers (1611)

Evt. generation imellem, søn:

[NN]

Søn:

Johan Reimer (i Maribo 1644, død 1680/81 (ane nr. 512)).

2)

Johan Reimer, (1564) landfoged i Nordditmarsken 1592-94, død 1601

Sønner:

Oswald, død 1578 og

Peter, død 1578

Reimer Johans (1581)

Søn:

Peter Reimers (1611)

Søn:

Johan Reimer (1611)

Evt. generation imellem, søn:

[Peter Reimer]

Søn:

Johan Reimer (i Maribo 1644, død 1680/81 (ane nr. 512)).

3)

Johan Reimer, (1564) landfoged i Nordditmarsken 1592-94, død 1601

Sønner:

Oswald, død 1578 og

Peter, død 1578

Peter Reimers den yngre (1611)

Søn:

Johan Reimer (1611)

Evt. generation imellem, søn

[Peter Reimer]

Søn:

Johan Reimer (i Maribo 1644, død 1680/81 (ane nr. 512)).

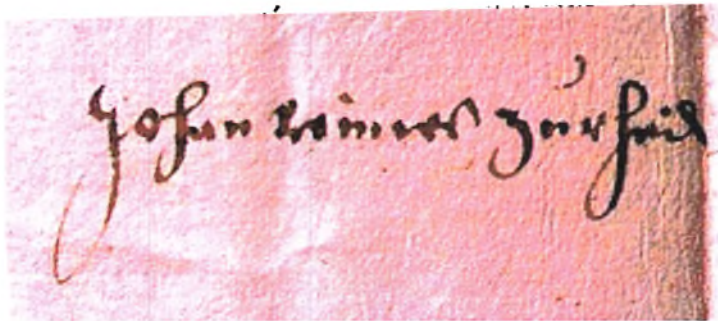
Dette er delvis hypotese, men alt i alt er udredning nr. 2 mest sandsynlig af den grund, at navnene på stolestadet fra 1611, står i følgende rækkefølge: Peter Reimers og nedenunder Johan Reimer. I dette patriarkalske samfund vil faderen naturligvis stå øverst!!!! Denne slægtsfølge ser vi dog også i tredje udlægning; men det virker ikke sandsynligt, at den gamle landfoged skulle have døbt en meget yngre og senere søn Peter og givet denne patronymikonet Reimers.

Men at alle Reimerne – både de, der blot hedder det til fornavn og de, der hedder det som slægtsnavn – er i familie, er ganske vist, idet våbenet med de korslagte ankre går igen og benyttes ideligen. Det skal dog bemærkes, at den Reimer, der blev begravet i Lateranet nok ikke er af slægten, hvilket kan læses ud af, at våbenskjoldet er ganske anderledes.

Slægten Reimers våben med de to korslagte ankre. Her på brev fra slægtningen Woldt Reimer, der var landfoged i Heide 1566, død 1569.

Kilde: Brev af 21/12 1567 til Christian Rantzau. Sønderjyske fyrstearkiver, Hans den Ældre, Breve fra Ditmarsken, pk. 25. Rigsarkivet.

Johan Reimer zur Heide. Det tidligere medlem af det 48-mands store råd og senere landfoged Johan Reimers egenhændige underskrift på et brev, der er udateret men fra 1570'erne, som ligger sammen med breve fra Woldt Reimers enke Wiibe.

Kilde: Sønderjyske fyrstearkiver, Hans den Ældre, Breve fra Ditmarsken, pk 25-2: Breve fra bønder og borgere i Ditmarsken. Rigsarkivet.

Kapitel 5

Lad os vende tilbage de reelle forhold i Ditmarsken i begyndelsen af 1600-tallet. Landskabet var, som vi har hørt efter erobringen i 1559, en del af hertugdømmet Holsten. Holsten var, som vi også har hørt, et len af Det Tysk-romerske Kejserrige. Det bestod af et utal af små fyrstendømmer – kongeriger, ærkehertugdømmer, hertugdømmer, grevskaber etc. Hertugerne af Holsten var den danske konge og hertugen af slægten Gottorp, der var en sidelinie til den danske kongeslægt, nemlig en direkte efterkommer af Kong Frederik I. Disse to fyrstelinier konkurrerede naturligvis og prøvede på at holde hinanden i skak – hvis de da ikke var i direkte krig med hinanden.

Under Christian IV's krige dels i Sverige (Kalmarkrigen 1611-13) og dels i Tyskland (Kejserkrigen 1625-29) var det af stor betydning, at der var ro og stabilitet på hertugdømmefronten. Christian IV's offensive politik kunne dog utroligt nemt medføre, at Gottorperne følte sig klemte eller gået for nær. Man ved, at den menige lokalbefolkning altid lider hårdest, når de store slås. Hvis for eksempel invaderende og erobrende tropper vandrer igennem et lokalområde, går det næppe smertefrit til. Hertugdømmerne Slesvig og Holsten har, på grund af deres geografiske beliggenhed, måttet tåle at stå model til mange invasioner og gennemmarcher i historiens løb. De hærgende tropper har altid som en selvfølge plyndret, ranet, skændet og sat ild til de erobrede områder. Var det også sådan i Ditmarsken i de første tre årtier af 1600-tallet? Måske ikke i selve Ditmarsken; men Hertugdømmerne som sådan led, da den kejserlige hærfører Wallenstein, efter Christian IV's nederlag ved Lutter am Barenberg august 1626, med 30.000 mand førte angrebet ind i Hertugdømmerne og videre mod nord. Al den nød og elendighed, som krig fører med sig, skyllede dermed indover Hertugdømmerne. Efter de første ugers rædsler i kølvandet på invasionen fulgte en årelang besættelse, som i virkeligheden blev langt mere tyngende for befolkningen, fordi der skulle sørges for både kvarter og underhold for officerer og for soldater. Og det var både i kontanter og i naturalier. I alt har besættelsesmagten i Hertugdømmerne udgjort 25.000 mand, så det siger noget om, hvor udmarvende de ublu krav har været for hele samfundet. Efterhånden blev det vanskeligere at opfylde besættelsesmagtens krav, hvorfor følgerne blev soldaternes egenmægtige overgreb og voldshandlinger på civilbefolkningen. Fredsaftalen efter Christian IV's deltagelse i denne 'Kejserkrig' blev først indgået maj 1629.

Den næste katastrofe, der ramte Hertugdømmerne, var stormfloden 1634. Allerede i 1615 havde stormen hærget, men da var det – som i 1634 – kun Slesvigs vadehavskyst, det var gået ud over. Til gengæld måtte landkortene tegnes om, idet Vadehavssøen Strand gik midt over og blev til Nordstrand og Pelworm.

Som om dette ikke var nok, udbrød der i krigens kølvand pest. I 1628 var Heide hjemsogt og igen i 1634. Hvor mange, der blev angrebne og døde, har vi desværre ikke tal på, men anselige mængder er nok blevet høstet af manden med leen.

Kapitel 6

Knap nok var efterdønningerne efter disse katastrofer ebbet ud, førend Hertugdømmerne blev ramt af en endnu værre katastrofe, nemlig: Krigen mod Sverige 1643-45 (Torstensson-krigen). Christian IV forsøgte, efter fredsafslutningen i 1629, at modarbejde svenskernes politik i Nordtyskland så meget som muligt, hvilket resulterede i, at den svenske overgeneral i Nordtyskland den 12. december 1643 angreb Danmark sydfra, og uden formel krigserklæring invaderede og erobrede han Hertugdømmerne og hele Nørrejylland. Denne skændsel kunne lade sig gøre, fordi forsvarsaftalen mellem Danmark og Hertugdømmerne tillod, at de danske tropper, der var stationeret i Holsten, om vinteren måtte trække til de kongerigske købstæder, for at indkvarteringsbyrden om vinteren ikke skulle blive for hård for befolkningen i Hertugdømmerne. 'Leddene var således af lave', og det benyttede Torstensson sig altså af efter ordre fra sin regering. Kun to byer i Holsten undgik at blive erobret: Krempe og Glückstadt. Under disse fortvivlede forhold optrådte Christian IV's medhertug Friedrich 3. ynkværdigt: Han opgav at yde fortsat støtte til sin konge, og denne gang nøjedes han ikke med at spille under dække med fjenden (som han havde gjort under forrige krig), men han afsluttede 3. januar 1644 i Kiel en såkaldt neutralitetstraktat med Torstensson, i håb om at den kunne fritage hans land for den fjendtlige indkvartering. Det kostede ham dyrt: Friedrich måtte således afstå hele den sydlige del af Holsten med byerne Kiel og Eckernförde samt betale en sum på 100.000 rdl., samt afstå fra enhver hjælp til svenskernes fjender, hvilket altså også betød den danske konge.

For Hertugdømmernes befolkning blev Torstenssons invasion et endnu alvorligere bekendtskab med krigens gru end det, som man havde oplevet under begivenhederne fra 1627-1629. Den gang var det fortrinsvis egnene omkring Hærvejen, der blev hærget og plyndret. Men nu var det så godt som samtlige byer og egne. Krigen var blevet mere ubønhørlig, og der høres derfor nu fra disse år om ødelæggelser, brandskatning og voldshandlinger snart her snart der. Folk blev udsuget og udplyndret samt brandskattet med både penge og naturalier – ofte på trods af de havde opnået et såkaldt 'beskyttelsesbrev'. I løbet af 1644 var skattetrykket blevet ca. 10 gange større end i det foregående år. Det kan således ikke undre, at mange af de mere velbeslåede borgere flygtede bort.

Under disse forhold opstod der naturligvis en vis 'snaphanevirksomhed', der også havde uheldige konsekvenser for civilbefolkningen. Endvide-

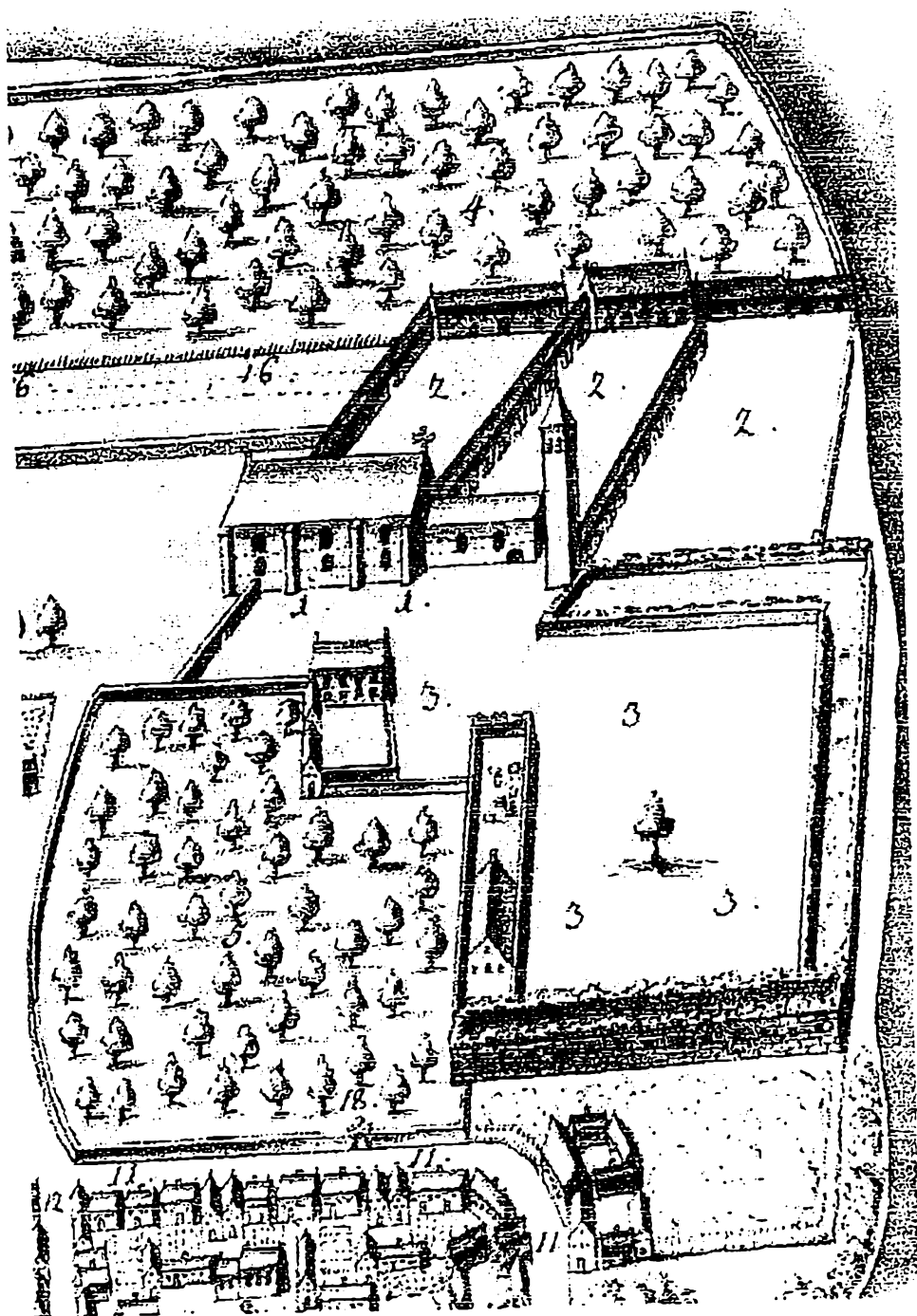
re gennemførte besættelsesmagten veltilrettelagte strejftog ud i landdistrikterne for at finde frem til, hvad der endnu var at røve af værdi. [For en ordens skyld skal det nævnes, at krigen endte 8. februar 1645 ved Brømsebrofreden, der var knusende for Danmark: Øresundstolden blev nedsat for hollænderne, svenskerne fik fuld toldfrihed samt Øsel, Gotland og Halland, Jæmtland og Herjedalen. Og i Hertugdømmerne skulle Christian IV tilbagegive den gottorpske hertug Friedrich 3. alle hans rettigheder 'uden al mistro'!].

Kapitel 7

Under disse rædselsfulde forhold og omstændigheder kan det ikke undre, at de der flygtede eller søgte andre græsgange, gjorde det. Vi har set hvordan Heide tidligere også var hjem søgt af pest, og da så denne katastrofe rammer by og land, ser Johan Reimer (ane nr. 512) således sit snit til at forlade de hjemlige ditmarskenske strande og finder anledning til at bryde totalt op fra sin hjemegn og fødeby. Han forlader Heide i rædselsåret 1644. Vi ved ikke hvor gammel han er, men han har vel været i sin bedste alder, han har været gift med sin hustru Vibeke (ane nr. 513), og han har fået sine børn. Hvor skulle han tage hen? Der er ingen tvivl om, at han var velanskrevet og velhavende – nok snarere købstads-velhavende end bonde-velhavende. Han har set, hvor rædselsfuldt det gik de andre borgere i Hertugdømmerne, der blev brandskattet fra hus og hjem. Var han en nøgtern og beregnende kold forretningsmand? (I så fald var han en af de eneste af den slags i slægten), eller var han så rædselsslagen og følelsesladet nervøst anlagt, at der simpelthen ikke var anden udvej end flugt? Grundet hans senere tilværelse og gerninger, er den første udlægning nok mest sandsynlig.

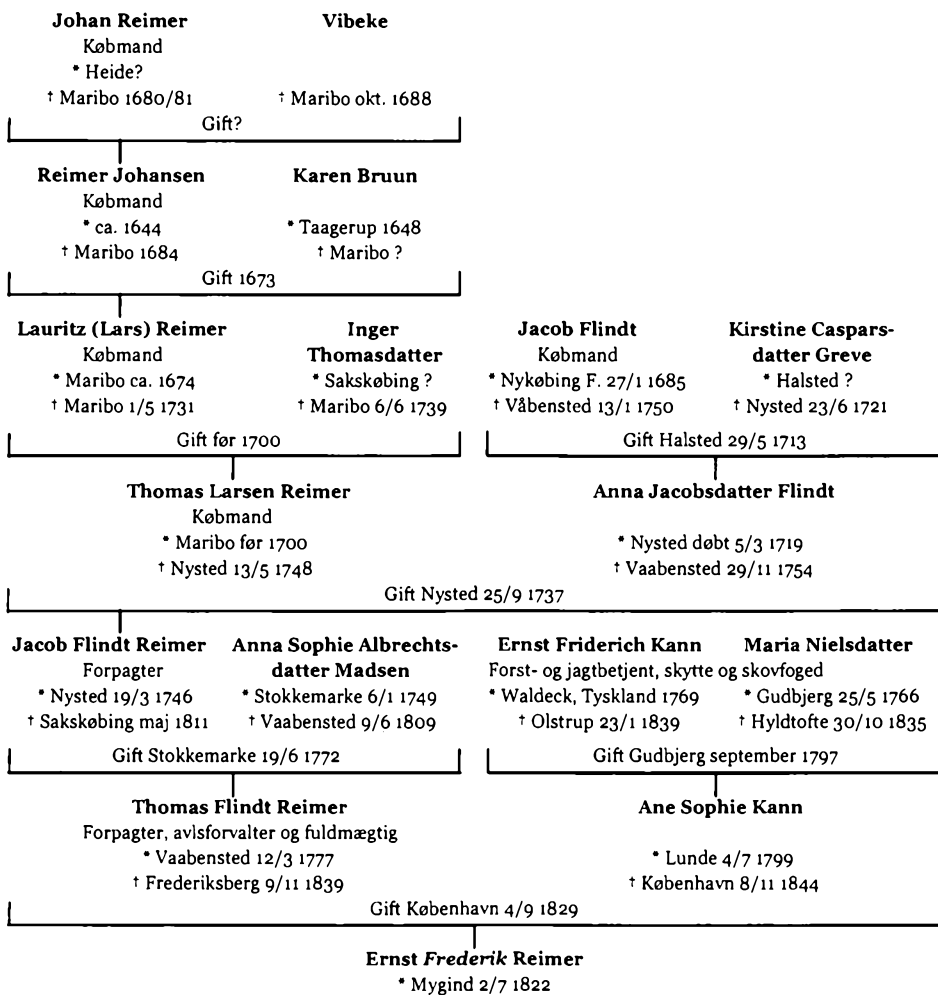
Men hvor skulle han drage hen? At det skulle være til Kongeriget – altså den del af Monarkiet Danmark, hvor den ene af Hertugdømmernes hertug var konge, var givet. Han havde også i Nordditmarsken, som jo var Gottorpsk, set nok til den Gottorpske hertugs 'sande jeg'. Det var ikke nok at drage f.eks. blot til en anden del af Holsten eller til hertugdømmet Slesvig, for her rasede krigen jo fuldt ud, så det hjalp ikke på trængslerne. Nørrejylland – altså det kongerigske Jylland nord for Kongeåen var også udelukket, thi her hærgede krigen også. Han måtte altså tage til en af de danske Øer. Nærmest lå Fyn, men fornuftigt nok valgte han en mere afsides én uden for alfarvej, nemlig Lolland. Og her bosatte han sig med sin familie i Maribo. Ja, Maribo, som ligger så smukt midt i det grønne og frugtbare sø- og skovland midt på Lolland. Det har været en stor omvæltning set i forhold til det barske Ditmarsken med marsk og gest. Hertil kommer, at Maribo på trods af krigskonjunkturer var en fredelig by.

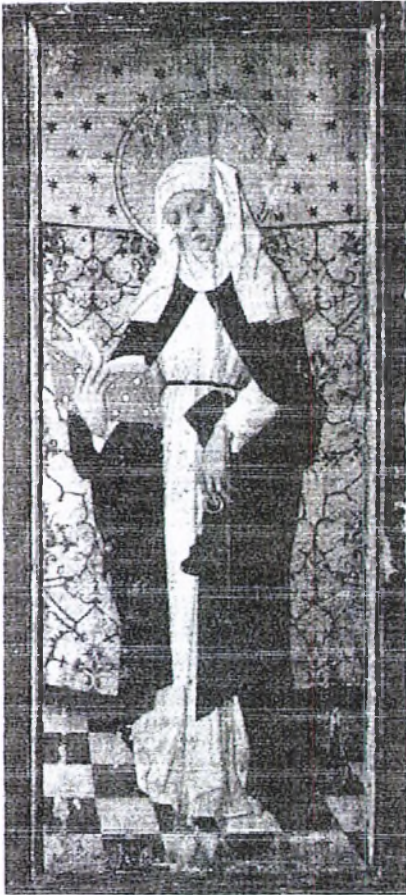
Her i Maribo – og senere stort set på hele Lolland-Falster – ser vi derfor slægten Reimer udfolde sig på godt og ondt i de næste små 200 år.

Plan over Maribo Kirke og Kloster, efter Resens Atlas, ca. 1677.
Nederst ses en del af Maribo by fra Johan Reimers og Reimer Johansens tid.

Reimerne på Lolland

Den hellige Birgitta.

Maribo, som ligger ret idyllisk på en tange mellem Nørresø og Søndersø, er vokset op omkring et Birgittinerkloster, som Dronning Margrete I stiftede i 1408. Det blev et Birgittinerkloster, fordi Margrete gennem sin opvækst var blevet grebet af Den Hellige Birgitta af Vadstenas tanker og idéer om klosterbyggeri og klostervæsen. Udover Maribo grundlagde Margrete også klostret i Mariager. Margretes plan blev dog først ført ud i livet ni år senere i 1417 af Erik af Pommern. Og i samme år stadfæstede paven, at klostret måtte kalde sig Mariebo – eller som paven sagde: *Habitaculum Mariæ*. Byggeplanerne blev sat i gang i overensstemmelse med Birgittas anvisninger, som hun havde fået i drømme. Helt specielt var det, at klostret både var for kvinder og mænd, der dog skulle holdes skarpt adskilte. Klosterkirken, der i dag er domkirke, viser stadig mange træk fra drømmens konstruktionsanvisninger, idet det er ét stort kirkerum med koret i vest. Som med mange andre klostre i Danmark, blev de ikke nedlagt brat ved Reformationen i 1536, men pragmatisk blev institutionen opretholdt, indtil den døde ud af sig selv. Her i Maribo skete det dog ad flere omgange.

Så sent som i 1570 måtte man direkte forbyde latinsk sang i kirken, og selvom den sidste nonne døde et par år efter, blev klostret ikke da nedlagt. Thi i 1556 var klosterets mange privilegier blevet bekræftet, da det, som man sagde, var »grundlagt i kristelig ånd og mening«. Det blev omdannet til et Adeligt Jomfrukloster, regeret af en abbedisse, og underlagt de lutherske regler. Det lutherske adelige jomfrukloster i Maribo fik dog ikke nogen lang levetid, thi det viste sig, at de unge lutherske damer var alt andet end fromme. Der blev indsendt klager af bispens over, at nonnerne ikke tog

mod præster og andre ærlige folk, men derimod unge adelfolk, der var drukne.

De adelige jomfruer opførte sig ikke anderledes end skøger, og indbyrdes levede de i daglig kiv og klammeri. En revision af ordensreglementet i 1596 bragte ikke bedre og sømmeligere tilstande i klosteret, hvorfor kongen, Christian IV, efterhånden tabte tålmodigheden og nedlagde det i 1621, og overdrog dets jorder til Sorø Akademi. Herefter kunne byen udvikle sig; man kunne erhverve sig grunde og få billige byggematerialer fra klosteret, efterhånden som dette forfaldt. Der er således kun sparsomme brokker tilbage af klosterlængerne, som i dag ligger smukt friseret ned mod Sønderø. Allerede mens Leonora Christina tilbragte sine sidste 13 år af sit liv dér efter fangenskab i Blåtårn, altså fra 1685 til 1698, var klosterbygningerne gennemsyrede af forfald og vanrøgt, hvilket hun ikke undlod at beklage sig over. Kirkens tilstand var også kritisabel og måtte gentagne gange, ved ekstraordinær støtte, reddes fra det helt store forfald. Først da Lolland-Falster blev eget stift i 1803 med Maribo som domkirkeby, var kirkens redning sikret.

Maribo købstad blev grundlagt samtidig med klosteret og voksede op i skyggen heraf. Det var altså disse søvnige omgivelser Johan Reimer (ane nr. 512) valgte at slå sig ned i. Byen havde, som den eneste på Lolland ingen havn, men måtte derimod slå sig til tåls med sin smukke beliggenhed ved de skovbevoksede søer, der gav den en malerisk ynde. Dette kan man dog ikke leve af, hvis man ikke er i stand til at finde på udveje.

Kapitel 2

Vi ved ikke hvor gammel Johan Reimer (ane nr. 512) var, da han i 1644 valgte at flygte fra Ditmarsken til Maribo. Men at han har været en mand i sin bedste alder, er der ingen tvivl om. Han har sandsynligvis på denne tid giftet sig med sin Vibeke; og deres ældste børn er vel også fra denne tid. Ved dåben af deres ældste søn har man smukt fulgt de gamle slægtsnavnetraditioner fra Ditmarsken, så han har fået det meget sigende og fornuftige navn: Reimer Johansen (ane nr. 256), hvilket jo er helt efter bogen. Desværre er det ikke efter bogen, at han ikke har efterladt sig brev, som er forseglet med slægtsvåbnet; ej heller har han anvendt nogen forsegling i det offentlige hverv, som vi senere møder ham i.

Johan Reimer var en vindskibelig mand, der hurtigt forstod at gøre sig bemærket i byen. Han var foretagsom og havde gåpåmod, og da han åbenbart var dygtig til det, han havde lyst til, hører vi snart om ham. Han har hurtigt etableret sig som købmand i det lille samfund, for varer skal folk jo altid have. De første 10–20 år må have været svære for ham, som for alle andre, idet han jo ikke slap for krigens svøbe, blot fordi han var flygtet fra Ditmarsken til Lolland. Den svenske kong Karl X Gustavs berømte vandring over isen i februar 1658 ramte hårdt, idet Lolland ikke gik ramt forbi. Man forstår den lammende effekt på al sædvanlig gøren og laden og handel og vandel, som en fjendtlig hær på ca. 4.000 ryttere og 2.500 fodfolk må have haft på den menige danske borger, når den uden modstand vandrer fra Jylland over isen videre til Fyn, derfra til Langeland, videre over isen til Lolland, til Falster og endelig til Sjælland. Vi så, hvordan de fjendtlige hære hærgede og plyndrede i hertugdømmerne i 1644–45, så skrækken for en gentagelse må have siddet dybt i Johan Reimers sind. Var hans flugt forgæves?? Ganske vist satte de fremmede tropper en vis skræk i de lokale, men den store forskel nu fra tidligere var, at Karl Gustavs tropper i første omgang ikke skulle indkvarteres undervejs, men derimod som et kommandoraid skynde sig mod København. Meningen var, at Danmark og kongen og regeringen skulle lammes til hurtig overgivelse. Taktikken lykkedes som bekendt: Freden blev indgået ved den såkaldte Roskildefred 26. februar 1658, hvor bl.a. Skånelandene blev afstået. Men Karl Gustav var ikke tilfreds hermed. Han øjnede en chance for at få mere, så han blev i landet med sine tropper. Og i 1659 gik det hårdt ud over Maribo, der blev tynget af en stor indkvarteringsbyrde med hungersnød og dødelige epidemier til følge. Maribo havde i de sidste 100 år nydt en vis fremgang; men den standsede

brat nu. Det er vurderet, at de skader, som besættelsestropperne forårsagede i Maribo, kostede 30.000 rdl. Efter den anden Karl Gustav krig 1658–60 var billedet generelt, at landsbyer var lagt øde, og i mange len og sogne var befolkningen simpelthen ude af stand til at betale deres afgifter, såsom landgilde og konsumtionsskatter, og også ekstraskatterne måtte eftergives.

I Maribo var der trange tider i de næste 100 år. Hovederhvervet var landbrug, hvorimod handelen, som jo er enhver købstads berettigelse, gik trægt. En af årsagerne – udover den manglende forbindelse til havet – var, at de store godser, som byen var omgivet af, lagde hindringer i vejen.

Kapitel 3

Hvordan reddede Johan Reimer skindet på næsen? Han fortsætter som købmand, for som før sagt: Varer skal folk jo have, også selvom der er få af dem; men så gælder det blot om at være om sig og skaffe dem til billigst mulige penge og så håbe på, at man kan finde folk, der er i stand til købe dem for en net sum. En af mulighederne, for at få fat i billige varer, er, hvis man kan slippe for at betale indførselstold.

Vi så før, at Maribo af gode grunde ikke havde nogen havn, hvorfor køb- staden måtte finde og benytte et egnet sted ved kysten, hvor en udskib- ningsbro kunne finde anvendelse, som erstatning for en egentlig havn. Og det fandt man i Bandholm på nordkysten i Hunseby sogn. Når varer til og fra en købstad og dets opland skal ind- og udskibes, kræver det følgelig også et toldsted, hvor varerne kan deklareres og fortoldes. Og vi har en vis for- modning om, at det var en af Johan Reimers yndlingsbeskæftigelser at prø- ve at undgå at betale told – kort sagt at smugle varer ind, som han så kunne sælge i sin gesjæft. Han har sikkert i årevis trodset vind, vejr, kulde og ikke mindst myndigheder, når han har ventet på, at de bredbuede skuder fulde af hans købmandsvarer skulle nærme sig Bandholm. Spørgsmålet er, om hvor organiseret denne 'trafik' var fra hans side, eller om det hele ikke blot havde lidt amatøragtigt skær over sig.

Hans 'trafik' gik godt lige til 1669, hvor han af myndighederne en sep- tembernat blev overrasket i et forsøg på at indsmugle købmandsvarer!! Så gik den ikke længere. I natten mellem 3. og 4. september 1669 har to perso- nager, ved Maribo Klosters Birks birketing den 17. september bevidnet, at de i Bandholm bemeldte nat skulle registrere og bese, at Johan Reimers gods blev ført i land. Det drejede sig om traditionelle købmandsvarer, så- som klæde, lærred, strømper, tobak, tran, piber, svesker, sæbe, risengryn, sukker, gryn og nelliker, andam [stivelse], beg og huder, som var fragtet fra Kiel og Hamborg. Skudens skipper og bådsmænd samt nogle folk i Band- holm indrømmer, at de efter Johan Reimers begæring havde hjulpet med at få nævnte gods i land, førend det blev angivet eller fortoldet. Endvidere havde Johan Reimer lovet at ville holde skipperen Søren Andersen skades- løs, fordi denne som ballast eller baglast, som man sagde dengang, oprinde- ligt ville have sand, mens Johan ville have to tønder salt! Johan Reimer indrømmede, at han havde lovet Søren Andersen selv at tage skade for hjemgæld og at ville hæfte herfor, hvis det blev opdaget (men går den, så går den). Johan Reimer indrømmede altså det lille nummer og lod følgelig

bemeldte købmandsvarer, som var ført i land nævnte nat før solopgang, fortolde.

Men da Maribo Klosters Birkefoged kun fandt, at han *forsøgte* at smugle, er han sluppet for videre tiltale. Og ja, det er jo ikke den store forbrydelse. Men det standsede ham dog ikke i hans udfoldelser – han var stadig fuld af gode idéer og gåpåmod. Manden forstår stadig at tjene penge; så mange at han i skattelisterne for Maribo Købstad, som det fremgår af de reviderede regnskaber, i perioden 1675–80 optræder som en af byens allerstørste skatteydere, ja i 1678 var han den sjette største af 140 skatteydere.

Men han forstår også at indynde sig og dupere myndighederne (og måske at spille på sin frækhed og charme?), thi disse har åbenbart glemt alt om hans letsindige omgang med lovens ord og set igennem fingre med hans moralske vandel. Vi ser ham nemlig i 1676 udøve et borgerligt ombud ved Byens styre, som kærner! En kærner er en embedsmand, der varetager og

*Johan Reimer underskriver sig som kærner.
Kilde: Rigsarkivet, Reviderede Købmandsregnskaber, Maribo 1676.*

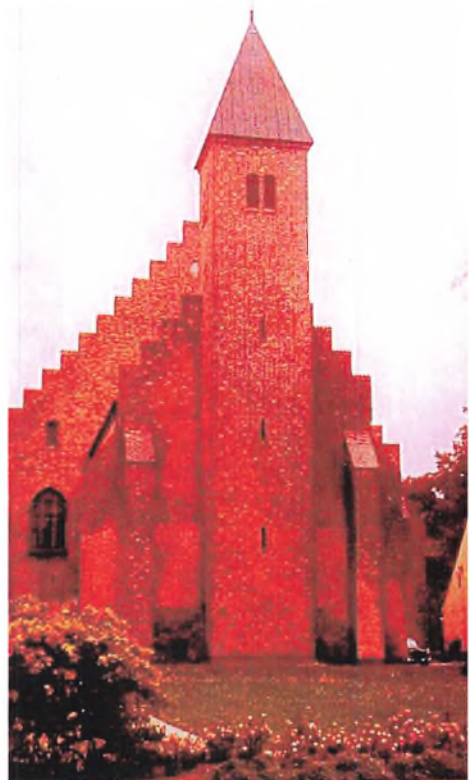
leder en bys kasse- og regnskabsvæsen. Utroligt!! I 1500- og 1600-tallet var det et borgerligt ombud, hvortil byrådet meddelte beskikkelse for et år ad gangen. Embedet gik ofte på omgang mellem rådsmedlemmerne; men vi har dog ikke nogen vished om, Johan Reimer var rigtigt rådsmedlem. Men hvorfor ikke? Byrådsmedlemmer – rådmænd – blev ofte rekrutteret blandt

byens rigeste og mest ansete borgere, hvis ord havde vægt indenbys og udenbys. Udover byens regnskabsvæsen varetog kærneren også tilsyn med de offentlige bygninger og byens interesser på tinge. Man må åbenbart have enten glemte hans fortid, eller have haft så gode erfaringer med hans finansielle kunnen og ekspertise, så man har set igennem fingre dermed. Men ombudet varede jo også kun et år. Men vigtigst af alt: Hans formue er ikke blevet mindre af at være 'offentlighedens tjener'. Da han dør i 1680/81 fortsætter hans enke Vibeke i 1681 med at være en storformuende skatteyder. Ægteparrets ejendom hører heller ikke til byens mindste, idet den iflg. Grundtaksten af 1682 var en gård på 11 dobbelte og 7 enkelte fag. Hele ejendommen var, fordi tømmeret var noget brøstfældigt, vurderet til 31 rdl., deraf grunden til 5 rdl. Allerede i 1682 havde Vibeke dog solgt herligheden til en mand i Ebeltoft. Hvorvidt hun blev boende til leje dér, indtil hun afgang ved døden i oktober 1688, ved vi ikke. Desværre har vi ikke nogen mulighed for at vide hvor i Maribo ægteparrets gård lå, og hvordan den så ud. Men den har øjensynligt lignet enhver købstadsejendom fra 1600-tallet, som de er bevaret i talrige købstæder rundt om i landet: Mørkerødt murværk med bindingsværk, udkraget øvre stokværk og bjælkehoveder, der understøttes af eventuelt udskårne konsoller. Det skal nævnes, at der i Maribo slet ikke er bevaret huse af denne type og fra denne tid.

Kapitel 4

Johan og Vibeke Reimer havde følgende børn, som vi desværre ikke ved, hvornår er født, idet kirkebøgerne for Maribo først er bevaret fra år 1700. Selvom kirkebøgerne først haves herfra, er vi ikke helt uden kilder, for de såkaldte kirkeregnskaber er bevaret, og de fortæller, hvornår kirkens kor modtager penge for at synge til den og dens begravelse!!! Deres ældste barn er Reimer Johansen (ane nr. 256), som vi har set, har arvet familiens navnegivnings tradition. Dernæst Carsten Johansen Reimer. Også her ser vi, at den ditmarske navnetradition lever videre, men sjovt er det, at da han ikke hedder Reimer til fornavn får han navnet som slægtsnavn. Han blev bissekrammer i Maribo. Han boede hjemme hos sine forældre lige til 1681, hvorefter han, da hans økonomiske situation syntes at have været ret god, ses at bebo en gård med 16 fag til en værdi af 42 rdl. Han var velhavende, thi vi ser, at han havde erhvervet/lejet et stolestade i kirken i 1693/94. Dette stolestade udlejes i 1699 til en anden, hvorfor vi må formene, at han da er død. Vi kender ikke navnet på hans hustru, som dør i 1694/95. Men vi ved, at de havde seks børn.

Den næste af Johan og Vibekes børn hed Claus Johansen Reimer. Han blev begravet i Maribo 28. juni 1708, 59 år gammel. Han må altså være født i 1649. Han har været købmand i Maribo og indtil 1690 kirkeværge. Oprindeligt havde han knap nok figureret på skattemisterne, men i 1681 synes han at have begyndt at arbejde sig op, og i 1693 var han nr. 8 af 93 skatteydere. Men i 1699 var hans situation igen beskeden. Det kan vi bl.a. se ud af, at hans gård var på 10 fag, hvoraf de to var brøstfældige. Han kendes

Maribo Domkirke.

for at have været en ufredelig person: I 1681 blev han således idømt en bøde på 5 rdl. for slagsmål med en latinsk skolemester Jens Jacobsen, og 1697 og 1699 blev han ved landstinget dømt for at have overfaldet en Jacob Møller med skældsord – første gang var det i fuldskab. Denne Jacob Møller var en af byens største købmænd, hvorfor han bedre end Claus Reimer havde kunnet tilfredsstille sin ambition mht. social placering, hvilket foregik på den måde, at begge ikke nøjedes med at *leje* stolestader i kirken, men *købte* dem! Jacob Møllers var det dyreste! På lignende vis konkurrerede de i 1695/96 og 1697/98, da de købte stolestader til deres koner – også her var Jacob Møllers det dyreste! Og deres latterlige konkurrence fortsatte, da Claus Reimers moder Vibeke blev begravet på kirkegården, for da lod Jacob Møller sit barn begrave *inde* i kirken! Så der var åbenbart tændt op for bitterhedsblusset hos den tidligere kirkeværge Claus Reimer; han må have været fuld af mindreværdskomplekser – drevet af en sygelig ærgerrighed. Men det var ikke slut hermed: I 1700 gik det ud over byfogeden, som han i en vældig rus skældte voldsomt ud og rettede grove beskyldninger imod. Følgen blev, at han blev domfældt til tab af ære og borgerlige rettigheder. Men han fortsætter med at procedere, og følgen blev, som vi kan se af kopskattelisten i 1704, at han dog har erholdt Kgl. allernådigst oprejsning på sin ære; men formedelst disse ideligen kostbare processer er han blevet ruineret, så han nu er opført i de forarmedes tal! Han var gift med en dame ved navn Gertrud, der blev begravet i Maribo 24. december 1723.

Johan Reimer og Vibekes øvrige børn var datteren Margrethe Johansdatter Reimer. Hun blev begravet 25. april 1736 i Maribo kirke i en alder af 82 år. Hun havde først været gift med byens største skatteyder Gilbert Andersen, der besad en gård på 31 fag, hvoraf syv var dobbelte. Han døde i 1680/81, og kort tid efter giftede hun sig med købmand Poul Christensen, som flyttede til Maribo i forbindelse med ægteskabets indgåelse. Han døde 1699 og blev begravet i kirken. Margrethe blev i 1699 som enke sat til samme beløb i kopskat som købmændene Johan Møller og som nevøen Lauritz Reimer (ane nr. 128), som vi vil høre mere til siden. Og der var ingen næringsdrivende i byen, der var sat højere. Denne økonomiske sans og evne må åbenbart have ligget i generne. Sådan en guldfugl kunne naturligvis ikke forblive enke i ret lang tid ad gangen, så den 30. juli 1700 blev hun gift for tredje gang med købmand og fattigforstander i Maribo, Peder Knudsen Sølling. Han er også tilflyttet Maribo i forbindelse med ægteskabets indgåelse. I alle årene mellem 1704–20 indtog han pladsen som nr. 2–3 på skattelisten. Og han var sammen med føromtalt købmand Johan Møller konsumptionsforpagter fra 1704–06.

Og så har vi sønnen Johan Reimer, der blev begravet i Maribos anneks sogn Hillested 15. april 1725. At han fik sin faders navn kan undre, men det kan skyldes, at han først blev døbt efter faderens død. Men bortset fra det, var den navnegivningsskik også ret almindelig i Holsten.

Endelig var der den yngste søn Herman Reimer, som blev begravet i Maribo 1692. Hans liv og færden gør det vanskeligt at placere ham i det sociale hierarki. Han havde en meget fremskudt plads i byens borgerskab; allerede i 1677 var han som købmand en af byens største skatteydere, i 1680 var han den højst beskattede Reimer, og i året efter var han byens sjette- største skatteyder af de ialt 126 skatteydere. Men han sank igen så dybt, at han i 1688 var så ringe, at han betalte det samme i skat som det store flertal af borgerne. Hans gård i byen havde 21 fag, hvoraf de 10 var dækket af halm!!! Den var altså gammel og af ringe kvalitet, hvorfor man vurderede den til 54 rdl., heraf udgjorde grundværdien 9 rdl. Men han var ikke helt aflægs, thi foruden gården ejede han en byggegrund på 2.516 kvadratalen, der var vurderet til 4 rdl.

Kapitel 5

Vi kan stort set sige, at de to første generationer af Reimere i Maribo har klaret sig godt, hvis man da kan sige, at fast ejendom og stor formue med deraf følgende stor skatteydelse, er ensbetydende med 'at klare sig godt'? Vi ser her helt bort fra Claus Johansen Reimer, der jo var en af misundelse besat trættekær type. Det øvrige spørgsmål får stå hen i det uvisse, for længere fremme, et par generationer senere, får begrebet 'at klare sig godt' en helt anden betydning. Men selvfølgelig i disse elendige og fattige tider, hvor man stadig vander sig efter Karl Gustav-krigene, er rigdom et parameter, der må tages alvorligt og for gode varer.

Lad os vende tilbage til Johan Reimer og Vibekes ældste søn Reimer Johansen (ane nr. 256). Han følger fuldstændigt samme skema og linie. Han var, som sin fader, købmand, og i 1680 betalte han ligeså meget skat som faderen, og i 1681 var han nr. 10 af 126 skatteydere. Hans gård bestod af 23 fag, hvoraf de ti var tækket med halm. Gårdens størrelse har dog i dette tilfælde ikke været ensbetydende med gloire, thi den havde klinede vægge og var af ringe kvalitet. Den blev i 1682 vurderet til 84 rdl., hvoraf grunden var sat til 14 rdl. Men sjovt nok havde han også en lille humlehave, der var vurderet til 6 rdl., samt et vænge vurderet til 30 rdl. Men dette var ikke nok til at holde ham til byen, thi han ønskede i 1681 at forlade Maribo og flytte til Saksøbing. Vi ved ikke hvorfor; men det bliver øjensynligt ikke til noget, for i 1683 ser vi ham som kæmner i Maribo – nøjagtig som faderen. Han dør allerede året efter i en alder af ca. kun 40 år.

Han blev i 1673 gift med Karen Bruun, som muligvis var født i 1648 som datter af provst over Fuglse herred på Lolland og sognepræst fra 1635–1655 i Taagerup-Thorslunde sogn sammesteds, Hans Hansen Bruun, som i 1638 var blevet gift med en Karen --. Han selv var født i 1597 og sandsynligvis søn af sognepræst i Østofte Hans Madsen Bruun og hustru Marine.

Kapitel 6

Reimer Johansen, som også benyttede navnet Reimer som efternavn, var som sagt blevet gift med Karen Bruun i 1673. Hun var, som vi så, efter sigende født i Taagerup sogn, Fuglse herred i 1648. De havde – udover deres ældste søn Lauritz (Lars) Reimer (ane nr. 128) – tre andre børn, nemlig Johan Reimer (den yngre) og to dødfødte børn, som blev begravet i Maribo 26. december 1681 og 3. april 1685.

Johan Reimer, som var købmand i Maribo som sin fader og farfader og ældre broder, døde i januar 1751 og blev begravet i selve kirken. I 1704 optræder han som krovært og vognmand, og endvidere finder vi ham som en af de mere foretagsomme Reimere, idet han ligeledes i 1704 må betale en bøde på 3 rdl. for værtshusslagsmål. Hans handelsgen finder afløb fra 1711, hvor han starter sin købmandshandel. Og videre derudaf går det, da han i årene 1709 til 1724 var vicedommer i Maribo. Man ser igen, at den moralske vandel ikke spiller så stor en rolle som gods og fast ejendom. Og dem der har, skal mere gives, thi fra 1713 og til 1748 var han konsumptionsforpagter, dvs. han inddrog og forvaltede forbrugsafgifter. Og ikke nok med det: Han var tillige postmester og prokurator. Ved formueansættelsen i 1743 var han byens tredjestørste skatteyder. Alt dette havde han forstået at udnytte, så han ved sin død i 1751 havde et prioritetstilgodehavende på mariboejendomme på over 4.700 rdl. gylden. Sammen med sin hustru Sidsel Sørensdatter havde han 10 børn.

Lad os vende tilbage til ane nr. 128, Lauritz (Lars) Reimer. Hans liv var heller ikke kedeligt. Som hele sin familie blev han selvfølgelig også købmand i Maribo. Vi ved ikke, hvornår han er født, men han dør og bliver begravet i Maribo kirke 1. maj 1731 i en alder af i hvert fald 52 år – nok snarere 57 år gammel (kirkebogens 52 år kan nemt være ment som 57 år). I 1699 var han én af matadorerne i Maribo, thi da var han en af de største skatteydere i byen, samtidig med at der indestod 300 rdl. umyndiges midler hos ham. En imponerende indsats af en ung mand på kun godt 25 år. Han var helt igennem en foretagsom mand, for før han blev købmand, forsøgte han sig i 1704 som skipper, hvor han samtidig lærte at drive handel. Og fra 1704–11 har han været byens tredjestørste næringsdrivende skatteyder. Det var dog ikke kun inden for forretningslivet, han udmærkede sig, for vi ser, at han også var lærd discipel i Maribo Lærde Skole.

Han var før år 1700 blevet gift med Inger Thomasdatter. Hun var imponerende dygtig, og hun var interessant, thi hun var udenbysk: Hun var

datter af købmand i Sakskøbing, Thomas Jørgensen og Karen Christophersdatter Staal, hvis fader må hedde Christopher Staal. Købmandsparret fra Sakskøbing og deres børn var ganske interessante, idet de ganske dominerede Sakskøbing-miljøet, som købmænd, konsumptionsforpagtere m.m., nøjagtig som vi har set det hos os selv i Maribo. Thomas Jørgensen døde 5. juli 1704 og moderen i 1715. Inger Thomasdatter selv sad i uskiftet bo, da hendes mand Lauritz døde 1. maj 1731, og hun fortsatte med at drive købmandshandelen, som én af byens dygtigste forretningsfolk. Som der står skrevet, så handler madame Reimer med korn, fisk, salt, jern og deslige varer, som bonden behøver; hun indesidder [bor til leje] med en del børnepenge, og hun er en kone, som haver mange børn og haver en del udestående hos bønder. Men hun er dog udi god tilstand. Da hun døde 6. juni 1739 var boets overskud på ca. 12.000 rdl. Imponerende at hun kunne efterlade sig så stor en formue, men det kan måske skyldes arv fra dels hendes svigerfader eller dels fra hendes egen fader, der jo begge var købmænd. Samtidig med at hun drev købmandshandel som medhjælpende hustru fik hun mindst 18 børn!!!! – som er opremset i kronologisk rækkefølge i feltet til højre.

De er alle født i Maribo, og de fleste dør også dér. De forbliver også i samme sociale lag som forældrene, som købmand og handelsfolk eller gifter sig ind i samme miljø. Der er dog den ene undtagelse, at én – Johan Reimer – bliver præst i Skaarup ved Svendborg.

Inger og Lauritz Reimers børn:

Thomas Reimer, (ane nr. 64), født før 1700, død 1748.

Reimert [sic] Laursen, født 1700, død før 1725.

Karen Reimer, født 1701, død ca. 1730.

Christopher Reimer, født 1704, død 1738.

Karen Reimer [igen], født 1705, død 1706.

Corfitz Reimer, født 1706, død 1710.

Johan Reimer, født 1707, død 1764.

Mathias Reimer, født 1708, død 1759.

Hans Reimer, født 1709, død 1739.

Karen Reimer [igen], født 1711, død 1761.

Anna Reimer, født 1712, død 1713.

Vibeke Reimer, født 1713, død 1774.

Anna Marie Reimer, født 1714, død 1719.

Corfitz Reimer, født 1717,

død i Batavia i Hollandsk Ostindien 1746.

Margrethe Reimer, født 1718, død 1744.

Barbara Reimer, født 1719, død 1720.

Anna Marie Reimer, født 1722, død 1792

og endelig lille

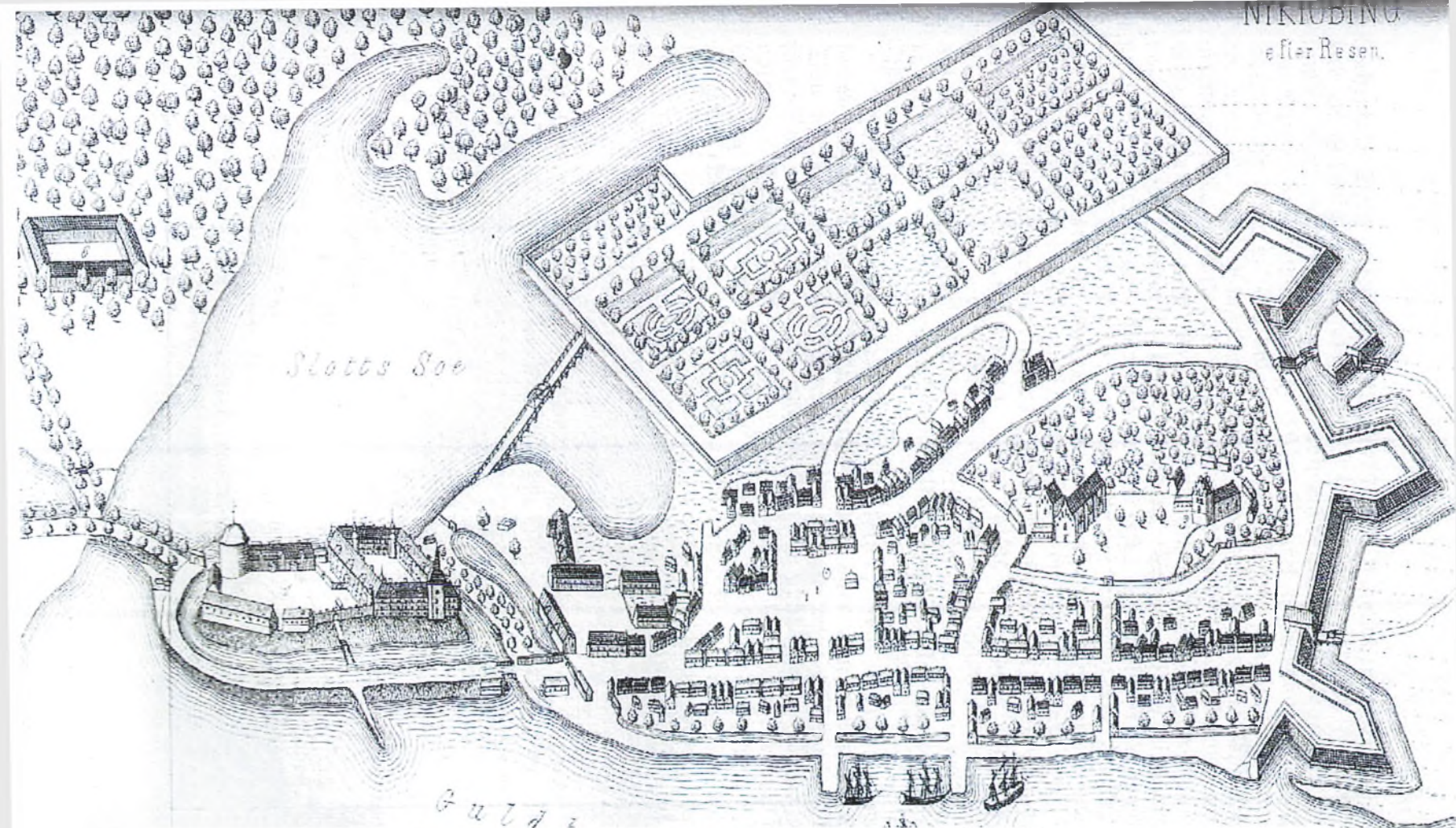
Reimer Laursen, født 1725 og død 1727.

Kapitel 7

Desværre ved vi ikke nøjagtigt, hvornår Thomas Reimer (ane nr. 64) bliver født, thi Maribo kirkebog er først bevaret fra år 1700. Han er altså født før 1700, sandsynligvis i 1698–99, thi hans ældste lillebroder er døbt 3. maj 1700. Inden han dør 13. maj 1748, når han at gøre det ret godt. Han fulgte sin slægts traditioner med at blive købmand i Maribo; men der har nok på dette tidspunkt været for mange købmænd i Maribo, hvorfor han flytter til den lille købstad Nysted på Lollands sydkyst. Her bliver han både købmand, får borgerskab i 1738, bliver byens største skatteyder, samt gifter sig med bysbarnet Anna Jacobsdatter Flindt. Inden vi kommer nærmere ind på hendes slægt og herkomst kan det være gavnligt at se på, hvad der ventede Thomas i Nysted.

Nysted er en af Danmarks mindste købstæder, som ligger godt beskyttet i sit nor i læ af Aalholm slots tykke middelaldermure. Selvom byen som købstad er ret ny, har den til gengæld ikke væsentligt ændret udseende i de sidste mange 100'ere af år. Ud over nærværelsen af Aalholm slot med deraf følgende indflydelse fra slægten Raben, har grundlæggelsen af et franciskannerkloster i 1286 også haft sin betydning. Med klosteret fulgte senere en latinskole, som først blev nedlagt i 1740, altså mens Thomas Reimer bor der. Byens hovederhverv var landbrug, som i høj grad forbedredes, da byens borger af kongen fik udlagt arealet fra det hidtidige kloster til fri afbenyttelse.

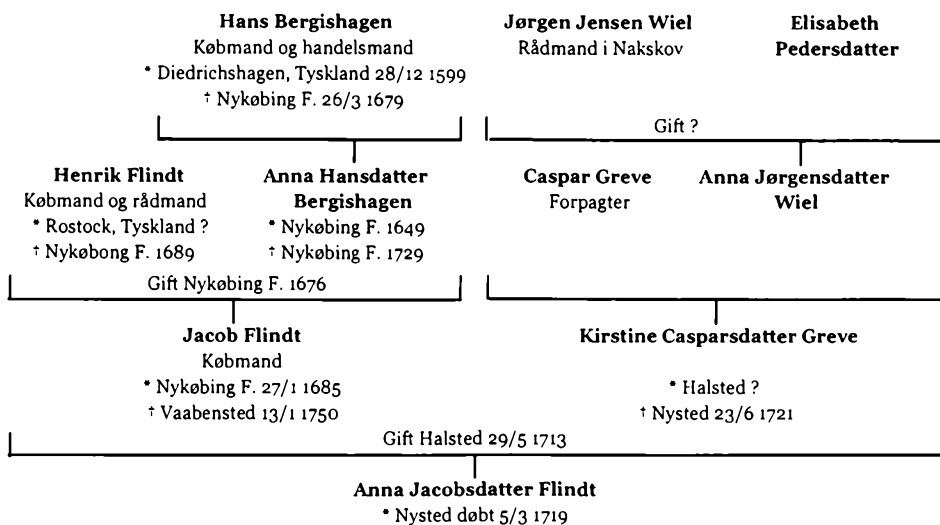
I begyndelsen af 1700-tallet, da Thomas flytter dertil, lever byen ligeledes af fiskeri – herunder sælfangst – og skibsfart. I 1735 er der indregistreret 9 mindre fartøjer, der især sejler på Norge, København og Nordtyskland med landbrugsprodukter, som korn og stivelse (andam). Nysted var på trods af de dårlige besejlingsforhold i det lavvandede nor, således en driftig købstad med godt 400 indbyggere i 1700-tallet. Først i 1800-tallet synes denne driftige trafik og handel at være gået tilbage. I begyndelsen af 1700-tallet hærgedes byen af flere brande, hvorfor de gamle huse, der er bevaret, da også alle er fra 1700- og 1800-tallet. Og det synes ikke, at byen har forandret sig siden da. Et af de mest markante huse fra 1700-tallet er den store lagerbygning i Adelgade 11.

Plan over Nykøbing Falster på Hans Bergishagens og Henrik Flindts tid.

Slottet ses til venstre på sit næs. Frisegade løber i midten af byen parallelt med Guldborgsund. Store Kirkestræde er den brede gade, der løber fra kirken ned til Frisegade. Henrik Flindts gård ligger på det sydlige (højre) hjørne i krydset. Bastebrostræde, hvor Hans Bergishagen købte sin bolig på sydsiden, ligger i forlængelse af Store Kirkestræde ned mod havet. Kilde: Trap Danmark, 1. udgave 1860.

Kapitel 8

Hvem var denne Anna Jacobsdatter Flindt? Det kan allerede nu siges, at hun desværre ikke blev ret gammel: Hun blev født i Nysted 5. marts 1719 og døde allerede 29. november 1754 i Vaabensted sogn, hvor hun blev begravet fra, men senere bisat i Slemminge kirke. Hendes slægt kan vi føre tilbage til 28. december 1599, hvor hendes farmoders fader Hans Bergishagen (ane nr. 522) fødes i den lille by Diedrichshagen i det nordtyske hertugdømme Mecklenburg-Schwerin. I Mecklenburg findes der flere landsbyer med det navn; men sandsynligheden taler for, at det er det Diedrichshagen, der ligger lige vest for Hansestaden Rostock, thi dér midtvejs mellem Rostock og Bad Doberan ligger en større by ved navn Bargishagen, som vor ane muligvis har taget navn efter. Han var (også) en særdeles driftig mand. Hvornår han flytter fra Mecklenburg ved vi ikke, men mon ikke hans drivkraft har været den samme som Johan Reimers i sin tid, da han pga. krigen flytter til Maribo i 1644? Hans Bergishagen flytter dog kun til det nærmere beliggende Nykøbing på Falster. Krigen rasede jo i hele Nordtyskland under Trediveårskrigen 1618–48 med rædsel, hærgen, epidemier og hungersnød til følge. Der er derfor ikke noget at sige til, at han flygter til Nykøbing. Vi ved af gode grunde ikke, hvornår han gør det, men det må være ca. 1630.

Netop på denne tid er Lolland-Falsters store dominerende matriark, Enkedronning Sophie, der dør i 1631. Hun var, som Christian IV's moder, meget dominerende, og for at få hende på afstand, så hun ikke kunne blan-

de sig for meget i regeringsførelsen, gav man hende Lolland-Falster som livgeding, dvs. pensionsgods. Her bosatte hun sig på Nykøbing Slot, der var blevet opført i 1200-tallet, og som først blev revet ned i 1767. Hendes styre var magtfuldt, men retfærdigt og fremsynet. Hun var en dygtig økonom, der forøgede sit gods ved at opkøbe adelsgårde og styrkede driftsøkonomien ved at indføre moderne agerbrugsprincipper på sine fæstegårde og ved at ophjælpe husfliden i landdistrikterne. Urentable landsbyer blev nedlagt, og fæstebøndernes hovarbejde blev bestyret med hård, men effektiv hånd. Helt anderledes så det ud i Nykøbing, hvor byens borgerskab nød godt af, at byen blev centrum for en omfattende eksport af korn og stude til det umættelige tyske marked.

Byens borgere levede således godt i skyggen af slottet og ernærede sig ved arbejde på slottet og for dets beboere, idet hele byens trivsel stort set var knyttet til og afhængigt af livet på slottet. Kun i 1658, da svenskekongen Karl X Gustav invaderede og besatte byen på sin videre færd 'over isen' mod København, mærkede byens borgere alvoren i krigens rædsler. Men inden da havde Hans Bergishagen set klart, da han bosatte sig her. Han indlogerede sig i et hus i Bastebrostræde, der løber ned til Guldborgsund i forlæn-

*Bastebrostræde i dag, set ned mod Guldborgsund.
Hans Bergishagen ejede et hus på sydsiden, f.eks. der hvor nr. 2 ligger.
Kilde: Lolland Falster Møn, oplevet og beskrevet af Frederik Raben-Levetzau,
Gyldendal 1988. Foto: John Jedbo.*

gelse af Store Kirkestræde. Her oparbejdede han en købmandsforretning og stiftede familie. Men han var ikke stationær, thi han berejste selv som handelsmand England, Skotland, Sverige og Livland. Da han havde fået borgerskab, ønskede han at investere i fast ejendom, hvorfor han købte det hus i Bastebrostrædes søndre side – øst for Karen salig Anders Andersens bod – som han hidtil havde lejet. Han købte det med samt gård, en bod, og våning tilligemed gårdsrum af Margrethe Jacobsdatter for sig, sin hustru og begge deres sande arvinger til 'evig tid'. Skødet blev udstedt og underskrevet af Nykøbings borgmester, byskriver samt borgere den 17. april 1637. Desværre fremgår det ikke af skødet, hvad Hans må punge ud med. Men ved Taxations- og generalfortegnelsen i 1645 over al byens jordegods blev Hans Bergishagens bod lignet til 150 rdl. Ved samme anledning måtte han betale i ejendoms- og grundskyld tre lispund flæsk!! Det var altså stadig naturaløkonomien, der var det herskende.

Hans Bergishagen var gift i alt tre gange; men det eneste vi ved om dem var, at den tredje hed Anna. Som vi så i skødet, havde han allerede på det tidspunkt to arvinger med den tidligere kone. Så vi ved altså, at han i hvert tilfælde havde tre børn, idet han med Anna i 1649 fik en datter, der fik navnet Anna Hansdatter Bergishagen. Hans Bergishagen selv døde som en særdeles holden mand og 'kirkeældste' i Nykøbing 26. marts 1679. Hans ry var så stort, at der i hans 'næsten' fødeby Rostock blev skrevet og udgydt et ligvers over ham!

Kapitel 9

Hans Bergishagens tredje hustru Anna overlevede ham, men vi ved ikke hvor længe. Deres datter Anna (ane nr. 261), som jo var født i Nykøbing 1649 og døde 1729 sammesteds, var gift fire gange, og alle gange i Nykøbing. Den første hed Hans Smidt, der (som sædvanlig) var købmand i Nykøbing. Han døde i 1676, altså inden sin svigerfader. Næste mand var den berømmelige Henrik Flindt, som vi vil høre mere til siden. Dernæst kom Abraham Olsen From, der døde ca. 1692 og ligeledes var købmand i Nykøbing, og endelig giftede hun sig ca. 1684 med Lars Poulsen Vendelboe, der udover at være købmand i Nykøbing også var rådmand. Han døde i 1719. Det kunne næsten se ud, som om hun 'sled' sine ægtemænd op. Og der er intet, der tyder på, at hun døde aflægs og fattig, da hun lukkede sine øjne i 1729.

Hendes anden ægtemand hed altså Henrik Flindt (ane nr. 260), og han var ligesom sin svigerfader født i Mecklenburg-Schwerin – denne gang i selve Hansestaden Rostock ved floden Warnows udløb i Østersøen. Desværre ved vi ikke hvornår, men hans bevæggrunde til udvandring har nok været ret lig svigerfaderens. Han blev ligesom denne også købmand; men desforuden ser vi ham også som skipper og rådmand i Nykøbing. Det må være efter, at han har erhvervet borgerskab 11. januar 1678. Han gifter sig i 1676 med Anna Hansdatter Bergishagen i samme år, hvor hun mister sin første mand.

Henrik Flindt blev altså én af de store i byen. Han udnyttede de fordele, der øjensynligt gaves i Nykøbing; I 1600-tallet gik det – med de få føromtaltte krigshandlinger som undtagelse – kun fremad, således at der omkring år 1700 boede hele 1.000 mennesker i byen; men fra begyndelsen af 1700-tallet gik det nedad bakke igen. Som synligt bevis på at Henrik Flindt var en velsitueret og holden mand, som man ærede, er hans bolig. Den er bevaret til i dag og ligger på det sydlige hjørne af Store Kirkestræde og Frisegade nr. 1. Købmandsgården, som i dag er fredet, er fra ca. 1620, og bliver kaldt for Ritmestergården, matrikel nr. 169. Den består af et endnu ældre forhus mod Frisegade, som ca. år 1800 blev ombygget til en for Henrik Flindt uigenkendelighed, hvorimod længen mod Store Kirkestræde fra 1620 er holdt i rendyrket renæssancestil, som vi kender det fra talrige købstadshuse. Længen ud mod Store Kirkestræde er et 13-fag langt hus med gavl ud mod Frisegade. Det udkragede andet stokværk bæres af en række knægte med forskelligt skårne englehoveder og stiliseret blad- og rankeværk i flad-

snit. Tagskægs-knægtene er udformet med almindelige volutkonsoller med rosetter og vifter. Længens overetage har oprindeligt været indrettet som pakhus, hvor Henrik Flindt har kunnet opbevare sine købmandsvarer. Inden Henrik Flindt erhvervede gården havde den været beboet af den udvalgte prins Christian (V)'s livlæge. Og længe efter at Flindterne ejede gården, har den tjent som amtstue.

Da Henrik døde i 1689 efterlod han sine seks børn en arv på i alt 2.087 rdl. Han og Anna Hansdatter Bergishagen havde følgende børn sammen. Hans Bergishagen Flindt fra 1678. Klaus Flindt fra 1679. Ditlev Flindt, 1681. Thomas Flindt, 1683. Jacob Flindt (ane nr. 130) fra 1685 og endelig Frederik Flindt fra 1686. Desværre var Henrik slidt op herefter. Hvorvidt hans hustru havde børn med sine to næste mænd, ved vi desværre ikke. Men mon ikke hun havde!

*Henrik Flindts købmandsgård
på hjørnet af Store Kirkestræde
og Frisegade.
Her længen mod Store
Kirkestræde fra ca. 1620.
Kilde: Allan Tønnesen:
233 Danske Borgerhuse,
Gyldendal 1979.
Foto: Hude ca. 1900.*

Nærbillede af samme.

Jacob Flindt (ane nr. 130) skulle gøre det endnu bedre end sin fader og sin morfader. Han er som sagt født i Nykøbing i 1685, den 27. januar; men han flyttede ret hurtigt til Nysted for at etablere sig som købmand! Hvorfor det? Jo, han har måske følt det på samme måde som sin senere svigersøn Thomas Larsen Reimer, nemlig at der var for mange købmænd klumpet sammen på samme sted, hhv. Nykøbing og Maribo, hvorfor man valgte et nyt sted og i begge tilfælde Nysted.

Jacob Flindt var født i 1685 i Nykøbing, men etablerede sig i 1712 altså som købmand i Nysted. Men allerede året efter drog han helt til Halsted sogn for at gifte sig den 29. maj 1713 med Kirstine Casparsdatter Greve. Hun var datter af forpagter på den dér beliggende gård Sæbyholm, der sammen med godset Vintersborg var en del af baroniet Vintersborg, Caspar Greve (ane nr. 262). Han var gift med Anna Jørgensdatter Wiel, som var datter af rådmand i Nakskov, Jørgen Jensen Wiel og hustru Elisabeth Pedersdatter. Disse to sidstnævnte havde udover Anna Wiel også en anden datter ved navn Abigael Wiel, der var født i Nakskov 1679. Så vi befinder os her igen i en efter svenskekrigene øde og udplyndret by, der dog forsøgtes at komme på fode igen i slutningen af 1600-tallet.

Forpagter Caspar Greve havde med sin hustru Anna Jørgensdatter Wiel 6 børn, herunder Kirstine Casparsdatter Greve (ane nr. 131), som vi ikke ved, hvornår er født, men som sandsynligvis er født på Sæbyholm. De øvrige børn er alle født på Sæbyholm i Halsted sogn, og er nævnt i feltet til højre.

Efter at Jacob Flindt og Kirstine Casparsdatter Greve var blevet gift i hendes hjemsgn den 29. maj 1713, flyttede de til

*Anna og Caspar Greves
øvrige børn:*

Margrethe fra 1707,

Axel fra 1709,

Abigael fra 1711,

Christen fra 1714 og

Dorthe Sophie fra 1716.

Kirstine og Jacob Flindts børn:

Henrik Flindt fra 1713, der døde i 1714.

Så Caspar fra 1714–1715. Anne 1715–1716.

Endnu en Henrik 1716–1717.

*Og endnu en Henrik 22. februar 1718,
der mirakuløst først døde i 1790.*

*Og så fik de endnu en lille pige, Anna Flindt i
1719 (ane nr. 65).*

*Næste barn hed Anne Cathrine, som også kun
levede et år fra 1720–1721.*

Nysted, hvor han havde etableret sig som købmand året før. De fik hurtigt et hav af børn, hvoraf de fleste sørgeligt nok kun blev et år gammel. Børnene er nævnt i feltet til venstre.

Og utroligt – at de ikke blev klogere – så kom endnu en Caspar fra 31. maj 1721, der tog moderen med i døden den 23. juni

1721. Ved dennes begravelse har Jacob Flindt nok været noget bevæget, og måske er han begyndt at tænke dybere over tingene, thi han donerer til lig(bærer)lauget hele 10 sletdaler – ikke rigsdaler!!!

Men han har ikke tænkt så dybt over sagerne, så det har ikke afholdt ham fra at fortsætte. Allerede i 1722 den 14. juli havde han giftet sig på ny med en Bodil Birgitte Monrad. Hun var født 9. maj 1701 i Flintinge præstegård i Toreby sogn som datter af magister og sognepræst i Toreby sogn Erich Monrad og Johanne Dorthea Hansdatter Ravn. Bodil Birgitte døde i Våbensted sogn 5. november 1747 og blev begravet 22. november i kirken. Men inden da havde hun også bidraget flittigt til at forøge statistikken over spædbarnsdødeligheden. Allerede i december 1722 – vi må her erindre, at hun er præstedatter! – får hun Kirstine, der bliver døbt 7. januar 1723, men hun får lov til at leve helt til 1727.

De øvrige børn er nævnt i feltet til højre, og således får Jacob Flindt i alt 15 børn, som alle er født i Nysted.

*Bodil og Jacob Flindts øvrige børn:
Johanne Dorthea i 1723, som dør 1725.
Bodil Birgitte fra 1725, dør først i 1767.
Og så for at det ikke skal være løgn,
kommer der trillinger 31. januar 1726,
men som dør dagen efter. De når da at
blive hjemmedøbt med navnene Erik,
Lauritz og Johanne Dorthea.
Og til sidst får vi Johanne Cathrine i
1727, som dør 1731.*

Kapitel 11

Den gode Jacob Flindt, som altså avlede til han var ca. 43 år, var en særdeles aktiv herre også på andre områder. Han udvidede sin købmandsforretning, idet han i 1720 fik kgl. Bevilling til også at sælge vin og cognac i fade og fustager. Men han har tænkt videre: Muligvis har den gryende pietisme, hvor den strenge fundamentalistiske kristendom dominerede, haft sin begrænsende indflydelse på folks trang til at købe spiritus og andre 'overflødige' varer. Det kan også tænkes, at Jacob Flindt efterhånden mente, at han måtte videre i systemet – længere op ad den sociale rangstige. Og under alle omstændigheder vidste han, at fast ejendom vægtedes tungere i den henseende end købmandsskab. Han så sig derfor om, om der var en herregård, han kunne få fat i – en han kunne honorere.

Våbensted Kirke.

Den ejedes af Jacob Flindt til Nielstrup. Som gravkapel lod han opføre den lille tilbygning i midten på sydsiden af langskibet.

Kilde: De danske Kirker – Falster Møn, redigeret af Erik Horskjær, G.E.C. Gads Forlag, 1968.

Foto: Lennart Larsen.

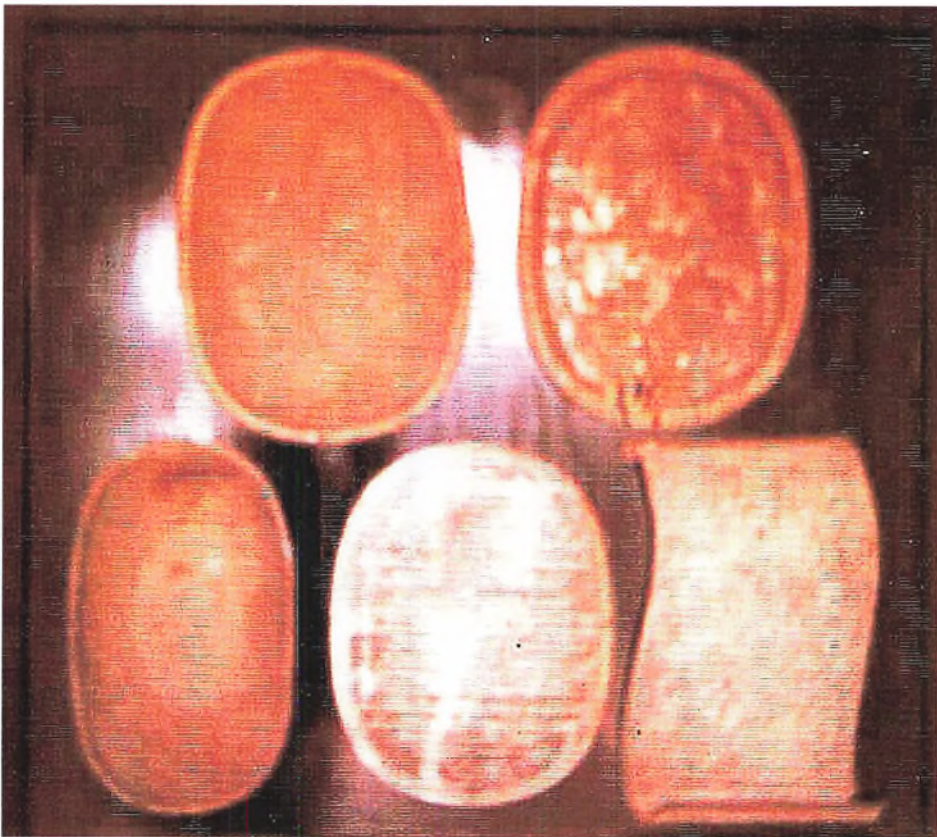
Den fandtes i Vaabensted sogn i Musse herred. Nielstrup herregård var en af Lollands ældste hovedgårde, som man hører om første gang i slutningen af 1200-tallet, hvor det var en befestet borg. I 1500-tallet blev Nielstrup en statelig og velbygget herregård i lighed med flere af dem, der endnu er bevaret fra den tid. Fra 1660'erne ejes herregården af Cornelius Lerche, hvis søn Christian Lerche genopfører den i 1716 efter en brand. I 1721 ejedes herregården af Cornelius Johan Lerche, der i sin ungdom havde været hofembedsmand og kammerjunker, men på grund af sin elendige økonomiske status måtte han sælge den i 1732 formedelst 33.000 rdl. kurant. Køberen var Jacob Flindt! For dette beløb fik han gård og gods på respektive

60 og 345 tønder hartkorn samt Våbensted, Slemminge og Fjelde kirker. Cornelius Lerches arvinger muggede, thi de syntes, at de 33.000 rdl. var for lidt, hvorfor der blev nedsat en kommission, der skulle dømme mellem køber og sælger. Salgssummen blev dog ikke ændret af den grund. Hvad købte da Jacob Flindt? Hovedgårdens taxter var mht. ager og eng 60.1.2 tønder hartkorn og 3.7.1 tønder skov. Dertil kom det bøndergods, som var underlagt herregården: 327.6.1 tønder hartkorn i ager og eng; og dernæst beløb skov- og mølleskyld sig til 4.7.22 tønder hartkorn. Og endelig beløb tiendeydelsen sig til 72.1.02 tønder hartkorn. Det, at en gård var et herresæde eller herregård eller hovedsæde, betød, at jorden var privilegeret, dvs. skattefri og omgærdet af diverse friheder, f.eks. var herremanden indehaver af jurisdiktion- og skifteretsmyndighed. Men til gengæld krævedes det, at han inddrog al den skat, som de underliggende fæstebønder var skyldig både til kongen/staten og kirken. Udover denne skat og tiende til det offentlige kom så selve landgilden (fæsteafgiften), som fæstebonden skulle yde til godsejeren. Og dertil kom endvidere så, at bønderne skulle yde hovarbejde på herregården – som endnu *ikke* var fastsat efter tidsnormer og regler. Det var endvidere på denne tid, at bøndergods blev inddraget og nedlagt og lagt ind under hovedgårdene, hvoraf mange blev sammenlagt. Godsmarkerne blev bedre og mere rationelt dyrket end bøndergodset, og for stadig at kunne skaffe arbejdskraft hertil, indførte man i 1733 stavnsbåndet, der betød, at en bondekarl ikke måtte forlade det gods, hvor han er født, medmindre han er over de til den militære indrulling fastsatte år.

Man må sige, at Jacob Flindt havde gjort det godt. Han erhverver en herregård på den tid, hvor Danmarks landbrugseksport steg betragteligt. Hans ry og dygtighed nåede vidt omkring, ja helt til København til hofkredsene. Det varer således ikke længe – allerede 26. marts 1734 – før han bliver beskikket og forordnet med en honorertitel, der har betydning for hvor i rangsystemet, man bliver indplaceret. Han bliver nemlig af Kongen, Christian VI, udnævnt til virkelig Commerceraad. Det indebærer, at »han skal være sin absolutte og souveræne arvekonge og herre huld og tro – [og] vort arvehus' gavn og bedste søge, [samt] vide og ramme, skade og fordærve af yderste magt, evne og formue hindre, forkomme og afværge [ulykker og misdædere]. I særdeleshed skal han troligen forrette tjeneste ved hoffet, hvis Vi [Kongen] allernaadigst anbefaler – således som det en ærekær Commerceraad og kongelig tro tjener egner og vel anstår sig tilbørligen skikke og forholde, efter den ed han os derpå allerunderdanigst gjort og aflagt haver. Givet på Frederiksberg Slot 26. marts 1734«. Kort sagt, han skal stå bi

og være parat til at tjene den enevældige monark som en underdanig hofembedsmand.

I de sidste år af sit liv samlede han sig en anselig formue, dels af dette sit gods, som han vel vidste at forestå, og dels som skatteforpagter på Lolland. Dvs. han skulle sørge for at 'kradse' skatterne ind, og i den tid der forløb, inden de skulle videresendes, kunne han forvalte(!) dem efter bedste evne. Nogle af pengene brugte han på at opføre et kapel på sydsiden af Våbensted kirke beregnet som gravkapel. Det er også på denne tid, at han benævnes Jacob *de* Flindt. Han dør i 1750 tre år efter sin anden hustru Bodil Birgitte. De bliver begge begravet fra og i Våbensted kirke. Deres kister blev prydet med flotte kisteplader af zink forsynet med biografiske inskriptioner – holdt i panegyriske vendinger. Disse kisteplader er bevaret sammen med tre plader for sønnen Henrik Flindt, død 1790 og dennes to hustruer, fru Johanne Christiane Riis, død 1755 og fru Fridericha Christiane komtesse Holck, død 1784. De fem kisteplader er nu opsat på en plade i gravkapellet.

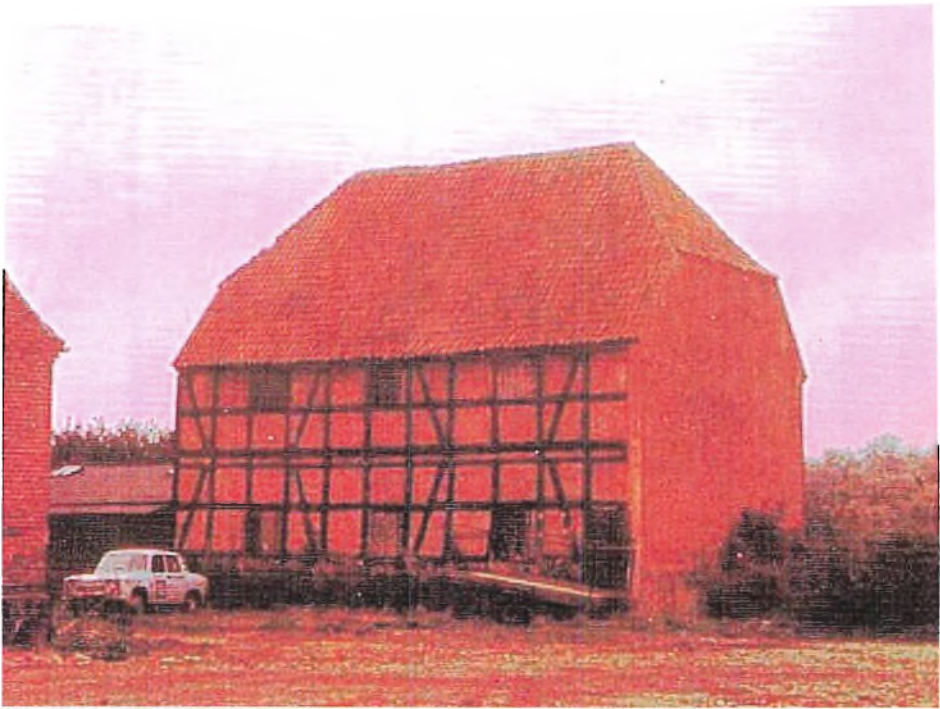
Ligpladerne fra Våbensted gravkapel over Jacob Flindt og Henrik Flindt m.fl.

Teksterne på de fem kisteplader haves komplet, men for enkelthedens skyld skal kun teksten for ane nr. 130 gengives her:

Et
Velfortient Rygte
af
GUDSFRYGT, KIERLIGHED, REDELIGHED, FORSTAND
gør udødelig
denne sovende
VELÆDLE og VELBYRDIGE HERRE
JACOB FLINDT TIL NIELSTRUP
KONGELIG MAJESTÆTS COMMERCERAAD
Som for af Død.
Fik LIVET udi Nyekjøbing paa Falster den 27 Januari 1685
Af Brave Forældre
HENRICH FLINDT
Og
ANNA BERGESHAGEN
Som for at give Liv
Indgik det Første ÆGTESKAB paa Sæbyeholm den 29. Maj 1713
Med CHRISTINA GREVE
Forbandt Sig Ved sit andet Ægteskab udi Rubbelykke den 14. Juli 1722.
Med BODEL BIRGITTA MONRATH
Der ved en Elskværdig FADER For 7 Sønner og 8 Døttre
Uforglemmelig For De Efteerlevende Hiertrørende 1 Søn 2 Døttre
og
Som For at leve
Antog Døden sagte og salig paa Nielstrup den 13 Januar 1750
Købte saaledes Tiiden
Brugte samme
Vandt Ævigheden
udi alt 65 Aar

Kapitel 12

Som der står skrevet, nåede kun en søn og to døtre at overleve Jacob Flindt. Det var udover Anna fra 1719, Bodil Birgitte fra 2. ægteskab og så endelig Henrik Flindt, der blev født 22. februar 1718. Denne Henrik skulle, som vi ser, komme endnu længere frem socialt og økonomisk end sin fader. Han arvede Nielstrup herregård efter denne. Udover godsejer besad han også den meget prestigefyldte stilling som landsdommer over Lolland og Falster.

Laden på Nielstrup Gods.

Endvidere var han ridder af Dannebrog og udnævnt først til den honorære titel justitsråd og dernæst etatsråd og til sidst konferentsråd. Og han blev gift ganske standsmæssigt; først med en byfogeddatter fra Nysted, Johanne Christina Riis fra 1719. Da hun døde 1755 efterladende sig et par døtre, giftede Henrik sig endnu mere standsmæssigt, nemlig med en grevedatter fra Orebygård: Friderica Christina komtesse Holck 1757. Hun levede fra 1724 til 1784. Han selv fortsatte med at stige i graderne, thi 20. oktober 1768 udsteder kongen, Christian VII, på sin rejse i Frankrig et Notabilitations Patent. Forårsaget af den tro tjeneste, som Henrik har vist både kongen selv

samt dennes fader og farfader, bevilges han samt alle hans efterkommere at nyde alle de privilegier, friheder, ære og værdighed som alle andre af adelen nu haver til evig tid. Derfor benådes han nu med efterfølgende skjoldhjem og våben: Skjoldet er delt på langs, den venstre side er i sølv med røde sten, den højre er i guld med sort ulv og gult neg. Hjelmen er hvid med blå halsbånd, guldkrone og rødt vesir. Over kronen er der i kryds en flintebøsse og en dannebrogspane. Dette skjoldhjem og våben skal Henrik Flindt og alle hans ægte afkom af mand- og kvindeskøn bruge og føre i alle forefaldende ærlige, adelige og redelige samkvemme, forretninger og lejligheder, på alle steder, til alle tider og i alle tilfælde efter eget behag.

Henrik er altså nu ophøjet i adelstanden, ganske vist er det kun den såkaldte titelløse adel og altså hverken baron eller greve. For at blive optaget i adelstanden skulle man iht. Christian V's majoratsinstitution fra 1671 båndlægge sin godsbesiddelse med det formål at imødegå den tiltagende opløsning af landbrugets ejerforhold. Og samtidig knyttede den kongelige enevoldsmagt en ny kreds af loyal hofadel til sig. For at oprette et grevskab krævedes 2.500 tønder ubehæftet hartkorn. Et baroni krævede 1.000 tønder ubehæftet hartkorn og et stamhus, som i dette tilfælde, 400 tønder ubehæftet hartkorn. Da Henrik de Flindt dør

*Henrik Flindt's våbenskjold fra adelspatentet, 1768.
Kilde: Danske Kancelli, Christian VII's adelige patenter.*

28. februar 1790 efter fem sygdomsdage, anføres det på hans ligplade, at han var en redelig og retskaffen embedsmand, kærlig ægtefælle, øm fader, ømttænkende godsejer, mild, 'nedladende' og hjælpende mod den ringere, oprigtig og ædelmodig mod venner, enkers trøstere, faderløses fosterfader, fattiges ven, sagtmodig og overbærende med fortjentes venner. Hans bortgang begrædes med den oprigtigste og billigste sorg af 3 efterlevende børn,

2 svigersønner, 14 børnebørn og et langt betydeligere antal trængende!!! Alt dette kan også siges ganske kort: Han roses for sin velvilje mod bønderne.

Da Henrik de Flindt døde i 1790 overtog sønnen jagtjunker og ritmester ved husarerne, Christian Christoffer de Flindt (1767–1831) Nielstrup ved et samfrændeskifte; men han solgte herligheden i 1799 for 116.000 rdl. til Christian H.A. Hardenberg-Reventlow, der var besidder af stamhusene Krenkerup og Frisenvold. Og dermed afsluttedes Nielstrups lange æra som herskabelig sædegård. Godset blev nemlig indlemmet i det nyoprettede grevskab Hardenberg-Reventlow, og Nielstrup har siden da kun været en forpagtergård under dette.

Vi så, at Jacob Flindt og Kirstine Casparsdatter Greve efterlod sig en datter, Anna Jacobsdatter Flindt (ane nr. 65), der var én af de få, der overlevede sine forældre. Hun blev født i 1719 i Nysted og døbt 5. marts. Hun døde allerede i 1754 og blev bisat 29. november fra Våbensted kirke, men dagen efter indsat i begravelsen i Slemminge kirke. I sit korte liv nåede hun at være gift tre gange. Første gang hendes bryllup stod, var i 1735, hvor hun blev gift med en købmand fra Nysted, Lauritz Christensen Høj. Familien Flindt er i den grad stadig bundet til den sociale arv, på den måde at man gifter sig med én inden for det miljø, man selv kommer fra og er runden af. Denne Lauritz Høj var søn af en skipper i Nykøbing, Christen Laursen Høj og hustru Anna. Købmanden selv levede blot fra 1711 til 1737, hvor han blev begravet i Nysted 6. marts. Hendes tredje mand blev hun gift med 7. januar 1750 i Nysted, Mathias Johan Wederkinch, og han var tolder sammesteds. Man ser nu, at hun bevæger sig ud over sine medfødte sociale rammer. En kongelig embedsmand rangerede ligevel højere end en købmand; Mathias J. Wederkinch, der levede fra 1719 til 1786, var søn af vinhandler i København Lauritz Mathiesen Wederkinch og Sophie Høpfner.

Men ind imellem havde Anna Flindt altså været gift med købmand i Maribo og Nysted, Thomas Larsen Reimer (ane nr. 64). Vi har tidligere fulgt hans virke fra Maribo til Nysted, hvor han fik borgerskab 10. januar 1738 og gjorde det så godt, at han ved sin død dér 13. maj 1748 var byens største skatteyder. Han var blevet gift 25. september 1737 med Anna Flindt – kun et halvt år efter, at hun havde mistet sin første mand Lauritz Høj.

Thomas og Anna fik hurtigt en del børn – i alt syv stykker på 11 år. Den første Inger Reimer bliver født med det samme den 15. juni 1738, og hun dør først i 1801 efter at have været gift med, ja, først en købmand i Nykøbing, Olaf Hansen Thuesen og anden gang med endnu en købmand i Nykøbing, Eskild Gregorius Schierning.

Thomas' og Annas næste barn var Laurina (Laurentze) Reimer fra 20. juni 1739, som først var gift med købmand i Nysted, Simon Jacob Hoff og anden gang med købmand i Nysted og godsejer til Gislingegård, Simon Groth Clausen. Laurina dør i 1788 med en nettoformue på 5.000 rdl.

Så kom Lauritz Reimer fra 5. juli 1740. Inden han døde i 1769, var han ridefoged på Nielstrup gods hos sin morbroder landsdommer etatsråd, adelsmand, ridder af Dannebrog p.p. Henrik de Flindt. Man ser her, at familien indbyrdes kunne hjælpe hinanden; men det at være ridefoged, er ik-

ke det allermorsomste hverv iflg. den litterære overlevering, så i 1766 flytter han tilbage til Nysted, hvor han for 6.000 rdl. køber sig en gård med tilhørende andamfabrik (stivelsesfabrik) uden for byen.

Så kommer der tre døtre i rap: Anna Reimer, der kun lever fra 2. november 1741 til 16. januar 1742. Christine Reimer, fødes i 1744 og gifter sig med en præst i Østpreussen. Endelig har vi Karen Reimer fra 1745 til 1832, der bliver gift med toldkontrollør i Nysted Ole Jensen Brodersen.

Til sidst fik Thomas og Anna, Jacob Flindt Reimer (ane nr. 32) den 19. marts 1746. Han er som alle de øvrige børn født i Nysted. Men han bliver ikke købmand i Nysted, som den sociale arv ellers tilsiger. Han har set, hvor godt det gik hans morfader Jacob Flindt, der forlod Nysted for at udfolde sig på landet til gavn for sig selv og sine tre overlevende børn.

Forpagtergården Agerupgård.

Kapitel 14

Jacob Flindt Reimer må finde et egnet sted, hvor han kan agere som landbruger. Igennem sin moder Anna Flindt kender han egnen og forholdene i Våbensted sogn. Her lever jo hans morbroder Henrik de Flindt på Nielstrup herregård godt og trygt. Ganske vist er der ikke andre herregårde i det sogn, men til gengæld er der en anselig forpagtergård under Nielstrup gods, Agerupgård.

I 1300-tallet var dette en adelig sædegård, som dog formodentlig er forsvundet i senmiddelalderen. Men senere – i slutningen af 1600-tallet – bestod Agerupgård af seks fæstegårde under Nielstrup. Så i 1700-tallet oprettedes enestegården Agerupgård som forpagtergård, og morsomt nok fik Henrik de Flindt den i forpagtning af sin fader Jacob Flindt, inden han arvede selve Nielstrup i 1750. Her var altså en ledig gård, da Jacob Flindt Reimer begyndte at tænke i de baner. Hvor havde han lært landbrug fra??? Jo, han havde været såkaldt hollænder hos sin morbroder på Nielstrup. En hollænder er det man forstår ved en gartner, så det smager jo lidt af fugl.

Jacob Flindt Reimer gifter sig 19. juni 1772 i Stokkemarke sogn, Lolland Sønder herred med en ligesindet, nemlig Anna Sophie Albrechtsdatter Madsen. Hun er (født og) døbt 6. januar 1749 i Stokkemarke som datter af Albrecht Madsen af Ørebygård, født i 1709 og hustru Karen Jensdatter, født i 1717. Albrecht Madsen boede på Ørebygård i Stokkemarks nordlige udkant. Ørebygård var i midten af 1500-tallet en hovedgård på 22 tønder hartkorn og 206 tønder hartkorn bondejord, men som nu er decimeret til almindelig bondegård. Vi ved ikke, hvornår han overtog dette gods og hans nøjagtige stilling dér. Han har højst sandsynlig været bruger eller forpagter som sin svigersøn. Forinden han flyttede til Ørebygård boede han i Blans ved sognets nordkyst.

Da Jacob Flindt Reimer og Anna Sophie gifter sig i 1772 er gommen tituleret som *Monsiør*, og vielsen finder efter kongelig bevilling sted i *Huset*, dvs. hjemme på Ørebygård, uden forudgående trolovelse. Efter vielsen har han ført sin hustru til Agerupgård, som vi må gå ud fra, han har overtaget forpagtningen af nu. Her i Våbensted sogn får de et år efter deres ældste datter, Anna 18. juni 1773, men som desværre dør sammesteds syv uger gammel. Det næste barn er Anna Cathrine Reimer fra 24. januar 1775. Hun bliver boende i sognet hele sit liv, hvor hun dør ugift 15. februar 1810. Næste barn er Thomas Flindt Reimer (ane nr. 16) fra 12. marts 1777. Og til sidst får de Anna Maria Reimer 28. juni 1782. Hun dør i 1806 efter at være blevet

gift i 1802 med forpagteren på Havlykkegaard i Østofte sogn, Simon Hoff Clausen (han var søn af Laurentze Reimer, som jo, som vi så, var datter af Thomas Reimer og Anna Flindt, og altså en fætter: Vi ser således at familien Reimer er meget indspist, og at de holder sig til hinanden, familiemæssigt og socialt).

Jacob Flindt Reimer bliver hurtig en mand af (lokal) anseelse. Han bliver en dygtig landmand, og dermed en værdig forpagter af gården. Snart efter ser vi ham også som forpagter af gården Nørregård i nabosognet Slemminge. Det var en hovedgård i sen middelalderen, men som nu på denne tid hørte under grevskabet Krenkerup. Men hans hoveddomicil er stadig Agerupgård. Det er en stor gård, som kræver hele 11 tjenestefolk af alle professioner for at kunne fungere. Han har tillige været så godt velaflagt, så han har kunnet have sine svigerforældre Albrecht Madsen og Karen Jensdatter boende som aftægtsfolk. De døde først gamle og mætte af dage hhv. den 30. december 1793 og 25. juni 1798. Jacobs hustru Anna Sophie Albrechtsdatter Madsen, dør i en alder af 60 år den 9. juni 1809. Og snart efter dør Jacob Flindt Reimer på en (forretnings)rejse til Saksøbing i maj 1811. Af en eller anden mærkelig grund lader han sig begrave fra Saksøbing kirke den 22. maj, hvorefter han bliver lagt dvs. jordet på den nordre side af kirken.

Rosenlund forpagtergård.

Jacob og Anna Sophies eneste søn Thomas Flindt Reimer vil volde både sin slægt, slægtens renommé, alle de personer, han kommer i berøring med, samt ikke mindst sig selv ulykke, skam og besvær. Han var for at sige det mildt en flakke og en uvederhæftig vindbeutel, som øjensynligt ikke kunne indordne sig noget sted eller i nogen sammenhæng eller forhold. Hans liv begyndte ellers godt – man skulle tro, han havde alle odds med sig og forudsætninger for at kunne fortsætte, hvad fædrene havde skabt. Men han har muligvis haft uheldige gener. Han var som sagt født 12. marts 1777 og døbt hjemme på Agerupgård den 14. maj. Ud af fadderlisten kan vi se, hvem forældrene omgås, og dermed åbenbarer det sig, hvilken social status familien har – og stadig har haft uændret i de seneste 100 år. Vi finder her, at jomfru Tofte fra Maribo bar barnet, derudover ser vi købmand Lorents Møller fra Maribo, *Monsiør* Madsen fra Ørupgård [sic, mon ikke der er tale om morfaderen?], forvalter Stup på Nielstrup og jomfru Blich i Saksøbing – altså det pænere middeloverklasse i by og på land. I kortene lå, at han skulle fortsætte den vej, som hans fader var slået ind på, nemlig at blive forpagter på de lolliske godsers store gårde. Og så måtte diverse svinkeærinder eller andre ønsker fra Thomas' side vige. Den første gård, vi finder ham på allerede i 1798, er den anselige Rosenlund i Toreby sogn i Musse herred. Rosenlund var oprindeligt i 1100-tallet en kongelig hovedgård, men via diverse ejere kom den i 1681 ind under Krenkerup gods. Og var fra 1736 en del af stamhuset – senere – grevskabet Krenkerup. Rosenlund var på godt 51 tønnder hartkorn med 173 tønnder land dyrket areal, altså en gård af anselig størrelse, som man skulle tro, nok kunne holde ham fangen. For at passe og drive dette sted var han selvfølgelig nødt til at gifte sig. Han havde allerede tidligt i sit liv prøvet at finde en passende kvinde, men det var gået galt, idet *man* fandt, at hende han havde fundet, slet ikke var på niveau med ham selv, og den klasse han kom fra. Han havde således i en alder af 18, mens han stadig boede hjemme på den fædrene gård Agerupgård, fundet en pige i Kragvig huse – en lille bebyggelse ved Smålandsfarvandet nordligst i Våbensted sogn. Hun hed Else Marie Pedersdatter. Og den 13. november 1796 førte hun sin lille uægte datter Christiane til dåben, og som fader blev udlagt forpagter Reimers søn Thomas. Sørgeligt nok blev lille Christiane allerede begravet 11. december samme år. Hvis Else Marie ikke havde betydet noget for Thomas, havde han selvfølgelig været over alle bjerge, men det var han ikke. Ganske vist er der ikke så langt fra Agerupgård til Kragvig – men

alligevel: Den 23. september 1798 får Else Marie endnu en uægte datter ved navn Christiane, og også denne gang bliver Thomas udlagt. Men denne gang ser vi, at han nu er flyttet hjemmefra og har fået sit eget, idet han nu er blevet forpagter på Rosenlund. Hvad der sker med Else Marie og Lille Christiane ved vi ikke, men de er nu herefter helt ude af Thomas' univers.

Hans næste kvinde dukker meget hurtigt op herefter, for allerede 19. juni 1799 gifter han sig med Anna Birgitte Marie Müller. Og her ser vi, at der må være noget arrangeret over det (måske har hans fader Jacob haft hende i tankerne, allerede mens Thomas lå i med Else Marie i Kragvig?), thi hun er datter af en købmand i Nysted og andamsfabrikør, Johannes Müller og hustru Frederikke Birgitte Zeuthen. Andamsfabrikøren har vi tidligere stødt på, idet han i 1770 overtog Thomas' farbroder Lauritz Reimers gård og fabrik i Nysted. Endnu engang kan vi se, at alle inden for det miljø og den familie har kendt hinanden.

Gammelgård herregård.

Anna Birgithe Marie Müller er født i 1781 og døbt i Nysted 8. marts 1782. Brylluppet, der finder sted efter alle kunstens regler, foregår i brudens fader Hr. Müllers hus i Nysted 19. juni 1799. Præsten Hr. professor Skow anfører i kirkebogen, at sammenviede til ægtefolk [er] »Veledle og højfornemme Hr. Thomas Reimer, forpagter på Rosenlund og veledle dydziirede Jomfru Anne Birgitte Müller af Nyested efter forevist høykongeligt Vielsesbrev«. Som 'kautionist' underskriver gommens fader sig JFReimer.

Man må sætte spørgsmålstegn ved det dydsirede, thi allerede 13. december 1799 nedkommer bruden med sit første barn, der får navnet Johan Jacob Flindt Reimer – og så er der taget hensyn til alle aner. Det næste barn, Karen, ankommer planmæssigt i april 1801 og bliver hjemmedøbt 25. april. Men knap så planmæssigt er det, at Thomas ikke er forpagter af Rosenlund gård mere. Hvorfor han har forladt det pæne sted, efter blot et par år, får stå hen i det uvisse. Måske har han allerede nu i en ung alder på blot 24 år følt denne urolige trang til, at der hele tiden skal ske noget nyt og mere. Vi kan gætte på, at han har gjort sig utilbens på Rosenlund, ja kommet i uoverensstemmelse med ejeren greve Hardenberg-Reventlow til Krenke-

Gammelgård udlænger.

rup. Men nej! Her træder familien og dets sammenhold igen frem. Thomas' farmoder Anna Jacobsdatter Flindt fra Nielstrup havde jo en broder landsdommeren, konferentsråden, ridderen og adelsmanden Henrik de Flindt. Denne havde en datter Anna Flindt, der var blevet gift med generaladjutant, stiftamtmand Casper Wilhelm von Munthe af Morgenstjerne, som i 1786 havde købt herregården og sædegården Gammelgård i Ryde sogn i Lollands Sønder herred formedelst 63.000 rdl. Gammelgård er et herresæde oprettet i 1596, som blandt sine ejere kan tælle den berømmelige Fru Marie Grubbe fra Tjele. Casper Wilhelm Munthe af Morgenstjerne tager først fast bopæl på gården i 1804, da han bliver stiftamtmand. Så inden da har han naturligvis brug for en forpagter, og her er det, at jungletrommerne

sætter ind inden for familien: Thomas siger pænt op på Rosenlund og får jobbet på Gammelgård.

Den 1. februar 1801 kan vi se, at Thomas bor på Gammelgård sammen med sin hustru og deres søn. Han er forpagter, dvs. han har overtaget brugsretten af gården. Udover den lille familie bor der også en kammerjomfru Abelmare Sophie Jensen på 26 år samt 15 tjenestefolk. Da Thomas tager sig af det driftsmæssige, er der foruden på gården en forvalter, der tager sig af det økonomisk/administrative, Rasmus Damgaard på 26 år med tre tjenestefolk. Og så har vi en gartnerfamilie samt en aftægtskone, der lever af pension fra gården, da hendes afdøde mand var ansat dér. Endnu ser det ud til, at det er idel lykke, for 25. april 1801 får Thomas og Anne Birgithe en lille datter, der straks døbes Karen.

Men det *er* ikke idel lykke, thi allerede nu knager ægteskabet, hvorfor de bliver separeret efter bevilling 16. juli 1801. Hvorfor gør de det? Ja, det kan der være mange grunde til: Er de vokset fra hinanden? Måske har de hver især set sig glade i en anden? Og vi må heller ikke glemme, at det nærmest var et arrangeret ægteskab. Og så var Thomas jo også en meget pigeglad skørtejæger. Det ser ud til, at de har været enige i separationen og i de vilkår, denne er indgået i. Der er dog én ting, som ikke forløber efter bogen og gnidningsfrit. Det er størrelsen på det underholdsbidrag, som Thomas skal udrede til sin separerede hustru og deres fælles børn. Vi ser nemlig, at konens fader købmanden i Nysted, Johannes Müller, henvender sig til Danske Kancelli for at få rede på dette bidrags størrelse. Müller mener, at det er overøvrigheden, der skal fastsætte dettes størrelse. Hvorfor 'blander' farmand sig her? Jo, det gør han selvfølgelig, fordi det ser ud som om, Thomas har villet smyge sig udenom, og har villet spise familien af med mindre end det aftalte lovpligtige beløb. Men den gik altså ikke. Thomas og Anna bliver skilt efter de fastsatte tre år. Det sker ved kongelig bevilling af 12. oktober 1804. Som begrundelse for skilsmissen anfører Thomas, at han som forpagter på Gammelgård sidder med en stor husholdning, hvorfor det er nødvendigt at indgå nyt ægteskab. Skilsmissen bevilges på de samme vilkår som separationskontrakten af 16. juli 1801. Noget tyder på, at det ikke blot er husholdningens størrelse, der har fået Thomas til at henvende sig til myndighederne, næh, der har sandelig allerede været én på bedding, for meget hurtigt efter, allerede den 26. oktober 1804 indgår Thomas nyt ægteskab, nemlig med en Ane (Abel) Margrethe Jensen. Og Anne Birgithe Müller venter heller ikke længe med at gifte sig igen – den 28. juni 1805 gifter hun sig med købmand i Nysted Christian Wilcken, så hun vender glad tilbage til sin barndoms miljø.

Hvem var denne Ane (Abel) Margrethe Jensen? Det har ikke været muligt at finde hende født i hverken Ryde sogn, nabosognene hertil eller i Toreby sogn, hvor Rosenlund ligger. Men med lidt fantasi, og med lidt forståelse for, at det ikke er nemt for myndigheder at opfatte folks rette navne, er det nærliggende at tænke sig, at Ane (Abel) Margrethe Jensen simpelthen er hende, der har været husjomfru for Thomas' første kone Anne Birgithe Müller. I tællingen 1801 for Gammelgård optræder hun under navnet Abelmare Sophie Jensen. Abelmare kan være et kælenavn for Abel Margrethe, som hun siden hen altid kaldes og kalder sig selv. Hun er ganske vist to år ældre end Thomas – men hvad? De har gået op og ned af hinanden, og det har i længden været for meget, og især for meget for Anne Birgithe Müller.

Så de bliver som sagt gift 26. oktober 1804, 14 dage efter, at han er blevet skilt fra Anne Birgithe. Ægteskabet indgås efter kongelig bevilling 'i huset' hjemme på Gammelgård. Blandt forloverne ser vi Gammelgårds ejer, stiftsbefalingsmand, kammerherre Morgenstjerne og landinspektør Wiborg. Så det sociale niveau har stadig været i orden. Allerede 3. januar 1805 bliver deres førstefødte døbt Petra, og 5. april, når hun er blevet lidt mindre sart, bliver hun døbt i kirken. Her ser vi igen hele udtrækket af fine herrer og damer, som gudmoder og faddere, komme anstigende: Godsejere og godsforpagtere og godsforvaltere. Men det hjælper ikke ret meget, for allerede 14. juni samme år 1805 dør lille Petra. Den 7. marts 1807 får de en ny lille datter, som hjemmedøbes den 11. marts, Ane Sophie, og rigtig døbt i kirken 24. juni 1807, og som – ja, næsten efter bogen, dør kort tid efter, den 8. februar 1809. Men inden da har de den 18. august 1808 fået Carl August, som døbes i kirken 14. september.

Thomas bliver som forpagter på Gammelgård i hvert tilfælde til og med 1808 – måske lige til 1811. Herefter ser vi ham fra 1811 til 1815 som forpagter på Ottelundsgård ved Rødby i Rødby sogn. Overtagelsen af denne gård har tydeligt været et tilbageskridt for Thomas. Han har dog sikkert valgt ret i at skifte gård, for da ejeren af Gammelgård, kammerherre Morgenstjerne, dør 5. oktober 1811, har vilkårene under alle omstændigheder ændret sig i ugunstig retning for ham. Som vi har set før, er Thomas mand for at finde noget nyt. Ottelundsgård er en fæstegård på 13 tønder hartkorn og 107 tønder land under stamhuset Engestofo.

Her på Ottelundsgård kommer endnu et par børn til verden: Den 27. maj 1811 får de en søn, der får det gode gamle danske navn Jens. Ved dåben i kirken ser vi stadig det sædvanlige opbud af militærfolk og forpagtere som faddere. Desværre bliver lille Jens kun fire år, idet han dør af kighoste den 3. august 1815. Og så til sidst den 17. april 1813 får de Frederik Julius, som døbes 14. august i kirken. Han bliver heller ikke ret gammel – også kun fire år, og hans endeligt er endnu mere tragisk, for han drukner den 16. maj 1817 i en fiskedam. Abel Margrethe er, hvis kilderne ellers taler sandt, ved Frederik Julius' fødsel blevet en moden kvinde på ca. 38 år. Så alt er endnu stort set stadig, som det skal være, og som det plejede den gang. Og et tegn på, at det sociale netværk også stadig er i orden, er, at Thomas Flindt Reimer ofte optræder som fadder til børn af ligesindede.

Ottelundsgård forpagtergård i Rødby sogn.

Kilde: Danske Gårde. Haandbog for det danske Landbrug, ved J.C.B. la Cour 1908.

Kapitel 17

Ottelundsgård er ikke noget at skrive hjem om: Hovedbygningen er ret kedelig, og beboelsen er kun på syv værelser. Dette har dog næppe alene været grund til, at Thomas med familie har forladt stedet så hurtigt; men i nabo-sognet Errindlev i Fuglse herred var der et herresæde, der lød bedre, og som forekom ham at kunne give ham bedre vilkår, nemlig Bremersvold. Senest i

Forpagterboligen til Bremersvold herregård.

1815 finder vi derfor familien, som forpagter på Bremersvold gods. Vi ved, at det er senest i 1815, fordi hans sønner Jens og Frederik Julius begge bliver begravet fra Errindlev sognekirke. Bremersvold gods havde i begyndelsen af 1700-tallet tilhørt Kronen, men blev snart igen tilskødet slægten Raben-Levetzow til grevskabet Christiansholm. I 1815 hed ejeren geheimekonferensråd Frederik Sophus Raben, der dog døde i 1820. Godsets nuværende hovedbygning er opført i 1872, så den har Thomas Flindt Reimer ikke kendt noget til; derimod har han stiftet bekendtskab med den meget hyggelige inspektørbolig på 25 fag. Den er i én etage, hvidkalket og med bindingsværk. Da ejeren ikke boede på godset, var det Thomas' opgave at passe og administrere de 57 tønder hartkorn. Dette kunne synes som en stor mund-

fuld, og man kan stadig undre sig over, hvorfor han påtog sig hvervet – udover selvfølgelig det sociale advancement, det syntes at være.

Udover det store arbejde, han påtager sig, bliver han i denne tid uheldigvis også indhentet af sin store og uhæmmede letsindige omgang med penge. Det har længe kørt skævt for ham økonomisk, idet han hele tiden har troet, at han kunne redde økonomien ved at spille – både på kortniveau og i det kgl. Klasselotteri; men som alle ikke-ludomaner ved, så bliver man kun fattigere ved at fortsætte med at prøve at genoprette økonomien ved at spille. I 1820 er han altså så langt ude, at overøvrigheden (stiftsamtet) ansøger 16. juni 1820 om, han kan bevilges et såkaldt kongeligt protectorium. Dette beskyttelsesbrev får han allerede 23. juni samme år, og det betyder, at han i seks uger efter et proclamas udløb får frihed for personlig hæftelse, dvs. i praksis det samme som et moratorium eller gældssanering. Man kan undre sig over, om seks uger virkelig er nok til at rette skuden op. Spørgsmålet er, om det kommer bag på hans arbejdsgiver, greven, at han er så langt ude; det skal her huskes, at samme greve dør i 1820, og at godsets arvinger følger lige efter hinanden, så dér har man nok haft andet at tænke på, end forpagterens genvordigheder. Men det er næppe kommet bag på hans hustru og på deres omgangskreds – både inden for samme miljø og inden for sognet, ja måske hele herredet. Vi må huske, at disse folk kom sammen ved barnedåb og andre fester, og at de var hinandens fortrolige. Selv uden telefon og andre elektroniske hjælpemidler har man vidst en hel del om hinanden. På denne tid bliver han sandsynligvis også mere og mere grebet af en lettere form for midtvejskrise, der siden giver sig udtryk i en labil tilstand af tungsind. Bevidstheden om, at han har mistet de fleste af sine børn, har naturligvis også påvirket hans iboende anlæg til tungsind i negativ retning.

I Middtyskland, på grænsen mellem Hessen og det nuværende Niedersachsen, ligger det fyrstelige grevskab Waldeck, nærmere bestemt lige vest for Kassel og syd for Paderborn. Det ligger i et meget smukt skovbevokset område med typiske lave tyske bjerge. I 1600-tallets midte blev Waldeck slået sammen med det ligeledes fyrstelige grevskab Pyrmont. Dette sidste, der ligger noget nord herfor, ligner i størrelse og natur og historie meget Waldeck. I 1700-tallets anden halvdel, bestræber det sig på at løsne båndene til den tyske centralmagt – altså den habsburgske kejser, som sidder fast i Wien. Det kan man ved at slå sig sammen i mere eller mindre løse forbund – ofte i samklang med Frankrig. Når disse stormagter kommer i krig mod hinanden, kommer sådan et lille fyrstendømme som Waldeck-Pyrmont i alvorlig klemme. Og som altid vil det gentage sig, at de, der kan flygte fra urolighederne eller bare flytte, vil gøre det. Vi finder her en mand ved navn Ernst Friedrich Kann, som er født i 1769; desværre ved vi ikke, hvem der er hans forældre. Men vi ved, at han forlader Waldeck for at bosætte sig i det fredelige Danmark. Dog ved vi ikke hvornår og under hvilke nærmere omstændigheder, han forlader Waldeck – man må blot huske, at der var fri bevægelsesret over grænserne dengang.

Ernst Friderich Kann (ane nr. 34) var landbrugs- og forstuddannet, hvilket var meget nærliggende, når han var opvokset i dette skovfyldte fyrstendømme. I sin søgen efter et godt 'revir' med godser, landbrug og skove, vælger han Sydfyn. Som ganske ung i 1787 finder vi ham derfor allerede ansat af grev Axel Bille-Brahe som forst- og jagtbetjent under stamhuset Hvedholm i Horne sogn ved Faaborg. Hvedholm er et af Danmarks fornemste og ypperste godser, så den unge Kann har nok vidst, hvad han gjorde – man måtte se at komme indenfor så hurtigt som muligt. Han bliver her i 10 år, hvorefter han flytter til Gudbjerg sogn i Gudme herred. Her finder han sognebarnet Maria Nielsdatter, som han bliver forlovet med 13. juli 1797 og indgår ægteskab med to måneder efter.

Maria Nielsdatter er født og døbt 25. april 1766 i Gudbjerg sogn som datter af gårdmand, dvs. fæstegårdbeboer Niels Christensen (ane nr. 70) – kaldet gamle Niels Christensen – af Gudbjerg. Han var født 1735 og død i Gudbjerg 29. januar 1820. Marias moder var Johanne Jørgensdatter, der levede fra 1742 til 3. september 1824 ligeledes i Gudbjerg. De havde i alt seks børn født i perioden 1764 til 1779: Jørgen, Maria (ane nr. 35), Kirsten, Christen, Peder og Hans Christian Nielsen.

I 1797 bliver Ernst Friderich Kann, udover gift, også skytte på Mullerup gods. Mullerup gods ligger i en meget smuk egn, bakket og skovrig, med skove lige op til parken. Hovedbygningen var dengang en trefløjet bindingsværk gård fra begyndelsen af 1700-tallet, og den var ejet af slægten Skeel. Der var nok at se til for en skytte dengang på et gods af denne størrelse: Hovedgården var på 38 tønder hartkorn, skovene 13 tønder, fæstebondejorden 288 tønder og fæstebondeskovene seks tønder hartkorn. Men han vil godt have noget mere at rive i, idet han tilkøber sig et sted på 10 skæpper hartkorn, så nu kan han kalde sig for avlsbruger – før var han blot indsidder, idet han jo rent teknisk boede til leje i et hus på godset. Ernst' og Marias ældste barn Johan Heinrich Kann bliver født i dette hus den 30. oktober 1797.

Mullerup avlsgård.

Kilde: Danske Gårde. Haandbog for det danske Landbrug, ved J.C.B. la Cour 1908.

Arbejdet som skytte på Mullerup gods har ikke tiltalt Ernst ret længe, og hans 10 skæpper hartkorn har ikke kunnet honorere hans ambitioner i længden. I 1798 ser vi ham derfor flytte til nabosognet Lunde mellem Kværndrup og Stenstrup i Sunds herred. Her ved landsbyen Bobjerg ejer han et boelsted, en såkaldt udflyttergård, hvor han selv opfører en gård Øxenhaven, som består af en beboelseslænge og to længer ladehus. Hele herligheden er assureret for 700 rigsdaler med tilhørende jorder af ager og eng på to tønder, tre fjerringkar og to album hartkorn, samt skov på en skæppe, tre fjerringkar og to album hartkorn. Ernst gav 1.000 rigsdaler for hele herligheden. Og da han sælger den igen i 1803, får han 1.803 rigsdaler

for den. Vi ser således, at Ernst er en særdeles dygtig og målrettet herre, der ved, hvad han vil (have), og som også forventer det samme af sine omgivelser og familie. Det kan måske skyldes, at han er fuldblods tysker.

Mens de bor i Øxehaven ved Bobjerg, får Maria den 4. juli 1799 datteren Ane Sophie Kann (ane nr. 17), og den 31. juli 1801 får hun Niels Jørgen Kann. I 1801 har de tillige en tjenestepige Johanne Christensdatter på 36 år boende. Sjovt er det også at bemærke, at børnene kaldes for Frederiksen til efternavn.

Gården Øxehave i Lunde sogn.

Kilde: Danske Gårde. Haandbog for det danske Landbrug, ved J.C.B. la Cour 1908.

Kapitel 19

Ernst Friderich Kann vil nu noget mere end blot være jordbruger i Lunde sogn, så han flytter. Han vil være noget inden for sin forstuddannelse. Man skulle tro, at der var rige muligheder på Fyn, det er der nok også, men han flytter altså til Lolland! Hvorfor har vi ingen anelse om. Vi finder ham i 1803 i Vignæs sogn i Musse herred – det yderste sogn på Nordøstlolland. Han bor i Hildesvig, som er en skovfoged/skovriderbolig under baroniet Guldborgland, der bestod af herregårdene Orebygård og Berritsgård – begge ejet af slægten Lehn. Her får han den 3. oktober 1803 en datter Elise Erike Kann. Ernst er ved dåben den 13. november 1803 benævnt skovfoged. Og endelig får han sit yngste barn den 1. marts 1806, en søn, der får navnet Frederik Christian Kann. Ved dåben 20. april 1806 er faderen benævnt skovrider. Fadderne er ved begge lejligheder den sædvanlige række af forvaltere og ladefogeder m.m.

Hildesvig skovriderbolig.

Den samlede fuldtallige familie flytter i 1808 til Hyldtofte i Taagerup sogn i Fuglse herred tæt ved Rødby sogn. Vi ved ikke, hvad han her beskæftiger sig med, men sandsynligheden taler for, at han var skytte, sådan betegnes han i hvert tilfælde ved sin datter Erikes bryllup i 1837. Inden da i 1820 ser vi

ham igen som gårdejer. Han køber nemlig en ejendom på fire tønder land, bygger hus herpå, samt giver fæste på livstid til en ej før gift eller bosat bondefamilie. Det ligner en testamentarisk legatbestemmelse til en godgørende stiftelse! I nærheden af Hyldtofte ligger baroniet Sønderkarle med bl.a. Lungholm gods i Olstrup sogn, ejet af slægten Bertouch-Lehn. Udover at være skytte og landmand har han også periodevis været tilknyttet skovbruget på dette gods. Vi kan nok ikke påstå, at han har indtaget en egentlig

Lungholm herregård.

skovriderstilling eller godsforvalterstilling på Lungholm, idet vi kender navnene på de personer, der i hhv. perioden 1832–1853 og 1812–43 besad disse stillinger. Men mindre kan jo også gøre det, vi vil siden se, at hans indflydelse og magt ikke var mindre af den grund. Hyldtofte ligger i grunden nærmere ved Lungholm, end ved Taagerup sogneby, så Ernst er kommet der meget: Han døde i hvert til fælde i 'Skoven ved Lungholm i Olstrup Sogn' den 23. januar 1839, og ved sin død er han sjovt nok blevet tituleret 'skovrider'. Dette kunne tyde på, at han måske døde, mens han udførte sit tjenstlige arbejde. Han blev efter sit udtrykkelige ønske begravet 31. januar på Taagerup kirkegård ved siden af sin hustru Maria Nielsdatter. Hun var afgået ved døden 30. oktober 1835 i Hyldtofte og var altså blevet begravet på Taagerup kirkegård 5. november.

Men lad os lige se på Ernst Friederich Kann's familie. Dagen efter sin hustrus død skriver enkemanden et meget bevægende brev til sin næstældste søn Niels Jørgen. Brevet afspejler dog også en vis pater familiasmyndighed og udtrykker sans for, at man midt i sorgen også må være praktisk.

»Hyldtofte d. 31. Octbr 1835

Kjære Søn og Svigerdatter!

Det træffer i min sørgeligst Lod at melde Dem at min uforglemlige gode Kone blev kaldet fra os d. 30 Octbr om Morgenen Kl ¼ til et ved en roelig og let Død efter at Hun veret meget maadelig i 3 Uger og i den Tiid maatte bæres af Sengen og deri og vendes i Sengen. Hun bliver begrave d. 5 Novbr saavel ieg som Moder ønskede at Du kunde have kommen den gang Din Broder var her da Hun dog gerne vilde see sine Børn forinden Hun Døde men Skiebenen vilde det ej ieg haaber og ønsker at Du var rask igien hvilket vi ønskede gerne at vide ieg havde svaret Dig længe før paa Dit siste Brev men for de første ventede ieg Du var kommen her og saa siden blev Moder saa slet at vi ej kunde vente at Hun havde levet saa lenge saa tænkte ieg at slaae 2de Fluor med et Slag men nu venter ieg at Du snart lod høre fra Dig hvorledes det er med Dit Helbred og med Din gode Kones ieg og Erike at erfare af Dit Brev at i være begge levede Vel. Johan har mig betalt. Bibelen tog han med sig han fik og en Portion grove Erter til dem alle 3 men ikke saa god som i faaar Kanen er vi n at sælge i Vinter naar der blev Kanef hvad kan det hielpe den staaer der er best Du lade mig vide Din Mening i Forhaabning at erholde snart Brev fra Dig hilses Du og god Kone fra Din Søster Erike og mig Lev Vel som ønskes af Din *troe* kierlige Fader Kann.«

Ernst Friderich Kann og Maria Nielsdatters ældste søn Johan Heinrich Kann blev skovrider på Lolland og på Sydsjælland, hvor han døde i Saltø 12. juli 1867. Han var gift først med Maren Magdalene Stickmann og herefter med Wilhelmine Adolphine Handrup.

Den anden søn Niels Jørgen Kann blev ligeledes skovrider på Lindholm gods uden for Roskilde. Han døde ligeledes på Saltø som sin broder 6. januar 1887. Han var gift med Karen Henriette Seidelin.

Datteren Erike giftede sig med landbruger i Hyldtofte, senere kusk ved Lungholm og rentier Jürgen Heinrich Mentz. De var barnløse. Hun døde 7. januar 1897 i Næstved.

Den yngste søn Frederik Christian Kann blev ligeledes skovrider på Lolland og i Nørrejylland (Fussingø), hvor han døde 12. september 1866. Han var gift med langelænderen Marthe Elise Hansen.

Johan Heinrich Kann

Niels Jørgen Kann

Frederik Christian Kann

*Ane Sophie Kann's tre brødre, og man ser tydeligt den lange overlæbe.
Kilde: Slægten Kann i Danmark ved A. Kann Rasmussen & B. Hvidberg-Hansen,
Dansk Historisk Håndbogsforlag ApS, 1980.*

Datteren Ane Sophie Kann's (ane nr. 17) liv er ikke ligeså hurtigt at afvikle. Som vi så, ligger Hyldtofte i Taagerup sogn ganske tæt på Ottelundsgård i Rødby sogn, og Lungholm gods og skov i Olstrup sogn ligger lige så nær ved Errindlev sogn, hvori godset Bremersvold ligger. I perioden 1808 og frem har Familien Kann boet i Hyldtofte i Taagerup sogn, og i perioden ca. 1811 og frem til 1820 har familien Thomas Flindt Reimer boet først på Ottelundsgård og derefter på Bremersvold. De to familier har ikke kunnet undgå at løbe ind i hinanden, dels fordi de repræsenterede nogenlunde det samme sociale miljø, selvom Thomas jo nok rangerede noget højere end Ernst, dels beskæftigede de sig også nogenlunde med det samme arbejde: Landbrug og skovbrug, og så var de som sagt tilknyttet de store godser, så de kom i forbindelse med de samme mennesker. Det har således ikke kunnet undgås, at Thomas en dag har mødt Ernst Friderich Kanns ældste datter Ane Sophie. Muligheden af at Ane Sophie har hjulpet til i huset hos Thomas og Anne Margrethe på Bremersvold kan heller ikke udelukkes, selvom det ikke kan bevises.

Hun må have været aldeles dejlig, for hun har fuldstændig slået benene væk under Thomas. Hun var 22 år yngre end Thomas, men hvad gør det? set ud fra hans synspunkt! Desværre ved vi ikke, hvordan hun har set ud, men vi har billeder af hendes tre brødre, og de ligner hinanden utroligt meget: Markante ovale ansigter, store indtrængende øjne, kraftig næse og hageparti og sidst men ikke mindst en lang overlæbe!! Så mon ikke Ane Sophie har haft noget af det samme, blot i finere feminin udgave.

I 1820 var Thomas en gift mand på 43 år og levede i sit andet ægteskab på 16. år og havde en overlevende søn – Carl August – med denne sin frue Abel Margrethe Jensen. Men alt tyder på, at Thomas' efterstræben og længsel efter nyt og ungt blod ikke var aftaget med alderen. Det har været så markant og åbenbart for enhver, at hans omgivelser – både i familien og i kredsen blandt kolleger – ikke har undgået at kunne mærke det; og de er blevet var på, at noget var under opsejling. Man kendte jo efterhånden lidt til Thomas' tilbøjeligheder og svagheder og letfærdige omgang med både kvinder og økonomi. Netop i 1820 har vi set, at hans personlige økonomi var blevet så elendig, at han efter ansøgning af 19. juni fra Lolland stift den 23. juni havde fået et såkaldt 'protectorium'. Man må sige, at den gode Thomas virkelig var ude i tovene. Der er dog efter al sandsynlighed ikke noget, der tyder på, at han har involveret Bremersvold gods og dets øko-

nomi i sin egen fallit.

Dette kunne man måske have forestillet sig. Men når alt kom til alt, prøvede han at svømme ovenpå, og selv om han var blevet 43 år gammel, var han stadig en flot fyr. Spørgsmålet er dog her, om skytten Ernst Friedrich Kann i Hyldtofte's datter Ane Sophie Kann har lagt mærke til ham på samme måde, som han har lagt mærke til hende??

Hendes fader har naturligvis vidst, hvad der var under opsejling, og hvad hans datter kunne forvente sig. Han har åbenbart ikke ment, at den lille Ane Sophie

skulle falde i Thomas' kløer. Han har selvfølgelig ment, at hun var alt for god og uskyldig og ung til Thomas. Hvad gør en fader så, for at beskytte sin datter, førend det er for sent???? Ja, han sender hende selvfølgelig bort – så langt væk som overhovedet muligt.

Som den lydige datter hun er, må hun finde sig i det. Og hvad er så langt væk som overhovedet muligt? Naturligvis Jylland. I nærheden af Clausholm slot og Schildenseje herregård i Sønderhald herred midtvejs mellem Århus og Randers ligger det lille sogn Mygind. Idyllisk omgivet af skovbeklædte bakkedrag og den rislende Rosenholm å, ligger den lille landsby Mygind. Et helt andet landskab end Lolland, må man erkende. Hertil sendte den strenge fader sin datter over, hvor hun blev indlogeret i præstegården, hvor hun snart boede hos enken efter den forrige præst, Thomas Fritz, Anna Lassen Mohr. Man kan ikke sige, hun var traditionelt tyende, men derimod medhjælpende ung pige i huset, ja, hun gik til hånde, som hun nu bedst kunne. Ane Sophie var installeret i hjemlige familiære omgivelser og på hjemlige vilkår. Hvor og hvordan Ernst Friderich havde

Thomas Flindt Reimer 1777-1839.

fundet dette sted, får stå hen i det uviste. Da Ane Sophie drog ud på denne lange rejse i 1820, vidste hun ikke, hvad det skulle indebære. Hun vidste heller ikke, at hun aldrig skulle se sine forældre mere.

Mygind præstegård ligger beskyttet bag 'uoverstigelige' kampestensmure.

Kapitel 21

Hvordan reagerer Thomas Flindt Reimer på alt dette?? Han er desperat af længsel og kærlighed til den 22 år yngre Ane Sophie. Han er nok mere end blot erotisk besat af hende. Han er selv 43 år gammel, og han er som sagt stadig en flot fyr, så hans begyndende 'midtvejskrise' har han midlertidigt glemt eller fortrængt. Under alle omstændigheder tager han konsekvensen af sin besættelse af hende og af sine drifters vold: Han forlader alt, hvad han har bygget op på Lolland: Familie, hustru, børn, job, gods, social tilværelse, renommé og delvist også identitet. Han flytter fra Lolland for godt, og dermed ophører den gren af Reimerne med at have tilknytning til stamøen. Samtidig må det også erkendes, at den grens sociale status på grund af Thomas' handling så småt er for nedadgående, selvom der siden hen tages seriøse skridt for at udbedre det tabte.

Ja, Thomas rejser fra Lolland – i nattens mulm og mørke kan man vel sige i overført betydning – og han rejser videre mod Jylland. I sine bestræbelser for at finde og gense og siden hen vinde Ane Sophie for sig, har han udtænkt, at han i første omgang må gå stille med dørene, og den bedste måde han kan gøre det på, er ved at slå sig ned og tage arbejde i nærheden af Mygind. Nu var han jo uddannet inden for godsdrift – han var en habil

Rosenholm slot med forvalterboligerne i længen i forgrunden til venstre.

godsforpagter, så det skulle være muligt at finde arbejde i denne egn af Jylland, hvor godserne og herresæderne jo ligger tæt. Det gods, der ligger nærmest Mygind er Clausholm, men her har mulighederne nok ikke været de bedste. Muligvis har det også ligget for tæt på. Men ved Rosenholm ås udspring i Hornslet sogn ca. 10 km sydøst for Mygind ligger det formidable herresæde Rosenholm, som er anlagt i 1559 og ejet af lensbaronerne Rosenkrantz lige siden. Her smækkede Thomas sig ind og fandt arbejde som avlsforvalter, thi på det store herresæde kunne man altid bruge nogle flere folk med den indsigt og uddannelse. Thomas har sandsynligvis kun anset sin ansættelse som et skalkeskjul for andre formål og hensigter.

Det virkelige formål med hans ophold i det jyske har han nemlig stadig for øje, og det svigter han naturligvis ikke. Som før sagt boede genstanden for hans attrå 10 km borte op ad Rosenholm å. Han har arrangeret det så, at så snart han havde fri på godset, gjorde han sine hoser grønne over for Ane Sophie. Kan hende, at han sendte flaskepost til hende fra Rosenholm gods nedad åen til Mygind præstegård??? I hvert tilfælde har han nok belejret præstegården. Præsteenken har nok ikke kunnet holde Thomas borte i

Mygind kirke.

længden; og Ane Sophie har altså heller ikke selv, thi 2. juli 1822 nedkommer hun med en søn. Han bliver døbt samme dag hjemme, og bliver opkaldt efter sin morfader: Ernst *Frederik*. Og ikke mere!

At dette var den helt store skandale, var klart for enhver. Ganske vist var det ikke første gang i historien, at en ugift pige havde fået barn; meeen barnemoderen var af fin familie, og hun var blevet indlogeret hos præsteenken med netop det formål, at der skulle vogtes over hendes dyd. Ane Sophie har heller ikke været helt stolt ved situationen. Man har simpelt hen gjort alt, hvad man kunne, for at skjule kendsgerningerne. Da barnets dåb bliver publiceret i kirken den 1. september 1822 anføres det, at barnemoderen hedder Antoinette Sophie Christensen, født 1799 i Svendborg. Som udlagt barnefader optræder en Peder Tommesen, der er født i 1797 i Odense. Hans stilling er handelsbetjent og Conditionsmand i København – ja, så er sporene vist også sløret passende! Lille Ernst Frederiks faddere er Moderen, som selv bar barnet, Jomfru Marie Fritz der stod hos (dvs. at Ane Sophie må være blevet god veninde med sin præsteenkes datter). Endvidere fremstår en Marie Intstad Fog, forvalter Tommerup fra Rosenholm, forpagter Teifin fra Rosenholm, avlsforvalter Reimer fra Rosenholm samt gårdmand Lars Møller som faddere.

Det er helt åbenbart, at der skulle skjules noget: Man har fanget en tilfældig forbirejsende handelsbetjent og betalt ham for at ville udlægge sig som fader. Endvidere har man stablet alle forpagterne og forvalteren fra Rosenholm sammen, så de kunne agere faddere på lige fod med Thomas. Hvor barnemoderen har fundet det flotte navn: Antoinette Sophie Christensen fra, må vi gætte os til. Men sandheden kommer jo for en dag, thi i pastor Johan Chr. Valeurs egen anmærkningsrubrik er anført, at moderens rette navn af samme er oplyst til at være Ane Sophie Kann, og at barnefaderen er Thomas Reimer, avlsforvalter ved Rosenholm.

Hvordan har man hjemme på Lolland reageret på alt dette? Hvordan har hans egen familie, kone og barn, handlet, nu hvor de vidste, at Thomas var forsvundet for altid? Ja, hans hustru Anne Margrethe Reimer, født Jensen henvender sig ret hurtigt til stiftsamtmanden over Maribo for at få bevilling til separation. Og da Thomas ligeledes ansøger om dette, bevilges det den 20. september 1823 uden de store sværdslag. Thomas er ivrig efter at komme ud af det ægteskab, selvom han gir sig noget i tøjret, når det gælder de økonomiske forpligtelser over for hustruen. Ved både den verdslige og den gejstlige mægling har Thomas erklæret sig utilbøjelig til på ny at leve med sin kone, idet han meget klart bemærkede, at han ønsker, når ægteskabet mellem ham og hende ophæves, at erholde tilladelse til at indgå nyt og andet ægteskab. Ved separationsforliget blev han forpligtet til at yde hustruen 20 rigsbankdaler sølv til hende og deres (overlevende) barns underhold. Denne forpligtelse er meget vigtig at få slået fast, thi allerede i 1821 havde Thomas undraget sig fra at ernære sin kone og sit barn, hvorfor amtmanden over Randers amt med magt måtte pålægge ham ved resolution af 26. oktober 1821, at han var forpligtet til at erlægge hustruen årligt 20 rbd. sølv. Mon det har hjulpet i længden????

Inden en separation bevilges, skal der naturligvis mægles ved de respektive sjælesørgere. Pastor Saabye i Errindlev sogn fastslår 10. september 1823, at der ikke foreligger nogen skyld fra konens side, hvorimod Thomas »skiendede sit opholdsted«. Endvidere anfører hun i sin argumentation overfor 'mæglerne', at hendes mand, uden skyld fra hendes side og uden hendes vidende, var bortrejst og siden ikke har bekymret sig om hende og deres sammenavlede søn. Og efter hans bortrejse har han, for så vidt det var muligt, skjult sit opholdsted for hende, hvilket hun kun kan opfatte som om, han attråede skilsmisse, ligesom hun ej heller troede det gavnligt for sig i fremtiden at være forbunden med en mand, der havde vist den højeste grad af ligegyldighed mod hende. Og Thomas har til sin sjælesørger pastor Ryberg i Hornslet erklæret, at da hans kone ganske har vendt sit sind til en anden mand, så kunne han så meget mindre ønske at træde tilbage i ægteskabeligt forhold til hende!!! Og sandelig viser han sig endnu mere ædel, for han erklærer nu 12. februar 1823 til Randers amts hovedforligelsesprotokol, at han vil overlade hende hele deres indbo, samt til hende og deres søns underholdning – i den tid de leve separerede – yde årligt 20 rbd. sølv [han må bare ud af dette forhold nu – koste hvad det vil. Sporer man en vis de-

speration?]. Med hensyn til hans oplysning om at hustruen har vendt sit sind til en anden mand, har dette intet på sig, idet hun ikke ses at have indgået nyt ægteskab i de første mange år [!]. Thomas viser sig her at være lidt labil.

Pastor Ryberg afgiver sin endelige attest 18. februar 1823, hvori vi hører: »Da forrige forpagter Reimer, der for tiden opholder sig på Rosenholm, agter at indgive allerunderdanigst ansøgning om tilladelse at leve separeret i henhold til bord og seng fra sin ægtefælle Anne Margrethe Reimer på Er-rindlev i Lolland, så attesteres herved af mig som hans sjælesørger: At an-søgerens beslutning har været mig så betimelig bekendt, at jeg har haft ved-børlig lejlighed til at efterkomme, hvad der iflg. Danske Lov påligger præ-sterne. Ligesom det og tillige bevidnes, at jeg intet ved at udsætte på oven-bemeldte hr. Reimers forhold i den tid, han har været her i menigheden«.

Der er nu gået de lovmæssige tre år, siden de blev separerede 20. september 1823. Anne Margrethe Reimer tager nu initiativ til den endelig skilsmisse. Den 13. november 1826 ansøger hun Kongen: »Forhenværende forpagter ved hovedgården Bremersvold på Lolland forlod hende i 1820 og lod aldrig høre fra sig. Således har ej heller godsejeren nogen sinde hørt fra ham, efter at han bare forlod tjenesten. Da samme min mand, der efter hvad rygtet har sagt, skal opholde sig i København, end ikke senere har henvendt sig til mig, må jeg til min store sorg erfare, at han ganske har forglemt mig, og jeg *ønskede* [dengang] desårsag, at vort ægteskab aldrig måtte hæves [sic?]. Idet jeg da allerunderdanigst tillader mig at vedlægge en attest fra min sjælesørger, hvilken bevidner at jeg i separationstiden nu over tre år, har opført mig vel, og ikke mere er tilbøjelig til at forny samlivet med fornævnte min troløse mand Thomas Reimer, hvorved jeg lige allerunderdanigst, at ansøge Deres Kongelige Majestæt om allernådigst at meddele mig bevilling til mit ægteskabs ophævelse, med tilladelse til igen at indtræde i andet ægteskab, samt at denne bevilling allernådigst måtte meddeles mig uden betaling på grund af min iværende trængende og hjælpeløse forfatning. Allerunderdanigst Anne Margrethe Reimer (med ført pen)/ conciperet af forligelsescommisær Anders Gravesen i Rødby«.

Danske Kancelli behandler hendes ansøgning hurtigt, for allerede 9. marts 1827 bevilger Kongen hende bevilling til ægteskabs ophævelse mellem hende og hendes mand forpagter Thomas Reimer, og tilladelse til at de begge må indgå nyt ægteskab. Ordret lyder skilsmissebevillingen: »Gjøre Witterligt: Anne Margrethe Reimer af Errindlev på Lolland, som under 20. september 1823 er meddelt bevilling til at leve separeret i henseende til bord og seng fra sin mand forhenværende forpagter Thomas Reimer, har for ovennævnte amt andraget at den uoverensstemmelse, der herskede mellem ægtefællerne fortsat består, samt da det er godtgjort, at de har haft en agtværdig [sic]andel, så ville vi efter bemeldte Anne Margrethe Reimer derhen afgivne allerunderdanigste ansøgning samt den af stiftamtmanden over Falsters Stift (Maribo amt) derover afgivne erklæring, meddele at ægteskabet mellem bemeldte Thomas Reimer og hustru Ane Margrethe Reimer må være at ophæve og at de begge må indgå nyt ægteskab. Givet i København 9. marts 1827.«

Ja, så langt så godt. Hermed forsvinder den fraskilte hustru og deres barn ud af billedet, idet vi ikke hører mere til dem. Hvad Thomas og Ane

Sophie Kann derimod går og laver, er mere interessant. Spørgsmålet er, hvor længe Ane Sophie kan gå og lægge beslag på præsteenkenes goodwill og tålmod. Thomas har stadig boet ved Rosenholm som avlsforvalter, men det er sandsynligvis ikke en stilling, han kan eller vil beholde i længden. Læg mærke til at han under hele separations- og skilsmisssagen er blevet tituleret som forhenværende forpagter. Denne nedgang i stillingshierarkiet har været åbenbar for alle og også for ham selv. Det er givet, at Thomas og Ane Sophie nu betragtes som et uadskilleligt par, der opretholdte deres forbindelse. Han havde fået hende, og hun havde fået sit – eneste – barn, så det var oplagt, at det nu var de to. Ikke desto mindre har de nok ikke i længden følt sig vel tilpas i Mygind og på Rosenholm. Ane Sophie har nu i en del år boet hos præsteenken madam Fritz, så det er på tide at begynde på en hel ny tilværelse et sted, hvor ingen kender én. Så man – som så mange andre før dem – må flytte til byen, og det skulle være en stor én, nemlig København.

Kapitel 24

De rejser sammen den 19. juli 1825 med den lille Ernst *Frederik* til København og flytter sammen. København var den gang en stillestående og indelukket by, der, omgærdet af sine volde, sov tornerosesøvn. Der skete intet af betydning i denne Guldalder. Byen var præget af den oplyste senenevælde, hvor landsfaderen, Frederik VI, bestemte alt, og hvor nøglerne til Byens porte: Vesterport, Nørreport, Østerport og Amagerport, hver aften, når portene var blevet låst, blev overdraget til Majestæten. Byen var knapt kommet sig oven på englændernes terrorbombardement i 1807. Men indtrykket heraf levede dybt i beboerne, og det kom til at sætte et varigt præg på ungdommelige sind, således at et anglofobisk sindelag lå dybt i folk generation efter generation. I nærværende slægts tilfælde blev det først bortvejret i løbet af 2. Verdenskrig!!!!

Den lille familie finder en bolig i et trist og kedeligt jævnt 1780'ers hus i det, der siden skulle blive rent slum, nemlig i Rosengade, Sankt Annæ Vester kvarter nr. 445, i dag nr. 8. Thomas må tillige tage til takke med, hvad arbejde han nu kan få; men med erfaring inden for administration og økonomisk forvaltning er det lykkedes ham at få arbejde som handelsfuldmæg-

*Den nyrestaurerede Rosengade i Sankt Annæ Vester Kvarter.
I nr. 8 flyttede Thomas, Ane Sophie og lille 3-årige Ernst Frederik ind i 1825.*

tig i tilknytning til Hærens Materialforvaltning i Frederiksholms Kanal, også kaldet Militærets Materialgård. Men vi skal siden se, at han ikke beholder dette prestigefyldte job, men ryger længere ned ad den sociale rangstige.

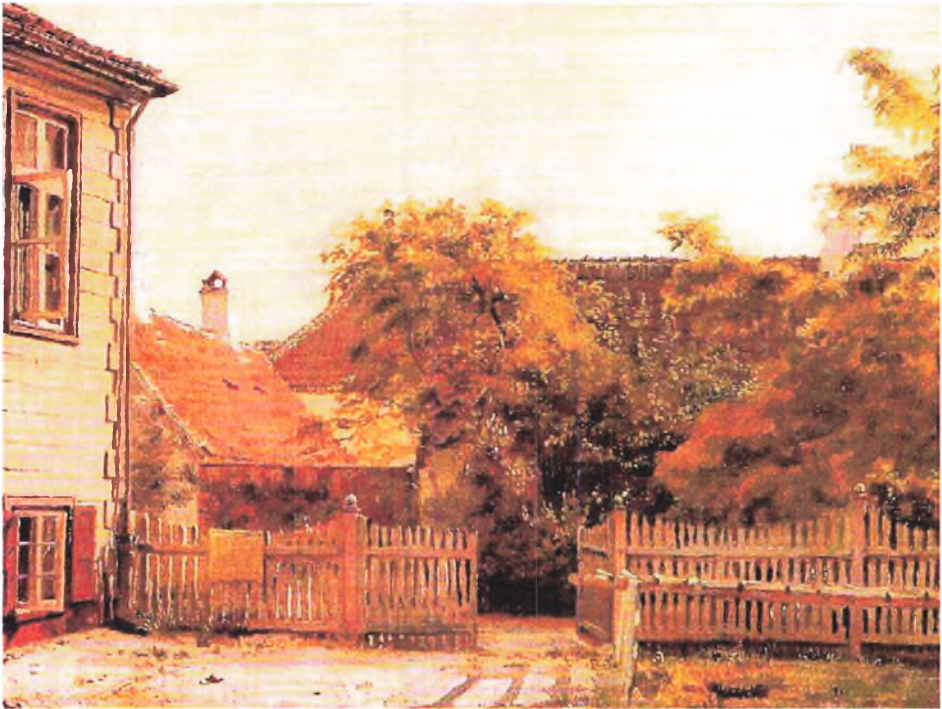

*Fæstningens Materialgård,
hvor Thomas Flindt Reimer havde sin mere eller mindre daglige gang.
Arkivfoto, ca. 1930.*

Da skilsmissen er gået igennem, finder Thomas endelig ud af at fri til sin søde og trofaste kæreste, og brylluppet står i Trinitatis kirke den 4. september 1829. Ved dette bryllup er han anført som enkemand, hvilket jo lyder bedre end fraskilt. Endvidere er anført, at han er fuldmægtig og er 52 år gammel, og at bruden: Pigen Ane Sophie Kann er 30 år gammel. Endvidere står der, at de bor sammen. Som forlover er anført en forhenværende forvalter Kjølby fra parallelgaden Klerkegade nr. 422. Dvs. at han næsten er genbo til brudeparret, og dermed er de gensidigt blevet gode bekendte. Trinitatis kirke var den store 'opsamlingskirke' for de nævnte kvarterer samt for Klædebo kvartererne, og det afspejles ved, at der finder op til fire vielser sted hver dag – altså rigtigt bunkebryllup. En vigtig konsekvens af denne vielse var, at Ernst *Frederik* nu fik efternavnet Reimer og kendes som sådan som ane nr. 8.

Herefter gik deres liv sin skæve gang op og ned. Thomas passer indtil videre sit arbejde ved Materialgården, Ane Sophie opvarter ham, og den lille Ernst *Frederik* udvikler sig til at blive en fornuftig, retskaffen, pligt-

fyldende og begavet dreng, som begge forældrene kun kan være stolte af. I 1831 finder de ud af, at Rosengade ikke er det bedste sted at vokse op i, hvorfor de flytter til de lidt mere åbne arealer på Blegdammen i Udenbys Klædebo Kvarter, hvor de finder bolig på Blegdamsvejen nr. 86, i dag nr. 82. Denne ejendom, der lå lige over for Blegdamsfælleden, hvor man i de dampende fugtige enge lagde sit tøj og klæde ud til blegning, lå på en grund, som gik helt ned til Sortedamssøen. Ejendommen lå midt i demarkations-terrænet i luftige og landlige omgivelser. Som nabo fik de guldaldermaleren

*Købke's maleri af bagermester Købkes gård på Blegdammen nr. 85.
Huset i baggrunden er Blegdammen nr. 86, hvor Thomas Flindt Reimer boede i en
årrække i 1830'erne.*

Kilde: Statens Museum for Kunst, inv.nr. 3612.

Christen Købke, der med sin fader bagermesteren i 1833 flyttede ind i nr. 85. Christen Købke malede en del billeder af sit hjem, hvor man også kan skimte naboejendommen. Endvidere malede Købke også ofte stemningsbilleder fra Sortedamssøen. På disse billeder ses ofte en sort klædt herre, der vandrer rundt som skyggen af sig selv begravet i sine egne depressive tanker. Det kan muligvis have været Thomas, thi hans indre dæmon er her i 30'erne ved at tage over og forpuste hans liv. Thomas er langsomt ved at indse, at han ikke er rask mere, og at hans liv – måske – ikke

Købke's maleri af efterårsmorgen ved Sortedamssøen, 1838.

Kilde: Ny Carlsberg Glyptotek, inv.nr. 1756.

Måske er den mørke skikkelse den deprimerede Thomas Flindt Reimer.

har formet sig og udviklet sig, som han havde drømt om. Hans hustru Ane Sophie er meget opofrende og et kærligt og hjælpsomt menneske, og det viser sig, at hun heldigvis har genoprettet forbindelsen med sine brødre og deres børn. Således havde hun i perioden 1834–38 sin broderdatter Marie Sofie Frederikke Kann boende hos sig, fordi dennes fader, hendes ældste broder Johan Heinrich Kann, skovrideren på Saltø, var syg og derfor ikke kunne få sine børn undervist i hjemmet.

Det er lidt usikkert, hvad Thomas egentligt beskæftiger sig med, og om han beholder sit arbejde ved Materialgården, men i 1838, stadig med titel som fuldmægtig, finder han et job hos en vognmand ved varedepotet ved Langebro, hvilket er en anden betegnelse for Hærens Marialforvaltning eller Københavns Tøjhus. Samtidig kan han heller ikke beholde sit gode hjem på Blegdammen, hvorfor familien i 1839 flytter til Østerbrogade, matrikel nr. 97 hos handelsgartner Danckert. Huset er gengivet af Købke i det berømte billede: Østerbro i morgenbelysning fra 1836. Her ses huset på to etager liggende bag det lille hus på hjørnet af Østerbrogade og Dosseringen. Ane Sophie indser hurtigt, at hvis familien fortsat skal opretholde en no-

genlunde standard af hensyn til drengen, som vi siden skal se har evner, som skal udvikles og honoreres, må hun selv tage fat. Hun åbner derfor et lille brødudsalg i stueetagen i sidebygningen i huset på Østerbro. Hvorvidt hun også selv bager brødet, eller om hun agerer brødgrossist vides ikke. Det skal efterfølgende vise sig, at hendes disposition har været særdeles fornuftig.

Købke's maleri af parti af Østerbro i morgenbelysning, 1836.

Ane Sophie Reimers brødudsalg lå i det toetagers hus til venstre bag det lille hus ved søen.

Kilde: Statens Museum for Kunst, inv.nr. 844.

Uanset hvad og hvordan vi efterfølgende vil vurdere Thomas Flindt Reimer og hans mærkelige livsskæbne, kan man ikke lade være med til sidst at få ondt af ham. Han var født under en lykkestjerne med udsigt til gode livsbetaingelser – gode sociale kår, familie og stilling og indtil videre også et godt helbred. Men han formøblede det hele – bevidst eller ubevidst – igennem hele sit liv. I november 1839 var bunden nået: Han var forgældet (vi ved at hans økonomiske sans altid har været under al kritik), han var syg, og han var nu kun (handels)fuldmægtig for en vognmand Lorck.

Den 11. november blev der af Kongens Foged i København foretaget undersøgelsesforhør i overværelse af to vidner – Petersen og Aagaard – i anledning af en i går foretaget synsforretning over en ubekendt mandsperson, som er funden hængt i Falkoneralléen [sic]. En udskrift af synsforretningen samt attester fra hyrekusk Petersen og fra distriktslægen og bataljonskirurg Hahn blev forelagt. Efterfølgende fremstod politibetjent Thaning og Materialskriver Mathias Olsen – boende i Artilleristokken nr. 7 i Kastellet, som begge forklarede, at de havde taget den døde i øjesyn i Lighuset ved Langebro, hvortil han var blevet bragt, og i ham vedkendt Thomas Flindt Reimer, fuldmægtig hos vognmand Lorck. Betjent Thanning udtrykte, at den synede, hvem han jævnlig talte med, til visse tider var højst underlig i adfærd, idet han navnlig røbede destruction i sine svar i den grad, at han måtte antage ham for sindsforvirret! Det næste vidne var timelærer Ernst Frederik Reimer, der boede på Østerbro nr. 97. Han bemærkede først, at han var søn af den døde, hvorpå han forklarede, at den synede stundom led af sindsforvirring, hvortil han ikke vidste nogen anden grund end, at hans fader dels var af sygelig helbredstilstand, dels meget *blodrig!* hvori han da og forment, at han i denne tilstand måtte søge grunden til det skete. Ernst Frederik forlader stedet, og forhøret genoptages først den næste dag, den 12. november.

Efter tilsigelse var nu mødt vognmand Andreas Lorck, boende Gothersgade nr. 6, som forklarede, at den synede var kommet i hans tjeneste den 3. juni 1839, og da havde han straks begyndt at tjene ham, efter at han havde forladt sine landture hos hyrekusk Ole Petersen. Den synede forblev hos Lorck indtil i tirsdags aftes, dvs. den 5. november, da han bad om tilladelse til at gå bort – hvor og hvorhen opgav han ikke. Lorck tillod ham dette og har ikke senere set ham. Fra midten af oktober måned forekom den synede Lorck at være noget adspredt og forvirret i hovedet, hvortil Lorck dog ikke

vidste at angive nogen grund, undtagen for så vidt han skulle, som rygget går, have spillet stort i Talloetteriet!!! Det næste vidne, der var mødt, var hyrekusk Ole Petersen, boende på Kongens Nytorv nr. 207. Han henholdt sig først til den, den forrige dag afleverede attest og udtalte derpå, at han ikke vidste grunden til den deri bemærkede sindsforvirring hos den synede, navnlig ikke om at umådeholdent spil i lotteriet, skulle have haft sin andel deri, hvilket han dog antage for muligt, da han (Ole Petersen) flere gange har fundet lotterisedler i den synedes besiddelse. Ole Petersen forlod forhøret, som hermed afsluttedes med, at alle attester og politirapporter blev underskrevet og henlagt.

Kapitel 26

Ak ja, stakkels Thomas Flindt Reimer fandt sit selvforskyldte endeligt den 9. november i et reb på Falkonerallé. Han blev begravet efter Kongens Fogeds tilladelse fra Trinitatis Kirke 14. november 1839, endvidere gaves der tilladelse til, at liget måtte begraves på kirkegård med jordpåkastelse men for øvrigt i stilhed. Ifølge loven var det ikke en selvfølge, at selvmordere dengang måtte begraves i indviet jord eller med kirkelig deltagelse, men man har i dette tilfælde gjort en undtagelse og vist mildhed, hvilket må skyldes, at afdøde både var psykisk og fysisk svag. Ved begravelsen er han tituleret som vognmandsfuldmægtig ved varedepotet ved Langebro; så uanset hvem der var hans nærmeste arbejdsgiver, så har han været tilknyttet Hærens Materialforvaltning, eller som det hed dengang: Fæstningens Materialgård. Hans gode og selvopofrende enke Ane Sophie har i tide heldigvis taget vare på sit eget liv og som sagt åbnet et lille brødudsalg i stueetagen i nr. 97 på Østerbro, så hun kan ernære sig selv og sin søn – hun har i nogen tid set, hvor det bar hen med Thomas.

Allerede den 14. november 1839 indfinder Hof- og Stadsrettens Skiftekommission sig i gården i nr. 97. Den er repræsenteret ved fuldmægtig Nørregaard og skiftekommissær E. Mohr samt en betjent Klein, og de kommer for at foretage skifte efter fuldmægtig Thomas Flindt Reimer, som den 9. november var fundet død. Ved skifteforretningen var den afdødes enke Ane Sophie Reimer, som forklarede, at den afdøde af ægteskabet med hende har en søn Ernst *Frederik* på 17 år. Stervboenken viste herefter, hvad der tilhører boet, hvilket var:

- »En sofa, et bord, to stole i alt 8 rdl.
- Et lille spejl, tre skillerier, et gardin i alt 1 rdl.
- Et sengested, to dyner, to puder, et par lagner i alt 12 rdl.
- Et bord, et spejl, to stole ialt 2 rdl.
- En kommode, fire gardiner, en stol ialt 5 rdl.
- En frakke, to par benklæder, to veste i alt 4 rdl.
- Tre skjorter, en kasket, et par støvler, en trøje, to par strømper i alt 2 rdl. Og
- En kedel, noget bliktøj, en spand, noget stentøj i alt 1 rdl.
- Hvilket i alt udgør 35 rigsdaler«.

Dette erklærede enken var alt, hvad der tilhørte boet, og det var nok til, at hun ikke fik nogen begravelseshjælp. Dette var den foreløbige afslutning på skifteforretningen.

Man ser, at der er lige, hvad der skal være, for at hjemmet kan fungere, og for at husfaderen kunne få tøj på kroppen. Efter datidens målestok ganske acceptabelt for folk i den københavnske lavere middelklasse.

Den 21. november 1839 kommer imidlertid Skiftekommissionens folk rendende igen – denne gang ved assistent ved auktionskontoret Fick – for at foretage session i afgangne fuldmægtig Thomas Flindt Reimers og efterlevende stervboenke Ane Sophie Reimers bo, eller sagt på anden måde: At gøre udlæg i boets effekter til dækning af begravelsesomkostningerne. »Assistent Fick fremlagde en regning med bilag, iflg. hvilken enken til den afdødes begravelse har udgivet [for] 58 rdl. og 10 skilling. Til nogen erstatning (dækning) herfor begærede Fick hende udlagt boets for 35 rdl. vurderede effekter. Husværten gartner Danckert var nu mødt og samtykkede i det forlangte udlæg. Skiftekommissionen udlagde derpå til stervboenken boets registrerede effekter på den begærede måde og sluttede således boets behandling. Underskrevet Lund. Fick og J.J. Danckert«.

Stakkels Ane Sophie kunne således ikke en gang beholde sin (ægte)seng, sine møbler og spejl og skillerier eller køkkentøj. Ret beset og kynisk havde det måske været bedre, om Thomas ikke havde fået tilladelse til at blive begravet på kristen manér, men blot kulet ned, som den selvmorder han var!! Men så kynisk tror jeg ikke, Ane Sophie var, og det ville hun aldrig være gået med til.

Ane Sophie må nu selv sørge for sit eget udkomme. Vi har set og vil se, at hun er en god, vindskebelig og flittig kone, som skæbnen måske kunne have været bedre ved. Men hun har fulgt den blindt. Heldigvis har hun også sin søn Ernst *Frederik*, der, som vi har anet tidligt, har vist gode egenskaber og evner. Han bliver konfirmeret 1. oktober 1837. Her bemærkes, at han først er blevet vaccineret i 1831 – altså temmelig sent, hvilket måske skyldes faderens almindeligt kendte manglende omsorg. Så desto mere prisværdigt er det, at drengen bliver til noget. Allerede efter sin konfirmation fungerer han som hjælpelærer ved Magistratens Blegdamsskole ved København. Det vil sige, at han allerede i en ung alder har erhvervet både kundskaber og evner til at formidle viden. Hvor han har fået de pædagogiske evner fra, ved vi ikke, men imponerende er det under alle omstændigheder, når man tager hans opvækst og sociale vilkår i betragtning. Det er oplagt, at han, efter at den almindelige skolegang er afsluttet, skal fortsætte på seminariet. Det var noget besværligt på det tidspunkt, idet han frekventerer Danmarks ældste seminarium fra 1791, nemlig Joenstrup. Indtil 1809 lå det på Blågård og blev ofte forvekslet med dette; men i 1809 flyttede det ud i Jonstrup landsby i Værløse sogn, Måløv herred. Det har virkelig været en rejse for den unge mand, hver dag at skulle tage fra Østerbro til Værløse. Samtidig har han, vel hver morgen, skulle hjælpe sin kære moder med at gå med morgenbrød. Ernst *Frederik* udvikler sig til at blive en nydelig ung mand med alvorlige, strenge træk, et fast blik og en udpræget lang overlæbe. Denne må han have arvet fra sin moders side, idet vi så, at Ane Sophies tre brødre også havde denne overlæbe. Den blev siden et kendetegn og adelsmærke på godt og på ondt for Reimerne. Samtidig er han meget samvittighedsfuld, ærlig, hæderlig og flittig. Muligvis har indtrykkene fra faderens liv og endeligt gjort et så uudsletteligt indtryk, at han netop har villet tage sin skæbne i en noget anden hånd. Han dimitterer som privatist fra Joenstrup i eftersommeren 1841 med karakteren Duelig.

Hjemme på Østerbro ser livet roligt og fredsommeligt ud: Gartnerfamilien Dankert ejer hele huset, hvorfor den familie beboer hele forhuset i 1840. I sidebygningen bor madam A.S. Reimer med sin søn samt sin lille nevø Carl Edvard på 7 år. Denne Carl Edvard, der levede helt fra 1833 til 1922, var søn af hendes ældste broder Johan Heinrich Kann, som endte som skovrider på Saltø. Carl Edvard selv blev også skovrider, nemlig på Engestofte og på Ålholm gods ved Nysted.

Hvor længe han har boet hos sin faster, ved vi ikke, men nogle år efter har hun en ny nevø boende, nemlig broderen Niels Jørgen Kanns søn Carl Sophus Kann. Lille Carl, der både var døvstum og svagsindet, var født i 1839 og døde i 1858 på et institut i Slesvig. Det siger en hel del om Ane Sophie, at hun har psykisk overskud til at tage sig af den lille dreng. I et rørende brev, der desværre mangler årstal, men er dateret 10. april skriver hun til sin broder:

»Herr Skovrider Kann på Lindholm ved godset:

Kjære Broder og Svigerinde! Du være takket vel tusinde gangen for de tilsende Penge saavel som for det Raae Dyne Var som du kan troe glæder mig, her med Maaned sender jeg deres liden Carl, som du kan troe gør mig Ont nok at jeg skal være ad med ham, Give til Gud at jeg var i saadan en stilling at jeg kunde beholde ham, men de stovær min trøkkende stilling forbyder det fortiden. Giver til Gud at mine kaar vilde forbedre sig, da vilde jeg have min lille Carl. Jeg har talt med Dogtoren angaaende Carl, han synes got om ham i det hele, han siger at han kommer nok til at tale og krampen forlader ham nok, han har haft den 2 Gange medens han har været her, men Otte dage var der i mellem at han hafte den og det var meget udbetydelig, saa den gaar nok bort nor han kommer daglig i Loften, Skriv mig snart til og Lad mig vide vorledes at det bliver med din kone, og vorlede min Carl har det det længes jeg meget efter at høre. Jeg skal take fra Frederik for Invitationen til Pintsdag – blot hans Finanser bliver til det, for denne horde Vinder har trøkket mig saa Frederik har Spæt til til Udgifterne den hele Vender. Jeg vel nu slutte med mange Hilsener til dig og gode kone og Børn fra Frederik og mig og jeg er din Hengivne Søster S Reimer Østerbroe den 10.de April.«

Ja, man ser, at økonomien ikke har været den bedste, men at hun får passende hjælp af både broder og søn. Frederik havde jo, som vi havde set, fungeret som hjælpelærer, allerede mens han gik på seminariet, og det fortsatte han med lige indtil et halvt år førend, han underkastede sig dimissionsseksamen på Jonstrup. Ingen tvivl om at han var dygtig. Det eneste fag han dog ikke var så god til, var sang og musik, thi her fik han slet ingen karakter eller attest på, at han kunne forestå kirkesang!! Men hvad – den tid den sorg. Så snart han havde taget sin eksamen i eftersommeren 1841 modtog han – efter anbefaling – en plads som huslærer hos forpagter Krabbe på Hellebækgaard på Kronborg Geværfabrik i Hellebæk. Her gik han og blev voksen og udviklede sig fordelagtigt. Og når han havde fri, lærte han det lille

Alt i mens Frederik gik og underviste og lærte folk at kende, glemte han dog ikke sin gamle moder hjemme i brøudsalget på Østerbro. Han var naturligvis meget nært knyttet til hende, ligesom hun var til ham. Han havde været hendes trøst og opmuntring i hele sit liv. Mens han opholder sig i Hellebæk skrev han et kærligt – men også snusfornuftsbetonet – brev til hende. Udskriften lyder:

»Madame A.S. Reimer Østerbro nr. 97. Kjøbenhavn«.

Og det er dateret »Hellebæk den 16.de Juni 1842!

Kjære Moder! Det glæder mig at høre at du har faaet leiet det lille Værelse bort for 14 rbd, som jeg synes er en meget god Betaling for 3 Maaneder, du har jo rigtig nok kun lidt Plads nu, men man maa jo gjøre Alt for Penge i denne Verden. Du skriver du længes efter mig, og det gaaer ligesaa mig; men det er mig ikke muligt at bestemme naar jeg kommer hjem, maaskee bliver det førend jeg besluttet da Krabbes nok vil gjøre en lille Reise til Falster i Sommer, men veed ikke endnu naar det skeer, og jeg maa jo rette mig noget efter dem. Mon det kan gaae an at tage mit Tøi i min store Kuffert, da jeg besluttet at ville have Alt hjem med, baade Linned for at faae det bleget og Gangtøi for at det kan faae en Hovedreparation, som det trænger til.-

Du skal have Tak for dit gode Tilbud med at sende mig 1 Rbd, som jeg skal være dig meget forbunden for, hvis du kan, kan du ikke, saa lad være thi jeg har god Credit overalt; men lad mig tillige vide hvor meget jeg nu skylder bort hjemme, naar jeg undtager Skrædderen, som skal have 10 rb (han er vel fløitene gal).-

Jeg hører der skal være tre Lærere ved Blegdamsskolen, hvad mon hver Lærer skal undervise i, mon man ikke kunne faae én af de Pladser? see at kom til at tale med Olivarius derom.

Da jeg ikke har mere at skrive om slutter jeg med mange Hilsener. Din taknemlige Søn Frederik.

Hils C. Wille og tak Dig selv fordi du har løst Chenillien –« [en chenille er en slags kavaj eller kappe med ærmer i].

Man ser, at han er meget fokuseret på økonomien – både moderens og sin egen. Han savner hende, hvorfor han er interesseret i at få stillingen på Blegdamsskolen, så han kan bo hjemme igen, men som vi ved, får han først stillingen i oktober 1843, hvilket betyder, at han kan nå at uddybe sine be-

kendtskaber i Hellebæk så meget desto mere. Men hjem kommer han dog og ret betids, for Ane Sophie har det ikke så godt mere. Hun er slidt op. Hendes liv har, siden hun blev forvist til Mygind, været et slid med psykiske op- og nedture på grund af ham Thomas Flindt. Og de sidste fire år som enke har heller ikke været morsomme, idet hun da selv har måttet arbejde som selvstændig erhvervsdrivende. Resultatet udebliver da heller ikke: Den 24. september 1844 bliver hun indlagt på Frederiks Hospital i Bredgade med dårligt hjerte. Her kan datidens største eksperter – herunder læge Carl Schou imidlertid ikke stille noget stort op. Hun dør ligeså stille 8. november 1844 på Hospitalet. Fra Hospitalets kapel bliver hun begravet den 14. november under forrettelse af en af byens præster.

Min og Lohans, jensens og fruens hilsener og tak for
 den gode og venlige hilsen og barmhjertige
 og glædelige besøg og den gode vilje og den
 gode hilsen.

Med den bedste hilsen til
 madame og den gode hilsen.

Ernst Frederik Reimers

Frederik

Hilsen til alle og tak for den gode hilsen
 og den gode hilsen til alle.

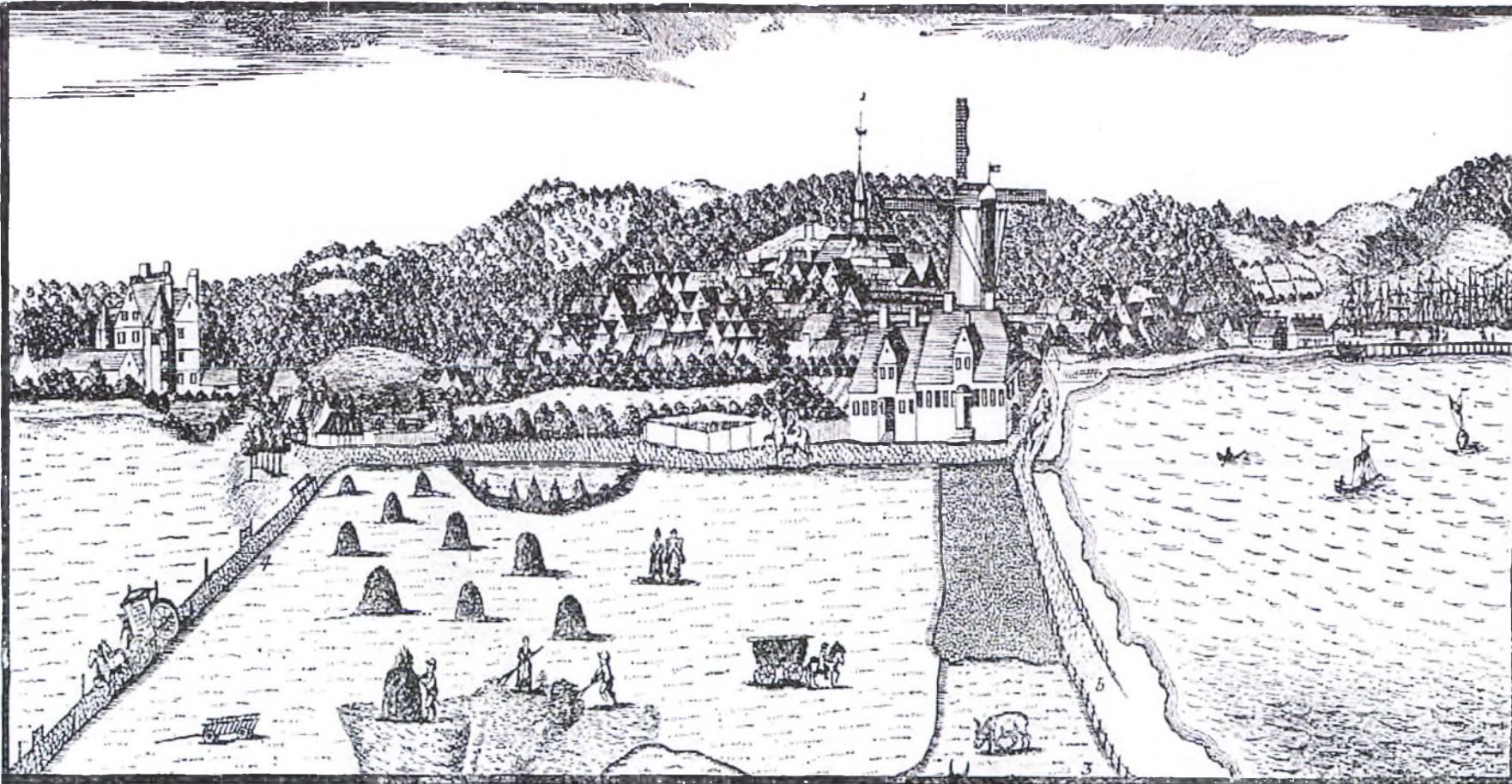
Slutningen af Ernst Frederik Reimers brev til sin moder, dateret 16. juni 1842.

Den ulykkelige søn bliver boende i Østerbro nr. 97, men da han ikke kan videreføre brødudsalget i sidebygningen, flytter han op på anden sal i hovedhuset, hvor han i 1845 deler logi med husejerens søn, ugift handelsgartner Carl Ludvig Joachim Danckert på 29 år. Gartner Danckert udlejer i stedet sidebygningen til en (ny) enke.

Ernst *Frederik* er her i begyndelsen af 1845 som sagt stadig lærer ved Blegdamsskolen. Når han ikke underviser, finder han måske tid til at opsøge den unge smukke pige Maria Wilhelmine Jacobsen, som han første gang mødte i Hellebæk, da han var huslærer dér. Hun, der er et ½ år ældre end *Frederik*, er yngste datter af Kirurgen ved Geværfabrikken i Hellebæk, Peter Jacobsen og dennes anden hustru Anne Christine Rasmussen. Da kirurgen dør i 1844 flytter Maria Wilhelmine sammen med sin søster Emilie ind hos deres ældste broder, værge og gudfader Johan Peter Jacobsen i København. Johan Peter var militærlæge og kgl. livlæge og boede i 1845 i Nørregade nr. 24.

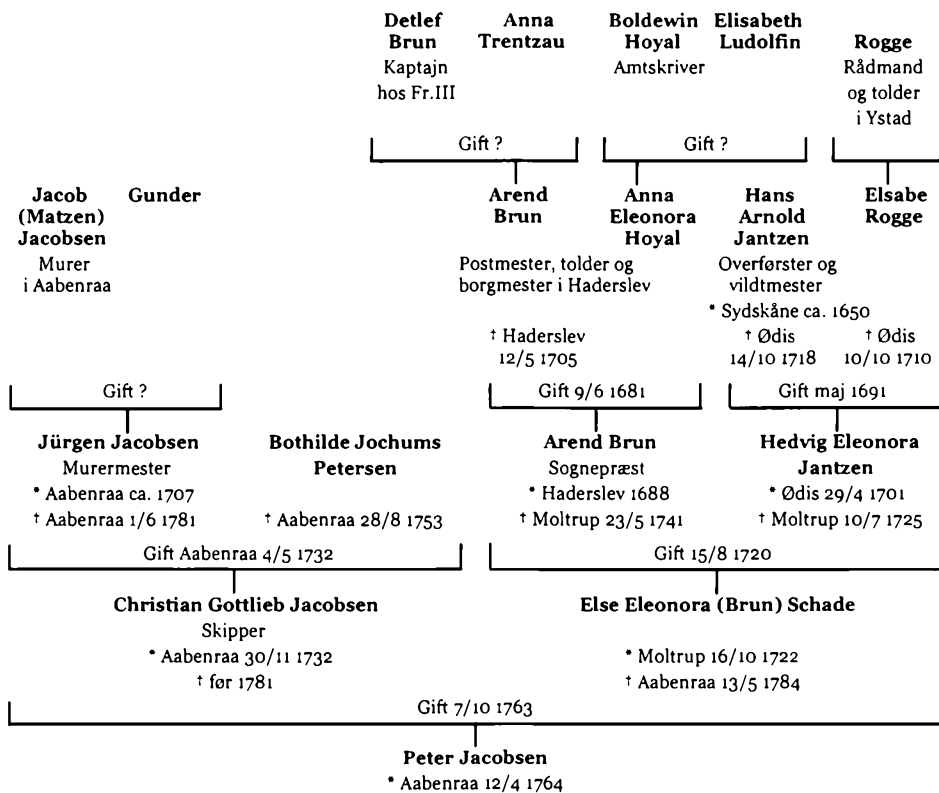
Kirurgens datter og den fattige skolelærer med den problematiske fader var ikke et oplagt match – det lå ikke i kortene, at de skulle have hinanden. Derfor måtte der trædes varsomt, og da ting jo tager tid, gik der fem år, fra de først mødtes, til der endelig kunne holdes bryllup. *Frederik* var meget forelsket – op over begge ører, men han gødede bunden langsomt og forsigtigt velvidende, at han gjorde det rette for at vinde hende. Naturligvis mødtes de ofte, da de begge boede i København. Han måtte jo ikke være for passiv, thi der lurede en potentiel konkurrent i kulissen, nemlig Johan Peter Jacobsens ven og kollega Carl Schou, der også var en flittig gæst i Nørregade. Hvornår den formelle forlovelse blev indgået, ved vi ikke, men mon ikke det har været i forbindelse med *Frederiks* kaldelse til lærer ved Gudum skole i november 1845. Han måtte da have det på det rene, inden han drog over til det mørke Jylland i det barske Himmerland. Maria Wilhelmine har nok ikke helt vidst, hvad dette indebar. Men brylluppet stod med pomp og pragt i Frue Kirke i København den 28. juli 1846. Ungkarl Ernst *Frederik* Reimer, 24 år, skolelærer og kirkesanger i Gudum og Jomfru Maria Wilhelmine Jacobsen, 24 år, boende i Vestervold, viet i kirken. Forlovere var Justitsråd, livlæge og overlæge Johan Peter Jacobsen og malermester Baruël.

Førend vi nærmere skal følge de nygifte i det Himmerlandske, skal vi nærmere se på bruden Maria Wilhelmines herkomst i de efterfølgende afsnit.

Aabenraa med havnen til højre, 1769. Efter Pontoppidan's 'Danske Atlas'.
Kilde: H. Schlaikier: Aabenraa Søfarts Historie. Udg. af Aabenraa Museum, 1929.

Fem karrieremennesker i det sønderjyske

Vi vil her komme til at beskæftige os med fem vidt forskellige skæbner, der dog alle gjorde sig bemærket på en eller anden navnkundig måde inden for deres virke og erhverv i 1600-tallet og 1700-tallet. De virkede alle i Sønderjylland eller nærmere bestemt i den nordlige del af Hertugdømmet Slesvig. Hertugdømmet Slesvig lå/ligger mellem Kongeåen og Ejderen. Kongen over det danske monarki er ikke konge herover, men kun hertug og kun over visse dele heraf; men den historie er så lang og indviklet og uforståelig, så den lader vi ligge her. I starten af denne bog er det blevet lidt berørt, og vi vil også komme ind på det i et senere afsnit, hvor fænomenet vil blive berørt igen.

Hans Arnold Jantzen (ane nr. 150), som imidlertid ikke er født i Sønderjylland, stammer oprindeligt fra Skåne. Vi vil senere støde ind i flere skåninge og høre mere om de nationale omvæltninger, denne landsdel blev udsat for. Hans Arnold Jantzen er sandsynligvis født i Sydskåne i midten af 1600-tallet, altså mens landsdelen stadig var dansk. Skånelandenes skæbne blev beseglet ved Freden i København i 1660 efter den anden Karl Gustav-krig, hvor landsdelene endegyldigt blev en del af Sverige.

På trods af tvangsforsvenskningen, der herefter effektivt satte ind, var det store flertal af befolkningen stadig dansk til fingerspidserne. Bøndernes sindelag kunne der ikke herske tvivl om, idet forsvenskningen nåede sidst ud på landet, hvorfor det også var fra dette lag modstandsbevægelsen, snaphanerne, rekrutteredes. Blandt gejstligheden og borgerstanden var danskheden mere på retur, idet der ved hver embedsledighed systematisk blev indsat en svensker fra det oprindelige Sverige, og som således heller ikke havde nogen samvittighedskvaler med at aflægge eden til den svenske konge. Den samme ed blev ofte også aftvunget den gamle dansk-skånske adel; nogle aflagde den 'bare' af rent opportunistiske grunde, medens andre skønnede koldblodigt, at der trods alt var større fordel ved at være svensk adelsmand end dansk, nu efter at enevælden havde frataget den danske adelsstand dets gamle hævdvundne magt.

Den danske konge, Christian V, opgav dog ikke tanken om at genvinde Skånelandene så let. Han forsøgte det ved den ulyksalige krig, der er gået over i historien som Den skånske Krig fra 1675–79. Det var et sidste og mislykket forsøg, hvor den danske overkommando gjorde sig bemærket ved dårlig planlægning, brudte løfter, samt en temmelig grov udnyttelse af de dansksindede skåninges tålmodighed og ydeevne.

Hvor i dette spektrum skal vi finde Hans Arnold Jantzen? Ja, hvem var han egentlig? Vi ved ikke hvor eller hvornår, han blev født, men højst sandsynlig er han fuldblods indfødt skåning – muligvis fra den sydlige del af landet, og han må vel være født ca. 1650. Han har sikkert været en lille dreng, da freden i Roskilde og senere i København beseglede Skånelandenes overgang til Sverige. Hans medfødte dansksindethed har endnu ikke nået at sætte sig dybe spor; han har i hvert tilfælde været så lille, at en eventuel påvirkning i national retning af sine forældre i barndomshjemmet, ikke har nået at gøre indtryk. Muligvis er Hans Arnold tidlig blevet forældreløs. En usikker tid i en usikker landsdel bevirker uvilkårligt, at folk bliver opportunistiske. De lader stå til. De skipper principper for at kunne klare sig igennem – for at overleve. Derfor må vi ikke undres eller forarges, når vi ser, at Hans Arnold Jantzen træder i svensk krigstjeneste. Han tjener den svenske krone, og har ikke haft anden mulighed eller nogen vej udenom, når landets retmæssige herre udskrev soldater.

Hans Arnold har holdt af soldaterhåndværket, han har haft håndlag for det – han overlevede i hvert tilfælde, og da han så, at *det* kunne lade sig gøre, har han sikkert valgt at gøre et levebrød ud af det. Vi ved ikke nøjagtig, hvornår han bliver aktiv soldat, eller hvor han opholdt sig, da Den skånske Krig brød ud i 1675, men givet er det, at den krig betød et vendepunkt i hans liv.

Historiens gang taget i betragtning, må vi gå ud fra, at Hans Arnold var menig svensk soldat *før* krigen brød ud, og at han, så senest efter den danske hærs landgang syd for Helsingborg i juni 1676, har følt, at nu var tiden inde til at træde i dansk tjeneste. Om det var af opportunistiske grunde, fordi han troede Danmark nu ville vinde krigen, eller om det var 'ud af et godt dansk hjerte', det ved vi ikke; men vi ved, at han gjorde karriere på grund af sit afhop. Først måtte han dog udstå skrækkelige afsavn og lidelser.

Der er en bestemt lokalitet i Skåne, hvis rolle i krigen blev fast knyttet til Hans Arnolds skæbne, nemlig Kristianstad, som danskerne havde gennæret 15. august 1676. Han oplevede således hele to gange at være indsluttet i en belejret by. Den første belejring begyndte, da Karl XI, efter sin blodige sejr ved Lund den 4. december 1676 ved nytårstid, fører sin hovedstyrke til Vä uden for Kristianstad for vinterkvarter. Selve angrebet fandt sted i det tidlige forår 1677, efter at begge hærene om vinteren havde oprustet for fuld kraft. Fæstningen forsvaredes med stor kraft af den danske garnison – og her må vi især fremhæve Sjællandske nationale Infanterire-

*Kristianstad i 1676.
Danskerne måtte lige erobre byen, førend den kunne belejres to gange.
Samtidigt kobberstik.*

giment, hvor Hans Arnold var indroulleret. Han gjorde tjeneste i oberst Knoblauchs regiments 4. bataljons 7. kompagni.

Svenskerne forsøgte at oversvømme byen ved at bygge dæmninger på tværs af Helgeåen; men naturen holdt med danskerne: Hver gang dæmnin-
gerne var færdige, blev strømmen i åen så kraftig, at den rev disse med sig ud i havet. I stedet valgte Karl XI så at indeslutte byen med skanser for at spærre dens forbindelser med omverdenen og sulte besætningen ud. Det lykkedes næsten. Men pludselig i maj 1677 blev belejringen opgivet, da den danske hær nærmede sig sydfra, hvorfor Karl XI ikke 'turde modtage' slag. Christian V holdt sit indtog i en by, der på grund af sult og epidemier inden længe ville have stået for fald.

Selvom Christian V godt vidste, at Kristianstads redning skyldtes krigens overordnede forløb, var han dog ikke blind for, at den anonyme snaphane, der bragte forsyninger ind ad bagvejen, samt den menige soldats tap-
perhed og dygtighed betød en hel del. Christian V elskede trofaste folk, og han kan ikke have undladt her ved sit indtog at have lagt mærke til de sol-

dater, der havde udmærket sig. Således må han have lagt mærke til Hans Arnold Jantzen, der højst sandsynligt modtog sin løjtnantsudnævnelse her ved denne lejlighed. Hans Arnold har i det hele taget gjort kongen sin opvartning så ihærdigt, at denne har husket ham længe efter.

De glade dage varede dog ikke ved: Kongen forlod snart byen igen, og krigens ubønhørlige hverdag vendte tilbage – denne gang grummere og ubarmhjertigere end tidligere. Allerede i slutningen af juli blev den danske hær igen skilt fra Kristianstad, idet dens hovedstyrke helt urealistisk – set med et strategisk øje – blev sat ind på mindre opgaver i Vestsåne. Den 4. august 1677 havde Kristianstad fået en ny kommandant i den energiske og dygtige general von der Osten, der tappert ledede byens forsvar og gennem stadige kraftige udfald forsøgte at ødelægge de svenske belejringsarbejder. Da byen havde været isoleret i mange måneder, og det kun sjældent var lykkedes at opnå forbindelse med den, blev forsyningssituationen naturligvis stedse vanskeligere. Forsvarerne var imidlertid ikke i tvivl om (måske i modsætning til hovedledelsen), at Kristianstads fald ville betyde, at al dansk indflydelse i Østskåne ville være forbi.

Næste forår omkring 1. marts 1678 havde byen stadig en besætning på ca. 2.000 mand, og det på trods af at skørbug og andre sygdomme hærgede; der døde 30–40 mand om ugen, og de, der ikke døde, var kraftesløse og udmarvede af sult og sygdom. Den 15. juni lykkedes det at få en mand gennem de svenske linier med meddelelse om, at fæstningen kun kunne holde sig fire uger endnu. Dette fik danskerne til at gøre et undsætningsforsøg, om end man gav sig god tid! Først den 15. juli (en måned efter anmodningen) drog den danske hær på 12.000 mand op fra Landskrona. Ingen af de danske generaler ville vove et nyt hovedslag mod svenskerne – kun hvis man på forhånd kunne se, at sejren var sikker! Og derfor gik marchen langsomt og tøvende. Først 22. juli var man nået ca. 10 km fra Kristianstad ved landsbyen Önnestad. Mellem danskerne og svenskerne, der lå i Vä, findes bakkerne ved Skiberslöv, hvorfra den svenske lejr kunne beskydes. Besiddelsen af disse bakker kunne således være en god udgangsposition for et undsætningsforsøg. Den øverste general Frederik von Arenstorff var bange og turde ikke handle her og nu uden forudgående grundige drøftelser. Krigsråd blev fastsat til næste dag – og i nattens løb besatte svenskerne så bakkerne og befæstede dem!!!

Slag i åben mark var en umulig tanke for danskerne, hvorimod man troede, man kunne tvinge svenskerne til at opgive belejringen ved at afskære dem tilførslerne! Dette hverv, som alle andre lyssky hverv i denne krig, tilfaldt selvfølgelig snaphanerne, der således også her gjorde en virkelig

prisiværdig indsats. Ja, de formåede virkelig at få besætningerne på nogle udenomsværker til formelig at overgive sig på grund af svigtende forsyninger. Men ak, også i den danske lejr slap brødet op, og i Kristianstad, der foreløbig havde holdt ud fem uger længere end lovet, havde der længe hersket hungersnød. Von der Osten skriver i den forbindelse: »Staden havde været ganske tillukt på tolvte maaned. Den havde altid haft én fjende uden for voldene, men nu havde den foruden tvende fjender inden volden, som var pestilense – og hunger. De to [sic] parter af borgerskabet og mere end halvparten af garnisonen var bortdøde ---«.

Endelig den 25. juli 1678 gav Christian V von der Osten lov til at modtage et hæderligt kapitulationstilbud. Denne trak dog stadig tiden ud, men da han så, at den danske hovedhær ved Önnestad stadig intet udrettede, overgav han byen den 4. august, mod fri udmarch – også for fribyttere. Det var fine kapitulationsbetingelser – der opnåedes således også fuld tilgivelse for hele borgerskabet, som havde hjulpet danskerne. De fine betingelser skyldes vel paradoksalt nok den danske hærs umiddelbare nærhed – den hær der blot sløvt lod stå til, ude af stand til at foretage sig noget: Allerede den 30. juli havde kongen forladt hæren på grund af de daglige ærgrelser. Der var hver dag i apati blevet afholdt to krigsråd, medens der ellers intet blev foretaget.

Von der Osten og hans tapre officerer – heriblandt Hans Arnold Jantzen – og soldater vidste retfærdigvis, hvad Kristianstads eventuelle fald ville betyde, nemlig at alle indbyggere definitivt måtte miste håbet om at blive fri for det svenske herredømme. Og de havde handlet derefter – og var blevet svigtet.

Krigen fortsatte endnu en rum tid med endnu mere sult, elendighed, afbrændinger og halsløse gerninger til følge til ingen verdens nytte. Efter Kristianstads kapitulation mistede alle indbyggere håbet om at blive frie fra det svenske herredømme, og man ser derfor – fornuftigt nok – ikke længere nogen skånsk bonde eller præst ved den danske armé. Danskerne trak sig tilbage mod Landskrona og Helsingborg; mens snaphanerne fik ordre til at brænde og plyndre et stort antal adelige hovedgårde; alle vand- og vindmøller skulle ødelægges, og afgrøder og høsten skulle ødelægges, og køer og stude skulle overføres til Sjælland – alt sammen med det formål at sinke de forfølgende svenske troppers fremrykning og at vanskeliggøre deres underhold. Alt dette gjorde, at de sidste rester af sympati for danskernes sag i Skåne forsvandt. Ja, stemningsskiftet var så eklatant, at bønderne nu gav de svenske tropper underretninger om de danske troppers bevægelser, hvor det for ikke så længe siden havde været omvendt. Større krigshandlinger

Kapitel 2

Hvad sker der med Hans Arnold Jantzen herefter?? Ja, han kunne allerede i efteråret 1678, mens krigen stadig føres, gennemskue, at det var på tide at forlade 'den synkende skude'. Han skulle ud af det på en pæn måde, så han kunne holde skindet på næsen, uden at det direkte kunne opfattes som om, han deserterer. Han ansøger derfor, sammen med sine officerskolleger fra kompagniet, den 6. december 1678 Krigskollegiet om at erholde fripas, eller som man sagde dengang afregning. Dette får han!! Og vi finder ham nu i København. I juni 1679 var han stadig uden beskæftigelse, hvilket han – stadigvæk med charge af løjtnant – sammen med det øvrige kompagni, gør opmærksom på. Ret ejendommeligt, når man tænker på, at vi stadig er i krig. Vi ved ikke, hvad Hans Arnold beskæftiger sig med i København i de næste fem år; men mon ikke han har 'løjtnantet' den, som man nu bedst kan. Som før sagt, må han have gjort et stort og godt og varigt indtryk på kongen, Christian V, thi han ansætter Hans Arnold i ca. 1685 som sin livkarl. Dette betyder, at han indgår som kongens personlige tjener. En livkarl er en person, der fulgte sin herre – altså her kongen – på jagt med en ladet bøsse, og når han ikke var på jagt, skulle han holde herrens jagtvåben i orden.

Selvom han nu har forladt Skåne for godt, for (fortsat) at tjene sin konge, har han dog stadig en snert af skånsk islæt og forbindelse i behold, thi ca. 1690 – længe efter at han fik fripas – finder han en skånsk pige. Hun hedder Elsabe Rogge, og skulle efter sigende være datter af en rådmand og tolder Rogge fra Ystad. Hun kommer altså fra den idylliske lille købstad på sydkysten af Skåne, der stort set ikke har ændret sig siden 1600-tallet. Noget kunne tyde på, at hun sammen med sin familie – ligesom sin tilkommende mand – også har taget konsekvensen af danskernes ulykkelige nederlag i Skåne, og derfor i tide er flyttet til Sjælland. Vi ved imidlertid ikke, om Hans Arnold og Elsabe mødtes i Skåne under krigen, eller om de først senere er mødtes i København!! Uanset hvad, har de ikke nået at bo ret længe i København, thi 1. maj 1689 forlader han residensstaden og drager med sin hustru til det sønderjyske.

Gennem Rentekammeret udnævnes han nemlig til oberførster og vildtmester i Haderslevhus amt, Als, Koldinghus amt samt på Fyn og Taa-singe i afgangne August Maes' sted. Det vil sige, Hans Arnold er nu takket været sin flid og dygtighed som kgl. livkarl avanceret til en meget stor administrativ og udøvende stilling inden for de kongelige skove og jagtdomæ-

ner. Med den stilling kan han ikke tænkes at have nogen mere forstående chef og foresat end kongen. Christian V var nemlig kendt for – udover hverken at være særlig køn eller særlig begavet – at være en lidenskabelig elsker af parforcejagt og jagt i en hver henseende. Han anlagde store dyrehaver med masser af vildt og fik anlagt lange lige chausseer, der krydsede hinanden i spidse vinkler; klapperne kunne således jage vildtet hen i disse stjerner, hvor vildtbanerne krydsede hinanden. Her kunne vildtet så 'fanget' ses fra alle baners kanter og vinkler, (det var derfor virkelig 'sjovt' at gå på jagt dengang). En kgl. overførster og vildtmesters fornemste opgave var at føre tilsyn og kontrol med skovriderne, og sørge for at disse holdt vildtbanerne lige og rene.

Drenderupgård i Ødis sogn, som den så ud omkring år 1900.

Til venstre ses de oprindelige ladebygninger.

Kilde: Danske Gårde. Haandbog for det danske Landbrug, ved J.C.B. la Cour 1908.

For at kunne udfolde sig og udøve disse hverv på en betryggende og fyldstgørende måde, må Hans Arnold selvfølgelig have en komfortabel bopæl og gård. Den får han tildelt ved kgl. Bevilling af 9. juni 1689, og det drejer sig om Drenderupgård, matrikel nr. 1 A i Ødis sogn i Nørre Tyrstrup herred syd for Kolding. Beliggenheden – ¼ mil vest for Ødis by og ¾ mil øst for Vamdrup – kan ikke være bedre, idet den jo ligger lige i midten af hele hans embedsområde. I bevillingen »forundes den tidligere livkarl nu overførster Hans Arnold Jantzen kongens gård Drenderupgård, at må nydes kvit og frit

for alle skatter og afgifter i hvad navn de måtte have i hele hans livstid; dog på betingelse af at han holder samme gårds bygninger tilbørligt i henseende til reparation og ved magt, samt markene med jordtilliggender hvert år forsikrer [forbedrer] --- således som loven tilsiger det«.

Ja, Hans Arnold havde virkelig gjort det godt. Gården, som altså stadig ejedes af kongen, var ikke en såkaldt herregård, men derimod en gård på krongodset – domænegodset, som overførsteren måtte benytte, dyrke, og vedligeholde skattefrit på livstid. Den var på 18½ tønne hartkorn. Drenderupgård tilhørte i 1300-tallet en ridder Adelbrandt, hvorefter den senere i århundredet tilhørte ridder Claus Lindbeck. I årene 1551–84 var ejeren Christopher Johansen Lindenow, i hvis slægt gården havde været, indtil den i 1584 blev mageskiftet til Kronen for Ørslevkloster. Gården blev herefter benyttet af overførstere. Ved Hans Arnolds overtagelse i 1689 efter August Maes blev der foretaget en synsforretning i '90. Man fandt her, at gården var nyopført mellem 1675 og 1682 uden for de oprindelige volde.

Huset var et 18 fags bindingsværks hus med kviste på østre, søndre og nordre side. Endvidere var der bygget et nyt lerklinet ni fags hus vest for hovedhuset; og mod øst herfor var der opført et stort ladehus samt et baghus på syv fag og et tørvehus på fem fag bindingsværk.

Hovedhuset, der var af bindingsværk og dog forsynet med bræddegulv, bestod af tre stuer, seks kamre, et kammer til tjenestepigen, to køkkener med skorstene samt spisekammer. Baghuset havde ovn med skorsten, og det var beregnet for svendene. I laden var der plads til syv heste, ti kreaturer plus det løse. I haven fandtes 28 pæretræer, to misteltræer, to kvæder, 55 æbletræer – alle af lille størrelse; mens der af stor størrelse fandtes 19 pæretræer, en mistel, et kirsebær samt 22 æbletræer. Og så var der de højstammede: 18 pæretræer, to valnøddetræer, fem blommer, to mistel, 15 æbler samt 66 kirsebærtræer. Hertil kom prydhaven, der bestod af buksbom, stauder, sommer- og zwiebelgevækster og køkkengevækster. I haven var der også opført et lysthus på 74 fods længde, og det hele var omgærdet af et plankeværk på 204 alens længde. Den gode Hans Arnold Jantzen havde således gjort det godt. Selvfølgelig skulle han til Rentekammeret aflægge regnskaber for sin drift af skovridergodset, og myndighederne fandt da også nødtigt at gøre antegnelser til hans regnskaber i perioden op til 1705. Det var helt gængs administrativ skik, og det betyder ikke nødvendigvis, at 'der er noget at komme efter'. Desværre står Drenderupgård ikke mere; hvor længe Hans Arnolds gård stod, ved vi ikke; men i løbet af 1800-tallet blev den nuværende hvidkalkede tofløjede villa opført – og den er af liden anseelse!!!

Kapitel 3

Hans Arnold var som sagt blevet gift med Elsabe Rogge fra Ystad. Brylluppet havde fundet sted i maj 1691. De havde fået børnene: Christian i 1693, Anna Elisabeth i '94 og Adam i '96, der blev cand. theol. i 1718 fra universitetet i Halle og siden pietistisk sognepræst i Olderup, hvor han kom i klammeri med sin menighed. Næste barn var Abraham fra '97, Hedvig Eleonora (ane nr. 75) fra 29. april 1701 og lille Lovise fra 26. januar 1703. Ved de små børns dåb var det folk inden for samme klasse og rang, som for eksempel officerer, der var valgt til faddere. Elsabe Rogge døde den 10. oktober 1710, mens Hans Arnold først døde 14. oktober 1718. Drederupgårds skæbne var hermed også beseglet, idet den herefter blev lagt under Koldinghus Rytterdistrikt, hvilket betød, at bondejorden her skulle levere så og så mange ryttersoldater til hæren og forpleje dem i fredstid.

Af de før omtalte børn ved vi, at Anna Elisabeth allerede i 1709 var blevet gift med den 20 år ældre Hans Bachmann (1674–1745), der i 1725 blev jægermester på Fyn og Als, og fra 1737 blev overførster og vildtmester i Haderslev og Koldinghus amter. Hans Arnold har været meget begejstret for sin svigersøn, hvilket måske også afspejler sig ved, at han var gået ind for (eller tillod), at datteren havde giftet sig med ham i en alder af blot 15 år. Denne begejstring giver sig også udslag i, at Hans Arnold allerede i 1704 officielt har ansøgt, om Hans Bachmann må blive hans efterfølger i embedet. Hvilket vi ser ikke sker sådan lige straks, og i hvert til fælde ikke med Drederupgård som base. Desværre døde Anna Elisabeth allerede i oktober 1710 i barselseng og blev begravet 30. oktober, 16 år gammel, efter at hun havde født en dødfødt søn, Hans

Haderslev Domkirke, med lave huse i forgrunden, opført efter branden i 1627.

Arnold Bachmann. Han bliver begravet den 16. oktober 1710 i samme kiste som sin mormoder Elsabe. Ved denne sørgelige dobbeltbegravelse har man formedelst 16 rdl. ladet afholde/aflire en kort og koncis ligtale. Da Hans Arnold Jantzen blev begravet, ofrede man 20 rdl. på en lignende ligtale!!

Hans datter, Hedvig Eleonora Jantzen, blev den 20. august 1720 gift med pastor Arend Brun. Før vi ser nærmere på ham og hans virke, er det på sin plads at se på dennes forældre. Faderen hed også Arend Brun (ane nr. 148), og han var postmester og borgmester i Haderslev by. Og hans moder hed Anna Eleonora Hoyal eller Hougal (ane nr. 149). Postmesteren selv var søn af kaptajn i Frederik III's tjeneste Detlef Brun og Anna Trentzau. Arend Brun var i 1676 blevet provincialpostmester over hele Jylland; postmester i Haderslev blev han 19. marts 1677 og i 1688 var han så blevet tolder og borgmester i Haderslev. Han døde 12. juni 1705. Han var gift tre gange; første gang den 14. april 1677 med enken Salome Jansen efter vinkældermester, borgmester, tolder og postmester i Haderslev, Gottfried Schumacher. Da hun døde i 1680, giftede postmesteren sig 9. juni 1681 med Anna Eleonora Hoyal, der var datter af amtskriver Boldewin Hoyal og hustru Elisabeth Ludolfin. Og endelig var han gift en tredje gang med en dame ved navn Dorothea Augusta.

Lad os se på forholdene i Haderslev her i 1600-tallet. Som før antydet var hertugdømmet Slesvig en hvepserede at forholde sig til, hvis man nærmere skal beskrive dets historie og administrative forhold. Vi kan blot fastslå, at efter de mange delinger, som de tre forskellige hertuger enedes om i 1544, kom Haderslev by med amtet under Frederik I's søn Hertug Hans den Ældre. Da denne døde barnløs i 1580, kom Haderslev så under den danske konge Frederik II, der ofte residerede på slottet Haderslevhus, som hertug af Slesvig. Haderslevhus blev ligefrem administrationssæde for den kongelige del af Slesvig og Holsten.

Postmesterembedet, hvis indehaver jo var kongeligt udnævnt, betød noget i Haderslev, thi efter at embedet med posthus var oprettet i 1625, lå det som knudepunkt på ruten København-Hamburg, der var oprettet året før, og som var landets vigtigste. Byen havde, som alle andre byer og egne i Danmark, lidt under krigen i 1600-tallet. Under Tredivårskrigen hærgede og plyndrede de kejserlige tropper under Wallenstein og endte med at sætte ild til byen i 1627. Denne frygtelige brand, der ødelagde en række fornemme adelsgårde, rådhuset, og klosteret og dets kirke, forårsagede, at en langvarig nedgangsperiode begyndte. Den blev kun yderligere forværret under de følgende svenskekrige. Det nye rådhus i Lavgade blev opført i 1636-38;

men det blev i midten af 1800-tallet ombygget, pudset og forhøjet til uigenkendelighed.

Det pragtfulde slot Haderslevhus, der nævnes første gang 1326, brændte under den svenske besættelse i 1644. Herefter fulgte som sagt en nedgangsperiode, hvor administrationen og adelen flyttede. I 1659 blev byen hærget af en voldsom pestepidemi, som de fremmede – især polske – tropper havde ført med sig. Borgere har det nu altid med at overleve, og det gjorde de også i Haderslev, idet de slog sig på håndværk og handel, ligesom vi har set det i det øvrige Danmark, f.eks. på Lolland. Situationen var da heller ikke værre, end at den navnkundige postrute bestod, og fra 1653 hører vi, at der er et *hoved*postkontor i byen. Ruten fra Hamburg til København gik direkte fra Haderslev over Årøsund til Assens og således langt uden om Fredericia og Middelfart. Det er åbenlyst, at Haderslev havde indtægter af denne befordring af post og diligencerejsende. Disse to funktioner hang i den grad sammen, hvilket naturligvis betød, at postmesteren også havde oversynet med de rejsendes ve og vel.

Omkring år 1700 bestod byens styre – magistraten – af to kongeligt udnævnte borgmestre og seks rådmænd, men i 1710, hvor Arend Brun jo var afgået ved døden, formindskede regeringen af økonomiske årsager byens styre til én borgmester og fire rådmænd. En lov fra 1682 bestemte, at magistratsposterne skulle besættes med »de bedste og vederhæftigste borgere, som længe har skattet og skyldet, og bedst kender byernes tilstand«. Hertil skulle de selvfølgelig også besidde administrative kvalifikationer. Bystyret med borgmesteren i spidsen skulle holde 'god skik og politi' i byen. Man skulle holde rede på alle byens breve, som skulle opbevares på rådhuset – altså bestyre et stadsarkiv. Og så skulle man fastsætte priser på de vigtigste livsfornødenheder og sørge for, at de blev overholdt. Endvidere skulle man foretage de fornødne kommunale ansættelser. Borgmesteren var kongens og centraladministrationens lokale repræsentant og skulle derfor sørge for, at de statsskatter, der var pålagt, blev opkrævet og indbetalt. I Haderslev skete der imidlertid det triste, at byens magistrat egennyttigt havde administreret byens finanser slet, ja så slet, at borgerskabet offentligt havde kritiseret byens styre, hvorfor der blev nedsat en kommission til at kulegrave forholdene, og som i 1715 gav borgerskabet ret i dets kritik; men da var Arend Brun jo død, og det kan han måske være glad for.

Ja, det hele så ud til at gå skævt, for byen fortsatte med i 1700-tallet at stagnere: Efter Den store Nordiske Krig i 1721 var 117 huse meget forfaldne og brøstfældige udaf de i alt 346.

Kapitel 4

Post- og Borgmester Arend Brun døde den 12. juni 1705. Men inden da havde han fået mindst tre børn: Detleff Brun, der i 1702 fik borgerskab som næringsdrivende, Arend Arendsen Brun (ane nr. 74) fra 1688 og Joachim Brun fra 1692. Lad os også lige se på Joachim. Han bliver student i Sommersted og rejser senere til Tyskland, hvor han bliver immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg i 1723; men det bliver ikke til så meget studeren, thi allerede i 1728 dør han hjemme i Haderslev. Den ældre Arend Brun derimod viste hurtigt særlige evner inden for det spirituelle og intellektuelle, så det var oplagt, at han skulle studere og ikke blot være embedsmand, som sin nærmeste familie. Som 19-årig blev han – altså i 1707 indskrevet ved universitetet i Wittenberg, hvor han tog sin teologiske embedseksamen i Luthers ånd. Han vendte dog hurtigt hjem til Haderslev igen, for i 1711 finder vi ham som konrektor dér, dvs. medforstander for Katedralskolen. Men det er jo ikke meningen med en teologisk uddannelse. Vi finder ham derfor allerede i 1717 som sognepræst i Moltrup og Bjerning sogne. Han blev for at være helt korrekt 'kaldet' den 23. oktober 1717. Moltrup og Bjerning sogne

Bjerning kirke.

Kilde: De danske Kirker. Redigeret og fotograferet af Erik Horskjær, G.E.C. Gads forlag, 1970

Moltrup kirke.

Kilde: De danske Kirker. Redigeret og fotograferet af Erik Horskjær, G.E.C. Gads forlag, 1970.

er anneksfogne, der ligger lige nord for Haderslev i Haderslev og Sønder Tyrstrup herreder. Han døde her i Moltrup den 23. maj 1741, men inden da havde han været gift to gange: Først efter kongebrev af den 15. august 1720 med overførster Hans Arnold Jantzen og Elsabe Rogges datter, Hedvig Eleonora Jantzen. Da hun døde 10. juli 1725 giftede præsten sig anden gang den 10. september 1726 med Dorothea Zoëga (1694–1745). Hun var datter af præsten i Vilstrup Mathias Zoëga.

Moltrup og Bjerning sognekirker er ikke de mest interessante. Kirken i Moltrup er viet til den her i landet meget lidet kendte helgen Sankt Chrysonus. Kirken består af et romansk kor og skib opført af granitkvadre og et sengotisk vesttårn. Sakristi og våbenhus er opført i 1700- og 1800-tallet. Anneksfognet Bjerning ligger sjovt nok ikke i Haderslev herred, men derimod i Sønder Tyrstrup herred. At to sogne, der ligger i hver sit herred, udgør ét pastorat er ejendommeligt; men det siger endnu lidt om, hvor indviklet Sønderjyllands administrative forhold har været og er. Kirken i Bjerning, der ligger ensomt op ad den gamle sønderjyske hovedvej (A 10), består af romansk kor og skib opført af granitkvadre og med sengotiske tilføjelser. Tårn, våbenhus og sakristi er fra midten af 1800-tallet. Som man kan for-

nemme, er begge kirker ret almindelige. Pastoren Arend Brun bosatte sig i den til Moltrup sogn hørende præstegård.

Arend Brun var præst på den tid, hvor Kingos rationalisme blev efterfulgt af Brorsons pietisme, og vi må gå ud fra, at Arend fulgte den herskende bevægelse. Hvad lavede en præst den gang? Ja, først og fremmest skulle

Moltrup Præstegård.

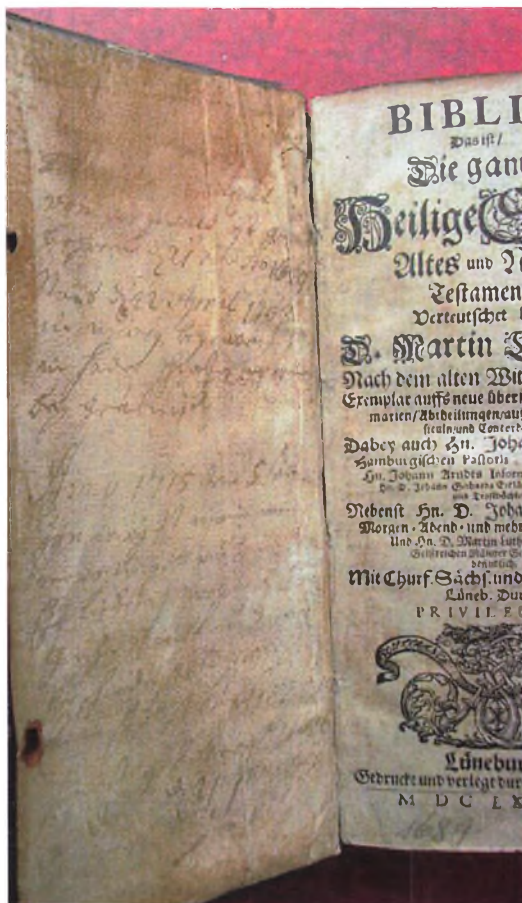
Kilde: Danske Gårde, Håndbog for det danske Landbrug, ved J.C.G. la Cour, 1908.

han for sin menighed forkynde 'den uforfalskede kristelige tro' i overensstemmelse med den lutherske Augsburgske trosbekendelse. For at modtage præsteudnævnelse måtte man være fyldt 25 år, fuldendt teologiske studier, have ført et skikkeligt levned og erhvervet færdighed i at benytte en prædikestol. For at modtage udnævnelse skulle man 'kaldes', hvorefter kaldsbrevet blev udstedt af kongen. Præsterne blev aflønnet ved naturalier, dvs. at præsten på landet havde sin præstegård, som han drev for egen regning og som en almindelig landejendom, evt. med tilliggende bøndergods. Desuden modtog han langt op i 1700-tallet præstetiende i form af korn og kvæg. Dette blev dog senere kapitaliseret.

Sognepræstens hovedopgaver var at optræde som prædikant og sjælesørger for beboerne i sognet eller sognene, at udføre de kirkelige handlinger, at drage omsorg for ungdommens oplæring i kristendomskundskab (her til hjælp, at de unge menneskers personlige konfirmation af dåbspagten

blev indført i 1736) og at besøge sognets syge og sengeliggende. Det var også præstens pligt at drage omsorg for sognets fattige, formane menigheden til godgørenhed og varetage fordelingen af de indkomne gaver. Foruden at besøge syge og vanføre skulle han også opsøge forbrydere, der sad i fængsel, forberede disse til evt. henrettelse og ledsage dem til retterstedet. Det var endelig også præstens opgave at undervise jordemødre i, hvorledes de skulle forholde sig med barselskvinder og med fosteret. Endelig skulle præsten naturligvis føre kirkebog over sine udførte kirkelige handlinger. Og så skulle han holde regnskab og opsyn med de fremmede, der kom til sognet, først og fremmest tyende og tjenestefolk. Og så må vi heller ikke glemme, at han skulle bekendtgøre meddelelser fra højere myndigheder, hvilket som regel skete fra prædikestolen.

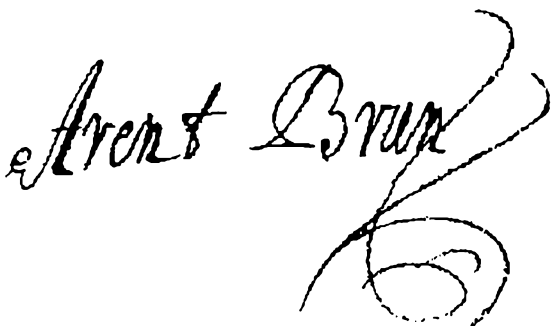
Arend Brun havde således nok at se til. Men han havde da også andre tanker i hovedet, som han mente var vigtige, hvorfor han nedfældede dem til eftertiden og efterkommerne: I en Bibel, som er trykt i Lüneburg i 1689, har han på permen noteret sin nærmeste slægts vigtigste data. Han har naturligvis skrevet det på tysk, for det var det sprog, han talte, tænkte og skrev på. Bibelen er med guldsnit, forsynet med spænder og indbundet med middelalderlige beskrevne pergamentsfragmenter og kapitæler. Bibelen, der naturligvis indeholder alle testamenter, katekismer og dedikationer, bærer præg af at være brugt, thi den er overstænket med sønderjysk præstegårdskaffe!!! Bibelen blev ved et tilfælde i midten af 1900-tallet hentet frem fra loftet hos et tiptipoldebarn i København [faster Erna, naturligvis].

Pastor Arend Bruns slægtsbibel fra 1689

Kapitel 5

Pastor Arend Brun og hans første hustru Hedvig Eleonora Jantzen fik som det sig hør og bør nogle børn. De var blevet gift 15. august 1720, og deres første barn blev født 24. august 1721 og fik navnet Hans Arend Brun. Som faddere ser vi det Moltrupske og Haderslevske daværende jetset, som også var familie: Madame Bachmann og overførster Bachmann fra Drenderupgård. Morbroderen Hr. Christian Jantzen og Madame Salome. Lille Hans

Arend Bruns underskrift fra Moltrup kirkebog.
Kilde: LAA.

Arendsen Brun – eller som han vel rigtigt hed: Johannes, studerede i Göttingen, hvorefter han blev diakon og sognepræst i Bordelum i Holsten fra 1753 til han døde i 1767. Han blev gift med datteren af hofpræst på Glücksborg slot Christine Sophie Petersen. Pastor Arend og Hedvig Eleonora fik året efter den 16. oktober 1722 lille Else Eleonora (ane nr. 37), der blev døbt 23. oktober. Her var fadderne også den finere del af fami-

lien, eksempelvis en commissær Brun fra Haderslev og morbroder Abraham Jantzen. Det skal nævnes, at præsten Arend Brun og hans hustru også selv ofte optrådte som faddere hjemme i Moltrup.

Den 19. juni 1724 kom lille Boldewin Detlef til verden; ved hans dåb tre dage efter optrådte igen hr. og fru commissær Brun i Haderslev. Han har måske været en broder til præsten. Endvidere finder vi løjtnant Jørgen Frederik Brun, som måske også er en broder, samt moster Lovise Jantzen. Lille Boldewin, der var opkaldt efter sin farmoders fader, bliver dog kun tre måneder gammel. Og så næste år går det helt galt: Den 5. juli 1725 nedkommer Hedvig Eleonora med en dødfødt datter, der tager moderen med i døden den 10. juli. De bliver begravet sammen den 19. juli 1725.

Herefter går der et år, før pastor Brun ser sig om efter en ny kone, og hende finder han i det smukt beliggende sogn Vilstrup ved Lillebælt. Den 10. september 1726 gifter han sig med præstedatteren derfra, Dorothea Zoëga (1694–1745), datter af Matthias Zoëga. Arend Brun selv bliver kun 53 år – en ung alder i dag, men en passende alder dengang: Han lukker sine øjne den 23. maj 1741.

Vi ser, at familierne Brun og Jantzen var 'pot og pande', idet de kom fra det samme sociale lag og det samme miljø: Embedsmiljøet. Hvordan kunne man træde ud af det? Eller forlade Haderslev og omegn? Det er nok sværere at forlade det første end det sidste. Helt uden for almindelig gængs praksis ser vi, at præstens datter El(i)sa(beth) Eleonora forlader sit barndoms miljø. Hun forlader også Moltrup, og det har hun vel gjort i forbindelse med faderens død i 1741. Hun har vel fulgt sine søskende og rejst med dem, ja, helt til Aabenraa. Hvorfor kan vi vel nok forstå; men hvorledes får stå hen i det uvisse. Vi ser således, at hun den 26. november 1744 gifter sig med en skipper i Aabenraa ved navn Peter Schade. Hvor hun har fundet ham, ved vi ikke. Men, bortset fra at han jo måtte ud på havene ind i mellem, har hun gjort det godt.

Kapitel 6

Aabenraa har allerede i 1200-tallet været købstad med handelsplads og toldindtægter. Den har ført en omskiftelig tilværelse op igennem middelalder og renæssance, idet den oprindeligt hørte under de sønderjyske hertuger, indtil Valdemar Atterdag erobrede den i 1366. Efter Valdemars død i 1375 var den indtil 1404, hvor dronning Margrete I erobrede byen, under de holstenske grever, hvilket den atter kom i 1429. Ved hertugdømmet Slesvigs deling i 1544, kom Aabenraa med omliggende herreder under den gottorpske hertugs del – og dette varede ved lige til 1720, hvor gottorperne ved fredsslutningen, efter Den store Nordiske Krig, tabte deres hertugdømme til Kongen. Aabenraa er derfor blevet temmelig tyskorienteret i modsætning til Haderslev og, som vi siden skal se, Flensborg, der hørte til den kongelige hertugs del. Som en vanlig gentagelse skal det lige nævnes, at byen under svenskekrigene, Torstenssonkrigen 1643-45 og Karl Gustav-krigene 1657-60, led som alle andre danske og sønderjyske byer under brandskatninger, hærgninger, plyndringer og pestepidemier. Byen blev endvidere ramt af mange 'almindelige' brandkatastrofer, der lagde hele bydele i grus. I dag finder man således ingen huse – udover resterne af det af dronning Margrete I opførte Brundlund slot og slotsmøllen og kirken – fra før ca. 1700.

Men bortset fra det, er Aabenraa 'noget for sig'. Udover at den ligger ualmindeligt smukt med de store skove og ved den brede, åbne fjord udbredt foran sig, har det også fra fordums tid været den lette adgang til havet, der har præget byens udvikling. Det siges således, at det første Dannebrog, der sås i Østen, vajede på et Aabenraa-skib. Og det var også et Aabenraa-skib, der, som det første danske, rundede Kap Horn. I løbet af 1700-tallet gik det fremad for Aabenraa, som blev en anelig søfartsby med en stor og flot handelsflåde, hvor skipperne sejlede deres egne skibe rundt på verdenshavene. Og fra da af udvidede skibsfarten sig til at blive mere og mere blomstrende. Som alle hertugdømmets kystbyer levede Aabenraa stort set af søfart og skibsfart. Skibene sejlede i 1700-tallet på Nord- og Østersøen, på Frankrig og Spanien. Og skibenes størrelse og sødygtighed udvidedes til stadighed, så de også kunne gå på Irland samt Island. Skibene chartredes delvis af flensborgske købmand, hvis skipperne (endnu – se siden hen) ikke var så fortrolige med søfarten. Aabenraas skipperne høstede således stor fordel, så de hørte til byens mest agtede borgere. En styrmand med tilstrækkelig lang sejltid kunne allerede i en alder af 24–25 år, hvis han havde midler til rådighed, erhverve sig en part i et skib, hvorefter han kun-

ne kalde sig skibsførere. I ca. 1735 bestod den overvejende del af borgerne af skippere, og skibsfarten var så at sige 'Byens sjæl'. Ja, det sagdes endog, at det var borgernes eneste næringskilde. Selvom det er overdrevent, så er der dog ingen tvivl om, at det var den vigtigste indtægtskilde.

I 1748 bestod Aabenraas flåde af 115 enheder på tilsammen 4.232 commercelæster. Fra 1750 aftog skibenes antal dog atter, hvilket skyldtes, at mange skibe havde sejlet med træ fra Sverige og Østersøen til England. Denne trafik på udenlandske skibe blev imidlertid forbudt af Sverige, og samtidig krævede England en grundigere navigationsuddannelse for de dér sejlene skippere. Dette betød, at Aabenraas handelsflådes tonnage stadigt aftog, for helt at sygne hen i krigsårene 1807–14.

*Typiske gavlhuse fra Aabenraa fra midten af 1700-tallet.
Kilde: Historiske huse i Aabenraa – Bevaringsplan, Nationalmuseet 1975.*

Kapitel 7

Aabenraa var således ikke det værste sted at havne. Vi så derfor, at præstens datter Else (Elisabeth) Eleonora i 1744, den 26. november i Aabenraa giftede sig med skipper i Aabenraa, Peter Schade. Han er ud af en berømt aabenraask skipperfamilie, der tæller mange grene, hvoraf også nogle får borgerskab. Det ser ikke ud til, at Peter Schade selv får borgerskab. Familien er tæt sammenknyttet, hvilket man ser ved, at de optræder som faddere ved hinandens barnedåb. Else Eleonoras og Peters første barn kommer til verden den 5. september 1745, og han får navnet Hans Petersen Schade. Som faddere optræder Hans Schade og Christian Frederik Brun, hvilket i den grad indicerer tætte familiebånd. Hans Schade, der selv var skipper, var dåbsbarnets farfader. Hans Schade var i 1713 ude at sejle med sin galiot på 28 commercelæster 'Die Hoffnung'. Desværre ved vi ikke, hvilket skib Peter Schade er skipper på, idet der ikke er bevaret skibslistre fra perioden 1713 til 1745 og fra 1745 til 1764. Han figurerer i det hele taget ikke på nogen skibslistre. Men han må have været ude at sejle, thi der går lang tid, førend deres næste barn melder sin ankomst. Det sker først 27. februar 1754, hvor Else Eleonora får en lille datter, der bliver opkaldt efter sin mormoder Hedvig Eleonora. Desværre dør den lille pige allerede 3. april 1755, godt et år gammel. Deres næste barn Arend Peter Schade, der fødes 18. december 1757 går det kun lidt bedre, idet han når at blive to år. Han dør 22. december 1759. Men inden da har Else Eleonora været ude for en større sorg, idet hendes mand Peter afgår ved døden 31. januar 1758, blot 1½ måned efter at den lille søn er født. Desværre ved vi ikke, hvor gammel Peter Schade nåede at blive.

Else Eleonora går nu alene rundt i Aabenraa, hun har ganske vist sin søn Hans Petersen Schade på 12 år, og hun har også sin familie som trofast netværk. Men hun er ikke nogen aflægs kone, og da hun nu er kommet inden for i skippermiljøet, finder hun sig – da den største sorg har fortaget sig – som 41-årig efter fem års enkestand, en ny skipper, som forstår at trøste hende. Han hedder Christian Gottlieb Jacobsen (ane nr. 36). De bliver gift 7. oktober 1763 'i huset' – altså hjemme hos ham på hans bopæl i 'Das dritte Viertel' nr. 181, nærmere bestemt i Nygade nr. 43. Her bor de også ved folketællingen 1769. Allerede 12. april 1764 får de deres eneste fællesbarn, Peter Jacobsen (ane nr. 18). Han, som måske er opkaldt efter sin moders afdøde første ægtemand(?), bliver døbt 15. april, og blandt hans faddere ser vi farfader Jürgen Jacobsen, en Peter Schade og en Helena Brøcher. Peter,

som vi siden skal følge i et nyt afsnit, blev deres eneste fællesbarn; vi må jo huske, at moderen var 42 år gammel nu.

Kapitel 8

Førend vi ser nærmere på Christian Gottlieb Jacobsens liv og virke, må vi se på hans ophav. Vi ved, at hans forældre hed Jürgen Jacobsen (ane nr. 72) og moderen Bothilde Jochums Petersen. De, der begge var fra Aabenraa, blev gift i 1732 på Dominica Jubilate, hvilket er 3. søndag efter påske, og det er her i 1732 den 4. maj. Jürgen er født i ca. 1707, som søn af en murer Jacob Jacobsen og hans hustru Gunder. Hvis han er født i Aabenraa, er han født den 1. søndag i advent 1707, og så har hans fader også heddet Jacob Matz(en). Men desværre kan vi ikke bevise, om han er født i Aabenraa, thi der figurerer ikke nogen Jacob Jacobsen blandt fædre til nyfødte dér i årene 1706-1708. Men det er jo også underordnet. Hovedsagen er, at Jürgen og Bothilde får børnene Christian Gottlieb 30. november 1732, Jacob i 1735, Peter i 1737, Jürgen i 1741, Gunder Maria i 1743, Jacob igen i 1744 og Claus i 1749.

Jürgen Jacobsen var, som sin fader, altså murer i Aabenraa, og der var nok at gøre i sådan en by, der havde været udsat for den ene ildsvåde efter den anden i 1600-tallets slutning og i 1700-tallets begyndelse, og hvor derfor sporene af den ældre bebyggelse var udslettede. Selvom byen nu kun besidder et fåtal af mere fremragende profane bygninger, så har helheden en værdi og kvalitet, der giver Aabenraa rang blandt vore bedste arkitekturbyer. Da Aabenraa først og fremmest er skipperby, ser vi ikke mange købmandsgårde i byen. Derimod har udstykningen i smalle, langstrakte grunde været forudsætningen for det ensartede gadebillede med de tæt sammenbyggede karnapprydede og fint og diskret ornamenterede gavlhuse. Vi har her ved hjælp af byens murere fået skabt et bybillede af en egen fin, intim rytmisk karakter. For en dygtig murer med kunstnerisk sans, gåpåmod og med den økonomiske og sociale baggrund i orden er der hermed lagt op til uanede muligheder for at præge sin by i overensstemmelse med det af omstændighederne givne koncept.

Jürgen Jacobsen nøjes dog ikke med at bygge gavlvendte skipperhuse, Nej, han nedsætter sig som muremester og får en af byens største opgaver: Byens kirke Sankt Nicolai, der i sin grundstamme er opført af munkesten omkring 1250-60, har op igennem tiden været udsat for mange ombygninger og tilbygninger. Men her i midten af 1700-tallet er kirken blevet så brøstfældig, at man overvejer helt at forny den med en nybygget kirke. Dette forelægger bystyret til kongen, men denne tilråder, at man foretager en tilbunds gående reparation i stedet. Den 4. februar 1756 udarbejder byens

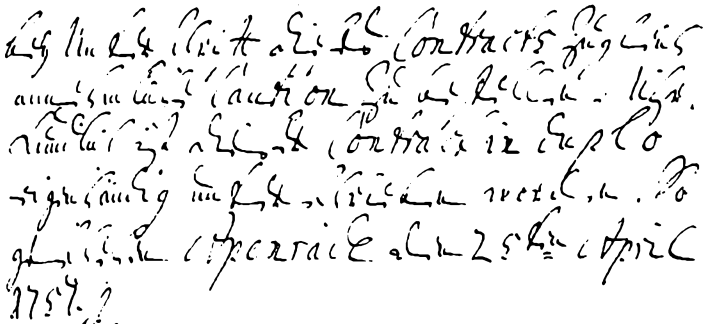
*Sankt Nicolai kirke, Aabenraa, set fra sydøst.
Murermester Jürgen Jacobsens tilbygning fra 1758 ses længst til højre.
Kilde: De danske Kirker, redigeret og fotograferet af Erik Horskjær,
G.E.C. Gads forlag, 1970.*

førende murermester Jürgen Jacobsen så et overslag over udgifterne hertil, som er på 2.200 rdl., og kontrakten bliver underskrevet 25. april 1757. Herefter går arbejdet i gang ved murermester Jacobsen under opsyn af bygmester C. Dose fra Slesvig. Jürgen Jacobsens indsats medfører, at korpartiet bliver ændret, idet den sidst udførte korforlængelse, der blot er fra 1641, atter i 1758 bliver ombygget og ændret fuldstændig. Materialet er små mursten, og i murene, der har tandgesims, kommer der store fladbuede vinduer. De to nye fag, som kirkens korparti nu forsynes med, får hvælvinger, der efterligner kirkens oprindelige middelalderlige hvælvingsfag. Midt under ombygningen i 1759 må murermesteren dog oplyse, at arbejdet er blevet noget dyrere end beregnet, bl.a. fordi man har 'udrettet det gamle sakristi mere bekvemt samt udvidet det'. Dette hører han dog ikke noget alvorligt for. Det er ikke første gang i historien, at et offentligt byggeri har sprængt de givne økonomiske rammer; men hvis resultatet er godt, gør det jo heller ikke noget!

Jürgen Jacobsen har som sagt med sin hustru Bothilde fået en del børn, hvoraf nogle ikke når udover den første spæde alder. Hans hustru dør også

ret tidligt, nemlig i 1753, den 28. august. Og som det så ofte går med enke-mænd, bliver han mere eller mindre praktisk hjælpeløs. Vi finder ham således i 1769 boende hos sin søn Jürgen Jacobsen junior i Das vierte Viertel nr. 218, nærmere bestemt i Storegade nr. 12. Hjemmet har været økonomisk velfunderet, thi man har haft råd til en tjenestepige, Anna Charoline, der er født i 1758. Og dernæst har der også (i det selvbyggede hus) været plads til to indsidderfamilier: Karen Rasmussen samt Iwar Schmidt med familie.

Jürgen Jacobsen selv dør 1. juni 1781, og her ser vi i kirkebogens begravelsesregister det interessante og triste, at han kun overlever af to af sine børn, nemlig Jürgen junior, som han bor hos, og så datteren Gunder Maria. Den ældste søn Christian Gottlieb må åbenbart være død nu; men lad os vende tilbage til ham nu.

 25ten April 1757
 Bauvernehmung Peter Peterfon Blawick Bahnsen
 Christian Jørgen D. Diderichsen
 Jürgen Jacobsen Lorenz Jørgensen
 Charlene Marie 9m.

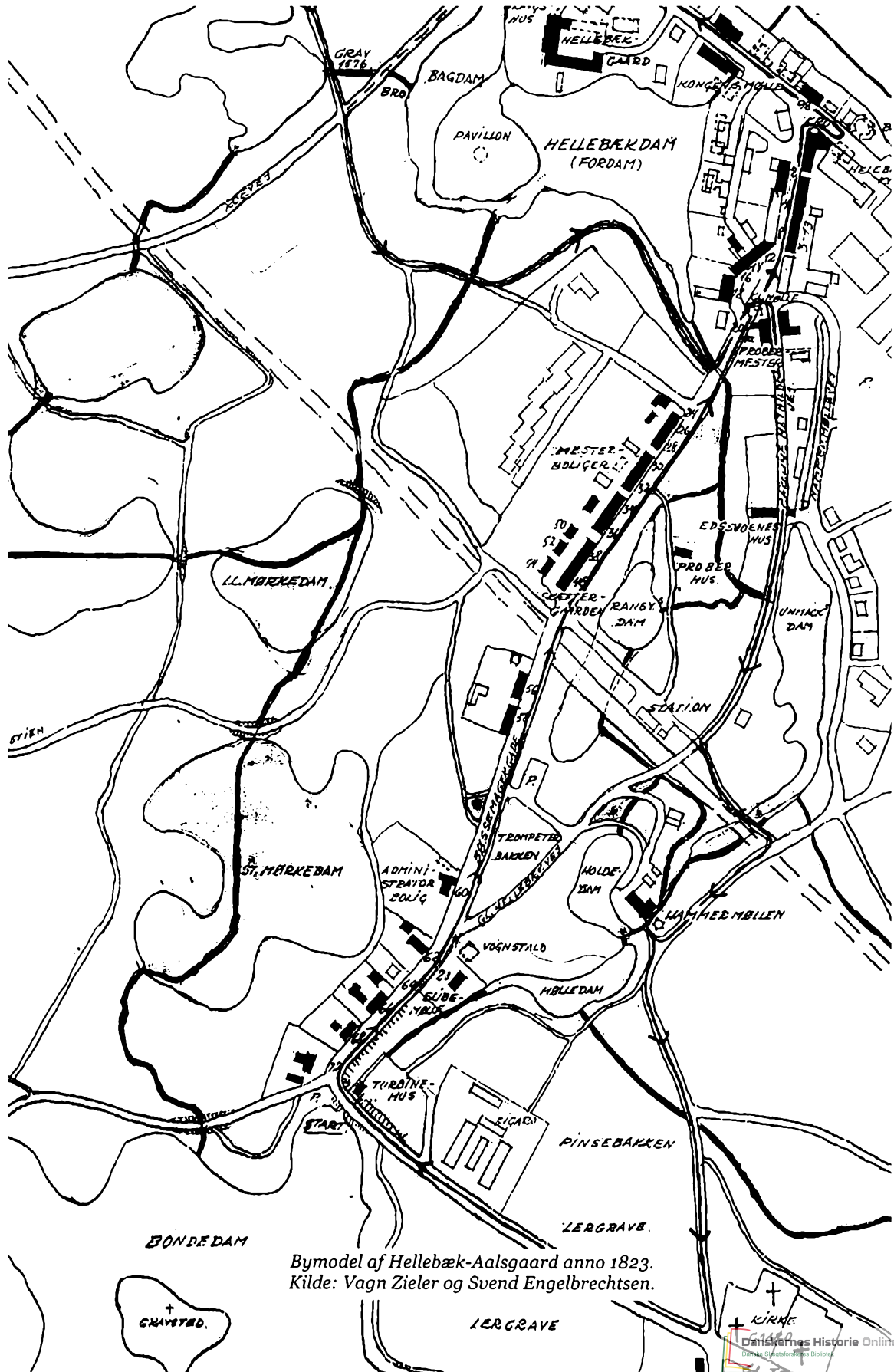
Mauer Jürgen Jacobsen underskriver nederst til venstre byggekontrakt af 25. april 1757 angående renovering af kirken i Aabenraa.
 Kilde: LAÅ, Aabenraa købstad, Kirkesager, ang. kirkens ombygning og reparation, pk. 227 A.

Kapitel 9

Christian Gottlieb Jacobsen er født den 30. november 1732 i Aabenraa, og han gjorde sin fødeby ære. Han bliver som sagt gift 7. oktober 1763 med Else Eleonora Schade, og han er således 10 år yngre end sin brud. Christian, hvis første ægteskab det er, har allerede gjort det godt. Han er en driftig skipper, som allerede i en alder af 28 år den 7. marts 1760 har fået borger-skab. På den officielle liste fra 1764 over de i staden Aabenraa hjemmehørende skibe og fartøjer, ser vi, at han i 1761 har fået certifikat som skipper på den enmastede galioth 'Frau Elisabeth'. En galioth er en lille hurtig galej. Galiotten er på 41 commercelæster. Skibet er bygget i Neustadt (det var de færreste skibe, der var bygget i Aabenraa dengang); men desværre ved vi ikke, hvor stor besætning den havde. Desværre ved vi heller ikke, hvor han sejler hen og ej heller ikke i hvor mange år, thi 'Frau Elisabeth' figurerer kun på denne ene officielle skibsliste fra 1764. Sidste gang man kan spore 'Frau Elisabeth' er i 1769, og da Christian Gottlieb Jacobsen heller ikke figurerer på nogle af de andre skibslister fra 1775 med et andet skib, må vi dermed med vemod konstatere, at han forsvinder ud af sagaen.

Hvornår Christian Gottlieb eksakt dør, kan vi desværre ikke sige. Sidst vi hørte noget til ham var i 1769, hvor han jo boede i Nygade. Udover sin hustru Else Eleonora, født Brun, gift 1. gang Schade, boede der i huset kun hendes søn Hans Petersen Schade, født 5. september 1745 og så deres eneste fællesbarn Peter Jacobsen fra 1764. Derudover har de også en tjenestepige Catharina Maria Jaders fra 1749 boende. Desværre er det ikke muligt at sige, hvornår Christian Gottlieb dør, men det må altså være mellem 1769 og 1781. Muligheden for at han er forlist med 'Frau Elisabeth' er stor, thi det ser ud, som om han bare er forsvundet. Vi ser ham således ikke figurere i Aabenraa kirkebog.

Else Eleonora dør 13. maj 1784, og da har hun allerede også sagt farvel til sin ældste søn, der dør i 1777. Tilbage er nu kun Peter Jacobsen. Familiemæssigt er han helt alene nu. Vi vil følge ham i næste afsnit og konstatere, at han 'finder ud af det'. Hans gener, gåpåmod og store begavelse gør, at hans og hans børns liv udvikler sig på bedste måde.

Bymodel af Hellebæk-Aalsgaard anno 1823.
 Kilde: Vagn Zieler og Svend Engelbrechtsen.

Kirurgen i Hellebæk

Peter Jacobsen

Kirurg, Kammerråd

* Aabenraa 12/4 1764

† Hellebæk 26/11 1843

Anne Christine Rasmussen

* Hellebæk døbt 23/7 1780

† Hellebæk 5/5 1841

Gift 2. gang Hellebæk 27/11 1807

Johan Peter Jacobsen

Læge, Justistråd

Ridder af Dannebrog

* Hellebæk 26/5 1805

† Menton 19/12 1861

Marie Jeannette Christine Barüel

* Kbh. 8/5 1805

† Kbh. 18/12 1889

Gift Kbh. 1830

Carl Theodor Emil Schou

Læge, Etatsråd

Ridder af Dannebrog

* Kbh. 16/6 1817

† Kbh. 22/1 1877

Gift Kbh. 1847

Christine Emilie Jacobsen

* Hellebæk 20/5 1817

† Kbh. 10/1 1887

Øvrige børn:

Elisabeth Eleonora Jacobsen * Hellebæk 20/6 1807

Christian Gottlieb Jacobsen * Hellebæk 8/3 1809

Fritz Conius Ernst Jacobsen * Hellebæk 3/3 1811

Carl Diderich Jacobsen * Hellebæk 18/11 1812

Theresia Mathilde Jacobsen * Hellebæk 16/12 1814

Maria Wilhelmine Jacobsen * Hellebæk 16/10 1821

Kapitel 1

Skibsfører Christian Gottlieb Jacobsen og Else Eleonora Bruns eneste barn Peter Jacobsen (ane nr. 18) voksede op i et typisk småborgerligt aabenraask skipperhjem. Han blev født 12. april 1764 af et par halvgamle forældre, faderen var ganske vist kun 32 år på det tidspunkt; men moderen var ikke mindre end 42 år. Nu må vi huske på, at det var Else Eleonoras 2. ægteskab, og at hun havde fået et barn allerede som 23-årig. Dette barn, Hans Petersen Schade, havde hun bragt med sig i sit ægteskab med Christian Gottlieb. Familien vi således iflg. Folketællingen 1769 finder boende i 3. kvarter nr. 181 var ret heterogen. Lille Peter på 5 år kan ikke have haft ret megen fornøjelse af sin 19 år ældre halvbroder. Faderen har han sjældent set, da Aabenraas ry som en af Slesvigs førende søfartsbyer skulle holdes i hævd, og den halvgamle moder kan vel heller ikke have været nogen synderlig stor inspirationskilde for ham. Blev den utvivlsomt begavede dreng sær? Under alle omstændigheder gik han sine egne veje. Faderen havde jo nok gerne set, at han havde overtaget skibet som reder og skibsfører. Men drengen begyndte minsandten at interessere sig for anatomi og bensnidderi. Var det et resultat af den megen væren alene? Da der ikke kunne være tale om at gå på universitet i Kiel eller København, måtte han forsøge sig med mellemuddannelsen som kirurg. Det blev på det tidspunkt betragtet som en håndværkeruddannelse, og det kunne ske i Aabenraa. 15 år gammel begynder han derfor sin 6-årige uddannelse til en stilling, der skulle føre ham vidt omkring.

Kirurgerhvervet blev på den tid nærmest betragtet som et almindeligt håndværk, som ganske vist havde middelalderlige rødder af lidt tvivlsom karakter. Kirurgerne udgik oprindeligt fra barbererne, der i en snæver håndvendning havde tillært sig også at kunne trække tænder ud, at skære bylder etc., og der var ikke ret langt til også i påkommende tilfælde med brændevin og kølleslag, som eneste og effektiveste bedøvelsesmiddel, at amputere arme og ben. Imidlertid, i 1736 forsøger man at forbedre disse bartskæres uddannelse, idet man opretter en særlig læreanstalt i København: *Theatrum anatomico-chirurgicum*. Men stadig var kirurgerne at betragte som substuderede, i modsætning til de som gik på universitetet. En lille fremgang i anseelsen skete der i 1785, da Det Kirurgiske Akademi blev oprettet ved kgl. Resolution 1. april, således at kirurgien da endelig blev adskilt fra barberneringen. Peter Jacobsen nåede desværre ikke i første omgang at få del i denne halvakademiske uddannelse, idet han påbegyndte sin

hos Aabenraas stadskirurg Zehr i 1779, og hvor han også afslutter den i 1785.

Det Kirurgiske Akademi, Bredgade 62.

Kapitel 2

Som færdigudlært, eller rettere som den halvstuderede røver, han måtte siges at være efter de 6 års praktiske uddannelse, måtte han se sig om efter noget arbejde. Nemt skulle det ikke blive. Den nye forordning om Det Kirurgiske Akademis indretning af 22. juni 1785 bestemte, at de halvstuderede – dem efter 'den gamle studieordning' i fremtiden kun måtte beskæftige sig med åreladning, tandudtrækning og klystersætning, så hvis Peters drøm om en kirurgisk løbebane skulle blive til noget, måtte han til prøve ved Akademiet med efterfølgende Testimonium derfra. Hvad skulle han gøre? Der var ikke meget at stille op i Aabenraa. Der var heller ikke noget at blive der efter. Der var ingen familie, der bandt, idet begge hans forældre var døde i 1784, moderen den 13. maj og faderen noget før. Der var faktisk kun ét sted en ung mand på 21 år kunne tage hen, hvis han ville frem. Nemlig til hovedstaden. Var dér noget arbejde at få? Eller skulle han se at få sit Testimonium?

Sandsynligvis har han ikke været i tvivl, endsige behøvet at gå ledig. I en by som København med så mange garnisoner, var der altid brug for kirurger til at tage sig af det grovere i medicinsk henseende. Den 1. juli 1787 finder vi ham boende og arbejdende i Kronprinsens Regiments sygehus, som havde til huse i Sct. Annæ Vester quarter nr. 420 C. Denne bygning, der blev renoveret i 1970'erne, lå i Rosengade 12. Allerede dengang var kvartret overfyldt og husene af ringe kvalitet, således finder vi den 23-årige ugifte Feldskiærsvend Jacobsen delende sin selvstændige husholdning med en underofficer Eck og dennes hustru Margarethe. Desuden bor i dette hus en øltapper-, en høker- og en arbejderfamilie; samt – vi må ikke glemme, at huset hørte til en af kvarterets talrige garnisoner – soldater, der fungerede som 'Krankevogtere' og sygeoppassere for de 31 syge korporaler og musketerer. At det var et lidet opmuntrende liv, skal der ikke stor fantasi til at forestille sig. Men hvad! Leve skulle han jo, og man var heller ikke så sart dengang, som vi er nu om stunder – ellers var der vel ingen, der overhovedet kunne holde ud at være kirurger. Og dernæst var der den store fordel, at han boede blot 5 minutters gang fra Det Kirurgiske Akademi i Bredgade. Vi ved ikke, hvornår Peter påbegyndte sin efteruddannelse dér med henblik på at få sit Testimonium, thi han står ikke anført i Akademiets matrikel for dettes første år. Men at han havde sin gang her er givet, for dette anbefaler ham som skibskirurg over for Admiralitetet, da det står for at skulle bemane en halv snes skibe, inden de skal ud på det årlige sommertogt.

I de kredse, Peter færdedes i, er det således hurtigt gået op for ham, at der i København på den tid var én altoverskyggende virksomhed i byen, der mere eller mindre indirekte beskæftigede mellem en fjerdedel og en tredjedel af byens indvånere, nemlig den stolte dansk-norske flåde. De stolte svaner var på det tidspunkt den eneste og reelle forudsætning for, at dobbeltmonarkiet Danmark-Norge kunne bestå – at forbindelsen kunne bevares. Det var den gang vor flåde var en potentiel trussel mod verdens største sømagt: Storbritannien.

Flåden, der i 1780-erne bestod af 27 orlogsskibe og en lille snes fregatter foruden en stor del mindre fartøjer, havde sit hoveddomicil på Nyholm. Det stolte syn af de talrige tremastede og tredækkede orlogsskibe må have virket betagende på enhver, der så ud over Nyholm og Rheden for første gang. Ganske vidst var skibene det meste af året aftaklede, og stængerne var taget af undermasterne; men flåden virkede alligevel bare ved sin tilstedeværelse og ved sin størrelse imponerende – og truende på eventuelle fjender.

Kapitel 3

Men hvad var det da for en verden storpolitisk set, hvor det var nødvendigt med sådan en flåde? Handelsmæssigt befandt Danmark sig i den 'florissante' periode – Danmark befandt sig i en fredelig tid midt i en ufredelig verden. Vi var omgivet af potentielle fjender, det gjaldt om at holde sig gode venner med. Således havde vi nødtvunget indgået en forsvarstraktat 1773 med den værste af dem: Rusland, til gensidig hjælp mod Sverige. I 1788 – netop da Peter Jacobsen var i skudlinien – blev traktaten aktuel på en uheldig – men også farceagtig måde. Sveriges overeksponerede kong Gustav III angreb Rusland, hvorfor vi desværre blev nødt til at sende en norsk ekspeditionsstyrke mod Göteborg, selvom A.P. Bernstorff helst ville holde os gode venner med Sverige. Meget belejligt kom imidlertid den engelske gesandt med raslende sabler og truede os til at trække disse 10.000 nordmænd hjem, ellers ville vi også komme i krig med England og Preussen.

Der skulle et stærkt ungdommeligt bryst og vovemod til – på denne for det 18. århundrede så typiske storpolitiske baggrund – at vælge et erhverv inden for militæret. Peter Jacobsen havde, som vi har set, ikke noget reelt valg, og vi må også huske på, at det var meget ærefuldt at tjene i Niels Juel's og Tordenskjold's flåde på den tid, hvor 'skibene var af træ og mændene af jern'.

På hvert skib skulle der være en overskibskirurg, en skibskirurg og en underkirurg til at tage sig af besætningens gebrækkeligheder. Vi ser, at Admiralitetet i forsommeren 1788 henvender sig til Akademiet for at få det til at anbefale nogle passende emner som skibskirurger til vagtskibet på Københavns Rhed, fregatten Christiania. Og hermed sker det, at Peter Jacobsen træder frem i offentlighedens søgelys, bliver anbefalet, bliver udcommanderet og kommer til at figurere i Søetatens annaler. Om han betragtede det som held eller uheld får stå hen. Danmarkshistorisk set var året 1788, som vi har set, et såre spændende år med krig lurende lige om døren, hvor en position på et vagtskib i Øresund nok må kaldes udsat. Men på den anden side kan man ikke sige andet, end at Peter var heldig, når han kunne springe trinnet over som underkirurg.

Fregatten Christiania var søsat 1774 i den norske flådehavn Frederiksværn. Den var 115 fod lang og 31 bred; besætningen var på 173 mand, og bestøkningsen var på 20 8-pundige kanoner. Fregattens levetid blev ikke så lang som ventet, idet den blev påsejlet 1793, hvorefter den drev på grund med efterfølgende ophugning til følge.

Hvad lavede en skibskirurg ombord på et forankret skib? Ja, der var nok at se til: De bestemmer, ved attesters udsagn, hvornår søfolkene nødvendigvis må sendes på Søqvæsthuset eller Blokskibet, eller om de evt. kan kureres ombord. De oftest forekomne sygdomme var skabies, betændelses- og forrådnelsesfeber, skørbug, gamle stinkende skader eller retentia urineae! Den sidst nævnte sygdom, kan man ikke rigtig forestille sig, har været fremherskende med det store rom og brændevinsforbrug, der var i datidens flåder. Derimod er der ikke tvivl om, at de andre sygdomme har hersket i rigt mål med datidens forplejning og ringe hygiejne taget i betragtning. Det er dog kun set i forhold til i dag, at forholdene evt. kan virke chokerende på os – sammenlignet med andre landes flåder og med forholdene i land var den danske flåde meget moderne og fremskridtsvenlig.

Kunne man sige det samme om lønningerne? Nej, men det hænger jo nok sammen med, at kirurgerne var udkommanderet. Peter Jacobsen grundlægger ikke en formue i de to år, han er til søs (han har dog gratis kost og logi). Han forbliver faktisk i sine unge år ret fattig, og der skal, som vi skal se, ikke ret meget til at vælte hans finanser. 31. juli 1788 får han sin første månedsløn en avance 12 rdl. Og derpå hører vi igen, at Søetatens bogholder 1. december udbetaler til Oberskibschirurg Peter Jacobsen (han er hurtigt avanceret) 2 måneders gage på i alt 40 rdl., foruden det halve af den for kirurger gældende overvintringsdusør på i alt 100 rdl., dvs. Peter fik her 90 rdl. Ved årets slutning får han 4 rdl. i afregning plus den anden halvdel af dusøren, i alt 54 rdl. Og så får han minsandten også kostpenge på 21 rdl.

Den sommer og efterår har sikkert ikke været det allermest oprivende, men tjenesten har sikkert givet god øvelse. Vi må ikke glemme, at hans eksamen fra Aabenraa stadig ikke giver ham ret til at udøve 'ordentlig' lægegerning. Så han må jo tage det, der gives ham, og det må for den sags skyld Søetaten også. Til den eskadre, der i sommeren 1789 skal på politisk øvelsestogt, har man i alt brug for 3 kirurger til hvert af de 14 deltagende skibe, hvilket giver 42 kirurger. Med et sådant behov har man været nødt til at give Søetaten dispensationsmuligheder fra 1785-forordningen. Og vi ser derfor, at Peter 22. april 1789 atter efter Akademiets forslag bliver befaleet til snarest muligt efter at melde sig til Admiralitetet.

Denne gang bliver han overskibschirurg ombord på orlogsskibet 'Mars'. Det er et forholdsvis nyt og prægtigt skib, der blev bygget på Asiatisk Kompagnis plads 1784 af den navnkundige konstruktør Henrik Gerner. Det var 158 fod langt og 43 bredt; bemanningen var ifølge reglementet 559 mand, men nåede dog i '89 kun op på 495 mand, og endelig var bestøkingen 64

24-pundige kanoner. Skibet deltog aktivt i englandskrigen: I 1801 som blokskib på Rheden, medens dets skæbne i 1807 var betydelig mere dramatisk, idet det blev grundsat af fjenden, der derefter brændte det på Salt-holm.

Imidlertid dukkede det op af glemselen i 1921, da resterne blev opfisket af inspektionsskibet 'Absalon'. Efter bearbejdelse af de svære egeplanker på

Orlogsværftet blev de anvendt til gulv på det da under opførelse værende Christiansborg slot: Resterne af det skib, tipoldefader tjente på, kan vi i dag betræde i Fredensborgsalen i De kongelige Repræsentationslokaler!

Men i 1789 var planerne for 'Mars' en ganske anden. Sommertogtets eskadre bestod af 11 orlogsskibe og 3 fregatter plus blokskibet 'Grønland', der blev brugt som sygeskib for fnatbefængte. Flagskibet det år var orlogsskibet 'Den Prægtige', der var under kommando af viceadmiral Schindel, medens 'Mars'

En skibskirurg på arbejde.

Kilde: Fregatten Jyllands medlemsblad. 22. årgang, nr. 3.

var under kommando af kaptajn og generaladjutant Adolph Tobias Herbst. Peter Jacobsens nærmeste medarbejdere var skibskirurg Carl Fr. Schultz og underkirurg Hans Fr. Petersen. Det er muligt, at disse har været studiekammerater til Peter fra Akademiet. Man kan næppe tro, at de har været chir'ere, når deres overordnede 'kun' var gammeldags bartskærer. Nå! Den 9. maj bliver kommandoen sat, og en særpræget forestilling skal Peter nu være vidne til i de næste 5 måneder. Lige til den 8. oktober sker der ikke andet, end at man holder varpningsøvelser på Rheden, udsteder paroler og feltråb, entrer de andre skibe i eskadren, idet man udsætter challoupper og barkasser. Det meste af tiden lå man til ankers enten på Rheden eller ud for Skovshoved eller i Køge bugt. Længst væk fra København var man 24. maj,

da man var ud for Helsingør, og den 1. august, da man lå mellem Møen og Trelleborg.

De fem måneder gik ikke blot med at sende parlamentærer de danske skibe imellem: Den 20. maj måtte man endnu engang leve op til den nødvendige venskabstraktat med Rusland og holde flådeøvelse med russiske linieskibe i den bedste samdrægtighedsånd.

Trods disse storpolitiske udskejelser har Peters arbejde ikke været væsentligt anderledes det år end året før. Det indskærpes, at overskibskirurgen skal være til stede ved besigtigelsen af skibsmandskabets helbredsstand – førend dette kommer ombord. Dette vidner dels om tidligere tiders sløseri hos det kirurgiske personale, dels om en voksende forståelse for de mest elementære krav om sundhed ombord. I samme ånd forbydes det således kirurgerne at forblive i land i længere tid eller at overnatte i land; og ligeledes for at mindske dødstallet af søfolkene må kun én kirurg ad gangen gå i land. Peter Jacobsen har ellers nok vidst, hvad der skulle til for at kure de syge: I et Pro Memoria til Generalkommissariatet bestiller han 6. juni 2 potter brændevin til brug for de syge, og da det åbenbart har hjulpet, bestiller han halvanden måned senere endnu 4 potter.

Kapitel 4

Efter at være blevet fortøjet på Rheden 21. september 1789 og kommandoen strøget 8. oktober, går Peter fra borde 9. oktober. Han er sandsynligvis nu mere end nogensinde forvisset om, at han må lægge sig i selen for at tage den eksamen fra Akademiet, så hans fremtid kan forme sig lidt mere sikker og fast. Og ikke mindst for at økonomien kan blive lidt bedre. Efter dette sommertogt så den ikke for lys ud; lige før det startede, havde han på forskud fået 20 rdl. 30. april for maj måned, derpå havde han sultet lige til 10. september, hvor han igen havde fået 20 rdl., og så endelig 27. oktober havde han fået sit tilgodehavende for 3 måneder, nemlig 60 rdl. plus det halve af den ordinerede overvintringsdusør på 50 rdl. – i alt 110 rdl. Dette måtte han så klare sig med lige til marts måned 1790. At det var for meget for langt, kunne man nu efterhånden se inden for Admiralitetet, der, efter at en del af skibskirurgerne – kraftigt støttet af Det Kirurgiske Akademi – ansøgte dette om at få en ordentlig ventepengeordning, den 21. januar 1790 forestillede for Kongen en ny ordning, der både var en forbedring for kirurger og for Admiralitetet. Da den i sine argumenter siger en del om, hvordan man inden for det offentlige så på sådan nogle som Peter Jacobsen, skal de væsentlige træk fremhæves. Indtil januar 1790 fik alle kirurgerne »for i tilfælde af en årlig equipering stedse at forsikre den kgl. Flåde et tilstrækkeligt antal duelige og tilforladelige skibschirurgi, som er af så yderlig vigtighed for mandskabets conservation og hvad deraf følger for den Kgl. Tjeneste, er til adskillige tider allernådigst anordnet nu at tilstå dem vartpenge – uden at hensigten derved har været opnået, hvilket man i de foregående equiperingsår og især i år, da som vedlagte fortegnelse udviser, en stor del og deriblandt for størstedelen de bedste er gåede i svensk (!) tjeneste, have prøve på«. Generne ved den nugældende ordning på den årlige dusør på 100 rdl., som gives til alle – 50 rdl. ved udgående og de andre 50 ved hjemkomsten – er, at alle kirurger får det uanset karakter og duelighed; og så er det for lidt til underhold i 6-7 måneder. Der er tab for kongen, hvis der er for stor afgang, da eftermanden også skal have 100 rdl., og desuden har kongen ikke hold på dem, da de kan gå fra tjenesten ubunden af nogen kontrakt. Efterfølgende ordning kan derimod afhjælpe disse skævheder og bliver følgelig approberet: En overkirurg får i de 7 ledige vintermåneder 12 rdl., mod at han forpligter sig til i den tid ikke at engagere sig andetsteds, men om fornødent at tjene i flåden. Og til vartpenge må alene de have adgang, som med deres skibschefers gode vidnesbyrd har godtgjort deres due-

lighed, flid og påpasselighed, samt at have aflagt god rede for det dem betroede, og ført deres journaler efter deres instruktions anvisning. Endvidere skal de, i den tid de går ledige, frekventere de medicinske og kirurgiske forelæsninger, samt hospitalerne. Dette gjorde Peter Jacobsen nu ganske uopfordret, som vi allerede har set. Og endelig kunne de kirurger, der havde udmærket sig ved særlig flid eller duelighed, opnå ekstra dusører oveni vartpengene på helt op til 100 rdl. Det fremgår dog ikke af kassebogen, at Peter Jacobsen har modtaget dette sidste.

Som man kan se tydeligt, vil staten spare penge ved den nye ordning – i 1789-tilfældet hele 834 rdl.; men det, at kirurgerne får mindre, kan retfærdiggøres med, at summen bliver fordelt over alle 7 måneder, »og da de er dårlige husholdere, vil de finde sig tjent hermed«. Ordningen bliver straks approberet 22. januar 1790, og for Peter får den de naturlige følger, at han 2. marts får sine 12 rdl. vartpenge for februar. Den 7. april får han for marts og igen for april måned; men derimod får han ikke sine vartpenge for maj måned, for i mellemtiden er der sket noget epokegørende og livsomvæltende for ham. Men før vi springer hen til april 1790 må vi lige slå fast, at Peter ikke var med til at underskrive kirurgernes ansøgning til Admiralitetet; han har måske ikke været inspireret af den revolutionens ånd, der skyllede hen over Europa efter Bastillens fald 14. juli 1789. Og han var heller ikke gået over til svensk tjeneste, dvs. fjenden. Dette sidste kan man se af hans vartpengeafregning.

Endelig skal derimod hans flittige frekventeren af Det Kirurgiske Akademi bære frugt. Den 26. april 1790 ser vi ham nervøst sidde ved examensbordet i det nys opførte og skinnende Akademi i Bredgade 62. I examensprotokollen står der lakonisk, at »Candidatus chirurgiæ Peter Jacobsen har indfunden sig i det kongelige kirurgiske auditorium for at lade sig underkaste examination og blev fra kl. 2–3 i Anatomica teoretica examineret – og fortjente den 2. karakter. Fra kl. 3–4 blev Candidatus chirurgiæ Peter Jacobsen fra Apenrade i Chiruræ abdominis & extremitadem examineret, og fortjente den anden Karakter«. Han skal altså først en time fortælle om kirurgien i teorien og derefter i endnu en time fortælle om kirurgi i bughule og arme og ben; dvs. om hvordan man amputerer arme og ben!

Men tro ikke, at han er færdig hermed: »Fra kl. 5–6 blev Cand.chir. Peter Jacobsen examineret i 'Capitio Colli & Pectorio' og fortjente den anden Karakter«. Efter en hårdt tiltrængt hvile og kaffepause skulle han i gang igen med at fortælle om sygdomme i tyktarm og brysthule og disses helbredelse. Der er ikke noget mærkeligt i, at han efter denne præstation – han har sikkert været helt skæv og grøn i hovedet af anspændelse – ånder lettet op og ser sig om efter et nyt liv og en ny tilværelse.

Kapitel 5

Med en uges mellemrum sker der to epokegørende begivenheder i Peter Jacobsens liv – begivenheder, der under normale omstændigheder burde ha' bragt lykke og velstand ind i hans liv. Den 3. maj 1790 får han et hæderfuldt, livsvarigt og tilsyneladende indbringende erhverv som kirurg på Kronborg Geværfabrik i Hellebæk. Og den 10. maj 1790 gifter han sig med den 4 år yngre skipperenke Henriette Vilhelmine Albrechtsen. Ak! Det sidste skulle han aldrig have gjort. Hun var en kilde til evig bekymring og plage: Fordrukken, hypokondrisk og løgnagtig ødelagde hun – om ikke hans renommé – så dog hans økonomi, samt gav ham ærgrelser, der forpestede de bedste år af hans liv. Først de sidste ca. 10 år af sit liv kom han økonomisk ovenpå, dette var så meget mere bittert, som man normalt regner stillingen som kirurg i Hellebæk som værende givtig.

Hellebæk – et af de skønneste steder i Danmark, ved nordkysten – midtvejs mellem Helsingør og Hornbæk, liggende ved det smilende Sund med udsigt til Kullens bjerge og Kronborgs irrede tage. – (Globetrottere af enhver nationalitet har udnævnt denne udsigt til at være den smukkeste i

*Hammermøllen fra 1765.
Her blev geværpiberne udhamret i essen drevet af de store vandhjul.*

Proberhuset, hvor geværerne blev afprøvet.

Verden). Til bagland har de idylliske stokrose-tilplantede rækkehuse et af søer, damme og bække gennemvædet skovland af særegen skønhed. Ret tidligt i historien har driftige industrifolk i det vandfattige Danmark ment, at dette område med Kobberdammen, Bondedammen etc. kunne udnyttes industrielt. Således blev Geværfabrikkens forløber 'Hammermøllen' oprettet allerede i 1597 af Christian IV. De skiftende konjunkturer satte deres præg på manufactures drift. Ejere vekslede, og produkter ændredes; men vandkraftens muligheder forblev uændret, så driftens rentabilitet afhang blot af de rette folk og tider. Fra midten af 1700-tallet fik geværfabrikationen en opblomstringstid, idet regimentskvartermester Stephan Hansen, der opførte den nuværende hovedbygning og indforskrev tysk og belgisk arbejdskraft, konsoliderede virksomheden. Efter nogle års strid med J.F. Classen overtog skatmester greve Heinrich Carl Schimmelmänn 1768 værket. Hele Hellebæk med Hammermølle, by og gods kom nu indtil 1949 under det i 1781 oprettede Schimmelmännske Fideikommis' varetægt.

I 1790, da Peter Jacobsen ankom til Hellebæk, beskæftigede geværfabrikken ca. 200 personer, der benævntes efter deres virksomhed, f.eks. løbesmed, bøsse-mager, bajonetsmed, bajonetsliber m.m. Hver bøsse-mager arbejdede i sit eget hus og kunne forarbejde sit gevær fra første til sidste led.

Når våbenet var færdigt, overleveredes det til den kgl. Probermester. Han var den eneste, der ikke var i fideikommissets tjeneste; men ansat af Kongen følte han sig som en øvrighedsperson, hævet over den øvrige befolkning. Han prøberede geværer og boede i det såkaldte Proberhus ved siden af den nuværende skovfogedbolig. Når gevæerne var prøberede, blev de solgt og langt den største aftager var Staten; men også en del exporteredes direkte til kolonierne: Vestindien, Guinea og Ostindien. Det skal siges, at de Schimmelmansske geværer ikke fik verdensry for at være af den allerbedste karat.

*Hamtermøllen arbejder.
Kilde: Hamtermøllens Venner.*

I midten af 1790'erne beskæftigede fabrikken 34 mestre, der selv lønnede sine svende: Næmlig 35 gifte og 66 ugifte samt lærlingene. I alt brødfødede fabrikken således ca. 500 mennesker. Det skal dertil pointeres, at efter den nationale katastrofe i begyndelsen af 1800-tallet brødfødede den i 1831 stadig ca. 500 mennesker. Etablisementet producerede årligt 10.000 geværer og indtjente på det i gennemsnit 15.637 rdl.

Set under den synsvinkel kan man se, at Peter Jacobsen ikke skulle gå ind til den evige hvile. Der blev nok at rive i for en kirurg, når det glødende metal flød over og skoldede nysgerrige unger, når maskinerne exploderede, eller når bajonetterne smuttede og ramte sin svend i stedet for den potentielle fjende. Udover alle ulykkestilfældene og de 500 sjæles almindelige ordi-

Bøssemagergades arbejderboliger fra Schimmelmans tid.

nære sygdomme hørte også alle fiskerlejernes befolkning under hans praksis. Fiskerne i Julebæk, Ålsgårde m.m. var temmelig fattige, hvorfor man ikke kunne kalde deres konsulteren kirurgen en økonomisk fordel for ham. Peter Jacobsens forgænger i embedet beklager sig oven i købet over alle de fattige fiskere, der ikke kan betale og kun er en byrde for embedet!

Da Peter i maj 1790 flytter til Hellebæk, har han næppe haft den slags tanker i hovedet. Som sagt en uge efter tilflytningen gifter han sig med den 24-årige enke Henriette Wilhelmine Albrechtsen. Hvor han har truffet hende, hvor hun kom fra, og hvor de blev gift, er det desværre ikke endnu muligt at klargøre. Det eneste vi kan sige med sikkerhed om hende er, at hendes afdøde mand hed Frits Schmith, og at han var skipper. Han ses ikke i Vejviseren for København 1787-90 eller i folketællingen 1787 for Helsingør. Peter og Henriette ses ikke gift i Helsingør, Hellebæk eller Holmens kirker iflg. Kirkebøgerne.

Muligvis har Peter heller ikke kendt ret meget til hende ved ægteskabets indgåelse, thi efter det, der hurtigt åbenbarer sig for os og for ham, kan man bagklogt sige: Hvad i alverden ville han dog med hende!? I begyndelsen så alt dog endnu godt ud. Ægtefolkene fik i 1790 et hus stillet til rådighed af Det Schimmelmansske Fideikommis på fabrikken, et hyggeligt lille hus ved

Bøssemagergade i bekvem nærhed af de talrige patienter, Peter hurtigt blev konsulteret af. Henriette passede alt imens hjemmet med omhu og huslig flid, så der altid var net og pænt, når gemalen kom hjem – af og til måske lidt sent på grund af de mange patienter. Efter datidens begreber var det ideelle forhold og betingelser for en hastig og frugtbar voksende familieidyl; men ak! Efter 5 års forløb var der stadig ikke sket familieforøgelse, og der var heller ingen tegn til, at det ville ske – man må huske, at Henriette havde heller ingen børn med skipper Fritz. Henriette blev under de forhold hurtig en frustreret og galsindet kone, der i sin selvmedlidende ensomhed slog sig på flasken.

Kapitel 6

Peter har under de forhold naturligvis lidt efter lidt mistet interessen, og gejsten er kølnedes, men der var selvfølgelig ikke nogen, der talte om separation endsige skilsmisse, for det første gjorde man kun yderst nødtvunget den slags, og for en mand i Peters position var det også lidt af en skandale. For det andet var Henriette som sagt en god husholder, der elskede sin mand – og hvem ved om forholdene ikke kunne bedre sig; hun ville i hvert tilfælde ikke høre tale om separation. Han lod derfor hende og ægteskabet få en chance til, idet han gik til Frederiksborg amts Forligelseskommission, hvor han og konen enedes om at indgå et forlig 10. november 1795. Ifølge dette skulle de blive sammen under forudsætning af, at hun opførte sig ordentligt i fremtiden, og hvis hun ikke gjorde det, skulle begge parter være indforstået med, at der skulle afholdes et tingsvidne ved Hellebæk birketing, hvor så mange vidner som muligt under lovens vidneed skulle udtale sig til parternes sagførere om ægtefællernes indbyrdes forhold! Dernæst bestemtes, at hvis vidneudsagnet skulle falde ud til ægtemandens fordel, skulle separationen afgøres administrativt eller ved dom. Og endelig bestemtes det, at der i så fald straks skulle skiftes imellem dem. Så langt, så godt – begge parter måtte nu se at få det bedste ud af det, og Peter troede, at konen på grundlag af dette ville forbedre sig; men han blev hurtig skuffet. Hun blev værre og værre, og i 1802 blev det nødvendigt i henhold til Forligelseskommissionen at indkalde til en tingsvidne-afhøring ved birketinget. Under forsæde af auditor og birkedommer Ortved lod hhv. prokurator Beyer af Helsingør for citanten Hr. Jacobsen og prokurator Langsted af Haresgabsgård ved Esrum for indstævnte Madam Jacobsen ca. 15 vidner udbrede sig i lange baner, om hvad der burde forblive omgærdet af privatlivets fred. Hvert vidne blev tilstillet omtrent 10 spørgsmål af Beyer og derefter contraspurgt af Langsted. De fleste vidner var piger, der tidligere havde været tjenestepiger i huset hos parterne, endvidere var der nogle svende fra værket o.l.

Alle vidner var enige om, at de havde set konen beskænket i sådan en grad, at hun var utilregnelig; tjenestepigerne var af og til sendt i byen efter brændevin og rom til hende, og det både når manden var hjemme og ikke; om det skete med hans vidende vidstes ikke. Når han da kom træt og sent hjem efter de talrige sygebesøg, hændte det, han blev modtaget af de skrækkeligste skældsudtryk og forbandelser – udslynget med en sådan kraft, at de kunne høres helt over til kroen. Det ord hun oftest brugte, og

som blev opfattet af alle vidner var, at han var en forbandet 'Hore Jæger', og at han bare kunne gå tilbage til sine forbandede 'Knokler' igen. Ofte blev han slet ikke lukket ind, eller hun havde låst sig inde på sit værelse, hvor hun så faldt i søvn med stearinlyset tændt, hvilket pga. brandfaren tvang manden til at sidde oppe og våge i naboværelset! Senere hen blev skænderi-erne så stereotype og pinlige, at Peter Jacobsen valgte at gå hjemmefra, når hun begyndte på liren. De fleste piger havde, når hun var drukken, måtte hjælpe hende af med klæderne og i seng, desværre oftest for sent, thi da havde hun allerede – iført sine bedste gangklæder – overbrækket sig selv og hele sengen. Hendes raserianfald kunne have en sådan karakter, at de af pigen blev opfattet, som om hun havde fået et 'slag', dvs. at hun var helt paralyseret, så tunge og forstand gik i stå. Men ejendommeligt nok kunne det i sådanne tilfælde ikke fastslås, om hun havde drukket, men anfaldene blev af pigen ansete for så farlige, at hun straks styrtede ud i byen efter gemalen, der, uanset hvilket sygebesøg han var på, måtte hjem og give konen beroligende dråber og anden medicin. I tilknytning til et af udsagnene om disse epileptiske (?) slagtilfælde spurgte Langsted nok så relevant, om det var vidnet bekendt, at indstævnte – når hun har haft disse ærgrelser – har haft et anstød af 'Moderbesvær' eller 'Moderslag'? Det kunne vidnet dog ikke oplyse om; men man kan jo heller ikke forlange, at vidner skal være psykologer.

En anden gang var indstævnte madam Jacobsen – måske for at tage revanche – taget hen til en muremester på værket kl. 10 om aftenen og blevet der mindst hele natten, velvidende at gemalen sad derhjemme. I samme stil havde tjenestepigen og et andet vidne sidste vinter, da denne af Peter Jacobsen havde fået lov til at gå til 'Lystighed' ladet hente vidnets mand Ulrick Recker til at tilse Henriette, der netop den aften havde haft et tilfælde af ærgrelse; dette forårsagede, at hun, efter at være blevet lagt i seng gentagne gange, var faldet ud af denne ned på gulvet. Peter Jacobsen var alt imens hjemme, men hele natten igennem blev han ikke lukket ind til hende, men måtte sidde i nabostuen – hun fejlede nok ikke noget, der kunne kureres med almindelig kirurg-medicin – har denne hr. Recker skønnet.

Hvordan skaffede hun penge til al den spiritus, hun konsumerede (ud over brændevin og rom var hun også en stor ynder af punch til maden!)? Jo, man så hende da i byen opsøge pantelåneren, hvor hun stampede sine sølvgenstande. Dette gik dog gemalens ære for nær, så man så ham allerede dagen efter indløse genstandene igen. Et særligt vidne, nemlig pigen Anne Christine Rasmussen, havde prokurator Langsted en speciel interesse i at stille spørgsmål. Hun havde i to år været i tjeneste hos parterne, men var nu

hos mester Berg. I forbindelse med det sædvanlige udsagn om, at konen havde skældt manden ud for en Horejæger, spurgte Langsted om indstævnte havde vidnet mistænkt for utilladelig Kierligheds Omgang med Citanten? Og om dette som oftest har været årsag og anledning til den omvundne strid og uenighed imellem parterne? Procurator Beyer protesterede mod dette spørgsmåls stillelse, idet der lå en beskyldning, som hvis det blev besvaret af vidnet – hendes ungdom, ære og undselighed taget i betragtning – kunne bringe hendes stilling som uvildigt vidne i fare. Langsted bemærkede hertil, at han da ikke ville beskylde vidnet eller citanten for noget, men da han kendte indstævnte som havende et svagt temperament og vidste, at hun havde fattet mistanke mod hendes mands ægteskabelige troskab, så var det ikke urimeligt, at hun af 'quindeligt skrøbelighed' kunne have 'udladt' sig således både mod vidnet og ægtemanden. Retten fastslog til dette samt til Langsteds spørgsmål om, hvor vidnet havde opholdt sig, efter at hun havde fratrukket tjenesten hos parterne, at dette behøvede hun ikke at besvare, da hun ikke selv var indstævnet; hvorfor den lille Anne Rasmussen naturligvis undlod at gøre det. Dette vidnesbyrd og besøg i retten må have været nervebelastende for Anne, så meget desto mere som hun var den eneste, Langsted stillede dette ledende spørgsmål!

Hvordan har Peter selv taget alt dette? – både konens opførsel og retsopgøret? Han har på trods af hele sagens pinagtige karakter og sin egen elendige økonomiske situation med fatalistisk ro ladet sagen gå sin stille gang, samtidig med at han har ladet konen køre linen ud. Den 5. maj 1801 ansøger han konferensråd Ernst Philip Kirstein, der var privatsekretær hos statsminister Schimmelmann og administrator for Det Schimmelmannske Fideikommis om at få forskud på lønnen. Apoteker Steenberg har nemlig talrige gange presset og krævet at få betaling for al den medicin, madam Jacobsen har indtaget. Peter Jacobsen anser »Det høygrevelige Schimmelmannske Fidei kommis, som den eneste vej han har for at blive hjulpen af denne sin nød«. Han sætter al sin lid til, at konferensråden 'hvil'(!) bevise ham den godhed at bevise ham netop den sum i forskud, og han vil derved befri ham for at blive ganske ruineret. Ansøgningen slutter gribende: »Et Ord af Dem, og Jeg er Hiulpen«. Naturligvis fik han til sin apotekerregning. Samtidig med at han sådan lige akkurat har kunnet klare dagen og vejen, har hans ægteskabelige forhold været evig kilde til sladder og snak i det lille samfund: Tjenestefolkene har af gode grunde ikke kunnet holde ud at være der ret længe ad gangen – lige med undtagelse af Anne Christine Rasmussen! – og hvilken opsigt har det ikke vagt, når Henriette er kommet styrtende ind i fabrikkens sygestue, blot for med et skrig, der lød som om hun

Infirmeriet, hvor kirurgen havde sit daglige arbejde.

blev mishandlet, at udskælde manden. Vidnerne hævder, at de aldrig hørte ham svare igen, ej heller når der fra deres hus dag efter dag, nat efter nat lød støj og alarm – det var kun hendes røst, man hørte. Nogle ville måske sige, at kirurg Jacobsen var et skvat, og at han blot sku' gi' kællingen en røvfuld. Det har han måske gjort, vi ved det ikke; men under alle omstændigheder har han valgt at se tiden an og stå som den pæne mand. Ved tingsvidnets afslutning den 25. september 1802 lader hun imidlertid Langsted fyre flg. salut af: »Uagtet citanten har været så ukærlig at ville påføre hende en blame ---- så ville hun dog af oprigtig kærlighed til citanten ej alene tilgive ham dette, som kun har været ham selv til liden ære, men hun ville endog helt og aldeles glemme og tilgive ham de fejltrin, som han havde begået i deres ægteskab«. I øvrigt ønskede hun ikke skilsmisse, men kun at forblive i samme indtil døden skiller dem ad.

Hvad kom der så ud af dette tingsvidne? Ikke andet end at nu havde Peter Jacobsen nogle argumenter, han kunne hænge sin hat på; derfor skriver han i november til Danske Kancelli og ansøger om separation i henseende til bord og seng. Kancelliet svarer 27. s.m. amtmanden i Frederiksborg, at det kan de ikke tage stilling til, men at sagen skal afgøres ved over-

øvrigheden! Det bliver den da også: Den 4. december samme år bestemmes, at ægtefællerne skal leve separerede fra hinanden, og at hun skal forlade det fælles hus. Se, det var jo godt, så nu skal skiftet lige overstås, før alt bliver helt godt. Ak ja, ved skifterettens første møde 17. januar 1803 opdager han hurtigt, at sagen ikke er blevet nemmere, fordi Henriette ved separationen har fået ny værge: Hendes forsvarer procurator Langsted viser sig at være endnu mere træsk og spidsfindig end før. Ved fremlæggelsen af Forligets bestemmelse om at parterne skal dele den fælles skiftebeholdning, efter at gælden er betalt, protesterer Langsted bl.a. fordi Forliget er 7 år gammelt og derfor forældet samt ugyldigt, fordi konen ikke havde nogen værge (ham selv) ved indgåelsen; og fordi manden, da der ikke er indkaldt kreditorer ved proclama, har holdt konen i uvidenhed om nogen gæld. På grundlag af dette bliver forretningen udsat, hvilket benyttes i rigt mål af Langsted til at spørge og anmode Danske Kancelli om forskelligt. Inden svaret indløber, er fællesboet imidlertid registreret og vurderet til i alt 162 rdl. Det var ikke meget, så man tager chancen for, at det kan indbringe en del mere ved offentlig auktion, så den kolossale gæld kan blive betalt. Den 12. april indbringer auktionen over møbler og effekter 378 rdl., 5 mark og 4 skilling. Det er imidlertid ikke nok til at dække, desuden opstår der også problemer om hvem, der i virkeligheden skylder hvad. Peter Jacobsen fremlægger selv en skriftlig specifikation over kreditorerne, men heri har han ikke medtaget apotekerne Steenberg og Mantheys regninger på hhv. 42 og 63 rdl. Han har åbenbart ment, at den utallige mængde dråber og anden medicin til konen bør være tjenstlige omkostninger eller lign. Den største kreditor er dog inspektør Brodersen for Geværfabrikken; som debtors gode ven og senere fortrolige har han hjulpet ham i enhver økonomisk krise, så resultatet er blevet en gæld på 350 rdl., dernæst skylder han også forvalter Schneider på Hellebækgård 35 rdl. for varer, som han har fået fra magasinet. Alt i alt bliver gælden på 510 rdl., 3 mark og 4 skilling, hvilket vil sige, at slutresultatet på 130 rdl., 4 mark og 7 skilling bliver pådømt Peter Jacobsen til helt at betale selv!

Selv om dette slag er hårdt nok, skal han dog ikke tro, at han slipper så let. I slutningen af september bevilger Danske Kancelli Henriette Wilhelmine beneficium paupertatis, dvs. fri proces på grund af trang til at genoptage sin sag ved domstolene. Kancelliet finder, at denne sag – om hvorvidt hun er pligtig at leve separeret i henseende til bord og seng fra sin mand og til at forlade det hus, som de sammen har beboet – efter de oplyste omstændigheder kvalificerer sig til afgørelse ved rettergang. Samtidig skal amtet an-

ordne hende en procurator, og der kan det ikke undre nogen, at det bliver Langsted.

Han kører straks det hårde skyts frem og får sørget for, at Peter Jacobsen bliver stævnet for birketinget 26. november 1803, så retten kan blive sat 24. marts næste år. Men nu er det ved at være for meget selv for den flegmatiske Peter. Han skriver den 26. marts et fortvivlet brev til administrator Kirstein om, at han »formedelst sin kones stridelyst ser sig indviklet i en Proces, som formodentlig gaar til Højeste Rett«. Desårsag befinder han sig i en højst ubehagelig forfatning, da konen på ingen måde hvil(!) med det gode ud af deres hus, endsige modtage det årlige bestemte underhold på 85 rdl. »Af denne årsag har han det sidste år været nødsaget til at tage sin kost hos fremmede«. Selv om han siger, det falder ham til besvær, må vi trøste os med, at han ofte har indfundet sig hos inspektør Brodersen, hvilket af diverse årsager nok ikke var så helt galt endda. »Det værste er dog«, fortsætter brevet, »at konen forårsager ham daglig alle de ubehageligheder og fortræd, hun overhovedet kan. Hans sundhed er svækket, og hvis der ikke snart sker en forandring, vil han bukke under«! Nok har han megen stoa, men grænsen er nået nu. Brevet slutter med, at han anmoder administratoren og Fideikommissarvingerne om at få overladt sig et hus på fabrikken, så længe processen står på eller tillade, at han fæster et hus på egen regning, f.eks. i Helsingør; så vil han indrette det, så at de syge på fabrikken ikke skal lide derunder. Naturligvis ser han helst den første løsning, og han ser hen til, at de højgrevelige herrers ædle tænkemåde vil tilstå hans ærbødige begæring – idet han samtidig erindrer om sine fjorten års tro opfyldelse af sine pligter som læge ved fabrikken!

Da han vitterlig ikke bukkede under, må vi gå ud fra, at Fideikommisset tilstillede ham et hus. Birketingets dom afsagt 30. juni 1804 er selvfølgelig i overensstemmelse med amtmandens bevilling af 4. december 1802, idet man blot benytter tingsvidnet som præmis, samt at der faktisk ikke består noget fællesskab, hvorfor en separation ikke vil være nogen ny tilstand. Men inden da har man skullet tage stilling til Langsteds juristeri. Han procederer nemlig, at Henriette ikke havde nogen værge, da hun i 1795 indgik et forlig med ægtefællen, og derfor må forliget anses for ugyldigt. Hertil siger birkedommeren, at da hun endnu ikke var separeret, havde hun en værge i sin mand! Og derfor er forliget helt retslig bindende! Langsteds anden indvending er, at forliget af 10. november 1795 nu er næsten 9 år gammelt og dermed må anses for at være forældet. Hertil svarer retten kvikt, at den slags altid er at anse som værende gyldig til evig tid!

Dommen, der bestemmer at Henriette Jacobsen skal leve separeret fra sin mand Peter Jacobsen, og at hun skal forlade det af dem sammen beboede hus på fabrikken inden 15 dage eller betale en daglig mulkt på 2 mark til Tikøb sogns fattige, bliver forkyndt for hende 17. august. Den 5. september kvitterer hun egenhændigt for, at hun af sin mand – udover underholdsbidraget på 85 rdl. årligt – i forbindelse med et ved amtet indgået forlig af 4. september 1804 – har modtaget 2 sølv spiseskeer, en sølv nål, en guld ring og en kuffert. Så nu har hun ingen undskyldning for ikke at flytte. Det er dog kun de meget naive, der tror, at hun virkelig gør det. Den 19. september må Peter Jacobsen anmode sin sagfører Beyer om at lade retten ske fyldest, da hun endnu ikke forladt deres 'fælles' hjem godvilligt, trods det at hun ved det sidste forlig erklærede sig villig i så henseende. To dage efter lader Beyer anmodningen gå videre til birkedommeren, om at han »som stedets foged vil lade dommen nyde sin virkning og Hr. Jacobsen sin fuldkomne ret«, især da denne har opfyldt sine forpligtelser. Da vi ikke hører mere til Henriette, må vi tro, at hun nu endelig er blevet 'uskadeliggjort' ved hjælp af fogeden. Hvad der sker med hende siden hen, kan man kun gætte. I sin til sindssyge grænsende desperation blandet godt op med spiritus har hun højst sandsynligt hurtigt været at betragte som samfundets bærme. Ganske vist lød hendes underholdsbidrag på 85 rdl. årligt, men først var hun så desperat, at hun nægtede at modtage det, og dernæst har det jo ikke været meget til hendes enorme spiritusforbrug. Vi må derfor nu – efter at hun for stedse forlod fabrikkens grund – afskrive hende fra historiens annaler.

Kapitel 7

Hvad blev der nu af chirurgen på Geværfabrikken? Var han efter denne skandale for stedse afskåret fra det bedre selskabsliv? Naturligvis er der blevet snakket i det lille samfund, og sladderer har nok lagt en hel del til, selvom man ikke skulle mene, det var nødvendigt. Vi vil dog hurtigt se, at hans position, fra før processen startede, var så god, at han ikke led synderlig skade, snarere befæstede det hans stilling, idet det knyttede ham nærmere til bestemte venner, først og fremmest inspektør Brodersen, der som inspektør for Geværfabrikken boede på Hellebækgård. Her i dette pragtful-

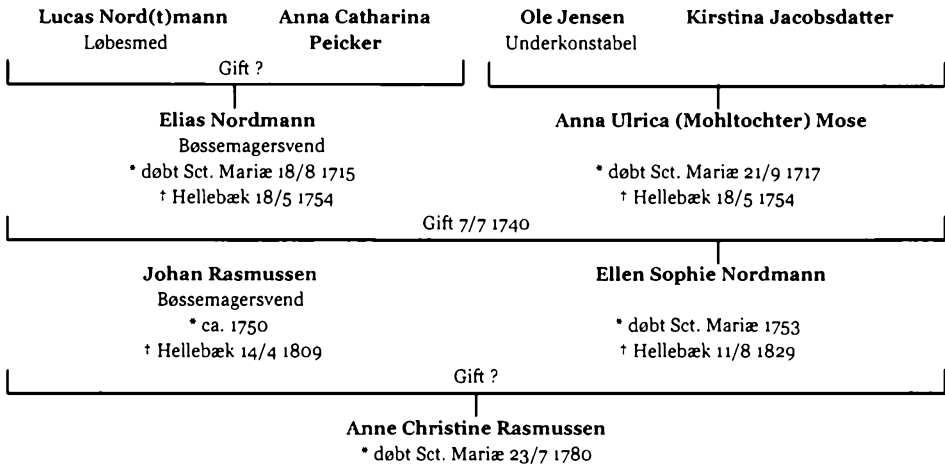
Hellebækgård, geværfabrikkens administrators palæ.

de landsted, opført 1747 af Philip de Lange for Stephan Hansen, færdedes Peter hjemmevant og relativt afslappet. Det er nærliggende at tro, at han, når han var smidt ud derhjemmefra, ofte søgte hen til Hellebækgård, og desuden kom han der selvfølgelig også i embedets medfør. Men i en overgang i 1801 er han ganske givet kommet der af én bestemt grund!

Vi husker, at et enkelt af vidnerne, tjenestepigen Anne Christine Rasmussen af procurator Langsted fik stillet nogle særlige personlige spørgs-

mål. Det var nu ikke helt dumt af samme Langsted. Den lille Anne havde på det tidspunkt, altså 25. september 1802 for to år siden, da i alt været i tjeneste hos chirurgen i to år. Det er selvfølgelig i begyndelsen foregået i al ærbarhed. Men efterhånden som konen har vist sig urimelig og afvisende, har Peter fundet mere og mere behag i den kønne unge Annes nærværelse. Det har måske stedse været i ærbarhed, men efter to år har hun eller hendes familie 'følt' at hun måtte forlade tjenesten. Hun var sikkert en anstændig pige. Hvis Henriette havde opdaget noget konkret, som hun kunne hænge sine argumenter på, ville Langsted nok have gjort det i retten. Men at der lå noget i luften var givet. Anne flytter herefter hen på – ja hverken mere eller mindre – Hellebækgård, i huset hos Brodersen! Var det Peter, der havde organiseret det så? Vel næppe. Men at han nu fandt ekstra behag i at besøge fabrikkens inspektorat er givet. Ved folketællingen 1. februar 1801 er hun i tjeneste dér. Hun er højst sandsynlig af flere forskellige grunde – hun vil jo ikke udtale sig derom i retten – blevet nødt til at forlade tjenesten – efter opfordring af Brodersen? Den 25. september 1802 finder vi hende da hos Mester Berg – til al held for Peter – stadigvæk på Geværfabrikken.

Kapitel 8

Hvor kom hun fra, og hvem var hun? Hun var født i Hellebæk i 1780 og døbt i Sct. Mariæ kirke i Helsingør 23. juli, som barn af bøssehandlersvend Johan Rasmussen, født ca. 1750 og Ellen Sophie Nordmann, født 1753. Hvem der er hans forældre er det ikke muligt at afgøre. Dog ser vi, at den eneste Johann, der bliver døbt i Tikøb sogn 1750–1751 er et uægte barn, hvis moders navn end ikke er anført i kirkebogen. Derimod er der ved dåben den 20. oktober 1751 anført, at hun bor i Aalsgaard. Som fader er udlagt en Johan Ziegler fra Tyskland – muligvis naver – som imidlertid allerede igen er taget tilbage til Tyskland og derfor helt ude af sagaen. At bøssehandlersvenden skulle være søn af ham er imidlertid kun tilfældet, hvis han er født i Tikøb. Vi må nok slå os til tåls med, at vi intet kender til hans herkomst. Usikkerheden understreges af, at der ikke ses nogen Johan(n) Rasmussen konfirmeret i Tikøb sogn i årene 1765-67. Mht. Ellen Sophie Nordmanns herkomst og aner kan vi fastslå flg.:

Ane nr. 39: Ellen Sophie Nordmann, født i Hellebæk og døbt i Sct. Mariæ, Helsingør 1753, blev gift med bøssehandlersvend Johan Rasmussen (ane nr. 38). Hun var datter af Elias Nordmann (ane nr. 78), døbt 18. august 1715 i Sct. Mariæ, Helsingør, bøssehandlersvend i Hellebæk og hustru Anna Ulrica (Mohltochter) Mose, døbt 21. september 1717 i Sct. Mariæ, Helsingør. De blev gift 7. juli 1740. Og ejendommeligt nok døde begge 18. maj 1754 og begravet på 'den gamle kirkegård' ved Bondedammen. Hvorvidt deres død skyldtes en ulykke af en eller art – f.eks. en eksplosion på Fabrikken – vides ikke. Elias Nordmann (ane nr. 78) var søn af Lucas Nord(t)mann (ane nr.

156), løbesmed på Hellebæk Geværfabrik (Hammermøllen), som var gift med Anna Catharina Peicker, som højst sandsynlig ikke stammer fra Hellebæk eller Helsingør (hun er ikke indført i Sct. Mariæ kirkebog, Helsingør). Anna Ulrica (Mohltochter) Mose (ane nr. 79) er datter af Ole Jensen, underkonstabel og Kirstina Jacobsdatter.

Efter at Johan Rasmussen har været på valsen – i Tyskland – har han slået sig ned i Hellebæk, fordi en af de få virksomheder, hvis fag han havde lært, lå dér. Havde han også været i lære dér? Han flytter ind i et af de vidunderlige huse i Bøsemagergade og gifter sig med sognefællen Ellen Sophie Nordmann. Deres familie vokser hastigt, idet Elias Nordmann fødes 1777, Anne Christine 1780, Johan Diedrich 1782, Johan Henrik 1785, Christopher 1791 og Christiane 1797. Familiesammenholdet har været stærkt, hvad vi snart skal få lejlighed til at se, og det er givet, at familien har holdt hånden over Anne Christine, da hun sjæleligt var ude i tovene.

Ældste arbejderhuse i Hellebæk fra midten af 1700-tallet.

Kapitel 9

Givet har Peter også været ude i tovene, men i slutningen af september 1804 lysner det endelig. Fogeden smider konen ud af huset, og Peter får det endelig for sig selv. Huset er måske for meget sagt, thi det var nogle enkelte værelser i et af fabrikkens huse. Men det er ganske underordnet i denne forbindelse, thi han er meget lykkelig, for med ham flytter Anne Christine ind. Nøjagtig ni måneder efter – 26. juni 1805 bliver deres førstefødte Johan Peter født. Han bliver døbt 8. søndag efter Trinitatis og bliver opkaldt efter sin morfader og sin fader. Degnen, der har ført kirkebogen i Tikøb, har ikke vidst, hvad han skulle skrive, da han anså sagen for at være nok så moralsk pinagtig. Helt fordømmende har gejstligheden dog ikke ment, den kunne være, af den enkle grund, at der ikke var tvivl om faderens identitet; men ikke desto mindre har der i kirkebogen efter oplysningen om barnets og forældrenes navne været indført hele tre linier, sandsynligvis med moralske fordømmelser. Hvad der har stået, ved vi ikke, for et par år efter er det blevet streget ud så eftertrykkeligt, at det er plat umuligt at se, hvad der har stået. Som faddere er hr. Ulrich Beckers enke Anne Nielsdatter, der også optrådte som vidne i retten! som den tjenestepige, der havde fået lov at gå til lystighed. Dernæst en Lars Pedersen og endelig moderens to brødre: Didrich, der for øvrigt som ung bøsse-magerlærling i sin tid også havde vidnet! og Henrich. Disse to brødre har måske inderst inde syntes, det var udmærket, at deres søster, tjenestepige og håndværkerdatter nu havde udsigt til at blive gift med en akademiker!

Sognepræsten har ikke været glad for denne kirkebogsindførsel, thi ca. tre år efter, at de formastelige linier er blevet udstreget, har han skrevet: NB: For – med hensyn til fremtiden – at forebygge al mistanke om ministerialbogens forfalskning, bemærkes, at Johan Peter Jacobsen vel fødtes uden for ægteskab, men at hans forældre senere blev ægteviede. Sign.: I. Chr. Fangel. Sognepræst. Ja, for naturligvis blev de det. Efter at Peter havde været separeret i den passende lovbestemte tid anmoder han 8. juli 1807 Danske Kancelli om at blive rigtig skilt. Som årsag angiver han »vedvarende Uoverensstemmelse i Tankemaade, så han ej kan bekvemme sig til at leve sammen med sin hustru Henriette Wilhelmine«. Kollegiet behandler sagen 14. juli 1807, og indstiller til Statsrådet skilsmissebevilling. Her kommer sagen op 24. juli, og endelig ekspederes bevillingen 31. juli 1807, som også forunder begge tilladelse til at indgå nyt ægteskab. En nem lille ekspedition, der kunne klares på mindre end en måned!

Hvordan Henriettes reaktion er, ved vi som sagt ikke. Men Peters vidner måske om nogen forsigtighed, thi han gifter sig først med Anne Christine 27. november s.å. Muligvis har han haft en del praktiske ting at ordne først. Og inden han har nået at se sig om, får han pludselig noget andet og meget alvorligt at tænke på, idet krigen med England bryder ud 2. september. Dette sætter Geværfabrikkens arbejdstempo op med følgende risiko for flere ulykker og dermed mere arbejde for kirurgen. Men mod slutningen af året har forholdene dog stabiliseret sig så meget, at Peter kan realisere sine gifteplaner – endelig. Men – for ikke at vække opmærksomhed – søger han igen Kancelliet tilladelse til at lade sig vie 'i huset'. Det hus han vælger, efter at Kongebrevet er tilstillet ham 19. november, er ikke hans eget hjem, men intet mindre end selve Hellebækgård. Her i fred og ro uden unødvendig opmærksomhed kommer præsten op og vier Peter og Anne Christine, og med deres fælles ven inspektør Brodersen som vidne og forlover.

Kapitel 10

Uanset hvor meget alle disse personlige oplevelser har påvirket Peter Jacobsen, så er livet i Hellebæk trods alt gået videre i de forløbne 12 år, og dette liv må han dog også på en eller anden måde have deltaget i. Ligeledes er det langt fra givet, at Hellebæks beboere er gået så meget op i den lokale sladder, så de ikke har haft sans for stedets andre lokale foreteelser.

*Schimmelmanns palæ.
Kilde: Hammermøllens Venner.*

Naturligvis satte det sit præg på Hellebæks beboere, at hele foretagenet i bogstaveligste forstand var ejet af en af landets rigeste og mægtigste mænd: Lensgreve Heinrich Ernst Schimmelmann. Ganske vist havde hans fader skatmester Heinrich Carl i 1781 af fabrikken og Hellebækgård oprettet sit familiefideikommis; men den slags formaliteter betød ikke noget for vore bøssemagere. Greve Heinrich Ernst, der efter faderens død i 1782 var familiens overhoved, var en af sin samtids største statsmænd og skønånder. I ca. 30 år styrede han som statsminister Danmark-Norges finanser, der dog ikke pga. ham, men pga. 'tidsomstændighederne' brød sammen i 1813. Men inden da havde han – opladt af tidens bærende og frisindede ideér – fremmet bondesagen og folkeoplysningen, og havde også været ophavsmanden til forordningen af 1792 om negerhandelens afskaffelse. Schimmelmann boede på sit slot Ahrensburg i Holsten, men 14 dage hver sommer tilbragte

han i Hellebæk, og så var alle sejl sat til for at skabe fest og stemning for alle i byen. Der blev arrangeret andejagt! For alle! så der udfoldede sig et muntert liv ved dammene i skovene. Endvidere viste Schimmelmann sig som en romantisk skønånd, der ivrigt beskyttede kunst og digtning, især ydede han økonomisk støtte til Baggesen og Oehlenschläger. Under indflydelse af den gensidige glæde og fordel greven og Baggesen kunne have deraf, var nævnte digter ofte gæst i Hellebæk, hvor han – påvirket af den skønne natur – udfoldede sig med sine præromantiske apoteotiske sangerkvad. Greven og Baggesen mødtes også i gensidig beundring for Schiller, hvad der affødte, at man i 1791 i Hellebæk afholdte den såkaldte Schillerfest, der stod gny om i hele omegnen. Midt under den exalterede festrus indløb meddelelsen om, at den fraværende hovedperson var død. Sorgen var stor; men mon ikke den lettelse, der greb festdeltagerne, da det blev opklaret, at rygten var falsk, på sin vis blev iblandet en følelse af latterlighed, der fandt god genklang i den menige hellebækianer?

Hvorvidt Peter Jacobsen har deltaget i alt dette, er ikke nemt at sige. Men givet er det, at han vel har følt sig bæret på sin bys vegne, og at han vel også har grinset lunt af Schillerfesten. Lidt nærmere deltagelse har han nok været ved de årlige pinsefester i Hammermølleskoven, hvor bøsse-magerlavet under stor festivitas erklærede ældste dreng for svend.

En af de største begivenheder, som i disse år hændte i Hellebæk, og som har sat sit præg på både greven, fabrikken og kirurgen, var naturligvis krigen 1807–1814. Den 3. august 1807 så Schimmelmann den engelske flåde stå ind igennem Sundet på vej mod København. Han var således den første, der ved selvsyn var blevet klar over, hvilken katastrofe der forestod, og denne viden udnyttede han naturligvis, dels til at informere regeringen i København og dels til at bringe fabrikkens lager af geværer – i alt 11.000 stk. – i sikkerhed til København, så de var parate 2 dage før englændernes landgang. Under krigen var der naturligvis ingen afsætning af geværer til udlandet, hvilket i 1809 førte til masseafskedigelser (så man kan ikke altid sige, at en krig er til fordel for våbenfabrikanterne). Derimod var krigen direkte en fordel for kystens lokale fiskerbefolkning, der ivrigt deltog i kaperierne, og på den måde indirekte fik del i velstanden. Naturligvis var det farlige kaperliv også årsag til forøget aktivitet hos lægen.

Kapitel 11

Peter Jacobsen, der her på tærskelen til sit andet ægteskab var fyldt 43 år, skulle faktisk nu til at skabe sig en tilværelse og en familie. Selvom der ikke var de store midler til at rutte med, har familien absolut ikke lidt nød. Det var et pænt middelstands hjem, hvor de hver især fik, hvad de havde brug for, men ikke mere. På billederne af Peter og Anne Christine ser vi, at de er velklædte, og at de fulgte tidens mode: Peter lignede således Baggesen, Bernadotte og Prins Christian Frederik på frisure og kravetøj. Om hvorvidt ægtefællerne var lykkelige eller ej, snakkede man jo ikke om, men hvorfor skulle de ikke ha' været det, efter alt det de var gået igennem forinden. Og at deres efterhånden store familie var en lykkelig mønsterfamilie, er der ingen grund til at tvivle om.

*Kirurgens 2. hustru
Anne Christine Rasmussen*

Kirurg Peter Jacobsen

Familien voksede, det sig hørte og burde dengang, hurtigt – nogen ville måske sige for hurtigt, for allerede 20. juni 1807 – altså forinden faderen er blevet skilt – får de en datter Elisabeth Eleonora. Denne datters fødsel er naturligvis den direkte årsag til, at Peter hurtigst muligt efter søger endelig skilsmisse. Man vil huske, at der var gået de lovformelige 3 år den 30. juni efter separationsdommen, og Peter indsender sin ansøgning den 8. juli. Situationen var også ved at blive uholdbar for Anne Christine – nu moder

til to uægte børn. Imidlertid for at forhindre, at dette ord endnu engang skulle nedfældes i kirkebogen, lader de barnet døbe på nøjagtig samme dag, som vielsen finder sted, nemlig 27. november. Denne senere så almindelige danske dobbeltfest har altså lange rødder. Som faddere stod deres gode ven inspektør Brodersen og en del andre embedsmænd ved værket samt en madam Ransy – en af de talrige hellebækianere af belgisk oprindelse. Af 8. marts 1809 fødes sønnen Christian Gottlieb, der således opkaldes efter sin for længst afdøde farfader. Den lille dreng skulle heller ikke få meget glæde af sin morfader, thi denne døde allerede 14. april samme år i en alder af kun 60 år, og han blev begravet på sin svigersøns 45 års fødselsdag den 18. april. Ved den lille Christian Gottliebs dåb ved højsommertid var forældrene endnu engang foregangsfolk rent familiefestligt, idet de begge to var indforskrevet som faddere. Endvidere var der også indskrevet en af familien Ransy og et par løjtnanter. Efterhånden som familien voksede, kan den ikke være blevet boende i de små stuer i det hus, fabrikken havde stillet til kirurgens rådighed. Hvor exakt familien flyttede hen, og hvor mange gange den flyttede, inden den flyttede hen til deres endelige bolig, vides ikke med nøjagtighed. Men i 1823 flyttede de ind i det, som traditionen har udpeget som

Strandstuen, kirurgens bolig på Strandvejen.

Strandstuenes egen strand med Kronborg i baggrunden.

den gamle lægebolig i Hellebæk, nemlig Strandstuen på Strandvejen 98, lige over for Bøssemagergade, matr. nr. 2 ai. Vi skal ikke lade os narre af, at ældre generationer i Hellebæk i dag, når de hører ordet lægeboligen, tænker på Probermesterens hus på hjørnet af Bøssemagergade og Caroline-Mathildestien, men det var just dengang beboet af de kgl. Probermestre. Der er ikke nogen væsentlige grunde til ikke at tro, at det solide grundmurede, store og smukt beliggende Strandstuen netop var rammen om Peter Jacobsens blomstrende familie. Plads er der, og plads havde de brug for. Den 3. marts 1811 kom nemlig Fritz Conius Ernst (man undrer sig over, hvor de har fundet det navn frem). Familien er nu blevet så fin på den, at de er gået over til at lade deres børn hjemmedøbe, og til vennefadderkredsen hører nu også en skovrider. Men det skal blive endnu finere: Ved sønnen Carl Diderich's dåb i september 1813 – var greve Carl von Schimmelmann fadder, dog repræsenteret ved inspektør Schultz. Gudmoder var præstekonen madam Fangel. Næste fødsel finder sted 16. december 1814, da Theresia Mathilde ser dagens lys; ved hendes hjemmedøb er probermesteren indskrevet samt de sædvanlige inspektører og forvaltere. Endelig bliver 20. maj 1817 den foreløbig yngste født, nemlig Christine *Emilie* – senere altid

kaldet *Emilie*. Ved hendes døb optræder nu også håndværksmestre fra værket og regimentsfeltskærere.

Man må sige, at familien har ført et rigt liv, og at deres omgangskreds har været vidt favnende. Børnene har haft alle de bedste betingelser for at vokse op i et sundt og smukt miljø; tryghed, kærlige forældre og en herlig bolig lige ved skov og egen strand. At idyllen har været så perfekt, vidner et brev om, som den ældste søn Johan Peter skriver til Det Kirurgiske Akademi i 1828; Her i sit petitum om at gå til kirurgisk eksamen anfører han som »nogle enkelte momenter af sin simple livsbane«, at »faderen i sin stilling nød den lykkeligste Tilfredshed, hvorfor Johan Peter i sine første barndomsår havde det behagelige Ønske at opnå samme Held som denne. I denne hensigt«, skriver han, »kom han, efter at have, under sin faders vejledning, lært de første begyndelsesgrunde af det latinske sprog, 13 år gammel i huset hos sognepræst J. Chr. Fangel i Tikjøb, thi faderens indtægter tillod ham ikke, efter hans første kærlige hensigt, at holde ham i en lærd skole, uden at det var blevet for føleligt for hans 6 yngre sødskende«. I de næste 4 år, altså fra 1818 til 1822 nød Johan Peter sin uforglemmelige velgører Fangel's undervisning i latin, tysk, modersmålet, verdenshistorie og geografi. Man ser således, hvorledes dygtighed, flid, anseelse og gode venner og forbindelser kan være til endnu større glæde og hjælp end noget så flygtigt og upersonligt som penge. Hvis det ikke havde været pga. de just nævnte gode egenskaber, havde unge Johan Peter ikke nået langt i Verden – vi skal senere se, at han nåede langt, ja meget langt – ganske vist måtte han af trang forlade det lykkelige barndomshjem i en alder af kun 13; men han var overbevist om, at det var vejen frem.

Uanset hvad Johan Peter tænkte og mente da, så har hans forældre nok haft et andet syn på penge og på hele familiens situation. Af nød ser vi Peter den 2. marts 1820 skrive endnu engang til administrator Kirstein. Sådan gør man ikke, hvis det ikke er yderst nødtvungent. Men Peter benytter den lejlighed, der er opstået ved de igangværende overvejelser om den fremtidige organisation af fabrikken. Nøden tvinger Peter til i al ærbødighed at spørge om de to breve, han sendte 31. august og 20. september 1819 til hhv. Kirstein og de Schimmelmansske arvinger, hvori han ansøger om, at de ham i 1809 bevilgede, men senere igen fratrukne 120 specier af gagen, må bevilges ham igen, er taget under overvejelse. Ligeledes spørger han, om hans indgivne ansøgning om at drive butikshandel er taget under overvejelse. Brevet slutter med en hjertegribende begrundelse: »Med hvilken længsel og uro jeg venter på en god afgørelse af forestående, kan Deres højvelbåren-

hed forestille Dem, Jeg sidder med 7 små uopdragen(!) børn, og alderdom og svaghed begynder at indfinde sig hos mig«.

Om Det højgrevelige Schimmelmansske Fideikommis har fundet for godt at efterkomme disse små velbegrundede ønsker vides ikke. Men hvorfor skulle de ikke, ganske vist var Danmark et lidet fattigt land dengang, med meget lidt brug for geværer, og dermed liden fortjeneste for Fideikommisset. Men efter vor tids fagretlige indstilling, be'r han kun om en del af den retmæssige gage. Peter Jacobsen skulle slet ikke be' så ærbødigt om sin ret, men have nedlagt arbejdet i stedet! Nå ja, man er jo godt opdraget. Med større sandsynlighed – end bevillingen af de 120 specier – er det, at Anne Christine fik sig en lille butik, hvori døtrene kunne gå til hånde og gøre nytte. Hvor i Hellebæk den har været placeret, er ikke let gennemskueligt; den eneste mulighed har været først på Bøssemagergade lige over for hjemmet, eller måske i selve hjemmet ved stranden. Højest sandsynligt har man handlet med fisk og andre levnedsmidler. Man må huske på, at Hellebæk ikke var et normalt dansk med fødevarer selvforsynende samfund. Langt de fleste beboere var håndværkere på fabrikken uden muligheder for at hjemmedyrke eller hjemmeslagte. Til gengæld havde Peter Jacobsen mange muligheder på sine runder i det store distrikt at komme i forbindelse med fiskere og landmænd, hvis varer han kunne videreformidle.

Vi ser med undren, at Peter i sit brev skriver, at hans 7 små børn er uopdragne. Alle vore forestillinger om de retskafne forældres evne til at opdrage på, får et grundstød. Og sikken en selverkendelse. Men nej! Uopdragen betyder blot, at børnene er mindreårige og umyndige.

Medens Johan Peter boede i Tikøb hændte der noget i hjemmet i Hellebæk, der skulle gøre hans fravær omsomst økonomisk set, idet familiens yngste skud blev født 16. oktober 1821; Maria Wilhelmine kan vel næppe siges at have været en efternøler, men måske nok en skrabekage – det var i hvert fald det sidste barn den nu 57-årige og alderdomssvækkede kirurg kunne præstere. Den lille Marias forældre var nu blevet så fine, at de ikke behøvede at reklamere med det mere, hvilket bl.a. gav sig det udslag, at hun blev døbt i januar 1822 ikke i hjemmet men i Hellebæk kirke. Blandt faderne var hendes fader, hendes ældste søster og hendes ældste broder, hvilket senere skulle få en vis betydning. Maria blev hele familiens yndling, kær og yndig som hun var, desværre var hun også ret sart, hvilket også skulle blive skæbnesvangert for hende.

Familien var nu fuldtallig, og man må vel sige efterhånden også veletableret. Plads til flere børn har der vel næppe været; men det har dog ikke

Ulykkeligvis var det jo ofte så i gamle dage, at svagelighederne satte ind allerede i en forholdsvis ung alder, mens børnene endnu var små. Som sagt begyndte Peter at mærke det, da han var midt i halvtredserne. Om det skyldtes fornuft, at han og Anne Christine begyndte at tage forholdsregler over for det uundgåelige, eller at de virkelig følte sig aflægs, ved vi ikke; men den 3. oktober 1820 finder de det nødigt at tilskrive Kong Frederik VI og udbede sig bevilling for den længstlevende til at hensidde i uskiftet bo. De skriver, »at vi undertegnede ægtefolk efter modent overlæg have fundet det højst gavnligt, saavel for vore børn som for den af os længstlevende, om sidstnævnte, naar en af os ved Døden afgaar, kunne blive forskaanet for at dele vort Fællesboe med vore umyndige Børn ---«, »saa vove vi at bede Deres Kongelige Majestæt, at den af os længstlevende maatte tillades at hensidde i uskiftet Boe, indtil vore Børn have opnaaet deres myndigheds Alder, ligesom og paa saadan Tid at skifte, om det skulle gøres nødvendig, med Samfrænder«. Allerunderdanigst er brevet underskrevet af begge ægtefæller. Mærkeligt nok har Anna Christine (sådan kalder hun sig her) nøjagtig samme skrift som gemalen! Enten har han påvirket hende i den grad i et langt liv, så deres skrift er blevet ens, eller så har han slet og ret ført hendes hånd, mens hun skrev! Supplicationen bliver sendt til høring hos præsten i Nøddeboe. Denne skriver til amtmanden, at begge supplicanter er vindskiblege folk, der sammen have sammenavlet 7 børn, hvoraf den ældste kun er 15 år. For disse børns tarv ønskes, at deres idet hele *ubetydelige formue* må forblive udelt i den længstlevendes besiddelse. Bevillingen, der udstedes ad mandatum regis gennem overøvrigheden, gives 11. august 1821.

Vi ser, at familien takket være sparsommelighed, og måske også fordi den har haft de rette forbindelser – og var om sig – fik sparet en lille formue sammen. Foreløbig blev bevillingen af 11. august 1821 heldigvis ikke aktuel. Det eneste dødsfald, der ramte familien, var svigermoders Ellen Sophie Rasmussen den 11. august 1829 – enke efter bøssehandlersvend Johan Rasmussen. Da hun var 76 år gammel, har hendes dødsfald nok ikke været en uoprettelig sorg. Det er symptomatisk, at hun i kilderne er tituleret som 'Doctor Jacobsens Svigermoder'.

I 1830'erne – hans sidste decennium – opnåede Peter Jacobsen den tilfredshed, at han ikke behøvede at kæmpe mere; alt hvad han rørte ved bragte glæde og velsignelse. Børnene var ved at flytte hjemmefra og skabe deres egne hjem og karrierer. Vi har allerede set Johan Peter slå ind på den fædrene livsbane; senere skal vi følge ham selvstændigt til hans alt for tidlige død i 1861. Men inden da havde den stolte fader kunnet opleve at se sin søn som overlæge og som Ridder af Dannebrogen!

Man må vel sige, at Peter Jacobsen stort set nu må have følt sig tilfreds med tilværelsen, ja måske mæt af dage; hans ungdoms ægteskabelige fejltagelse var for længst glemt, selvom det dengang truede med at køre ham i sænk. Vi kan også gå ud fra, at økonomien fortsat bedrede sig, efterhånden som børnene blev store og flyttede hjemmefra. I 1834 bor kun de to yngste Christine *Emilie* og Maria Wilhelmine hjemme. De er højst sandsynlig blevet temmelig forkælede – de har haft hele det store hus til egen rådighed.

Snart efter – vi ved ikke hvornår – flytter Christine *Emilie* til København for at prøve lykken. Vi vil senere se, at der var fremdrift i den pige. Så snart hun var voksen nok, har hun åbenbart følt, at Hellebæk var et stillestående samfund uden fremtid i, og har derfor gjort som sin fader gjorde for ca. 50 år siden. I 1840 bor hun således hos sin broder Johan Peter i Kronprinsessegade 400. I barndomshjemmet i Hellebæk bor nu foruden naturligvis Maria Wilhelmine og plejedatteren Emilie Sophie Christensen den nu 26-årige datter Theresia Mathilde. Hvor hun har været henne i 1834, ved vi ikke. Vi kan kun gætte os til forskellige muligheder, for vi får aldrig sandheden at vide. Var hendes moder så fornuftig, at hun mente, at Theresia havde godt af at se, hvordan andre huses husholdning forestodes – hendes moder havde jo som bekendt selv været tjenestepige i sine unge dage. Eller havde Theresia været på et lille diskret ophold af 5-6 måneders varighed, f.eks. i Amaliegade? Nok havde kirurgen selv og hans kommende hustru i sin tid ---; men nu hvor familien regnedes for at være respektabel, gik den slags ikke. Hvad der end hændte Theresia i 1834, er det dog sikkert, at hun senere blev gift med en Hr. Klein og fik børnene Karl og Anna, der blev gift Albrechtsen. Disse familier boede ved århundredets slutning i København.

Hvis vi vender tilbage til Hellebæk i 1840 vil vi se en lykkelig og fuld fortjent hædret kirurg. Det føles, som om hans livs møje ikke har været helt spildt.

Den 3. maj har Peter Jacobsen været læge ved fabrikken i halvtreds år! Dette har Kong Christian VIII fået et vink om, for den 3. april rescriberer han ud af egen magtfuldkommenhed til Rentekammeret, at det skal udfærdige en bestalling, der udnævner Peter Jacobsen til virkelig kammerråd. Bestallingen skal dateres 3. maj 1840 og sendes kongen til underskrift, og som en særlig gunst skal den udleveres kammerråden gratis! Bestallingen og renteskriverkontorets følgeskrivelse sendes af sted 9. maj til både kammerråden selv og til amtmanden. Som privatansat har Peter Jacobsen dårligt kunne gøre sig håb om at blive ridder; men en god titel varmer også.

Titlen 'Virkelig Kammerraad' indplacerer sin indehaver i sjette rangklasse, anden grad på linie med kancelliråder, assessorer og doctor theoler.

Peter Jacobsen har nu været 76 år gammel, så det var på høje tid at opnå den personlige tilfredsstillelse at se sig påskønnet og agtet for sin tro tjeneste i Fideikommisset.

Kun et år efter, den 5. maj 1841, har Peter Jacobsen den store sorg at miste sin gode og trofaste hustru Anne Christine, hun der i tykt og tyndt fulgte ham, og som var hans ungdoms trøst, hun der fødte ham 8 børn, hvoraf de to endog blev født, førend forældrene var blevet gift. Dødsfaldet tog hårdt på enkemanden, så hårdt at det fremskyndede hans affældighed og alderdomssvækkelse. Det skal erindres, at der allerede i 1840 var engageret en reservekirurg ved fabrikken: Andreas Wilhelm Pedersen til at tage sig af det grovere. At det var på høje tid fremgår af skifteforvalteren i Hellebæk birks bemærkning i sommeren 1843, om at kammerråden er syg og sengeliggende, og at han siden hustruens død næsten bestandigt har måttet holde sengen. I disse år bliver han passet og plejet kærligt af sin yngste datter Maria, der samtidig står for husholdningen. Hun må se i øjnene, at hun ikke kan flytte hjemmefra, så længe faderen ligger syg og hjælpeløs; men det har hun med sine kun 22 år heller ikke fundet nødigt. Hun har måske også fundet det moralsk forkert – i hvert tilfælde betænkeligt – at overlade ansvaret alene til den 19-årige plejedatter Emilie. Dog – endelig må man ikke være blind for, at der blandt familiens omgangskreds på Hellebækgård hos forpagter Krabbe siden eftersommeren 1841 var ansat en ganske ung nydelig huslærer: Ernst *Frederik* Reimer. Han kom i de godt to år, han var ansat i Hellebæk til at afgøre Marias fremtid. I oktober 1843 hændte der dog det for dem begge triste, at han blev beskikket til lærer ved Magistratens Blegdamsskole ved København. Maria har imidlertid på dette kritiske tidspunkt – faderens tiltagende svaghed taget i betragtning – ikke kunnet forlade Hellebæk. Mæt af dage lukker Peter endelig sine øjne 26. november 1843. Han bliver begravet i Hellebæks smukt beliggende gamle kirkegård midt i Mølleskovene.

Som familiens overhoved nu får Johan Peter pludselig meget at se til. Det mest presserende bliver at få tømt huset i Hellebæk og at få skiftet.

Naturligvis flytter Maria Wilhelmine ind til København hos sin broder og gudfader – og dermed er hendes skæbne beseglet – hvor skulle hun i grunden ellers være flyttet hen? Og der var jo præcedens med søsteren Emilie. Skiftebehandlingen varer omtrent 3 år fra Johan Peter har indsendt anmeldelse om, at hans og hans søskendes fader er død og indtil skifteforvalteren har opgjort arveafgiften iflg. Forordningen af 8. februar 1810 på ½% til at udgøre 3 rdl. og 3 mark. Hermed er skifteforvalteren ude af billedet, og søskende kan nu blot dele den udleverede sum. Den må iflg. afgif-

tens størrelse have været på 700 rdl., når alle aktiver var gjort op, og gælden trukket fra. Det var ganske pænt, når man tænker på alle de gange, hvor Peter Jacobsen jamrede over sin dårlige økonomi! Men det var selvfølgelig pga. hans fornuftige forvalten med ressourcerne, samtidig med at vi heller ikke må være blind for, at han sikkert var 'om sig', der gjorde, at han døde som en holden mand. Efter at afgiften var betalt var der altså 696 rdl. og 3 mark til deling blandt de 8 børn. Det fordeltes således, at en søn fik 2 dele, hver gang en datter fik 1 del, altså dobbelt så stor arvelod.

Bondedammen i Hellebæk. Det er udsigten fra kirkegården, hvor kirurgen og hans hustru ligger begravet.

Lad os nu, efter at vi har fulgt den gamle kirurg til graven, se hvad der hændte hans børn. Vi forlod sønnen Johan Peter, da han var kommet i huset hos præsten i Tikøb. Her hos pastor Fangel lærte han i 4 år fra 1818 til 1822 latin, tysk, dansk, verdenshistorie og geografi, så han i en alder af 17 havde ballast nok til at gøre det store spring og flytte til København, fuldende sin uddannelse, bosætte sig og i modsætning til sin fader skabe sig en karriere dér.

Da han lige fra sin tidligste barndom – takket været faderens lykkelige levned og indflydelse – har vidst, hvad han ville være, har Københavnsopholdet primært været brugt som studieophold. I sit petitum til Det kgl. chirurgiske Academi, dateret 29. august 1828 om at måtte gå til eksamen, skriver Johan Peter, at han som næsten 18-årig, dvs. i foråret 1823 begyndte at følge Akademiets forelæsninger og øvelser. I den første tid af opholdet stræbte han sig efter at gøre sig bekendt med fysik og elementerne i det græske sprog og naturligvis nogenlunde kundskaber i det kirurgiske fag. Dette lykkedes så godt, at han efter kun to års studier – i efteråret 1825 kunne blive Kompagnikirurg i det andet Livregiment til fods. Her under Stabs- og regimentskirurg Tønders overopsyn og varetægt lærte han i praksis at anvende teorien, samtidig med at han tjente nødtørftigt til livets ophold. Dette indebar endvidere, at han fik 'tjenestebolig' i Kvæsthuset, Rigsgade 476 (9) også kaldet Garnisonshospitalet eller Grødslottet. Ansættelsen ved Regimentet var en handling, der skulle vise sig at bære hele fremtidens karriere i sig. Takket være skæbnens gunst, førte hans dygtighed og flid ham til de højeste embeder og snirkler, der fandtes i Biedermeyertidens København. At det er en dygtig ung mand med fremtid i, fremgår allerede af Tønders anbefaling. Der er vedlagt petitummet: I de tre år han har været ved Regimentet har Johan Peter »vundet alle sine Foresattes Yndest formedelst hans gode Conduite, Duelighed og Paapasselighed i Tienesten«.

Medens han således har passet sit embede, har han passet sine forelæsninger flittigt, hvad de talrige vedlagte attester bevidner. Han har naturligvis læst og hørt anatomi, pharmakologi, mineralogi, kirurgiske operationer og fødselsvidenskab; i det sidste har han nydt etatsråd, professor Fengers specielle vejledning i den praktiske del. Dette er naturligvis foregået på Fødselsstiftelsen i Amaliegade. At han her var vidne til samtidens mest umenneskelige behandling af patienter og den mest hårrejsende mangel på

kendskab til renligheden og antiseptikens gavnlige indflydelse på patienternes overlevelseschance, var den unge student ganske uvidende om. Han levede sikkert endnu i oplysningstidens idéverden, hvor man betragtede en institution som Den Kgl. Fødselsstiftelse, hvor ugifte mødre kunne gå hen og føde i dølgsmål, og hvor deres anonymitet blev respekteret, som en velsignelse for menneskeheden. De fødendes identitet kunne let skjules, ved at de under hele deres ophold på Stiftelsen bar maske for ansigtet; at de samtidig døde som fluer, var der bare ikke noget at gøre ved. Hvis man ville gøre karriere inden for det kirurgiske fag, måtte Johan Peter acceptere denne herskende tro på bjerget. Han kunne ikke tale professor Fenger midt imod nu – det kunne han måske gøre, når han var etableret.

Men han lærte mange andre fag, heriblandt øjets inflammatoriske sygdomme, terapi, fracturer, bandagelære og kemi. Til mange af fagene gik han hos forskellige professorer for at blive alsidig – og ikke nok med det – han frekventerede også Universitetet, hvor han fulgte forelæsninger i pathologi, physiologi og botanik. I det sidste fag havde han den berømte professor Schouw, der spillede så stor en rolle i 'Martsrevolutionen' i 1848. Som en yderligere anbefaling vedlagt petitummet har Johan Peter ment, at en kvittering fra Det Kirurgiske Akademi museum burde regnes: Det er en kvittering på, at Akademiet har modtaget et præparat af tvende i brystet sammenvoksne næsten fuldbårne fostre! Dette 'fund' har han selvfølgelig erhvervet, da han gjorde tjeneste på Fødselsstiftelsen. Den, der i dag begiver sig op i Medicinsk-historisk museum i Bredgade 62, vil i første lokale blive konfronteret med et sådant siamesisk tvillingefoster i sprit. Det er tankevækkende, at det muligvis er *det*, Johan Peter skænkede i 1820'erne. Som et

Læge Johan Peter Jacobsen.

helt naturligt led i uddannelsen har også været øvelser i dissektion på Akademiets dissektionsstue samt besøg på Vaccinationsinstituttet. Det har været så selvfølgelig, at han ikke selv har ment det nødvendigt at skrive det. Dette dissektionsbord fra Akademiet kan den nysgerrige læser stadig betragte i Bredgade 62. Det er overtrukket med mørkt hårdtgarvet læder og forsynet med et hul i midten til afløb for blodet. Selve eksamenen fandt sted 6. november 1828, hvor han fik en første karakter. Den skriftlige opgave havde han løst ved at skrive 7 sider om kighoste, dets symptomer og behandling.

Selve Testimoniummet fik han udstedt 12. november 1828, så nu stod Verden ham åben. Allerede 10. december blev han forfremmet til bataillonskirurg ved samme regiment. Inden for militæret var kirurgerne indordnet i samme hierarki som officererne, hvilket betød, at han var underkastet hækkeordenen, men samtidig at han, hvis han underkastede sig den – og det ved vi jo, at han gjorde – kunne avancere næsten automatisk. Hvis vi betragter portrættet af ham, vil vi nemt se, at han var formfuldendt, streng og dygtig men også retskaffen; fagligt og privat stod hans ord til troende.

Kapitel 13

I 1830 giftede han sig med en dame, der ifølge udseendet var meget lig ham selv, streng og retskaffen, måske i tilgift en lille smule hovsengesnovsen og stramtandet; hun havde i hvert fald ambitioner på mandens vegne. Hun hed Marie Jeannette Christine Barüel – dog kaldet tante Rie af sine mange nevøer og niecer. Hun var født i København 8. maj 1805 af dekorationsmaler Jean Mathieu Barüel og Anne Dorothea Elisabeth Herbst. Faderen tilhørte den reformerte kirke og var af belgisk oprindelse. Marie havde en broder Jean Barüel, født 1809, der var Akademiuddannet maler med eget

firma, og som bl.a. udførte dekorationer i Frederik VI's palæ, det senere Christian IX's palæ på Amalienborg. Marie, der var jævnaldrende med sin gemal, har sikkert ikke i længden kunnet lide at bo på Grødsloftet, hvorfor vi da ser, at ægteparret i 1833 flytter til Dronningens Tværgade 333 (nr. 59). Det var et nydeligt nyt klassicistisk hus fra 1804, velegnet for velanstændige folk. Huset er i dag fredet. Resten af deres liv skulle det barnløse ægtepar forblive i det miljø – ja identificere sig med det småborgerlige Biedermeyer-København – 1840'ernes København, hvor der under overfladen lurede de store omvæltninger, der skulle bryde ud på nationalliberalismens vilkår i de store år omkring 1850. Men inden da i 40'erne gik samfundet og modnedes, blev måske overmodent under senenevældens sidste krampetrækninger. Det var den litterære og den bildende kunsts guldalders efterår, hvor man hyggede sig i Tivoli-Vauxhall til Lumbyes toner, gik til italiensk opera i Hofteatret og Hostrups vaudeviller, og hvor frøknerne af det bedre borgerskab gik på baller. Kort sagt de honnête ambitioners tid.

*Læge Johan Peter Jacobsens hustru,
Marie Barüel.*

Kronprinsessegade ca. 1850.

*Kilde: Steffen Lindvald: Vandringer i København, Politikens Forlag 1965.
Anonym tegning.*

I 1837 flyttede bataillonskirurgen med hustru og tjenestepige rundt om hjørnet ind i nabohuset: Kronprinsessegade 400 (nr. 38). Huset var af nøjagtig samme alder og udseende, som det de kom fra – den pastelgrå, klassicistiske borgerlige gedigenhed, som Fattig-Holm har afbildet så mesterligt i sine talrige små akvareller. Hovedårsagen til at de flyttede har selvfølgelig været den enkelte, at de nu havde udsigt til Rosenborg Have. Det lød fint, og det var fint for Fru Jacobsen at kunne sidde i den sorte hestehårsbetrukne sofa (for naturligvis havde de sådan én, det havde nemlig alle velanstændige borgere) og betragte hvilke løjtnanter, der gik tur med hvilke adelsfrøkener!

Der har muligvis været en anden grund til, at de flyttede rundt om hjørnet; her i den pæne store lejlighed i bel-etagen har de haft ekstra gæsteværelser. Det lå måske i luften, at disse værelser snart skulle benyttes permanent af Johan Peters yngre søster? I hvert tilfælde ser vi, at fra februar 1840 – måske tidligere – bor Christine *Emilie* dér. Som tidligere nævnt ved vi ikke, hvorfor hun forlader sit barndomshjem. Det har højst sandsynligt ikke været, fordi hun bare ville gå hjemme og tage sig ud, for det kunne hun lige

så godt gøre i Hellebæk. En pige af det bedre borgerskab kunne faktisk kun gøre en ting, hvis hun ikke ville i tjeneste – og *det* ville hun ikke: Hun kunne undervise. Naturligvis havde hun ingen seminarieuddannelse bag sig, men til gengæld havde hun en sund ballast hjemmefra i form af elementært og grundlæggende kendskab til håndarbejde, religion og modersmålet. Når den gamle kirurg Peter kunne undervise sønnen Johan Peter, kunne han selvfølgelig også informere døtrene om et og andet i ny og næ. Vi ved ikke, hvornår nøjagtig Christine *Emilie* er begyndt at undervise; men vi ved, at den skole, hun i hvert tilfælde fra efteråret 1843 er tilknyttet, er Dronning Caroline Amalies Asyl.

Christian VIII's elskelige og gode dronning – den sidste repræsentant for det bedste i den oldenborgske kongeslægt – grundlagde i 1841 et asyl med tilhørende skole for små fattige og forældreløse børn. Da Caroline Amalie selv var barnløs, viede hun hele sit liv til disse små børn. Skolen lå i Sølvgade, ja nu ligger den i Rigensgade, hvilket var dejligt bekvemt for Christine *Emilie*; samtidig kunne Caroline Amalie ikke finde noget at ud-sætte på den nydelige, dygtige og velopdragne Emilie, så indtil tidlig i 1847 var denne – af dronningen skattede og vellidte – lærerinde ved asylet. Den 2. oktober 1843 skriver Caroline Amalie til skolens bestyrer pastor Boisen, Grundtvigs svigersøn, at han skal overbringe de venligste hilsner til Frøken Jacobsen. Dvs. at hun har været ansat der et stykke tid, siden Caroline Amalie omfatter hende med så megen venlighed.

Denne kendsgerning, at Caroline Amalie blev en af familiens bekendte, fik den senere nok så elementære betydning, at hun også blev dens velgører. Dette gav sig bl.a. de synlige udslag i form af ædle gaver, som stadig er i familiens eje – nu som antikviteter. Men for at vende tilbage til bataillonskirurgen Johan Peter, som først 3. februar 1835 blev rigtig bataillonskirurg – indtil da havde han kun været 'karakteriseret' – så blev hans liv fra nu af et mønster på hurtigt og korrekt fremadstræbende *avancement*. Den 3. september 1839 blev han læge ved Den militære Højskole. Det var en skole, der eksisterede fra 1830 til 1868, og som tog sig af at uddanne artillerikadetter på videnskabeligt grundlag. Skolen havde beliggenhed i det såkaldte Gjethus på Kongens Nytorv ved siden af det daværende Kgl. Teater. Det var dog kun i kort tid, Johan Peter var der, nemlig til 30. juni 1842; for allerede dagen efter blev han udnævnt til overlæge ved 3. Linie Infanteri Bataillon. En overlæge blev i allerhøjeste grad dengang betragtet som en lille Vorherre af sine undergivne – patienter som læger af lavere rang – hans ord var lov, og patienternes liv og helbred afhang af hans forgodtbefindende i højere grad end af hans ekspertise! At han levede op til forvent-

ningerne, ser vi af, at han allerede et år efter den 30. juni 1843 blev udnævnt til Ridder af Dannebrog – en udnævnelse, som vi har set, glædede hans gamle fader umådeligt.

Efter at hjemmet i Hellebæk i november 1843 blev opløst, blev husstanden i Kronprinsessegade forøget med den yngste søster Maria Wilhelmine. Hun var kun 22 år, og hvad var mere naturligt, end at hun flyttede ind til sin værge og fadder, der altså også var familiens overhoved nu. Imidlertid skulle det vise sig, at hendes bosættelse i København skulle blive skæbnesvanger. Men inden da ser vi, at broderen stadig stiger i de sociale grader. I 1844 flytter familien igen – om det skyldtes, at Maria fyldte så meget, at det var nødvendigt med en større lejlighed, eller trang til luftforandring? ved vi ikke – til Nørregade 236 (nr. 24). Det er et splinternyt hus fra 1842, bygget af den samme familie af bygherrer, som de huse familien beboede før.

Nørregade 24, 2. sal - her boede Johan Peter Jacobsen med sine 2 søstre i 1845.

Her i de første år af 1840'erne kan Johan Peter blandt sine faste patienter i sin privatpraksis tælle ingen ringere end landets høje Dronning Caroline Amalie! Hvordan han havde båret sig ad med at gøre sig fortjent til det, kan vi kun gisne om. Men givet var det, at han var dygtig, og givet var det, at de kongelige personer altid tog militærlæger til huslæger, og så må vi jo heller

ikke glemme, at familien i form af Christine *Emilie* var gode venner med Dronningen fra Asylet, og at hun muligvis dér kan have omtalt sin broders store faglige kvalifikationer i blomstrende vendinger, så Caroline Amalie ikke har været i tvivl om at vælge ham. Kort sagt – vi ved ikke præcis, hvornår dronningen bliver hans patient, for éns patienter var en hemmelig sag, man ikke talte om. Endelig kan man også tænke sig, at Johan Peter har været hendes læge, allerede da hun blev dronning i december 1839, eller at hun har hørt om ham på Den militære Højskole? og at det således omvendt var lægen, der anbefalede sin søster som lærerinde på Asylet! Det er rene gætterier. Derimod ved vi, at Kongen i juni 1845 var så tilfreds med lægen hos Hendes Majestæt, at han udnævnte ham til Justitsråd med rang i 5. klasse nr. 3. Og nu gik det rask: Den 8. november 1845 blev han formelt udnævnt til Livlæge hos Dronning Caroline Amalie med en årlig gage af 500 rdl. af Hofkassen.

Inden vi fortsætter med Johan Peters livshistorie kan det være nyttigt at se, hvad der hændte hans to yngste søstre. Fra sommeren 1844 hørte der til familiens faste cirkel en ung 27-årig medicinsk kandidat ved navn Carl Theodor Emil Schou. Han var overlægens medhjælper i dennes praksis og virkekreds. Men lad os se lidt nærmere på dette elskelige menneskes liv og færden, for han kom til at spille en ikke uvæsentlig rolle for familiens ve og vel.

Carl Theodor Emil blev, iflg. det petitum han i august 1841 indgav til det lægevidenskabelige fakultet, født 16. juni 1817 i København af Jens Krogh Schou, der var grosserer, og Erica Saaby. (Det skal som et pudsigt sammentræf nævnes, at hun var født i Errindlev sogn på Lolland). Carl kom i Christianshavn skole, og i 1835 påbegyndte han lægestudiet ved Københavns Universitet. Både studentereksamen og Filosoficum bestod han med karakteren Laudabilis. Samtidig med at han flittigt fulgte forelæsningerne på Frue Plads, var han volontør på Frederiks Hospitalet, hvor han fik det praktiske ind fra den barske side. Den 14. august 1841 skrev han sit petitum på flydende latin, og kunne kort tid derefter kalde sig cand. med. et chir. med karakteren Laudabilis. I foråret 1843 var han, efter at have gået på Fødselsstiftelsen i 1½ år, uddannet accoucheur. »Siden den Tid har han bestræbt sig for at skaffe sig den practiske Uddannelse, som er nødvendig for en Læge, ved deels at være constitueret en Kort Tid paa Søhospitalet, deels ogsaa en kort Tid at overtage practiserende Læge Bundes Præcis i Frederikssund, deels i det sidste Aar (dvs. fra maj 1844 til 3. maj 1845) at være Overlæge Jacobsen behjælpelig i hans Virksomheder!«. Disse virksomheder har sikkert behaget den rare Schou særdeles meget. Eller sagt på anden måde så har de eventuelle fortrædeligheder, han har mødt dér, som alle andre steder, været rigelig opvejet af de unge piger Emilie og Marias tilstedeværelse. Han kom der, som var det hans andet hjem, og et varmt og livsvarigt venskab opstod mellem de to læger. Samtidig har de to frøkener – dog nok mest Emilie – også følt en vis spænding ved at have denne giftefærdige unge mand gående. Emilie var meget smuk og noget viljefast, medens Maria var mere blid og yndig, men også sart. Der er ikke noget at sige til, at Schou ikke har kunnet tage sig sammen og fri til den ene frem for den anden – hvem skulle han vælge, de var lige søde hver på sin vis. Så han lod et par år gå, hvor han så tiden an, og hvor det selvfølgelig så hændte, at udvalget halveredes.

I den før citerede ansøgning af 3. maj 1845 til Hærens lægevæsen om posten som underlæge ved 9. Infanteribataillon fortsætter Schou: »For nærværende Tid er jeg paa andet Aar ansat som Candidat ved Det kongelige Frederiks Hospital, hvis rige Leilighed til Øvelse jeg i de sidste seks Aar har bestræbt mig for at benytte efter bedste Evne —«. I de 3½ år, hvor han har været kandidat, har han boet på selve hospitalet ud til Amaliegade. Det har selvfølgelig ikke været morsomt, hvorfor han allerede en måned senere ansøger endnu en underlægestilling ved Hæren. Han fik ingen af stillingerne på trods af meget fine anbefalinger fra professorerne. Kandidattiden på Hospitalet tilbragte han først på den kirurgiske afdeling og dernæst på den medicinske, hvorfor der er al mulig grund til at formode, at han blandt sine patienter havde en udslidt 45-årig hjertepatient ved navn Ane Sophie Reimer!

Denne for Carl Schou og hans liv helt inferiøre fattige enke nævnes her blot for at vise, hvordan hinanden helt uafhængige skæbne-cirkler kan komme til at berøre hverandre. Ane Sophie Reimer, hvis historie vi har set i et tidligere afsnit, var nemlig den unge seminarist Ernst *Frederiks* moder. Maria Wilhelmine lærte ham at kende i Hellebæk, og efter at de begge i efteråret/vinteren 1843 var rejst til København, må de selvfølgelig have holdt forbindelsen ved lige. Vi ved ikke, om han skrev til hende, medens kun han var blevet københavner, eller om forbindelsen blev genoprettet da hun også flyttede derind. Muligvis har de haft lejlighed til at mødes i seminarist-kredse, enten på Caroline Amalies asyl, hvor søsteren Emilie jo underviste eller sammen med denne på Blegdamsskolen, hvor Ernst selv var ansat. Under alle omstændigheder blev han meget betaget af hendes yndige væsen. Det varede ikke længe, førend Maria gav efter for den vildt forelskede (for at bruge et af hans børnebørns udtryk) Ernsts stormkur og lovede at følge ham i tykt og tyndt, hvor end han slog sig ned. Det var meget lovet af denne godt vante kammerrådsdatter. Man kan vist godt sige, at efter samtidens begreber giftede hun sig under sin stand. Ganske vist var Ernst en flittig og retskaffen skolelærer, men hele studietiden var han kun kommet igennem ved at hjælpe sin moder i dennes brødsudsalg på Østerbro og ved således at bringe brød ud tidligt om morgenen. Takket være sit smukke organ fik han allerede i november 1845 et kald som degn, kirkesanger og skolelærer i Gudum sogn i Himmerland. Ernst rejste i forvejen for at forberede det kommende hjem til sin brud, medens Maria, i sit midlertidige logi på Vestervold, sørgede for sit brudeudstyr. Til brylluppet, der fandt sted i sommeren 28. juli 1846 i Frue kirke, sad Maria model for maleren Just Holm, der havde specialiseret sig i at forevige lægefamilier. De sarte flim-

Maria Jacobsen, gift Reimer.

rende pastelfarver afslører (uagtet at modellen i ligeså høj grad er eksponent for tidsånden), at vi har at gøre med et ægte guldaldermaleri, selvom Just Holm tilhørte den senere guldalderepoke, idet han levede fra 1815–1907.

Lad os imidlertid efterlade Hr. og Fru Reimer i det barske, blæsende Nordjylland og vende tilbage til kandidat Schou på Frederiks Hospital. Den 15. maj 1846 ansøger han på ny om en underlægestilling, denne gang ved 5. Linieinfanteribataillon, som han får 10 dage efter. Dette indebærer også, at han kan flytte fra det lidet

hyggelige hospital og få en embedsbolig i Rigensgade på Garnisonshospitalet. Nu er hans situation så sådan, at han kan tænke på at gifte sig. Nu efter at Maria er bortført til Himmerland, er valget ikke så svært: Der er ingen tvivl om, at Emilie blev ham en god kone, og hun havde den store fordel frem for søsteren, at hun kunne blive i sit vante miljø. Også hun skulle selvfølgelig males af Just Holm. Det blev som forholdene bød sig et mere præsentabelt poserende brystbillede. Desværre er dette maleri nu spredt for alle vinde og tabt for familien. Endnu en ting skulle ordnes inden brylluppet: Hun skulle afvikle sin gerning ved Asylet. Naturligvis var Caroline Amalie ked af at skulle undvære en så stabil kraft. Den 30. januar 1847 skriver hun til asylets bestyrer kandidat Boisen: »Det vil være rigtigst, at Jomfru Jacobsens Anbefaling vejleder mig ved valget af hendes Eftermand. Jeg haaber på tirsdag ---- at besøge Skolen, og da taler jeg med Jacobsen (om det)«.

Det var tydeligt, at Dronningen havde svært ved at finde en afløser. Sin store taknemmelighed viste hun ved bl.a. at forære ægteparret Schou en stor og pragtfuld rubinglasvase. Endvidere testamenterede hun også til Emilie et smukt sygarniture i tilhørende etui. Kort efter brylluppet den 1.

maj måtte underlægen finde sig en noget mere respektabel bolig for sig og sine, nemlig i Sølvgade 414 B (nr. 14). I dette store hjørnehus fra 1770 var der plads til både de to senere bemærkelsesværdige døtre Marie og Kristine Schou og til Carls gamle moder, der som enke flyttede ind til dem. Her udviklede der sig hurtigt et harmonisk og lykkeligt familieliv med Emilie som det naturlige midtpunkt; samtidig viste Carl Schou sig også som en kærlig og elskelig familiefader, ikke blot over for sine børn, men også over for, som vi senere skal se, sine nevøer. Hans gode egenskaber udvirkede også, at han fik et særligt trofast forhold til sine patienter, især, som vi snart skal se, til de patienter der havde de samme høje karakteregenskaber som han selv. Det er måske ikke for meget sagt, at familien Schous hjem blev en slags skønlitterær salon i datidens København, hvor blandt andre Christian Winther hørte til den faste omgangskreds.

*Emilie Jacobsen,
gift Schou (foto af bryllupsmaleriet).*

Vi må nu midlertidigt forlade Schou'erne for at se, hvad der siden hændte livlægen Johan Peter Jacobsen, som vi forlod i 1845. De (han og hans ambitiøse hustru Marie) har nok ikke ment, at Nørregade i længden var stands-mæssigt nok, thi da begge søstrene er flyttet, flytter i 1847 det stadig barnløse ægtepar med tjenestepige til det eksklusive Sankt Annæ Plads 60 (nr. 10). I dette skønne Louis Seize hus fra 1785 har de rigtig kunnet brede sig i de 9 fag. Som en god dansk mand har han naturligvis følt, hvor det bar hen med den gryende nationalliberale bevægelse i 1848.

Nu så han, at det slesvig-holstenske oprør sammenkædet med den acce-lererende demokratiske bevægelse kun kunne udløses i en af følelser be- stemt og retfærdiggjort krig. Som ung havde han måske troet, at det var det nemmeste at blive militærlæge – der skulle jo altid bruges nogen, og når man ikke kunne blive andet, kunne man jo altid blive militærlæge. Men nu gik det altså op for Johan Peter med samt mange andre, at der altså stadig, selvom vi havde haft 34 års fred, kunne blive krig i Danmark – og de måtte tage konsekvensen. Johan Peter fik den 1. juli 1848 rang af kaptajn, og del- tog i alle felttogene 1848–50 som brigadelæge, altså lige under stabslæger- ne. Det var førend den simpleste form for sygepleje – repræsenteret ved Florence Nightingale i Krimkrigen – havde vundet indpas; og det var før Henri Dunant gjorde Verden opmærksom på, at den simpleste grad af hu- manitet burde respekteres også af krigsførende parter. Brigadelægen rejste blot rundt fra lazaret til lazaret og forbandt de sårede eller amputerede de- res arme og ben uden den ringeste form for bedøvelse. Og så måtte de såre- de i det hele taget være tilfredse, hvis de blev bragt til lazaret og ikke blot blev liggende forblødende ude på slagmarken. Nu var Treårskrigen en ret beskeden krig mht. hærenes størrelse; således var der i det største slag: Isted, 40.000 danskere mod 34.000 slesvig-holstenere, og heraf 3.600 så- rede, med 845 dræbte på dansk side og 2.800 sårede, med 534 faldne på slesvig-holstensk side. Dengang chokerede disse relativt små tal samtiden, og der er ingen grund til ikke at tro, at lazaretterne har lignet rene slagtehu- se, hvor lægerne i det store hele har stået magtesløse.

Som anerkendelse for disse strabadser og dennes særlige indsats ud- nævnte Frederik VII Johan Peter 9. september 1849 til Dannebrogsmænd.

Ved krigens ophør har Enkedronningen fundet det opportunt at have sin livlæge boende så nær som muligt, så derfor, nu da det meste af Hofeta- ten efter Christian VIII's død er flyttet ud af sammes palæ, finder hun og

lader indrette en embedsbolig til Johan Peter i den fløj af Amalienborg, der ligger i Amaliegade 147 (nr. 19) på hjørnet af Fredericiagade, lige bag sit palæ. Tættere kunne man ikke komme til at bo. Den ærgerrige Marie Barüel må ha' knejset med nakken, og den gamle kirurg i Hellebæk må ha' frydet sig i sin himmel. Ejendommeligt nok forlader livlægen i 1860 dette sted, måske pga. pladsmangel, og flytter for sidste gang: Op til Store Kongensgade 79 – et af de gængse huse fra 1830'erne.

Han var ikke blot livlæge for Enkedronningen – blandt hans patienter finder vi også Tronfølgerfamilien prins Christian af Glücksborg [senere Kong Christian IX], prinsesse Louise og deres seks børn. Hvornår han blev deres læge vides ikke – måske fra 1842 ved deres ægteskabs indgåelse. Der er bevaret et brev fra Johan Peter Jacobsen – dateret 22. juli 1853 – til tronfølgeren, der på dette tidspunkt må opholde sig på Bernstorffs Slot. Brevet skildrer på ypperlig vis dels Johan Peters samvittighedsfulde omsorg for sine patienter, dels beskriver det den frygtelige atmosfære i København under kole-raepidemien i 1853, hvor-

*St. Kongensgade 79,
læge Johan Peter Jacobsens hjem.*

for det gengives i sin fulde ordlyd: »Deres Høihed Prinds Christian! Beder jeg ikke at tage mig unaadigt op, at jeg, *som Deres Læge*, har anset det for en Samvittigheds Sag ikke blot imod Dem og Deres Familie, men imod os alle her, at gjøre et Skridt, som De maaske ikke billiger, men som jeg ikke desto mindre anseer for nødvendigt: Cholera, kan jeg sige, raser her for ti-

-; men facaden var pæn!
min slægtshistorie

den stærkere og mere ødelæggende, end noget andet Sted, den hidtil har været i Europa, maaske med Undtagelse af enkelte Steder i Sverrig ved dens første Optræden der, og det er umuligt for Øieblikket at have nogen sandsynlig mening om, naar den vil aftage eller forsvinde; den begynder ogsaa at udbrede sig til Landet, og skaaner faa, der i nogen Maade ere disponerede, selv Barselkoner ere blevne angrebne; efter Deres Breve ere saavel Deres Høihed som Prinds Fritz [senere Kong Frederik VIII] noget disponerede i den første Tid og ville endmere være det, ved paa eengang at komme fra et sundt Sted ind i denne Cholera Atmosphære; i ethvert Tilfælde vilde det være et vovestykke, som det er min Pligt om muligt at forebygge ved at gjøre Deres Høihed opmærksom derpaa, jeg har desværre ved egen Sygdom alt i 8te Dage været hindret i at foretage Noget i saa henseende, og nu er Deres Hjemkomst saa nær forestaaende, at den sædvanlige Vei – til Dem selv – turde være for vidtløftig; jeg har derfor i dag talt med Prinds Ferdinand om, hvad H.K. Høihed raadede mig at gjøre i denne Sag, idet jeg sagde som *mine* Grunde, hvorfor jeg, som Deres Læge, maatte anse det betænkeligt, at De nu kom hjem, medens Sygdommen rasede stærkest, H. Høihed opfordrede mig til at skrive til Dr. Lund, H.M. Kongens Livlæge, og meddele ham mine Betæneligheder med Anmodning om at meddele Kongen dem, i hvis Haand det ligger at forebygge Fataliteter ved at forlænge Deres Høiheds Permission. Concepten til Brevet til Lund har jeg, at De kan see, hvorledes jeg ser løst min Opgave; men jeg er for mat efter min Sygdom til at jeg, forinden Posten gaar, skulde kunne renskrive den for Dem. Saasnart Epidemien antager en saadan Character, at jeg troer Deres Høihed uden Risiko for Dem og Prindsessen kunde vende tilbage, skal jeg ikke undlade efter Pligt og Samvittighed at tilmelde Dem det. – Maae jeg bede Deres Høihed at modtage naadigst min ærefrygtsfulde Respect og tillige formelde samme for Hds. Høihed Prindsessen. Underdanigst Jacobsen«.

Om Prins Christian med familie udsatte sin hjemrejse til København, må vi anse for givet efter dette brev. Familien blev hvert tilfælde ikke syge. Samtidig med at han således passede tronfølgerfamilien foruden enkedronningen, var han fast overlæge ved Garnisonshospitalet; men det har åbenbart ikke været nok, thi i december 1855 og i 4 år frem bliver han engageret som læge ved den just grundlagte Idiotanstalt 'Gl. Bakkehus'. Han har givet i samarbejde med grundlæggeren dr.med. Hübertz været med til at indføre og praktisere de nye behandlingsmetoder for åndssvage. De gik ud på, at man skulle beskæftige dem, så meget det lod sig gøre, og i det hele taget behandle dem som almindelige mennesker. Muligvis har arbejdet været for hårdt og patienterne for vanskelige, thi allerede i 1859 skipper han anstal-

ten. Han må have begyndt at føle sig træt, thi han var jo også nu midt i halvtredserne, og han havde arbejdet hårdt hele sit liv. Men allerede i 1856, nærmere bestemt 15. maj, har han efter ansøgning fået bevilget to måneders rejsetilladelse til udlandet, »for ved en badecur a søge sit noget nedbrudte helbred retableret«. Han trængte faktisk til en god ferie udenlands. Det var kun de allermest velfunderede, der kunne tillade sig det dengang; og det forudsatte, at han fik fri af enkedronningen. Men det gjorde han igen i 1861, hvorpå ægteparret begav sig til Menton. Her hvor han skulle have restitueret sig, så han kunne vende hjem som et nyt menneske, indtraf den tragiske ulykke, at han afgik ved døden 19. december. Da de praktiske problemer omkring en hjemtransport har været for store for enken, valgte hun at lade afdøde begrave i Menton.

At Johan Peters uventede død også kom som et chok for Caroline Amalie er givet; hun satte megen pris på ham, hvilket bl.a. fremgår af det brev, hun sendte ham i anledning af hans sølvbryllup 6. juli 1855. Det lyder i al sin helhed således:

»Herr Justitsraad Jakobsen!

Modtag De og Deres kjære Frue mine varmeste Lykønskninger til denne Dag, og lade Dem begge endnu opleve de næste 25 Aar, end lige saa velbefindende som i dag. De vil tillade mig at bringe denne Gave, som Frøken Rosen giver Dem i mit Navn, og ved dets Brug, skjænke mig en venlig Tanke! Gud velsigne denne Dag! Velvilligst Caroline Amalie. Sorgenfri, den 6. Juli 1855.«

Gaven, som hofdamen frøken Rosen medbragte, var et sæt kakaokopper med påtrykte billeder af Frederik VII og Frederiksborg slot. En ny og fin teknik, som lige var taget i brug. Caroline Amalie tænkte ikke blot på dem, hun kunne lide i levende live, nej hun testamenterede også smukke ting fra sit bo til Justitsrådinden – således arvede og kvitterede Marie Jacobsen for en porcelænskrukke med blomster samt for en ring. Hvor disse ting gik hen, og hvordan de nærmere så ud, ved vi desværre ikke.

Jære Juffiirraad Jakobson.

Maa dog da, og Dronn Hærs færd i mine sønnes
Lyflausthøier til Dronn Dag og lade dem bære min
og dem da mig 25 Aar, end lige saa velbesindede som
idag. Da vil tillade mig at bringe Dronn Hærs
sønne færd i Dronn Hærs sønne Hærs, og med
dette Brev i Hæns mig en venlig Tante.

Giød vellykke Dronn Dag.

Konjunktur
Dan 6 Juli 1855.

Almælligst

Carolina Amalia.

Dronning Caroline Amalies lyk-
ønskingsbrev til livlæge Johan
Peter Jacobsens sølubryllup,
(ledsagerbrev til Frederiksborgkoppen).

Den naturlige viderefører af den Jacobsenske tradition i København var nu Carl Theodor Emil Schou; det er derfor rimeligt at se, hvad der hændte ham, efter at han var blevet gift i 1847. Naturligvis indvirkede Tre-årskrigen også på Schou, hvor alle blev tilskyndet til at gøre en ekstra indsats. Han kom således i 1849 og '50 til at fungere som overlæge og virkede som sådan til sidst ved lazaretterne i Flensborg og Glücksborg. For sin gerning dér, modtog han, på kongens fødselsdag 6. oktober 1850 lige efter fjendtlighedernes standsning, Dannebrogskorset. Der var vist mange militærfolk,

der den dag blev dekoreret! I 1854 søgte han som underlæge ved 16. bataillon en vacant overlægepost – og han havde de bedste kvalificationer og anbefalinger fra stabslægen: »Dygtighed, Samvittighedsfuldhed, Orden og Nøjagtighed ----«: Men han fik ikke stillingen!

Nå ja, man kan jo heller ikke avancere første gang, man søger om det; der var jo mange om det, f.eks. alle de læger, der ligesom Schou selv mente, at de var særlig kvalificerede, fordi de havde stået rædslerne og strabadserne igennem under koleraepidemien i 1853. Da det stod værst til, havde Schou således ikke været af tøjet i 3 døgn! Hvis man kunne klare den – og vel at mærke med livet i behold – kunne man klare alt, mente ansøgerne og myndighederne – med rette! Alt imens opbyggede Schou en stor og betydningsfuld praksis med fast tilknytning til København; nogle af disse patienter var, som vi siden skal se, almindelige borgere med snobbede honnête ambitioner, andre var trofaste og elskelige mennesker som han selv. Det kan her nævnes, at han ved en bestemt lejlighed senere i sit liv modtog en sølvpokal fra Københavns malersvende med inskriptionen: »Til lægen og

Læge Carl Theodor Emil Schou.

menneskevennen Carl Schou«. Bægeret, der opbevarede i Domus Medica, gik til grunde under 2. Verdenskrig.

I disse år forøgedes hans og Emilies familie planmæssigt: Kristine Erika Elise blev født 1853, Maria Caroline Jensine i 1855. Disse to piger vil vi senere møde i afsnittet om Reimerne i Jylland, og især i afsnittet om Reimerne i København. Dernæst fik han sønnen Carl Theodor Emil i 1857, der blev læge i Hobro, men døde allerede i 1887 som morfinist. Han siges at have været meget køn, men giftede sig aldrig. Han havde dog en datter ved navn Ingeborg, der blev gift med en mand ved navn Petersen. De arvede en del familieklenodier, bl.a. Just Holms maleri af den unge Emilie fra 1847. Da Petersen blev enkemand, formøblede han alle disse ting for at kunne købe sprit til eget forbrug. Endvidere havde Carl og Emilie Schou sønnen Johan Peter fra 1860 – han blev dansk jurist, altså exam.jur. Udover disse 4 børn havde familien også Carls gamle moder Erika boende som enke i en årrække.

Den 5. januar 1857 ansøger Carl Schou, der nu er underlæge ved 16. infanteribataillon, om den ledige overlægepost i armeen, dog kun hvis den bliver i København. I ansøgningen til kongen skriver han, at han *vil* forblive i København, fordi han har en stor familie, der ikke kan leve af en overlægegage, hvis han samtidig må bo i provinsen, og så vil han for alt i verden ikke opgive sine københavnske patienter. Samtidig med denne formelle ansøgning skriver han et bønsskrift til stabslægen, der altid har været ham venligt stemt, hvori han kommer med nogle betragtninger over det at være underlæge: Det er ikke af forfængelighed, han ansøger! men »fordi der har været talt og skrevet så meget om denne forunderlige titel 'Underlæge', jeg har aldrig tænkt på Titlen, men altid troet, at naar man fik betalt et Embede, kunde man ogsaa være Titlen bekendt: Men Professoren kan aldrig troe, hvor en saadan Benævnelse skader i den private Praxis: Folk kunne ikke tænke sig, at en Mand, der er 40 Aar gammel og ellers har et ganske agtet Navn, vedblivende skal være Underlæge«. Videre skriver han, at der i alt kun er tre cand.med'er, der har karakteren Laudabilis, hvoraf de to andre er blevet overlæger. Jo, dette bønsskrift hjalp, i april 1857 blev han overlæge; men kun karakteriseret!

Samtidig med at han blev udnævnt, benyttede han lejligheden til at flytte endnu engang, nemlig til Købmagergade 55 – blot for forandringens skyld. Huset er nu revet ned. Her boede familien til 1867. I januar 1862 må Schou endnu engang ansøge Kongen »om det ledigblevne Overlægeembede i Armeen, hvis dette bliver at besætte i Københavns garnison«. Schou ønsker altså at slette ordet 'karakteriseret' af sin titel. I sin ansøgning

påpeger han, at han i 1858 fik anciennitet som en overlæge. Grunden til at han fik denne tildelt, er den, at han flere gange ikke har søgt overlægestillingen, som ville blive at besætte i provinsen; men at han derimod har ventet med at søge til denne gang, fordi han ved, at der er en ledig stilling i København, således at han kan bevare sin praksis i København.

Hvad er det da for patienter, han nu i 1862 ikke for alt i Verden vil miste og svigte i København? Og som ikke kunne opvejes af nogen som helst i provinsen? Og hvis endelig det værste skulle være sket, at han havde fået en stilling dér, kunne han jo, hvis det havde været stramt med økonomien, have taget familien med sig. Det var såmænd familien Prins Christian af Glücksborg fra det Gule Palæ i Amaliegade. En familie, der i henseende til trofasthed, ukunstlet beskedenhed og ligefrem elskelighed, overgik selv Carl Schous. Siden hvornår har han da blandt sine patienter kunnet regne landets tronfølger, hans smukke, kloge og gode hustru Louise og deres kære senere så verdensberømte børn, ja vel Danmarkshistoriens mest navnkundige kongebørn? Alt tyder på, at han 'arvede' tronfølgerfamilien, efter at svogeren Johan Peter Jacobsen døde i 1861. Man kan endelig også spørge, hvorfor Schou ikke i sin sidste ansøgning til Kongen skriver, at han blandt sine patienter havde landets tronfølgerfamilie? Nå – jo en læge var jo mht. sine patienter underkastet tavshedspligt; og det er jo heller ikke givet, at *de* patienter var nogen anbefaling i Frederik VII's øjne. I det hele taget var Prins Christians ikke omgærdet med megen blæst eller opmærksomhed i det nationalliberale København på daværende tidspunkt. For fuldstændighedens skyld skal nævnes, at også Louises fader landgrev Vilhelm af Hessen-Kassel og hendes broder prins Frederik hørte til Schous patientkreds. Hvorvidt Schou får den ansøgte overlægestilling vides ikke – det nævnes ingen steder; men det kan næsten også være underordnet nu. I 1862 får han nemlig sit titelkompleks løst, ved at han også overtager sin afdøde svoger Johan Peter Jacobsens embede som læge ved enkedronning Caroline Amalies hofetat. Videre frem går det med hastige skridt. 15. november 1863 dør Frederik VII, og han øjner ved Christian IX's tronbestigelse nye embeder; i hvert tilfælde søger han tre uger efter sin afsked fra Militæretaten – og får den.

Vi ser endvidere i bevarede breve, at Carl Schou med stor påpasselighed følger sine patienters ve og vel: I 1862 4. september da Enkedronningen skal på en længere rejse til udlandet på over en måneds varighed og derfor har anmodet Schou at ledsage hende, anbefaler han i sit sted en anden meget dygtig og anset læge Dr.med. Hempel, som i øvrigt assisterede Justitsråd Jacobsen under et af krigsårene, til at tilse tronfølgerfamilien om dette

måtte blive nødvendigt, idet Schou dog håber, at der ikke skal indtræffe noget sygdomstilfælde blandt det høje herskab. Brevet slutter med, at Schou meget allerunderdanigst, men dog familiært, sender sine lykønskninger til Prinsesse Louises fødselsdag 7. september. Både i dette brev, samt i et fra 21. april 1872 beretter, diagnosticerer og kommenterer Schou den kongelige families forskellige sygdomstilfælde: »Prins Wilhelm havde en tandbyld, som blev 'ordnet'; prins Valdemar er noget bleg 'men det kommer vel af Væxten'; den 1½-årige Prins Christian [X] er elskværdig og munter; mens Prinsesse Thyras tilstand er særdeles alvorlig, og at man med Guds hjælp må afvente 'Krisen'«.

Nytårsdag 1864 meddeles det Schou, fra Hofmarskallatet, at det ved reskript har behaget Hans Majestæt, at han fra nu af skal føre tilsyn med de syge ved Hof- og staldetaten, og at den hidtilværende hofmedicus blot skal overdrage ovennævnte personale til Hr. Doctoren. Den 8. januar 1864 – forøvrigt den samme dag, hvor Kongen for første gang blev bedstefader – udsteder denne endnu et reskript om, at det har behaget ham allernådigst at udnævne hans velbyrdighed overlægen til hofmedicus. I den anledning skal Carl Schou nu have en ny uniform! Til daglig er våbenfrakken mørkeblå med en række knapper, på kraven en kant af blade og æskulapstaven i bladkrans, på opslagene en bladkant, dertil trekantet hat med kokarde eller blå militær hue, endvidere kårde eller dolk og almindelige mørkeblå benklæder. Til galla er det den samme våbenfrakke, men altid trekantet hat, kårde og mørkeblå eller hvide benklæder med guldstriber.

Vi ser, at noget af det første Christian IX gør, efter at han har bestegit tronen, er at honorere sin familielæge for dennes trofasthed – på trods af at de politiske uvejrsskyer mod syd så allermest sorte ud netop omkring nytår 1864. Samme dato – den 8. januar – bliver Schou også titulær professor. Ja, og så gik dagene i de næstfølgende år på bedste måde, efter det faste skema og de borgerlige retningslinier til alles tilfredshed. På sin sølvbryllupsdag den 26. maj 1867 finder Kongen det endnu engang på sin plads at betænke sin hoflæge, og det gør han ved på denne dag i et reskript at udnævne Schou til etatsråd med indplacering i 3. rangklasse, 9. grad, hvorefter han i 'sæd og gang' skulle respekteres. Nu kunne den gode Schou ikke mere klage over, at patienterne undgik ham, fordi han ikke havde nogen titel. Efterspørgslen bliver faktisk så stor, at han i Vejviser og på visitkort må skrive fast træffetid, nemlig fra kl. 9.30 til kl. 6. Man må håbe, at der ikke har været flere konsulanter, end at de kunne klares på 8½ time om dagen, thi ellers må han da være blevet slidt op. Samtidig flyttede familien nu hen i et mere standsmæssigt kvarter, til det miljø Emilie var vant til, nemlig til Kronprin-

sessegade 36 – nabohuset til det hun boede i for 20 år siden. Huset hører til den gode gedigne type fra 1820'erne. Desuden havde huset den ubestridelige udmærkelse, der gav det en vis air, at Weyse havde boet og virket i det fra 1825 til sin død i 1842.

For at vende tilbage til den store dag i 1867, den 26. maj, så anvendte den nysudnævnte etatsråd den straks til at indskrive sine døtre Kristine og Marie på Vemmetofte kloster; de flyttede dog aldrig derned, dertil var de alt for foretagsomme; men de modtog da en

årlig hævning. Schou tog dog også udnævnelsen fra den humoristiske side: En morgen da hans nevø Johan Peter Reimer trådte ind i stuen til ham, lå han på gulvet med en vis legemsdel i vejret og rodede efter sin kraveknop, han rodede dog videre og modtog nevøen med ordene: »Så nu kan du se hvordan en etatsrådsrøv ser ud«! Det var dog ikke alt sammen lutter idyl, idet svigerinden Marie Jacobsen, der oven i købet som enke i en årrække boede hos Schous i Kronprinsessegade, blev mopset og misundelig over, at hun kun var justitsrådinde, medens Emilie nu var etatsrådinde. Som sagt boede hun der kun nogle år. Ellers var familien ret så talrig, idet der foruden de allerede 4 nævnte børn også boede Carl Schous 6 år ældre ugifte søster. Til opvartning havde disse 8 mennesker en kammerjomfru, en kokkepige og to stuepiger.

I 1867 modtog Schou yderligere bevis på, hvor højt kongefamilien værdsatte ham, idet han af kongeparrets hjemfarne børn modtog de respektive landes ordener som en erkendtlighed for den gode pleje, de havde modtaget som små. Således fik han i februar den russiske St. Stanislav-orden og i oktober den græske Frelser-orden. Men fik da ingen engelsk orden? Nej,

*Kronprinsessegade 36,
læge Carl Theodor Emil Schous hjem (og Weyses).*

Emilie Schou.

og det må alene tilskrives Dronning Victorias instinktive uvilje mod alt dansk!!

I maj 1871 efter kronprins Frederik var blevet gift med den svenske kongedatter, og Schou også var blevet hoflæge for hende og hendes børn, fik han også den svenske Nordstjerneorden. Samarbejdet mellem Schou og kronprinsesse Lovisa var ikke altid det allerbedste, hvilket skyldtes forskelligt gemyt og sind: En dag da prinserne Christian og Carl gik og snottede og var forkølede på anden måned, og alle farmakopeens midler var prøvede og forsøgte uden resultat, havde livlægen endnu et mikstur i baghånden, som han gav prinserne i et sidste forsøg; i stedet for optimistisk at afvente resultatet sagde Lovisa: »Og hvad vil De så gøre, hvis det heller

ikke hjælper?«. Hvortil Schou opgivende svarede: »Så Gud velsigne dem, Deres Kongelige Højhed«. Det var for meget for Lovisa, og hun forlangte, at Schou måtte give en officiel undskyldning.

I 1872 kunne Carl og Emilie fejre deres sølvbryllup i en smuk harmonisk atmosfære – i hvert tilfælde den ene dag. Carl Schou var efterhånden ikke helt ung længere, og han havde også arbejdet flittigt og målbevidst hele sit liv; han tog den fornuftige, men ret usædvanlige beslutning at lade sig rigtigt og officielt pensionere med virkning fra 1. november 1874. Som afskedsgave havde Christian IX forinden udnævnt ham til Dannebrogsmænd. For effektivt at kunne sige farvel til alle patienterne fraflyttede familien Kronprinsessegade for at bosætte sig i landlige omgivelser, nemlig på Strandvejen nr. 35. Det var endnu ude på landet dengang; men i dag er det på Østerbrogade på hjørnet af Landskronagade. Herude i fred og ro tilbragte Schou sine sidste tre år, idet han døde 22. januar 1877.

Enken Emilie var nu familieoverhoved for de 4 hjemmeværende børn, og for svigerinden frøken Schou. I længden har de nok boet for langt ude på landet, så i 1884 flytter de igen ind til byen – denne gang til det i klunkestil nybyggede fashionable indre Østerbro i Rosendalsvej 7, mellem Slagelsegade og Willemoesgade. Emilies sønner var efterhånden flyttet til provinsen, men Kristine og Marie, der havde uddannet sig til lærerinder, boede hjemme, ligesom svigerinden. Denne ordning har nok ikke været god i længden, thi tre år efter flytter moder og døtre de få 100 metre hen til Lipkesgade nr. 28, hvor Emilie kort tid efter dør den 10. januar 1887.

Kristine og Marie Schou.

Vi vil som sagt siden hen høre mere om Kristine og Marie Schou og deres hyppige samkvem med deres fætter Johan *Peter* Reimer, men lad os her lige føre deres liv á jour. Efter at deres moder Emilie er død i 1887 flytter søstrene herefter til Strandvejen 81 ude nord på i retning af Hellerup i friske og rolige omgivelser, men stadig i Københavns kommune (Udenbys Klædebo, matr. 148 A). Huset bestod af kælder, stue, 1. sal og kvist. Og i stueetagen og 1. salen lejede søstrene sig ind, hvor de fungerede som privatlærerinder. Ganske vist var de kun 36 og 34 år og raske, men når man havde økonomiske muligheder for at ansætte et tjenestetyende, og at man altid har været vant til at have den slags, så gjorde man det. Hun var en 40-årig ugift pige fra landet ved navn Margrethe Frandsen. Selvom de fraflytter denne adresse i 1892 er søstrene blevet så glade for dette kvarter, at de forbliver her, ja de flytter endog længere mod nord, nærmere bestemt til Hellerup i Gentofte kommune. Og alt ser ud til, at de forblev her, indtil de døde i 1920'erne. De var som nævnt uddannede lærerinder, om dog ikke seminariuddannede. Sammen med en frøken Trolle grundlagde de 1892 Hellerup Skole på Hellerupvej 11 og blev dermed skolebestyrerinder for denne pigeskole. Den nuværende skolebygning er dog fra 1904; den findes endnu og benyttes nu af Bernadotteskolen. Skolen blev benævnt skovtroldeskolen og er kendt for, at mange senere navnkundige kvinder inden for uddannelse o. lign., har trådt deres barnesko dér. Og Marie og Kristine var enormt stolte af deres initiativ og værk, idet de aldrig undlod at proklamere, at de var med til at »bygge Hellerup op«.

Kapitel 18

For en ordens skyld lad os runde dette delafsnit af med at se på, hvad der hændte kirurg Peter Jacobsens øvrige børn – så vidt det lader sig vide. Johan Peters enke Marie døde 18. december 1889. En del af boet var allerede overgået til Schouerne, som senere overdrog en del deraf til nevøen Johan Peter Reimer. Hans og hans moder Maria Wilhelmines historie vil senere blive fortalt i sin rette sammenhæng.

Datteren Elisabeth Eleonora Jacobsen har så vidt vides ikke spillet nogen rolle i familien, hvorfor vi betragter hende som et ubeskrevet blad. Sønnen Fritz Conius Ernst bosatte sig i Berlin; medens en anden søn – Christian Gottlieb blev ansat ved Kongsberg sølvminerne i Norge som kgl. Rustmester. Vedkommende havde døtrene Dagmar, der blev gift i Finland med én Hr. Anstén; dette bevirkede, at hun blev så finsknationalistisk, at hun spyttede efter den russiske kejserfamilie i Det Kgl. Teater i København. Hendes søster hed Emma, der blev gift med en sagfører Niels Christian Schandorff i Svendborg. Med hensyn til Theresia Mathilde kan vi sige, at hun senere blev gift med en Hr. Klein og fik børnene Karl og Anna, der blev gift Albrechtsen. Disse familier boede ved århundredets slutning i København. Hvad der hændte Carl Diderich, efter at han havde forladt Hellebæk, er desværre uden for vor kundskab. Men på trods af denne uvidenhed, kan vi i det store hele fastslå, at familien Jacobsen og kirurgens børn klarede sig pænt her i livet. Man kan sige, at de hørte til den kategori af mennesker, som det gik fremad fra generation til generation.

*Foto fra ca. 1870 af lærer Ernst Frederik Reimer sammen med sine fem børn:
Fra venstre Anna, Frederik, Emilie, Peter og Sofus.*

Reimerne i Jylland

Ernst Frederik Reimer

Skolelærer, degn og kirkesanger

* Mygind 2/7 1822

† Gudum 31/7 1890

Maria Wilhelmine Jacobsen

* Hellebæk 16/10 1821

† Gudum 27/2 1859

Gift i Frue Kirke i København 28/7 1846

Johan Peter Reimer

Godsinspektør

* Gudum 1/6 1847

Øvrige børn: **Carl Sofus Thomas Reimer** * Gudum 22/9 1848 - † Horsens begravet Gudum 5/10 1883
Anna Christine Reimer * Gudum 5/8 1851 - † Aalborg 15/11 1910
Emilie Frederikke Reimer * Gudum 22/8 1853 - † Horsens 13/6 1902
Ernst Frederik Reimer * Gudum 28/4 1855 - † Aalborg 16/12 1930
Marie Jeannette Elisabeth Reimer * Gudum 11/4 1858 - † Gudum 11/5 1859

Kapitel 1

Lindenberg slot set fra syd.

Kilde: Danske Slotte og Herregårde, red. af Aage Rousell, Hassings forlag, 1966.

Vi har nu i de fire første afsnit set og fulgt Ernst *Frederik* Reimers ophav, og vi har set hvad og hvem, Maria *Wilhelmine* kommer af. Vi forlod dem, da de var blevet gift i Vor Frue Kirke i København den 28. juli 1846. Som før beskrevet var Ernst *Frederik* i efteråret 1845 blevet 'kaldet' til at være skolelærer, degn og kirkesanger i et sogn langt væk fra alting. Det hedder Gudum og ligger i Fleskum herred sydøst for Aalborg i vilde, barske og uvejsomme Himmerland. Det var noget helt andet end København med dets fristelser og muligheder på godt og ondt. Og det var noget helt, helt andet end det smilende og fredfyldte Hellebæk, hvor Maria *Wilhelmine* jo var vokset op. Men de var blevet gift, og hun havde naturligvis været nødt til at følge sin ægtemand, og hun vidste jo, at han efter at have fået kald dér, at det var dér,

de skulle bo, så der var ikke noget at stille op, selvom det måske ikke var 'lykken'.

Gudum ligger godt 15 km fra Aalborg, men det er alt andet end by, der præger sognet. Det gennemskæres sydfra af Romdrup å, Lindenberg å og Gudumlund Kanal. Kanalen blev anlagt i 1770'erne til afvanding og dræning af de meget store kærstrækninger, der gjorde de omkringliggende marker til et morads, der den største tid af året stod under vand. Den østlige del af sognet er præget af eng- og mosejord, mens den vestlige, hvori kirkebyen ligger, er ret bakket og bølgeformet med enkelte større kalk- og kridtbanke. I kirkebyen ligger, som navnet siger, kirken, præstegården og skolen. I sognet ligger desuden Gudumlund med endnu en skole, kro og hovedgård, der dog nu siden 1798 hører under Lindenberg gods, som vi siden skal høre meget mere om. Lidt nord for Gudumlund ligger den ucharmerende fabrik, Gudumholm, der er et kombineret teglværk og kalkbrænderi.

I 1855 bor der 776 mennesker i sognet. Udover landbrug, som selvfølgelig er hovederhvervet, beskæftiges en stor del arbejdsfolk ved Gudumholm fabrik og ved den dermed forbundne tørvegravning. Gudumholm kalkbrænderi er anlagt på et meget bekvemt sted, midt imellem kridtbanke, hvor kalken brændes, og en gold, hård tørvemose, hvis tørvebrændsel både benyttes til kalkbrænderiet og teglværket. Gudumlund Kanal blev anlagt i slutningen af 1770'erne af kammerherre, stiftamtmand over Fyns stift, Friedrich v. Buchwald til Gudumlund. Denne stiftamtmand, der havde indført store forbedringer på selve godset, søgte tillige ved sin hovedgård at stifte en regulær fabriksby, idet der, udover de to nys nævnte værker, også blev anlagt et linnedvæveri, et blegeri og et garveri. Gudumlund er en meget gammel hovedgård, der kan regnes tilbage fra Valdemar Atterdags tid. Efter at have tilhørt diverse uradelsslægter, Viborg domkapitel og Kronen, blev den overtaget i 1674 af den foretagsomme, fremskridtsvenlige og vindskibelige holstenske slægt von Buchwald. Denne slægt ejede Gudumlund til 1798, hvor greveslægten Schimmelmänn til Lindenberg erhvervede hovedgården for 180.000 rdl. Hermed kom hele Gudum sogn ind under Grevskabets jurisdiktion. Heinrich Ernst Schimmelmänn, som jo var foretagsom, hvilket vi så i Hellebæk, fortsatte ufortrødent med fabriksvirksomheden. Han forsøgte sig endog med et glasværk, saltværk, og sæbesyderi, en kemisk fabrik og en stentøjs- og facancefabrik. Men som sagt, var det kun teglværket og kalkbrænderiet, der viste nogen levedygtighed. Da Schimmelmänn overtog Gudumlund, blev det en forpagtergård; men ingen af forpagterne, der som regel kom fra Tyskland, kunne klare sig her landboøkonomisk. Det hjalp

Gudum kirke set fra sydøst.

Kilde: De danske Kirker, redigeret og fotograferet af Erik Horskjær, G.E.C. Gads Forlag, 1968.

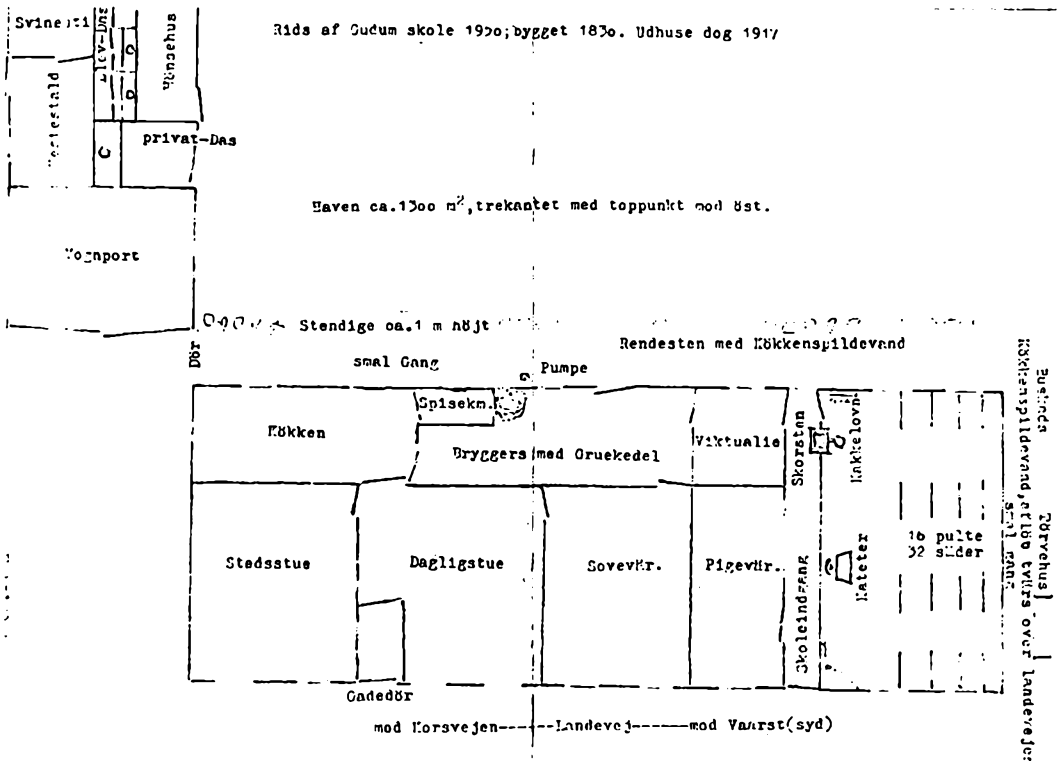
dog, da ca. 100 tdr. land tørvegrave blev kultiveret og opdyrket, og dermed blev lagt ind til landbrugsjorden.

I Gudum ligger sognets gamle landsbykirke. Den ligger på en høj bakke, og den består af romansk apsis, kor og skib og et højt sengotisk tårn og sakristi, der har været ligkapel for slægten Buchwald. De romanske afsnit er opført af granitkvadre. Altermaleriet er nævneværdig, thi det er en 1700-tals kopi efter den italienske renæssancemaler Andrea del Sarto's Maria med Kristi lig.

Dette var stort set de ydre omgivelser, der modtog det unge nygifte skolelærerpår. Og man kan ikke sige, at det lyder tillukkende for den unge Maria Wilhelmine. Ernst Frederik har nemmere kunnet forlige sig med omgivelserne og vilkårene. Måske har greve Schimmelmann fra Hellebæk haft en finger med i spillet, da skolelæreren skulle kaldes. Som øverste jurisdiktionshaver, jordbesidder med hvad dertil hører af kaldsrettigheder som skolepatron, har han, da skolen stod og manglede en lærer, haft den unge nyuddannede privatlærer Reimer fra Hellebækgård i tankerne! Men vi ved det ikke, og hvis det er tilfældet har højst sandsynligt et lavererangerende medlem henledt grevens opmærksomhed på den unge lærer.

Kapitel 2

Men der var så selve skolen i Gudum, hvor det var hensigten, at læreren med familie skulle bo. I Gudum kaldes den konsekvent 'Degneboligen'. En skolelærer kunne nemlig dengang, dvs. efter skolelovene fra 1814, også blive degn for præsten. Han overtog de funktioner, som lige fra middelalderen tilkom den gejstlige degn. Og hvad indebar så det? Jo, han var sognepræstens nærmeste medarbejder. Som kirketjener sørgede han for ringning med kirkeklokken, han bad ind- og udgangsbøn, ledede menighedssangen

Grundplan over skolen i Gudum.

og holdt kirke og kirkegård i orden. Endvidere deltog han i ungdommens oplæring i kristendomskundskab. Efterhånden som de gamle degnestillinger blev ledige, skulle den i 1814 indførte skolekommission med præsten som formand, udpege en af sognets lærere til fremtidig at varetage stillingen som kirkesanger og fører af kontraministeralbogen, lig den alternative kirkebog.

Vi ser, at Ernst *Frederik* blev kaldet til alle nævnte funktioner, selvom han ikke havde haft sang på seminariet, så mente man altså godt, at det kunne gå an. Eftertiden har udspremt det rygte, at han havde sådan et smukt organ.

Uret som stod i stadsestuen i Degneboligen.

Hvordan gik den daglige dag så for de nygifte?? Han havde ikke langt til arbejde, thi selve skolestuen, der er på 1.919 kubikfod, ligger i selve Degneboligen. Og om søndagen har han heller ikke langt til arbejde, da kirken ligger lige overfor. Ernst *Frederik* underviste i retskrivning, geografi og fædrelandshistorie, og til det brug er skolestuen forsynet med tre landkort. Derudover har der selvfølgelig også været pegepind og spanskrør. Af sine foresatte: Skolekommission, præst etc. får den unge lærer, der efterhånden bliver ret sat i embedet, prædikaten: Meget duelig, flittig og meget sædelig!!! Og det er jo godt at vide, nu vi har kendt hans fader!! Og han var jo også en nydelig præsentabel mand med regelmæssige træk og et smukt velplejet hageskæg. Som midaldrende fik han også pondus og blev statelig i sin velklædthed.

Og det må hans unge hustru også have været godt tilfreds og fornøjet ved. Hun var jo både blid og yndig med sine lange slangekrøller, og så havde hun et elskeligt sind. De har ikke ligget på den lade side, for allerede 1. juni 1847 får de deres førstefødte. Han bliver opkaldt efter sin moders æld-

ste broder, gulfader og værge, livlægen Johan *Peter* Jacobsen, nemlig Johan *Peter* Reimer (ane nr. 4). Som faddere er indforskrevet præstens kone, madam Olsen, folk fra Fabrikken herunder lægen dr. Vogler og en forpagter fra godset Løvendal. Det ligner gentagelser fra tidligere generationer. Og det er også folk fra samme kreds og fra samme miljø, der er faddere til de senere børn.

Deres næste barn bliver allerede født 22. september 1848 og bliver døbt Carl *Sofus* Thomas Reimer. Af anstændighedsgrunde får han sin ulyksalige farfaders navn Thomas; men hans kaldenavn er dog *Sofus*.

På denne tid går det godt: I 1850 har de hele fire tjenestefolk samt en lille plejedatter på 13 år boende. Degneboligen er også stor nok til at kunne huse alle disse mennesker. Den er opført i 1830 og består af fire værelser, køkken med spisekammer, bryggers og viktualie. Sammenbygget med privaten ligger skolestuen med 16 pulte med i alt 32 sæder. I haven er der en sidelænge med vognport, hestestald, svinesti, hønsehus, samt et privat-das med et hul og et elev-das med to huller. Endvidere et tørvehus i haven, buskadser og stendiger. Sjovt nok løber spildevandet fra køkkenet ud i en rendesten og videre tværs over landevejen til nærmeste grøft. Det har ikke set godt ud.

Det næste barn kommer til tre år efter; det er Anna Christine Reimer, født den 5. august 1851. Så går der yderligere to år, førend Emilie Marie Frederikke Reimer bliver født 22. august 1853. Næste barn er Ernst *Frederik* Reimer den 28. april 1855. Han bliver også altid kun kaldt Frederik.

Alt dette har måske været lidt hårdt for moderen Maria Wilhelmine. Der er noget – økonomisk og helbredsmæssigt og måske også noget mere – der ikke er, som det skal være, thi hun skriver til sin ældste broder i København Johan Peter for at beklage sig. Vi ved ikke nøjagtig, hvad hun skriver, men vi ved, hvad han svarer hende. Den 11. februar 1855 skriver han:

»Min kjære Marie!

Det har gjort os alle her saa inderligt ondt at modtage et saa forstemt Brev fra Dig, min kjære, bedste Søster! Som det Du sidst tilskrev mig; vi var alle bekjymrede paa dine Vegne, men vi haabe at det mere ere Tidernes Tryk og, som vi ogsaa formode, at du er paa gode Veie, der gjør dig saa nedstemt; thi de sygelige Tilfælde, Du klager Dig over, min gode Tøs! er dog ikke af saadan Betydning, at de kunne saaledes berøve Dig, som mig af Dit Brev synes, Din glade, Gud-hengivne Stemning og Tillid. Vi have talt om Midler til at hjælpe lidt paa det Materielle, og saaledes er jeg bleven enig med Schou, der hidtil har besørgt en Deel af min Praxis hos Dronningens Folk, hvorfor jeg,

som Du maaske veed, betalte ham 100 rdl, at jeg igjen overtager disse Forretninger, hvorved jeg sættes i stand til at yde dig en fremtidig Hjælp af 100 rdl aarlig. – Du kan jo nok tænke min kjære Marie! at jeg, naar vor Herre giver mig Kræfter og Evne til det, vil hjælpe Dig og Reimer med Eders kjære Børns Opdragelse og Underviisning saa meget som jeg formaar; De ere mit Hjerter ligesaa nær, som de andre af vor Familie; men naar jeg hidtil ikke yttrede mig for Dig i denne Retning, saa var det, fordi de endnu vare saa smaa og fordi jeg anvendte det jeg kunde disponere over i andre lignende Retninger. Dertil kom ogsaa at jeg ved vor sjældnere Correspondance ikke altid fulgte med Dig i dit stille, siirlige Hjem og jeg saaledes blev uvidende om meget, som Dit Brev nu har klaret for mig.- Skriv mig nu snart til om, hvorledes Du legemligt befinder Dig, eller beed Reimer at gjøre det.- Hvad jeg i mit forrige Brev proponerede Dig, at tage et Tyende til, hvis Løn jeg skulde betale Dig, er udenfor den Dig her tilsagte Hjælp; en anden Proposition kan jeg kun betingelsesviis gjøre Dig; Marie mener, at det gaar ikke, men jeg vil dog ikke afvise det før jeg har hørt Din og Reimer Mening derom. Sagen er denne: Glarmester Kolling her i Byen, som var gift med en Datter af Vildthandler Bøytler paa Østergade, hvilke Familiers Doctor jeg er, har en eneste nu confirmeret Datter, ---- «.

Johan Peter foreslår, at hun kan komme til Gudum og gøre nytte, selvom hun har smånykker og er forkælet, da hun trænger til adspredelse. Hvad det ender med, ved vi ikke, thi anden halvdel af brevet er gået tabt. Men, vi ser, at Maria Wilhelmine trænger til hjælp hos en professionel. Hun har det ikke godt fysisk, og økonomien halter, dels på grund af lærerlønningens størrelse, og dels på grund af de mange børn, som forældrene godt vil give en god opdragelse og uddannelse. Der er én ting, der er godt ved dette brev, og det er, det ikke forekommer, at Ernst *Frederik* bliver holdt udenfor disse problemer. Man kan på en mærkelig måde ane – mellem linierne, at familien i København beklager og synes det er uheldigt, at Maria Wilhelmine nu har bosat sig i det fjerne mørke Jylland!!!!

Kapitel 3

Hvad det ender med, kan vi kun gisne om, for umiddelbart ser det ikke ud til, at de basale problemer er løst hermed. På trods af en tiltagende svaghed får hun endnu et lille barn, nemlig lille Marie Jeannette Elisabeth Reimer, den 11. april 1858.

Desværre er den lille pige svag og sart, og vi ser, at hun dør af krampe kun godt et år gammel den 11. maj 1859; hun bliver begravet 14. maj.

Men, som om det ikke er nok at sørge over: Den lille familie bliver brutalt revet ud af sin grundfæstede lykke og stabilitet – i så høj grad, at ingen af medlemmerne stort set kommer over det, i alle fald vil de være mærket af det resten af livet, eller deres liv vil være skæbnebestemt heraf derefter. Som vi ved, var klimaet i Himmerland barskt og voldsomt i modsætning til det blide Nordsjælland. Den lille Degnebolig har måske heller ikke været den mest gennemisolerede. Og seks barnefødsler på 11 år har måske også lige været i overkanten for den sarte og yndige Maria Wilhelmine med de blide sagtmodige øjne. Under alle omstændigheder får hun tuberkulose eller svindsot, som man sagde dengang, og dør i en alder af kun 37 år den 27. februar 1859. Det sker således blot ti måneder efter, at datteren Marie er født, og tre måneder før denne dør. Måske har der været et sammenhæng mellem disse to dødsfald. Ingen har kunnet tage sig af den lille pige. Selvom hendes død har været sorgeligt, er det dog slet ikke kommet op på den ubærlige sorg, moderens bortgang afstedkom.

Hele den lille familie har været utrøstelige, ægteemanden og alle de små børn fra 11 til 4 år har været påvirket af det resten af deres liv. Sorgen har

*Maria Wilhelmine Reimer, født Jacobsen.
Man ser, at sygdommen har sat sine spor.*

været så gennemgribende, at skolen i Gudum måtte lukke i hele 19 dage – dels som en slags 'landesorg', og dels fordi enkemanden simpelthen var så meget ude af den, så han ikke var i stand til at undervise. Sorgen spredte sig helt til København til afdødes søskende, ja helt til Landets højeste kredse. Vi ser således, at dronning Caroline Amalie skriver et kondolencebrev til afdødes broder, justitsråd og livlæge Johan Peter Jacobsen. Dronningen skriver:

»Herr Justitsraad Jakobsen,

Inderlig beklager jeg Deres store Tab! Maatte denne Sorg ei bidrage til at sætte Deres fuldkomne Helbredelse endnu længere ud! Naar De skriver til Deres afdøde Søsters Mand vil De bevidne ham min hjerteligste Deeltagelse. Ogsaa til frue Skov [Emilie] vil De sige fra mig hvor meget jeg tænkte paa hende. Alt i Aftes skulle De have havt disse Linier, men da jeg netop havde begyndt kom Boisen [Grundtvigs svigersøn] der hver Tirsdag Aften læser mig for og da bliver til Theen, og efter Theen var det blevet koldt i mit Skriveværelse saa jeg ikke kunde opholde mig dér, Alt dette er Grunden hvorfor jeg først kommer saa seent med min ikke mindre følte inderlige Deeltagelse. Jeg haaber De tør benytte det dejlige Veir i dag.

Mange Hilsner til Deres kjære Frue.

Den 2 Marts – Velvilligst Caroline Amalie«.

Hvem har før modtaget kongelige kondolencebreve i anledning af sin olde-moders død? Men Caroline Amalie *var* enestående! Hjemme i Gudum sogn overlever man sorgen på den for den tid meget udbredte sentimentale og rørstrømske måde, som er naturligt fastforankret i gudhengivenhed. Begravelsen finder sted den 4. marts 1859, og i den anledning har pastor Niels Olsen på sortrandet papir nedskrevet sin begravelsestale:

»Ved Madam Reimers, født Jacobsens, Kiste i Gudum Kirke.

----- Kun 37 Somre lyste hen over hendes Livs Sti, dog ere her et hæderligt Liv sluttet; thi et ubesmittet Levned, siger Viismanden, er den rette Alderdom. Vel vide vi at for den Helliges den Altseendes Øie er intet Menneske reent, men efter vor Dom staaer hendes Eftermæle, hvis Støv her hviler, skjønt og herligt.

Overalt hvor hun færdedes, i alle de Forhold hvori hun indtrådte vidste hun at vinde Hjerterne for sig. Derfor er der Sorg der hvor hendes Barn-doms Vugge stod; hvor hendes Minde bevares i venlig og kjærlig Erindring. Og i den dyrebare Familiekrede, hvorfra hun er udgangen, der sørge nu

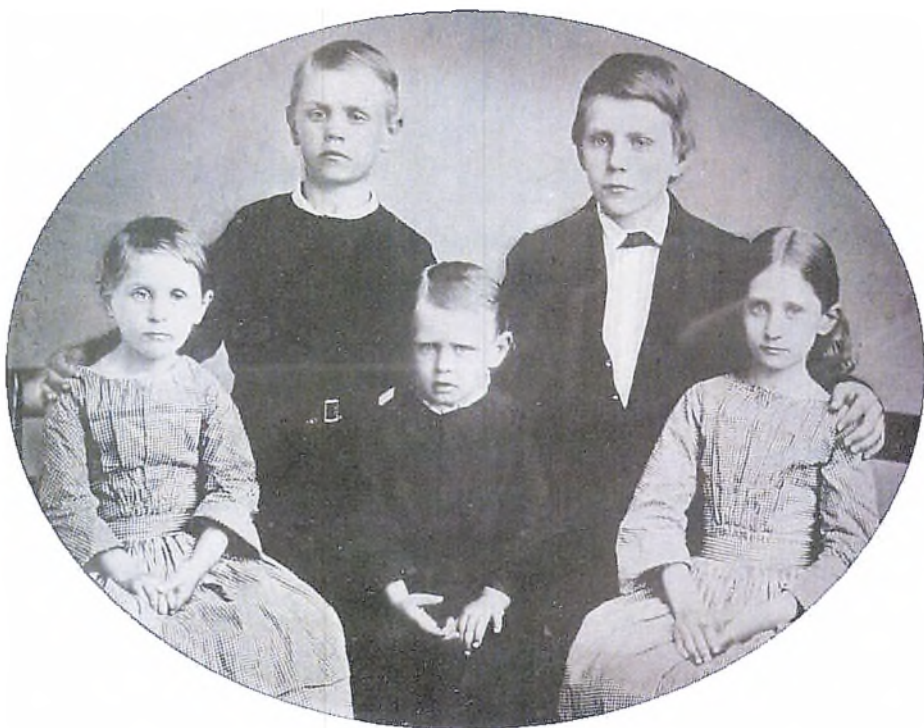
Brødre og Søstre dybt og inderligt ----- Hun var dem altid nær i Hjerterne. ----- Bevis herpå, da den travle Broder ved Budskabet om den elskede Søsters tunge Lidelser, ilede herover fra sin travle Gjerning i den fjerne store Bye, for om muligt at bringe Lindring og Lægedom til den længe Lidende. Men her formåede Menneskers Hjælp, Menneskers Kunst intet at udrette. Der maatte strides og lides indtil Herrens Hjælp kom. --- Her hvor hun røgtede den vigtigste, den alvorsfuldeste Deel af Livets Dagværk, her hvor hun færdedes som Hustru og Moder; hvor har hun dog ikke her vidst at vinde Alles Hjerter for sig. Og dette skete ikke ved et paataget Væsen, ikke ved fagre fremkunstlede Ord. Læben talte hos hende Hjertets Sprog, og som hendes hele Fremtræden var i Beskedenhed, saa aabenbarede hun i alle Forhold det venlige, kjærlige og trofaste Sind. Hun glædede sig af sin fulde Sjæl i de glades Kreds og delte med Alle, der trådte hende nær, hver Sorg hver Smerte og Ingen gik bort fra hende uden at tage et godt Indtryk med i sit Hjerte. ----- Der er derfor i Alles Sjæle Sorg og Vemod ved hendes tidlige Bortgang --- vi har derfor i hende tabt saare meget – hvor meget mere da ikke han, som i Dag staaer i den dybe Smerte ved sin dyrebare, elskede Hustrues Baare. Og lad mig i Erindringen føre dig tilbage til den Dag, da du første Gang i hendes Ungdoms yndige Hjem mødte den lyse fagre Skikkelse og vandt hendes Hjerte. --- Var hun ikke din trofaste, din kjærlige Ledsagerinde i Livet, mild i Glæden, stærk i Sorgen bar hun ærligt Dagens Byrde og Hede med dig og vidste med sin aldrig trættende Anstrengelse at gjøre dit Hjem hyggeligt og venligt, saa at der dér var godt at være. Nu er der stille dernede. ---- Kast, jeg beder dig, al din Sorg paa Gud, han skal have Omsorg for dig --- Omsorg for dine Børn, thi disse have, skjøndt de fleste af dem end ikke have Tanke om deres Tab, lidt det største det føleligste. ---- Du hendes Førstefødte [*Johan Peter*], der under din Moders lange og tunge Sygeleie, var anledning til saa megen Glæde og Fryd for hende, lad mig min unge Ven bringe dig i Erindring, de kjærlige, de alvorlige Formaninger hun gav dig, da du forlod dit Hjem. Glem dem ingensinde, bevar dem dybt i dit Hjerte og følg dem i Livet, da vil det, som hun lovede dig, gaae dig vel i denne Verden. – Læg ogsaa i dine Sødskendes hjerter, naar de er blevet ældre, din forklarede Moders sidste Ord til dig.

Vi Alle ---- omringe med dyb Sorg og Veemod hendes Baare. Alle have vi tabt, hun har vundet, udfriet er hun af Livets Smerter af Legemets langvarige Lidelser, og som vi haabe i i Christo Jesu, har Kjærlighedens Gjerning annammet Lønningen af Naade og Kjærlighed. ----- Og i denne Tro med dette Haab i vore Hjerter gaae vi hen at stede Støvet af den Forklarede til Gravens stille Fred«.

I dagens anledning havde enkemanden udfærdiget med sin sirlige skrift et lille sort hæfte med de salmer, der skulle synges i stuen, før talen og efter jordpåkastelsen. Det er Grundtvigs 'Med Sorgen og Klagen hold Maade', Oehlenschlägers 'Lær mig, o Skov, at visne glad' og 'Hvil sødt udi din stille Bolig'.

Ernst Frederik Reimer som midaldrende enkemand.

*De fem moderløse børn i Gudum Degnebolig fotograferet ca. 1862.
Nederst fra venstre: Emilie, Frederik, Anna og øverst fra venstre: Sofus og Peter.*

Livet må, på trods af alle onde tiltag, gå videre i Degneboligen. Ernst *Frederik* er nu alene med de små børn. Ja, vi hører, at den ældste *Johan Peter* allerede er flyttet hjemmefra (vi skal siden høre nærmere hvorfor), men tilbage er der da – indtil 11. maj 1859, hvor lille Marie dør – fem små børn fra 10 år til 10 måneder. Dem kan enkemanden ikke klare alene. Han kan ikke føre hus, og han kan ikke opdrage børnene alene. Men her træder svi-gerfamilien i København straks til.

I et langt brev, dateret Kjøbenhavn, den 21. marts 1859, fra livlæge *Johan Peter Jacobsen*, hører vi, at hjælpen er nær.

»Min kjære Svoger!

Maa jeg bringe Dig min og alle herværendes hjerteligste Tak for de tilsendte Sange og Talen af Pastor Olsen; det har været os en trøstende Tilfreds stil-else at modtage Indtryk af den Kjærlighed og Hengivenhed som vor Kjære,

kjære Søster har mødt overalt, hvor Herren førte hendes Fjed om i Livet, vi støtte os ogsaa trøstende til det Haab, at Du og hendes kjære Smaa ikke herefter skulle savne i Eders Fremtid den Venlighed, Godhed og kjærlige Bistand, som hun med Eder mødte hos Alle«, [man ser her, at livlægen ikke havde stunder til at rejse fra København til Gudum, for at overvære begravelsen!!!].

Han går herefter pludselig over til det praktiske: Han fortsætter sine spekulationer over, hvornår næste dampskib afgår til Aalborg, så han kan få sine breve af sted til pastor Olsen og til doktor Vogler på Gudumholm fabrik. Og så kommer vi til det væsentligste: En Jomfru Borroe er allerede her efter en lille måned efter dødsfaldet på vej til Gudum for at indtræde i enkemandens husholdning!! Hun bliver sendt fra København til Aalborg med samme dampskib den 28. marts, så hun er i Aalborg den 29. om morgenen, og her får hun ordre om at blive ombord, indtil vognen kommer og afhenter hende. Men hvis skibet først skal til Frederikshavn, kan vognen ikke nå at komme fra Gudum, og så er der arrangeret overnatning til hende på hotel Dania i Bispegaden.

Lærer Ernst Frederik Reimer i sine velmagtsdage.

Hvem er denne jomfru Borroe? Det er en ung dame på 29 år, som doktor Schou gennem sine forbindelser har fået kendskab til og organiseret. Hun skal være husbestyrerinde i Degneboligen og træde i en moders sted. Læreren er nødt til at have en sådan person i sit hjem; og det viser sig da også, at hun er den helt rigtige. Hun hedder Emilie Augustine Borroe – og det udtales 'Borre' eller 'Bårre' – hun er født i Helsingør i 1829, som datter af en tømmersvend Christian Borroe, og hun er den helt rigtige for familien. Hun bliver i huset, lige indtil Ernst Frederik dør i 1890. Hun sørger som sagt – med hjælp af en tjenestepige – for at huset og husholdningen fungerer, laver mad

og opdrager børnene på lige fod med den strenge fader. Hun giver dem fødselsdags- og julegaver etc. og deltager i deres gøremål. Kemien er i orden både over for enkemanden og over for børnene, hvilket man kunne have frygtet, den ikke havde været. Det giver sig bl.a. det udtryk i, at børnene altid kaldte hende for 'Bedstemor Borre'. Og hun har også et godt tag på den gamle lærer – hun sørger for i hans alderdom, at han får sin motion og medicin, og han omtaler hende kærligt for 'min plageånd'. Og som tegn på, at børnene kunne lide hende, er, at efter faderens død blev de ved med at besøge hende og have samkvem med hende og sørgede for hende også selskabeligt og til højtider. Hun endte sine dage i Aalborg.

Ja, Ernst *Frederik* gifter sig aldrig igen, dertil har han elsket sin Maria Wilhelmine for højt. Formelt er Bedstemor Borres titel hele tiden husbestyrerinde, meeen hun bliver i huset som fast inventar i 31 år!!!!!!!

Kapitel 5

Som vi allerede så i korrespondancen fra 1855 mellem Maria Wilhelmine og hendes ældste broder, så har der været bøvl med økonomien i det lille hjem. Og dette emne tager Johan Peter nøgternt op i sit brev af 21. marts 1859. Ernst *Frederik* vil godt have indrettet to loftsværelser til menneskebolig oppe på loftet i sin degnebolig; men førend han har fået Skolerådets og Sogneforstanderskabets accept hertil, har han påbegyndt arbejdet; men det koster, så derfor har svogrene nu spædet til: Johan Peter sender i samme brev foreløbig 70 rdl., idet der gøres opmærksom på, at han allerede har modtaget 30 rdl. udaf det *ekstraordinære* tilskud, som Schou allerede har lovet at yde. Og hvad der derudover mangler, vil Johan Peter tilskyde. Jomfru Borroe kan allerede nu bruges som brevbærer og bud, idet hun skal medbringe svogrenes fællesbidrag for 1. kvartal samt den ældste søn Johan *Peters* skolepenge for 2. kvartal. Heraf kan vi læse, at Onkel Johan Peter Jacobsen betaler for, at Johan *Peter* kan komme på en ordentlig skole. Ja, det lyder mærkeligt, når faderen er skolelærer; men man har åbenbart skønnet, at drengen havde særlige evner, som skulle udnyttes på bedste måde. Det er jo også derfor, han har forladt barndomshjemmet i en alder af kun 11 år for at gå på Latinskole, eller som det nu hedder Katedralskolen i Aalborg – og det koster. Samme Peter har tilskrevet sin onkel, hvori 'den gode Dreng' siger, at »naar han først har været saalænge i Skolen at de andre Drengene intet have lært forud for ham, saa vil han, uden saa stor Anstrengelse som nu bedre kunde følge med og holde dem nedenfor sig« – dvs. at der skal pukles, og lektierne skal terpes for at kunne følge med.

For de tilbageværende børn hjemme i Degneboligen glider dagene og hverdagen videre som før. Man lever med, at hustru og moder er væk. Ernst *Frederik* optræder som den helt store Pater Familias efter bedste mønster, som de ser op til og ærer. Han var samvittighedsfuld og troende og en retskaffen, statelig og streng herre, som gjorde sit bedste udfra en dyb forankret troskabsfølelse. Vi så jo, at han allerede som barn, da han gik med morgenbrød for sin moder, var en pligtopfyldende og trofast dreng. Uden Bedstemor Borre ville hverdagen nok heller ikke være gledet så nemt, så vi kan kun beundre hende og hendes indsats. Et eksempel på hvordan hverdagen blev festliggjort, når der var fødselsdage, ser vi i et brev fra maj 1868 fra den unge *Frederik* til broderen Peter, der på det tidspunkt boede i Aalborg. Han skriver, at hans nylig overståede 13-års fødselsdag blev afviklet på smuk men beskednen måde: »Om eftermiddagen drak man chokolade, til middag

fik de sagosuppe, stegte røgede sild, lever og melbudding«! Af gaver fik Frederik af sin fader »Saaler under mine nye Morgensko, af Borroe et stykke Sæbe, af Anna et par Seler, og af Emilie fire stænger Lakrits«. Og som sagt af sin ældste broder Peter et brev. Men i andre anledninger er der ingen grænser for udfoldelserne; f.eks. da familien stod fadder hos forpagter Toft, da trak gudmoderen, søster Anna, i 'Moders Brudekjole' og gav barnet en sølvske.

En ting er også givet, og det er, at man havde et godt netværk og støtte i familien i København, som man trofast blev ved med at holde forbindelsen med. Ernst Frederik havde jo ikke nogen familie selv, og han anede jo heller ikke, hvad der eventuelt kunne være tilbage på Lolland af halvsøskende, og det var i hvert fald ikke nogen, han ville eller kunne opsøge. Hvorvidt han havde forbindelse med sin moders søskende, familien Kann, er ikke godt at vide; men under alle omstændigheder har det kun været sporadisk.

Læreren passer sin dont hver dag, lige til han stille og svag mæt af dage afgår ved døden 31. juli 1890. Udover 'landesorgen' i 1859 har han kun svigtet sin undervisning én gang til, og det var i 1870 i fire uger, fordi han havde fået børnekopper. Det kan man undre sig over, for han var jo vaccineret, men det var så sent som i 1831 som ni-årig. Klart at skolen måtte lukke, for ellers kunne han jo have smittet alle de små elever. Under hans sygdom har hans husbestyrerinde selvfølgelig passet og plejet ham på bedste måde.

Da han bliver begravet på Gudum kirkegård 5. august 1890 fremføres det smukt og koncist, at hans hjerte ikke lå

Ernst Frederik Reimers og hustru Maria Wilhelmine, født Jacobsens gravsten på Gudum kirkegård. Blomsten er sat i 1982 af forfatteren.

på hans tunge, og han var ikke af dem, der havde let ved at udtale ord, der boede dybest i ham. (Denne karakteregenskab er på forunderlig måde gået i arv til hans yngste barnebarn). Hans mest iøjefaldende egenskab var hans troskab, som han især rettede mod sin alt for tidligt bortgange hustru: Skønt hun var borte herfra, levede han med hende og bevarede sin ungdoms kærlighed. Godt, for det er sjældent at se, at båndet mellem mand og hustru ikke behøver at brydes, fordi den ene kaldes bort, men at den, der bliver tilbage, kan leve i mindernes rigdom og bevare sin kærlighed. Og den blev bevaret, hvilket mærkedes, når vor gamle ven talte om hende, der var kaldt bort.

Inden sin død havde Ernst *Frederik* bestemt over sine ejendeles fordeling. Således havde han bestemt, at stadsestuens senempire standur af mahogni, skildpaddeskjold og perlemor skulle gå til hans ældste søn; og denne skulle, også fordi han var den ældste, arve maleriet fra 1846 af moderen Maria Wilhelmine i sin brudekjole.

Kapitel 6

Hvad blev der af de fem børn? Vi er så småt begyndt af se på Johan Peters liv; men da det udvikler sig i en helt speciel retning, vil vi vende tilbage til ham sidst i dette afsnit.

Det næstældste barn, var Carl Sofus Thomas Reimer. Han var født 22. september 1848, og døde allerede, 35 år gammel, i 1883 i Horsens, men blev begravet hjemme i Gudum 5. oktober. Han var fabriksbestyrer på trævarefabrikken 'Bastian' i Horsens. Han døde ugift i sin fagreste vår efter en lang, snigende sygdom (tuberkulose), der tog hans kraft, og knækkede hans livsmod og forhåbninger om en god fremtid på den fabrik, han holdt af at arbejde på. Han blev

Sofus Reimer.

Anna Reimer, gift Petersen.

efter sit inderligste ønske begravet ved siden af sin moder. Vi finder, at Bedstemor Borre boede midlertidigt hos ham i 1880 på fabrikken Bastian; om det var, fordi han da skulle etablere sig, eller om det var, fordi han da var begyndt at blive alvorligt syg, ved vi ikke; men det siger meget positivt om Bedstemor Borre.

Næste barn var Anna Christine Reimer, som var født 5. august 1851 og som heldigvis først døde 15. november 1910 i Aalborg. Hun gik i sin faders fodspor og blev lærerinde, og blev boende hjemme i Gudum, hvor hun bistod sin fader i skolen, da han var blevet svag på det sidste.

Da han døde i 1890, flyttede hun til Aalborg, hvor hun fortsatte sin lærergerning. Her giftede hun sig i 1903 i en alder af 52 år med den otte år yngre fyrbøder på Spritfabrikkerne, Kristian Pedersen (1859–1920), i Aalborg. Han var et dejligt og ualmindeligt rart menneske, nøjagtig som sin hustru. Stik imod alle realiteter, gik Anna under øgenavnet: Spritterens Anna. De var, som man kan forstå, barnløse.

Emilie Reimer, gift Møller.

Og så kommer datteren Emilie Marie Frederikke Reimer fra 1853, 22. juni, og hende var der mere stof i. Hun flyttede til Horsens, da hun den 9. november 1883 i Gudum, blev gift med direktør for Horsens Trælasthandel Johannes Møller (1846–1910). Det er 'sjovt', at både Sofus og Emilie blev tilknyttet Horsens og noget med træ; og da den ene dør dér i september, flytter den anden dertil i november samme år. Emilie Møller får fire børn, inden hun dør i en ret ung alder i 1902, den 13. juni af stofsiftesygdom.

Deres ældste barn er Marie Andrea Møller (1885–1964). Hun fødes og dør i Horsens, og kommer sjældent udenbys; men dog til København, hvis hun er inviteret. Hun

forblev ugift og blev hurtigt kendt for sit koleriske temperament, der resulterede i, at alle i familien var bange for hende, især den allernærmeste familie. De sagde ligefrem, at hun kunne være 'harsk'. Hun var uddannet fysioterapeut og virkede på Horsens Hospital. Hun endte meget dement, og det ytrede sig på den måde, at hun hver dag gik ned til købmanden og købte 1/2 liter sød og en hvidtøl. Muligvis skyldtes hendes sygdom, at hun fik et chok, da hun engang slukkede en juletræsbrand ved at kvæle flammerne med de bare hænder!!

Emilie og Johannes Møllers andet barn hed Andreas Møller (1886–1955). Han gik ind i hotelbranchen – startede som portør, og da han havde udlængsel, flyttede han til Frankrig, hvor han først i Nice og siden i Paris blev chefreceptionist. Han giftede sig med en meget typisk fransk dame, Marie Louise fra Reims, som han muligvis har samlet op på en pariser ca-

Fætter Andreas ved sit hotel i Nice i 1920'erne. I midten hans hustru Marie Louise og til højre en ukendt dame.

baret. Hun var arrogant og meget fisefornem, hvilket bl.a. gav sig udtryk i, at hun aldrig drømte om at besøge Andreas' familie i Danmark. Andreas derimod var gæv og sjov og slagfærdig og havde taget det galliske vid til sig. De fik ingen børn.

Emilie og Johannes Møllers næste barn var Frederik Christian Møller (1888–1970). Han flyttede til Vejle, hvor han blev prokurist, og hvor han første gang blev gift med den blide Emanuele (Ella) Kjær fra Nakskov (1887–1948). Anden gang giftede Frederik sig i 1956, nærmest af praktiske grunde med sin kusine Ellen Møller, der også stammede fra Horsens (1898–1962). Frederik nåede således at blive enkemand to gange. Hans medfødte indre missionske sindelag blev ikke mindre deraf. Han var meget beskeden udi det materielle; men han tog meget gerne imod overnatningsinvitationer fra sin fætter i København, når han skulle til behandling på sukkersygehospitalet Hvidøre slot i Klampenborg. Ulykkeligvis led han hårdt af diabetes 1. Han og Ella fik ikke selv børn, men de adopterede en: Knud Møller (1916–1983). Ulykkeligvis led han i endnu højere grad af diabetes 1. Han, der var elektroinstallatør i Holstebro, endte med at få begge ben amputeret helt oppe i lysken. Af Knuds fire børn, med Else Hansen, kan nævnes, at én døde spæd under et år gammel og en anden, Niels fra 1948,

Familien Møller og Walther i Søndergade i Horsens, 1951.

Øverst til venstre: Frederik Møller, Marie Møller, Anna (Mølle) Walther, Andreas Møller, Annelise Walther, gift Trolle. Anden række fra venstre: Ella Møller, ? (muligvis mormor til barnet), som er Birgitte Walther og Kirsten Walther. Nederste række fra venstre: Knud Møller, Gerda (Nulle) Walther og Børge Walther.

led af en alvorlig tarmsygdom, der kun med nød og næppe kunne kureres i København. Og i den tid han ikke var indlagt, tog Frederiks kusine Erna sig af ham og plejede ham.

Emilie og Johannes' fjerde barn hed Anna Christine Møller, altid blandt familie og venner kaldet Mølle (1892–1967). Hun var den diametrale modsætning til sin strenge søster: Mild og glad; men som de diametrale modsætninger de var, fulgtes de altid ad! Hun blev gift i 1916 med købmand, herreekviperingshandler og polsk vicekonsul, Christian Flüger Walther. Han var indehaver af Horsens førende magasin og klædehandel – Engelsk Herremagasin – der lå på Horsens hovedgade. Han var en af Horsens stør-

ste pinger, som man så op til. Han elskede at rejse til København, bare for den mindste anledning, og når han ikke havde en anledning, så opfandt han én; thi han kunne ikke ofte nok komme over og besøge sin hustrus københavnske fætters unge hustru, som han var meget betaget af på trods af aldersforskellen på 26 år. Når han kom til København, spillede han altid den store mand: Inviterede familien på natklub og boede hver gang i luxussuiten på Hotel Terminus. Der var blot én ting, der undrede ham, når han var i København, og det var, at ingen kendte ham som *den store mand*,

Anna Walther, kaldet Mølle.

han var i provinsen. Da han og hustruen fejrede sølvbryllup i 1941 på Bygholm slot, var det en fest, der stod gny om i hele byen i årevis. Han var meget alvorligt troende katolik, hvilket vel også var grund til, at han blev *polisk* vicekonsul. Hans blide hustru Anna Walther konverterede for hans skyld, og deres fire børn blev opdraget i den katolske tro. Desværre blev han kun 63 år gammel – døde i 1951. Anna Walther havde 16 gode år i enkestanden. Men inden hun døde nytårsmorgen hos sin datter i København, ængstedes og bekymrede hun sig unødigt om, hun skulle ende ligeså senil som sin søster. Bortset fra, at hun pga. slidgigt i knæene fik opereret benene stive, havde hun det godt og døde pludselig af et hjerteslag.

Familien Walther havde fire børn, hvor Børge (1918–2000) var den ældste. Han blev gift med Kirsten Schmidt (1924–) og overtog efter faderens død i 1951 herreekviperingsforretningen. De fik tre nydelige, velbegavede børn, Birgitte, Henrik og Annemette, som bor i Horsens. Børge havde taget sin barnetro meget alvorlig, hvilket resulterede i, at han var mere katolsk end kristen; men han var fantastisk til at snyde i kortspil.

Christian og Annas næste barn var en artig og yndig, men måske – på overfladen – lidt kølig formel lille pige ved navn Annelise Walther (1919–2002). Hun var uddannet laborant, og hun blev 5. juni 1953 på Bygholm slot gift med speditør Ove Trolle (1925–) fra København. De var mødtes på en jernbanerejse til Lugano, hvor familien Walther og familien Trolle havde fået pladsbilletter til samme kupé, og inden rejsen var forbi, havde Ove fri-

et. Efter brylluppet bosatte de sig i Gentofte og Hellerup, hvor de fik to børn Karin (1954–) og Jørgen (1957–), som begge er opdraget i den katolske tro. Karin er freelance filmproducentassistent for Bille August, og Jørgen er møbelsnedker på Statens Museum for Kunst. Annelise blev kun kaldt Anne-lise, når hendes moder var gal på hende, ellers var det blot Lise. Desværre var hendes sidste år formørket, idet hun blev angrebet af Alzheimers. Det skal tilføjes, at Lise var bange for sin moster Marie, og inden giftermålet advarede hun sin forlovede Ove om hende; men Marie opførte sig eksemplarisk med en til ærefrygt grænsende ydmyghed og venlighed over for ham.

Gerda Walther – kaldet Nulle – blev født 1922 i Horsens. Hun var varm og hjertelig, og hun blev sygeplejerske. I 1956 giftede hun sig med sportsjournalist og redaktør på den svenske avis Expressen, Gunnar Breide, hvorfor hun måtte bosætte sig i Göteborg. De fik ingen børn, men adopterede to katolske tvillinger: Peter og Maria fra 1962. Maria døde i 2007 efter et ulykkeligt selvdestruerende liv. Nulle og Gunnars ægteskab blev opløst, og Nulle sidder nu på plejehjem i Göteborg – blind og med benet bortamputeret; hvilken tilstand har medført, at hun har glemt at tale svensk til alles misnøje.

Endelig var der Christian Walther (1928–1990). Han blev, som sin fader og broder, købmand i Horsens og Århus. Desværre blev han meget tyk og døde alkoholiseret. Hans ægteskab med Tove Schmidt (1936–) blev opløst, men de nåede at få to piger inden da. Som kontrast til alle katolikkerne tror Tove på runer og norner og jætter.

Kapitel 7

Vi vender tilbage til Ernst *Frederik* og Maria *Wilhelmines* børn. Den femte var opkaldt efter sin fader og gik altid kun under navnet *Frederik*. Han var født 28. april 1855 i Gudum og døde 16. december 1930 i Aalborg. Han gjorde det godt og var kendt for at være en rar, galant, dygtig og venlig mand, der var 'stor i slaget'. Han flyttede til Aalborg og udfoldede sig dér, og arbejdede sig flittigt op til at være en af byens dygtigste erhvervsdrivende. Med mod på livet overtog han i 1883 en velrenommeret boghandel i Aalborg, som han drev hele livet. Men inden da havde han stået i lære, fra han var 16 til han var 20 år, fra 1871–75 hos boghandler Schultz i Aalborg. Herefter

havde han arbejdet i København hos forskellige boghandlere, indtil han vendte hjem i 1883 og med 23 kr. på lommen startede sin egen *Frederik Reimers Boghandel*. Den lå i Fredensgade nr. 1, og handlede med alt inden for bog-, musik- og papirvarer. I 1887 giftede han sig med præstedatteren fra Vrejlev, *Maren Birgitte Algreen* – kaldet *Birga* (1862–1933). Hun var en fornem dame med forbindelserne i orden; men det betød ikke altid dengang – som man tidligere har set – at man ikke kunne komme ud i økonomiske trængsler. I dette tilfælde må hendes fader præsten låne penge af sin svigersøn boghandleren, som på den måde gensidigt forstrækker hinanden – alt efter behov. *Frederik* var det barn, der tog sig mest af den gamle fader, læreren i Gudum; det kunne han, fordi de boede så forholdsvis tæt på hinanden, og det afspejles også i de mange breve, som den gamle og svigerdatteren *Birga* sendte til hinanden. Og når korrespondancen ikke slog til, blev *Bedstemor Borre* sendt af sted til Aalborg med nyt og med ting og sager.

Frederik og *Birga* fik børnene *Karen Algreen Reimer* – kaldet *Kylle* (1888–1980). Hun var gæv som sin fader og boede hjemme i Fredensgade så længe som muligt. Hun blev uddannet lærerinde fra *Blågårds Seminar-*

Frederik Reimer.

Karen Algreen Reimer.

en Betty Krabbe (1891–1951), blev indgået i 1917 og opløst samme år. Derefter giftede han sig i 1920 med en operationssygeplejerske Anna Laurine Rosbjørn – kaldet Ina (1893–1971). Det ægteskab blev opløst 1940. Og endelig giftede han sig i 1944 på Københavns Rådhus med Ketty Agathe Pedersen (1909–?). Han fik syv børn i andet ægteskab og en søn i tredje ægteskab plus det løse, som vi ikke ved noget om her. Af de mere navnkundige børn kan nævnes tvillingerne Bjørn og Ib fra 1921 og som slægtede deres fader på mht. at have mange koner. Ib blev over-

um og underviste i Ryesgades skole i Aalborg i gymnastik, dansk og fransk. Hun giftede sig ikke, men brugte megen tid på lange rejser.

Næste barn var Axel Algreen Reimer (1891–1952). Han udviklede sig hurtigt til at blive familiens 'sorte får'. Han uddannedes også til boghandler, som sin fader, som han gik til hånd. Hurtigt blev han dog fabrikant i København – ingen ved i hvad. Han var lidt af en fudentast, og rygter sagde, at han lavede 'numre'. Endvidere blev han også under Besættelsen overvåget for at have nazistiske tilbøjeligheder. Da han så godt ud, blev han gift tre gange i hurtig rap. Første ægteskab, med

Axel Algreen Reimer.

lærer i Aalborg og havde på den måde fast tilknytning til sin faster Kylie. De øvrige børn fra Axels andet ægteskab var Per, der tjente i Royal Scotch Regiment i Indien under Anden Verdenskrig, Bent, der blev lærer, Svend, der meldte sig til Fremmedlegionen og forsvandt, Birgit, der blev kommunal sagsbehandler og Karen Reimer Christensen, der blev studievejleder på Biblioteksskolen i Aalborg. Fra Axels tredje ægteskab finder vi Poul Axel Bærentzen fra 1940, der som sådan var årsag til faderens skilsmisse fra hans anden hustru Ina i 1940.

I Aalborg blev i 1893 så til gengæld født en pæn, flittig, pligtopfyldende og begavet dreng ved navn Svend Algreen Reimer som sine forældres tredje barn. Han studerede i København, blev jurist og nedsatte sig som landsretssagfører i Slagelse. Her boede han i noble og smukke omgivelser med sin hustru siden 1919, Astrid Hedevig Jørgensen – kaldet As – til sin alt for tidlige død i 1961. As døde i 1978. Svend var en fin mand, hvilket udmøntede sig i, at han var bestyrelsesformand for Landbobanken i Slagelse, for Slagelse Bryghus og formand for

Svend Algreen Reimer.

Slagelse-afdelingen af Den Personlige Friheds Værn. Han var, det man kalder for, en stor mand i en lille by. De havde to børn: Poul Algreen Reimer (1921-) der blev civilingeniør og Lis Algreen Reimer (1925-), der som korrespondent i Washington blev gift med den danske ambassadør Peter Meyer Michaelsen i USA.

Frederik og Birgas yngste barn var Birgitte Algreen Reimer – kaldet Ditte (1897-1964). Hun giftede sig i 1920 og bosatte sig i Odense med direktør og ingeniør Johannes Lange-Jørgensen. Deres børn var Aage Reimer (1922-2004), der blev landsretssagfører og siden direktør i Gigtforeningen. Hans elskelige hustru Marie, født Rabøl i 1921, fører deres meget smukke hjem i Virum videre. Ditte og Johannes anden søn var Kaj Reimer (1928-

*Birgitte Algreen Reimer,
gift Lange-Jørgensen.*

sets yderdøre indefra, skrev en forklaring på sin forestående handling og lagde det på bordet i entréen, hvorpå han med en krum gartnerkniv snittede og flænsede dybe vandrette sår på forsiden af venstre håndled, så det næsten blev overskåret og lagde sig derpå på ryggen i badekarret, så vandet nåede til næsen. Inden han lagde sig i karret, var han næsten død, thi i en zinkbalje, der stod ved siden af karret, var der en betydelig mængde størknet blod, ligesom badekarret var oversmurt med blod, og vandet i karret var stærkt blodblandet. Der gik to dage, førend ægteparret blev fundet af en kriminalassistent.

2000), som blev civilingeniør. Ditte og Johannes kom sørgeligt af dage på samme dag, den 18. november 1964: Ditte havde været syg af dårligt hjerte og var reconvalescent efter en lungebetændelse. Den 18. november tog hun sig et varmt karbad, hvilket åbenbart havde været for varmt, thi hun fik et ildebefindende, gled ned i vandet og druknede. Da hendes mand Johannes, som imens havde ligget og sovet iført undertrøje og pyjamasbenklæder, kom ind og opdagede, at hustruen lå dér og var druknet, blev han så ulykkelig og fortvivlet og bebrejdede sig selv svarligen, at han ikke havde holdt øje med hende. Han løftede først hustruen op af karret og lagde hende nøgen på ryggen på en hynde anbragt på gulvet med hoved og overkrop i entréen og med underkrop og ben i det tilstødende badeværelse; derpå låste han hu-

Aage Reimer og hustru Marie Reimer sammen med Else Reimer, Eva Reimer Bagge og Christina Nygaard i anledning af forfatterens 60-års fødselsdag den 27. december 2002.

Aage Reimer og Else Reimer (min moder) fotograferet i samme anledning.

Kapitel 8

Vi vender nu tilbage til lærer Ernst *Frederik* Reimers ældste søn Johan *Peter* Reimer (ane nr. 4). Vi så af præstens ligtale over hans moder, at han havde forladt barndomshjemmet allerede i 1859 i en alder af 11 år. Han var nemlig så begavet, at alle kunne se, at han skulle studere. Han ville vistnok oprindeligt have været teolog, og som forberedelse hertil skulle han gå på kathedralskole. Den nærmeste var den i Aalborg, som til erstatning for den middelalderlige katolske latinskole, blev (gen)opført 1814-15 i Jomfru Anes Gade. Skolen havde mange disciple, og i 1857 var tallet nået op på 146. Det koster imidlertid at gå på kathedralskole, hvilket lærerlønningen ikke rigtig kunne række til. Morbroder Johan Peter i København – livlægen og justitsråden, som han er opkaldt efter – træder derfor til. Han betaler for skolen, bøgerne og opholdet, mens Peter hjemmefra får til maden. Dette gør han af mange forskellige grunde: Da han ikke selv havde børn, ønskede han og hans hustru Marie at gøre noget ekstra for andres børn; og det var oplagt, at det skulle være en af hans elskede søsters nu moderløse børn; og endeligt var det oplagt, at det var den ældste, som også var velbegavet, som Johan Peter Jacobsen kastede sin kærlighed på.

Allerede den 7. januar 1859 forlod Peter – som vi herefter vil kalde ham – sit barndomshjem, for at blive discipel ved Aalborg Kathedralskole. Og her skal man være flittig, hvilket afspejler sig i de breve, som morbroder og nevø sender til hinanden. Det er klart, at Johan Peter Jacobsen vil have noget ud af sine penge, som han har investeret i knægten. Allerede den 5. februar 1859 skriver han:

»Min kjære Peter!

Det har været baade Tante og mig kjært at modtage Brev fra Dig og vi blive begge meget fornøiede over Dit Avancement til No 3 i Skolen. Du vil vistnok allerede have gjort den Erfaring, at vi ikke blot tilfredstille Andre, men ogsaa i høi Grad os selv naar vi ere flittige, og med enhver Tilvæxt i Kundskaber og Indsigt, som vi forhverve, os forhøjes vor Fornøielse med selve Arbeidet, der forskaffer os disse Indsigter og Kundskaber; men Du maa ikke tro, min rare Peter; at Du bestandig vil faae Lov at beholde No 3 uantastet, Du kan tro at flere af de Drengene, der nu ere komne nedenfor Dig ville ansøges til at gjøre Dem den yderste Flid for at naae op igjen, og saaledes vil det gaae hele Skolen igjennem. Dog vil jeg ikke raade Dig blot at holde Dig ovenfor de Kammerater, som sidde nedenfor Dig, men jeg vil netop raade

Dig til at blive Dux i enhver Klasse Du sidder i, og dersom du kan hævde denne Hædersplads hele Skolen igjennem saa ville vi Alle glæde os over Dig. (Jeg er nu saa rask at jeg kan være 4 á 5 Timer oppe af Sengen om Dagen og Tante Marie, som ogsaa har ligget syg siden hun kom hjem fra Jylland, har nu i 2 Dage gaaet sig en lille Spadseretour i Luften). Efter Faders Breve synes mig dog at Moder er et lille Korn bedre end da jeg saa hende hjemme. Jeg skal nu til at skrive et Brev til Fader og maa derfor slutte i det jeg beder Dig at bringe min Kones som og min bedste Hilsen til Frøken G. Wigelsen, ligesom og til Dine kjærlige Pleieførelde.
Din hengivne Oncle Peter.«

Se, det var jo rene ord for pengene: Her tåles ingen slendrian mht. skolearbejdet, og en plads som nr. 3 i klassen er på ingen måde nok, når man kan blive nr. 1. Og hvis man er blevet ét (Dux) kræver det, at man gør sig endnu mere umage for at holde den plads. Stakkels lille Peter, han har set i øjnene, hvad hans næste mange barne- og ungdomsår skulle gå med. På ungdomsbillederne ser han også noget hængemulet ud med nedadvendte mundvige og lang overlæbe. Men allerede nu formes også han stærke karakter og viljestyrke.

I onklens brev bliver det også klart for enhver, at han lider af sygdom, og har svært ved at komme sig. Og det kan heller ikke nytte noget at skjule, at moderen nu på dette tidspunkt er alvorlig syg, selvom der ind imellem kan komme en lille bedring. Vi ved, at Peter skriver til sin onkel den 20. marts 1859, hvor han på trods af sin store sorg, dog kan fortælle om sin fremgang i skolen. Onkel har her gengivet det i sit store brev af 21. marts til Ernst *Frederik*: 'Den gode Dreng' siger, at »naar han først har været saa længe i Skolen at de andre Drengene intet have lært forud for ham, saa vil han, uden saa stor Anstrengelse som nu bedre kunde følge med og holde dem nedenfor sig« – dvs. at der stedse skal pukles, og lektierne skal terpes, for at han kan nå sit mål.

Kapitel 9

Peter – den gode og kære dreng – går fortsat i Aalborg Kathedralskole lige til 1864, hvor han underkastede sig Realafgangsexamen af den højere grad og opnåede 72 point. Meningen havde ellers været, at Peter skulle have været student, og at han skulle på Universitetet i København; men de planer blev hårdt og brutalt kuldkastet, da hans velynder onkel Johan Peter går hen og dør af sin tiltagende svaghed. Det sker i Menton den 19. december 1861. Hvad gør han nu, da hele hans fremtid ligger i ruiner. Jo, han fortsætter på skolen med midler hjemmefra; det ville være skammeligt at opgive, nu hvor han er i god gænge.

Men efter sin realeksamen må han selv ud og tjene penge: I perioden fra 14. august 1864 til 1. november 1865, dvs. som 17/18-årig, tager han arbejde først på Kær Herreds kontor i Nørre Sundby fra 14. august 64 og herefter indtil 1. november 1865 på Buderupholm gods kontor i nærheden af Aalborg, nærmere bestemt i Buderup sogn i Hornum herred i Himmerland. Han beskæftiger sig her vel hovedsageligt med skrive- og kopieringsarbejde, det man kalder for lettere kontorarbejde; og han får her fornemmelsen for, hvad han kunne tænke sig at beskæftige sig med i fremtiden, nemlig administration og jura og godsdrift. Man må her huske, at hans farfader begyndte som godsforpagter på Lolland, så der må have ligget noget i generne. Buderupholm gods, som man hører om første gang i 1268, er en lille hyggeligt trelænget bindingsværks gård på en etage fra 1731, og som på Peters tid ejedes af slægten Dahl.

At blive rigtig jurist krævede studentereksamen, som Peter altså ikke læste til; men der var den gang noget, der hed juridisk eksamen for ustuderede – exam.jur., og den forberedte han sig til dels ved hjemmestudier og dels på Universitetet. Han er nemlig i november 1865 flyttet til København og har bosat sig i Lille Larsbjørnstræde nr. 23, 1. bagsal (det vi i dag kalder 'Pisserenden'). Et år efter, 18. november 1866, har han følt sig velrustet og forberedt nok til at ansøge Det rets- og statsvidenskabelige Facultet om at måtte gå op til eksamen. Det bevilges, og det gør han så den 25. januar 1867. Her er han oppe i fagene Dansk Civilret I og Dansk Civilret II, hvor han begge gange får Temmelig godt. Endvidere er han oppe i Kriminalret, hvor han får samme karakter. Proces klarer han til Godt; og så er der Almindelig retslære og Dansk Søret, hvor han også i begge får Temmelig godt. Det giver i alt 54 point, lig Ej Ubekvem, og så er man bestået. Nu skal det huskes på, at der var dengang ikke gået inflation i karakterernes værdi.

Men han var ikke glad for resultatet. I april samme år 1867 ansøger han igen om at måtte gå op til samme eksamen igen. Det skal bemærkes, at han i mellemtiden er flyttet fra Pisserenden, nok fordi han ikke har kunnet få

Hørvogsvejede Johan Peter Reimers, som
er født den 1ste Juni 1847 i Tindum ved Kalborg af
Konstleren Skulptøren Ernst Frederik Reimers og
Hjertens Hustru Vilhelmine Johansen, blev efter sit
fjærveitens Uddannelse i Gjennem
den 1ste Januar 1859 optaget i Kalborg Katedralske
til Skolelærer. Den 1ste April 1864 først studier og derefter
Kontrollanten af den første Grad og i den anden
den 14de August 1864 til den 1ste November 1865 bestyrelses
medlem af Kalborgs i Skoleforvaltning af Kal-
borg og blev den 1ste Januar 1866 bestyrelsesmedlem i Kommissær
Kommunen af Kalborg den 1ste December 1865 og først den
den 1ste August 1866 første Grad og i den anden
den 14de August 1864 til den 1ste November 1865 bestyrelses
medlem af Kalborgs i Skoleforvaltning af Kal-
borg og blev den 1ste Januar 1866 bestyrelsesmedlem i Kommissær
Kommunen af Kalborg den 1ste December 1865 og først den
den 1ste August 1866 første Grad og i den anden
den 14de August 1864 til den 1ste November 1865 bestyrelses
medlem af Kalborgs i Skoleforvaltning af Kal-

Alle Parter i denne Sag er tilfredse med Utsættelsen af alle
i Kalborg den 15de Januar 1866.

J. P. Reimers

Til

Det rets- og statsvidenskabelige Fakultet.

Johan Peter Reimers første ansøgning fra 1866 til Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet om at måtte indstille sig til den juridiske eksamen for ustuderede.

læsero dér, pga. fulderikkerne, lommetyvene og de prostituerede, og hvad der ellers var i dette slumkvarter af folk og fæ, der kunne distrahere seriøse mennesker. Nej, vi finder ham nu i april 1867 sandelig boende i Rosengade nr. 10 på 1. sal. Vi husker, at både hans morfader i 1787 og hans farforældre med deres lille søn i 1825 boede i Rosengade i hhv. nr. 12 og nr. 8. Det ligner en tanke, men det har nu nok været et tilfælde.

Peter går igen til eksamen – denne gang 24. juni 1867, og denne gang får han karaktererne Godt og Temmelig godt i Civilret I og II, Kriminalret får han slet ikke noget i, Proces mådeligt, i Retslære ikke noget og i Søret Temmelig godt. Grunden til at han ikke fik noget i to af fagene var den, at han forlod eksamen. Så han havde læst sig gul og grøn i hovedet forgæves. Han var ikke noget eksamensmenneske!!

Men han opgiver ikke så let, han forsøger igen, og den 18. november 1867 – hvor han stadig bor i Rosengade – ansøger han endnu engang allerærbødigst Det rets- og statsvidenskabelige Facultet om at måtte indstille sig til den forestående juridiske eksamen for ustuderede. Det får han endnu engang lov til, for Universitetet havde ikke pladsproblemer dengang. Den 11. februar 1868 får han Godt i Civilret I og II samt i Kriminalret og Temmelig godt i de tre sidste fag Proces, Søret og Retslære; det giver i alt 62 point, lig Bekvem. Så det har altså hjulpet, at han har prøvet igen og så taget eksamenen med pænt resultat. Han kunne altså godt.

Kapitel 10

Peter må nu se at få et vel-lønnet og velanskrevet arbejde. Som vi har set, fik han som ung realist smag for og lyst til at arbejde inden for godsadministration, hvor han kan udfolde både sine administrative og juridiske evner. Men inden han kan søge noget fast, skal han lige have sin værnepligt overstået og springe soldat. Han ville oprindeligt have været garder, men han trak et for højt nummer. I stedet finder vi ham som rekrut i 1870 ved det 11. Linie infanteri bataljon, der er garnisoneret i Aalborg. På grund af sin højde bliver han fløjmand, og han levede et nogenlunde stilfærdigt liv i trøjen dér i ca. 2 år.

Efter militærtiden søgte han og fik et godt varigt præstige fyldt job. I 1870 blev han, efter først at have været beskæftiget på herredskontoret i Nibe, fuldmægtig på Lindenberg Godskontor. Lindenberg, der ligger i Blenstrup sogn i Hellum herred i Himmerland, er greverne af Schimmelmans danske domicil.

At komme hjem igen til sin barndoms egn – Blenstrup sogn er nabo sogn til Gudum – har nok betydet en hel del, og det har trukket i ham ved overvejelsen, da han søgte job.

Grevskabet Lindenberg er Nordjyllands største gods. Første gang vi hører om godset er i 1367, hvor det opstår i forbindelse med etableringen af færgestedet over Lindenberg å i Østhimmerland, dvs. man sad på hovedfærdselsåren mellem Aalborg og Østhimmerland. Anselige adelslægter har siddet på stedet siden 1561, indtil 1762, hvor skatmesteren, iværksætteren, finansgeniet Heinrich Carl Schimmelmann købte godset. Denne Schimmelmann var født i Tyskland, og han ejede også godset Ahrensburg i Holsten.

Johan Peter Reimer som rekrut.

Som dansk minister ledede han de danske statsfinanser brillant. Privat var han også dygtig og foretagsom, idet han ejede plantager i Dansk Vestindien, sukkerraffinaderi på Christianshavn samt en geværfabrik i Hellebæk(!) m.m. Endvidere var han foretagsom inden for landboreformerne – både med tekniske fremkridt og udskiftningen. Da han døde i 1782 overtog sønnen, greve Heinrich Ernst, Lindenberg. Han var også dygtig, men knap så dygtig som faderen. Han blev finansminister og dermed medansvarlig for statsbankerotten i 1813; men han forsøgte sig dog også udi de agrare reformbestræbelser – især mht. udskiftningen af bøndergodset, samt ved industrielle anlæg, f.eks. i Gudumlund. Ellers foretrak Heinrich Ernst at holde kulturel salon i København i palæet i Bredgade – det nuværende Odd-Fellow palæ – og især på Sølyst i Klampenborg. I 1853 overtog en grannevø, Ernst Conrad Ditlev Carl Joseph Schimmelmann, godset. Han var især kendt for at bortsælge bøndergodset til fri ejendom. Dette blev dog først for alvor ført ud i livet i 1870'erne ff. Ernst Conrad var således den mand, der ansatte Peter, og over for hvilken, der skulle aflægges beretning og modtages ordrer fra. Ernst Conrads hustru hed Adelaide. Da han døde i 1885, overtog sønnen, Carl Gustav Ernst, Lindenberg. Han, der døde i 1922, var også Preussisk geheimeråd og medlem af det preussiske Herrenhaus, altså Overhus. Hovedbygningen på Lindenberg, der er så gammel som fra 1583, fik sin nuværende hvide udseende efter en gennemgribende restaureering i 1764.

*Johan Peter Reimer
i sin Lindenberg-periode.*

Peter blev altså ansat dér som fuldmægtig på godskontoret i 1870. Da greven også residerede på sit holstenske gods Ahrensburg, var det praktisk, at der boede en forpagter på Lindenberg gods; men derudover var det også nødvendigt at have et godskontorembede, der skulle udføre og udfærdige alle de af herskabet ønskede forretninger og handlinger af juridisk, administrativ, økonomisk og praktisk art i relation til myndigheder, godsets bønder og øvrige ansatte. Der var altså nok at se til. Og det gjorde han så godt til grevens fulde tilfredsstillelse, så Peter, da den hidtidige godsinspektør Knud K. Heibroch dør, avancerede i 1873 til Godsinspektør. Han var den øverste administrator lige under greven.

Kapitel 11

Peters moderbindinger havde været ret uforløste, hvorfor han nu, da han er veletableret, endelig kan søge trøst og kompensation for den moder, han mistede, da han var 11 år gammel. I 1870 boede hos Lindenburgs forpagter Berent F. Bødker, der både havde hustru og tre børn, en 34-årig privatlærerinde til de tre børn. Hun hedder Johanne Maria Nissen – kaldet Marie Nissen. Peter og Marie Nissen har gået op og ned af hinanden i fem år, førend vi finder ham på frierfodder i 1875. Genstanden for hans attrå er altså 12 år ældre end ham selv. Hun var ikke noget at skrive hjem om; men hun skulle efter sigende have

været meget rar, selvom hun fysisk var ret svag. De, der kendte hende, sagde, at hun helt igennem var et yndigt menneske. Hun er født i København, den 17. november 1835, som datter af underkancellist i Det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli, Niels Hansen Timmermann Nissen (1801-1839), som oprindeligt stammer fra Sønderjylland og Ellen Christine Wedersøe (1795-1852). De bliver gift i Frederiksberg kirke 9. november 1875 på et tidspunkt, hvor hun er næsten 40 år gammel, og han altså er 28 år. På bryllupstidspunktet bor hun midlertidigt i Istedgade nr. 14 i København – hvorfor? Noget kunne tyde på, at hun ikke kunne fortsætte med at være lærerinde, når hun nu skulle være frue – og dermed stige i graderne. Hendes forlover er tøjfabrikant Herman Fincke Stahl fra Nygade 2, og Peters forlover er hans fader Ernst *Frederik* Reimer, skolelærer i Gudum. Gud ved, hvad *han* har tænkt om dette ægteskab!! Ja, han har nok ikke sagt det til Peter, men *vi ved*, at han til sine yngre børn sagde: »Gid det kunne gøres om!«

Efter brylluppet rejser de naturligvis tilbage til Godsinspektørboligen på Lindenberg i Østhimmerland. Her lever de veletableret, idet de har to tjenestepiger, samt en kusk og en tjenestekarl. Om hun har kedet sig i de nye omgivelser, ved vi ikke; men der går fulde to år, førend hun bliver gravid

*Johan Peter Reimers første hustru,
Johanne Maria, født Nissen (1835-1889).*

(1876 og 77). Først den 29. september 1878 nedkommer hun med en pige, og hun er dødfødt! Moderen var på det tidspunkt 42 år gammel, og de får aldrig flere børn, hverken levende eller døde.

Peter har naturligvis udover sit arbejdsliv også haft sit sociale liv på godset. Han får mange gode venner blandt de ansatte og blandt nabogodsernes ansatte, f.eks. forstmester Wilhelm von Cossel, skytten Knaack og forpagter Toft m.m.m. De mødes ved selskabelige anledninger hos Peter og Marie Nissen, spiser dyrt og godt i den trygge bolig. I jagtsæsonen og i vintersæsonen har det forekommet, at en godsinspektørbolig dengang var varm og tryk, og om sommeren har den forekommet at være lys og solbeskinnet. Disse venskaber, som godsinspektøren sluttede dengang, gik i arv i op til fire generationer herefter – forstået på den måde, at deres respektive børn fortsatte venskabet, idet de kom gensidigt hos hinanden, dels som sommerbørn og dels til fester og fødselsdage og begravelser hos hinanden helt på til 1978, ja videre helt op i 80'erne.

Et af godsinspektørens hverv var at holde regnskab med grevens selskabelighed, med hvem der deltog, og hvad de fik at spise. Hver dag var der stort selskab på ca. 20 kuverter: Udover herskabet, på ca. 12–14 personer, deltog også omegnens spidser, som selvfølgelig også var greveparrets venner: Etatsråd dit og dat, præsten og forstmesteren og af og til også Reimer med Hustru. Som en standardmiddag blev der serveret: Suppe med boller, osteboller, oksesteg med gemüse, hummer mayonnaise, andesteg med compot, æblekage, ost og brød, dessert og konfekt. Og næste dag stod den på: Bouillon med ris, fiskerand med høns, kalvesteg med gemüse, hummer mayonnaise, agerhøns med compot, flødebudding med chokoladecreme, konfekt, smør, ost, og alt sammen med passende behørig bourgogner til. Og herefter trak herrerne sig tilbage til rygesalonen til cigarerne, cognacen og whisten. Damerne gik til den anden side til thevandet, broderierne og den lokale sladder; alt imens de rødbrune tunge portierer blev trukket til. Ja, det var dengang, hvor godsejeren virkelig havde det godt, både socialt og politisk var de tidens ledende gruppe. Den Reviderede Grundlov af 1866 garanterede med den privilegerede valgret til Landstinget, dvs. hvor de højstbeskattede borgere valgte halvdelen af Landstinget, at storbønderne, altså godsejerne besad magten i Danmark i de næste 35 år.

Når man var så tæt på sin arbejdsgiver, lensgreven, som godsinspektør Peter Reimer var, var det piskesnødvendigt, at de havde et godt samarbejde, at de havde en god kemi, at de respekterede hinanden, og at de kunne stole på hinanden i ubrydelig loyalitet. Det havde de også i starten. Men da greve Carl Gustav Ernst Schimmelmänn, som jo var meget preussisk præget, i 1885 arvede grevskabet, blev forholdet lidt mere anspændt. Peter kunne risikere med en måneds varsel at udrede og verificere grevens pengetransaktioner. Som eksempel kan nævnes, at greven stod og manglede 140.000 mark, hvilket han havde brugt til udbetaling til godset Nütschau til sin broder. Men disse penge var desværre allerede bundet i slægtens holstenske stamgods Ahrensburg, og da han har opsagt et tilsvarende beløb pr. 1. juli i første prioritet i grevskabet Lindenberg, står han altså og er i midlertidig likviditetskrise. Han beordrer derfor den 2. juni 1887 »Kjære Reimer« om at sætte sig i forbindelse med en Knud Petersen for at skaffe sig de penge til 4% inden 1. juli til udbetaling i Hamburg –. »Endvidere maa De opgive mig nøjagtigt hvor mange Penge der indgaar til min Disposition før 1. Juli, da jeg, dersom det ikke er tilstrækkeligt er nød til at laane Penge for at opfylde mine Forpligtelser. – Da Sagen haster venter hurtigst Svar. Med venlig Hilsen til Dem og Deres Hustru C.G. Schimmelmänn«. Hvem der har været mest nervøs over denne affære, er ikke godt at vide; men greven har selvfølgelig stolt på sin inspektørs evner i den henseende!!

Værre var det, når der gik følelser i sagen. Og det må der ikke, når der også er penge involveret. Peter Reimer var en følsom mand med hjertet på rette sted, og han kunne godt se, når noget var uretfærdigt og hjerteskerende urimeligt. En af godsinspektørens opgaver var at inkassere tiende til præster, kirke og, indtil indkomstskatten blev indført i 1903, også til Staten. På Lindenberg skulle bønderne på godsets jorde naturligvis indbetale til grevskabets præster og kirker. Det kunne være en hård udskrivning at betale en tiendedel af sit udbytte til nævnte formål. Nogle bønder havde svært ved det, og det kunne Peter Reimer godt indse og forstå, hvorfor han gav dem – i bedste fald – henstand, og i værste fald? – blev pengene slet ikke indkradset. Kort sagt, Peter var for blød til fuldstændig at leve op til sin jobbeskrivelse. Og, hvad skete så? Greven fyrede ham! Det skete – på trods af enkegrevindens protester – i 1888. Greven var dog ikke upåvirket af denne sag: Det fortæltes, at han, efter fyringen, gik direkte ud i marken og bevandede af sindsbevægelse; hvilket fik Peter til at foreslå, at han da bare kun-

ne trække fyringen tilbage. Hertil replicerede greven, at en preussisk adelsmand går ikke fra sine ord!!!!

Hvad gjorde han så nu? Han stod pludselig helt uden noget socialt net under sig – uden arbejde, og dermed hvad værre var, også uden bolig. Han havde af gode grunde ikke lyst til at blive på egnen. Han og hans hustru gjorde, ligesom hans farfader havde gjort i 1825, da de havde fået nok af jyske godser, nemlig at rejse til København – og denne gang for godt. Her

var muligheden for at få bolig og arbejde trods alt større end i Himmerland. Og København var jo Marie Nissens hjemby, så hun har syntes, det altid kunne være bedre end Himmerland.

De fik deres bedste møbler med, f.eks. en solid mahogni dragkiste-lignende kommode, som Peter havde haft fra sin tidligste ungdom; samt det nøddetræschatol i Christian VIII-stil, som Marie Nissen havde indført i ægteskabet. Om de ikke havde råd til egen lejlighed, eller om de ikke 'orkede' selv at stå for husholdningen, ved vi ikke; men hun, som var vant til tjenestefolk, har åbenbart ikke været sindet til selv at skulle rode med madlavning etc. Dengang var der heldigvis noget, der hed pensionater, som var ret almindelige og flittigt benyttet af folk. Man bor her

Frøkenerne Hansenmeyers første pensionat i Peder Skramsgade 22, 3. sal. Huset hører ikke til Gammelholms mest prætenttøse facader.

helt privat i et lille værelse, hvor man har sine egne ting og møbler, og så får man måltiderne serveret på faste tidspunkter i spisestuen/salen sammen med de andre beboere. Og de finder sådan et lille et i Peder Skramsgade nr. 22 på tredje sal.

Her finder vi dem så i 1888/89 boende i de i 1860'erne og 70'erne af Ferdinand Meldahl nybyggede huse på Gammelholm. Husene var udadtil overdekoreret med stuk og krummelurer, men indadtil var de ret trange. Pensionatet ejedes og drives af Frøkenene Hansenmeyer, Margrethe og Marie Sofie på hhv. 37 år og 32 år. De var et par rare, venlige men ualminde ligt grimme, ugifte damer, der oprindeligt kom fra Fyn, nærmere bestemt omegnen af Odense. De havde også en broder, der boede på pensionatet, handelsagent Ludvig Christoffer Laurentius Hansenmeyer på 30 år. I pensionatet var der – udover bestyrerinderne og et tjenestetyende – i alt plads til fire logerende pensionærer. Foruden Reimer finder vi også en stud. theol. Frederik Adam Emil Haugsted på 21 år, en bogholder Johan Frederik Stemann på 31 år og en toldassistent Jens Nielsen Bech på 33 år. Ganske vist noget yngre mennesker, men alligevel grobund for socialt og selskabeligt samvær, som vi skal se også har været til nytte i fremtiden.

Pensionatsværtinderne Marie og Margrethe Hansenmeyer.

Fyringen fra embedet og tvangsflytningen og den sociale deroute har imidlertid taget hårdt på Marie Nissens i forvejen dårlige hjerte – det har været mere, end hun kunne tage, så den 14. februar 1889 dør hun i en alder af kun 53 år. Hun bliver begravet fra Holmens kirke den 20. februar.

Hvad gør nu den stakkels enkemand? I løbet af ét år mister han sit embede, sin bolig og sin hustru. Hele hans tilværelse er på en gang slået i stykker – hele hans sociale og familiemæssige liv. Han er en enlig, arbejdsløs mand, og han er kun 42 år gammel – en mand i sin bedste alder, ville vi sige i dag; og han er stadig nydelig, høj og statelig med et smukt velplejet fuldskæg. I de første par år får han ikke noget fast arbejde. Skæbnen har været hård ved ham, men han jamrer ikke, dertil har hans grundfæstede evangelisk-lutherske barnetro hjulpet ham; han er hverken grundtvigianer eller indre missionsk, men almindelig højkirkelig. Og politisk er han udpræget Høyremand. Selvom han er arbejdsløs, keder han sig ikke, thi han maler, tegner og skriver med sin sirlige skrift, ikke forstået på den måde, at han selv forfatter teksten; men han afskriver digte, prædikener, fyndord og litteraturens hovedværker. Og så fører han også en omfattende korrespondance med sine jyske søskende og især med sine kusiner Marie og Kristine Schou, som han stod meget nær.

Han kan ikke andet end at blive boende hos Frøkenerne Hansenmeyer. Da de ønsker at udvide forretningen og få et større pensionat, flytter Peter med dem. Det sker i 1892, hvor de overtager ét i Hovedvagtsgade nr. 6 på tredje sal, lige bag Kongens Nytorv. Huset er meget smukt, helt hvidt med søjler og karnapper og frontespicer. Der er her i alt plads til 10 logerende pensionærer, og det har sikker gjort det hele lidt mere livligt, at der nedeunder på anden sal forefandt et rigtigt hotel, med alt hvad dertil hører. En af dette hotels mere prominente gæster var August Strindberg og hans hustru Siri von Essen, som fra 1887–88 lavede skandale. Det kan være, at Peter kunne lide den atmosfære, der herskede i det hus. Under alle omstændigheder ser vi, at han bliver boende her til 11. maj 1893.

Hovedvagtsgade 6 (huset i midten), Hansenmeyers pensionat lå på 3. sal ud for gadelygten.

Fyns Hoved

HINDSHOLM

Stubberup

Dalby

Mesinge

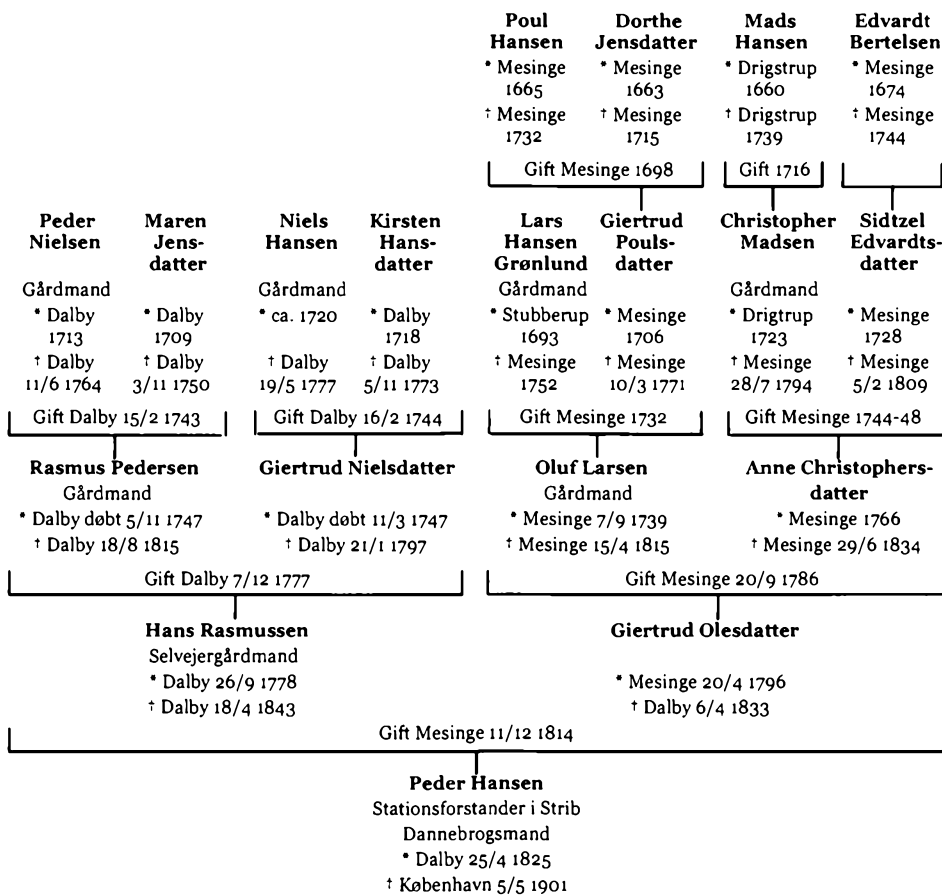
Viby

Drigstrup

KERTEMINDE

E FJORD

Gårdmændene på Hindsholm – Stationsforstanderen i Strib

Hindsholm hedder den store halvø, som fra det fynske fastland strækker sig ud mod nordøst næsten som en hånd, der vender ryggen mod Sjælland, men rækker fingrene beskyttende ud over Odense Fjord. Navnet skyldes, at i en meget fjern fortid dækkedes det lave grænseområde mellem Drigstrup og Mesinge sogne, den såkaldte Tårup Vejle, af vand. Hindsholmen svarer således godt til sit navn, for det var en ø. Naturen på Hindsholmen er mindre smilende, mindre let i linierne end på det øvrige Fyn: Her er store, kraftigt formede bakkedrag, der kan minde om det østlige Jylland. Bakkedragene ligger tæt op til side engstrækninger, som – til dels ved menneskehænders hjælp – har hævet sig over havet.

Hindsholm er en del af Bjerge herred, som gennemskæres af Kjertinge fjord ved Kerteminde. Hovederhvervet er, som sædvanen siger det, landbruget. Jorderne er af lermuldet bonitet, forstået på den måde, at der er en tredjedel ler og to tredjedel muld. Baroniet Scheelenborg, som ligger mod nord i Stubberup sogn, har sat sit præg på sognene Stubberup, Mesinge og Dalby, idet ejerne heraf sammen med ejerne til Hverringe, der ligger i Viby sogn, har ejet hovedparten af bøndergodset. Derudover har godsejerne også haft diverse kaldsrettigheder og jurisdiktionsrettigheder, med hvad dertil hørte.

For første gang i denne slægtshistorie skal vi beskæftige os med ganske almindelige bønder. Både selvejergårdmænd og fæstegårdmænd. Vi befinder os, som overskriften siger, på Hindsholm. Og vi befinder os i nogle helt særprægede typisk nordfynske landsbyer, hvor de firlængede bindingsværksgårde ligger meget koncentreret i landsbyens midte. Især i Viby, hvor vi dog desværre ikke har slægtninge, er landsbyen usædvanligt godt bevaret fra tiden før udskiftningen, dvs. midten af 1700-tallet. De firlængede gårde er alle med stråtag og bindingsværk, og bindingsværket er i alle farver, ligesom den kalkede tavl også fremtræder i alverdens farver.

De førnævnte herregårde, Scheelenborg længst mod nord i Stubberup sogn og Hverringe mod sydøst, har som sagt sat deres præg på forholdene i Hindsholm. Hverringe stammer tilbage til Valdemar Atterdags tid, hvor den fra Holsten stammende Nicolaus Limbek – drosten Hr. Claus Limbek – figurerer som ejer. Herresædet har haft mange navnkundige ejere, såsom Kaj Lykke, Niels Krabbe og i 1700-tallet fine repræsentanter af slægten Juul.

I 1768 blev godset oprettet til stamhus, og samtidig fandt en storstilet godsmageskifte, udskiftning og sammenlægninger af bøndergods i Mesinge, Midskov med flere landsbyer sted. For eksempel blev i Viby det bøndergods, der ejedes af nabogodset, mageskiftet og udskiftet fra de hverringebønders jorder, og resultatet blev, at disse Viby-bønder blev fri for alt fremmed fællesskab; men de beholdt deres jord i samling, fordi de af mangel på hegnsmateriale ikke kunne udskiftes indbyrdes. Viby er således den eneste landsby, der endnu (?) ikke er blevet udskiftet. Den foretagsomme godsejer, Hans Rudolf Juel, mageskiftede som sagt sit bøndergods med bøndergods i andre landsbyer, så hans jorder lå koncentreret, og hverringebønderne blev adskilt fra alt fremmed fællesskab. Og med undtagelse af Viby blev den indbyrdes udskiftning iværksat. En del bøndergods blev også udflyttet, og godsejer Hans Rudolf Juel var en af de første, der fik reguleret og dernæst afløst hoveriet. Samtidig fandt han også, at Hverringes gamle hovedbygning, der formodentlig stammede fra 1500-tallet, måtte vige pladsen for en ny. Den nye hovedbygning, der er fra ca. 1790, blev opført i tidens stil, og er en hvid trelænet gård i to etager med rødt mansardtag.

I sammenhæng med alle mageskifterne af bøndergods sogn for sogn og landsby for landsby foregik der også i 1800-tallet et stadig bortsalg af bøndergodset til selveje. Dette betød, at fæstebønderne til favorable priser kunne overtage deres 'egen' gård til ejendom. At være selvejer var så sjældent, at det blev bemærket i papirerne, thi det almindelige var, at man var fæster. I bedste fald gårdmand, dernæst husmand, så indsidder/inderste og landarbejder etc. Vi vil i et senere afsnit 'Jeppe på Bjerget' komme nærmere ind på bøndernes vilkår generelt.

Den anden herregård på Hindsholm, Scheelenborg, hed oprindeligt i 1300-tallet Eskebjerg, hvor den ejedes af den herostratisk berømte Marsk Stig Andersen Hvide. Da gården i 1671 blev solgt til en kurlænder ved navn Friedrich von Vittinghof, kaldet Scheel, skiftede gården da også navn i 1680 til Scheelenborg, hvor den samtidig blev oprettet til et baroni. Efter at slægten Brockdorff i ca. år 1700 havde overtaget herligheden, erhvervedes nogle gårde i Dalby, Mesinge og Hersnap; hvilket muligvis gjorde, at fremskridtsvenlige ejere lettere og hurtigere kunne gennemføre udskiftningen i nævnte landsbyer. Endvidere inddæmmedes i begyndelsen af 1800-tallet det store areal mellem det gamle Hindsholm og den daværende ø Langø, så 500 tdr. god og fed jord blev indvundet. Ret pænt når man betænker, at Scheelenborgs samlede hartkorn i 1844 var 810 tdr., hvoraf bøndergodset androg 411 tdr. Der var herefter ikke nogen landbrugsøkonomisk grund til ikke at fremme bortsalget af bøndergodset til selveje.

Scheelenborg hovedbygning, avlsgård og udlænger.

Kilde: Danske Slotte og Herregårde. Red. Aage Roussell. Hassings Forlag 1965.

Tanken om, at fæstebønderne skulle overtage deres egen gård til ejendom, fremkom hos de store reformatorer Reventlow og Colbiørnsen efter Stavnsbåndets ophævelse i 1788. Deres – og dermed regeringens – idé var, at den fremtidige naturlige samfundsudvikling skulle bygge på en bondestand, som selv bar ansvaret for sine dispositioner. Man tog forskellige skridt til at lette en overgang til selveje, uden at man anvendte tvang over for godsejerne. Man måtte give bønderne, dvs. gårdmændene alene – og ikke husmændene – mulighed for at låne penge, så de kunne købe deres gård som selvejendom. Da der nu var gode priser på landbrugsprodukter, kunne bønderne sikres en fremtid som gode betalere af renter og afdrag. I begyndelsen skete dette ved udlån gennem den i 1786 oprettede 'Kreditkasse', hvor billige lån kunne gøre det muligt for bønderne at opnå støtte til selvejkøb. Også Enkekassen, som senere skiftede navn til Statsanstalten for Livsforsikring (og nu Danica-Pension), stillede i 1790'erne store midler til rådighed. Alt dette var dog ikke muligt, hvis ikke godsejerne stillede sig positive over for tanken om at sælge ud af deres fæstegods. Efterhånden som hove-riet blev reguleret eller helt forsvandt, så mange godsejere i virkeligheden en fordel i den nye udvikling; man trængte nemlig til driftskapital til om-

lægning af hovedgårdsdriften, nu hvor bønderne ikke længere stillede med deres egne redskaber; og endvidere krævede de uundværlige landarbejdere også aflønning, så for at rejse denne kapital, var godsejeren simpelthen nødsaget til at sælge gårde. Endvidere var der jo også en spekulationsfordel i at finansiere bøndernes køb af egne gårde, for således kunne godsejerne erhverve pantebrevne med deraf følgende renter og afdrag fra bøndergårde-
ne. Den største financier af selvejer-
købet blev således over en kam gods-
ejerne selv! Det samlede resultat var,
at i løbet af ca. 20 år overgik ca. 60%
af samtlige bøndergårde til selveje.
De resterende procenter blev der
først for alvor taget hånd om i
1850'erne i nationalliberalismens
tegn; men det er en helt anden histo-
rie.

*Bønder på vej til høstarbejde,
som skildret af Jens Juel, 1882, SMfK.*

Kapitel 2

Scheelenborgs nuværende hovedbygning stammer fra 1843; det er en grundmuret hvidkalket bygning med rødt tegltag. Af større interesse for os er imidlertid, at der under baroniet Scheelenborg i Stubberup sogn hører en anden hovedgård. Den blev, ud af den gamle mejerigård Grønlund, nyopført i 1785 og fik navnet Brockdorff.

Denne mejerigård har givet navn til ane nr. 84 Lars Grønlund, der 2. pinsedag i 1732 blev gift med Giertrud Poulsdatter fra Midskov i Mesinge sogn. Efter brylluppet flyttede de til Salby ligeledes i Mesinge sogn. Lars Grønlund er en af de meget få i Mesinge sogn, der har et efternavn og ikke blot et patronymikon. Desværre er Stubberup kirkebog tavs om hans herkomst; men at han stammer fra mejerigården er oplagt. Han er ikke den eneste Grønlund, som boede i Mesinge sogn, således ved vi, at der også var en Hans Grønlund og en Hans Rasmussen Grønlund i Torup by i dette sogn. Lars Grønlund havde patronymikonet Hansen, så det er oplagt fami-

Mesinge Kirke.

*Kilde: De danske Kirker. Redigeret af Erik Horskjær, G.E.C. Gads Forlag.
Foto af Lennart Larsen.*

lie. Han er født i 1693 af gamle Hans Grønlund. Mere nøjagtige data har vi om hans hustru Giertrud Poulsdatter; hun er nemlig født i 1706 og døbt 8. søndag efter Trinitatis (25. juli) som datter af Poul Hansen (1665–1732) af Midskov i Mesinge sogn og Dorthe Jensdatter (1663–1715). Hun – Dorthe Jensdatter – stammer ligeledes fra Midskov, hvori de blev gift i 1698.

Mesinge sogn er forholdsvis stort og befolkningstæt, og befolkningen beskæftiger sig selvfølgelig med landbrug. Endvidere flytter man ikke, man forbliver i fødesognet, for Stavnsbåndet var indført i 1733, og selvom det ikke var det, byder hele Hindsholms geografi og afsondrethed på, at man forbliver dér – ligesom på en ø. I kirkebogen har man ej heller fundet det nødvendigt at pointere, om folk var fæstere eller ej, for det var man som hovedregel i midten af 1700-tallet. Endvidere har man heller ikke fundet det nødigt at bemærke, om folk var gårdfæstere, for det var man som hovedregel. Kun hvis man var fæstehusmænd eller inderste daglejere etc., blev det bemærket. En anden ting, der slår i øjnene, er, at man på alle disse fir-længede gårde har haft adskillige tjenestefolk hver, ca. to til fire. Man er kommet hinanden ved; f.eks. skiftes man til at stå faddere for hinandens børn, selvom det i dette pastorat ses, at præstekonen så godt som altid bærer dåbsbarnet. Hele ens liv og tankeverden har drejet sig om – i Guds navn – at klare dagen og vejen, dvs. at kunne skaffe brød på bordet, at kunne bestride og være i stand til at yde det, tilværelsen krævede af én i den stand, man nu var født ind i. Det krævede således kræfter at kunne udføre markarbejde både på herregårdsjorden som hovbonde og derefter endvidere på sin 'egen' bondejord. Ens tilværelse var helt klart bygget op omkring en familie, så man måtte naturligvis have en ægtefælle: Kone til at klare husførelsen, og mand til at klare det praktiske, og man kunne heller ikke se alderdommen i øjnene uden at have børn, helst så mange som Gud nu ville tilskikke én, som man til sin tid kunne bo som aftægtsmand/kone hos. Og så må det heller ikke glemmes, at før 1848 var det kun bondestanden, der 'sprang soldat'.

Allerede inden Lars Grønlund og Giertrud Poulsdatter er blevet gift i 1732, får de deres første barn, Hans Larsen, som bliver døbt 9. marts 1732. Deres næste barn er Poul Larsen fra 1734, døbt 3. juledag. Og så i 1737 kommer endnu en Hans, der døbes 17. februar, Dominica Septuagesima. Derpå får vi Oluf Larsen (ane nr. 42) fra 1739, den 7. september og til sidst Dorothea fra 1742, og som bliver døbt 1. februar. Desværre er der et hul i kirkebogen fra 1744–49, så vi ved ikke, om der kom småfolk dér. Men herefter kom der ingen. Derimod dør Lars Hansen Grønlund i 1752 i en alder af blot 59 år og bliver begravet 2. pinsedag, som er 22. maj. Men det har ikke gjort

så stort indtryk på enken Giertrud Poulsdatter, eller måske har det netop sat skub i hende i noget, der længe har gæret. Vi ser således, at hun allerede 27. august samme år bliver trolovet med en Niels Hansen af Salby; men det sker først efter forhen erhvervet kongelig tilladelse, da de er beslægtet med hinanden i tredje slægtled, dvs. at de har fælles oldeforældre. Men da formalia er kommet i orden, bliver de gift 22. september 1752. Noget kunne tyde på, at de har gået og ventet på, at Lars Hansen Grønlund skulle gå hen at dø. Desværre ved vi ikke, hvad han døde af. Hans enke Giertrud Poulsdatter døde 62 år gammel den 10. marts 1771.

Kapitel 3

Oluf Larsen (ane nr. 42), der bosætter sig som gårdmand i Midskov, gifter sig anden gang med Anna Christophersdatter (ane nr. 43). Hun er også født i Mesinge sogn i 1766 af bonde på matrikel 8 i Salby i Mesinge sogn, Christopher Madsen (ane nr. 86). Denne, der var søn af Mads Hansen (1660–1739) og Dorte Christophersdatter (gift 1716) fra Kierby i Drigstrup sogn, var født i

1700-tals gård i Midskov, Mesinge Sogn
– måske Oluf Larsens. NB. Gæssene i forgrunden.

1723 og døbt 4. april i Drigstrup sogn lige nord for Kerteminde fjord. I årene mellem 1744 og 1748 giftede han – altså Christopher Madsen – sig med bondedatteren Sidtzel Edvardtsdatter (ane nr. 87), datter af Edvardt Bertelsen af Salby. Hun var født og døbt palmesøndag 1728. Da hun og Christopher var blevet gift, bosatte de sig i hendes hjemby Salby. Her blev han bonde og gårdbeboer på matrikel nr. 8 i Salby, hvor han var bruger (fæster) af Broelykke gårds ager og eng på hele 10 tønder, 3 skæpper, 1 fjerdingkar og 1 album hartkorn. Brolykke er en herregård fra begyndelsen af 1300-

tallet, der ligger i nærheden af Hverring i Viby sogn, og som senere i midten af 1800-tallet blev overtaget af denne. Christopher Madsen og Sidtzel Edwardsdatter fik flg. 8 børn, som er nævnt i feltet til højre.

Sidtzel og Christopher Madsens børn:

Karen Christophersen, født 14. april 1750, men da fødslen havde været hård, var hun så svag, at hun ikke var i stand til at patte, og derfor døde allerede 3 dage efter den 17. april.

Herefter Edvardt Christophersen, fra 1751, 11. juli, og så kom Mads 7. juli 1754.

Og så Dorte 6. marts 1757.

En ny Karen blev døbt 4. maj 1760.

Og så kom Anne i 1763, der blev døbt 23. oktober, men dog døde 1. april 1764.

Og så kom en ny Anna Christophersdatter (ane nr. 43), født 1766 og døbt 26. januar.

Og endelig Hans Christophersen, født i 1769 og døbt 16. april.

Til at passe bedrift og gård og børn havde man selvfølgelig tjenestefolk, men i 1787 er der kun opregnet to stykker. Christopher Madsen dør som en velanskreven mand, men dog som forhenværende gårdmand i 1794, den 28. juli og bliver begravet 3. august. Hans hustru lever sine sidste år hos sønnen gårdbeboer Edvardt Christophersen i Salby og dør i en alder af 80 år 5. februar 1809. Hun bliver begravet 11. februar.

Lad os vende tilbage til Oluf Larsen (ane nr. 42), som jo var søn af Lars Grønlund og Giertrud Poulsdatter. Han var blevet født i Salby i Mesinge sogn den 7. september 1739; men han bosætter sig i Midskov i samme sogn, og her bliver han gårdmand på matrikel nr. 4, hvor han i 1778 var bruger (fæster) af baroniet Scheelenborgs ager og eng på 5 tønder, 5 skæpper og 1 fjerdingkar. Allerede i 1765 gifter han sig med en ældre dame fra Midskov ved navn Maren Laursdatter. Hun er enke efter afgangne Christen Hansen i Midskov. Hun er født i 1716 og således 23 år ældre end sin ægtemand. De bliver trolovet 27. februar efter kgl. tilladelse af 8. februar 1765 og gift 24. marts. Man må spørge om, hvorfor han gjorde det? Den største forklaring er nok, at det var den nemmeste måde for ham at få en gård på, idet han overtog den afdøde ægtemands. Og hun, ja, hun har trængt til en ung mand, der kunne stå for bedriften. Hun går dog hen og dør i en alder af 69 år i 1785 og bliver gravsat 20. november.

Anna og Oluf Larsens børn:

Lars Olsen fra 1787, der bliver døbt 25. november og som dør 12. december samme år.

Derefter får de ret efter en ny lille Lars Olsen, som bliver døbt 9. november 1788.

Og så 12. februar 1792 døbes Maren Olesdatter, og i 1796, den 20. april kommer Giertrud Olesdatter (ane nr. 21), som bliver døbt 24. april.

Nu kunne Oluf Larsen så få sig en 'ordentlig' kone. Og allerede den 12. august 1786 bliver han trolovet med Anna Christophersdatter (ane nr. 43) og gift i Mesinge kirke den 20. september. Man må sige, at han har taget revanche, for hans nye kone er 27 år yngre end

ham selv, og de får 4 børn, som nævnt i ovenstående felt. Oluf Larsen havde naturligvis også tjenestefolk: I 1787 to mænd og i 1801 to mænd og en pige.

Oluf Larsen eller Ole Larsen, som han til sidst bliver kaldt, er en god og fast af bylauget respekteret gårdbruger, der bliver på sin gård i Midskov, lige til han dør 15. april 1815. Han bliver begravet fra den smukke landsby kirke den 19. april. Hans unge enke overlever ham i 19 år, og på sine gamle dage bor hun som aftægtskone hos sin ældste søn gårdmand Lars Olsen af Midskov under Scheelenborg gods. Hun dør som 68-årig den 29. juni 1834 og bliver begravet den 5. juli.

Kapitel 4

Oluf Larsens og Anna Christophersdatters yngste datter, Lille Giertrud Olesdatter fra 1796, slægtede sin moder på i den forstand, at hun ægtede en noget ældre mand. Og for at gøre dette, måtte hun oven i købet bryde med en slægtstradition, nemlig at forlade hjemsognet Mesinge. Vi har set, at hendes nærmeste forfædre holdt sig inden for sognets grænser. Men nu har hun i en alder af blot 18 år fundet en 18 år ældre enkemand og selvejer-gårdmand i nabosognet Dalby, Hans Rasmussen (ane nr. 20). De bliver gift i Mesinge den 11. december 1814. Før vi ser nærmere på hans liv, hans gård og hans børn, må vi lige se på hans ophav og nærmeste forfædre.

Denne gren kommer alle fra Dalby sogn, enten Dalby kirkeby eller Hersnap by. De har alle været bønder og gårdbeboere. De har alle vist, at de var stabile, stationære og dygtige til at avle – både på marken og i alkoven. Hans Rasmussens forældre hed Rasmus Pedersen og Giertrud Nielsdatter. Rasmus Pedersen, der var født 1747 i Hersnap er søn af Peder Nielsen fra 1713 og Maren Jensdatter fra 1709. Mens Giertrud Nielsdatter fra 1747 er datter af Niels Hansen og Kirsten Hansdatter.

For at begynde med Giertrud Nielsdatter (ane nr. 41) kan vi slå fast, at hendes fader blev kaldt for unge Niels Hansen. Han var gårdbonde i Dalby og født ca. 1720. Desværre kan vi ikke sige nøjagtig hvor og hvornår, thi kirkebogen fra Dalby haves først bevaret fra 1734. Han blev den 2. søndag efter Hellig Trekonger 1744 trolovet med Kirsten Hansdatter og gift med hende 16. februar. Hun er født ca. 1718, og det må åbenbart have været i Dalby sogn, siden hun blev gift derfra. Hun og Niels fik en del børn, men nok ikke så mange, som man umiddelbart kunne tro. Der er nemlig to Niels Hansen'er i Dalby, der avler flittigt i Dalby på dette tidspunkt. Præsten kan ikke finde ud af at sondre imellem dem; og da barselkonens navn var ganske inferiørt dengang, havde han – desværre for os – ikke nødtigt at notere hendes navn, hvilket kunne have reddet mange tråde ud!! Men da dette, efter nogle år, synes uoverskueligt for selv kirkebogsføreren, begynder han at sondre, ved at kalde den ene for 'Gamle' Niels Hansen og vores Niels Hansen for 'Unge' Niels Hansen. Den 'gamle' blev gift i 1740, og han avlede følgelig først; men ud fra de gengangne faddere kan man nogenlunde skelne den ene fra den anden.

'Vores' Niels Hansen og hans hustru Kirsten Hansdatter fik 9 børn, som er nævnt i feltet på næste side, og efter et godt og frugtbart liv døde Kirsten Hansdatter 5. november 1773 55 år gammel; men hendes mand Niels Han-

sen døde fire år efter i 1777, 57 år gammel.

Deres datter Giertrud Nielsdatter blev som nævnt døbt i Dalby kirke 11. marts 1747 og som faddere stod en Jomfru Viborg, som bar, Hans Andersen, Anders Hansen og Rasmus Kusk – alle fra Dalby, samt Hr. Schachs stuepige og bryggerspige. Allerede som 17-årig blev hun gift for første gang, nemlig i 1774

med ungkarl i Dalby Hans Jensen. Som forlovere optrådte hendes fader og hans broder fra Dalby. Trolovelsen blev indgået 5. søndag efter Trinitatis, og vielsen fandt sted 20. søndag efter Trinitatis, dvs. hhv. 3. juli og 16. oktober, så der har været tid til

Kirsten og Niels Hansens børn:

Det ældste barn var Hans fra 1745,

der dog døde 1753,

så kom Giertrud Nielsdatter (ane nr. 41)

fra 1747 og døbt 11. marts.

Herefter kom Anna i 1749,

Elisabeth 1751, der døde i 1752.

Anna Maria fra 1752,

Hans fra 1753,

Elisabeth i 1756, der døde samme år,

Johanne i 1760, der også døde samme år,

og derfor endnu en Johanne fra 1762.

at etablere sig behørigt og standsmæssigt. De fik to børn: Kirsten Hansdatter fra 1775, hun blev døbt 17. april, og døde allerede 25. april samme år. Men allerede 21. februar 1776 havde de en ny Kirsten Hansdatter ved døbefonten. Desværre var der ikke meget krudt i barnefaderen Hans Jensen, thi han døde allerede året efter, 8. juni 1777 kun 35 år gammel.

Giertrud Nielsdatter var dog ikke sen til at udnytte dette: Den 5. november 1777 bliver hun trolovet med gårdbeboer fra Dalby, Rasmus Pedersen (ane nr. 40), og de bliver gift 2. søndag i advent, som er 7. december.

Dalby kirke på Hindsholm.

Landsbyidyl fra Hersnap i Dalby sogn.

Rasmus Pedersen (ane nr. 40) er en af de mere ansete, velanskrevne og succesrige bønder, vi støder på her. Han var født i Hersnap by i Dalby sogn i 1747 og døbt 23. søndag efter Trinitatis 5. november. Hans fader var gårdmand i Hersnap Peder Nielsen (ane nr. 80), der levede fra 1713 til 1764, hvor han døde anden pinsedag, 11. juni. Dennes hustru, der ligeledes stammede fra Dalby sogn, hed Maren Jensdatter, der levede fra 1709 til 1750, hvor hun døde næsten 42 år gammel den 3. november. De blev trolovet og gift i Dalby i 1743, hhv. 9. januar og 15. februar. Nu er det imidlertid ikke nemt at fastlægge, hvilke af de børn, der blev født i Dalby, der er deres; der er nemlig op til tre personer i alt på den tid i sognet – og heraf er der to i

Hersnap, der hedder Peder Nielsen, og som er blevet gift i Dalby i perioden 1736–1749. Men ud fra oplysningerne om hvem der stod faddere til deres børn, kan det nogenlunde fastslås, hvem der er barnemoderen, og hvem der er børn af hvem. Så udover Rasmus Pedersen, havde gårdmand Peder Nielsen og Maren Jensdatter i 1743 fået Jens og i 1745 Niels. Desværre døde både Jens og Niels meget unge, nemlig hhv. i 1755 og i 1751.

Rasmus Pedersen (ane nr. 40) er som sagt døbt 5. november 1747 (som den eneste Rasmus Pedersen født i Dalby sogn i perioden 1739–1753), og hans faddere var Ole Hansens hustru og Ole Hansen, Anders Christensen, Hendrik Pedersen og Eskild Hansens hustru i Hersnap. Han blev, som vi

Rasmus Pedersens gård inde i Dalby før udflytningen.

har set, meget hurtig forældreløs, så en af hans mange splendide faddere må have taget sig af ham, og han har da heldigvis vist sig at have haft gåpåmod, overlevelsesvilje og dygtighed. Vi ser således, at han, da han bliver voksen, erhvervede sig en af de større gårde i Dalby by i fæste af Scheelenborg gods. Det er en smuk hvid firlænget stråtekt gård med grøntmalet bindingsværk. Den har det gamle matrikel nr. 13, og den er på 8 tdr., 4 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album hartkorn. Så der var basis for at stifte familie. I

1777 blev han, som vi har set ovenfor, trolovet med den 20-årige enke Giertrud Nielsdatter den 5. november og gift med hende 2. søndag i Advent, dvs. 7. december. Ind i ægteskabet medtog hun sin datter Kirsten Hansdatter på et år.

Rasmus' og Giertruds første fællesbarn blev Hans Rasmussen (ane nr. 20) født 26. september 1778, dernæst kom Maren 23. juli 1780, Peder den 26. april 1782 og endelig Ane fra 28. november 1784, der desværre døde i 1786. Det var en velstående gårdbeboer familie, som man kan se af, at de havde hele fire tjenestefolk på én gang fra 45 år til 22 år. Senere i 1801 kun-

ne man dog nøjes med to tjenestefolk, som lige var nået konfirmationsalderen. Alt så godt ud, men desværre døde Giertrud i en ret ung alder, som 50-årig allerede i 1797, den 21. januar. Men Rasmus lå, ligesom sin hustru i sin tid havde gjort, ikke på den lade side, thi allerede den 11. april 1797 gifter han sig i Mesinge kirke med den 31-årige Johanna Jensdatter fra Salby. De har kendt hinanden, og deres forhold har været en anelse kompliceret, for der skal en del offentlige skrivelser til, før de kan få hinanden: Ægteskabet indgås efter bevilling af 31. marts 1797, og det endskønt de var besvoglede i 2. og 3. led; og endvidere får de vielsesbrev af 23. marts, der tillader, at de vies uden trolovelse og lysning. Forloverne er Povl Jensen og Niels Pedersen, begge gårdmænd i Salby. De får naturligvis også nogle børn, nemlig Giertrud fra 8. januar 1798, Rasmus fra 16. januar 1799, endnu en Giertrud fra 1801, Jens fra 1802, Lisbeth fra 1805 og Niels fra 1808.

Dalby by hører hovedsageligt under Scheelenborg gods, og det er fra dette gods og af dette, man skal købe 'sin' gård, hvis man vil være selvejerbonde. En anden stor landboreform: Udskiftningen finder i Dalby kirkeby sted i 1799. Udskiftningen vil sige, at gårdbeboerne, der før har boet sammenklemmt langs bygaden, havde deres marker stribevis ligelig fordelt overalt på byens agre og vange afhængigt af de forskellige agres beskaffenhed og bonitet, nu får sine jorder samlet. Det betyder også, at ikke alle gårdbeboere nu kan regne med, at deres marker og jorder fortsat vil støde op til gården, der som regel lå langs bygaden. For at løse dette problem, må nogle gårdbeboere blive udflyttere. Dvs. at deres jorder kommer til at ligge langt fra bymidten. Nogle bønder tager konsekvensen deraf, og lader opføre en ny gård ude ved de udflyttede marker. Rasmus Pedersen hører til en af udflytterne. Der er dog ikke noget, der tyder på, at han fysisk forlod sin dejlige gård, som lå (ligger) midt i landsbyen Dalby.

Rasmus Pedersen dør 18. august 1815 og bliver begravet 24. august. Og som en kædereaktion tager hans enke sig straks en ny mand. Som 49-årig gifter hun sig 28. november 1815 med den 26-årige ungkarl og gårdmand Hans Nielsen af Dalby. Han er dog et skrog, for allerede da han dør i 1840 som 51-årig, er han gået på aftægt. Hun selv dør – uden at have giftet sig igen – 22. november 1847 i Dalby.

Kapitel 6

Vi forlod Hans Rasmussen (ane nr. 20), da han i 1814, den 11. december i Mesinge kirke havde giftet sig med den unge Giertrud Olesdatter (ane nr. 21). Ved dette bryllup optrådte Niels Pedersen fra Dalby og Thomas Hansen fra Midskov som forlovere. Inden da har han dog temmelig turbulent været i vildrede med sig selv.

Men han har også skaffet sig et solidt og varigt økonomisk og socialt fundament, så han er i stand til at udfolde sig på bedste måde i sit liv og i sit hjemlige miljø. Vi ser, at han i 1801 i en alder af 23 år stadig bor hjemme hos faderen Rasmus Pedersen og stedmoderen Johanna Jensdatter. Han har hjulpet til i bedriften, og han har været sparsommelig og fornuftig med økonomien. Han gifter sig første gang 1. april 1803 med pigen Karen Christensdatter fra Dalby, efter at de har været trolovet fra 6. marts. Deres forlovere var hans fader Rasmus Pedersen og en vis Lars Jørgensen.

Efter vielsen er han nødt til at flytte hjemmefra, og forudsætningen herfor er til stede, for han har været fornuftig. Endvidere har udskiftningen af Dalby kirkeby i 1799 og denne landboreforms konsekvenser sandsynligvis udvirket, at han har fået økonomiske og praktiske muligheder for at erhverve sin gård til selveje. Gården var tidligere fæstet af Lars Jørgensen, som imidlertid nu er blevet udflyttet, og den hørte under Scheelenborg gods. Hvorvidt godset har hjulpet ham med finansieringen, eller om han har taget lån i Kreditkassen eller Enkekassen, ved vi ikke. Han erhverver under alle omstændigheder til selveje en af Dalby bys bedst beliggende firlængede gårde. Det er en prægtig firlænget hvid bindingsværkgård i selve Dalby by, matrikel nr. 15. Den har stråtag og idyl for alle pengene; især de smukt profilerede døre i klassicistisk stil er bemærkelsesværdige. Gårdens tilliggender – ager og enge – er på 3. tdr. 1 sk. 3 fjk. 3/5 alb. hartkorn, hvilket i grunden ikke er så meget, men det er nok til, at han af dette bliver beskattet for 22 rdl. og 4 skilling.

Her skal han nu leve og avle. Hans' og Karens første barn, Lars, kommer til verden den 13. juni 1803. Den næste er Rasmus fra 17. februar 1805. Den næste i rækken, Giertrud fra 28. august 1807, dør allerede 20. januar 1808, og så kommer en ny Giertrud den 15. juni 1809, og endelig Kirsten fra 14. februar 1812. Og så dør moderen Karen Christensdatter den 19. marts 1814 kun 32 år gammel.

Fire udsnit af Hans Rasmussens selvejergård i Dalby by.

Derfor går livet selvfølgelig ikke i stå for enkemanden; han er nødt til at finde sig en ny kone, dels for at kunne forestå det praktiske i huset, og dels for at passe de små børn. Han selv er her i 1814 kun 36 år gammel. Allerede hurtigt efter tidligt i samme år 1814 indgår han en troløvelse med en selvejerdatter fra Dalby Anne Dorthé Christoffersdatter på blot 20 år. Men det går ikke, for de bliver hurtigt enige om, at de med fælles samtykke vil hæve forlovelsen. Det sker den 11. oktober 1814 under præstens og to af hans

medvideres og medhjælperes nærvær. Både Hans Rasmussen og Anne Dorthe Christophersdatter skriver under på erklæringen om ophævelsen 'med ført pen'. (Man behøver altså ikke at kunne læse og skrive for at være en dygtig gårdmand!). Og allerede to måneder efter, den 11. december i 1814 gifter han sig med den endnu yngre Giertrud Olesdatter (ane nr. 21) på 18 år. Så hun har nok 'spøgt' i periferien, da Hans' trolovelse ophæves.

Hun er, som vi tidligere har set, født den 20. april 1796 i Midskov i Mesinge sogn som datter af gårdmand Ole Larsen og Anna Christophersdatter. Hans' og Giertrud Olsdatters bryllup finder derfor sted i Mesinge kirke, og det sker altså 11. december 1814.

Kapitel 7

Hun flytter selvfølgelig ind på selvejergården, og her fortsætter han med at avle – både udendørs og indendørs. Deres første barn er Karen Hansdatter fra 22. januar 1817, som bliver døbt 2. marts. Og så kommer Anne Hansdatter den 30. august 1819, døbt 3. oktober. Den næste fra 23. april 1822 hedder Ole Hansen. Og så får de Peder Hansen (ane nr. 10) den 25. april 1825, og til sidst Maren Hansdatter fra 3. juli 1828 og døbt en måned efter. Vi er nu kommet så højt op i tiden, at vi ser, at hovedparten af en børneflokk overlever den spæde alder; men det kan selvfølgelig også skyldes en vis velstand, som herskede blandt disse bønder og gårdejere, og så har den fynske mulds frugtbarhed naturligvis også gjort sit dertil. Desværre får lille Giertrud Olesdatter ikke glæde af dette i ret lang tid, thi hun dør allerede i en alder af 37 år den 6. april 1833 og begravet den 13. april.

Hans Rasmussen bliver nu enkemand for anden gang i en alder 55 år. Han gifter sig ikke igen, men han får god brug for en tjenestepige til at tage sig af de endnu små børn. Tjenestepigen er 17 år, og den ældste datter Karen er 16 år, så de to har sikkert sammen måtte tage fat indendørs.

Hans Rasmussen selv ser ikke ud til at ville gå på aftægt foreløbig, hvilket er ret imponerende. Han passer sin gård og sine marker og enge lige til det sidste. Dog ikke helt alene, thi efterhånden som han bliver ældre, hjælper hans hjemmeboende børn til. I 1840 bor han således alene som enkemand, men med sine fem ugifte børn fra sit sidste ægteskab boende hos sig. Hans Rasmussen dør efter et godt og vellykket liv den 18. april 1843 og bliver begravet den 24. april. Han er da 64 år gammel.

Hvad er nu mere nærliggende, end at hans ældste søn Ole Hansen overtager gården? Ja, han arver den, men da hans tre yngre søskende stadig – ligesom ham selv – er ugifte, bliver de boende på gården. Men det ejendommelige er, at de, nærmere bestemt Anne Hansdatter, Peder Hansen og Maren Hansdatter, i 1845 optræder som husbondens tjenestefolk. Det ser ikke rart ud. I 1850 er husbonden nu blevet gift med en et år ældre dame fra Dalby ved navn Kirsten Jørgensdatter. De får to børn: Hans og Gjertrud fra hhv. 1846 og 1848; men nu har de også fået et rigtigt tjenestetyende, der er 26 år gammel. Derudover har de en anden tjenende ånd, Peder Hansen fra 1817, samt broderen Peder Hansen fra 1825, der jo også blev opfattet som en sådan. Formelt bor de stadig på gården i Dalby, men de er begge fraværende på grund af krigstjeneste.

Ole Hansen får et ret kort og besynderligt liv. Man skulle tro, at han trivedes med sin selvejergård. Men det har han åbenbart ikke, thi den 12. juli 1863 begår han selvmord ved at hænge sig selv hjemme på gården. Og han får en kristelig begravelse den 17. juli. Men hvorfor? Det er opført, at han sammen med en del andre Dalbybønder har søgt og fået sognebåndsløsning. Netop i Dalby var der på denne tid et stærkt religiøst røre, idet den jyske seminarist og almuehøjskoleleder Christen Kold i 1853 flyttede til netop Dalby sammen med sin Grundtvigskprægede menighed, som blev kaldt 'de vakte'. Muligvis har denne vækkelse gjort så stort et indtryk på Ole Hansen, at han blev 'kuldret'.

Kapitel 8

Lad os nu se nærmere på, hvad der hændte Peder Hansen (ane nr. 10), og glemme alt om diverse fynske storbønder i den eventuelt nærmeste familie-kreds. Peder Hansen blev født den 25. april 1825 og døbt samme dag derhjemme og den 29. april i kirken. Hans faddere var pigen Giertrud Hansdatter af Salby, samt Rasmus Povelsen, Jens Madsen, Lars Christensen og Hans Nielsen – alle gårdmænd. Allerede den 20. juli samme år blev han vaccineret for kopper. Det var en særdeles fornuftig disposition, thi vi har hørt, at hans fader havde haft de naturlige kopper, og derfor rendte rundt med ar i ansigtet!! Peder havde øjensynlig en god barndom på den smukke bondegård; men den blev desværre brutalt afbrudt, da først hans moder Giertrud Olesdatter dør i 1833, mens han kun er otte år, og derefter 10 år efter, hvor hans fader Hans Rasmussen dør i 1843. Vi ser, at unge Peder ikke kommer ud at tjene som andre efter konfirmationen. Denne finder, efter dispensation – vi ved ikke hvorfor – sted i annekskirken Stubberup 1. søndag efter påske 1839, den 7. april. Her finder man, at hans kundskaber og opførelse står til Meget god.

Der var ingen grund til at komme ud at tjene, for han gjorde jo den bedste gavn hjemme hos faderen i dennes bedrift; og da denne dør, fortsætter han i samme gænge for broderen. I længden har det jo nok ikke været det bedste, så derfor har han – måske? – set det som en lettelse, da han skulle indkaldes til militæret. I 1846 – nærmere bestemt den 7. oktober – møder han til landmilicesession i Odense, hvor han bliver målt og vejjet. Han er nu 21 år gammel, 67 tommer høj, har brune øjne og mørkt hår og er middel af skuldre og ben. Herpå får han udstedt et Indrulleringspas til bevis for, at han er udskrevet på 8 år til dragon ved Sjette dragonregiment, fjerde eskadron. Han får ordre om at møde ved regimentet i Odense den 31. marts 1847. Selv om han er noget kalveknæet og skæv i ryggen, findes han også egnet til at være garder. Men han bliver altså dragon, og det at være kalveknæet, er jo ikke det værste, en rytter kan være. Efter sessionen i 1846 får han udbetalt 16 skilling til at kunne rejse hjem for fra Odense til Dalby. Som der stod i hans Indrulleringspas, skal han, som led i sin militæruddannelse, først på eksercerskole, og det kommer han i løbet af næste år i 1847. Det foregår i Odense, og den 6. september 1847 meddeler hans regimentskommandør Wedell Wedellsborg, eskadronchef Barnekow og skoleforstander Ferisker, at dragon nr. 63 Peder Hansen Dalby har ved den med ham

som rekrut afholdte hovedeksamen bestået med tallet $192 \frac{5}{8}$, ifølge hvilket han anses som en duelig og vel undervist cavallerist.

Excurs: Hans indtræden i hæren på denne tid, skulle få store konsekvenser. I 1840'erne havde det længe 'gæret' i Danmark: Enevælden stod for fald – de nationalliberale politikere, der omfattede den københavnske intelligentsia – akademikere og kunstnere og embedsmænd, ønskede og arbejdede for en fri forfatning samt hertugdømmet Slesvigs separation fra hertugdømmet Holsten og en nærmere tilknytning til Kongeriget, dvs. Danmark til Ejderen. Tilsvarende havde der været røre i hertugdømmerne, hvor modsætningerne mellem dansk og tysk blev mere og mere spændt. Siden 1815 havde hertugdømmet Holsten tilhørt Det tyske Forbund; og den tysksindede overklasse, med den sidst tilbageværende hertugslægt af nogen betydning Augustenborgerne, ønskede, at hertugdømmerne Slesvig og Holsten skulle tættere sammenknyttes. Hertil kom de uklare arveregler for kongehuset, og problemet kunne meget snart blive aktuelt, idet tronfølgeren Frederik (VII) var barnløs: I Kongeriget gjaldt kongelovens arvefølge, hvor en kvindelig sidelinie kunne arve tronen. I Holsten var det lige så sikkert, at kongelovens regler ikke gjaldt; men i Slesvig vidste man ikke rigtig, thi her var de dynastiske forhold så uigennemskuelige pga. de mange delinger, der havde fundet sted i 1500-tallet. Augustenborgerne slog på, at begge hertugdømmerne tilfaldt ham, når den oldenborgske kongestamme uddøde. Mens man fra dansk side naturligvis hævdede, at Slesvig måtte have samme arvefølge som resten af Danmark. I hertugdømmerne blev modsætningen mellem dansk og tysk især konkretiseret gennem sproget. Det var de fine og beboerne i købstæderne, der talte tysk. Men ejendommeligt nok, var der også dansksindede, der talte tysk. Således talte den dansksindede købmand fra Haderslev, Peter Hiort Lorenzen, normalt tysk; men som en demonstration talte han i 1842 dansk i den slesvigske stænderforsamling. Han fik frataget ordet *alene* af denne grund.

Den dansk-tyske modsætning flammede ulægeligt op, og bruddet synes herefter at være uigenkaldeligt. Skoene kridtedes, og argumenterne blev kørt i stilling. Slesvig-holstenerne, dvs. holstenerne og den tysksindede del af slesvigerne, slog på en aftale af 1460, hvor Christian I lovede, at hertugdømmerne skulle være 'up ewig ungedeelt'. Og de dansksindede rustede sig gennem dansk presse, dansksindede foredrag samt oprettede den første folkehøjskole i Rødding i 1844. Og så holdt man nationale møder på Skamlingsbanken, hvor danske fra Kongeriget og Slesvig mødtes og talte, bl.a. Grundtvig. Alt imens havde den aldrende konge, Christian VIII, i 1846 ud-

trykt, at han ville bevare hele monarkiet udelt, og at Slesvig havde samme arvefølge som Kongeriget Danmark. Dermed gjorde han begge de stridende parter utilfredse. Slesvig-holstenerne stod i uforsonlig modsætning til den danske stat, og blandt danskerne var der stadig flere, der sluttede sig til kravet om en fri forfatning og Danmark til Ejderen.

I 1848 opstod der i februar og marts rundt om i Europa revolutioner, hvor konger og fyrster væltedes eller måtte vige for de liberale borgeres krav. Revolutionen nåede i marts Tyskland, og slesvig-holstenerne gjorde som deres landsmænd. Den 18. marts mødtes de ledende mænd i Rendsborg for at kræve en fri forfatning for Slesvig og Holsten i forening, samt at Slesvig skulle optages i Det tyske Forbund. Dette var det samme som løsrielse – insurgering. En delegation rejste til København med kravene.

Og nu opstod der det røre i København, som siden er gået over i historien som 'Aanden fra '48'. En bølge af kampgejst, begejstring og eufori, og at Gud var med én, og at intet nu kunne gå galt, gennemstrømmede borgerne og de toneangivende deltagere på historiens valplads. En frejdig opstemthed gennemstrømmede alle, og de, der havde oplevet det, glemte aldrig de dage. De nationalliberale frygtede, at de konservative helstatsvenlige ministre skulle give efter for slesvig-holstenerne, hvorfor de ville styrte disse fra magten, før der skete ulykker. Der blev indkaldt til massesmøde i Casino-teatret i Amaliegade den 20. marts, hvor man enedes om næste dag, den 21. marts, at gå i folketog til Christiansborg for over for kongen, Frederik VII, at forlange, at regeringen gik af. Og den 21. marts erklærede kongen så fra slottets balkon – med udstrakte arme – at hans kære landsmænd blot kunne gå hjem, for det de ønskede *var* sket: Ministeriet var *allerede* gået af! Enevælden var afskaffet, uden at et eneste skud var blevet affyret. Den næste dag, den 22. marts, dannedes Martsministeret, en samlingsregering, hvis program var Danmark til Ejderen og udarbejdelse af en fri forfatning. På trods af de stærke følelser og bevægelser, der havde grebet befolkningen, forløb alt i fuldkommen ro. Det var bl.a. med til, at man siden hen omgærdede disse dages begivenheder med positive følelser. Og man var enige om, at tyskerne i hvert fald ikke skulle have lov til at tage Slesvig eller Sønderjylland, som man sagde. Slesvig-holstenernes reaktion lod ikke vente på sig: De rejste hjem for at væbne sig til åben kamp for at hævde, hvad de anså for *deres* ret: Opretholdelsen af den århundrede gamle forbindelse mellem de to hertugdømmer. De dannede en regering i Kiel, som fik stor tilslutning i Holsten og i Sydslesvig, og da de samtidig bemægtigede sig fæstningen Rendsborg, var krigen en kendsgerning.

Den første Slesvigske Krig eller Treårskrigen fra 1848–1850, som begyndte i en sand national sejrstrus, og siden hen er blevet opfattet som en national triumf for Danmark, var strengt taget en tragisk borgerkrig, med mange tab på begge sider.

Det første slag i krigen fandt sted allerede 9. april 1848 ved Bov, hvor danskerne slog den slesvig-holstenske hær.

»Ved Bov der slog en kugle mig et hul, faldera!«

Men allerede i samme måned fik de hjælp af Preussen, og så gik det anderledes: I påskeslaget 23. april blev danskerne slået.

*»Påskelokken kimed' mildt fra den danske kyst,
meldte over lande om så hård en dyst.«*

Efter et par småslag i maj og juni ved Dybbøl og Nybøl, hvor danskerne vandt, indgik man i vinteren 1848-49 våbenhvile. I april 1849 genoptog Danmark krigen med nederlag til følge: Søslag ved Eckernførde 5. april og kampe ved Kolding 23. april. Efter dette slag blev general Rye's tropper forfulgt nordpå til Mols, mens slesvig-holstenerne belejrede Fredericia. Den indesluttede general Bülow fik Rye's tropper overført fra Helgenæs til Fredericia, og ved hjælp af disse samt de forstærkninger, han fik fra Als, var Bülow i stand til at sprænge den fjendtlige hærs belejring, så han, i det dristige men geniale Udfaldet fra Fredericia den 6. juli 1849, vandt en mindeværdig sejr over den belejrende hær.

*»I natten klam og kold
bag Fredericia vold
forventningsfuld og tavs står danerhæren bold;«*

Dette slag på denne dato – blev en mindeværdig begivenhed – både i familien og i landet. I juli 1849 kom der atter våbenstilstand, som varede et år, da Danmark sluttede fred med Preussen. Oprørerne stod nu alene tilbage, og på trods af støtte fra tyske frivillige blev de slået i et stort slag ved Isted hede den 25. juli 1850. Dette var krigens blodigste, der krævede 3.600 døde danskere.

*»Det var en sommermorgen,
endnu før det blev dag,
da yppedes på heden
et Holger-Danske slag;«*

Herefter besatte de danske tropper efter nogle sejre ved Mysunde 12. september og Frederiksstad 4. oktober Sønderjylland ned til Dannevirkelinien, da de slesvig-holstenske angrebsforsøg var brudt sammen. Krigen var endt med dansk sejr. Den gamle toldgrænse ved Kongeåen forsvandt, og forbindelsen mellem Slesvig og Holsten var afbrudt. Men ingen af de tyske stormagter ville finde sig i dette. Man krævede 'Helstaten' – altså Danmark til Elben – genoprettet, og ved internationale aftaler i 1851-52, hvor Rusland førte an, skete det på de vilkår, at det ene hertugdømme ikke måtte knyttes tættere til Kongeriget Danmark end det andet. En løsning *ingen* af de to parter var tilfreds med, og som man netop *ikke* var gået i krig for.

*»Slumrer sødt i Slesvigs jord,
dyrekøbt den blev ved Eder;«*

Det viste sig da også, at det var uholdbart i længden. En – foreløbig og tysk – løsning på problemet kom først efter Den anden Slesvigske Krig i 1864, hvor landet blev blodigt lemlæstet, og i de næste 56 år led af 'sårfeberen fra Dybbøl'. Men det er en anden i denne forbindelse irrelevant historie.

Kapitel 9

Hvor er Peder Hansen henne i alt dette? Vi så, at den tyske hær efter slaget ved Kolding i maj 1849 forfulgte general Ryes tropper op igennem Jylland. Det var den danske øverstbefaling magtpåliggende at sprede den tyske hær og forsinke den så meget som muligt, så Ryes brigade kunne komme i sikkerhed. Under dette tilbagetog fandt der nogle træfninger sted. En af dem var rytterfægtningen ved Aarhus mark, den 31. maj 1849. Her besejrede en dansk dragonstyrke et preussisk husarregiment, hvorefter general Rye havde mulighed for at rykke helt ud på Mols og indtage en befæstet stilling på Helgenæs. Menig Peder Hansen var aktiv medspiller i denne rytterfægtning, og således en medspiller – om end lille – i Danmarks krigshistorie. Heldigvis blev han ikke såret eller led skade på anden vis, ligesom han heller ikke blev taget til fange.

Sten sat til minde om Rytterfægtningen på Aarhus Mark 31. maj 1849.

Hans indsats resulterede i, at han i 1863, den 28. juni blev medlem af Selskabet 'De danske Vaabenbrødre' – stiftet den 10. april 1859. I det højtidelige Broderbrev tilkendegiver bestyrelsen, at »Fædrelandsforsvareren Herr Peder Hansen er optaget som Medlem i bemeldte Selskab, hvorhos han har forpligtet sig til, at holde dels nuværende og fremtidige paa Generalforsamlingerne vedtagne Love efterretlig, samt i alle Tilfælde Selskabets Bedste at fremme og dets Skade, saavidt det staaer til ham, at afværge, Thi erklæres han herved for Broder i Selskabet 'De danske Vaabenbrødre', og skal han som Følge heraf være deelagtig i alle de Friheder og Goder, som måtte

Hovedet af Broderbrevet til Peder Hansen fra Selskabet De danske Vaabenbrødre.

vorde dette Broderskab tildeel, og nyde de Æresbevisninger han som Broder tilkommer. – Bestyrelsen for Selskabet 'De danske Vaabenbrødre'. Kjøbenhavn, den 28.de Juni 1863«.

Se, det var jo noget, selvom der vel nærmest er tale om et logemedlemskab. Betydeligt fornemmere er det, at han den 22. september 1869 af Hans Majestæt Kongen bliver udnævnt til Dannebrogsmænd og forundt det dermed forbundne hæderstegn. Sammen med det af Ordenskancelliet udfærdigede certifikat, som skal tjene modtageren som legitimation som Dannebrogsmænd, skriver Ordenskancelliets vicekansler endvidere i et ledsagende brev, at »Majestættens åbne brev skal underrette ham om Dannebrogsmændenes pligter og rettigheder, samt om den høje værd, Kongen har tillagt dette hans tro mænds udmærkelsestegn«. Endvidere skriver vicekansleren, at »modtageren skal aflægge en ed, som de, der indlemmes i Dannebrogsmændenes hæderlige samfund, have at undertegne med fulde navn, dato og opholdssted og tilbagesende til Ordenskancelliet«. Derudover får han, men det er næsten pr. automatik, den ved Kgl. Anordning i oktober 1876 indstiftede Erindringsmedalje til de, der har deltaget i Kampen for Fædrelandet 1848-1850. Ganske vist skal enkelte ting opfyldes, så som at man skal have været på feltod; men han får da tildelt sølvmedaljen i rødt bånd med hvide striber.

Krigen har som sagt fået en ende, og den 10. februar 1851 er Peder Hansen ikke aktiv tjenstgørende mere, idet slesvig-holstenerne netop kapitulerede på denne dag; men han er stadig opført i lægdsrullen i Odense amt, lægd nr. 54, som er Dalby. Som led i den nye tingenes tilstand, efter fredsafslutningen, oprettes den 18. februar 1851 Det slesvigske Gendarmerikorps i Hertugdømmet Slesvig til sikring af ro og orden i den tysksindede del (korpset bliver først ophævet igen i november 1864). Peder Hansen bliver den 4. juli 1854 tilknyttet dette korps som gendarm nr. 97 og bliver officielt overført til Flensborg by. I denne periode fra 1854 til 5. februar 1856 bor han formelt ved regimentet, og han bliver så glad for det, at han erholder fast ansættelse fra 1. august 1855. En af grundene til, at han er glad for at være der, er, at han her i Flensborg har truffet en stolt, formidabel, højbarmet kvinde udaf bedste familie Christina Margaretha Thordsen, som han forelsker sig grundigt i, og det var vist nok gensidigt. Han forelskede sig så voldsomt, at han næsten deserterer – sådan bliver det opfattet i de militære kredse. Ved sessionen i 1856, hvor han 1. oktober overgår til 'Forstærkningen', bliver han pålagt at skulle betale en rigsdaler for udeblivelse ved regimentet.

Udeblivelsen skyldes uden tvivl, at der har været meget turbulens i hans private liv på den tid. Samtidig med at han bliver forflyttet til Kappel, den 5. februar 1856, går han i giftetanker. Hans og Christina Margarethas bryllup står i Flensborgs anselige treskibede gotiske munkestenskirke Sankt Nikolai ved Südermarkt den 15. juni 1856. Og da han jo ikke kan være to steder på én gang, ja, så har han valgt at udeblive fra tjenesten i Kappel. Kappel er en smuk flække på nordsiden af Slien ved dens udmunding ude øst på i Angel i Sydslesvig. Kappels beboere har nok været mere tyskvenlige end Flensborgerne, hvorfor man havde brug for et større kontingent gendarmere derude. De nygifte flytter derud med korpset og bosætter sig i de næste to år, indtil han afskediges 13. april 1858. Herude får de 13. maj 1857 deres første barn – en dreng, der får navnene Heinrich Emmerich Hansen, der er opkaldt efter sin morfader Heinrich Thordsen.

Hvordan har hendes forældre set på at få en repræsentant for den danske 'besættelsesmagt/befrielsesmagt' som svigersøn? Familien Thordsen var nemlig ægte slesvigere, med alt hvad det så end indebar. Retfærdighedsvis må det dog siges, at de var mere dansk- end tysksindede, for eksempel var Christina Margaretha Thordsen ærkedansksindet. Det, at de skrev tysk indbyrdes, havde ingen betydning i den henseende. Det var nemlig sådan, at i alle slesvigske købstæder var det almindeligt at benytte det tyske sprog med meget få undtagelser (der er således kun enkelte indførsler i folketællingen 1860 for Flensborg, der er ført på dansk). Medens landsog-

nene langt længere mod syd benyttede det danske sprog – både indbyrdes og officielt. Familien Thordsens indbyrdes tale, var ligeså kaotisk, thi det var en mærkelig blanding af højtysk, plattysk og dansk.

Efter den ulovlige udeblivelse, som Peder Hansen altså skal bøde én rigsdaler for, kommer han endnu engang i konflikt med de militære strafferegler. Han bliver afskediget ved Gendarmeriet 13. april 1858 på den tid, hvor han stadig er udstationeret i Kappel. Imidlertid møder han herefter (selvfølgelig) ikke op ved Gendarmeriet, hvornår og hvor det forventes, og det skal naturligvis straffes. Det skal her bemærkes, at denne straffesag ikke bliver anlagt og ført ved Det slesvigske Gendarmeri, men derimod ved sessionen i Dalby, hvor man ikke har haft føling med de lokale forhold i Slesvig. Han bliver efter nærmere undersøgelse, tiltalt for ulovlig flytning, og straffen bliver beregnet til endnu en bøde på én rigsdaler. Dette sker ved den officielle session i 1859, *efter* at han er afskediget fra Gendarmeriet i 1858. Multken betaler han selvfølgelig straks. Årsagen til alt dette skyldes nok, at han hurtigst muligt efter sin afsked har fulgt sin hustrus ønsker om hurtigst muligt at flytte tilbage til Flensborg, selvom det har været 'ulovligt'; at det var det, har han nok blot ikke forestillet sig, og han har derfor ikke orienteret sin overordnede om det.

Spørgsmaal.	Svar.
Naab er Deres fulde Naavn?	Peder Hansen
Spilken Dag, og hvilket Aar er De født?	25 April 1825
I hvilket Aar har De deeltaget i Krigen?	1848. 49. 50.
Ved hvilken Afdeling (Infanteri) tjente De dengang?	6 ^{te} Jægerskompagni
Ved hvilket Compagni, Escadron eller Bataillon stod De?	4 ^{te} Escadron
Tjente De som værnig eller som Befalingsmand?	Jorn Menig
Blev De saaret i Krigen Naar?	Nei
Har de sigget paa Pogoreth? Paa, hvilket?	Nei
Blev De saangen i Krigen Naar og hvor?	Nei
Har De Pension eller Invalidforsørgelse? Hvilket Nummer har Deres Pensionsbred?	Nei
Er De Medlem af „De danske Vaabenbrodres Selskab“? I hvilken af dets Afdelinger og i hvilket Nummer staar De?	Jæger Jægerkorps 1075.
Hvilken er Deres nuværende Stilling?	Nationsforvalter
Hvor har De nu Bopæl? (Hvis De ikke boer i en Kjøbstad, bedes Amt, Herred, Sogn og By angives).	Sluit Nationalsforvaltningen Nationsforvaltningen
Hvilken er Deres nuværende Adresse?	Nationsforvalter i Havn Sluit N

Bevillig

Udsnit af Peder Hansens ansøgning fra 1876 om tildeling af Erindringsmedaljen til krigsveteraner. Hans underskrift findes nederst.

Kapitel 10

Vi skal siden hører nærmere om, hvem og hvorfra denne Christina Margaretha Thordsen kommer fra; men da det er en helt anden historie end den fynske bondeslægts, vil vi her fuldføre ægteparret Hansens historie, inden vi i næste afsnit tager til Flensborg. Vi kan dog foreløbig sige, at jomfru Thordsen er født i Flensborg i 1828, den 4. maj, og at hun blev gift med Peder den 15. juni 1856.

Peder og Christina Margaretha Hansen med deres to overlevende børn Anna og Heinrich. Hans Johannes er død, og Petrea er endnu ikke kommet til verden.

Ægteparret Hansen har altså nu, efter afskedigelsen, foreløbig bosat sig i Flensborg. Da han er ude af militæret her i april 1858, må han nu finde sig et godt fast arbejde, så han kan forsørge sin familie. Mens han gør det, forlader han midlertidigt sin kone, så hun ser sig nødsaget til at flytte hjem til sin moder Anna Catharina Thordsen, der nu er enke, i Flensborg. Hun bor i sit eget hus, Kollundsgang nr. 23 i kvarteret Süder Sankt Jürgen, som er et ret beskedent kvarter øst for havnen. Her får Christina Margaretha sit andet barn, Anna Christina Hansen den 24. februar 1860 (ane nr. 5), som opkalderes efter sin mormoder og moder. Ved hendes dåb, i den anden af Flensborgs tre smukke middelalderkirker Sankt Johanneskirken den 23. marts,

finder vi hendes mormoder, en Anna Christina Henriette Thordsen og hendes fader som faddere. Hun bliver vaccineret i Flensborg så sent som den 2. juli 1862.

To år efter Annas fødsel, får Christina Margaretha og Peder den 16. april 1862 deres tredje barn – en dreng, der ved dåben i Sankt Nikolaikirken den 17. maj får navnene Hans Johannes Hansen. Som faddere ser vi glædeligvis Peders broder Ole Hansen og dennes søn Hans Olsen, der er rejst helt herover fra Dalby, så vi kan slå fast, at Peder Hansen heldigvis ikke er blevet uvenner med sin familie. Desværre bliver lille Hans Johannes Hansen ikke længe her: Alt tyder på, at han dør meget hurtigt som lille, idet han ikke figurerer nogen steder, hverken som konfirmeret eller død i de sogne, hvor familien siden har bosat sig. Som vi skal se, skal familien snart ud på en lang rejse, der nok har været for strabadserende for den nyfødte dreng, hvorfor forældrene har måttet tage definitivt afsked med ham undervejs på rejsen.

På denne tid – mens Anna og Hans bliver født – arbejder Peder Hansen som kusk, og han bor for sig selv på 'Klostergrunde' et sted i kvarteret Süder Sankt Jürgen i Flensborg. Dette sted er et uidentificerbart sted. 'Klosteret' i Flensborg er Gråbrødrekløsteret med tilknytning til Helligåndshuset. Kløsteret er den bebyggelse, der ligger længst mod syd, og de tilbageværende fløje fra 1400-tallet blev benyttet som bolig for fattige. Netop på denne tid i midten af 1850'eren blev den store tværslesvigske jernbane fra Flensborg via Husum til Tønning bygget, og man anlagde den store endestation i Flensborg, der hvor der var plads, netop på de arealer, der lå lige syd for 'Klosteret', og som tilhørte dette. Det kunne derfor alt i alt tyde på, at Peder har haft beskæftigelse ved disse projekt- og anlægsarbejder på 'Klostergrunde', og da det var mest praktisk, at kusken skulle være for hånden, når det var nødvendigt – ja, så boede han altså dér. Men denne ordning var naturligvis for begge ægtefællerne uholdbar i længden. Og da han ikke i længden kan og vil forsørge sin familie som kusk, må han finde på noget helt nyt. Ja, han har ikke nogen uddannelse – udover landbrug, hvor han har gået sin fader og sin broder til hånd på slægtsgården; men det ligger uden for hans forestillingsverden at vende tilbage til Dalby. Og nu, hvor han havde fået indblik i det nye jernbanevæsen, vælger han at satse på dette.

I Kongeriget så det sådan ud med jernbanerne: Det Sjællandske Jernbaneselskab oprettedes i 1844. Selskabet fik kgl. koncession til at anlægge jernbanen København-Roskilde og videre til Korsør. Men da Peder Hansen aldrig havde sat sine ben på Sjælland, var det ikke noget. Men tilsvarende blev der i 1861 ved lov om anlæg og drift af jernbaner i Jylland og Fyn ind-

gået kontrakt med et privat engelsk firma om anlæggelsen af banerne og oprettelsen af et driftsselskab. Dette selskab hed Det Danske Jernbanedriftsselskab. Banernes anlæg finansieredes af Staten, og den første strækning: Århus-Langå-Randers åbnedes 3. september 1862. Staten overtog driften heraf i 1867, hvorpå der skiftedes navn til Direktoratet for de Danske Jernbaner i Jylland-Fyn. Her i 1867 var også banestrækningen tværs over Fyn fra Nyborg til Strib blevet anlagt to år før. En reorganisering fandt sted i 1885, hvor Generaldirektoratet for De Danske Statsbaner blev oprettet (dette omfattede også Det Sjællandske Jernbaneselskab, som Staten havde overtaget i 1880).

Disse jernbaner havde altså vakt Peder Hansens interesse. Inden jernbanen Århus-Randers var anlagt i 1862, har han som sagt haft beskæftigelse som kusk, så transport, både i det små og i det store, har haft hans interesse. En ny anlagt jernbane kræver folk både til at køre, til at vedligeholde, til at administrere og til at betjene. Familien Hansen finder det derfor oplagt at forlade Flensborg for at flytte til Århus, hvor Peder får arbejde som konduktør i 1862. Dvs. at han fortrinsvis har været billettør i togene. Det har han gjort så godt, at han året efter i 1863 avancerer til overkonduktør. Han nøjes nu ikke med at billettere, men bliver tillige togfører. Livet går sin van-te gang i Århus. Han passer sit arbejde påpasseligt, dog med én undtagelse, som han får en formel irettesættelse for: Det er i 1871, hvor han har glemmt at efterse koblingen af vognene i et tog, og det er jo ikke så godt.

Her i Århus får han og Christina Margaretha i 1866 en lille datter, der får navnet Johanne *Petrea* Hansen, den 29. august. På den tid i 1866 bor familien i Søndergade matr. nr. 1004, så deres sognekirke er Vor Frue. I Århus voksede børnene op, gik i skole, gik til dans, blev uddannet og fik deres venner, som de beholdt hele livet. Og familien havde det i det hele taget godt.

*Peder Hansen med hustru og tre børn.
Fra venstre Anna, Heinrich og Petrea.*

Vi så før, at Det Danske Jernbanedriftsselskab i 1865 havde fået anlagt jernbanen tværs over Fyn: fra Nyborg til Odense til Middelfart og videre til Strib. Strib var oprindeligt et fiskerleje med Færgøgården Striib på godt 11 tdr. hartkorn, et gæstgiveri samt et postholderi, hvorfra overfarten til Fredericia styredes. Stedet har siden midten af 1600-tallet været det etablerede overfartssted mellem Fyn og Jylland – over til Frederiksodde. Lillebælt er ikke smallest her, tværtimod; men her er den stærke strøm, som forefindes ved Snoghøj, blevet mindre udpræget. Det skal bemærkes, at Færgøgården Striib i 1849, den 8. maj blev nedbrændt af preusserne. Danmarks første jernbanefærgesforbindelse bliver an-

lagt i 1872 hér, med hjuldampere 'Lillebælt' som færges.

Det siger sig selv, at en stilling ved den jernbanestation med færgeshavn er præstige fyldt. Efter sine år i Århus får Peder Hansen i 1875 bedømmelsen: »I alle henseender pålidelig, utvivlsomt vor bedste togfører, høflig, beskeden, men aldeles bestemt i sin optræden. Fortrinlig persontogfører. Er almindelig afholdt for sin vakre optræden mod publikum«. Så med den anbefaling er det klart, at han får stillingen som stationsforvalter i Strib i 1875. Familien forlader Jylland og bliver fynboer (igen).

Familien bosætter sig på selve jernbanestationen, som er så stor, at der også er plads til en jernbaneassistent med familie og en fyrbøder ved damp-

færgen med familie. Her trives de alle – bliver velanskrevne og får gode venner og et stort socialt netværk.

I 1876 bliver Peder Hansen bedømt igen, og her står der blot: »Meget tilfredsstillende«. Og året efter i 1877 bliver hans boglige evner og håndelag bedømt: »Ret god i skrivning og telegrafering. Almindelig i regning. Meget god i praktisk tjeneste. God opførsel og helbredstilstand. Slet Udvortes«. Man må huske på, at han aldrig har haft mulighed for at gå i en skole udover 'den stråttækte' landsbyskole, så man kan ikke forlange mere, og alt i alt er det godt nok. Vi husker også, at han ved sin konfirmation i 1839 fik karaktererne Meget god i både kundskab og opførsel. Men man må undre sig over, at han her i 1877 bliver vurderet som grim – slet udvortes. Det er han

Peder Hansen (1825-1901) i sin jernbaneuniform med distinktioner for Dannebrogsmændenes Hæderstegn, og Christina Margaretha Thordsen, gift Hansen (1828-1904), begge fotograferet i 1890.

ikke; ganske vist kan vi ikke se, hvordan hans mund ser ud, fordi han har udstyret sig selv med et formidabelt hvalrosskæg. Til gengæld har han gode brune øjne. Men selvfølgelig: Vi har jo hørt, at han var noget skæv i ryggen samt kalveknæet! Men hvad rolle spiller det, når man nu i 1878 igen avancerer, nemlig til stationsinspektør.

I 1881 bliver han bedømt igen, fordi han ansøger om den – muligvis – større stilling som stationsinspektør i Langå. I Langå skal alle tog fra Århus mod Viborg rangere væk fra hovedstrækningen Århus-Randers. Han får ikke stillingen, fordi man (kun) finder ham »Temmelig god i skrivning og regning. Ret god i telegrafering. Almindelig god«. En stationsinspektør tager sig af det mere praktiske driftsmæssige på en station i modsætning til stationsforvalteren, der varetager det administrative.

Og han skal endnu engang vurderes af sine foresatte. Det sker i 1884, og her slås det fast, at »han er almindelig af ydre, godt helbred, tarvelige almindelige kundskaber. Mangelfuldt kendskab til tjenstlige bestemmelser. Almindelig god interesse for tjenesten. Pålidelig påpasselighed. Dygtig i praktisk færdighed. God optræden over for publikum. Upåklagelig optræden over for medansatte. Særdeles hæderligt forhold uden for tjenesten«. Summa summarum: Når vi ser bort fra hans begrænsede skolekundskaber, er han en stabil værdsat, rar og gennemhæderlig typisk tjenestemand, som man indstiller til avancement efter sin tur. Det sker først i 1893, hvor han endelig bliver stationsforstander i Strib.

I 18 år har han ventet på det – først som forvalter i tre år og siden som inspektør i 15 år. Det er en stor hæder og ære at blive udnævnt til denne store stilling. Peder går op i det med liv og sjæl – iklæder sig altid sin fine

uniform smykket med Dannebrogsmændenes hæderstegn. Han fløjter togafgang i overensstemmelse med sin fint ciselerede 'sølvkrydders' tidspunkt. Og når den kongelige familie skal med færgen til Fredericia, eller når den kongelige kupévogn køres fra borde i Strib, står Peder Hansen altid, iført de til denne særlige lejlighed anskaffede hvide handsker, og overvåger, at alt går rigtigt til, og gør behørigt honnør.

Peder Hansens uniformsknapper, distinktioner og fint ciseleret sølvur

Jernbanestationen i Strib.

Skinneerne er nu blevet fjernet, efter at Lillebæltsbroen blev bygget i 1935.

Kilde: Danmark, Fyn med tillægende øer. Oplevet og beskrevet af Ritt Bjerregaard og Søren Mørch. Gyldendal 1989. Foto: John Jedbo, 1981.

Kapitel 12

Desværre er Peder Hansen oppe i årene nu, hvorfor han ikke får så mange år som stationsforstander: Allerede i 1895 falder han for aldersgrænsen på 70 år og må tage sin afsked med udgangen af april måned. Deres bolig var en embedsbolig, der lå i stationsbygningen, hvorfor han og hans hustru og deres yngste datter Petrea, som stadig bor hjemme som ugift, bliver nødt til at flytte. De har ikke så megen tilknytning til Fyn mere, og da deres to ældste børn Heinrich og Anna begge er flyttet fra Fyn, til hhv. Nykøbing Falster og København, vælger Peder at flytte over til København. Her finder de tre: Peder, Christina og Petrea en pæn lejlighed i den forholdsvis nyopførte og pæne del af Vesterbro, nærmere bestemt Valdemarsgade nr. 31, første sal.

Valdemarsgade på Vesterbro. I hjørnehuset nr. 31 på 1. sal boede Peder, Christina og Petrea Hansen 1895-1901, og i det mørke hus tre blokke herfra i nr. 37, stuen boede Christina og Petrea 1901-1904.

Her er de omgivet af pænere borgerfamilier af middelklassen. Og her kan de være nær ved deres små nyfødte børnebørn. Han var en ualmindelig rar, gammel bedstefar for sine små børnebørn, som han legede med, når de kom på besøg om søndagen. Christina Margaretha var også rar, men også be-

stemt og 'fornem' med en vis distance, men det skyldtes nok hendes sprog, som bestod af en blanding af højtysk, plattysk og dansk.

Økonomisk har han heller ikke lidt nød, thi da Finansministeriet i 1898 indstifter en Hædersgave på 100 kr. til alle veteranerne fra Krigen 1848–50, undlader han at ansøge herom. Fra det offentlige får han en årlig tjenestemandspension på 1.710 kr. og 14 øre, og samtidig har han også gennem Statsanstalten for Livsforsikring sørget for, at hans enke ikke kommer til at lide nød.

Desværre bor de ikke her så længe, thi Peder dør allerede 5. maj 1901, 76 år gammel, men stadig med sit sorte hår og sorte skæg i behold, og han bliver begravet fra den nye Sankt Matthæuskirke, der ligger lige over for deres hjem. Det sker den 11. maj, og han bliver begravet på Vestre kirkegård. Efter at Christina Margaretha er blevet enke, flytter hun og Petrea hen i en mindre lejlighed i Valdemarsgade nr. 37 i stuen. Christina Margaretha dør 1. april 1904 og bliver begravet ligeledes fra Sankt Matthæuskirken den 6. april.

Excurs: Lad os se på, hvad der skete med deres børn. Den ældste Heinrich Emmerich Hansen fra 13. maj 1857 går i sin faders fodspor og bliver trafikelev ved De Jysk-Fynske Jernbaner i Århus i 1871. Her bliver han assistent i 1874, og assistent af 1. klasse i Vamdrup sydvest for Kolding. Herefter avancerer han til godsinspektør i 1887. I 1890 flytter han til Odense, hvorefter det store avancement sker i 1893, hvor han bliver stationsforstander i Nykøbing Falster. Der forbliver han indtil 1900, hvor han overtager stationsforstanderskabet i Næstved, med bopæl i selve stationsbygningen. Han udnævnes til Ridder af Dannebrog i 1919 på Majestætens fødselsdag. Han dør den 13. september 1935 i Næstved, nærmere bestemt i Herlufsholm sogn, som han er flyttet til efter sin pensionering. Heinrich Emmerich gifter sig med en fornem dame, ved navn Laura Andrea Andresen.

Heinrich Emmerich Hansen, 1915.

*Ægteparret Heinrich og Laura Emmerich
på kurrejse i Karlsbad.*

Hun er født i 1863 i København, Sankt Johannes sogn som datter af fabrikant Andreas Andresen, hvilket tyder på sønderjyske aner, og hustru Laura Seidelin fra København. Hendes fader var medejer af det store klædefirma Bomuldsvæveriet Bloch og Andresen, der var den største virksomhed i Fredericia, og som ejede millioner. Her i Fredericia havde Heinrich mødt Laura. Hun var som sagt en meget rig, fornem og smuk dame, som ikke syntes, det var fint nok at hedde Hansen, så det blev slettet, hvorpå de blot hed Emmerich til efternavn. Sammen 'gjorde ægteparret Emmerich rigtig partiet', når de med lommen fuld af penge drog på kurrejse til Karlsbad i Bøhmen.

De havde tre børn: Esther, Brita og Dan, der er født

i perioden 1888–1890–1893. Esther når desværre ikke at blive voksen, idet hun dør kun 12½ år gammel. Brita forbliver som ugift boende i Næstved. Selvom hun havde været meget smuk som ung, benyttede hun enhver lejlighed til, f.eks. på sine tætskrevne julekort, altid at jamre over tidernes ugunst. Hun blev ret gammel. Dan, der også var meget smuk, bosatte sig i Odense og blev boghandler. Han giftede sig med en meget fornem dame fra Schweiz, ved navn Mimi, og som var lidt ældre end ham (hun jamrede for resten også altid). Dan døde forholdsvis tidligt før sin hustru. De fik to børn: Frithjof og Ellinor (1919–). Frithjof, der efterfulgte sin fader i boghandelen, giftede sig med Agnete, der ulykkeligtvis døde i barselseng sammen med barnet. Men selvom Frithjof fik en ny veninde siden hen, døde han barnløs.

Laura Emmerich med sine to overlevende børn Brita og Dan, fotografert efter 1901.

Ellinor var meget knyttet til sin moder Mimi. Ellinor, der blev kaldt for Mauss af sin moder, talte ligesom hende med tysk accent. De gik begge til hånd i boghandelen, hvilket ikke gjorde, at den fik bedre overlevelsesmuligheder i 1960'erne og 70'erne. Den var aldrig nogensinde blevet moderniseret. Så da det stadig gik ned ad bakke med forretningen, jamrede moder og datter, som i folkemunde blev kaldt for 'die berühmten Buchhändlerin Mimi und Mauss', ideligen. Forretningen lukkede! De to damer var meget stolte af deres schweiziske herkomst, hvilket bl.a. gav sig det udslag, at de var republikanere: »For Schweiz, som altid har været republik, har aldrig været i krig«!!!! Ellinor havde været forlovet en gang under Besættelsen; men da hun var meget forkælet og forlangte urimeligheder uden at ville yde noget til gengæld, gik det over styr. Til illu-

Dans søn Frithjof.

stration kan nævnes, at Ellinor engang i foråret 1943 boede hos sin faders fætter Harald i København. Hun var meget overrasket over, at husets frue

Dan og Brita Emmerich som konfirmander.

selv måtte stå og stryge mandens skjorter: »Når jeg bliver gift vil jeg forlange, at jeg får en pige til den slags – det er dog det mindste –«. Og da hun en dag, af sin forlovede, havde fået en hahrt i en kæmpe hahrteæske, forventede hun, at papa Dans fætters kone skulle bære den op for hende sammen med indkøb og spædbarn i lift. Da det ikke kunne lade sig gøre, blev æsken midlertidigt sat i indgangsdøren nede i trappeopgangen, hvorfra den selvfølgelig var blevet stjålet, da den kort tid efter skulle hentes. Det tilgav Ellinor aldrig – og forlovelsen røg sig også en tur efter dette. Ellinor lever stadig i Odense, og er ret ensom.

Peder Hansen og Christina Margarethas yngste barn Johanne *Petrea* Hansen, som var født i Århus 29. august 1866, blev boende hos sine forældre i Valdemarsgade indtil deres død. Da moderen døde i 1904 flyttede hun op på kvisten i samme opgang. Men her blev hun ikke længe, thi da hun opdagede, at der var væggetøj, blev hun desperat og ville flytte. Hun fandt dog ud af det, idet hun flyttede ind i en lille lejlighed i havehuset på Frederiksberg Allé 58, som havde været Tietgens villa i sin tid. Hendes lejlighed bestod af to stuer og et køkken. Hun var ugift, hun havde ingen uddannelse, og hun havde intet formaliseret arbejde. Men hun ernærede sig som såkaldt

kunstsyerske, dvs. at hun udførte de fine-
ste broderier, hedebosyninger, kniplinger
og orkissyninger på fistoner, kraver, be-
sætninger, vår og flæser med meget mere.
Dette solgte hun til de store grosserer-
virksomheder i København. Fortjenesten
har nok ikke været det helt store, men
hun led ikke økonomisk nød, thi hvis det
kneb, havde hun jo en rig broder, som så
altid spædede til. Hun var mild og glad og
en højt elsket og skattet moster til sine
niecer og nevø, men måske også lidt for-
sigtig og beskeden, og hun havde slet ikke
den samme selvstændighedstrang som

Johanne Petrea Hansen.

*Anna Christina Hansen og Petrea Hansen
(stående) sammen i folkedragter.*

sin søster. Hun døde allerede i 1914,
den 29. marts i sit hjem af en blod-
prop i lungepulsåren. Hun havde nok
mærket sygdommen nærme sig, men
hun ville ikke gå til lægen, og hun
ville dø hjemme, derfor havde hun
heller ikke sendt bud efter sin søster,
der ville have fået hende indlagt.
Hun blev begravet på Vestre kirke-
gård fra Frederiksberg kirke den 3.
april. Hun havde opsparet en pæn
summe penge, som hendes tre sø-
sterbørn var testamentarisk univer-
salarvinger til. Familien i Næstved
skulle ikke have noget, for »de har
nok«, som hun sagde.

Peder og Christina Margarethas
andet barn, Anna Christina Hansen
(ane nr. 5) vil vi se nærmere på, når
vi har set nærmere på Flensborgerne.

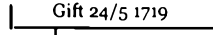

Flensborgerne

**Thord
Andresen**
Kgl. skov-
foged i Jørl

**Thomas
Carstensen**
Gårdmand
i Janneby

**Peter Maria Elisabeth
Lassen Lardtsdatter**
Daglejer og
vognmand
† Flensborg 7/11 1748 † Flensborg
1733

**Ulrich
Thordsen**

Kgl. skov-
foged i Jørl
* Jørl
1737
† Jørl
26/11 1802

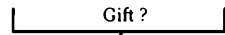
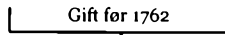
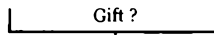
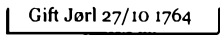
**Anna Maria
Thomsen**

* Jørl
1747
† efter
1803

**Thomas Catharina
Jensen Petersen
Hollænder**
Skipper
* 1737 * 1736
† Adelby 21/1 1796 † Adelby
1816

**Nicolai Anna
Lassen Buchholz**
Brændevins-
brænder og gæstgiver
* Flensborg 14/5 1724 * 1727
† Flensborg 14/10 1803 † Flensborg
19/10 1781

**Mogns Elen Maria
Eynersen Thords-
Tastad datter**
Skipper i
Stavanger

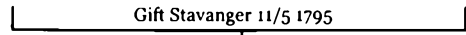
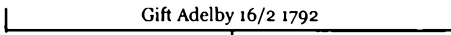

Thomas Thordsen
Møller, skipper og reder
* Jørl 5/5 1767
† ? 1833-1845

**Metta Catharina
Hollænder**
* Adelby 1767
† 9/5 Adelby 1847

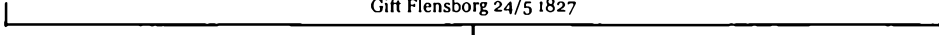
Wilhelm Lassen
Skipper
* Flensborg 17/2 1766
† Flensborg 1818

Christine Tastad
* Stavanger 21/12 1777
† Flensborg 28/2 1845

Heinrich Thordsen
Styrmand, skipper og reder
* Adelby 22/9 1797
† Flensborg 19/6 1857

Anna Catharina Lassen
* Flensborg 16/5 1797
† Flensborg 6/4 1880

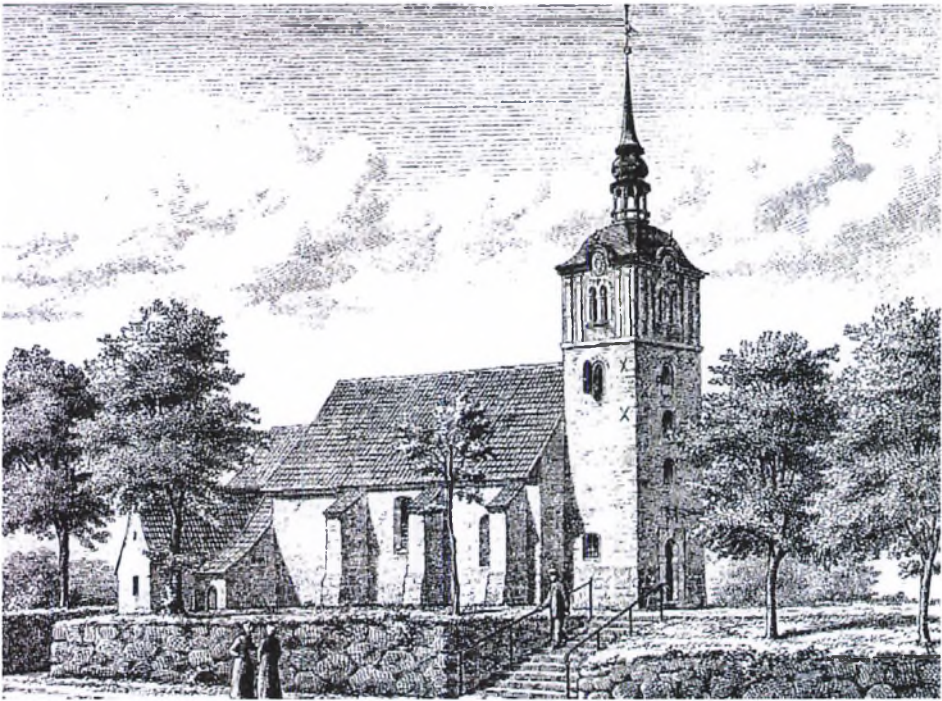

Christina Margaretha Thordsen
* Flensborg 4/5 1828

Kapitel 1

Flensborg by ligger meget smukt geografisk midt i hertugdømmet Slesvig. Byen ligger i bunden af den smukke Flensborg fjord. Et ideelt sted for en by; for i tidernes morgen har driftige folk naturligvis slået sig ned ved fjorden og tjent til livets ophold ved fiskeri og byttehandel med omegnens bønder. Et stykke vest for Flensborg førte Hærvejen fra nord til syd og forbandt således Jylland med resten af Europa. Folk på Vejen krydsede dermed også den ældgamle vej fra Friesland til Angel, og hvor landevejene mødtes med havet, opstod denne ideelle boplads – et fiskerleje – omkring den ældste kirke Sankt Johannes, ved den inderste del af fjorden. Ifølge et gammelt sagn, byggede en ridder ved navn Fleno en borg og krævede herefter afgifter af fiskerne og transitrejsende handelsfolk. Heraf skal navnet Flensborg være opstået.

I 1284 fik Flensborg købstadsrettigheder af hertug Valdemar IV. Samtidig påbegyndtes byggeriet af Sankt Maria kirke og 100 år efter Sankt Nikolai kirke på Søndertorv – eller Südermarkt. Omkring 1345 byggede man en

*Sankt Johannes Kirken i Flensborg. Tryk fra midten af 1800-tallet.
Kilde: Trap: Danmark – Hertugdømmet Slesvig, Gads Forlag, 1864.*

mur omkring byen. Der var fire byporte omkring byen: Nordertor, Friesisches Tor, Rotes Tor og Johannis Tor. De lå ved indkørslerne til byen på de to gamle hinanden krydsende hovedfærdselsårer.

At Flensborg var en by i det danske Rige, var der ingen, der før tidlig middelalder – 1100-tallet, kunne eller ville drage i tvivl. Den tanke lå overhovedet ikke for. Men allerede i begyndelsen af 1100-tallet på kong Niels' tid og hertug Knud Lavard's tid begyndte der at opstå uenighed om det slesvigske hertugdømmes tilhørsforhold. Dette skyldtes nok, at kongen, som en garanti for at der ikke kom fremmede hære op igennem dette sårbare sted op mod Jylland, var nødt til at indsætte en stærk potent fyrste som lokal hertug, og som nødvendigvis måtte være forsynet med udøvende magt. Den første var kong Niels' nevø Knud Lavard. Og hermed, eftersom disse hertuger følte sig mere og mere mægtige og følgelig

ville håndhæve en vis form for selvstændighed, opstod den usikre og fortvivlede situation, som vi har stiftet bekendtskab med i de tidligere afsnit.

En klog og politisk genial disposition for at imødegå denne splittelse iværksatte dronning Margrethe I, da hun i 1411 påbegyndte bygningen af Duborg slot i Flensborg. Hun håbede derigennem at sikre sig Flensborgs tilhørsforhold til kongeriget Danmark. Et andet træk i hendes slesvigske politik gik ud på at mageskifte og købe enklaver i det slesvigske, således at områderne ikke mere var 'hertugelige' men 'kongerigske'. Det skal forstås på den måde, at sogne, der tidligere tilhørte hertugen af Slesvig – uanset om denne var den danske konge eller en af de 'almindelige' hertuger, nu kom til at tilhøre kongen af Danmark i dennes egenskab som konge. De pågældende 'kongerigske enklaver' eller 'nørrejske enklaver' var nu en integreret del af kongeriget, selvom de kunne ligge langt syd på i Slesvig. En

Koret i Sankt Nikolai kirke på Søndertorv i Flensborg. Kirken er en af de tre senmiddelalderlige kirker i Flensborg.

Kilde: Borgens Kulturguide: Slesvig-Holsten, Borgens Forlag, 1990.

positiv konsekvens heraf var, at den preussiske kansler Bismarck, da han skulle trække den nye grænse efter sin sejr i 1864, tog hensyn til, at der var dele af kongeriget Danmark, der lå langt mod syd, og da han kun havde erobret selve hertugdømmet, kom den ny grænse visse steder til at ligge syd for hertugdømmet Slesvigs hidtidige grænse. Desværre døde dronning Margrethe i 1412, førend hun havde nået at iværksætte hele sin geniale plan.

Efter 1460 hørte Flensborg til den del af hertugdømmet, hvor den danske konge var hertug af Slesvig, altså den kongelige del. Og på trods af alle 1500-tallets delinger forblev Flensborg at tilhøre den kongelige del, hvilket naturligvis havde en gunstig indflydelse på beboernes sindelagsholdning. Det, at man fra midten af 1400-tallet har talt tysk, har ikke haft nogen indflydelse herpå. I 1500-tallet er Flensborg vokset til en rig og betydningsfuld handelsby, som sågar overgår København. Den har 5.000 indbyggere og 200 skibe, hvilket var flere end København havde, og byen er dermed den største handelsby under den danske krone. Byen blev rig, og kostbarheder, som i dag pryder de store kirker og byporte, stammer fra denne tid.

Efter en nedtur i 1600-tallet, der skyldtes de mange krige – Tredivårskrigen og svenskekrigene, hvor fjendtlige hære besatte byen, måtte byen igennem en møjsommelig genopbygningsfase. I 1721 har København og Hamburg for længst overgået Flensborg. Der er nu kun ni skibe tilbage, og havnen er begyndt at tilsande. Genopbygningen baseres især på handelen med landbrugsprodukter, fisk og tran til og fra Norge og Østersøhavnene og videre til Frankrig og Spanien. I slutningen af 1700-tallet, i den florissante periode, sejler man helt til Dansk-Vestindien, og hermed begynder et nyt, betydningsfuldt kapitel i Flensborgs erhvervshistorie, nemlig romindustrien, med de mange sukkerraffinaderier og brænderier til følge! Hvem kender ikke Hansen Rom fra Flensborg?

I 1795 består Flensborgs handelsflåde af 295 skibe, og dette er steget til 312 i år 1800. Byen havde fire skibsværfter og en lang række underleverandører såsom sejlmagere, rebslagere og kompasmagere, smedjer og hertil kommer alle leverandørerne af proviant m.m.m. Omkring år 1800 havde byen 12.000 indbyggere. Men al denne fremgang kan naturligvis ikke vare ved. Under Napoleons- og Englænderkrigene 1807-14 mistede byen det meste af sin koffardiflåde. Konsekvenserne af tabet af Norge var, at det meste af byens industri blev lagt øde, især brænderierne og sukkerraffinaderierne, og naturligvis gik det også ud over skibsbyggeriet. Efter 1814 var byen blevet fattig. Og kun ganske langsomt rejste den sig igen.

Efter adskillelsen fra Danmark i 1864 stod byen i stampe længe; men handelen blev bragt på fode, og gamle firmaer viste ny levedygtighed; mens mange tyske arbejdere og embedsmænd indvandrede. Dette kan afspejles i indbyggertallet, der i perioden fra 1864 til 1. Verdenskrig steg fra 20.000 til knap 70.000. Folkeafstemningen i 1920 rammer Flensborg hårdt, idet byen forbliver tysk, men mister sit opland i Nordslesvig med ca. 30% af dens afsætningsmarked. Byen er en af de få byer i Tyskland, der ikke led skade under 2. Verdenskrig, så man kan stadig nyde de smukke gavlvendte huse fra 16/1700-tallet.

Kapitel 2

Vi hører, at skibsfarten er det erhverv, der gør byen stor og betydningsfuld. De fleste af de personer, vi skal beskæftige os med, er også enten skippere eller styrmænd. Og vi ser, hvordan de i den florissante periode – anden halvdel af 1700-tallet og indtil Kielerfreden 1814, hvor det hele gik tabt, udfoldede sig på Verdenshavene. Men det var ikke alle, der var beskæftiget hermed – enkelte ser vi også udfolde sig på land som værtshusholdere, vognmænd, brændevinsbrændere m.m. – alt sammen erhverv, der var en udløber af Flensborgs rolle som søfartsby.

Med henvisning til indførsler i Borgerskabsprotokollen får en daglejer Lass Petersen (ane nr. 368) i 1740, den 18. maj, borgerskab, som han aflægger ed på året efter den 20. februar i en stor edsafleggelse. Det er ikke ofte, at man som borgere ser daglejere – altså folk, der ikke har fast arbejde, men som går ud om morgenen og stiller sig op på markedet for at lade sig hyre til at arbejde for en bestemt/tilfældig arbejdsgiver for en fastsat løn i et bestemt antal dage, eller som regel kun netop den samme dag. Men en driftig by kunne ikke undvære den slags folk, og Flensborgs succes har vel også været afhængig af den slags arbejdskraft. Og når man var stabil og ærlig og hørte til byen, ja, så kunne man altså også få borgerskab. Lass Petersen havde en søn Peter Lassen (ane nr. 184), der også fik borgerskab. Det skete den 6. juli 1743, og han aflagde den højtidelige ed den 17. februar 1744. Den til lejligheden højtidelige ceremoni har altså ikke kunne finde sted før, men til gengæld er den dag, hvor man aflægger eden, en stor festdag, hvor alle det pågældende års nye borgere samtidig aflægger eden.

Peter Lassen må have arbejdet sig op, thi senere ser vi ham som selvstændig vognmand. Han nyder desværre ikke denne ære ret længe, thi allerede i 1748, den 7. november dør han. Han bliver begravet fra Sankt Nikolaj kirke med klokkeklang, som der betales særskilt for. Han var i 1719, den 24. maj i Sankt Nikolaj blevet gift med sin hustru Maria Elisabeth Lardtsdatter (evt. Laursdatter), og de havde sønnen Nicolai Lassen (ane nr. 92), der var født 1724, den 14. maj og døbt ligeledes i Sankt Nikolaj. Maria Elisabeth dør allerede i 1733 og bliver begravet fra Sankt Nikolaj.

Sønnen Nicolai gør det også godt; for han udfolder sig nemlig også i de givtige erhverv på land, som Flensborg skulle nyde godt af, nemlig brændevinsbrænderi. Ganske vist begyndte han ligesom sin fader og farfader som daglejer, men han udviklede sig også derfra og blev altså brændevinsbrænder. Det var jo, som vi har set, en af Flensborgs store beskæftigelser på den

tid. I 1769 finder vi ham på den adresse, hvor han lever resten af sit liv, nemlig Rothe Strasse nr. 561 i 19. distrikt i St. Nicolai sogn. Og på dette tidspunkt anfører han sit erhverv som gæstgiver. Brændevinsbrænder Nicolai Lassen har altså udvidet sin geschæft til et gæstgiveri – det er jo den nemmeste måde at komme af med sin brændevin og rom på, når kunderne kan konsumere dråberne på stedet. Han bor her med sin hustru Anna Buchholz, en søn og en datter, der begge er under 8 år gamle, samt en lærling, en knægt og en tjenestepige. Han er altså en god samfundsborger, som man mener skal honoreres: Den 17. december 1774 erhvervede han borgerkab, som han aflagde ed på den 6. marts 1775. Hans titel er ved denne edsaflæggelse høker, så det ser ud til, at han udover brændevin også har solgt almindelige købmandsvarer i sit gæstgiveri. Hans kone Anna Buchholz, der levede fra 1727 til 1781, var datter af Wilhelm Buchholz og Catharina Petersen.

Nicolai havde i sit lange liv været gift to gange. Fra sit første ægteskab med Anna Buchholz, som han havde ægtet før 1762 havde han en del børn – alle døbt i Sankt Nikolai kirke, nemlig sønnen Wilhelm Lassen fra 1762, 18. juni, der døde allerede i samme år. Dernæst fik de 15. januar 1765 Catharina Lassen, der siden hen blev gift med den formuende storbrændevinsbrænder Peter Christian Balle. Nicolai og Anna fik dernæst 17. februar 1766 en ny Wilhelm Lassen (ane nr. 46); og dernæst i 1773 Anna Lassen og i 1776 Maria Catharina Lassen. Efter sigende skulle de også have en søn ved navn Peter Johannes. Nicolai's hustru Anna dør i 1781, den 19. oktober og bliver begravet fra Sankt Nikolai fem dage efter. Ved hendes død var kun børnene Peter Johannes, Catharina og Wilhelm overlevende. I 1790 gifter enkemanden Nicolai sig igen, hvilket sker i Sankt Johanneskirken, og bruden er en Maria Jørgensen. Dette sker den 24. november og bruden er enke efter en daglejer Thomas Nielsen. Sine sidste 13 år bor Nicolai stadig i Rothe Strasse nr. 561 hos sin svigersøn Peter Christian Balle, der øjensynligt har overtaget brændevinsbrænderiet og det, der dermed følger. Peter Christian Balle havde otte børn og otte tjenestefolk. Fra denne adresse i Rothe Strasse dør Nicolai i efteråret 1803, 14. oktober, 79½ år gammelt. Vi må således – også fra denne oplysning – konstatere, at han er født i 1724.

Kapitel 3

Sønnen Wilhelm Lassen (ane nr. 46) fra 1766 gik en helt anden vej end sine nærmeste forfædre. Hans hu stod til Flensborgs fornemste næring, nemlig skibsfart. Når han ikke var til søs, boede han i kvarteret Norder Sankt Jürgen nr. 55. Denne forstad, der oprindeligt var opstået ved det middelalderlige Sankt Jørgensgårds hospital for de smittebærende, hørte under Stiftelsesgodset Flensborg Hospitals jurisdiktion og lå øst for havnen ud til Fjorden. Wilhelm Lassen var født 17. februar 1766 og blev døbt i St. Nikolai to dage efter den 19. februar. Han døde hjemme i Flensborg, efter at 'han var gået i land' 21. oktober 1818 kun 52 år gammel. Han erhvervede også borgerskab, og det skete i hans livs mest turbulente periode i 1796. På grund af sit næringsbetingede fravær aflægger han en skriftlig ed 7. februar 1797, som han dog personligt gentager et år efter i '98.

Excurs: Den gode Wilhelm Lassen var skipper i Flensborgs mest florissante periode. En periode hvor Danmark spillede med musklerne og pustede sig op over for Europas virkelige stormagter og dermed levede livet farligt. Der var penge at tjene i dansk storhandel. Mens de vesteuropæiske handelsmagter lå i krig med hinanden, kunne de danske og norske skibe sejle under neutralt flag og udnytte de chancer, krigene gav. De krigsførende magter – først og fremmest Storbritannien og Frankrig – var ikke særlig begejstrede for at se Danmark-Norge tage de handelschancer, de selv gik glip af. Hvor de kunne komme af sted med det, beslaglagde de gerne de rigt ladede danske skibe, og især Storbritannien søgte at hindre de neutrale skibe i at føre varer til dets modstandere. For Danmark gjaldt det om at hævde den neutrale stats ret til handel og skibsfart og samtidig balancere mellem stormagterne, så man bevarede neutraliteten og de millionindtægter, den gav. Under Den Nordamerikanske Frihedskrig følte Storbritannien, at deres herredømme på verdenshavene syntes at vakle. De neutrale lande ved Østersøen ville hævde deres ret til at handle på Frankrig og Nordamerika, hvilket resulterede i oprettelsen i 1780 af et 'væbnet neutralitets forbund'. Det bestod af Rusland, Preussen, Sverige og Danmark-Norge, og da Storbritannien ikke ville respektere dette, var man nødt til at gennemføre neutraliteten med militærmagt. Danmark, der havde så mange handelsskibe ude på havene – udover Europa også både i Amerika og i Kina – fornemmede spillets farlighed, men klarede dog frisag denne gang, idet neutralitetsbegrebet jo kan gradbøjes og fortolkes alt efter behov.

Men næste gang under den næste krig – Revolutionskrigen mellem Frankrig og Storbritannien – fra 1793 var den gal igen, selv om vi på papiret op mod 1800 klarede at bevare neutraliteten. Frankrig og Storbritannien overbød hinanden i forsøg på at hæmme den neutrale søfart ved at visitere og opbringe neutrale skibe, hvorfor Danmark slog ind på at lade krigsskibe konvojere handelsskibene: Man ville nægte de krigsførende ret til at visitere skibene, idet man fastholdt, at det neutrale flag måtte være tilstrækkelig garanti for, at skibene ikke sejlede med krigsfornødenheder. Denne 'forsikring' ville Englænderne ikke nøjes med, hvorfor konflikten optrappedes med søslag i Kanalen i 1800 til følge. Kort efter oprettede man – Danmark, Sverige og Rusland – et nyt 'væbnet neutralitetsforbund', og det blev den umiddelbare anledning til 'Slaget på Rheden' 2. april 1801 og senere Englænderkrigen 1807–1814.

Hvor finder vi Wilhelm Lassen i alt dette? Ja, selv om han på denne tid færdedes på de store have som koffardiskipper og dermed – kunne man sige – levede livet farligt, forstod han at holde lav profil og bare køre derud af, og ikke udfordre skæbnen mere end højst nødvendigt. Som sømand har han som en selvfølge 'bare' sejlet – nøjagtig som sømændene under Første og Anden Verdenskrig mere end hundrede år senere 'bare' gjorde. Efter at englænderne efter terrorbombardementet af København havde ranet vores flåde i 1807, blev der af den danske stat til skippere og redere udstedt kaperbreve, der gav disse lov til med militærmagt at opbringe fjendens handelsskibe og dermed tage disses varer som prise – 'Statsautoriseret sørøveri'. *Desværre* finder vi *ikke* Wilhelm Lassen blandt disse 'sørøvere'. Han var således *ikke bevidst* aktiv medvirkende i Englænderkrigen 1807–14. Har han ikke turdet, eller var han ved at være for gammel?

Wilhelm Lassen finder vi første gang officielt omtalt i 1788, hvor han optræder som matros ombord på Asiatisk Kompagnis skib 'Prindsesse Lovisa Augusta'. Her i '88 den 19. november er han ankommet til Ostindien, dvs. det fjerne Østasien. Asiatisk Kompagni, der var oprettet i 1730, var et privat handelsselskab, der fik kgl. Oktroj 2 år efter til at handle på Kina, Ostindien og kolonierne i Indien. I 1777 overtog Staten kompagniets territorier, mens kompagniet fortsatte sin handelsvirksomhed med handelen på Kina som vigtigste aktivitet. Fra Kina, nærmere bestemt Canton, hjemførte kompagniets skibe, der ved privilegium havde eneret dertil, det berømte Ostindiske porcelæn. Det hedder Ostindisk porcelæn, fordi det tidligere oprindeligt blev hjemført af Asiatisk Kompagnis forgænger: Det Ostindiske Kompagni. Porcelænet, der var hvidt med blå kant og mønstre i traditionel

kinesisk stil, var lavet i Kina [det er derfor porcelæn hedder china] i et distrikt uden for Canton. Hver europæisk handelsnation havde et fabriks i Canton, hvortil varerne efter bestilling handlede. På 'vor' tid var de vigtigste varer, som blev købt i Kina, the og porcelæn. Det sidste blev gerne bestilt hjemmefra, hvor køberen bestilte bestemte mønstre. Det blev lagt i bunden af skibet godt indpakket i strå eller i kasser af sjælden kinesisk træ. Udover det hjemmefra rekvirerede porcelæn havde hver sømand ombord på det pågældende skib, alt efter sin charge, ret til at hjemtage for egen regning porcelæn, som såkaldt føringsgods. Når sømanden kom hjem, kunne han så sælge det med fortjeneste, der ofte overgik den almindelige fastsatte hyre, eller han kunne naturligvis beholde det. Når man ser på, at Wilhelm Lassen fik 21. rdl. i gage for tre måneder, kan man godt se, at denne handel med porcelæn måtte være ret indbringende. Kompagniet blev ophævet og realiseret i 1839–40, og så var det slut med den trafik.

Det kan ikke undre, at Wilhelm Lassen fik øjnene op for dette porcelæns egenart og skønhed. Han blev – sin unge alder til trods – fascineret af de muligheder, der lå i det. En kendsgerning er det, at familien ejede en stor portion porcelæn i det traditionelle kinesiske blåhvide mønster. Der var kopper og underkopper, fade, skåle, tekande, sukterskål, risskåle m.m. Om han fik det hjem til Flensborg som føringsgods, eller om han selv siden eller om hans senere svigersøn erhvervede porcelænet af en anden hjemvendende skipper i Flensborg, ved vi ikke; men når vi nu ved, at Wilhelm Lassen selv var i Canton, ja, så er det nærliggende at slutte, at ----. Og en kendsgerning er det, at familien ejede det, og at det siden hen gik i arv til femte generation.

*af det ostindiske porcelæn, som blev hjembragt til Flensborg ombord på Asiatisk Kompagni
I midten en engelsk Wedgewood-vase af usikker proveniens.*

Kapitel 4

Wilhelm Lassen ville noget mere end blot være matros, så han går på Flensborgs navigationsskole, og her i juli, den 23. 1793 erhverver han sit eksamensbevis som styrmand og navigatør. Herefter kommer han hurtig til søs igen. Desværre kender vi ikke navnet på det skib, han fører til Norge, nærmere bestemt Stavanger; men denne sejlads var en ganske almindelig handelsrute mellem tvillingerigerne Danmark og Norge; og den var både givtig og nødvendig for oprettelsen af forbindelsen landene imellem. Hvert land eksporterede sine egne varer til det andet, nemlig madvarer af mer eller mindre frisk dato, samt øl, brændevin og salt til Norge, og som returvarer til Danmark kan nævnes træ, tran, fisk etc. I 1795 sejlede Wilhelm til Stavanger, og her i skippermiljøet mødte han den kun 17 år gamle Christine Tastad. Hun var født dér i byen den 21. december 1777 som datter af skipper Mogns Eynersen Tastad og Elen Maria Thordsdatter. Det skal bemærkes, at der sydvest for Stavanger ligger en gård, ved navn Tastad. Om Chri-

Christine Tastad
født den 21. Decbr. 1777 i Stavanger
i sin faders Offergade
1795. den 11. Marts
med Offic. Wilhelm Lassen von Stensberg
i Stensberg, den 17. Marts 1796.

Christine Tastad
født den 21. Decbr. 1777

Christine Tastad's egenhændige slægtsnotater og autograf fra 1796.

stine kommer derfra er ikke godt at sige, thi det er besynderligt, at en odelsbonde med egen gård skulle vælge at stå til søs; men det kan selvfølgelig være, at Mogns' forældre stammer fra denne gård. I hvert tilfælde kan vi nu se, at Christines forældres fædre hed hhv. Eyner og Thord.

Brylluppet mellem Wilhelm og Christine finder sted i Stavanger den 11. maj 1795. Herefter tager hun afsked med sin fødeby og sin familie, for at sejle med sin ægtemand 'hjem' til Flensborg. Og hertil ankommer de året efter 17. maj 1796. Og næsten på årsdagen for deres hjemkomst – den 16. maj 1797 – får de datteren Anna Catharina Lassen (ane nr. 23). Ved hendes dåb er hendes faddere fasterens familie Anna Margrete Balle, Cathrina Balle samt fader og søn Schmidt. Den lille familie bosætter sig i Flensborgs Norder St. Jürgens kvarter nr. 163. Området hørte under Flensborg Hospitals jurisdiktion, mens det kirkemæssigt hørte under Adelby sogn, Husby herred; dette er et sogn, der ligger i Flensborgs opland mod øst. I det Lassenske hjem har man også plads til en tjenestepige ved navn Catharina Dorothea Lorentzen på 22 år. I huset, som Wilhelm Lassen kun er lejer i, bor der endvidere to andre familier, så helt lille har det ikke været. I 1801, den 21. november får Wilhelm og Christine en lille datter, der ved dåben otte dage efter i Adelby kirke bliver opkaldt efter sin mormoder Maria. Desværre dør hun syv uger gammel den 17. januar 1802. Fem år efter gentages trage-

Norder Sankt Jürgenstrasse med nr. 163, i dag nr. 50, til højre bag stilladset, Wilhelm Lassens bolig.

dien, idet den søn, de får den 2. november 1807, Nicolai Wilhelm Lassen, dør 28. juli 1809.

Adressen i Norder Sankt Jürgen nr. 163 er kun en base, Wilhelm Lassen har at vende hjem til, når han er ude at sejle. I 1798 går han ombord på galeasen 'Der Friede', som skipper og styrmand. Skibet er bygget i 1783 og hjemmehørende i Flensborg, og det er på 40 kommercelæster. Dette skib sejler på den gængse rute rundt i Nordeuropa. Måske har det haft varer med, som de krigsførende nationer Storbritannien og Frankrig har opfattet som kontrabandeverer, som kunne komme den anden part til gode, men varer som Danmark anså for at være helt uskadelige og 'neutrale'. Ikke desto mindre sker der det, at skibet 'Der Friede' i 1801 forliser i Den engelske Kanal. Eller som der er anført i de officielle papirer i Kommercekollegiet: »Diese Galleaze ist im Canal verlohren«. Årsagen har nok været mere end en almindelig storm! Skib og ladning går tabt, men skipperen bliver reddet. Efter at have svømmet rundt i Kanalens kolde vand, bliver han taget op af et andet koffardiskib og bliver sendt hjem til Flensborg igen, hjem til sin gravide kone og lille datter.

Rask hjemkommen må han imidlertid ud igen. Allerede senere i samme år, 1801, bliver han igen skipper og styrmand. Denne gang på brigantinen 'Cupido'. Den er på hele 50½ kommercelæster og bygget i Flensborg i 1784 for rederne Peter Jansen og Boy Petersen Holst og hjemmehørende i Flensborg. Denne gang går det heldigere for Wilhelm Lassen, thi han bliver her ombord indtil september 1806. Skibet sejler mellem Baltikum og Spanien, hvorfor han højtideligt den 28. juli 1805 har erhvervet et Latinsk Søpas, nr. 2058. Vi finder Wilhelm Lassen i april 1805 sejlen fra Sevilla til Malaga i ballast og derfra i maj med sydfrugter til Stettin. Dertil ankommer han i december. Og fra Stettin tager han tønder og staver retur til Malaga, hvortil han ankommer marts 1806. Denne gang får han vin og frugt med til Lübeck.

Vi finder dog ikke Wilhelm Lassen eller 'Cupido' i Lübeck, thi i løbet af marts 1806 sker der en ulykke ombord – vi ved ikke hvad og hvordan, eller hvor alvorlig den er – men Wilhelm Lassen bliver involveret, så han sammen med to matroser bliver afløst. Wilhelm bliver således endnu engang sendt hjem, og en ny skipper Boy Martin Bossen må tage over på 'Cupido'. Wilhelm Lassen er heldigvis ikke blevet dødeligt såret, thi vi finder ham allerede i 1807 igen ombord som skipper på et nyt og nybygget skib 'Peter & Johanna'. Det sejler på ca. den samme rute mellem Spanien og Baltikum og med samme last.

Imidlertid er situationen nu en helt anden end i de foregående år. Efter september 1807 befinder vi os nu i erklæret krigstilstand med Storbritannien, (formelt bliver den dog først erklæret 4. november af Storbritannien). På grund af forkert og mangelfuld efterretning troede englænderne, at Danmark agtede at stille sin krigsflåde til rådighed for Napoleons Frankrig (i virkelighed overvejede regeringen på denne tid at gå aktivt *imod* Napoleon!!). Men efter Englændernes brutale overfald, voldtægt og ran af selv-samme flåde, var der nu ikke mere nogen tvivl om, hvor vores sympati lå. Det er derfor nu i 1807, hvor vi finder Wilhelm Lassen ombord på 'Peter & Johanna', en farefuld færd og trafik, han gav sig i kast med; ja, som alle søfarende i Monarkiets byer gav sig i kast med. I alt blev af englænderne opbragt og beslaglagt 1.425 skibe fra det dansk-norske monarki i perioden 25. november 1807 til 25. september 1811. Af disse skibe kom hele 133 fra Flensborg, og heraf 42 blot i forbindelse med krigsudbruddet i november 1807.

Wilhelm Lassens autograf, skrevet på hans svinelæderpung, der fulgte ham overalt: Til Stavan-ger, i forliset i Den engelske Kanal og i prisonen.

Allerede før 1. december 1807 bliver 'Peter & Johanna' opbragt og beslaglagt i England. Skibet bliver ved The High Court of Admiralty (Admiralitetet)s dom af 28. april 1808 tilkendt den britiske Krone. Det skal her tilføjes, at Wilhelm Lassens tidligere skib 'Cupido' den 27. januar 1808 også var blevet opbragt af englænderne, og her blev både skib og ladning konfiskeret og tilkendt Kronen ved Admiralitetets dom af 20. maj 1808. På grund af

krigstilstanden er det en alvorlig sag at blive opbragt af fjendens orlogsfartøjer. Wilhelm Lassen bliver bragt i land i England, kommer for en stund i 'prisonen' og bliver afhørt af The High Court of Admiralty. 'Prisonen' var som regel indrettet i gamle oplagte krigsfartøjer enten i Plymouth havn eller på Themsen. Det kunne hændes, at der blandt de oplagte fartøjer også var danske fartøjer fra ranet i 1807, hvilket jo var en yderligere ydmygelse for de danske sømænd, som formelt blev opfattet og behandlet som krigsfanger. De danske krigsfanger, som i alt udgjorde ca. 7.000 mand, fik muligheden for enten at 'hoppe over' og sejle under britisk flag eller henleve lange år under trange kår i de berygtede prisonskibe. Hvor længe Wilhelm Lassen

har siddet i 'prisonen', og hvad de har gjort ved ham, ved vi ikke, men jo højere charge man havde som søfarende, jo bedre blev man behandlet (skippere kunne således få sit eget lukaf). Der blev efter alt at dømme ikke anlagt en 'prisesag' mod rederen. Og under alle omstændigheder bliver Wilhelm Lassen før eller siden sendt hjem til Flensborg igen.

Det er sidste gang, vi har set ham være til søs. Han er nu også kommet op i årene, og både hans forlis og hans ulykke og krigen har taget hårdt på ham. Han dør derfor i en alder af blot 52 år, den 21. oktober 1818 og bliver begravet fra Sankt Johanneskirken.

*Daguerreotypi af Anna Catharina Thordsen,
født Lassen.*

Hans enke Christine Tastad og deres overlevende datter Anna Catharina Lassen (ane nr. 23) bliver boende i Norder Sankt Jürgen kvarteret. De har efter alt at dømme været velhavende; har haft god smag, har samlet på holdbare møbler, kunstindustri og sølv i tidens stil, og først og fremmest: De har ikke kasseret noget. De frekventerer familier i nabola- get fra deres egen klasse og stand. Helt naturligt finder familier, der begge beskæftiger sig med søfart, sammen.

I nærheden af Lassens hjem bor på Ballast Brücke, nr. 184 – ligeledes under Flensborg Hospital og Adelby kirke- sogn – en skipper Thomas Thordsen. Ballastbroen ligger i

landlige omgivelser længst mod nord på østsiden af Flensborg havn, og det er her, skibene indtager – som navnet siger – ballast, noget gult grus, som blev gravet ud af Ballastbjerget. I nærheden af Ballastbroen lå traktørstedet Kielseng, som var stærkt besøgt, især efter at små udflugtsbåde var begyndt at besejle havn og fjord. Thomas Thordsen (ane nr. 44) var født den 5. maj 1767 i Jørl sogn, Ugle herred, som ligger mod syd i hertugdømmet Slesvig – halvvejs mod Slesvig by. Thomas var søn af den kongelige skovfoged Ulrich Thordsen (ane nr. 88) og Anna Maria Thomsen zu Paulschapp, lig Paulsgab. Jørl er et sogn, der består af let og sandet jord med store hede- og kærstrækninger. Der var nogle enkelte skove i Jørl sogn, herunder Rubøl skov. Det er muligt, at den har været stor nok til, at man måtte have en kgl. skovfoged.

Halvdelen af beboerne i Jørl sogn hedder Thordsen til efternavn, og de er øjensynligt børn af Thord, som levede i begyndelsen af 1700-tallet. Vores

skovfoged Ulrich Thordsen var født i 1737 som søn af kongelig skovfoged Thord (eller som der er anført i kirkebogen: Theodorus) Andresen til Paulsgab i Jørl og hustru Catharina Thomsen, (som var datter af Thomas Jensen). Ulrich var først gift med en Metta Thomsen af Stor-Jørl. Hun døde uden, at de havde fået nogle børn. Derefter giftede Ulrich sig i 1764, den 27. oktober med Anna Maria Thomsen af Janneby i Jørl sogn. (Hun var datter af gårdmand, 'bylagmand og kirkeværge' Thomas Carstensen og Christina Feddersen i Janneby i Jørl sogn). Ulrich og Anna Maria fik nogle børn, hvoraf der ved faderens død i 1802 endnu var syv i live: Thord, Thomas (ane nr. 44), Ulrich, Andreas, Heinrich, Anna Christina og Peter Thordsen. Derudover var der to, som allerede var døde i 1802, nemlig Metta Catharina, død fire år gammel i 1774 og Metta Catharina, død fem år gammel i 1788. Man vil senere opdage, at det er de samme navne, der hele tiden går igen i de slesvigske familiedynastier.

Vi ved ikke meget om denne skovfoged Ulrich – ikke andet end at han er død i Jørl 26. november 1802. Hans 56-årige enke Anna Maria Thomsen, der må være født i 1747, gik efter mandens død på aftægt hos et af sine børn: Anna Christina fra 1780. Hos dem boede også sønnen Peter, på 16 år, fra 1787!!!! Hendes nøjagtige død lader sig ikke fastslå. Muligheden for at hun er flyttet med sin datter til et andet sogn, da denne gifter sig med en eventuel udenbys mand foreligger, og er ret sandsynlig.

Kapitel 6

Thomas Thordsen (ane nr. 44), der altså er født 5. maj 1767, føler åbenbart ikke trang til at forblive i dette lille landsogn, men har mere lyst til at flytte til storbyen Flensborg. Her bliver han i 1792, den 16. februar i Adelby kirke gift med Metta Catharina Hollænder, der ligeledes er født i 1767. Denne Metta er hjemmefødt i Flensborg, idet hendes fader var skipper i Flensborg Thomas Jensen Hollænder (født i 1737, som søn af skipper Jens Thomsen Hollænder og Helena Elvesen, og død 21. januar 1796 i Adelby), og hendes moder var Catharina Petersen, gift Hollænders (født 1736, som datter af Peter Nissen og Metta Catharina, og død i 1816 i Adelby). I 1769 finder vi familien Thomas og Catharina Hollænder boende i Norder Sankt Jürgen kvarteret under Flensborg Hospital og Adelby kirkesogn – ligesom vore andre skippere.

Thomas Thordsen bor som sagt på Ballast Brücke nr. 184, og her har han etableret en stor familie. Hans ældste barn fra 1793, den 19. februar hedder Ulrich Thordsen efter sin farfader, dernæst Thomas Thordsen fra 21. juni 1795, så Heinrich Thordsen (ane nr. 22) fra 22. september 1797. Dernæst Catharina Thordsen fra den 16. oktober 1799 og endelig Andreas Thordsen fra 17. juni 1805. De er alle døbt i Adelby kirke i Norder Sankt Jürgen. Hos dem, mens børnene er små i 1803, bor også fruens gamle moder Catharina Hollænders, der lever af at spinde. Sønnerne Thomas og Andreas bliver succesfulde skippere i Flensborg, mens Heinrich, som vi siden vender tilbage til, træder lidt mere stille vande. Deres fader Thomas er heller ikke helt afklaret med, hvad han vil i Flensborg: Hvilken næringsvej han vil slå ind på. Først ser vi ham nemlig som møller på Graupen-mølle ved Kielsengen (dér hvor der er et traktørsted). Men allerede i 1795 ernærer han sig som styrmand. Og i 1803 som skipper. Hvor længe og hvorhen Thomas har sejlet, kan vi ikke sige.

Desværre har vi heller ikke helt rede på, hvilke skibe Thomas Thordsen sejlede med. Men i 1825 findes der i Kommercekollegiets officielle fortegnelse over skibe hjemmehørende i Flensborg en chaloupe 'Maria' på 10 kommercelæster. Skibet er fra 1813, og det er bemannet med en styrmand og to matroser udover skipperen Thomas Thordsen, der erhvervede det i 1825, og som altså nu også er reder. I 1826 er Thomas Thordsen også reder af – og er blevet skipper ombord på – jagten 'Die Frau Ingeborg' på 12½ kommercelæster. Den er fra 1812 og er bemannet med en styrmand, to matroser og en jungmand. Og der ombord bliver Thomas i hvert tilfælde lige til

1833, hvor den ligger i Flensborg havn. I 1845 figurerer der på den officielle skibsliste over de i Danmark og hertugdømmerne hjemmehørende skibe en ny jagt 'Die Frau Ingeborg' på 11 kommercelæster, hvor rederen og skipperen også hedder Thomas Thordsen. Som vi skal se nedenfor, og hvis vi tager Thomas' alder i betragtning på dette tidspunkt – 78 år – peger dette forhold i retning af, at vi har med sønnen den yngre Thomas Thordsen at gøre.

Thomas Thordsen dør før 1845, for her i folketællingen figurerer hans kone Metta Catharina Hollænders som enke. Det er desværre ikke muligt at sige, hvornår han dør, og fra hvilken kirke han bliver begravet. Vi så lige, at Thomas er blevet skipper og reder på jagten 'Die Frau Ingeborg' på 12½ kommercelæster, og at han førte den i perioden 1826 til 1833. Derefter forsvinder den, og en ny jagt 'Die Frau Ingeborg' på nu kun 11 kommercelæster figurerer fra 1845. Kan det tænkes, at den første 'Die Frau Ingeborg' efter afrejsen fra Flensborg i 1833 er forlist med mus og mand, eller i hvert fald på en eller anden måde havareret? Ja, hvorfor ikke. Og det er derfor, vi ikke kan tids- eller stedfæste Thomas Thordsen (ane nr. 44)'s bortgang.

Hans enke Metta Catharina Hollænders har i 1845 bosat sig til leje hos murersvend Georg Marius Harms på 44 år. De bor i Norder Sankt Jürgen i hus nr. 124, hvor også murersvendens kone og plejesøn bor. Metta Catharina Hollænders er nu her i 1845 79 år gammel og lever af understøttelse. Hun dør to år efter i 1847, den 9. maj og bliver begravet fra Adelby kirke fem dage efter. Man kan undre sig over, at hun som enke bor hos en fremmed, thi i nabohuset nr. 125 bor hendes søn på 50 år skipper Thomas Thordsen. Han er gift med en Maria Mollsen og er barnløs. Og ikke nok med det: I hus nr. 104 bor Metta Catharinas datter Catharina Thordsen på 45 år. Hun er blevet gift med en mand fra Haderslev på 39 år Jens Jacobsen, og de lever af håndarbejde! Så er det noget andet med hendes yngste søn Andreas fra 1805: Han er skipper om bord på briggen 'Boreas', der for tiden er i Vestindien [efter sukkerrør til den hjemlige romproduktion]. I 1855 bor han med sin hustru Metta Christine i Flensborg – Beim Krahn i forhuset på 2. sal. De to 50-årige ægtefæller har børnene Thomas Thordsen på 20 år og Anna Christina Henriette på 12 år.

Daguerreotypi af Heinrich Thordsen.

Metta Catharina Hollænders' tredje søn Heinrich Thordsen (ane nr. 22) var en genealogisk nørd; hvilket kan bekræftes ved, at der i hans gemmer findes små notatark, hvorpå han udførligt havde skrevet dato og år for alle hans og hans kære hustrus nærmeste families fødsel og konfirmation, vielse og dødsfald. (Man vil her lægge mærke til – ligesom man tidligere har kunnet konstatere her i Flensborg, at der ikke var nogen der 'tyvstartede', såsom man gjorde på Fyn, Langeland og Midtsjælland).

Heinrich blev forlovet den 21. marts 1827 »mit meine Ge-

liebte Braut Anna Catharina Lassen«, og den 24. maj samme år blev de gift i Sankt Johanneskirken. Familierne Thordsen og Lassen har som sagt gået op og ned ad hinanden her på Ballast Brücke og Norder St. Jürgen, så det er ikke så mærkeligt, at Wilhelm Lassens datter og Thomas Thordsens søn Heinrich finder sammen, og begge brudefolkene ser jo pæne ud. Deres første barn kommer den 4. maj 1828, og hun bliver den 2. juni døbt Christina Margaretha Thordsen (ane nr. 11) Som faddere ser vi Diderich Jager, Margaretha Balle og barnets mormoder Christine Lassen.

Allerede året efter den 10. september 1829 fødes og døbes drengen Thomas Thordsen. Den 18. marts 1832 kommer Wilhelmine Catharina Thordsen, som blev døbt 27. april. Og så til sidst den 19. august 1834 fødes Heinrich Andreas Thordsen, som bliver døbt den 29. august. Den gode barnefader noterer også på hvilket tidspunkt på døgnet, hans kære små bliver født. Og alle fadderne er naturligvis også nævnt; det er gennemgående den samme skare, som står fadder hver gang: Slægten Balle og bedstemødrene. Børnenes konfirmation, som fandt sted i Sankt Johannes, er ligeledes nævnt med præstens navn. For hans ældste datter Christina Margaretha er

der dog kun nævnt måned og år: Marts 1843. Da barnefaderen Heinrich Thordsen dør i 1857 bliver denne liste videreført af datteren Wilhelmine.

Heinrich Thordsen går ligesom sin fader og svigerfader i søens tjeneste og ernærer sig som styrmand og skipper. Vi finder ham dog først som skipper i 1833. Og her finder vi ham iflg. Flensborg bys officielle skibsliste som skipper og reder på jagten 'Maria Elisabeth'. Det er et lille skib på kun 7½ kommercelæster, og det er ret gammelt, idet det blev bygget i Flensborg i 1798, og her i 1833 ligger det i Flensborg havn. Udover skipperen er der også en styrmand og to matroser ombord. Der er ikke noget, der tyder på, at skipperen har været på transoceanske sejlads med det fartøj. I 1845 finder vi ham igen som skipper og reder på en jagt, der er hjemmehørende i Flensborg, nemlig 'Margaretha Elisabeth' på 8¼ kommercelæster. Da han bliver ældre og er gået i land i 1855, ernærer han sig så som arbejdsmand, og det er morsomt, at der ikke er nogen form for snobberi, der forhindrer ham i at beskrive sig selv som arbejdsmand.

I 1835 bor familien Heinrich Thordsen (ane nr. 22) i Süder Sankt Jürgen nr. 23 (dette kvarter, der jo ligger ned til og øst for hav-

Samtidig foto af Süder Sankt Jürgen kvarteret.

nen, hører stadig under Flensborg Hospital, men kirkeligt hører vi nu under Sankt Johannes kirken). Familien består af enken Christine Tastad, som ejer huset. Hun lever af understøttelse. Og dernæst har vi hendes svigersøn Heinrich Thordsen, der her igen kun figurerer som styrmand. Og så har vi husmoderen Anna Catharina Lassen og deres fire børn fra seks til et år. I 1840 har vi den samme familie i samme adresse. Her står dog, at Christine Tastad »wird von ihren Schwigersohn unterhalten«. Og så ser vi, at styr-

manden Heinrich Thordsen er fraværende til søs. Udover de fire børn har man også en tjenestepige på 20 år boende.

I 1845 gentager billedet sig på samme adresse; dog er Christine Tastad flyttet nederst, dvs. at Heinrich nu figurerer som husejer og familiens overhoved. Endvidere har man ingen tjenestepige mere, og hvad der er endnu mere mærkeligt er, at deres ældste datter Christina Margaretha ikke bor hjemme. I denne familie havde de det dog ikke med at komme ud at tjene hos andre; men hun har åbenbart i en alder af 17 år trængt til at se noget andet end Flensborg. Det har den gamle Christine Tastad også, thi hun dør den 28. februar 1845.

I 1855, hvor Heinrich Thordsen nu står som ejer af husene med den pæne facade nr. 21, 22 og 23 i Süder Sankt Jürgen, er den ældste datter kommet hjem igen. Husfaderen er nu tituleret arbejdsmand, hvilket vil sige, at han definitivt er gået i land, efter en omskiftelig tilværelse som både styrmand, skipper og periodevis reder. Derimod er den ældste søn Thomas Thordsen på 24 år og den yngste Heinrich Andreas på 21 nu stukket til søs og fraværende. De befinder sig ombord på koffardiskibet 'Hermann' af København nach/bound for Australien. Vi skal siden høre, hvad der sker de børn.

*Süder Sankt Jürgens gaden nr. 23, 22 og 21 ses til højre.
Indgangsdøre hertil i hhv. empirestil og rokokostil.*

	Vorgelegene, Anzahl der Fragen.	Voller
Personen.	<i>12</i>	<i>12</i>
<hr/> terhaufe <hr/> Personen, welche nicht in Familien leben. <hr/>	<i>12</i>	<i>12</i>
<hr/>	<i>12</i>	<i>12</i>
<hr/>	<i>12</i>	<i>12</i>
<hr/>	<i>12</i>	<i>12</i>
henden bezeugt <i>[Signature]</i>	<i>12</i>	<i>12</i>

Samtidig foto af Kollundsgangen.

Det lakker nu mod enden for Heinrich, thi efter ni ugers sygdom dør han den 19. juni 1857 og bliver begravet den 24. juni. Det er datteren Wilhelmine, der har skrevet »unser guten Vater« på notatarket med de genealogiske oplysninger. I 1860 bor enken Anna Catharina Thordsen som husejer i huset nr. 23. Gaden i Süder Sankt Jürgen kvarteret har nu fået navnet Kollundsgangen. Hun bor, som vi har set i forrige afsnit, sammen med sin ældste datter Christina Margaretha (ane nr. 11) og dennes ældste søn Heinrich Emerich. Endvidere hører vi, at Husmoderen er skipperenke. Opholdsstedet for hendes yngste søn Heinrich Andreas på 26 år er ukendt – og det er jo klart, da han sidste gang, vi hørte om

ham, var på vej til Australien.

I 1880 skriver datteren Wilhelmine i notatarket, at den 6. april er »unser gute Liebe Mutter« efter én dags sygdom og et års svagelighed død. Hun bliver begravet den 9. april 1880. Læg mærke til, at da faderen døde, skrev hun ikke »Liebe« om ham!!!

Denne kære familie var, som det skinner igennem, velfunderet såvel økonomisk som socialt, og det var ikke blot facaden, der var pæn her. De havde stil, og de havde klasse. Og de samlede på smukke ting. Hjemmet var efterhånden fyldt godt op – dels ved egenkøb og dels ved arv fra forældrene, dog nok mest fra Anna Catharinas forældres side, da hun jo var den eneste overlevende. Vi finder således, at Heinrich og Anna Catharinas hjem prydedes af mahogni kommoder, konsoller og spejle i fineste sønderjyske empire-

stil. Endvidere samlede de på sølv – både korpus og bestik i rokoko- og empirestil. Og de har været i stand til at indtage deres måltider og eftermiddagsthe på ostindisk porcelæn. Endvidere var familien også med på det sidste nye, når det gjaldt teknik og forevigelse af sig selv – således var de nogle af de første der lod sig fotografere ved den såkaldte daguerreotypiteknik, der var opfundet i 1844. Denne teknik bestod i at 'fotografiet' direkte blev skabt ved lyspåvirkning på en kobberplade med påsmurt sølvlegering.

Korpus sølvtøj (saltkar etc.) fra omkring 1800 stående på en af de mange empire kommoder fra Flensborg.

Kapitel 8

Familiens fire børn fik vidt forskellige skæbner. Den ældste Christina Margaretha fra 1828 stiftede vi bekendtskab med i forrige afsnit, hvor vi fulgte hende til Strib sammen med sin mand stationsforstanderen Peder Hansen.

*Heinrich og Anna Catharina Thordsens søn
Thomas Thorsen, der døde på Frederiks Hospital
29. december 1855.*

Broderen Thomas Thorsen stod som den øvrige familie til søs. Det lå ligesom i blodet, og han havde set, hvad det kunne føre med sig af spændende oplevelser. Thomas var født, som vi har set den 10. september 1829. Efter at have gået på søfartsskolen finder vi ham som 22-årig i 1851 ombord på barken 'Hermann' af København. Det er et skib på hele 153 kommercelæster. Det stammer oprindeligt fra Flensborg, idet det ejedes af A. Christiansens enke i Flensborg. Hun solgte det til reder P. de Coninck i København i 1851. Herefter skulle det på langfart; med skipper E. Duntzfeldt indtil 1855, og derefter H. Andresen, som skipper, sejlede det med unge Thomas ombord først til Vestindien og rundt til Sct. Croix og derfra til Sankt Domingo i Den Dominikanske Republik, hvorfra han den 11. oktober 1853 skriver hjem.

Herfra retur til England og så hjem til København i 1855, hvor han afmønstres. Her skete der desværre noget sørgeligt. Han korresponderede jævnligt med sine forældre, og i et brev af 14. december 1855 beskriver han, at han ikke har det så godt: Først beklager han sig over, at brevene mellem ham og forældrene må have krydset hinanden, thi han har ikke modtaget deres, og han venter med længsel på svar. Her i København er han blevet afløst, og han er taget ind på logi på Toldbodgade; men der går ikke længe, inden han er så syg af tuberkulose, at han den 8. december 1855 bliver ind-

lagt på Frederiks Hospital. Det betaler han 2. rdl. og 40 mark for. Han er ikke selv klar over, hvor syg han er, thi i brevet af 14. december skriver han nok om sin svaghed, om at han havde sådan en forkølelse, så han ikke havde lyst til at 'gå i byen'. Men han troede, at hvis han blot fik et par dage i ro og frihed, ville han blive den sygdom kvit. Men det bliver værre: Da han en dag skulle ombord, skyndte han sig så meget, at han faldt i afmagt og besvime. Den tilkaldte læge befalede ham derpå otte dage i sengen hjemme, hvilket kun hjalp midlertidigt; hvorpå alle hans bekendte sagde, at han skulle tage på Frederiks Hospitalet, hvor de havde meget bedre pleje, »viel bessere Pflege«, ved de bedste professorer og læger. Den gode Thomas synes også, at han får det bedre; men han gør sig ingen forhåbninger om at komme ombord på 'Jeanette', som planlagt. 'Jeanette' er klar efter kølhaling om otte til ti dage. Skipperen der ombord, Johannsen, som ofte besøger Thomas på Hospitalet, vil ud af 24 mulige styrmænd helst have Thomas som styrmand: »will ich mir so gerne mit haben dann es ist an jetzo schwer in Kopenhagen einen *ordentliche* Steuermann zu bekommen«! Men Thomas er skeptisk, for han tror ikke, at han, hvis han bliver udskrevet inden 14 dage, har kræfter nok til at tage til søs. Det lange brev slutter sådan: »Ich hoffe Ihr wurdet mit diesem Schreiben zufrieden sein, ich bin gut auf der Besserung. Sobald Ihr nur diesen Brief erhält, so antworte mich sogleich wieder wie Ihr Euch dann befindet und erzähle mir düchtig neues. Hiermit schliesst Euch bis in den Tod Liebend und getreu Bleibender Sohn T[homas] Thorsen«.

Thomas har ikke selv vidst, hvor syg han var. Den 26. december skriver han igen til sine forældre, og man kan se på skriften, at han er meget dårlig; dog føler han, at han er i daglig bedring. »Ich komme mich täglich ein wenig«! Men han jamrer dog over, at det er længe siden, han har hørt hjemmefra.

Den 29. december samme år dør han på Frederiks Hospital af tuberkulose. Og den 4. januar 1856 får hans forældre et ret hårdt og makabert telegram fra Hospitalet: »Øresundslinien. Fra den Kongelige Telegraphstation i Flensborg – Telegraphdepeche Nr. 91. Indleveret i Kjøbenhavn d. 4. januar 1856 Kl. 7. 45 F. – Hr. Capitain Thorsen – Flensborg. Deres Søn skal begraves i morgen den 5te. *Han kan ikke holdes længere.* N.H. Lassen«. Hvad de stakkels forældre har kunnet gøre i den anledning, ved vi ikke; men de har nok ikke nået at tage til København til begravelsen. De har vel heller ikke før end nu vidst, hvor syg han var.

4
Torsdag den 26. Decbr 1855
26 December 1855

Helte Mine og Mamma

Det er længe siden jeg har hørt af jer og det er
længst tænkt på at skrive til jer og
sige min søsning som altid fortæller jer om
hvor meget jeg vil hellere se jer end
hvor meget jeg vil hellere se jer end
hvor meget jeg vil hellere se jer end
hvor meget jeg vil hellere se jer end

Min søn Christian der bor i
den gamle Kancelli i det gamle
hvor jeg altid har været
og som altid har været
og som altid har været
og som altid har været
og som altid har været
og som altid har været
og som altid har været
og som altid har været
og som altid har været

Jeres søn
Lina Catharina Thorsen

Thomas Thorsen's sidste brev af 26. december 1855 til sine forældre Heinrich og Anna Catharina Thorsen.

Heinrich og Anna Catharinas næste barn var Wilhelmine Catharina Thorsen. Hun var født 18. marts 1832 og døbt 27. april. Hun blev i familien altid kendt som Tante Mine. Hun forblev ugift og boede hele sit liv i Flensburg – først sammen med sin moder, der døde i 1880, 6. april, og derefter blev hun boende i huset i Süder Sankt Jürgen nr. 23 i Kollundsgangen. Hvor megen samkvem hun havde med sine farfader Thomas Thorsens børn – Ulrich,

Thomas, Catharina og Andreas – ved vi ikke. Men hun havde et meget nært forhold til sin søster Christina Margaretha og til dennes børn: Heinrich, Anna og Petrea. Og da de fik børn, var hun en meget varm, medlevende og kærlig grandtante til disse. Hun glemte aldrig en fødselsdag og sendte de sødeste hilsner hver gang fra Flensborg til København.

Tante Mine samlede også på ting, eller rettere sagt hun beholdt det, der stod i hjemmet i Süder Sankt Jürgen, da hun blev 'alene'. Ganske vist fik søster Christina Margaretha da sin part ved modernens død i 1880, men hun havde selv beholdt lige så meget, f.eks. en lys empire kommode i nøddetræ, som altid gik under navnet »Tante Mines kommode«. Og så samlede hun på juveler: Eksempelvis tunge emaljelagte guld hængesmykker i barokstil.

Wilhelmine Thordsen, kaldet Tante Mine, Christina Margaretha Hansen's søster.

Wilhelmine Thordsens (tante Mine) empire kommode.

Fødselsdagshilsener sendt til niecen Anna Hansen fra Tante Mine (Wilhelmine Thorsen) på prospektkort fra Kejsertidens Flensburg, 1902.

Desværre kunne den nye tingenes tilstand i Flensborg efter 1864 ikke undgå at påvirke Tante Mines sindelag: Man er jo opportunist, og når nu Flensborg med hele hertugdømmet Slesvig er blevet en del af Preussen, ja, så må man vel gøre som de hunde, man er i blandt. Hun var nok ikke ærke rigstysker af sindelag, men snarere oprigtig slesvig-holstener, af den slags som vi så før i forrige afsnit. I hvert tilfælde så var hun slesvigsk lokalpatriot om en hals. Hun døde 31. marts 1916 midt under Første Verdenskrig. Testamentarisk havde hun indsat sin niece Anna Christina Hansen som ene-arving.

Heinrich og Anna Catharinas sidste barn var Heinrich Andreas Thordsen, født 19. august 1834 og døbt 29. august. Han gik også som sin broder Thomas i det fædrene spor til søs. Vi ser, at han sammen med sin broder Thomas er påmønstret 'Hermann' af København, og at han har fulgt denne på den samme rejse, indtil de når København i 1855. Skibet er bound for Australien, men skal lige først en tur til Vestindien – Sankt Thomas – hvortil det sejler i de næste tre år. Herefter tager det i 1859 til England, for næste år at drage til Port au Prince i Haiti. I 1860 er han i den grad uden for myndighedernes og familiens rækkevidde, at man ved tællingen i 1860, hvor han stadig formelt er tilhørende i sin moders hus i Flensborg, må bemærke, at hans opholdssted er ubekendt.

Hvorvidt det er ombord på 'Hermann' af København Heinrich Andreas herefter kommer til Australien, ved vi ikke; men i begyndelsen af 1860'erne kommer han faktisk til Australien. Han afmønstrer for godt for at bosætte sig der blivende og stifte familie. I begyndelsen af 1860'erne sender han et langt brev hjem til sin søster Wilhelmine i Flensborg med hilsen til deres moder. Det er skrevet i Omeo, og det er et lille 'hul' i delstaten Victoria ca.

*Heinrich Thordsen,
der forsvandt i Australien, Christina Margaretha
Hansen's yngste broder.*

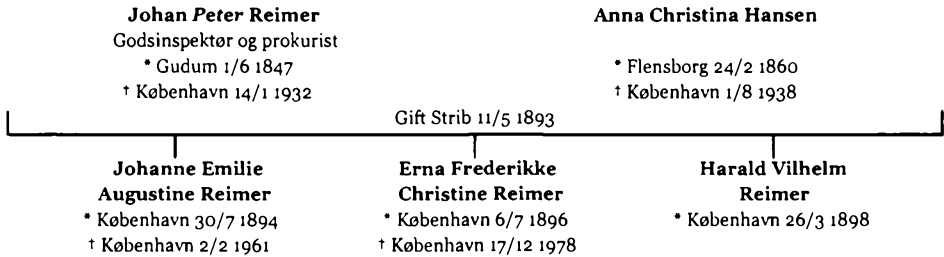
200 km øst for Melbourne for foden af de 2.000 meter høje The Dividing Range bjerge.

Den 7. marts – sandsynligvis i 1863 – skriver han side op og side ned på plattysk om sin nye tilværelse. Han er glad for tilværelsen som nybygger, og han har fundet andre danskere, som gensidigt bistår hinanden. Han sender varme hilsner til sin søster Christina og dennes mand Peder Hansen og til deres to børn [dette indikerer, at den lille Hans Johannes er død på dette tidspunkt, samt at brevet er skrevet før 1866, hvor Petrea fødes]. Desværre er det ikke muligt at spore, om han har fundet en aboriginalkvinde, som han stifter familie med, eller om hans kommende livsledsager er efterkommer af en engelsk straffefange. Under alle omstændigheder ser og hører vi herefter ikke mere til Heinrich Andreas Thordsen.

*Den Reimerske 'anegrotte'.
Den var så omfattende, at den var placeret i 2 stuer i Livjærgade 22, 4.th.*

Reimerne i København

Kapitel 1

I afsnittet om Gårdmændene på Hindsholm og Stationsforstanderen i Strib forlod vi lidt hastigt stationsforstanderens ældste datter Anna Christina Hansen (ane nr. 5). Hun var, som vi så, født i Flensborg den 24. februar 1860 og døbt i Sankt Johannes kirken den 23. marts. Hun fulgte sine forældre i 1862 til Århus, hvor faderen Peder Hansen var blevet ansat ved de nymodens jernbaner. Hun havde en lykkelig og opbyggelig barndom sammen med sin tre år ældre broder Heinrich og sin seks år yngre søster Petrea, som hun stod meget nær.

I Århus gik hun i skole og deltog i danseundervisning samt fik sine bedste og livslange venskaber. Eksempelvis kan nævnes Margrethe Dreyer, der siden hen blev gift Jørgensen og fik datteren Ingeborg, med hvilken venskabet gik i arv. Endvidere var der trafikassistent Møllers datter Valborg,

siden gift Kleinkow. Anna var en selvstændig ung pige, som havde sine meningers mod; men hun var også følsom og havde evner til at indleve sig i andres følelser. Hun var også en stærk karakter, så hun kunne være stejl – især på sine ældre dage.

Foreløbig havde hun dog en dejlig barndom i Århus. Familien boede i begyndelsen af 70'erne i Sønder Allé nr. 17 i forhusets 1. sal. Sønder Allé er en lille hyggelig gade, der løber mellem Amaliegade og Fredensgade. Anna blev konfirmeret i Domkirken, den 12. april 1874 af stiftsprovst Boesen. Ved den lejlighed fik hun naturligvis karaktererne: UG for kundskab og UG i opførsel. Da forældrene i 1875 flyttede til Strib, fordi faderen Peder Hansen fik arbejde som stationsforvalter, begyndte børnene også på en ny tilværelse. Anna svigtede ikke sine

Anna Christina Hansen, 20 år gammel.

veninder fra Århus; men hun øgede venneskaren og fik også nye trofaste og holdbare veninder fra Fyn. Samtidig blev hun også gode venner med personalet på Jernbanestationen i Strib. Da hun gik ud af skolen som 16-årig, måtte hun finde på noget nyt at beskæftige sig med; og det blev håndarbejde, ja man kan næsten sige: »Hvad ellers, for det beskæftigede jo enhver datter fra det pænere borgerskab sig med«. Men Anna udviklede dette til perfektion. Sammen med sin søster Petrea udfoldede de sig i de mest eksquisite og delikate håndarbejdsopgaver, så som orkis, knipling, hedebosyning og meget andet. Anna deltog i Den store Udstilling i København i 1888 med sine hedebosyninger og blev siden udnævnt til Danmarks mester i hedebosyning med tildeling af tilhørende medalje.

Men som det foretagsomme og selvstændige menneske hun var, kunne hun ikke 'nøjes' med at sidde hjemme og sy. Hun tog omkring 1890 arbejde i Fredericia Bank, hvor hun blev Danmarks første kvindelige bankassistent. I begyndelsen tog hun færgen frem og tilbage hver dag mellem Strib og Fredericia for at komme på arbejde. Men da pendlerkulturen ikke var indført i Danmark på det tidspunkt, syntes hun efterhånden at den rejsen frem og tilbage var for besværligt, hvorpå hun fandt et pensionat i Fredericia og bosatte sig dér.

Når man har fast arbejde, har man brug for ferie – i hvert tilfælde en gang om året. I gennem sin interesse for syning og håndarbejde i al almindelighed havde hun tidligere truffet og derpå stiftet bekendtskab med nogle ligesindede damer i Odense. Via de samme interesser var der opstået et varmt venskab. Damerne var søstre og hed Margrethe og Marie Hansenmeyer, og de ernærede sig ved at drive et pensionat i København i Hovedvagtsgade. Hvad var mere nærliggende, end at Anna, da hun havde lyst til at holde sin ferie i København, indlogerede sig hos søstrene Hansenmeyer i deres pensionat.

*Anna Christina Hansen
Fredericia ca. 1890.*

Kapitel 2

Johan Peter Reimer i sin bedste alder.

I sommeren 1892 finder vi hende således ferierende på pensionatet i Hovedvagtsgade. Blandt de faste pensionærer finder vi en mand i sin bedste alder – præsentabel og statelig og 45 år gammel. Han var enkemand, barnløs og næsten arbejdsløs, men veluddannet. Takket være en avisannonce og nogle forbindelser, han havde dyrket blandt pensionatets øvrige beboere, nemlig den unge Frederik Haugsted, havde han atter i 1890, den 15. april, fået et godt solidt ar-

bejde som prokurist i speditørfirmaet Ove Haugsted og sønner. Han var det, der dengang hed dansk jurist og havde været godsinspektør på Lindensborg gods; men da han var blevet fyret af greven i 1888, var han flyttet til København med sin 12 år ældre hustru. Hun døde året efter af dårligt hjerte, så man kan sige, at han i løbet af et par år havde mistet alt. Han måtte nu begynde forfra på et nyt liv – arbejdsmæssigt, socialt og familiemæssigt. Heldigvis var han ikke arbejdsløs mere her i 1892, hvor han for første gang møder den ferierende bankassistent fra Strib.

Anna Christina Hansen var nu 32 år gammel, og hun havde ikke opgivet at blive gift – det siges, at hun simpelt hen *ville* giftes. Johan Peter Reimer (thi ham ane nr. 4 er det) havde ikke seriøst tænkt i de baner igen, men da Anna var en sød og nydelig ung dame af bedste familie, blev de da enige om at forloves. Den store kærlighed var det vist ikke, men Johan Peter var nok den, der var mest forelsket. Og nu var der en mulighed for, at han kunne påbegynde anden del af sit liv.

Brylluppet blev indgået næste forår, den 11. maj 1893 i Vejlbj kirke, som er sognekirken til Strib. Vi så tidligere, at brudgommens fader Ernst Frederik Reimer havde været meget ulykkelig ved dennes første bryllup i 1875; men den slags misnøje og triste stemninger var der overhovedet ikke tale om her. Brudens forældre var meget glade, og de forærede brudeparret

et prægtigt tysk Junghans vægur med pendul og slagværk. Brudens mange venner fra Strib sendte også varme hilsner og lykønskninger; ligesom gommens familie i Jylland og hans kusiner Marie og Kristine Schou naturligvis var begejstrede. Det var ligesom, at Peter hos sin jyske familie i agtelse (gen)vant det, han (muligvis) havde tabt ved sin midlertidige og ufor skyldte deroute. Alle deres breve herefter var altid meget hjertelige og overstrømmende.

*Sølvgade 98,
hvor det nygifte ægtepar Johan Peter og Anna Reimer flyttede ind i 1893.*

De nygifte flyttede ind i en pæn lille lejlighed i Sølvgade i København, nr. 98 på tredje sal næsten helt nede ved Søerne. Det er et pænt hvidt hus i konditorstil fra tiden. Her kom deres første barn til verden den 30. juli 1894. En datter, der den 2. september samme år i Sankt Jakobs kirken blev døbt Johanne Emilie Augustine Reimer. Så var der taget hensyn til dem, der skulle opkaldes efter: Faderens første hustru: Johanne Maria Nissen samt Bedstemor Borre, der jo hed Emilie Augustine. Johannes faddere var hendes

Johanne Reimer, maj 1895, 9 mdr. gammel.

morfader, mormoder og moster – hele familien Hansen fra Strib, hvilket jo understregede, at glæden over den nyfødte var ligeså stor hos moderens familie, som hos den lille familie selv. Hos den lille familie havde man også et tyende boende: Ane Birgitte født i 1878 i Vedbæk. Da Anna Christina i vinteren 1895/96 igen ventede sig, mente husfaderen ikke, at deres lejlighed var stor nok, hvorfor han gik på jagt efter en større. Og, han fandt da også en god velindrettet én i Store Kongensgade nr. 106, på fjerde sal; men den lå i mellembygningen!!! Her var der ikke engang en facade, som man kunne vurdere, om den var pæn eller ej. Der var masser af lejligheder at få den-

gang, og så i et anfald af understregning af sin egen magt, og at han nu igen var blevet 'Pater familias', tog Peter én i en mellembygning. Hans hustru var ikke begejstret, men det var underordnet. Der var hverken elektricitet eller WC indlagt. Lokummet lå ude bag køkkenet ved køkkentrappen. Dog var der vand indlagt i køkkenet, og der var et pigekammer, et såkaldt tyndekammer uden vinduer, men blot med en rist. Men i disse omgivelser kunne man rigtig føle sig som ærkekøbenhavnerv. Store Kongensgade er eller var en meget københavnsk gade med mange små detailhandlere i de små 1700-tals huse. Forhuset i nr. 106 er fra slutningen af 1800-tallet og ikke særlig kønt. I nr. 108 lå stiftelsen Christians Plejehus i det endnu bevarrede og fredede hus fra 1760'erne; og husene nr. 104–100, hvor der i mange år lå en stiftelse 'Løven' for ældre og enlige, udviklede sig til rent slum.

Hertil flyttede familien altså. Og den 6. juli 1896 kom deres anden datter til verden her. Hun blev døbt Erna Frederikke Christine Reimer, og hun var således også opkaldt, nemlig efter sin farfader Ernst Frederik samt sin moder Christina. Hun – Erna – fik altid af sin fader at vide, at »hun var et ægte Sjette Juli barn«, hvilket betød, at hun var født på en national glædes-

dag, med alt hvad det betød. Hun blev døbt i den nybyggede Frederikskirke (Marmorkirken), der lå lige rundt om hjørnet, den 9. august, og hendes faddere var morbroder Heinrich og tante Laura fra Nykøbing Falster, hendes faster Anna fra Aalborg samt en veninde Anne Kr. Bødker.

Foreløbigt går alt godt for den lille familie: Forældrene er lykkelige for deres to små piger, som udvikler sig i bedste retning, det er to små yndige og glade småpiger. Men der mangler ligesom noget! Men det rådes der hurtigt bod på: Den 26. marts 1898 får Anna og Peter den længe savnede søn.

*Forhuset i Store Kongensgade 106.
Forhuset er ret forsømt.*

*Udsigten fra mellembygningen i
Store Kongensgade 106.
I selve mellembygningen blev revet ned i 1960'erne.*

Han bliver den 29. maj – som sin søster – døbt i Frederikskirken med den tids modenavn Harald Vilhelm Reimer (ane nr. 2). Som faddere stod farbroder Frederik fra Aalborg, faderens kusine Marie Schou fra Hellerup og en veninde Ellen Klein.

Faderen Peter var stolt af sin søn, som han dog allerede nu vidste, hvordan man skulle ave. Moderen derimod elskede sin lille søn grænseløst og forkælede ham fra første færd. Det udviklede sig til, at Harald grænseløst tilbad og el-

skede sin moder, og søgte trøst hos hende hver gang, der siden hen i livet opstod fortrædeligheder.

Johanne og Erna, knap 4 og 2 år gamle.

Kapitel 3

Familien, der nu talte fem personer, levede altså i mellembygningen på fjerde sal. Husfaderen passede sit arbejde samvittighedsfuldt som prokurist hos Ove Haugsted. Det vil blandt andet sige, at han havde fuld prokura (ret til at disponere) over firmaets penge. Da han led af en sygelig angst for tyveknægte og indbrudsfolk, gik han altid med firmaets mange kontanter på sig; det udmøntede sig i, at han fik specialsyet kæmpelommer i sine veste, så der var rigelig plads til pengebunderne dér. Et andet udslag af Peters indbrudsangst var, at han fik sat syv låse på lejlighedens hoveddør og køkkendør. Han nød også selve sit arbejde. Kontoret lå på Sankt Annæ Plads nr. 10, og dertil spadserede han selvfølgelig frem og tilbage hver dag. Han elskede i det hele taget at spadserer rundt i kvarteret, hvor han havde faste 'standpladser' hos de handlende, som han kendte ud og ind.

Om aftenen, når han var færdig med at opdrage på sine børn og til langt ud på natten – ja, nogle gange til solopgang, hvor han skulle i seng, var han flittigt beskæftiget med sit husflid. Han tegnede, han skrev lejlighedssange som han 'bankede', dvs. at han som totalt tonedøv, brugte forlæggets antal af stavelser uden at tage hensyn til stærke og svage stavelser, så det kunne hænde, at resultatet var usyngeligt; men det hørte nu til sjældenhederne. De færdige sange, som hele familien trods alt påskønnede, nedskrev han sirligt i lige så mange eksemplarer, som der var gæster til den pågældende fest. Og så lavede han fine æsker, som han med delikatesse skar ud i træ og

Anna Christina Reimer med Harald, sept. 1900.

Johan Peter Reimer med sine 2 døtre, ca. 1900.

forsynede med metalkanter og ciselerede mønstre. Han kunne også lave hele skulpturer af renkogte suppeben, som han skar i fine små figurer.

Anna Christina havde naturligvis måtte opgive sit arbejde i banken, da hun blev gift, hvilket ikke var noget, hun beklagede sig over. Med stor lejlighed og tre små børn og en mand med fast indtægt måtte hun naturligvis have fast hushjælp, eller tyende som man sagde. Hun havde altid

en ad gangen, og de blev ikke ret længe. En af dem, Lydia Alexandra, var snu, som løb om hjørner med herskabet; og en anden, Martha Marie, var enfoldig, så man kunne bilde hende alt ind, men facts som i hendes øren lød usandsynligt, kunne hun tvivle på; for eksempel da Christian IX døde pludselig i en alder af 87 år, nægtede hun at tro på det. Og så var der Madam Hansen, som kun kom for at gøre rent, men ikke gad mere, fordi hendes mand heller ikke gad arbejde. Hun sagde, at hendes moder kendte Kejserinde Dagmar personligt!!! Husmoderen Anna var ikke tyrannisk over for sit tyende, men hun var lunefuld, hvilket ikke gjorde samarbejdet lettere. Anna lavede selv mad til sin familie, og det var ikke altid lige godt, thi hun havde en ret bizar smag, for eksempel elskede hun vælling, som det bedste man kunne få, – og især – til børnenes rædsel – hvis der var skind på!! Hun lavede også øllebrød, men især til sin mand Peter. Hun forkælede – eller skal vi sige rettede sig efter – sin mand, ved at servere hans yndlingsretter og ved at adlyde og affinde sig med hans sære vaner. Det er ikke for meget at sige, at Peter udviklede sig til at blive ret tyrannisk, men ingen tvivl om at han elskede sin familie. Anna var meget tæt knyttet til sin yngre søster Petrea, som var flyttet til København i 1895 sammen med sine forældre. De var meget sammenspiste, og når de ikke ville have, at hendes børn skulle forstå, hvad de sagde, talte de plattysk indbyrdes. Det kunne de naturligvis

ikke gøre over for deres moder, som jo talte en blanding af dansk, plattysk og højtysk.

Johanne, Erna og Harald fra ca. 1903.

De tre Reimer børn, stående Johanne og Harald, og siddende Erna, maj 1907.

Kapitel 4

Børnene voksede til og forblev meget artige: Johanne kom i skole og fik topkarakterer og de bedste vidnesbyrd i alle fag. Hun gik som en selvfølge i privatskole, nærmere bestemt Comtesse Moltkes Pigeskole (det, der senere blev Østersøgades Gymnasium og Kildegårds Gymnasium). Hun fik mange venner, der holdt livet igennem; men fælles for dem alle var, at de absolut ikke var særligt kønne eller charmerende; især må nævnes Karen Ipsen. Hun boede i Store Kongensgade nr. 106 i forhuset, så hun kunne vinke hver morgen over til familien Reimer.

Familien Ipsen havde ti børn, hvoraf Karen var den yngste og ret mandhaftig. På sine gamle dage boede hun i Sølvgade nr. 10 i en fantastisk lejlighed med originalt rokokostuk, -paneler og -tapeter; men med lokum bag køkkenet. Hun var vogter og 'gardein' af sin slægts efterladenskaber og antikviteter tilbage til 1600-tallet. Men hendes største skat var et enormt dukkehus i fire etager med minutiøse interiørdetaljer fra midten af 1800-tallet. Man blev kun inviteret til at se det, hvis man lovede ikke at pille og i øvrigt opføre sig ordentligt. Som traktement gav hun til gengæld et stykke ligeså gammelt indtørret lakridskonfekt.

Johanne, som efterhånden kun blev kaldt Jonas, blev konfirmeret den 10. oktober 1909 i Citadelskirken – også kaldet Kastelskirken – og tog sin realeksamen fra Comtesse Moltkes Pigeskole den 1. maj 1911 efter at have gået dér siden 1. september 1901. Ved hendes afgang skriver bestyrerinden: »At Johanne Reimer har været en særdeles flink og flittig elev, der med in-

teresse og nøjagtighed har udført alt sit arbejde her på skolen, og hvis forhold i skolen i det hele har været *meget tilfredsstillende*«. Hun fik stort set kun UG'er. Med det skudsmål skulle man tro, at hun kunne studere videre og gøre det til noget mere; men nej: Det lå ikke lige for. Piger dengang behøvede ikke at blive studenter m.m., og miljøet hos prokuristens var heller ikke lige til det. Man fandt derimod et kontorjob til hende. Retfærdigvis var det ikke faderen Peter, der afgjorde og bestemte dette. Men ved hjælp af annoncer og forbindelser og blanden sig, fik Johanne arbejde som korrespondent på et manufakturagent kontor. Det var grossererfirmaet Boas og Gautier, der importerede klædestoffer fra England og Tyskland. Firmaet lå i Købmagergade 22 på hjørnet af Silkegade; og hertil vandrede – eller hvis vejret var grimt, kunne der ofres en sporvognsbillet til 10 øre – Johanne hver dag i de næste 48 år fra 1. juli 1911, hvor hun blev ansat, til hun gik på pension i 1959. Hun blev i denne periode i realiteten psykisk spærret inde. Hr. Boas forsvandt hurtigt, men Henrik Gautier forblev der. Han var en streng men reel arbejdsgiver. Johanne startede med at få 25 kr. i løn om måneden, hvoraf hun gav sin moder 5 kr. om måneden. For de 25 kr. skulle hun stå til rådighed i al den tid, han havde lyst til at være på kontoret. Ofte kom han sent om aftenen tilbage efter diverse 'forretningsbesøg' i byen, men så måtte Johanne forblive dér, thi det kunne jo hænde, at chefen havde nogle papirer, der skulle skrives rent!! Udover at skrive på maskine (hvilket var meget nymodens dengang) skulle hun også oversætte brevene til og fra fabrikkerne og de lokale agen-

Johanne Reimer, 1913.

ter til engelsk eller tysk. Og så skulle hun holde orden i prøverne, thi kontoret flød jo med stofprøver. Det skal hertil bemærkes, at alle i hendes familie var lykkelige for at få prøver dels til at sy sammen af eller dels til bare at pille ved. (Eksempelvis var hendes families slægtning Iver Hartwich lykkelig for at få 'stoffer'). Efterhånden steg Johannes løn, så hun sluttede med ca. 600 kr. om måneden ved sin pensionering i 1959.

Man kan spørge, om hun blev misbrugt; men da firmaet stort set lå underdrejet og uvirksomt hen under Anden Verdenskrig, fordi der ikke blev importeret engelske stoffer, blev hun ikke fyret, som man kunne have forventet. I stedet sad hun bare og lavede ingenting: Ryddede op og arkiverede. Som et storartet frynsegode havde Johanne også i et par uger om året fri benyttelsesret til Gautiers prægtige sommerhus i Tisvildeleje. Her kunne hun tage familien med, som hun lystede.

Fætre og kusiner, der er børnebørn af Ernst Frederik Reimer og Maria Wilhelmine, født Jacobsen, er samlet i påsken 1912 hos Svend og Axel.

Nederst til venstre: Erna Reimer og oven over Johanne Reimer. Til højre herfor Svend Algreen Reimer, Andreas Møller, Maria Møller og Axel Algreen Reimer. Stående fra venstre: Harald Reimer, Frederik Møller og Karen Algreen Reimer.

Kapitel 5

Erna udviklede sig i en helt anden retning. Hun blev konfirmeret sammen med sin lillebroder Harald den 31. marts 1912, ligeledes i Citadelskirken, som åbenbart var mere intim og hyggelig og med en bedre præst A.V. Storm end Frederikskirken. Og så kom hun ud af skolen. Der var mere livsglæde og spræld over hende. Hun tog det hele meget lettere og havde også godt kunnet dovne i skolen, som naturligvis også var Comtesse Moltkes. Hun snakkede meget i timerne og kom også tit for

sent; og selvom hun ikke altid var lige flittig med lektierne, fik hun da ret pæne vidnesbyrd, fordi hun var begavet. Da hun kom ud af skolen før realeksamen, fordi hendes helbred var svagt, overvejede man, hvad hun dog kunne ernære sig ved. Man fandt, at hun kunne stå i forretning i noget så pænt som Kgl. Hofjuveler Dragsted i Bredgade. Det gik også godt i starten, og Erna elskede de smukke juveler, og hun opførte sig eksemplarisk over for kunderne. Men, det gik ikke, thi hun var syg: Siden puberteten var hun begyndt at falde om i tide og utide; og det gjorde hun også i juvelerforretningen bag disken. Man vidste ikke, hvad det var, men det har højst sandsynligt været epilepsi. Erna måtte således trist nok opgive enhver form for erhvervsarbejde. Hun kom hjem igen og blev forkælet af sine forældre af samme grund. Der blev taget hensyn til 'lille' Erna, men det var ikke noget, hun på nogen måde udnyttede. Hun blev medicineret, og hun faldt til derhjemme i Store Kongensgade. Men hun undrede sig også, for hun var så vidt forskellig fra sine søskende og sine forældre; da hun en dag spurgte sin fader, om hvem hun lignede mest, svarede han, at han godt kunne forstå hendes spørgsmål, for hun lignede ikke nogle af dem; men derimod sin bed-

Erna Reimer, 1912.

stemoder: Maria Wilhelmine, født Jacobsen.

Erna gik således hjemme og slog sig på håndarbejde, som hun var en 'knag' til – det lå ligesom til familien og til 'højrebenet'. Hun var ligeså dygtig som sin moder og sin moster Petrea. Meget af det, der blev fabrikeret, gik de ind i den fine broderiforretning Færch og solgte. Erna sad dog ikke bare og syede og syede: Hun havde også ret mange gode venner og veninder, som hun især havde fundet og truffet i KFUK, hvor hun var aktivt medlem. Både hun og Jonas tog også ofte på weekendture og pinseture med veninderne rundt i det danske land. Man var her ikklædt lange fine hvide kjoler med lange ærmer og tilsvarende sommerhatte til, således som P.S. Krøyer har malet sine damer på Skagen Sønderstrand. Erna benyttede også sin vundne frihed, som hun jo havde i modsætning til Jonas, til at besøge familien. Især var hun en trofast gæst hos sin moster Petrea, indtil dennes alt for tidlige død i 1914; og ligeså var hun også en trofast gæst hos sin faders kusiner Marie og Kristine Schou i Hellerup. Ja, så trofast, at hun, inden de døde, fik lov til at udtage møbler og ting og sager fra deres hjem. (Søstre Schou så således bort fra, at de havde to brødre Johan Peter og Carl Schou, som de dermed forbigik, da de var morfinister etc. og barnløse). Erna var ikke sen til at udvælge sig de bedste ting, f.eks. malerier, porcelæn, møbler og vaser etc., hvoraf en del var kongelige gaver, som de to livlæger Jacobsen og Schou havde fået eller arvet i sin tid.

Erna kunne også synge, hun gik således en overgang til undervisning hos kgl. kammersangerinde Margrethe Lendrop, som var gift med en nær ven af familien. Men også det måtte hun skippe pga. sin sygdom. Mens Johanne (Jonas) var spærret inde på sit rådne kontor, gik Erna ud og morede sig; hun gik således i sin pureste barndom i Casino-teatret og i Dagmar-teatret til den tids store forestillinger med vore største skuespillere, der senere har fået teaterhistorisk betydning. Hun gik også ret tidligt til operaer – selv i stumfilmens tid; men det gjorde ikke noget, at der ikke var lyd på, thi hun var så kvikt opfattende, at hun forstod og fornemmede det hele alligevel. Oplevelsen delte hun så med sin søster om aftenen, når denne var kommet fra arbejde.

Da Erna var blevet voksen, og da moderen Anna af de før omtalte grunde kunne have svært ved at holde på sine stuepiger (tyende), og det også blev for dyrt i længden, foreslog Erna, at de da blot kunne engagere hende i stedet for som hushjælp og husbestyrerinde!! Og således blev det. Forældrene sparede penge, og Erna tjente så lidt til sine basale fornødenheder. Siden hen, har hun, da hun og Jonas boede alene sammen, altid officielt benyttet den titel.

Kapitel 6

Den yngste i flokken, drengen Harald, udviklede sig i en helt anden retning. Han var tavs og indesluttet, og han led nok også af ordblindhed. Som helt lille elskede han at gå på Langelinie – både med sin moder eller alene – hvor han legede i lystbådehavnen med sine små hjemmelavede skibe. Ofte faldt han i vandet; hvilket han da var ligeglad med; og når han ikke havde sin moder med, kunne han sammen med sin gode kammerat og barn-
domsven Poul-Ivar fra gaden samt urtekræmmer Schiangs et år yngre søn Asger fræse op og ned af Kastellets volde og skrænter til stor irritation for

Harald Reimer, 1913.

opsynsbetjentene. Dem kaldte de for Stokkefar og Haltefanden, og de gjorde alt, hvad de kunne, for at drille disse personer og stikke af fra dem. Harald var ca. seks år på dette tidspunkt. Han elskede også at lege med top og med trillebånd nede i gården. I det hele taget syntes han, ligesom sin søster Erna, at de havde en god og tryk barndom, og at København var et godt og hyggeligt sted at leve i og vokse op i. Alle kendte hinanden, især var man gode venner med sine faste handlende, som altid gav sine bedste kunder julegaver.

Harald kom også i samme privatskole, som sine søstre, men for drengene hed det Østersøgades Gymnasium. Han havde svært ved det, men så læste hans moder for ham: Hun læste alle lektierne med ham og hørte ham i det – og på den måde havde de nogle rare hyggestunder sammen. I det hele taget tilbad han sin moder, og hun elskede ham grænseløst. Hun for-
kælede ham dog ikke på den måde, at hun ødelagde ham. Harald var svær at ødelægge, thi i sin indesluttethed kunne han være ret så egen, så han var svær at nå ind til. Erna påstod, at deres moder ikke forstod ham; men mo-

deren var trods alt nok en af de få, der havde de største forudsætninger herfor. Hans fader gjorde slet ikke – han blev faktisk efterhånden ret skuffet over ham. Men, der skulle vist også meget til at gøre 'den gamle tyrant' tilfreds. Den bedste måde at forstå forholdet 'moder og søn' på, kan man få ved at læse den festsang, som Harald egenhændigt havde skrevet til hende i anledning af hendes 52-års fødselsdag. Han havde håndskrevet sangen i ligeså mange eksemplarer, som der var gæster, og den gik på melodien »Vift stolt på Kodans Bølge«:

»Til Moder.

---- I ved og jeg erkender,
at jeg er Moders Dreng ---.

Jeg højt for Eder alle
vil prise lille Moer.
Fra jeg endnu hed 'Lalle'
til jeg blev store Bror
jeg kender ingen Kvinde
saa god som lille Mor
og tænker ej at finde
en bedre her paa Jord.

I Fjorten Aar jeg skued
min kære Moer hver Dag,
jeg saa hvortil hun dued,
hun tog det ej i Mag,
fra tidlig Morgenrøde
mens jeg laa end i Blund
til Arbejd gav hun Møde
til sildig Aftenstund.

Hun under sig knap Hvile,
thi alt er hendes Sag,
hun rundt omkring maa ile
den hele lange Dag
og sørger for os alle,
og slutter os i Favn,
for tit i Hjemmet alle
paakalde Moders Navn.

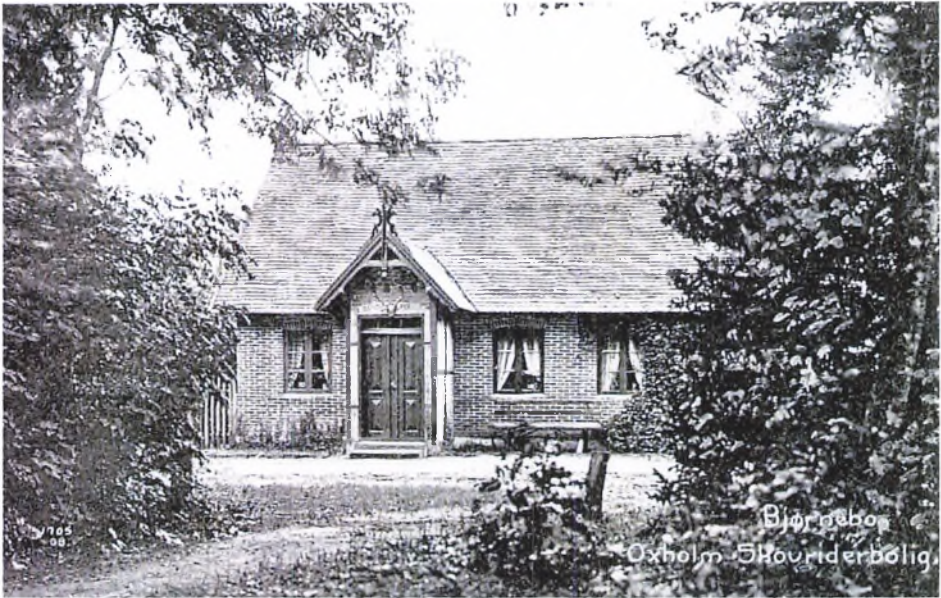
Hver Dag jeg gaar i Skole,
ved Vinduet hun staar,
og sikkert kan jeg stole,
paa, at jeg Hilsen faar,
og ved min Seng hver Aften,
hun bad et Fadervor,
hun lærte mig at Kraften,
den i det Høje bor.

Derfor vil jeg jer bede,
som alle kender Moer,
en Hyldest at berede,
min egen kære Moer,
og jeg dig lover Kjære,
at til min sidste Stund,
skal Du velsignet være,
i Hjerte og med Mund.

Harald Reimer«.

Objektivt set må vi konstatere, at Anna Reimer var en meget flittig og opofrende kone og moder i sit hjem. Og det med at stå og vinke i vinduet var så fast en tradition, at Harald forventede og regnede med, at hans kommende hustru naturligvis ville gøre det samme, når den tid kom.

Harald levede sine første barneår på stenbroen, og det gik ud over hans helbred: Han fik dårlige kirtler i halsen, og han blev bleg. Man fandt så ud af at udnytte sine forbindelser. Hans fader Peter havde fra sin tid i sin tidligere tilværelse knyttet varme venskaber med sine kolleger på Lindenberg, herunder skytten Knaack. Dennes søn Adolph Knaack var nu blevet skovrider på Oxholm gods i Øland sogn i Øster Han Herred, lige syd for Brovst på Limfjordens nordkyst. Her var skov og strand, marker og frisk luft, og rare mennesker og alt hvad en 11-årig dreng kunne ønske sig af spændende og 'fremmedartede' ting. Fra 1909 fik Harald således hvert år en højtidelig invitation til at tilbringe sommeren på Øland. Harald tilbragte ca. seks uger hver sommer i de næste seks år i træk på skovriderboligen 'Bjørnebo'. Og han var ikke til at skyde igennem, når han kom hjem igen. Her fik han lov til at udfolde sig, og her blev han gode venner og fortrolige med både skovrideren og hans hustru Anine Knaack, som var det mest elskelige menneske. Så sent som et halvt århundrede efter kunne han stadig tvine, når han stod ved Anine Knaack's grav. Ligeledes stiftede han også livsvarige venska-

Prospektkort af skovriderboligen 'Bjørnebo' på Øland, Oxholm sogn.

ber med deres børn Karl Johan og Elise, senere gift Jakobsen og med Knaacks yngste søn Svend-Erik, som han stod fadder til i 1914. [Som et kuriosum kan det nævnes, at da Karl Johan Knaack senere blev skovrider på Lindholm ved Roskilde, mindedes Johan *Peter* med vemod, at han dér i 1860 havde besøgt sin faders morbroder Niels Jørgen Kann, der var skovrider på selv samme gods].

Harald var ikke til at skyde igennem, når han kom hjem fra sommerferierne på Øland. Hans søstre blev måske lidt misundelige derpå: Ja, Jonas kunne jo ikke tillade sig at forsømme sit arbejde hos Gautier, men Erna stak også af en sommer og tilbragte hele sin ferie på syv uger dér. Når de var på de kanter, dvs. Aalborg, besøgte de også altid deres farbroder Frederik og tante Birga, og her tilbragte de også dejlige dage sammen med deres fætre og kusiner, med udflugter til Himmerlands uudgrundelige naturfænomener.

Anna Christina og Johan Peter Reimer, 53 år og 66 år gamle.

I vinteren 1913-14 forværredes atmosfæren i Store Kongensgade 106: Huslejen blev ved med at stige, samtidig med at der flyttede flere og flere 'kedelige' og suspekter personer ind – ikke mindst i mellembygningen. Det blev for meget selv for Johan Peter Reimer. Familien fandt derfor noget nyt, og det var noget, alle kunne være tjent med. Nemlig Borberggade 140, tredje sal til venstre på hjørnet af Sankt Paulsgade lige over for de lave længer af Nyboder. Ganske vist havde Borberggade ikke noget fint ry dengang, men efter at man var flyttet derover 1. april 1914, undlod man aldrig at gøre opmærksom på, at det var den pæne del af Borberggade. Og i denne lejlighed forefandtes elektricitet og rigtigt WC. I denne opgang kom alle hinanden ved på den gode måde – alle kendte hinanden og hjalp hinanden, hvilket bl.a. afspejlede sig i, at hele opgangen holdt nytårsdag sammen hos værtinden. Én passant kan det bemærkes, at en af naboens slægtninge, der boede til leje dér som husmedhjælper, af sin 'madmoder' blev belært om at servicere »Frøken Erna«, selvom denne var 30 år ældre end Erna. Jo, det var en dejlig tid!

Det var en stor hjørnelejlighed man fik, og familien fordelte sig på en ny måde i forhold til, hvad man havde gjort i Store Kongensgade. Husfaderen

Borgergade 140, som ligger i den pæne del af Borgergade på hjørnet af Sankt Paulsgade lige over for Nyboder.

fik nu sit eget soveværelse, og husmoderen sov sammen med de to døtre, og Harald fik sit eget værelse. Grunden til at Peter fik sit eget værelse, var jo den, at han aldrig gik i seng til normal tid, for han sad jo oppe hele natten og skrev og snittede i træ og ben og tegnede og 'bankede' sange. Det hændte også, at han deltog i den offentlige debat, især når det drejede sig om emner, som havde optaget ham i hans tidligere 'liv' i Himmerland; for eksempel tog han aktivt og skriftligt del i debatten om evt. dræning og opdyrkning af Lille Vildmose. Når han endelig gik i seng, var solen ved at stå op. Og når han vågnede, fik han altid af sine trofaste 'kvinder', som jo tilbad og ærede ham, sin avis, en portion øllebrød og sin lange pibe bragt ind på sengen. Her i Borgergade var det, at man fandt ud af, at man ikke skulle have stuepige mere, dels fordi det var ubekvemt, dyrt og besværligt, og dels fordi

Erna løste problemet ved at foreslå sig selv. I 1916 tjente Peter 3.850 kr. om året, hvoraf han betalte 16 kr. og 1 øre i statskat og 42 kr. og 98 øre i kommuneskat. Til gengæld havde de heller ingen formue. Johanne tjente nu 500 kr. om året, men til gengæld betalte hun ingen skat.

Johan Peter kunne i 1915 fejre sit 25-års jubilæum hos Ove Haugsted, og det blev gjort med maner og talrige gratulationer og erkendtligheder. Da han faldt for aldersgrænsen og gik på pension i begyndelsen af 1920'erne, og på trods af at han havde været firmaet en skattet og uvurderlig prokurist, gav de ham kun 800 kr. i pension om året. Og et par år efter i slutningen af 20'erne, hvor kriserne kradse, fandt Ove Haugsted og sønner pludselig ud af, at de ikke havde råd til at give deres forhenværende medarbejdere pension længere, hvorfor de kort, kynisk og kontant meddelte Peter, at nu fik han ikke mere fra dem! Og så søgte familien aldersrente og fik den og levede af den, og havde ikke andet.

Johan Peter Reimer på sit kontor.

Kapitel 8

Under Første Verdenskrig, hvor familien uden tvivl fra starten havde holdt med englænderne, (på trods af det, familiens aner havde oplevet i begyndelsen af 1800-tallet. Men helt overbeviste engelskvenlige blev de dog først, da Anden Verdenskrig brød ud), fik Anna den 8. april 1916 bud fra Den Kongelige Preussiske Amtsret i Flensborg om, at hendes moster Wilhelmine Thordsen – tante Mine – var afgået ved døden den 31. marts 1916, og at samme Anna var universalarving. Boets dele befandt sig nu i samme amtsrets forseglede forvaring. Hvad gjorde man nu? Ja, hvis Anna ville have noget og have nogen indflydelse på det, var hun nødt til at tage til Flensborg, dels for at rydde og dels for at organisere hjemtransport. Peter var i den anledning utrolig bange og fortvivlet over, at hun skulle rejse til et krigsførende land: »Du kommer aldrig hjem igen!«, jamrede han magtesløst. Men Anna var mere koldsindig og viljefast og stærk. Hun rejste derned, fik formalia ordnet, ryddede og udvalgte, hvad hun ville have hjem til København; og nu var det jo så heldigt, at hendes mand var ansat i et speditorfirma, så på den led gik det efter omstændighederne nemt. Da hun var

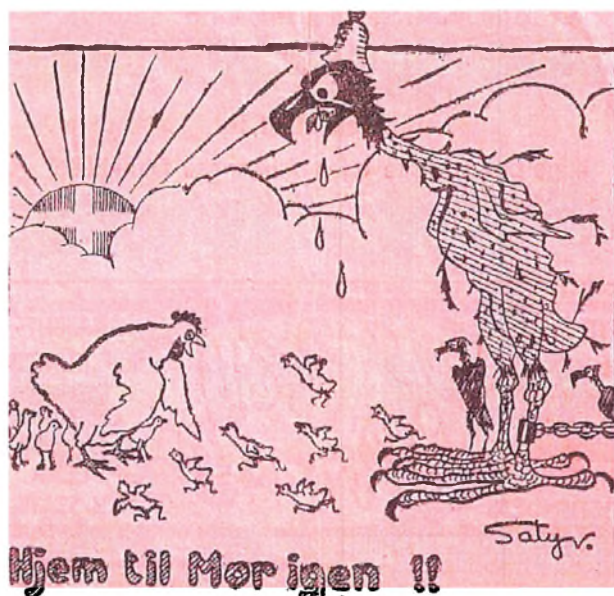

*Salt- og peberbøsserne,
der undgik den tyske krigsindustri.*

ved at lukke og slukke, skulle hun lige overskue resterne af boet – det hun ikke ville have med – og som myndighederne så kunne tage; og her faldt hendes øjne på to messing salt- og peberbøsser. De var revnede og bulede, og uden nogen som helst værdi – økonomisk eller aftektionsmæssigt. Men da det var under krigen, og Tyskland derfor havde behov for alt af metal til patronhylstre og kugler m.m. og kunne bruge alt, skyndte hun sig at smugle disse messingting ud af landet, idet hun puttede dem inderst i korsettet.

Excurs: Næste gang Anna tog til Flensborg var i marts 1920, og det skyldtes en helt anden lejlighed. Da Tysklands sammenbrud var forestående i 1918, blev der af den danske repræsentant i den tyske rigsdag rejst krav om folke-

afstemning i Sønderjylland om tilhørsforholdet. Tyskerne var ikke afvisende, og ville helst ordne problemet ved direkte forhandling med Danmark. Men det var de sejrende stormagter modstandere af, og bestemmelserne om den nye grænseordning indgik da som et led i den fredstraktat, Tyskland fik forelagt og måtte underskrive i Versailles 28. juni 1919. Herefter skulle der afholdes en fri folkeafstemning i Nordslesvig og en anden i dele af Mellemslesvig. Nordslesvig ned til en linie syd for Tønder og nord for Flensborg skulle stemme under ét, og det var praktisk talt givet, at hele dette område ville gå til Danmark. I Flensborg og dele af Mellemslesvig skulle man derimod afgøre sagen i henhold til, hvorledes stemmerne faldt i de enkelte kommuner. Set ud fra et dansk synspunkt var bestemmelserne af-

Danmark

Dänemark

Dansk afstemningspropaganda, nødpengeseddel og stemmeseddel fra 1920.

gjort fordelagtige. Men der var en del, der ønskede, at man havde lagt Flensborg til det nordslesvigske område – i 'zone 1', således at man havde fået garanti for at få det gamle danske centrum med. Det danske rigsdagsmedlem i Berlin og den danske regering ønskede netop ikke dette af angst, dels for at der var meget ringe chance for dansk flertal netop dér, og dels for at det ville stride mod tanken om en retfærdig grænseordning og skabe et stort tysk mindretal i Danmark.

Der var stor eufori og begejstring blandt de dansksindede sønderjyder, nu da genforeningen var i sigte; men Flensborgsagen splittede. Den internationale kommission, der stod for det hele, fastsatte afstemningen i zone 1 til den 10. februar 1920, og her var resultatet overvældende: 75% stemte dansk og følgelig 25% tysk. I de sydlige købstæder Tønder, Aabenraa og Sønderborg var der dog en lille tysk overvægt. Dette, mente man, skyldtes, at tyske embedsmandsbørn, der var født dér, havde stemmeret.

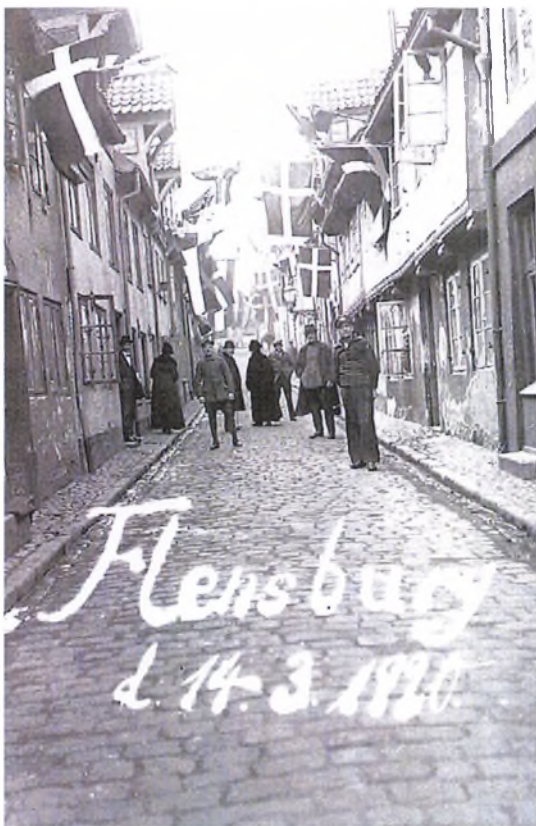
Det var det samme fødestedskriterium, der var årsag til, at Anna Reimer havde mulighed for at deltage i afstemningen i zone 2. Den fandt sted den 14. marts. I lang tid før havde stemningen været spændt og følelsesladet – Flensborg var fyldt med demonstrationer, dansksindede talere og

Legitimationsbevis og valgkort for Anna Reimer til afstemningen i Flensborg 1920.

bannere og sangerkrige, og de kendte afstemningsplakater hang overalt. Især denne: »I 1000 Aar var du Danmarks By – Du barn af Danmark bliv dansk paany«! Tonen var også hård, og de danske møder blev ofte afbrudt af tysksindede demonstranter; ligeledes udviklede det sig også til regulære kampe om flagene, idet de i forvejen sejrbevidste tyskere truede de mere trykkede dansksindede, hvis de flagede med Dannebrog. Anna fik af Københavns Politi den 8. marts udstedt de behørig legitimations-, rejse- og registreringspapirer, og hun sejlede derover sammen med sin barndomsveninde Margrethe Dreyer, der jo altså også var født i Flensborg. Annas broder Heinrich, der jo var født i Kappel, fik slet ikke mulighed for at afgive sin stemme, thi i zone 3, som Kappel ligger i, fandt der slet ingen afstemning sted.

Anna blev under alle omstændigheder mødt med denne overophedede stemning, med bannere, demonstrationer og folkemasser overalt i Flensborg. Hendes indtryk var, at hun blev modtaget med begejstring overalt, hvor hun kom hen: Nu var timen kommet, hvor Flensborg kom hjem. Hurtigt efter opdagede hun og hendes veninde dog, at de overhovedet ikke kunne få logi nogen steder – alle hoteller, pensionater og herberger var totalt udsolgt og optaget af alle de tilrejsende, som altså var født i Flensborg. Anna og hendes veninde måtte derfor tage til takke med at blive indlogeret og få soveplads i rygesalonen på S/S Stærkodder, der lå i havnen. Afstemningen, der altså fandt sted 14. marts, var en dyb og traumatisk skuffelse for Anna og de øvrige dansksindede, idet kun 25% stemte dansk. Helt nøjagtigt var der 27.081 tyske stemmer mod 8.944 danske, heraf var der hhv. 7.695 tilrejsende sydfra og 1.349 fra Danmark. Nederlaget var klart og bitterheden stor. Den kommende og nuværende grænsedragning fulgte altså grænsen mellem zone 1 og zone 2, og det betød bl.a., at Flensborg forblev tysk, mens hele dens opland kom til Danmark.

Tre fotos fra afstemingsdagen den 14. marts 1920,
der viser den euforiske stemning i Flensburg.

Erna, Harald og Johanne, fra ca. 1918.

Hjemme igen i Borgergade fortsatte livet og tilværelsen, som den hele tiden havde gjort: Den gamle Peter passede stadig lidt endnu sit arbejde som speditørprokurist, indtil han gik på pension i begyndelsen af 1920'erne, da han var i midten af 70'erne. Anna var flittig i sit hus, Johanne henslæbte sin ungdom hos Boas & Gautier, Erna passede hjemmet, når hun ikke var ude og more sig, og Harald havde siden 1915 været beskæftiget i Københavns Kommunes magistrat (men herom hører vi siden).

I 1918 havde Anna og Peter kunnet fejre sølvbryllup i fin stil. De holdt fest hjemme i Borgergade for familien. Her blev der afsunget en sang »Til Moder paa hendes Sølvbryllupsdag«, og det særlige ved den var, at den var delt i to – en som hendes sølvbrudgom havde skrevet og en, som de tre børn havde skrevet:

»Mo'r! Hvor svandt alle disse Aar og Dage.
Jeg takker Kære Dig; thi
Blandt alle Minder, som nu er tilbage,
Straaler det, Du stod mig bi.
Altid saa var Du min trofaste Mage,
Kæmped for mig og de Smaa;
Derfor kan glad jeg nu skue tilbage,
Takke for Alt jeg Dig maa.

Har der end været Dage, hvor Du finder
At ikke kærlig jeg var,
Saa vil jeg bede Dig slette de Minder,
Se dem i Kærligheds Glar,
Dem maa Du dække med Kærligheds Kaabe;
Sig, det var ikke saa galt
Saa kan af Glæde jeg her Dig tilraabe:
'Tak kære Hustru for Alt!«

Og børnenes lød sådan – ligeledes på en ukendt melodi:

»Hør kære lille Mor,
Hvad vi nu har at sige,
:|: Vi Piger og vor Bror. :|:
:|: Vor Tak vi ogsaa bringe her
Til Dig vor kære Moder,
Og den fra Hjertet er,
Og den fra Hjertet er. :|:

I al vor Barndoms Tid
Fra vi var ganske spæde,
:|: Du vogted os med Flid. :|:
:|: Hver aaben Daad, hver lønlig Id
Blev viet Dine Kære,
Du stred en tapper Strid,
Du stred en tapper Strid. :|:

Derfor paa denne Dag
Vi bede vil Vor Herre
:|: At skærme dette Tag. :|:
:|: Og se i Naade til os ned,
Velsigne vores Moder
For hendes Kærlighed,
For hendes Kærlighed. :|:«

Ja, se her var man ikke karrig med følelserne, og der var ingen blufærdighed at skimte. Ud over disse sange var der også en mere 'løssluppen' én fra gommens broder Frederik i Aalborg.

Hverdagen gik efter faste mønstre. Man levede efter de fastsatte ærkekøbenhavnske normer. Man holdt skindet på næsen og pudsede facaden. »Keeping up appearances«, som en vis Mrs. H. Bucket siden hen bestræbte sig på. Man gik på visitter, man dyrkede sin religion i KFUM og K og i diverse bibelkredse, man plejede sine talrige venner og veninder, man syede og broderede, man elskede at gå tur på Langelinie og Kastelsvolden, og hver Store Bededagsaften fulgte man nøje traditionen med the og varme hveder, og man dyrkede familien. Og man forstod at fejre jul: Mens juletræet blev pyntet, deklamerede Erna udenad fra Peters Jul: »Hver Juleaften, netop nu, naar Julegrøden koger, da vandrer ---

Anna med sine døtre på Langelinie, 1920.

Peter, hører du? igennem Aftens Taager med store Kanestøvler paa den gamle Jul til Staden; ---«. Man sang alle Ingemanns og Grundtvigs salmer,

Johan Peter Reimer ved juletræet i 1924.

og juletræet, med al sin ældgamle glaspynt, lignede fuldstændig Viggo Pedersens maleri af samme. Hver juleaften havde de besøg af Peters kusiner: Marie og Kristine Schou; hver 1. juledag kom Frøknerne Hansenmeyer, hver nytårsaften blev træet brændt ned og hver 1. nytårsdag var der komssammen i opgangen nr. 140. Alt åndede således idyl; men den gamle fader var ked af og lidt skuffet over, at hans »dumme unger« endnu ikke ville eller havde giftet sig.

Peter måtte hver dag, når han endelig var stået op, ud på sin daglige runde til byens handlende og dyrke sine bekendtskaber; han elskede sine vandreture, og han havde sine faste 'standpladser'. En dag i 1931, nærmere bestemt den 24. februar på sin hustrus fødselsdag, mærkede han at benene ikke kunne bære ham mere, og han havde besvær med hjerte og lunger. Fra den dag måtte han opgive sine vandreture, og han kom herefter aldrig på gaden mere. Han blev nu i endnu højere grad forkælet og serviceret af sine tre 'kvinder'. I begyndelsen af januar 1932 blev han dårligere, og den 14. fik Johanne, som jo ville ud og have luft hver dag, af moderen at vide, at hun skulle blive hjemme, fordi ----. Den gamle Peter, der nu var 84 år gammel, fik en smuk død, idet han, kort før han lukkede sine øjne, blev fraværende og sagde højt: »Regnskabet er gjort op«. Hans datter Erna mente, at han havde set ind i Paradis. Og han døde samme dag med det sødeste smil på læberne. Han blev begravet fra Vestre Kirkegårds Søndre kapel den 19. januar 1932 på Vestre kirkegård.

Johan *Peter* Reimer havde sådan set haft to liv, to tilværelser i forlængelse af hinanden. Hvilket han i høj grad selv var bevidst om. Da han fejrede sin 80 års fødselsdag i 1927 den 1. juni, skrev han en sang til sig selv – Men den var så personlig, at Erna ikke mente, den egnede sig for fællessang; derfor foreslog hun, at hun, som jo kunne synge dengang, skulle synge den solo – og sådan blev det. Et af versene lyder:

»Min Ungdoms Gjerning alle ved
Af jordisk Magt blev fældet,
Men Naadens Sol gik ikke ned,
Til den jeg er saa forgældet;
Thi selv om Regnsvejrskage kom
De blev mig dog til Lykke,
Min Rede var og engang tom
En anden Gud lod mig bygge.

Min Hustru Dig jeg takke vil
For trofast Hjælp i Reden,
Tillige for de trende Smil,
Der gik frem af Kærligheden,

Jeg skuer nu mod Vesterled
Og haaber der at lande,
Naar Livets Sol en dag gaar ned
Bag Rosenskyernes Rande,
Der ligger sikkert Slottet gemt
Hvor Naaden Flag har tonet,
At der er Plads for mig bestemt,
Thi Syndeskylden er sonet.«

Harald havde skrevet en helt anden sang til sin fader i samme anledning, og den sagde måske mere om fødselaren. Den var skrevet på yndlingsmelodien: »Vift stolt på Kodans Bølge«. Peter karakteriseres kort, som den, der elsker fred og ro, og aldrig brokker sig over hustruens mad. Han elsker gensidigt drilleri. Han er storryger og oser hele huset til. Han elsker smukke kvinder. Og så hører vi selvfølgelig om hans forskudte sovevaner.

Livjærgade 45, hvor Anna, Johanne og Erna boede fra 1936-1938/39.

Da Peter nu var død, syntes det, at den store herskabelige lejlighed i Borgergade efterhånden blev for dyr og for besværlig. Efter hans død, havde pigerne igen kunnet brede sig. Men alligevel: I løbet af 1935 tog de sig sammen og ville leje en ny lejlighed, og i 1936 finder vi dem på Østerbro i det pæne kvarter i Livjærgade nr. 45, anden sal med udsigt til et lille anlæg. Den var herskabelig og stor – stor nok til, at også Harald fortsat kunne bo hjemme og bidrage til huslejen. Men – oh jammer – efter at enkefru Reimer havde underskrevet lejekontrakten, turde Harald – tvunget af de grelle realiteter – endelig sige, at de ikke skulle regne med ham, thi han planlagde at forlove sig. Pigerne var rasende, for han kunne jo bare have sagt dette i tide.

Det var således kun Anna, Johanne og Erna, der flyttede i 1936 til Livjærgade, men da lejligheden var for stor og for dyr, var de nødt til at tage

logerende. Og det var de mærkeligste, fordrukne, nørdede eksistenser. En af dem, Bjarne, var så nørdet, at han opfandt den første edb-maskine i Danmark – et kæmpe monster, som var forud for sin tid. Erna var meget forelsket i ham.

Livet i Livjærgade fortsatte stort set, som det havde været i Borgergade, dog uden mændene. Johanne passede sit arbejde som korrespondent, Erna passede hus og lavede mad, og den gamle moder blev mere og mere gammel og affældig. I løbet af 1938 havde hun fået en hjerneblødning, hvilket gjorde, at hun lå i sengen og var ret hjælpeløs. Erna trængte imidlertid til ferie på det tidspunkt, og hun blev inviteret til at besøge Bjarne hjemme i Jylland hos hans moder. Hvad gjorde man så?

Jo, Harald havde jo fået en ung kone, som tilbød at flytte ind med sit lille barn og Harald, som jo ikke kunne være alene. I en uge skulle hun således passe den gamle hjælpeløse moder og vaske hende, passe sit lille barn, der stod i sin barnevogn nede i anlægget, samt lave mad til Johanne og Harald, når de kom hjem fra arbejdet. Og det gik jo også meget godt alt sammen; men da den uge var gået, fik hun at vide af Johanne: »At der jo lå nullermænd under sengene«. Erna havde dog haft en god og tiltrængt ferie, uden at der var kommet mere ud af det, thi Erna var dobbelt så gammel som Bjarne. Men det vigtigste var, at den gamle moder Anna, der var et kært menneske, var meget taknemlig.

Anna Christina Reimer, født Hansen (ane nr. 5) blev i løbet af sommeren dårligere og dårligere og døde af hjerneblødninger i en alder af blot 78

*Anna Christina Reimer
hygger sig med at læse i sin høje alderdom.*

Johanne, Erna og deres mor i Livjærgade 45.

år, den 1. august 1938. Hun blev begravet ligeledes fra Vestre Kirkegårds Søndre kapel den 4. august i samme grav som Johan Peter Reimer. I Københavns Byrets Skifteret gav Johanne og Harald Erna fuldmagt, til at ordne alt det praktiske i forbindelse med bodelingen og til at hæve og kvittere og i øvrigt foretage sig alt det fornødne. Afdøde havde ikke skrevet noget testamente, og hjemmet som sådan stod og fortsatte med at stå urørt, og da pigerne fortsatte med at bo i det og videreføre det, hvorhen de end måtte flytte, ja, så blev den endelige bodeling i praktisk først effektueret ved hjemmets opløsning ved Ernas død i 1978.

Kapitel 11

Lejligheden i Livjærgade nr. 45 stod her, efter Annas død, at skulle ombygges eller moderniseres på en måde. Det var derfor på tide at flytte igen: Johanne havde altid haft lyst til at bo i det gedigne og velindrettede og velanskrevne Classens Have, hvor lejlighederne havde centralvarme, indlagt varmt vand og badekar. Denne store røde arkitektonisk iøjnespringende bebyggelse lå lige over for deres hidtidige lejlighed i karreen Classensgade/-Livjærgade/Arendalsgade/Strandboulevarden; inde i karreen er der en stor lys have med høje træer og anlæg. Så, som sagt så gjort: Erna sagde til sin søster: »Jamen så sig det dog, hvorfor går du altid så stille med det??« I 1939 finder vi så Johanne og Erna i Classensgade nr. 68 st.th. Lejligheden var stadig for stor og dyr, så de måtte igen have logerende – denne gang en boghandlermedhjælper Christian Salskov fra Assens fra 1914. Han kom vist

Livjærgade 22 i Classens Have. Øverst til højre ses de fire vinduer mellem trappefremspringet og nedløbsrøret. Det forreste vindue er åbnet!

døddrukken hjem hver aften/nat. Så det gik altså ikke i længden med at have logerende. I løbet af december 1940 flyttede de derfor en sidste gang, og denne gang til det blivende, nemlig til Livjærgade nr. 22, fjerde sal til højre – stadig i Classens Have. Johanne stod først som enelejer på lejekontrakten, men i maj 1946 kom Erna af fornuftige grunde med på den.

Lejligheden i nr. 22 var også moderne efter den tids forhold. Den bestod af lille entré, to store dejlige stuer med to vinduer hver ud mod gaden, mellemgang, stort toilet med kar samt stort køkken med vindue mod gården og haveanlægget. Dette køkken lugtede helt specielt af kolonial, krydderier og et lille stænk af emmenthaler-ost. Stuerne blev hurtigt fyldt op med det arvede 'hjem'. Den inderste stue, der var spisestue, blev også anvendt som soveværelse. Hovedtrappen, hvor der ikke var elevator, lugtede også specielt af bonevoks og gedigenhed – måske fordi der lå et rodekontor i stuen? Og fordi der boede en lotterikollektrice på tredje sal? På køkkentrappen, som førte op til stort pulterrum, vaskeri og strygestue, var ens naboer beboerne i Livjærgade nr. 20 til venstre. På den måde havde man til alles fornøjelse to sæt naboer, og familien på køkkentrappen var den hyggelige lodskaptajn Palm fra Dragør.

Erna og Johanne i 40'erne.

Johanne forsørgede nu hele hjemmet, til gengæld lavede Erna al maden og førte hus. Hun var dygtig til at lave mad og til at bage. Til gengæld kunne Johanne intet. Hvis Erna en dag ikke var hjemme, når Johanne kom træt og hjernetom hjem fra arbejdet, og der således intet mad var i farvandet, lave-

de Johanne så det eneste, hun kunne lave, nemlig en portion havregrød – og det hjalp altid på hjernetomheden!!!

Erna og Johanne havde et stort socialt netværk, der bestod i gode varige venskaber med gamle klassekammerater, folk fra nabolaget, forældrenes venners børn, og damer fra de respektive bibelkredse og menigheder, som de var medlemmer af. Livjærgade hørte til Citadel sogn, men de havde sognebåndsløsning til præsten i Frihavnskirken, der lå rundt om hjørnet. (Erna var en overgang valgt som suppleant i menighedsrådet). Som sådan gik de naturligvis i kirke hver søndag, og der var særlig en dag, hvor de måtte i kirke, og det var nytårsnat, hvor de trodsede alle farer for at få kinesere op under skørterne på vej derhen. Inden for kirkelivet var de dog mest aktive i Ydre Mission: Hvert år i en uge først i november blev der afholdt stor basar i Grundtvigshuset i Studiestræde. Her stod Erna bag boderne og tom-bolaerne og solgte lodder og alle de fine hjemmestrikkede trøjer og sager, så overskuddet kunne gå til Santal-, Kina-, Porto Novo-, Israel-, Spedalsk-heds-, Trankebar-, Ildlands- og Grønlandsmissionen. I sidstnævnte bod kunne man erhverve sig blodbudding kogt i sælspæk. Ellers kunne man købe krydderier og delikatesser fra de forskellige udposter. Ind i mellem var der naturligvis andagter, musik og anden form for underholdning, og der var en herlig speciel lugt derinde i Grundtvigshuset af velgørehed og vel-dædighed. »Og damerne derinde var så fornøjelige«.

Deres liv var dog ikke blot arbejde og kirke. Johanne havde fra tidlig tid haft lyst til at rejse ud i Europa i sine ferier. Naturligvis besøgte hun og Erna også familien i Jylland. Men allerede i 1927 tog hun med Harald til et så eksotisk rejseland som Belgien, hvor de så Bruxelles, Brügge, Ghent og by-erne i Ardennerne. I 1929 var de i Sverige – højt oppe helt til Vätteren, og i 1930 begav hun sig med en veninde til Tyskland, til Rhinen, Strasbourg og Schwarzwald. Erna var ikke med på disse ture, thi hun skulle jo passe hus for familien derhjemme. Det skal bemærkes, at deres forældre på den måde ikke havde været ude at rejse; for deres vedkommende kunne det kun blive til weekends i Jylland eller, da børnene var små, til skovture med den åbne skovvogn til Charlottenlund.

Herudover var begge pigerne også meget optaget af musik, dog mest på det passive plan, i hvert fald for Johannes vedkommende (hun var faktisk ret tonedøv). De elskede begge to italiensk opera, som de hørte flittigt i radioen; men det var mest slagnumrene, som de kunne svømme helt hen i; for eksempel Faderens arie »Oh, kom dog hjem« fra La Traviata – her kunne de sidde og vente spændt blot på denne ene arie og sige: »Så, der er den« – uden tanke for alle de dejlige arier, der er gået forud. Det samme gjorde

sig gældende med intermezzoet fra Cavalleria Rusticana, der er 'båret': Når det endelig dukkede op, sagde de i munden på hinanden: »Shh, Shh, ti stille«, så det var helt umuligt at høre musikken. Det skal bemærkes, at Erna på sine gamle dage ofte gik til de gratis koncerter i Tivoli og til opera i Det kgl. Teater. Til gengæld kunne de ikke fordrage nogen form for rytmisk musik – lige fra jazz til pop (rock var 'heldigvis' ikke på banen endnu).

Kapitel 12

Under besættelsen af Danmark levede de et ret stilfærdigt og passivt liv: De hadede tyskerne af et godt hjerte, og de rettede sig stort set efter regeringens og kongens forskrifter om værdig optræden. Dog var Erna tilfældigvis den 9. april 1940 nede på hjørnet af Grønningen og Store Kongensgade, hvor der var en stor sammenstimlen af danskere, der skulle 'se' de tyske tropper. Hendes broders svigerfamilie sagde, at det var et udslag af utidig nysgerrighed, og at disse tropper skulle være overset i pinlig ubemærket-hed. Naturligvis kunne de ikke gå aktiv ind i nogen modstandskamp. Men de gjorde da alligevel deres, da muligheden gaves. Vi har før hørt, at de hver sommer, som frynsegode, benyttede Gautiers sommerhus 'Klithuset' i Tisvildeleje. I oktober 1943 under jødeforfølgelsen åbnede de huset for et jødisk ægtepar Olga Høyler og hendes mand, der var på flugt. De bankede på en sen nat og blev således skjult dér i en uges tid, indtil det værste var over-

Johanne og Erna i deres 50'ere.

stået. Man bevarede naturligvis et varmt venskab med disse mennesker efterfølgende.

Da Erna og Johanne fik to små niecer, udviklede de sig som fastre i den retning, de sådan set hele tiden havde været i, men som endnu ikke havde fundet sit rette leje. Nu udtrykte de glæde og varme ved at være sammen

med dem. Hjemmet stod ofte åbent, hvor alle de spændende gamle ting og sager og legetøj blev vist frem. Erna viste sig som en reservefarmoder, der bagte og legede med de små. Når vi blev lidt ældre, tog hun os med på Kastelvolden, på Nationalmuseet og mange af de andre spændende københavnske museer og fortalte levende om, hvad man så. Johanne var ikke i samme grad aktiv, men det skyldtes jo hendes arbejde; men hvis hun ikke havde haft det, havde hun sikkert været ligesådan. Erna fortalte også levende om hjemmets ting og deres herkomst – uden at besmykke eller forbedre noget – og om hvem billederne på væggene forestillede. Det kunne man få lang tid til at gå med; men hun var ikke særlig imponeret af »de gamle nokkefår«, som hun kaldte anerne for. Hendes respekt lå i det hele taget på et meget lille sted: En dag havde hun set sig træt på et fotografi i format A4 med glas og guldramme af sin farfader Ernst *Frederik* Reimer, som hang og stirrede på hende med sin lange overlæbe – hun kunne simpelthen ikke holde ham og den ud mere, hvorpå hun meget pragmatisk åbnede køkkenvinduet, sigtede, kastede billedet ud og ramte præcist skraldebøtten nedefra fjerde sal.

Erna havde jo som sagt været syg siden sin pubertet, så hun havde været ude af stand til at arbejde. Hun gjorde derfor det eneste fornuftige: At søge invaliderente. Det var engang i begyndelse af '50'erne; men før hun fik tilkendt denne, måtte hun i månedsvis lade sig indlægge og underkaste forskellige former for rygmarsprøver og hjernepustninger. Da hun endelig på dette grundlag fik tilkendt en almisse på to-trehundrede kroner om måneden, vakte det forargelse hos hendes broders svigerfamilie, at Erna nu skulle ligge det offentlige til last! Erna var også kvik til at søge og få de legater hun kunne, f.eks. til fordel for ugifte døtre af exam.jur'er. Hun oppebar i alt tre forskellige, der var på 100 kr. til 1.000 kr. årligt. Som hun selv sagde: »Så blev der sørget for lille Erna«.

En anden gang, Erna lå på hospitalet, var også dramatisk – det var også i 50'erne – og det skyldtes, at hun havde en undefinerbar smerte i venstre side af abdomen. Hun lå i en måned og fik alverdens skrækkelige undersøgelser, indtil lægerne endelig fandt ud af, at det var blindtarmen, der var betændt, som så blev fjernet. Men hos Erna sad den altså stik mod alle andre i venstre side.

Kapitel 13

Livet gik videre for Erna og Johanne i den samme gænge: Johanne slæbte pengene hjem – her i 1950'erne var hendes månedsløn kommet op på små 600 kr. Sådan noget som medlemskab af en fagforening lå uden for hendes og chefens forestillingsverden – det var kun noget, der fandtes i kommunistiske og socialistiske revolutionære kredse; og Johanne var jo ligesom Erna blevet gode konservative gennem modernismen og faderopdragelsen. Men til gengæld kunne Gautier godt finde på, når han havde lyst, at give sin dygtige uundværlige korrespondent en ekstra sum af og til – rent patriarkalskt. Og hun var dybt taknemlig. Det skal også nævnes, at hun til sine jubilæer og afsked fik kostbare smykker og præciosaer af Gautier. Ligeledes vankede der altid en pengeseddel til chokolade eller lignende til jul.

Da Johanne kunne fejre sit 40-års jubilæum i firmaet i 1951, ville Gautier og den nye kompagnon Fahrenberg give hende en rejse til Venedig og Gardasøen, som hun altid havde drømt om at besøge. Det lød godt, men hun ville kun tage imod den, hvis hun fik mulighed for også at tage sin elskede, kære og uundværlige søster Erna med – for det syntes hun, at hun skyldte hende, og Erna havde hele sit liv drømt om at stå på Marcuspladsen. Selvfølgelig fik de begge to en rejse til Norditalien.

I slutningen af 1950'erne lakkede det mod enden: Johanne blev mere og mere træt, og i 1959 gik hun endelig på pension. I den anledning indstillede

Johanne på kontoret, ca. 1955.

Gautier til Ordenskapitlet, at hun blev benådet med den Kongelige Fortjenstmedalje. Den fik hun, men hun var for træt til at gå i audiens og takke for den. Nu skulle hun rigtig til at nyde sin frihed og sin alderdom og gøre, hvad hun lystede. Så i løbet af sommeren fandt hun og Erna ud af, at de ville til Rom, som de jo altid havde haft lyst til, og nu var muligheden der. Som sagt så gjort, og de fik en deeejlig tur. Men da deres broders svigermoder hørte, at de skulle til Rom, lød forargelsens stemme: »Skal de til Rom!!! – Nu hvor de er gået på pension, burde de blive hjemme og være fornuftige og tænke på alderdommen«.

Der blev ikke ret meget tid til at tænke på alderdom og fornuft i. I løbet af efteråret 1960 blev Johanne mere og mere svag, og ved nytårstid fik hun konstateret leverkræft. Det var metastaser fra livmoderen, som hun ikke var gået til læge med. Hun blev indlagt lige efter nytår og opereret, for at leveren ikke skulle sprænges, og den 2. februar 1961 døde hun 66 år gammel. Hun blev bisat fra Frihavnskirken den 5. februar, og sat ned i gravstedet hos sine forældre.

Erna sagde, at nu var hun blevet alene, hvilket jo også var rigtigt; men hun forstod at få det bedste ud af sin tilværelse, og hun var i det hele taget taknemmelig for det, livet havde givet hende. Hun brugte de penge, hun havde – det var ikke mange: Udover lidt symbolsk almisse fra Gautier kun invalidderenten, som var lidt større end en folkepension og så de små legater; men hun kunne lide at give ud uden fedtethed. For eksempel gik hun fast til frisøren én gang om ugen, og hun tog ofte en taxa hjem, når hun var ude. Og da hun af sin nærmeste familie til sin 75-års fødselsdag i 1971 var inviteret til middag med efterfølgende partydans til levende orkester, fik hun dette til at spille intermezzoet fra *Cavalleria Rusticana*, hvilket hun bagefter belønnede med den måneds legatydelse, nemlig en tier til orkestret.

Selvom hun ind imellem også var prosaisk og fornuftig, hændte det ofte, at hun, når hun havde lyst til at foretage sig noget eller købe noget, som hun først ikke troede kunne lade sig gøre, alligevel til sidst gav efter for fristelsen, men først efter at 'hun havde tænkt nej' – eller som hun sagde for at retfærdiggøre sin handling: »Og så tænkte jeg Nej« – underforstået: »Hvorfor skulle jeg ikke!«. Hun kunne også være stor i slaget på anden måde, for eksempel *forærede* hun rask væk sin opskrift på hjemmelavet tomatpuré til en bekendt Mulvad, der siden satte den i masseproduktion i *sit* firma Beauvais.

Erna til fest, ca. 1970.

Hun var altid en glad gæst, hvor hun blev inviteret hen – både hos sin kusines datter Annelise og Ove Trolle i Hellerup hver juledag eller hos skovrider Knaacks datter Elise Jakobsen; og hun blev altid inviteret med til sin broders svigerfamilie, når der var fest dér. Hun begyndte også at tage på flere små udenlandsrejser, for eksempel til Østrig og Norditalien. Og hun gik ofte i Tivoli til koncerter med veninderne. Hun havde i det hele taget en stor omgangskreds, som hun tog sig af og omvendt. Særlig menigheden havde en stor plads i hendes kalender, og her var det den lokale graver Johannes Petersen, som spillede en stor rolle. På grund af hans overbevisning og fordi tiderne nu var til det, begyndte hun nu at stemme socialdemokratisk til sin broders store fortrydelse.

Erna inviterede også gerne til middag – dog helst kun sin broder Harald med familie. Her stod middagen næsten altid enten på kalvefricandeau eller på sprængt kam med grøntsager og kartofler, som hun pillede inde ved bordet, og efterfølgende dessert. Efter middagen stod den altid på kaffe med hjemmebag, derefter evt. et slag perlehøne, eller hvis man kun var to deltagere: Loppespil eller brætspillene abespil, katespil eller halma. Herunder fik man ofte vermouth med sodavand i, og inden man skulle hjem fik man altid en kande thevand, thi sådan gjorde man i de gamle københavnske hjem. Som regel var familien dér nytårsdag, hvor den helt sikker altid stod på et slag perlehøne. I dagens anledning var der præmier, og førstepræmien var altid et gavekort til et karbad med efterfølgende eftermiddagskaffe og kager. En enkelt gang havde Erna også inviteret til nytårsaften; men det var nu ikke nogen succes, thi det var mens Johanne stadig levede, og hun var så træt, at hun nærmest forlangte, at gæsterne gik lige efter midnatsklokkerne, så hun kunne komme i seng!! Men én ting var sikker, og det var, at Erna – og tidligere også Johanne – kun ville holde juleaften sammen med Harald, og det ligegyldigt hvor han så holdt den – hjemme eller ude hos sin familie. Der var vist kun en enkelt gang, det ikke lykkedes. Men hun hørte med som en integreret del af familien og af juletraditionen; hun var der altid som en selvfølge, og man kunne ikke forestille sig, at hun ikke var der. Det samme forhold og den samme gensidige følelse gjaldt hos hende. Inden hun lagde sig til at sove hver aften, læste hun i sin bibel og konfererede sin bønnebog, hvor hun havde skrevet navnene ned på ALLE de personer – familie, nære som fjerne, venner og bekendte fra nær og fjern, som hun skulle bede for og gå i forbøn for.

I 1977 fik Erna konstateret dårligt hjerte, nærmere bestemt angina pectoris. Hun var indlagt i den anledning og fik herefter ordineret nitroglycerin i lange baner. Det skulle hun tage hver gang, hun fik ondt – det fik hun

især, når hun gik op ad bakke eller hurtigt – ikke hvis hun gik op ad trappen. Men når hun standsede op for at spise sine piller, kunne det godt afstedkomme irritation hos hendes følgeskab, for man mente, at hun tog dem demonstrativt.

1978 forløb på samme fortrøstningsfulde måde. Der var ingen epokegørende skår eller ridser i den vante dagligdag. I december måned havde hun været hurtigt ude og havde købt alle julegaver i god tid og havde pakket dem ind. Ligeledes havde hun skrevet alle julekort og postet dem i god tid, m.m. Søndag den 17. december havde hun således god tid til at holde tredje søndag i advent hos sin broder og svigerinde. Hun kom om eftermiddagen og fik god middag, med alt hvad dertil hører. Til kaffen fik hun også en cognac, hvilket hun ellers aldrig fik, og da hun skulle hjem, tog hun en taxa, selvom Harald ville køre hende. Hjemme i nr. 22 fik hun sig slæbt op på fjerde sal, låst sig ind, og lige sat sig med al overtøjet på – på den nærmeste stol, og døde. I sin taske havde hun et tomt pilleglas til nitroglycerinerne. Var glasset tomt fra starten, eller havde der ikke været nok i, da hun blev dårlig??

Hun blev fundet næste morgen af sin hjemmehjælp, og politiet meddelte personligt om formiddagen dødsfaldet til Harald. Ved bisættelsen, der fandt sted den 22. december i frost og høj smuk sol fra Frihavnskirken, var der flere mennesker, end kirken kunne rumme. Urnen blev sat ned efter afdødes udtrykkelige ønske, på de ukendtes gravplads på Vestre kirkegård; men efter Ernas død har vi netop været på den kirkegård oftere end nogen sinde før.

Rydningen af lejligheden og fordelingen af hendes bo, som broder Harald var enearving til, var en langsom og traumatisk affære, der strakte sig over tre måneder, selvom det kun drejede sig om to stuer. Først nu virkede det hele lidt antikveret, og bevidstheden om, at rydningen var afstedkommet af, at et unikt og savnet menneske pludseligt var gået bort, gjorde ikke denne mindre svær.

Vi forlod lillebroder Harald Vilhelm Reimer (ane nr. 2), da han kom hjem fra sine herlige og dejlige sommerferier på Øland. Han havde været dér hver sommer fra 1909 til 1914, og han følte på enhver måde, at det var dejligt at komme ud. Hans forældre forstod ikke den stilfærdige og forknyttede dreng. Han var lidt ordblind, så hans moder måtte læse for ham, og i øvrigt prøvede hun at 'dække' over ham. Han stod af den grund i skygge af sine ældre og mere kvikke og begavede storesøstre. Og de drillede ham, selvom det at han var *drengen* jo betød en hel del i sig selv. Der er ingen tvivl om, at hans strenge fader var skuffet over ham. I 1913 tog han sin mellemskoleeksamen fra Østersøgades Gymnasium med gennemsnit på 4,46 point fra karakterskalaen 6-0. Året efter, da han nu var blevet 16 år, tog han sin realeksamen – ligeledes fra Ø.G. Nu var gennemsnittet 4,25 point. Man vil lægge mærke til, at han fik 5 i mundtlig dansk, tysk, fransk og engelsk; 6 i geografi og naturlære, men kun 3 i skriftlig dansk.

Han kom ud af skolen, da der ikke var den store motivation til at læse videre. Hvad skulle og ville han være? Det vidste han ikke, men vi så, at han havde gode karakterer i sprogfagene til Realeksamen, og derfor ville han nu satse på det. Han deltog derfor fra oktober 1914 til april 1915 i kongelig translator H. Mørch's intensive kurser i fransk, tysk og engelsk, for måske var det noget at bygge videre på. Han fik her vidnesbyrdet »en flittig elev, der med interesse og opmærksomhed har fulgt undervisningen«. Harald fik også fra denne translator en fin uopfordret anbefaling, hvori Mørch anbefaler sin elev at blive ansat ved Jernbanen eller Postvæsenet. Samtidig med at Harald dyrkede sprog, gennemgik han også kursus i maskinskrivning og opnåede en færdighed i 23 ord i minuttet.

Men det sjoveste han deltog i her, det halve år efter at han var gået ud af skolen, var at han hos telegrafist ved Statstelegrafene, løjtnant Engelhardt Rasmussen gik og lærte morsealfabetet med alt hvad dertil hører: At perforere, at aflæse slangeskrift (kabelskrift), at ekspedere ved morseapparat, at nedskrive efter sounderapparat og at få godt kendskab til ekspeditions måde og reglementer i almindelighed, samt især god færdighed i betjeningen af ovennævnte apparater.

Mulighederne for Harald stod herefter åbne; men han valgte den 1. juli 1915 at lade sig ansætte som vikar i Københavns Magistrat, dog uden egentlig løn. Det var, som navnet siger, forefaldende arbejde, han skulle beskæftige sig med; og som det lå i kortene, kunne dette udvikle sig til enten den

evige hvile i kedsomhed eller som et springbræt til noget større og bedre. Den afdeling i Magistraten, som det drejede sig om, var det såkaldte forsørgelsesvæsen, der senere udviklede sig til Socialdirektoratet. Socialdirektoratet var den afdeling, der skulle vurdere, om trængende nu også var værdigt trængende til at få bistand imf. af lov og regler. Harald valgte at blive! Selvom det senere i livet ikke skortede på talrige opfordringer til at prøve noget nyt i andre kommuner.

Efter to år som tilhåndeværende vikar blev han fastansat som skriver, og den 1. september 1919 blev han, da han viste sig som en flittig og pligtopfyldende ung mand, der var inde i alle de forskellige forsørgelsessager, som behandles af distrikterne, formelt af Københavns Magistrat udnævnt og beskikket som sådan under Forsørgelsesvæsenet i Vestre Kreds. Og det var han i de næste tre år, altså skriver.

Harald Reimer i julen 1919.

*Livjægerne i civil:
Harald med sin gode ven Mogens Henriksen.*

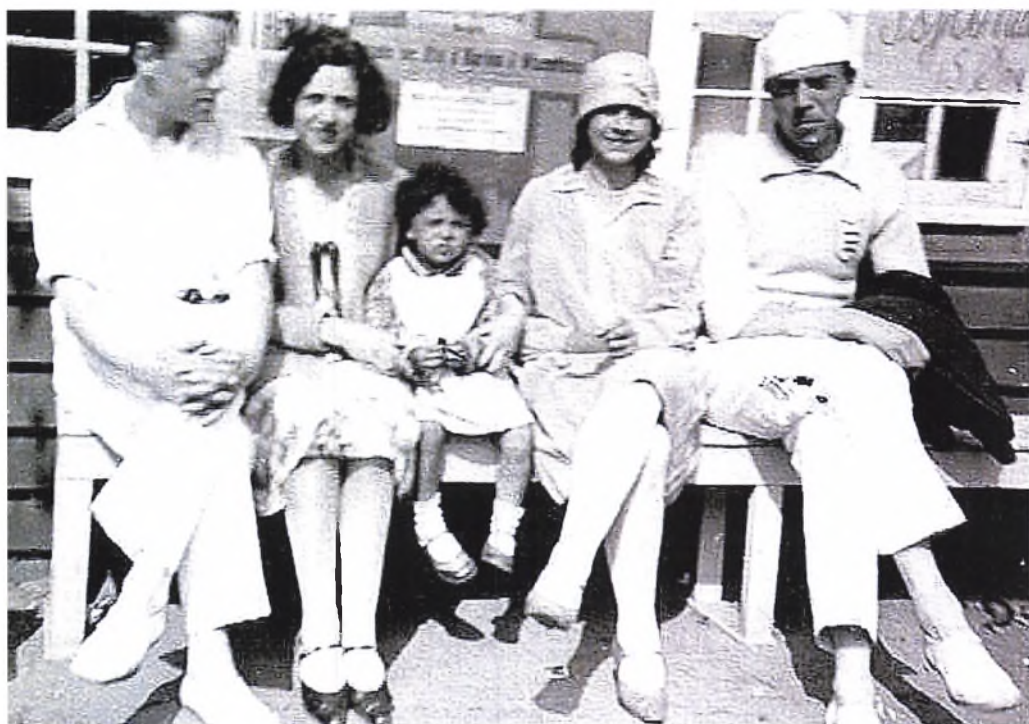
Det var i disse år, hvor Harald begyndte at udfolde sig og frigøre sig fra sine forældre og søskende, så godt han var i stand til det, dog uden at de skulle blive kede af det. Først skulle den unge mand på session. Det skete i 1919 og her blev han anset for stedse at være uskikket til al krigstjeneste og blev derfor udslettet af rullen. Men det kunne man godt have forudset, thi han var det, man kaldte kirtelsvag og havde derfor på Finsen-instituttet fået lysstråler på halskirtlerne. Men hans vilje til at gøre noget aktivt i den henseende, hvis det skulle blive nødvendigt, blev ikke mindre af den grund. Han blev derfor i

1925 efter eget ønske optaget som medlem af det frivillige 'Kongens Livjæger Korps'. Dette indebar, at han tidlig søndag morgen skulle møde til mønstring og eksersits og ellers, når lejlighed bød sig, også til øvelser, bivouakering og andre halvselskabelige fornøjelser. Her lærte Harald en god soldaterkammerat at kende, der skulle udvikle sig til et livsvarigt venskab, nemlig Mogens Henriksen – senere direktør i Kul- og Koksfirmaet Vesta – og hans hustru Gunhild Henriksen.

Harald var også aktiv roer i Roklubben 'Kvik', hvilket han dyrkede med stor glæde og fornøjelse med lange roture og kaproninger i Øresund. Udover ture og udflugter fik han også her et godt livsvarigt venskab, nemlig til translator Henning Deichmann og siden hen hans hustru orlogskaptajn Johanna Deichmann. Harald havde en tredje god ven Herluf Krarup, som han havde lært at kende gennem sine ungdomskurser i telegrafi. Desværre døde denne Herluf Krarup allerede i tyverne af leukæmi.

Her i begyndelsen af tyverne begyndte Harald også at gå ud og more sig: Han gik til karneval, som man jo gjorde dengang – og ofte tog han sin

søster Erna med. Han gik ofte i biografen og teatret alene eller med sin gode barndomskammerat Poul-Ivar. Han rejste med sine gode venner fra roklubben til Sverige og morede sig behørigt. Og nu han havde lært fransk, skulle han jo ud at lufte det, så han tog på en meget spektakulær rejse til Paris i 1921. Hans franskkyndigheder udmøntede sig i, at han det år førte sin kalender på fransk. Hidtil havde han i sin kalender skrevet *alt ned*. Men efter denne tur stod der herefter år efter år ikke noget som helst – det var ligesom, han havde oplevet noget nyt, der satte alt andet i

Kvikkroerne morer sig i land i 1920. Øverst står Harald til venstre. Nedenfor sidder Harald yderst til højre.

et anderledes perspektiv. Denne parisertur blev i 1925 gentaget sammen med Henning Deichmann, hvor den absolut 'ikke fik for lidt'. Og den var dyr: Ved udgangen af 1924 havde han til Skattevæsenet opgivet sin formue til at være 450 kr. og ved udgangen af 1925 var den et stort 0. Men det forhindrede ham da ikke i at rejse i de kommende år. En af de helt store oplevelser i den henseende var krydstogtrejsen i 1934 til Færøerne – en rejse han mindedes hele sit liv med glæde.

Harald spiser frokost på Lumskebugten.

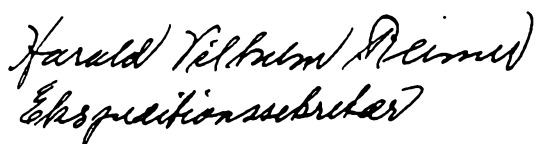
Harald ombord på Tjaldur på sit krydstogt til Færøerne 1934.

Harald hjemme i Borgergade 1934.

I førnævnte kalender, som han begyndte at føre fra 1918, opskrev han minutiøst alle indtægter og udgifter. Vi kan således se, at han i det år startede med at få 104 kr. i gage om måneden, hvilket dog i december 1919 var steget til 262,06 kr. Derudover figurerer ofte en post af forskellig størrelse på ca. nogle og 40 kr. fra Ernæringskontoret eller mælkekortuddelingen og lign., hvor han altså også var udstationeret. En fast indtægt var renter på 7,50 kr. halvårligt. Det må altså stamme fra moster Petreas arv. For at bo hjemme betalte Harald i 1918 30 kr., som dog hurtigt steg til ca. 50–55 kr. om måneden. Af og til gav han Erna nogle få kroner. Og når han havde været ude og more sig lidt for meget i teatret eller biografen, eller købt for meget tøj eller toiletartikler eller tobak, slik eller andet sjov, måtte han låne af sin fader eller af Johanne. Han gik også til barberen ca. en gang om ugen!!!

Når han ikke var ude at more sig eller rejste eller på anden måde udfoldede sig, passede han så sit arbejde flittigt. Han avancerede planmæssigt: Den 1. oktober 1922 udnævntes han af magistratens 3. afdeling til distriktsforstanderassistent under forsørgelsesvæsenet og blev tjenestemand i 9. lønklasse. Den 1. november 1933 blev han overassistent og allerede året efter 1. juli 1934 blev han udnævnt til fuldmægtig under Københavns kommunes Socialdirektorat. Dette direktorat var nu blevet så udbygget og bureaukratisk, at der var oprettet socialkontorer forskellige steder i København – Harald sad på dette tidspunkt på det i Portugalsgade. Og for en ordens skyld kan vi lige foregribe begivenhedernes gang og fortælle, at han den 1. april 1946 blev ekspeditonssekretær og sad på det tidspunkt på socialkontoret i Wildersgade.

Harald Vilhelm Reimer
Ekspeditonssekretær

Harald Vilhelm Reimer's autograf.

Harald var en 189 cm høj flot ung mand. Oprindeligt havde han mørkeblondt hår, som derefter blev ildrødt og som senere gik hen og blev nærmest sort, inden det blev tissegråt, og så havde han grønbrune øjne. Han var af natur noget tavs

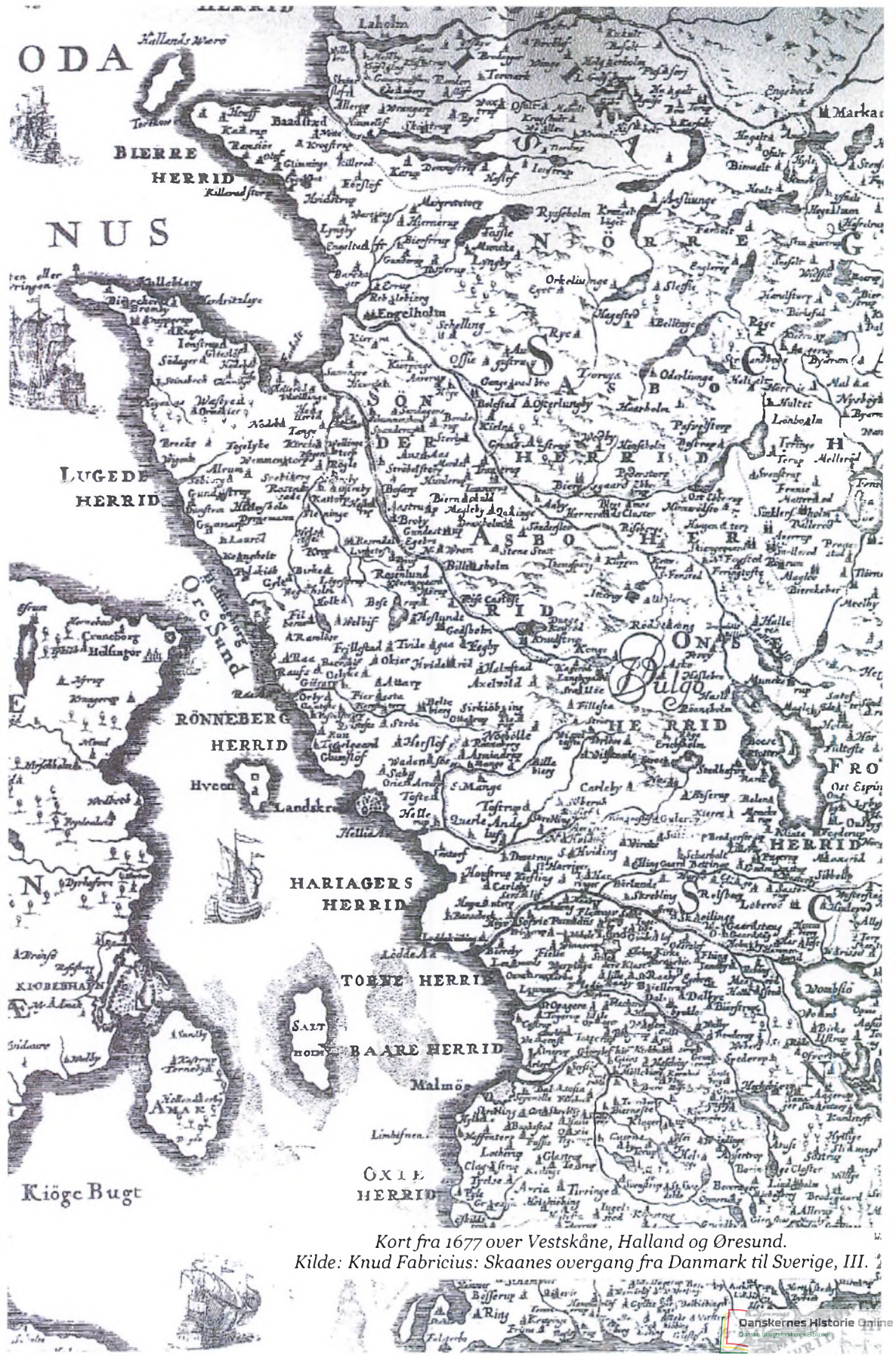
og indesluttet, og han havde meget besvær med at åbne op for sine inderste følelser – her lignede han sin farfader. Han havde et nært og kærligt forhold til sin nærmeste familie, som han elskede og ærede, dvs. han (hovedsageligt) elskede sin moder og ærede sin fader. Han var meget blufærdig såvel psykisk som fysisk. Han kunne ikke tage en bestemmelse, og han kunne ik-

ke tage sig sammen til at flytte hjemmefra. Dog da det blev lidt for trangt derhjemme i Borgergade, lod han sig i 1930 indlogere hos naboen på tredje sal til højre, hos Frøken Andrea Blanckstedt, der nu boede i sin lejlighed alene. Så havde han da (næsten) sin egen dør uden søstrenes overopsyn. Men da den gamle fader Peter døde i 1932, flyttede Harald igen ind til sin familie til venstre.

Harald var meget begejstret for smukke piger og damer, og de måtte helst ikke have synlige fejl eller mangler af nogen art. Derfor var det meget svært for Harald at finde én. De damer, der kom i hjemmet, var mest hans søstres veninder fra skole og kirke, og de var ved Gud ikke særlig kønne eller attraktive. Og da han jo heller ikke selv hørte til den mest udfarende type, kunne det have lange udsigter. Men gift blev den gode Harald da til sidst. Hvem var den kvinde, der fandt nåde for hans kritiske blik og som forsøgte at lukke op for ham og som kunne 'loppe' ham op?? Det vil vi se nærmere på i anden halvdel af denne slægtshistorie. Der vil vi se, hvad hun kom af, hvem og hvad hendes aner var, og ikke mindst hvem hun selv var.

Harald Vilhelm Reimer som nygift og den udkårne Else Ewelyn Olsson.

ODA

BIERRE
HERRID

NUS

LUGEDE
HERRID

RÖNNEBERG
HERRID

HARIAGERS
HERRID

TOBNE HERRI

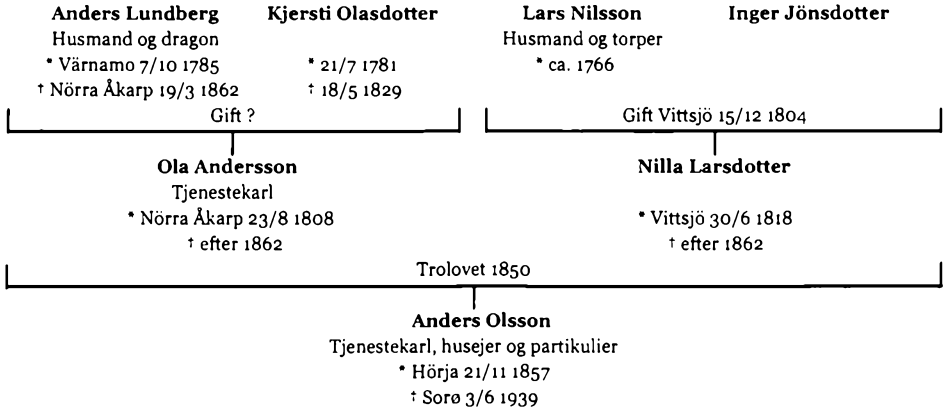
BAARE HERRID

OXIE
HERRID

Kjöge Bugt

Kort fra 1677 over Vestskåne, Halland og Öresund.
Kilde: Knud Fabricius: Skaanes overgang fra Danmark til Sverige, III.

Skåningen og Langeland

Kapitel 1

Skåne er den del af det gamle Danmark, som har gennemgået en af de største og samfundsmæssigt mest gennemgribende ændring gennem tiderne. Landsdelen hedder Skåne, fordi man fra tidernes morgen betragtede den som værende smuk – landskabeligt set: det »skonne«. Her var både frodige frugtbare marker, klipper, grundfjeld, søer og træbevoksede åse, der parallelt gennemskar landet fra nordvest til sydøst. Landsdelen kan, fra Jernalderens slutning, hvor det danske rige blev etableret – med få midlertidige undtagelser i middelalderen – henregnes som en selvfølgelig integreret del af Det Danske Rige. Rent jurisdiktionsmæssigt afspejler det sig ved, at landsdelen – tilligemed Halland og Blekinge – oprindeligt er inddelt i herreder, nøjagtigt som resten af Danmark (ned til Ejderen). [Det øvrige Norden blev først herredsinddelt langt hen i Middelalderen. Før da var Sverige inddelt i de såkaldte hundrede].

Endvidere opfattede man hav i form af sund og bælt som hovedfærdselsårer, der bandt landet sammen. Hvorimod store dybe skove var ufremkommelige og farlige at færdes i med de mange vilde dyr. Der var ikke mange, der med deres gode vilje frivilligt forvildede sig ind i Smålands store uendelige skove. *Det* var grænsen – ja landegrænsen mod naboen i nord: Sverige.

At der så i 1600-tallet regerede nogle macho-konger i de to lande, der absolut skulle vise sig over for hinanden, var et af den slags uforudsete tilfældigheder, som skæbnen spiller, og som får uoprettelige følger. Christian IV, Frederik III og Christian V stod over for Gustav II Adolf, Christina og ikke mindst Karl X Gustav og Karl XI. Den ene part kunne lige så godt have vundet som den anden; men svenskerne var heldigere i deres krigsførelse, (og måske ikke omgærdet af så mange landsforrædere som danskerne. Og dernæst havde vi også stormagterne imod os, thi de ønskede ikke, at Øresund var et indenlandsk dansk farvand pga. Sundtolden!!!!). Resultatet kender vi i dag; men dengang i midten af 1600-tallet anede man ikke, at skåningerne i den grad efter overgangen skulle gennemgå en grov og hårdhændet tvangssvenskificering. Så gennemført, at der, da 1700-tallet oprandt, og den Store Nordiske Krig var slut i 1720, ikke var en skåning, der ikke regnede sig for svensk. Ja, man bildte sig efterhånden ind, at sådan havde det altid været. Og endnu værre: Danskerne troede det samme. Men inden man nåede så langt, har befolkningen – både herremænd og bønder – lidt de forfærdeligste rædsler og pinsler. I et besat land er det altid en for-

del at holde med den stærkeste, den der sidder i held. Men dette held kan skifte fra uge til uge; og hvis man den ene uge stiller sig frem og kæmper og taler højt til fordel for den ene part, og denne part, så næste uge er overvundet – ja, så er der ikke meget at stille op: Så er du fredløs. De, under Skånske Krig 1675–79, så kendte og uforfærdede Snaphaner levede livet farligt. Sikrest havde de det i de dybe skove, hvor de kunne skjule sig i store naturskabte stenfæstninger, der lå i et for andre totalt ufremkommeligt og ukendt terrain. En sådan fæstning, som underjordisk kan rumme en hel snaphanehær, findes på grænsen til Halland mellem Örkelljunga og Våxtorp.

Hvis disse partisaner blev fanget af modstanderen, var straffen grusom, idet den såkaldte spitsning var ret uundgåelig: Man fik en spidst tilhugget træstamme hamret op igennem hele kroppen fra endetarm og videre op og ud imellem skulderbladene; hvorpå man blev rejst ved landevejen til skræk og advarsel for andre. Der er ikke noget at sige til, hvis folk hurtigt skiftede side, når man fik nys om, at fjenden nærmede sig og var i fremmarch. Det gjorde det ikke bedre, at den danske stat, mens den forsøgte sig med generobringen, var meget flittig med, hos menigmand, at udskrive skatter til brug for krigsførelsen.

Hvorvidt vore forfædre var aktive overbeviste snaphaner, eller om de var indifferente, der holdt med den til enhver tid stærkeste part, har vi ingen autentiske vidnesbyrd om. Men da det stod klart for alle, selv de mest danskvenlige snaphaner og adelige, at slaget bogstaveligt talt var tabt, kunne man ligeså godt, først som sidst, rette blikket mod nord og prøve at leve som svensker underordnet de svenske vilkår.

Her vil vi af naturlige grunde hovedsageligt beskæftige os med

Indgang til snaphaneborg på grænsen mellem Skåne og Halland (Laholm kommune).

*I Göingeparken i Häsleholm
står billedehuggeren Axel Ebbes statue
af en snapphane.
Vignet af Thor Axelsen Drejer.*

bøndernes kår, idet vi kender nogle personligt fra begyndelsen af 1800-tallet. De boede i skovdistriktet nord for Nävlingeåsen mellem Häsleholm og Örkelljunga i Kristianstad len. Det var et udpræget stenet skovrigt distrikt med lette jorder.

Da den svenske stormagtstid var ovre, var Sverige et forarmet land med små ressourcer, med både national og lokal smalhals, hvorfor sparsommelighed var yderst påkrævet. Hele Sverige var et traditionsbundet samfund, hvor træghed i den innovative nytænkning i århundreder satte sine ulykkelige spor socialt og økonomisk.

For eksempel kunne man stadig finde nærmest oldtidige dyrkningsmetoder. På de lettere jorder i skovbygderne pløjede man med arden, der manglede muldfjæl, som man havde gjort det siden oldtiden.

Man kunne til gengæld nøjes med et par stude eller heste som trækdyr. Udsæden blev sået med hånden og blev fældet ned af en stiv træramme med træpigge i. I skovbygderne tilsæede man hele sit dyrkbare areal, med enten vårrug eller byg, og om efteråret, efter en hurtig opløjning, med vinterrug. Arealets beskaffenhed gjorde til gengæld, at der var bedre græsningsmuligheder, så der kunne holdes flere heste og kreaturer. Engene og områderne med klipper og med træ- og kratvækst blev ryddet så godt, det lod sig gøre, og disse områder kom bønderne så til at opfatte lige så værdifulde som markerne.

Jorden var dårligt og overfladisk pløjet på grund af både maskinerne og klippeundergrunden. Markerne blev sure grundet dårlig dræning, kornet var urent, og udsæden blev behandlet skødesløst, så alt i alt er der ikke noget at sige til, at landet – både Skåne og Sverige som helhed – ikke kunne brødføde sig selv. Og en stor del af det korn, der skulle være brugt til udsæd, blev i stedet brugt til bøndernes hjemmebrænding af brændevin.

I skovbygderne lå den dyrkbare jord spredt som småklatte over større arealer, hvorfor bebyggelserne og de enkelte små byer, med få gårde, samt de ganske små bygder lå spredt; og derfor udgjorde de navngivne bygder et stort areal. Dette var i skarp modsætning til landsbyerne i det skånske lav-

land, hvor landsbyerne var større og mere samlet – mere lig det danske bondeland.

Befolkningstallet steg kraftigt i Skåne i første halvdel af 1800-tallet, hvorfor hele bondestandstallet naturligvis også steg. Udover selvejerbønderne var der en stor underklasse af landboere, og det var hovedsageligt befolkningstallet, inden for bondestandens underklasse, der øgedes. Da det dyrkbare areal naturligvis ikke steg, måtte befolkningsoverskuddet følgelig ty til og findes inden for tyende og indsidderklassen. Det skete, at bonde-sønner og -døtre tog plads som karle og piger og tjente hele livet hos en husbond og madmoder. Tyendets vilkår blev reguleret ovenfra gennem en mængde anordninger – den yngste fra 1833 gjaldt lige indtil 1926. Endvidere havde også præsteskræden en stor del at skulle have sagt angående disse bønders adfærd, deres gåen og kommen og moralske adfærd. På den måde havde pastoren, ved udfyldelse af de såkaldte forhørlængder, en stor indflydelse i lokalsamfundet.

For den jordløse landbefolkning var mulighederne for at få egen jord meget ringe. Ejendomsopdelingen kunne kun drives til en vis grænse, idet bonden nødvendigvis måtte have så megen jord, at han kunne leve af den. Nyopdyrkning var derfor en oplagt mulighed, som myndighederne opmuntrede til. Alle, som ønskede det, kunne anlægge en *torp* på Kronens jord. Det kunne nærmest sammenlignes med et husmandsbrug. Der kunne også opstå torper på landsbyens alminding og på adelens sædegårde. Torperne skulle til jordbesidderen betale en fæsteafgift – som regel på livstid. Ofte havde han også arbejdsdage for jordejeren, og kun ved livslangt, hårdt slid kunne han skaffe sig og sin familie et magert udkomme. Og endnu værre havde *bakkehytteboerne* det. Sidstnævnte boede halvt inde i en bjerghule op ad en skrænt, så kun forsiden/ydersiden af hytten var menneskeskabt. Denne befolkningsgruppe ernærede sig som landarbejdere eller som daglejere for landsbyens bønder.

En lidt højere klasse udgjordes af de såkaldte *husmænd*, der slog sig ned inde i landsbyerne i huse, der lå på en bondegårds mark, men hvor man selv kunne eje en del af jorden og dyrke den eller have kreaturer.

Dernæst fandtes der endnu en klasse af landboere, nemlig de såkaldte *statare*. Det var herregårdene, der indførte disse, da man, i effektiviseringsens hellige navn, havde brug for en mere fast, kontinuerlig arbejdskraft, end den torperne kunne levere. De dagarbejdspligtige torpere blev udskiftet til stattorpere eller statare. En stat var nærmest en fast ansat landarbejder på herregården, hvor også hans hustru skulle deltage i arbejdet på herregården. Statarfamilien boede gratis i særlige små huse på godset. Stataren

fik endvidere en fast årlig løn, samt en årlig ydelse i naturalier, såsom kød og flæsk m.m. Alt dette var fastsat i en såkaldt stat eller kontrakt!! Statarfamilien levede under meget ringe kår. De var den ringest stillede samfundsgruppe i landdistrikterne – ofte isoleret fra samfundets øvrige grupper (var der nogen, der sagde kasteløs?). Deres boliger, som lå på godsets grund, var oftest under al kritik. Af samme grund flyttede de ofte fra herregård til herregård, og alt deres bohavede kunne rummes på en énspændervogn. Deres klæder og øvrige personlige ejendele var præget af den yderste fattigdom. Statar-systemet, der praktiseredes i hele 1800-tallet, blev først i 1945 erstattet af regulære landarbejdere med kollektive overenskomster.

Kapitel 2

Inden for hvilken gruppe, af førnævnte landboere, hørte vores familie? Ud fra landskabets beskaffenhed, husenes karakter og størrelse og fravær af herregårde, må vi fastslå, at de var torpere og husmænd. Vi befinder os i Östra Göinge herred, nærmere bestemt i Hörja sogn. Her blev en ung pige ved navn Nilla Larsdotter (ane nr. 25) forført adskillige gange, idet hun fik fire børn med to forskellige mænd – dog var hun trolovet med den sidste, nemlig faderen til de to yngste børn, Ola Andersson (ane nr. 24) fra Torrarp bygd i Nörra Åkarp sogn. Hun selv var født den 30. juni 1818 i Vittsjö sogn i de store skove med den ozonrige luft i Nordskåne, som datter af torper Lars Nilsson (ane nr. 50) og Inger Jönsdotter (ane nr. 51) fra bygden Mörkhult. Mörkhult ligger helt ude i de stenede skove, hvor der skulle arbejdes hårdt med at rydde for sten, for bare at skaffe et stykke dyrkbart jord. Lars og Inger blev gift 15. december 1804. På det tidspunkt var brudgommen 38 år gammel og husmand. Han må altså være født i ca. 1766. Alt tyder på, at de, Lars og Inger, har henslæbt hele deres liv i Vittsjö.

Nilla Larsdotter flytter 29. oktober 1835 til Hörja, hvor hun bliver konfirmeret og overhørt af pastoren, og man må sige, at hun får ret pæne karakterer, nemlig 'rent' i læsning, 'rent' i katekismus og udlægning af denne, men kun 'andersligt' i salighedslære. Man ser, at præstevældet her har meget større kontrol med menigmands åndelige og religiøse habitus end i Danmark. Præsterne gjorde alt, hvad de kunne, for at holde befolkningen til ilden, ja man kan sige, at de kontrollerede dem ved at føre lister over deres udskejelser – det var de såkaldte forhörslægder.

Nilla bor som sagt i Hörja sogn og by – i hus nr. 2, som har været et torperhus.

Her møder hun arbejdskarlen Ola Andersson, der er født i Torrarp by i Nörra Åkarp sogn den 23. august 1808. Han var søn af husmand Anders Lundberg (ane nr. 48), der var født den 7. oktober 1785 i Värnamo i Småland. Udover at være husmand, var han også dragon på livstid, dvs. at han nød visse privilegier hos de lokale bønder, idet de skulle yde kørselspligt, forplejning og ofte en gris ved juletid. Soldater fik ofte deres obersts efternavn, så man kunne stedfæste dem. Det kunne være en svir at være soldat, men under Napoleonskrigene kunne det pludselig blive alvor. Netop i 1808–1809 var Sverige i krig med Danmark-Norge og mod Rusland, og det var en bitter krig, for Sverige mister Finland, Ålandsøerne og store dele af det egentlige Sverige mod nord til Rusland. Hvorvidt Anders Lundberg har

været *meget* aktiv i krigen ved vi ikke; han har i alle fald også været hjemme, thi Ola Andersson er den ældste af 7 børn, som han får med sin hustru Kjersti Olsdotter. For sjov skyld skal nævnes, at disse børn hedder: Ola, Karsten, Nilla, Trund, Christina, Jöns og Nils, som er født i 1826. Ved Ols dåb i 1808 er det respektable folk, der står bi, f.eks. er det den lokale fogeds hustru, der bærer barnet. Anders Lundberg bliver boende hele sit liv i Nörra Åkarp sogn, idet han dog i sine unge år bor i en såkaldt soldatertorp på statens jord, og hvor han som ovenført beskrevet bliver forplejet af torperne. Ved Ols fødsel bor han og hustruen på Hillarp Dragontorp i Nörra Åkarp sogn. Den kendsgerning, at han netop i 1808 bor på et dragontorp, indicerer, at han må have været aktiv i krigen. Anders Lundberg forbliver boende i Nörra Åkarp sogn, men flytter dog rundt fra bygd til bygd. Det sted, han bebor i flest år, er Hässleberga, som han har lige fra 1820 og hvert tilfælde til 1855, muligvis til han dør 19. marts 1862. Han bliver enkemand i en ung alder, thi hans hustru Kjersti (ane nr. 49), der er født den 21. juli 1781, dør allerede 18. maj 1829.

Men Nilla Larsdotter arbejder – både på den ene måde og den anden måde. Den 24. november 1848 får hun en uægte datter – kaldet Kristina i Vinslöv sogn. Og 19. oktober 1851 får hun – ligeledes uden for ægteskab – sønnen Nils. Sjovt nok er nogle af fadderne til de to børn de samme, hvilket

*Torparhus i Hörja,
hvor Nilla Larsdotter bor med sine børn Anders Olsson og Johanna Olsdotter.*

har afspejlet en vis social respekt og anerkendelse. Hun bor midlertidigt indtil oktober 1849 i Vanneberga i Vinslöv sogn mellem Hässleholm og Kristianstad, men flytter så i 1851 tilbage til Hörja, og sjovt nok er de to uægteskabelige børns hjemby, hvorfra de forsørges, herefter Vinslöv, så højst sandsynligt har deres fader været derfra. Men deres moder Nilla har sandsynligvis efter dette villet begynde på en frisk og er derfor rejst tilbage til Hörja. I midten af 1850'erne møder hun så ovennævnte arbejdskarl Ola Andersson, som hun troloves med, de kalder gensidigt hinanden for fästmann og fästquinne. De kan ikke giftes straks, de mødes, for de skal først have skaffet basis for et passende økonomisk udkomme, og dernæst er det fast praksis, at man skal have stiftet familie og bolig forinden. Det er for, at man kan konstatere, om man *kan* få en familie sammen. Han bliver derfor således ved at bo i sit hjemsgn Nörra Åkarp.

De sidstnævnte problemer ordnes, idet de den 20. november 1854 får datteren Johanna (faderen bor nu i Bjernum), og den 21. november 1857 får de sønnen Anders Olsson (ane nr. 12), (og faderen bor nu i Torrarp by ligeledes i Nörra Åkarp sogn), og fadderne er stadig nogle af de samme, som ved de to første børns dåb, nemlig en Tyre Larsdotter fra Röshult i Hörja sogn. Ved forhørslängden fra 1859 anføres det, at Nilla Larsdotter har avlet børn med Ola Andersson fra Bjernum by i Nörra Åkarp sogn under ægteskabsløfte. Dette løfte bliver så vidt vides aldrig indfriet, thi ved forhørslängden fra slutningen af 1870'erne anføres, at hun har avlet to børn med Ola Andersson fra Bjernum – stadig under ægteskabsløfte.

Hvem er den Ola Andersson, som er fader til to af hendes børn? Ja, han er en arbejdskarl,

Anders Olsson som ung.

dvs. en tjenestekarl af bondestand, som tager plads, så han kan tjene til og få et udkomme, som han kan gifte sig på. Han er midlertidigt flyttet til Hörja 28. november 1849, og han kommer som sagt fra Nörra Åkarp, hvor både Bjernum og Torrarp ligger. Han er født 23. august 1808. Hvorfor de ikke bliver gift, kan vi kun gisne om; men underligt er det, at han drager tilbage til sit hjemsohn Nörra Åkarp, og ikke flytter permanent til Hörja, hvad han nok ville have gjort, hvis hans hensigter havde været lidt mere reelle. Men givet er det, at de ikke bliver gift, måske også fordi vilkårene ikke var til det; han kan også bare have været sløv. Hans vankelmod har gjort så stort et indtryk på sønnen Anders, så han, som vi siden skal se, har lært at handle stik modsat. Desværre får vi ikke at vide, hvornår Ola og Nilla dør, men det er i hvert fald efter 1862, hvortil de tilgængelige kilder er visible.

Kapitel 3

Nilla og Johanna samt Anders lever et brydsomt liv i Hörja by, på kanten af den stenede skov, i et typisk rødt træhus. Det ligger i byens vejkryds lige over for den middelalderlige landsbykirke, der er uhyggelig meget lig de danske landsbykirker fra samme tid. De fjerner sten, de prøver at få ploven i jorden, de får et sparsomt udbytte, som dels går til udsæd og dels til grutting til eget brødforbrug. I længden har det ikke været morsomt: Anders kom, som sædvanen bød, ud som arbejdskarl eller tjenestekarl allerede i 1873, hvor han forlader Hörja for at tage til Hoby, og dernæst året efter igen – efter at have været midlertidigt hjemme – til Fjellingene. Og her bliver han lige til 20. september 1882, hvor han tager til Danmark.

Hörja landsbykirke.

Anders udviklede sig til at blive en statelig mand, med hang til spil, vædemål, kønne piger og udlængsel. Han var ikke den eneste skåning på den tid, der fik og havde udlængsel. Det var meget almindeligt for de fattigste af bondestanden at skue mod vest. Nærmeste mulighed var selvfølgelig Danmark, der på det tidspunkt forekom at flyde med mælk og honning i sammenligning med det fattige Skåne. Og dernæst var der selvfølgelig også no-

get, der hed USA, eller som man sagde på den tid: De Nordamerikanske Fristater.

Under alle omstændigheder – Anders Olsson havde udlængsel, og han satsede på Danmark. Ikke Bornholm eller Sjælland, men derimod den lange skæve naturskønne og frugtbare ø i Storebælt: Langeland med de sære mennesker og de store godser, der kunne give arbejde. Vilkårene for bondestandens underklasse var ikke værre på Langeland end andre steder, snarere tværtimod: Vi ser den store gruppe af indsiddere og daglejere, der tjener en dagsløn hos en bonde lidt højere i hierarkiet og som bor til leje i et hus eller i et husmandssted. Lidt højere i hierarkiet var husmændene, og så kommer gårdmændene, som kunne være små konger. På dette tidspunkt: Anden halvdel af 1800-tallet var langt den største del blevet selvejere – fæstebondebegrebet var ved at være et overstået kapitel. Men forinden

bonden havde været i stand til at købe 'sin' gård, havde han været fæstebonde under Tranekær gods eller under de otte andre herregårde på Langeland. Vi skal her fortrinsvis møde indsiddere og daglejere.

Enten har han hørt om denne ø, eller så har en ledestjerne ført ham den lige vej derover. Han har ikke gjort mange svinkeærinder undervejs – der har åbenbart været noget, der dragede, og som han endnu ikke vidste, hvad var. Da han først var der, var han sikker i sin sag og følte sig hjemme.

Før vi følger ham dér, så lad os se på, hvad der

hændte hans søster Johanna. Hun blev i Skåne, i Østra Göinge Herred, og giftede sig med en enkemand Gustav Müller, der havde annonceret efter en husbestyrerinde. De fik seks børn fra 1882 til 1895, og de er nævnt i feltet på næste side.

*Anders Olssons søster,
Johanna og hendes mand Gustav Müller.*

*Johanna og Gustav Müllers
børn:*

*Anna 1882–1973,
Gustav 1884–1974,
Anton 1887–?,
Hulda 1889–1965,
Nils 1892–1970 og
Frans 1895–1964*

børn, der havde det statelige fra deres fader, og de fine træk fra deres moder, så det gik op i en fornem højere enhed. Først Gladys – kaldet *Nutte*, dernæst Geril – kaldet *Bibs*, så Gösta – kaldet *Dengse*, dernæst Gurlin – kaldet *DukkeLise* og til sidst Greta – kaldet *Tut*. Geril, Gösta, og Gurlin drog alle til USA – de to første blev velhavende restaurationsejere i Los Angeles-området, med Hollywood-stjernerne som stamgæster; mens Gurlin blev gift med en militær raketingeniør Preben Kent. Gladys, der blev gift med Helmuth Opfermann, og Greta blev i Hillerød. For en god ordens skyld skal nævnes, at Greta blev gift med major i Den kgl. Livgarde Poul Toubro.

Om Johannas øvrige børn kan det nævnes, at Anton drog til Canada og blev guldgraver. Frans og Nils bosatte sig i Hvidovre, og blev begge ansat på Carlsberg, Frans som formand. Deres søster Anna lod sig drage af Helsingborg, hvor hun har en datter; mens Hulda, der var stor og hyggelig, blev gift med smeden Nils Andersson i Skoglösa i Gönge Fridhem. I stedet for børn

Drengene forlod Skåne og bosatte sig mestendels på Sjælland. Gustav, der var født i 1884, tog plads på en stor gård på Neksælø i Sejerøbugten, hvor han kaprede husbondens smukke datter Gudrun i 1917. De ernærede sig siden som landmænd på dels Ormegården og dels Pibe Mølle, førend de bosatte sig i Hillerød. De fik fem smukke

Anders Olssons nevø Gustav Müller og hustru Gudrun.

havde de en mægtig kat, der var så kendt i hele Skåne, at den modtog post, der blot var adresseret til Smedens kat i Skoglösa.

Anders Olssons niece Hulda og husbond Smeden i Skoglösa.

Kapitel 4

Hvis udvandrerlisten fra Fjellinge ellers taler sandt, har Anders Olsson virkelig skyndt sig. Han har benyttet den hurtigste og lige vej med jernbanen først til Korsør og dernæst med pakkebåden til Lohals på nordspidsen af Langeland. Det har været hurtigere, end først at sejle til Nyborg, og derefter til Svendborg, og så endnu en sejlads til Rudkøbing. Han havnede i Vindeby i Lindelse sogn 10 km syd for Rudkøbing. Her blev han tjenestekarl hos forpagter Gregersen af Søgaard i Vindeby. I Vindeby Mark boede endvidere – hjemme hos sine forældre Lars Larsen og Hansine Hansen – en naturskønhed Laurine Hansine Larsen. Hun havde fine smukke træk: Fin lige næse, smalle symmetriske regelmæssige læber, høje kindben og dybe havblå øjne. Der var bare det ved hende, at hun allerede i 1879 den 16. marts havde fået en lille Carl *Gustav*, som ingen vidste, hvem der var fader til.

Dog siger rygtet, at faderen var en svensker fra Göteborg. Laurine havde nemlig været på besøg hos sin søster Ane Marie, der havde giftet sig med en svensker, som hun havde truffet på Langeland, da han havde opsat fajancekaminer på herregården Fårevejle. Navnet, som Laurine gav sin søn Carl *Gustav*, kunne også tyde på lidt svensk islæt. Efter besøget hos sin søster, forlod Laurine Göteborg og rejste hjem til sine forældre, hvor hun fik sin søn. Og sandelig om hun nu ikke igen – nu den 1. september 1882 fik en lille datter Marie Christine – også uden fader. Men inden datteren skulle døbes, var alle implicerede parter blevet revet helt ud af den. Anders havde mødt hende og var fuldstændig fortabt, og hun var åbenbart ligeså overbevist om, at Anders var 'sagen' og hendes fremtid. Så da Marie Christine bliver døbt den 29. oktober 1882, lader ungkarl Anders Olsson sig udlægge til fader, så den lille pige får hans efternavn, dvs. i den fordanskede udgave: Olsen. Men ikke nok med det: Anders og Laurine gifter sig samme efterår i Lindelse. Og her er det gået stærkt – alle har – inklusive de kirkelige myndigheder – været lettere fra den. Anders kan ikke huske, hvor eller hvornår han er født – kun at han er 25 år gammel, og at han er født 21. november, og kordegnen glemmer også at indføre vielsesdatoen – kun at det er en dag mellem 14. oktober og 3. november. Denne unøjagtig kan skyldes, at kordegnen ikke har forstået Anders' skånske modersmål, og derfor har undladt at nedskrive noget, han ikke har fattet. Hvorvidt han ikke har opfattet den korrekte bryllupsdag får stå hen i det uvisse.

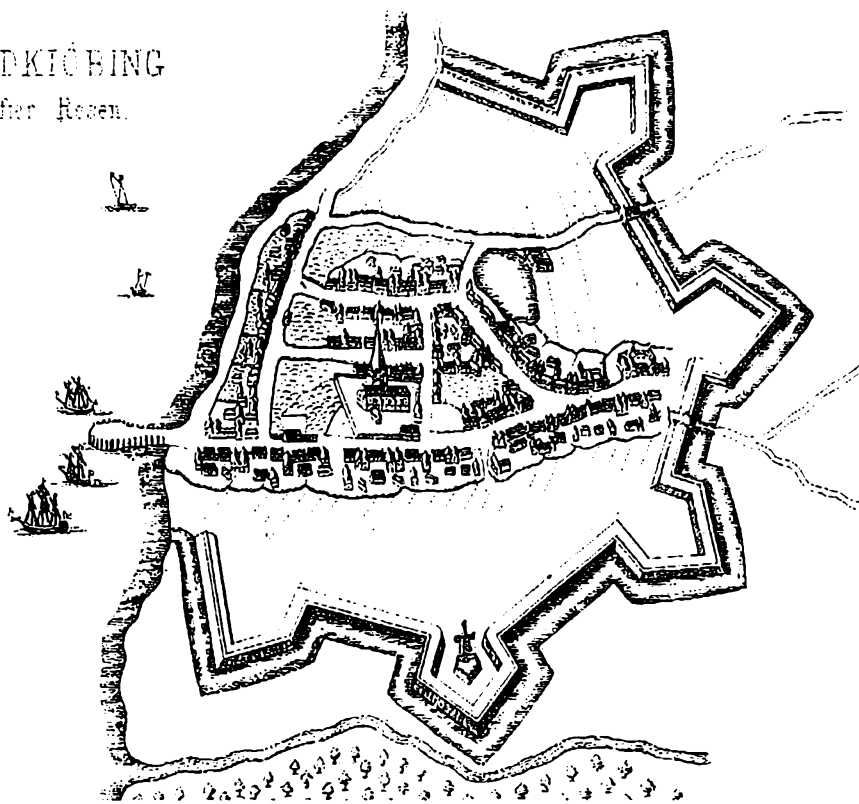
Anders og Laurine vandrer nu efter kun at have kendt hinanden i ca. en måned sammen ud ad livets landevej. De lignede hinanden udvortes – beg-

ge havde de de fine smalle regelmæssige læber, de høje kindben og den fine lige næse. I sindet har de vist ikke lignet hinanden så meget, men de har suppleret hinanden på fornemste vis. Inden vi følger dem og deres børn, må vi se på, hvem der var Laurines forfædre, og hvad der havde skabt hende.

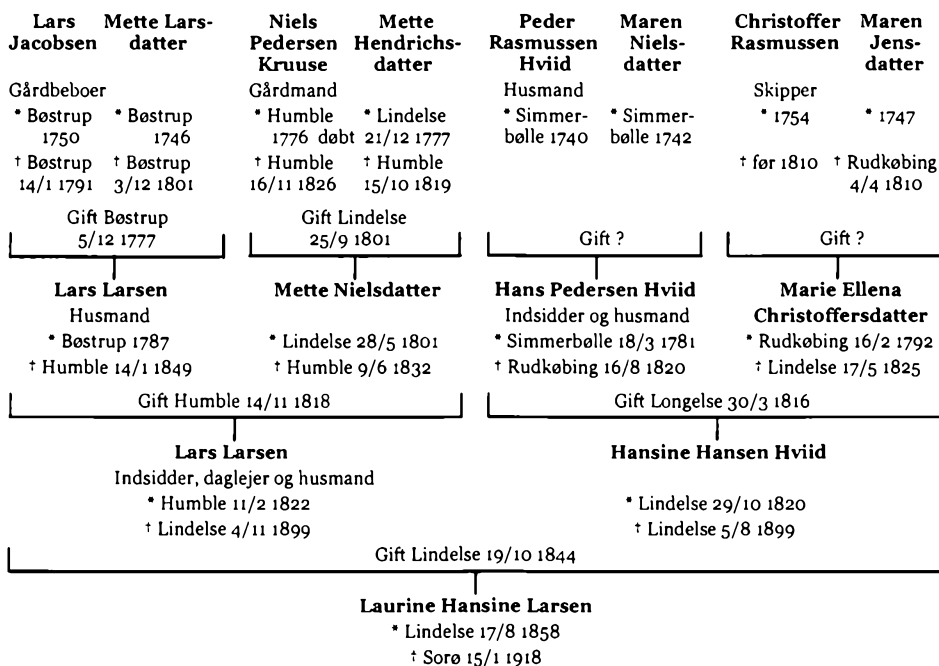
Lindelse kirke.

RUDKØBING
efter Resen.

Ældste (Resen) kort over Rudkøbing by.

Langelænderne og deres videre færd i Sorø

Kapitel 1

Bøstrup sogn ligger i den nordlige halvdel af Langeland lige syd for Hov, Stoense og Snøde sogne. Alene navnene på disse byer siger, at det er meget gamle bebyggelser fra germansk jernalder. Ligeledes er det meget frugtbare områder med bakket og naturskønne vidder ud mod kysterne. Landet og jorden er så frugtbar, at beboerne kunne opretholde et nogenlunde liv med anstændigt udkomme i generationer, selvom de blot var husmænd og inderste daglejere. I Svallebølle by i sognet Bøstrup finder vi husbonde og gårdbeoer Lars Jacobsen (ane nr. 104), som er født i 1750. Han var gift med Mette Larsdatter fra 1746. Hun havde været gift en gang før – med Morten Rasmussen af Svallebølle – og havde ved indgåelse af sit ægteskab med Lars Jacobsen taget seks børn med sig, nemlig Rasmus Mortensen fra 1765, Hans Mortensen fra 1767, Jens Mortensen fra 1772, Frederik Mortensen fra 1775, Christen Mortensen fra 1776 og Johanne Mortensen fra 1777. Den stakkels fader var blevet udslidt og døde i en alder af kun 41 år den 15. april 1777.

Men Mette Larsdatter kunne ikke være alene med alle de børn, så allerede den 5. december 1777 gifter hun sig med karlen Lars Jacobsen. Med ham fik hun så endnu fire børn: Sophie Larsdatter fra 1783, Jacob Larsen fra 1784, Lars Larsen (ane nr. 52) fra 1787 og endelig lille Christen fra 1789. Hjemmet var så velhavende, at der også var råd til en tjenestepige Stine Hansdatter, som var på alder med de ældste sønner. Hun fik noget at se til med alle disse børn, men hun skulle selvfølgelig hjælpe husmoderen og stå bi. Lars Jacobsen bliver også slidt op, thi han dør allerede i 1791 den 14. januar. Og endelig dør Mette Larsdatter selv 3. december 1801.

Sønnen Lars Larsens opvækst følger de gængse normer med at komme i tjeneste. Da han er 14 år, og da hans moder dør, flytter han frem og tilbage mellem de langelandske sogne – til Stoense og tilbage til Bøstrup, og så til Tranekær, retur igen til Bøstrup, for så i 1806 foreløbig at ende i Tranekær, hvor han i 1808 bliver aktiv soldat ved det Langelandske ridende Jægerkorps. Det er ikke den bedste tid at være aktiv soldat i. Men han har da fået både kost og logi, idet han lige til 1814 har opholdt sig ved regimentet. Hvorvidt han har været i aktiv kamp under vor ulyksalige deltagelse i Napoleonskrigene, kan vi ikke umiddelbart sige, men sandsynligheden taler stærkt for det. Selvom krigen mod England 1807–14 (og resten af Europa) fortrinsvis blev udkæmpet til søs, blev Danmark dog til sidst involveret i nogle ryttertræfninger i Holsten. I løbet af 1813 var Lars Larsen blevet for-

flyttet til Fynske Dragonregiment, og dette regiment var netop aktiv deltager i Træfningen ved Sehested 10. december 1813. Situationen for Napoleon, og dermed også for Danmark, var ret fortvivlet i efteråret 1813: Den svenske tronfølger Karl (XIV) Johan trængte op mod Holsten mod Danmark og splitter den fransk-danske front. Den danske øverstbefalende Prins Frederik af Hessen søgte mod nord i ly af bag Rendsborgs fæstning, og efter endnu en opslidende fægtning ved Bornhoved, nåede han til Kiel 7. december, hvor han forgæves søgte at opnå våbenhvile for sine udmattede tropper. Meddelelsen om at en fjendtlig styrke var ved at rykke frem mod Rendsborg, gjorde situationen yderst farlig. Korpsset brød op fra Kiel og stødte ved Sehested sammen med fjenden, der var i færd med at omgå den danske styrke. Og så den 10. december udkæmpedes en hård kamp mellem de to korps, der hver talte 9.000 mand. En afgørende vending i slaget hidførtes ved *et kækt angreb af Fynske Dragonregiment* under oberst Christian Høegh-Guldberg. Vejen til Rendsborg var sikret for de danske tropper. Denne træfning har hverken ændret Verdenshistorien endsige Danmarks-historien, men det var det eneste lyspunkt under hele Danmarks deltagelse i Napoleonskrigene 1807–14. Hvorvidt Lars Larsen har udøvet den store helteindsats, ved vi ikke, eller om han i det hele taget har følt sig som helt, får vi ikke at vide.

Da krigen er forbi, tager han varigt ophold i Humble sogn, hvor han etablerer sig som husmand med 4 tdr. land. Han er ganske vist stadig i den militære mølle som cavallerist i Kongens Regiment, men det er ikke noget, der påvirker hans dagligdag mere, selvom han først får sin afsked i 1833.

Han bosætter sig altså i Kjædeby i Humble sogn i 1814. Humble ligger på den sydlige del af Langeland, der hvor øen er bredest, og hvor der således ikke er frit udsyn til havet. Humble hører også til de allerældste bebyggelser fra germansk jernalder. Og sognet er overstrøet med bakkedannelser, der gør naturen uendelig smuk; hertil kommer, at disse langelændere opførte de mest idylliske huse af bindingsværk og naturligvis stråtag. Dengang var det dog ikke idyllisk set fra beboernes side – det var bare sådan. Øens frugtbarhed gjorde sig også gældende ved de talrige møller, der var og er på øen: Jo mere korn, der produceres, jo mere stiger behovet for møllekapacitet. Vi kan allerede nu se, at hvis man er født på Langeland – ja, så bliver man der helst. Ligeledes ser vi, at man fortrinsvis benytter de samme navne i generationer, som således går hen og bliver favoritnavne. Det gælder først og fremmest Lars og dets udledninger Laurine og Lauritz. Også navne som Marthe og Hansine går igen rigtig mange gange.

Lars Larsen (ane nr. 52) gifter sig 14. november 1818 i Kjædeby med den 17-årige pige Mette Nielsdatter, der bor hjemme hos sine forældre gårdmand Niels Pedersen Kruuse (ane nr. 106) af Kjædeby og hustru Mette Hendrichsdatter. Niels og Mette var blevet gift i Lindelse sogn, hvor hun stammer fra, den 25. september 1801, mens gommen var i tjeneste hos sin fader Peder Jensen af Kjædeby. Det var hans hjemstavn, fra han var blevet født i 1776. Han døde også dér, som en agtet gårdmand i byen 16. november 1826. Hans hustru Mette Hendrichsdatter var født i Herslev i Lindelse sogn og døbt 21. december 1777, som datter af ugifte Marie Lauridsdatter. Hvor hun siden hen får navnet Hendrichsdatter, må vi gisne om – moderen ved måske besked derom. Mette Hendrichsdatter døde allerede som 41-årig den 15. oktober 1819, og ved hendes død er der anført, at hun var Hr. Niels Kruuse Pedersens hustru. Så denne Niels Kruuse har virkelig været noget stort. Normalt var det kun sognepræsterne, der blev tituleret Hr.

Niels Pedersen Kruuse og Mette Hendrichsdatter bliver altså gift i hendes hjemsgn Lindelse den 25. september 1801, hvor Mette lige, dvs. 28. maj samme år (1801) har fået deres datter Mette Nielsdatter. Hun (Mette, som er ane nr. 53) blev som sagt allerede som 17-årig gift med Lars Larsen (ane nr. 52). Ved brylluppet bemærkes det, at de begge har haft de naturlige kopper, dvs. de render rundt og er koparrede. Det var for øvrigt de fleste i Humble sogn, for ved hendes konfirmation i 1816 var der ud af en snes konfirmander kun et par, man havde vaccineret, resten havde haft sygdommen. Men naturens skønhed har nok afledt tankerne, og som det jo også gik for dette ægtepar, så fik de deres førstefødte 6 uger efter brylluppet, den 29. december 1818. Han hed Niels Larsen. Derefter fik de 11. februar 1822 Lars Larsen (ane nr. 26), i 1824 den 6. marts Frederik Larsen og den 26. juni 1828 Martha Larsen. Mens han således virker og lever et normalt familieliv og tjener så meget, som omstændighederne bød det på sine 4 tønder land, sker tragedien, thi allerede 9. juni 1832 dør Mette Nielsdatter kun 31 år gammel. Dette har været et stort chok for alle. Lars Larsen må opgive sine 4 tønder land og ernærer sig herefter som daglejer. Han dør 14. januar 1849 af brystsyge hjemme i Kjædeby som inderste.

Den yngre Lars Larsen fra 1822 forlader Kjædebyhas i Humble sogn og flytter til Lindelse by i 1841, hvor han (som vanligt) bliver inderste og daglejer. Her gifter han sig den 19. oktober 1844 med bysbarnet Hansine Hansen Hviid (ane nr. 27). Hun er født 29. oktober 1820 i Vindeby i Lindelse sogn. Da de mødes i 1843, er han i tjeneste hos gårdmand Peder Lind i Lindelse, og hun er i huset hos husmand Hans Jensen i Lindelse. Traditionerne holdes således i hævd, ligesom ingen ej heller vover at bryde den næste gængse

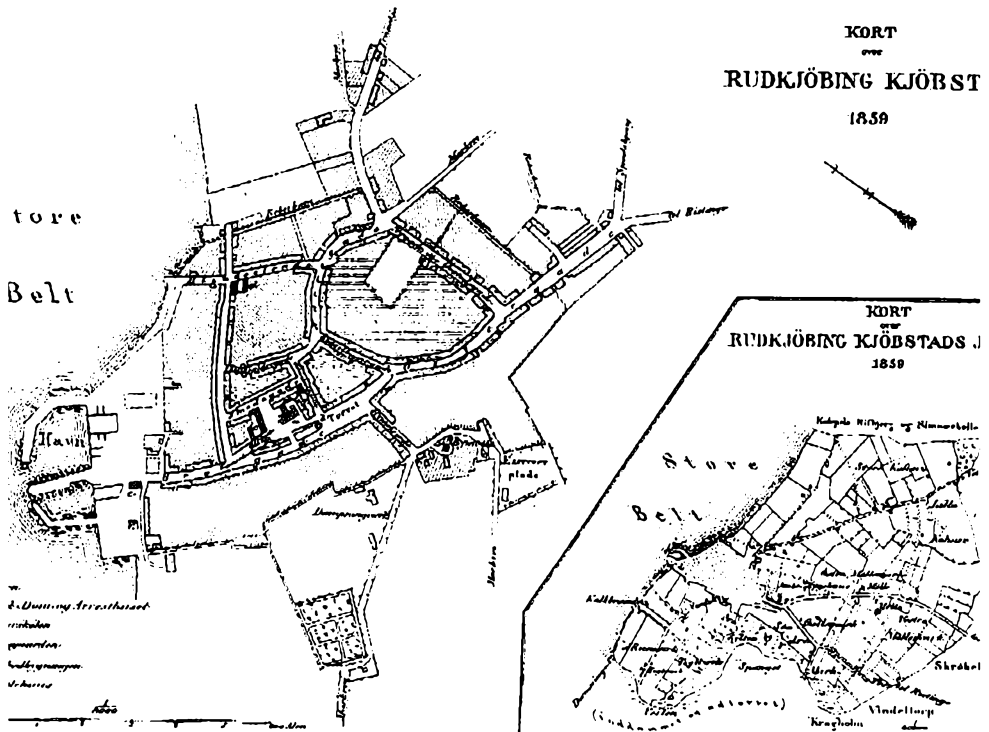
sædvane om, at man ikke gifter sig, førend man kan se, at man kan stifte familie med den pågældende. Den 2. december 1843 får hun Ane Marie Larsen, hvor Lars Larsen altså er udlagt barnefader.

Brylluppet står først et lille år efter den 19. oktober 1844, og på det tidspunkt er de hver især i tjeneste hos hhv. gårdmand Hans Jørgensen Hansen i Lindelse og hos Jørgen Hougaards enke i Vindeby. De flytter midlertidigt tilbage til Kjædeby, hvor de får Christian Larsen 1. december 1847, men herefter bor de fast i Lindelse sogn – enten i Hennemved eller i Vindeby Mark – og i de næste 20 år kan han ikke drive det videre end til at være inderste og daglejer. Han har selvfølgelig også været til session, og i 1844 trækker han frilod, hvorefter han går over i Forstærkningen. I 1848, hvor Den første Slesvigske Krig (Treårskrigen) står for døren, bliver han – Gud ved af hvilken grund – fritaget for våbenøvelse og får prædikatet uøvet. Næste år går det ikke bedre, idet han i 1849 findes syg af feber, som han dog er helbredt for næste år. Og så i 1850 kan han fortsætte med at være i Forstærkningen.

Men avle kan han, så i 1850 får de Frederik Larsen den 29. august [man ser, at de bruger den til enhver tid regerende monarks navne!]. Næste barn er Hans Peder Larsen fra 28. maj 1853. Dernæst Christoffer Larsen fra 2. april 1856 og så Laurine Hansine Larsen fra 17. august 1858 (ane nr. 13). Og til allersidst Niels Larsen fra 3. maj 1864, og her ser man, at faderen nu er blevet husmand. De har sågar en inderste, daglejer boende i huset: En gammel enkemand Hans Pedersen fra 1793. Livet går sin vante skæve gang, som den nu engang går på Langeland, med særhed og træghed. Det har nok sat nogen røre i andedammen/gadekæret i Lindelse, da den mærkelige fændenvoldske skåning Anders Olsson pludselig dukker op og bortfører Laurine Hansine. Men begge hendes forældre overlever da chokket i ca. 17 år, idet Hansine først dør 5. august 1899, og hendes mand Lars dør tre måneder efter den 4. november 1899. Det ser man tit, at enkemanden ikke kan holde ud at være alene og sygner hen.

Kapitel 2

Hvad og hvem var Hansine Hansen Hviid? Ja, hendes aner var noget helt, helt, *helt* andet, end vi hidtil har set. Allerede det, at to af hendes sønner Christian og Hans Peder fravælger bondehvervet og arbejdsmandshvervet og bliver sømænd, afspejler lidt af det nye. Det er måske en arv fra deres oldefader Hans *Christoffer* Rasmussen (ane nr. 110). Han var skipper i Rudkøbing i den florissante periode i sidste halvdel af 1700-tallet. I ly af

Kort over Rudkøbing by og landdistrikt.

Skipper Christoffer Rasmussen boede på hjørnet af Ramsherred og Vinkældergade.

diverse storpolitiske neutralitetsforbund, kunne de københavnske storkøbmænd tjene styrkende med penge, idet de sejlede varer fra verdensdel til verdensdel uden om de store krigsførende europæiske stormagter. De københavnske storkøbmænd som de Coninck, Niels Ryberg og Constantin Brun besejlede den berømte trekantsrute til slavekysten i Afrika, til Vestindien og hjem igen. Ladningerne var halvdårlige danske artikler til de afrikanske negerhøvdinge, som solgte slaver, som blev videresolgt i Vestindien, hvorfra man så fik sukker til hjemlandet. Storkøbmændene byggede så for

de tjente penge pragtpalæer i København og lyststeder i Københavns omegn.

Men dette var for det meste et københavnsk fænomen. I provinsen gik det knap så voldsomt til. Her sejlede de hjemmehørende skibe først og fremmest mellem provinsen og København eller mellem Danmark og Norge.

I Rudkøbing, der var hæmmet af kun at have et meget lille opland på kun 5 kvadrat mile, skulle man synes, at byens situation og beliggenhed krævede og var afhængig af dens skibsfart. Øens landbrugsprodukter skulle naturligvis fragtes af sted ad søvejen, og bøndernes fornødenheder måtte naturligvis fremskaffes ad samme vej. Men selv i de mest florissante tider gik det ikke som forventet, thi bønderne lod hånt om byens købstadsprivilegier og forhandlede deres varer med egne skibe uden om Rudkøbing. Byen havde i 1769 kun 814 beboere og var ikke på nogen måde velstående. Det at der i dag er bevaret et enestående købstadsmiljø med krogede middelalderlige gader og idylliske bindingsværkshuse, kan for en stor dels vedkommende henregnes til, at man ikke havde penge til at forny sig og byen med. Ja, man havde ikke midler til at anlægge en regulær havn. Først i 1822 kom der en såkaldt vinterhavn. Inden da kom skibene i vinterly i Lindelse og Henninge nor.

I provinsbyer ved havet er der – alle odds imod – naturligvis altid folk, der ernærer sig ved skibsfart. En af dem var Hans *Christoffer* Rasmussen. Han var født i 1754, og han var gift med en Maren Jensdatter fra 1747. Ingen af dem var imidlertid født i Rudkøbing, og de blev heller ikke gift i Rudkøbing. Hvor de kom fra, ved vi således ikke. Han var – eller blev – en velstå-

*Ramsherred i Rudkøbing,
hvor skipper Christoffer Rasmussen boede.*

ende skipper, hvilket bl.a. kan ses af, at han ejede og boede i to ejendomme midt i østsiden af Ramsherred, som er byens hovedgade. Ifølge Brandtaxationsprotokollen fra 1781 ejede han nr. 158, på hjørnet af Vinkældergade, der bestod af et forhus på tre fag á 2¼ alen samt et tværhus på tre fag á 2½ alen. Endvidere ejede han naboejendommen nr. 159 bestående af et forhus på tre fag med udbygning og et tværhus på to fag. Disse huse har matrikelnumrene 234 og 235. I ca. 1800 blev nr. 158 solgt til en messingstøber.

Vi har kun dokumentation for ét år af hans skipperkarriere: Det var 1779. Det fremgår af Kommercekollegiets tabeller over hjemmehørende skibe i de danske provinser. I Rudkøbing var der kun i alt 13 skibe indregistreret (mens der i 1761 havde været 14 skibe). Christoffer Rasmussen var skipper på en galease på 19 kommercelæster, dvs. at skibet havde et rumfang på 19 gange 82,5 kubikfod. Galeasen, som er et to-mastet sejlskib med en stormast og en lav mesanmast, ejedes af en Madam Dreyer i Rudkøbing. Hun ejede kun det samme skib, men det var også ret fantastisk med en kvindelig reder. Skibet var bygget i Eckernförde i Slesvig i 1766. Det sejlede fast mellem Norge og København og havde i indeværende år gjort turen fire gange. Lasten var sukker, sirup, vin og rom, the, kaffe, hør, hamp, blå og norsk tømmer. Dernæst fransk brændevin, bønner, urtekram, grovvarer, kalk, salt samt jern. Man ser, at det er varer, der først og fremmest skal holde båndet mellem de to tvillinger tæt og fast, som en livline. Der er således ikke taget højde for eller hensyn til, at rederen bor på Langeland og muligvis skulle fremme denne hjemstavns erhvervsinteresser. Skibet var bemanded med én skipper/styrmand, tre underbetjente og 'gemeene' samt en dreng, i alt fem mand. Det er groft sagt det samme antal, som coastere i dag er bemanded med. Disse fem mand får i alt 110 rdl. i hyre på et år.

I 1781 er antallet af skibe i Rudkøbing steget til 17 skibe på i alt 200 kommercelæster, og det er i 1800 igen faldet til 17 skibe, efter at der i 1788 havde været 21 skibe på i alt 399 kommercelæster. Madam Dreyer havde kun det samme skib på 19 kommercelæster, og det var et af byens allerstørste skibe. Skibet udgik i 1790 på grund af alder. Hvorvidt Christoffer Rasmussen blev ombord til det sidste, kan vi kun gisne om, men sandsynligt er det. Om han så fik en anden hyre, ved vi ikke. Nok ikke! Men ind imellem hyrerne og om vinteren er han begyndt at virke som sejlmager. I 1801 var han adskilt fra sin hustru Maren Jensdatter, som måtte ernære sig alene som spinderske med 2 af sine i alt 4 børn hjemmeboende. De havde i 1777 fået Jens Mathiassen [ja det hed han], og så i 1781 havde de fået Rasmus Christoffersen, som gik sin faders ærinde og blev skibsdreng, herefter kom

Hans Christoffer i 1786 og endelig den 16. februar 1792 Marie Ellena Christoffersdatter (ane nr. 55).

Hans Christoffer blev også aktiv søfarende med søpatent, og i en alder af blot 17 år var han både søvant og tjenstdygtig i handelsflåden.

Hvad faderen Christoffer Rasmussen lavede i 1801 er ikke rart at tænke på. Grunden til at hustruen Maren Jensdatter levede adskilt fra ham, var den at han var i 'daarekisten'. Han var blevet sindssyg. Hans sindssygdom eller psykotiske vrangforestilling må have været meget alvorlig, siden dels at han ikke kunne fare til søs mere, dels at hustruen ikke kunne holde ud at have ham hjemme. Hvad han har fået det af, kan vi naturligvis ikke sige. Muligvis har han overværet så mange skibsforslis, hvor han selv lige er blevet reddet på et hængende hår, at han ikke har kunnet holde det ud længere psykisk. Derimod kan vi sige, at den behandling man har fundet det nødvendigt at give ham, ikke har gjort ham raskere. På Frederiks Hospitalet i København blev de psykiske patienter fikseret og bogstaveligt puttet i snævre kister eller kasser, hvor de så kunne ligge og 'rase' ud. Når de så var blevet rolige – af afmagt eller iltmangel – blev de lukket ud igen, stadig med armene i spændetrøje. Et andet middel lægerne anvendte hyppigt mod den slags patienter, var regulære prygl, for måske kunne man prygle den besættende dæmon ud af folk. På Medicinsk-historisk museum i Bredgade findes sådan en rigtig dårekiste udstillet.

Nu ved vi ikke om Christoffer Rasmussen blev sendt til København for at blive behandlet. Den gang hændte det ligeså ofte, at man på landet og i provinsen blev anbragt i det lokale arresthus' kælder, hvor man indrettede en celle, der kunne gøre det ud for opbevaringskasse for staklen. Det er dog ikke muligt at sige, om Christoffer Rasmussen forblev i Rudkøbing, for han ses ikke afgået ved døden dér. Hvor længe Christoffer Rasmussen levede, og hvor han døde, ved vi således ikke. Men vi ved, at han var død før 1810, for da anføres det ved Maren Jensdatters begravelse i Rudkøbing kirke 4. april, at hun var enke efter sejlmager Christoffer Rasmussen.

Vi har i et tidligere afsnit set, at læge Johan Peter Jacobsen i århundredets midte var med til at indføre nye behandlingsmetoder for sindslidende.

Kapitel 3

Deres datter Marie Ellena Christoffersdatter (ane nr. 55) forlader imidlertid Rudkøbing forinden, og allerede som 12-årig tager hun tjeneste i Herslev i Lindelse sogn hos en gårdmand Lars Guldberg under grevskabet Tranekær. Og hun bliver også konfirmeret i Lindelse i 1806. Hvorfor forlader hun sit barndomshjem, inden hun bliver konfirmeret? Er det fordi moderen, som er eneforsørger, ikke har haft indkomst nok ved sit spinderi til at forsørge hende? Sandsynligvis. Men hun skifter ophold og tjenestepuds ideligt, som

Langelandsk idyl.

man jo gjorde dengang: Vi finder hende således som 20-årig, hvor hun skifter opholdssted mellem Rudkøbing og Tranekær, for endelig som 24 år i 1816 at slå sig ned i Nr. Longelse. Her får hun sin førstefødte den 29. februar 1816 med tjenestekarlen Hans Pedersen Hviid (ane nr. 54) fra den hyggelige lille bindingsværks-herregård Skovsbo i Fuglsbølle sogn. Den nyfødte får navnet Christopher Hansen, thi Hans Pedersen Hviid anerkender faderskabet, og allerede 30. marts samme år gifter de sig.

Hans Pedersen Hviid er født og døbt 18. marts

1781 i Kassebølle i Simmerbølle sogn. Han er søn af bonde og husmand Peder Rasmussen Hviid, der er fra 1740 og hustru Maren Nielsdatter, der er født i 1742 i Simmerbølle sogn. Udover Hans Pedersen har de tidligere fået børnene Niels i 1771, Rasmus i 1774 og Maren i 1777. Nu kan man spørge: Hvad er slægten Hviid? Er det en kendt slægt, og hvor kommer den fra? Vi ved ikke, om det er én stor slægt, eller om Hviid er et tilfældigt karakteriserende efternavn – sandsynligvis det sidste. Men i diverse kopskat- og ild-

stedsskatteregnskaber fra 1692 og 1699 hører vi hhv. om en Jens Hviid i Tranekær sogn, der både har hustru, en pige og en dreng i sin tjeneste samt to ildsteder, han skal betale skat af; og om en Niels Hviid i Humble sogn. Niels Hviid og hans hustru, som grundet høj alderdom og svaghed intet kan fortjene, er henvist til tiggeri!!! Og i Stoense sogn finder vi i 1699 en Christoffer Hviid med hustru og børnene Anna og Sidsel og Laurs. Men da vi ikke ved, om det er vor slægt, lader vi dem ligge.

Tilbage til Hans Pedersen Hviid. Efter at de er blevet gift, flytter de til Lindelse sogn, hvor han 1. maj 1817 bliver indsidder på selvejergårdmand Claus Hages gård i Illebølle. Læg mærke til, at hvis en gårdmand er selvejer, så bemærkes det, thi det er en sensation i modsætning til alle fæstegårdmændene – her bliver det ikke pointeret. Efter et år hos Claus Hage, drager han videre til selve Lindelse by. Han får her skudsmålet: Pæn vandel, men arm, dog ikke så arm, at han skal have fattighjælp. Han har endvidere tjent landet som soldat fra 1808–1816 ved Kongens 3. Regiment, herefter bliver han sendt hjem, da han er blevet forsørger. Vi hører således ikke noget om hans karriere under vor ulyksalige Napoleonskrig mod Storbritannien.

Han forsøger sig med mere eller mindre held at skaffe sig et udkomme for sig og sin familie, så vi ser ham flytte fra Lindelse til Illebølle, til Vindeby og sågar til Tullebølle. Nogle gange er han blot indsidder, andre gange husmand. Mens han er husmand i Illebølle, får han og Marie Christoffersdatter sønnen Peder Hansen 4. august 1818 og dernæst 29. oktober 1820 Hansine Hansen (ane nr. 27). Marie Christoffersdatter var en ganske jævn og almindelig pige, som sognepræsten i Rudkøbing i 1820 har dette skudsmål om: »Efter paalidelige Folks Vidnesbyrd er hendes Opdragelse og Undervisning ei vorden forsømt eiheller har man medens hun var hos Forældrene hørt noget uskikkeligt om hende, ligesaa lidet som hun – saavidt [mig] bekjendt tilforn for nogen Forbrydelse har været sat under nogen Tiltale«. Folk havde således intet ufordelagtigt hørt, men man var enig om, at hun var i en meget arm forfatning, hvorfor sognets fattigvæsen ad interim har måttet gøre sig det til pligt at bidrage til hendes og hendes børns ophold. Om Hans Pedersen Hviid kan myndighederne fastslå, at skønt han ej findes forhen straffet, har han dog ført et mistænkeligt levnet!!

Kapitel 4

Hvad gør man, når alle bestræbelser synes at være omsonste? Havde hun trods alt ikke glemt, at hun var skipperdatter fra den florissante periode? (omend samme skippers skæbne nok burde fortrænges). Pressede hun sin mand? Var han svag over for hende? Eller kom han af egen vilje – mere eller mindre bevidst – ud i noget snavs, fordi han og konen var desperate, og det hele syntes håbløst? I hvert tilfælde kendte han en fyr ved navn Knud Madsen, der havde en morbroder ved navn Mads Knudsen, der var husmand og boede afsides i Magleby på Sydlangeland. Hans vaner og hjem kendte Knud Madsen, og han vidste også, at Mads Knudsen og hans hustru var ret velbeslåede. Så en kold og stormfuld aften i slutningen af januar måned 1820 er Hans Pedersen Hviid og Knud Madsen gået ud på en vandring, der får fatale følger. De havde sammen aftalt, hvad der skulle ske, så den ene havde ikke noget at lade den anden høre.

De gik ud i den hensigt at frarøve udflytterhusmand Mads Knudsen i Magleby, der altså er Knud Madsens morbroder, en del penge, som de formodede ham i besiddelse af. Her ankom de efter sengetid, i al fald efter almindelig sengetid på den årstid for landalmuen. Ved ankomsten skubbede de voldsomt til den yderste tillukkede dør, så den gik af sit hængsel, og således fik de den op. Knud Madsen var forsynet med et med haglladt gevær, og Hans Pedersen Hviid med heglen af en plejl. Herefter banede de sig med voldsomhed adgang til det værelse, hvori Mads Knudsen og hans 80-årige gamle kone lå og sov. Under det påskud at spørge de gamle om vej, fik de formålet den gamle til at stå op og følge dem udenfor, hvor Hans Pedersen Hviid slog ham til jorden; og da Mads Knudsen ville gøre modstand, tilføjede han ham flere slag i hovedet med hånden, samt derefter at have bundet hans hænder, hvorved Knud Madsen var behjælpelig, førte de ham ind i stuen. Dernæst forhindrede de hans kone i at forlade samme stue, idet de kastede hende voldsomt tilbage i sengen. Herpå bemægtigede Knud Madsen sig i forskellige gemmesteder 6 poser med sølvpenge, hvis antal under den følgende retssag ikke har været at oplyse, nogle kobberpenge, et par sølvspænder, 2 stk. vadmel og noget blårlærred. Hans Pedersen Hviid bemægtiger sig også et sølvur. Herefter forføjede de sig bort, idet de efterlod Mads Knudsen bundet. Så fik de benene på nakken og skyndte sig hjem til Hans Pedersen Hviids bopæl, hvor de delte kosterne imellem sig.

Vel hjemkommen har de sikkert hygget sig og troet, at alt var i sin skønneste orden. Og Marie Christoffersdatter har været så glad for sin

mand – for at han endelig kunne præstere noget – så der har været idel lyksalighed. Dette resulterede i, at hun den 29. oktober 1820 nedkom med ane nr. 27, Hansine Hansen.

Lyksaligheden varede dog ikke ved, thi de to tyveknægte bliver meget hurtigt arresteret og sat i Rudkøbing arrest, og deres kvinder (hustru og forlovede) bliver sat under tiltale. Allerede 12. marts 1820 begynder retsma-skineriet at arbejde, hvor anklageren (actor) indhenter diverse udsagn fra sognepræsten i Rudkøbing om de anklagede, jf. ovenfor.

Under retsforhøret har Hans Pedersen Hviid forklaret, at Knud Madsen – og af denne vedgået – under den på hans bopæl indgåede aftale om for-brydelsen, har tilbudt Hans Pedersen Hviid 100 rdl. for at dræbe hans mor-broder Mads Knudsen. Men efterpå har Knud Madsen sagt, at det kun var i spøg, han havde betjent sig af denne ytring!! Dette står imidlertid ikke til troendes, og den eventuelle straf herfor vil herefter blive indeholdt i straffen for indbruddet.

Underretten i Langelands herreders ekstraret afsagde dom 8. april 1820. Idet den overdrager sagen til Den Kongelig Landsoverret samt Hof og Stadsrets afgørelse, refererer den Underrettens dom: »At arrestanterne Hans Pedersen Hviid og Knud Madsen dømmes til kagstrygning og hensæt-telse til fæstningsarbejde på livstid. Og de tiltalte Marie Christoffersdatter og Ane Rasmusdatter Schytten idømmes et års tugthusarbejde. Og alle fire tilpligtes alle for en og en for alle at erstatte den bestjålne Mads Knudsen de ej tilstede komne koster samt give ham en erstatning på 10 rdl. sølv. Endvi-dere skal de udrede de af denne sag og arrestanternes arrest, forplejning og varetægt flydende omkostninger, samt sallarium til actor 10 og til defensor 8 rdl. sølv« [hvor skal de skaffe de penge fra?].

Langeland herreders ekstraret, hvortil begge arrestanterne har tilstået deres gerning, anfører, at de begge er over den kriminelle lavalder, og at det er oplyst om dem, at de ikke før har været tiltalt eller straffede. For at udfø-re borttagelsen af de nævnte koster og at have anvendt vold mod sammes ejere, må denne handling anses som en art af røveri, for hvilken straffen vil blive at fastsætte efter lovgivningens analoge §§ og forbrydelsens særegne beskaffenhed.

Angående de to andre i nærværende sag tiltalte personer, nemlig Hans Pedersen Hviids hustru Marie Christoffersdatter og Knud Madsens forlove-de enken Ane Rasmusdatter Schytten, kan retten fastslå, at disse, som lige-ledes er over den kriminelle lavalder og ikke befindes at være straffet før, er vidende om fra arrestanterne at have modtaget og derefter *tilskåret* det Mads Knudsen frastjålne lærred. Her har Marie Christoffersdatter endog

udfærdiget forskellige stykker – uagtet de begge vedstår, at arrestanterne på en *ulovlig* måde er kommet i besiddelse af samme.

Ligeledes er Ane Rasmusdatter vidende om de forskellige personer, som Knud Madsen skyldte penge. Disse kreditorer har ved delingen af de af Mads Knudsen frarøvede penge modtaget 2 rigsbankdaler og 14 skilling i sedler og tegn og en rigsbankdaler, en mark og to skilling rede sølv, uagtet hun kendte Knud Madsens *ulovlige* adkomst til samme. Endelig har hun, for at Knud Madsen ikke skulle røbes med besiddelse af det borttagne sølvur, efter dennes anmodning, bragt samme over til Anders [sic] Pedersen Hviid.

Den kgl. Landsover- samt Hof og Stadsret afsiger sin dom 4. juli 1820: »Thi kendes for ret – Arrestanterne Hans Pedersen Hviid og Knud Madsen bør stryges ved kagen og hensættes til arbejde i Nyborg fæstning for livstid, i øvrigt bør herredsdagsdommen ved magt at stande, dog således, at den Mads Knudsen idømte erstatning [idet han selv frafalder den – måske pga. kendskabet til nevøens elendige forhold] bortfalder, og at forbemeldte arrestanter enhver for sit vedkommende tilsvare de af deres varetægt og underholdning i arresten flydende omkostninger, samt at de actor og defensor for underretten tillagte sallarier nedsættes for den første til otte rigsbankdaler og for den sidste til seks rigsbankdaler sølv. – De tiltalte Marie Christoffersdatter og Ane Rasmusdatter Schyttens idømmes, for dette deres oplyste forhold [af hæleri], hver for sig at hensættes i fængsel på vand og brød i 6 gange 5 dage. At efterkommes under adfærd efter loven«. Man ser, at dommene blevet mildnet for de to kvinder: De skal nu ikke i forbedringshuset men 'blot' i fængsel 6 gange 5 dage. Og endvidere skal de heller ikke deltage i betalingen af de af arrestanternes varetægt og underhold i arresten opståede udgifter.

Dommen blev fantastisk nok af anklageren anket til Højesteret, og denne afsagde sin dom 30. august 1820, som dømte, at Landsoverrettens dom bør ved magt at stande.

At blive strøget ved kagen gør ondt: Man bliver bundet til byens kag, dvs. pæl på byens bedste plads – i dette tilfælde Rudkøbing Torv, og så bliver man på den nøgne overkrop tilført et vist antal piskeslag eller rotting.

Det er ikke en fin lille ridepisk men et tykt sammensnoet reb, som bødden gør alt for at kunne svinge med kraft. Vi ved ikke hvor mange slag, Hans Pedersen Hviid (og Knud Madsen) er blevet idømt, men under 25 har det næppe været. Og dertil kommer den offentlige ydmygelse at skulle gå igenem byen til pælen under borgerskabets og gadedrengenes hån, latter og forbandelser. Det var tit de værste hyklere blandt borgerskabet, der råbte

højest. Og dernæst kom så, at de for livstid – iført fodlænker – skulle udføre hårdt udmarvende tvangsarbejde i et meget hårdt miljø, nemlig i en militær fæstning. Under hele rettergangen havde de siddet i Rudkøbing arrest midt på Torvet, mens de afventede dommen.

Men da denne dom blev afsagt, vidste man måske ikke, at den kun kom til at gælde for tre af de implicerede, thi da allerede Landsoverrettens dom blev afsagt kunne Hans Pedersen Hviid ikke se sig selv og resten af sit liv i øjnene. Han viste sig her – måske for første gang i sit liv – som et mandfolk. Tog beslutningen, og det reb, der – symbolsk – skulle have været brugt til kagstrygnigen, blev nu brugt til at gøre en ende på sit liv. Han blev den 16. august 1820 fundet i sin arrestcelle hængende – idet han havde taget sit eget liv!!! Og han blev uden dikkedarer begravet samme dag.

Kapitel 5

Hvorvidt Marie Christoffersdatter har nået at afsone sine 6 gange 5 dage på vand og brød inden sin nedkomst, er vanskeligt at sige. I teorien kunne hun godt nå det, idet Højesterets dom jo blev afsagt 30. august, og hun nedkom 29. oktober. Men ligeså lidt, som man tidligere ikke henrettede gravide kvinder, ligeså lidt har man, nu i den 'oplyste' tidsalder, ikke ville udsætte det ufødte barn for slig tort af ernæringsmæssig art. Endvidere skulle der altid gå nogle dage mellem hver 5-dages afsoning. Så hun er nok nedkommet først og har så taget lille Hansine Hansen med i fængslet.

Hvad blev der af Marie efter afsoningen? Ja, hun har fortsat med at leve som indsidder på fattighjælp, så godt hun nu kunne. Men hun troede, hun måtte ud og opleve noget; at der måtte ske noget mere i hendes liv. Hun var blot 28 år gammel. Så hun indleder et forhold til en gift mand. En huslærer i Havbølle i Lindelse sogn ved navn Hans Rasmussen. Det med huslæreren er set adskillige gange før og siden. Forbindelsen bærer frugt, og den 13. april 1825 nedkommer hun med lille Margrete Hansdatter. Til sorg for alle, må man gå ud fra, dør lille Margrete blot efter 8 timers forløb. Hun er således kun blevet hjemmedøbt og ikke døbt i kirken. Ved begravelsen 17. april er anført, hvem der er udlagt som fader. Noget kunne tyde på, at det var en vanskelig fødsel, hvor f.eks. moderkagen ikke er kommet hel og helt ud, thi allerede en måned efter den 17. maj dør moderen Marie Christoffersdatter og bliver begravet 20. maj i en alder af 33 år. Så alt i alt må vi konstatere, at det var et ualmindeligt ulykkeligt og trist liv.

Kapitel 6

Hvad sker der nu med hendes tre små børn Christoffer, Peder og Hansine? Ukonfirmerede forældreløse børn skulle naturligvis have en værge. Og så måtte sognets myndigheder finde nogle gode plejeførelde. Som regel foregik det ligesom ved en auktion: Hvilken familie kunne give børnene den nødtørftige pleje i form af mad, seng og klæder for den laveste pris. Myndighederne har uden tvivl, i dette tilfælde, ikke overvejet om, hvorvidt børnenes eventuelle familie kunne tage sig af dem. Det var nogle farbrødre i Simmerbølle sogn og nogle morbrødre i Rudkøbing. Men klog af skade: De små børn skulle ikke påvirkes af medlemmer af denne forbryderiske og gale familie. Man finder altså fremmede familier til børnene.

Lille Hansine bliver stationært boende hele sit liv i Lindelse. Hun er naturligvis påvirket genetisk af sit ophav og socialt af de 5 første år af sit liv, hvor hun har boet med sin fattige enlige moder. Hun bliver først konfirmeret i 1836, som 15-årig i Lindelse, og her gør hun ikke nogen god figur. Hendes kundskaber er mådelige, men til gæld er hendes opførsel rigtig god (hun har vel været så ydmyg, at hun ikke turde andet end at være artig). Men der er noget andet, der ikke er så godt. Hun ser forfærdelig ud, thi hun har en vinter haft et tilfælde af de grasserende kopper, selvom hun tidligere er blevet vaccineret.

Men hvad rolle spiller det? Mens hun er i huset i 1843 hos husmand Hans Jensen i Lindelse møder hun Lars Larsen (ane nr. 26), som gjorde tjeneste hos gårdmand Hans Jørgen Hansen ligeledes i Lindelse. De således gået op og ned af hinanden, og den 2. december 1843 bliver Lars Larsen udlagt som barnefader til hendes førstefødte Ane Marie Larsen. De bliver, som ovenfor i kapitel 1 anført, gift 19. oktober 1844. Her får de syv børn, hvoraf den næst yngste Laurine Hansine Larsen (ane nr. 13) er fra 17. august 1858. På trods af deres hårde liv må man sige, at de bliver ret gamle: Hansine dør 5. august 1899, og Lars dør 4. november samme år. Man må især sige, at Hansines 79 år er meget, når man tænker på, at hun omkring sin fødsel kun levede af vand og brød via sin moder!

Kapitel 7

Vi har set, at Laurine Hansine Larsen stikker af med skåningen Anders Olsson. Hun har næppe vidst, hvad der ventede hende med denne fandenivoldske fyr, som pralede af, at han var en gevaldig brøner. Han var absolut ikke voldelig, men han var måske lidt uberegnelig, temperamentsfuld og meget impulsiv. Han elskede at spille – både kort og andet godt. Han tjente penge på det, men han tabte dem ligeså hurtigt. Han var gavmild over for andre, men måske lidt naiv i sin dømmekraft – dem han stolede på, stolede han 100% på. Han var meget kategorisk i sine følelser: Enten kunne han lide folk, eller så afskyede han dem. Laurine selv var måske lidt egen, men i høj grad også blid. Hendes største fornøjelse var at gå på marked og købe stof og tøj – helst af silke, som hun så lagde i skuffen – blot for at have det; og så var hun usandsynlig meget nærsynet.

Anders kunne ikke holde ud at bo ret længe det samme sted, så efter at de er blevet gift i Lindelse i efteråret 1882, drager de ud. Ved ægteskabet gjorde Anders Olsson tjeneste som karl hos forpagter I. Gregersen på Søgaard i Vindeby. Men som gift mand, må han have 'sit eget'. Familien flytter til Longelse sogn, nærmere bestemt til Spodsbjerg ved Store Bælt, hvor han bliver indsidder i det meget idylliske 'Jomfruhuset'. Den lille pige Marie Christine tager de selvfølgelig med, mens Laurines søn Carl *Gustav* ikke finder nåde for Anders' øjne. Han var simpelt hen ikke rar mod den dreng. I starten bor han hos sine bedsteforældre Lars og Hansine, og han besøger da også sin moder, men han var aldrig glad i sindet, når han kom hjem igen. Naturligvis holdt han meget af sin moder, men til gengæld kunne han ikke lide sin stedfader. Og det var altså gensidigt. Nu kan man måske spørge sig selv, hvorfor Laurine fandt sig i, at sønnen blev desavoueret på denne grove måde? Men dels var der husfreden at tage hensyn til, dels var hun så forgjort af denne skåning, som hun havde giftet sig med, så hun måtte finde sig i meget; ja – måske – ligefrem at fornægte sin egen søn.

Hvad blev der af denne lille *Gustav*, som han siden altid blev kaldt? Ja, da bedsteforældrene ikke i længden synes, de kan tage sig af ham, bliver han 'udliciteret' til nogle plejeforældre. Valget og heldet falder på snedker og jordbruger Christian Madsen Nielsen på 39 år og hans hustru Johanne Rasmussen på 26 år. De er begge fra Skrøbelev sogn lige uden for Rudkøbing. De bor nu i 1890 i et hus i Stengade i Tullebølle sogn. Det skal en passant nævnes, at Stengade skov er det sted, Oehlenschläger tænkte på, da han skrev »Så længe bøgen spejler, sin top i bølgen blå«! Drengen Carl *Gu-*

stav på 10 år har man angivet til at være født i Sverige – man har åbenbart ikke vidst bedre, og så er rygtet og sladderhistorierne vandret fra sogn til sogn om denne mærkelige mand Anders, der jo kom fra Sverige, og undervejs er vandrehistorien blevet lidt forvansket; men der går jo sjældent røg af en brand, uden at der er ild i den.

Gustav kommer til session i 1897 som 18-årig (og på det tidspunkt bor han i hjemsoget Lindelse, i Vindeby), men allerede tre år efter i 1900 findes han helt uegnet til militærtjeneste og får afskedspas. Men i samme år gifter han sig med den et år ældre solide bondedatter Martha Sofie Johansen fra Simmerbølle, som han havde kendt i tre år. De bosatte sig i 1917 i Løkkeby i Tullebølle sogn, hvor han ernærede sig som murer. Hans hustru Martha, var meget standsbevidst, ja, det man kalder for 'bondefin', og det første hun spurgte folk om, når hun mødte dem første gang – hvad enten

Laurine Hansine Larsens søn, Gustav Larsen med hustru Martha, to sønner og fire sønnesønner. Kai Larsen står bagest til venstre, 1960.

det var familie eller bekendte – var: »Nå, hvor mange lavner har så du?« På trods af det fjendtlige forhold til stedfaderen, plejede Gustav og siden hans børn jævnlig forbindelse til sine halvbrødre. Det skal dog bemærkes, at Anders og Gustav blev forligt til sidst, idet Anders i 1935 lod høre fra sig skrift-

ligt, og i den anledning skrev Gustav til sin halvbroder Lauritz for at høre om den gamles adresse!!!

Gustav og Martha bliver boende hele livet i Løkkeby, hvor de når at fejre stålbrillup i 1975 til hele Langelands store bevågenhed. De fik to børn: Kristian, der blev tømrer og gift med Ulla; og Peter, der blev murermester og gift med Laura. De sidstnævntes søn Kai G. Larsen, ønskede de også skulle blive håndværker, men det hverken ønskede han eller duede han til; han blev trafikkontrollør i SAS og bosatte sig i København. Og netop fordi han boede i København, kom han ofte på uanmeldt besøg hos sin bedstefaders københavnske familie i Vanløse.

Kapitel 8

Lad os vende tilbage til Langeland i 1880'erne. Vi så, at Anders og Laurine bosatte sig i Longelse sogn i Spodsbjerg. Her bliver deres første fællesbarn Lauritz Frederik Olsson født den 27. juli 1884. Desværre sker der det, at den lille dreng dør allerede 9. maj næste år – 10 måneder gammel. Og for at gøre det endnu værre for dem, så dør den lille pige Marie Christine blot 14 dage efter, den 25. maj 1885. Laurine fik aldrig siden en lille pige, men resten af sit liv savnede hun hende mere end noget andet. Siden hen, da familien var blevet noget mere etableret, havde de altid en plejedatter boende.

Deres næste barn blev født 4. april 1886, og han blev opkaldt efter den afdøde broder, nemlig Lauritz Frederik Olsson (ane nr. 6). Herefter følger endnu et par sønner, som fødes i Nørre Longelse: Otto Emil Olsson den 7. september 1888 og Adolf Hans Peter Olsson fra 18. marts 1891. Efter at familien drager til Fuglsbølle, hvor Anders øjensynligt nu ernærer sig som husmand, får de deres yngste Niels Anders Olsson den 31. oktober 1893.

Som tidligere sagt havde Anders uro i kroppen, han flyttede hele tiden rundt. Således finder vi ham i 1900 i Bøstrup sogn, hvor han og familien bor til leje i Egeløkkehuset. Her arbejder de begge to i herregården Egeløkkes gartneri. Egeløkke ejedes den gang af den fine gamle elskelige grevinde Sophie Frederikke Lerche, som på det tidspunkt kun var 65 år gammel.

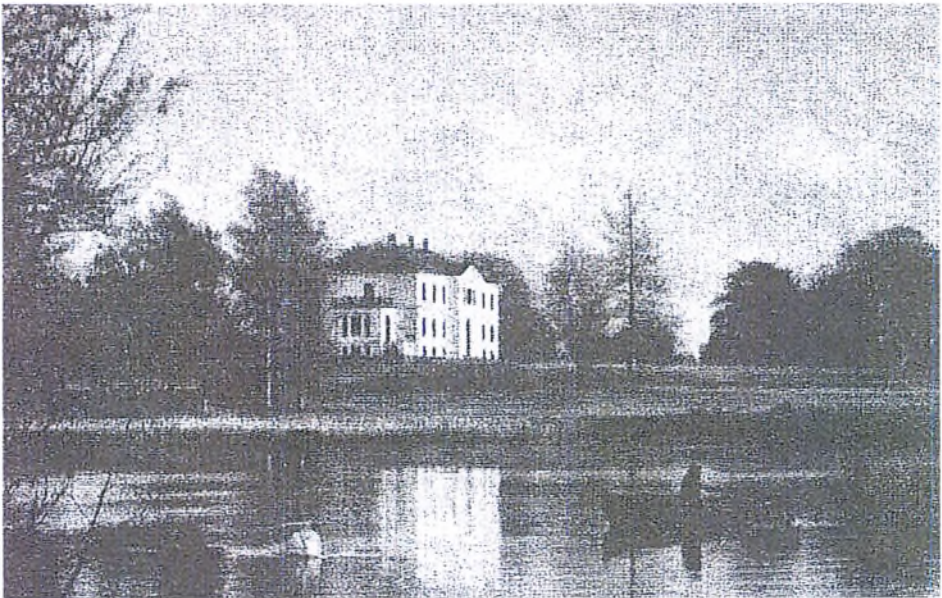
*Lauritz Olssons fødehus i Spodsbjerg,
Else foran det såkaldte jomfruhus.*

Egeløkke, som er fra ca. 1700-tallet taler til enhver på grund af sin idylliske beliggenhed, smukke udsigt og sidst men ikke mindst for N.F.S. Grundtvigs ophold som huslærer dér i 1805 ff, hvor han bliver vanvittig

forelsket i den smukke og elskværdige fru Constance Steensen-Leth, med hvem han læste den nye romantiske digtning. Fru Constance vakte Grundtvig, der var i stand til 'at omsmelte sin Attraa til Aand', hvilket han selv udtrykker i sin dagbog: »Jeg må vel kalde det en lykke, at min kærlighed var ulykkelig, siden den gjorde mig virksom og bidrog til mine kundskabers forøgelse«.

Men, som vi siden skal se, så var det ikke blot Grundtvig, der fandt behag i Egeløkkens lyksaligheder. Stedets skønhed kommer bedst til udtryk i Grundtvigs digt »Strandbakken ved Egeløkke«:

»Herlig mangfoldige Syn
Ud over spejklare Flade!
Turø og Torseng og Fyn
Skuer jeg her fra mit Stade;
Bag mig den venlige Gaard
Med sine Mure saa hvide,
Kranset af Skovene, staar
Lunt under bakkernes Side,
Lys mod det bølgende Hav«

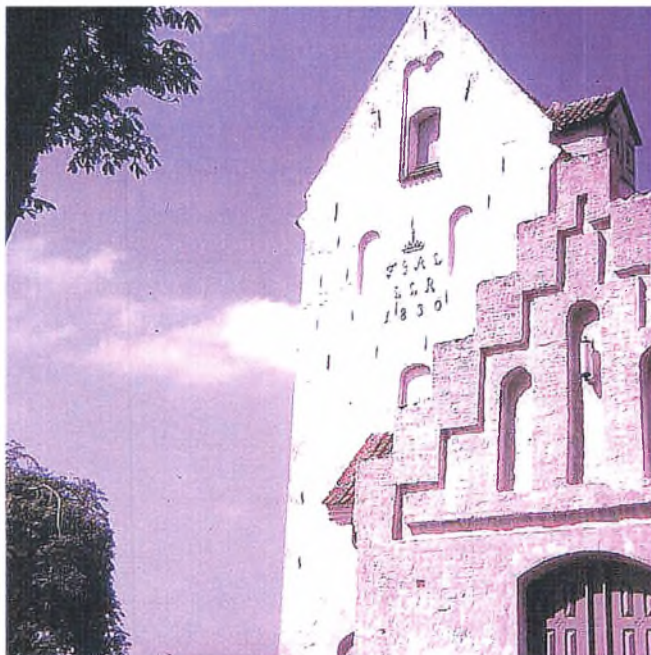

Egeløkke Herregård.

Kilde: Danske slotte og herregårde, 2. udg. Hassings Forlag, 1965.

Anders Olsson og Laurines ældste dreng Lauritz Frederik, som i 1900 bliver konfirmeret her, skal nu ud at tjene selv.

I 1901 ser vi ham som tjenestekarl hos en storbonde i Fæbæk i Bøstrup sogn, mens hans forældre her i 1901 bor i Egegykkehuset, hvor Anders er ansat som kreaturpasser. Ejendommeligt nok bor i den anden ende af Egegykkehuset hans stedsøn Gustav Larsen ganske alene uden sin hustru, som

Longelse kirke, hvor Lauritz Olsson blev døbt i 1886.

han blev gift med året før. Gustav ernærer sig også som kreaturpasser. Men Lauritz Frederik tænker på sine forældre, der har været beskæftiget i gartneriet, og den tanke opstår naturligt i både hans og hans forældres hoved, om det måske var noget at komme i gartnerlære dér. Det prøver han, og han får da også en vis indsigt i havebrug; men den elskelige Grevinde Lerche opdager hurtigt, at det inderst inde slet ikke er dét drengen vil. Han er allerede på dette tidspunkt blevet dybt fascineret af mekanik, magnetisme og enhver form for maskiner. Hun opfordrer ham derfor til at gå den vej og gøre noget alvorligt ved det. Vi ser således senere, at det er Grevinden, der betaler hans uddannelse – eller i det mindste låner ham penge, så han kan fuldføre sine drømme.

Faderens økonomiske sans kunne han ikke lide på i den forbindelse. Begge hans forældre var ganske vist flittige, og de sparede op, thi de ville godt erhverve sig en gård, hvis tilliggender de kunne leve af. Gårdene var for dyre på Langeland, men på Midsjælland i nærheden af Sorø var de til at købe. De penge, han havde vundet i kortspil, formøblede han ligeså hurtigt, eller han satte dem i tvivlsomme foretagener eller tilfældige ejendomshandeler. Da de endelig mente, at de havde tjent nok til at forlade Langeland, og da tiden for afrejsen til Sjælland nærmede sig, og dagvognen med flyttelæsset pakket, kom Anders i tanke om, efter at afrejsen var begyndt, at der for resten lige var et hus mere, som han var nødt til at sælge. Laurine anede således ikke, om hun (også) var købt eller solgt, men Anders fór ud over

markerne i panik og råbte efter en potentiel køber. Han fandt også én, en nabo; men huset blev selvfølgelig solgt til underpris for 200 kr.

Da de kom til Sjælland, erhvervede de den såkaldte Jeppes gård i Munkke Bjergby, matr. nr. 25, som er nr. 36 af Bromme by. Gården, der er ret imponerende, ligger lige ved siden af kirkegården, og den kendes ved, at der er to store popler foran indgangen. I dag er det maskinstation. Anders købte den i december 1902 af Sorø Akademi og havde den til 1907.

Anders Olsson og hustru Laurine Hansine Olsson med deres fire sønner, øverst Lauritz, i midten Adolf og nederst fra venstre Niels og Otto.

Kapitel 9

Her i Munke Bjergby i Alsted herred levede familien af landbrug, som husfaderen altid havde ønsket sig, ganske vist er han kun husmand, men han har sit eget. I 1906 har familien en lille plejedatter ved navn Ane Marie Frandsen fra 1898 boende. Det kan måske afbøde på den sorg, de endnu engang får, idet deres søn Adolf dør i en alder af kun 16 år den 1. februar 1907. Han er på det tidspunkt i tjeneste hos gårdmand Jørgen Hansen i Munke Bjergby. Sorgen har været så stor, så man mente, at man bedst kunne udtrykke den ved, at der i byen blev rejst en mindestøtte til ære for Adolf. Siden hen kom også navnet Otto Olsson på mindestøtten.

Der er nu kun tre børn tilbage: Lauritz, Otto og Niels, som vi alle skal høre en del til senere. Hvorfor Anders og Laurine forlader dette sted i Munke Bjergby, ved vi ikke, men det har vel været hans sædvanlige rastløshed, der drev ham videre, og landbruget har måske heller ikke været så sjovt i længden. I 1907, efter diverse mageskifter, flytter de til Pedersborg 2 km nord for Sorø. Og inden længe finder vi dem i den komfortable murermestervilla 'The Home', kaldet Téhome. Den ligger i Sorø landsogn på Holbækvej nr. 6 lige i krydset over for Albertistøtten. Her finder vi dem imidlertid ikke længe, thi i slutningen af 1909 er de flyttet tilbage til Pedersborg, hvor Anders arbejder hos en Jens Pedersen kun 15 minutters gang borte i Pedersborg. Der er ingen af sønnerne, der bor hjemme mere, men til gengæld har de en lille plejedatter ved navn Astrid Sørensen på knap 3 år. Da hun er født i København, har hun nok trængt til at få og bo i de landlige omgivelser, og Laurine har været lykkelig for at få en lille pige igen.

Jeppes gård i Munke Bjergby.

*Anders Olssons bolig 'The Home'
på Holbæk-vejen nr. 6 i Sorø.*

Anders fortsætter med at spekulere i huse og køber ejendommen Østergade 12 i Sorø. Det er et ret kedeligt 2½ etages typisk provinshus fra tiden. Han flytter ikke selv derind, men bliver boende indtil videre i Pedersborg by. Men vi ved, at han bor der i 1918, for da dør Laurine dér den 15. januar i en alder af kun 59 år. Hun bliver dog begravet på Pedersborg kirkegård, for det sted har de åbenbart følt sig tilknyttet til. Vi skal i et senere afsnit høre mere om Pedersborg.

I alle disse år er Laurine blevet svagere og svagere – hun er ikke ret gammel; men i breve til og fra sønnerne hører vi, at hun ofte er syg og ligger i sengen, men at de håber stedse på, at hun snart bliver rask. Til sidst ligger hun bare hen, og der er ingen tvivl om, at det var dårligt hjerte, hun døde af. Anders' liv herefter er heller ikke for sjovt. Han blev vist aldrig rigtig accepteret i Sorø og omegn. I bedste overensstemmelse med soranernes trang til at give alle øgenavne – jf. et senere afsnit – blev han naturligvis kun kaldt for »svenskeren«. Han var heller ikke blevet dansk statsborger, og han talte et forfærdeligt interskandinavisk miskmask – så der er vel ikke så meget at sige til det.

Den 2. juli 1912 skriver Anders Olsson dette søde og gribende brev til sin søn Lauritz, der på det tidspunkt er forhyret som maskinmester ombord på S/S Leif. Vi kan her se den originale ortografi.

»Pedersborg den 2. Juli 1912.

Kære Søn lev vel og ha det godt nu og altid. Mange tak for det brev Jeg kan meddele dig at vi er raske og har det godt det gaar rigtig godt med moder hon er ju langt fra rigtig rask men hon kan ju gaa oppe og pase Huset for det meste og saa maa vi vere tilfreds før det er ju saa kedelig nor hon skal ligge i Sengen jeg kan meddele dig at moder ver paa Langeland til Thereses Brylop og du maa tro kere Son at det ver rigtig pent og storarted Brylop

Anders Olsson og hustru Laurine Hansine Olsson, født Larsen.

men der kom ikke saa mange som di havde ventet moder ver med i Kirken hon ver paa Langeland i 8 dage hon skulde hilse dig fra Gustav og hans Kone at di har det godt og di ønsked at di snart konde faa dig og din Hustru at se og tale med eder, og hon skulde hilse dig fra Christian og Hans og deres Koner og Børn Jeg kan fortale dig at Otto ver hjemme en uge i den forste halvdel af Juni han synes godt om at sejle som Fyrbøder. Han faar 63 kr om maaneden og ekstra for overarbejde han har hyre til England for tiden men jeg ved ikke hans adrese for for han hade ikke skrevet nogen til os han sejler med S/S Danebrog han rejste hjemefra om mandagen og fek Hyre om onsdagen han morer sig temelig godt for Pengerne han tjener for han skal ju rektig se sig om men det kan vere at det falder med tiden. Ja du maa ikke tro anden han har rektig pent tøj og er rektig Gentleman men resten morer han sig fór men han er ju ong og beleven og ilige mode kan Jeg hilse fra Niels han har det godt og det gaar godt fór ham nu har han snart naaed den verste tid – med hensyn til at du skulde faa fri og komme hjem og se til os det bliver moske ikke fór til efteraaret, men det bliver ju morsomt at faa se dig en gang for det er ju snart lenge sen vi taledede med dig, du kan tro det er en rektig dejlig Søn du har han kan sige far og andet mere han kommer hen til mig nor jeg komer derop og siger far – Nu til slut mange kerlige hilsener fra os alesamen lad os snart høre hvordan du har det. Fader og moder«.

Som enkemand måtte han få det bedste ud af det. Han levede af tilfældigt løsarbejde, og der gik frasagn om, at han både drak og stank. Et af hans kæreste beskæftigelser var, når han havde spillet sine penge op, at køre ud i oplandet og sælge snørebånd! Inden han sadlede cyklen, pralede han til dem, der gad høre derpå: »Nu skal jeg ud og se, om der er nogen småpiger, jeg kan springe på!«

Han elskede sine børn og nogle – måske kun et enkelt – børnebørn. Han besøgte dem, så ofte han kunne. Da hans ben blev meget dårlige, og han næsten ikke kunne gå mere, kørte han på trehjulet cykel rundt på Sjælland – ja helt til København – for at besøge dem. Han havde gaver med til dem, og han kørte så hjem igen samme dag. Men inden han blev aflægs, fik han en aftale i stand med en familie, som boede i det hus, han havde købt i Østergade 12, nemlig familien Lars og Thora Larsen. De var fra midtsjælland og født i 1888 og '89, og de havde fire mindreårige børn. Da Anders ejede huset i 1916, var det hans pligt at udfylde skemaet over beboerne ved folketællingen samme år; men han undlod eller glemte både at notere hvilken bolig og etage, de boede i, og hvad deres næringsvej var etc. Ja, han var noget fandenivoldsk og overfladisk.

Thora Larsen blev ret ung enke, og hun og Anders fik en aftale i stand om, at hun skulle passe og pleje ham som husbestyrerinde mod passende økonomisk godtgørelse. Til gengæld skulle de bo sammen i ejendommens baghus, hvor de havde en lejlighed på 1. sal, og hvor også hendes børn boede. På dette tidspunkt – 1925 – havde Anders solgt huset til en tømrermester Jens P. Pedersen, der boede i forhuset. Der gik hurtigt frasagn om i by og familie om, at hun absolut ikke passede Anders, som hun burde. Han fik blot lov til at ligge på sofaen uden den mest nødtørftige pleje. Selvfølgelig havde han da også andre interesser, således kom han ofte på Sorø Alderdomshjem på Ingemannsvej, hvor der var kommunal 'aktivitets- og varmetue' for byens gamle, og her hyggede han sig ofte med en af byens kendte personer Frederik Christophersen, som han på det tidspunkt var kommet i familie med.

Da han nu havde indgået en aftale med Thora Larsen om gensidig støtte, måtte han flytte med, da hun ikke ville bo i Østergade mere. Hun købte – og han betalte – en villa på Slagelsevej nr. 48 i Sorø landsogn. Villaen hed 'Villa Solvang', og med vanlig soransk vid, kom villaen hurtig til at hedde 'Gnavlos', idet hele byen naturligvis vidste, hvordan den gamle Anders blev taget godt og grundigt i skægget og udnyttet af Thora. Anders Olsson døde her den 3. juni 1939 i en temmelig aflægs forfatning: Benene kunne ikke bære ham, og han kunne næsten ikke skrive mere, så hans sidste breve er

skrevet med ført pen. Han blev begravet på Pedersborg kirkegård, grav nr. 24 og 25 ved siden af sin hustru Laurine på det højeste punkt med udsigt mod syd udover Pedersborg sø.

Ved skiftebehandlingen, hvor afdøde blev tituleret 'Partikulier', viste det sig, at han i Banken for Sorø og Omegn havde 181,90 kr. stående på bog. Det var Thora Larsen, der i den grad 'havde taget over', idet boet iht. skifte-retsattesten udleveres til hende til udlæg for begravelsen. Men samme Thora Larsen jamrer i et brev til Lauritz, at hun synes udgifterne for begravelsen på 123 kr. var for dyrt!!

Men man, dvs. hans to sønner Lauritz og Niels, foranlediget af Thora Larsen, fortsatte med at undre sig over, at Anders ikke havde efterladt sig mere, kort sagt om der ikke var en gemt eller glemt formue på en eller anden bankbog. Thora Larsen mente, at der måtte være mere, men hun kunne dog berette, at engang hun og Anders sammen havde været i København havde han hævet 500 kr. i Bikuben. Lauritz henvendte sig derfor til diverse banker på Nørrebro: Bikuben og Landmandsbanken for at høre, om Anders havde åbnet en konto dér i perioden 1916–1920, hvor han midlertidigt kom i Ægirs-gade. Jo, i Landmandsbanken havde Anders haft en konto, men den var blevet tømt i 1920. I Bikuben havde han derimod ikke haft nogen konto i nævnte periode, men det var også kun Jagtvejens afdeling, man havde undersøgt (det var før kontiene blev online). Bikuben anbefalede, at det også kunne betale sig at forespørge i Sparekassen for København og omegn. Resultatet af denne henvendelse kender vi ikke. Hele denne sag lugter betænkeligt: Ville han skjule nogle penge for Thora, idet han inderst inde var lidt bange for det, han havde lovet hende, eller var det arvingerne, der ikke kunne fatte, at Thora virkelig havde malket den gamle 'så groft'. Det får vi ikke at vide.

Anders Olsson som gammel.

Otto Olsson.

Kapitel 10

Lad os høre lidt mere om Anders Olssons tre børn, som når at blive voksne: Lauritz, Otto og Niels Olsson.

Otto Emil Olsson fra 1888 følger i begyndelsen af sit liv det vanlige mønster med at gøre tjeneste hos fremmede. Han bliver også indrullet i 1906, men får allerede udygtighedspas i 1908. Men han har gåpå-mod og vil uddanne sig inden for det nyeste og hotteste – det der er fremtiden, nemlig automobiler. Han kommer på skole på Skandinavisk Automobilfabrik i 1911 i København, hvor han bliver færdiguddannet. Måske har tiden ikke været moden for

det store automobilboom endnu, thi han vælger i stedet – i ventetiden – at tage til søs som fyrbøder, dog først efter at han har talt med sine forældre om det. Otto har åbenbart en all round maskinel føling, samt udlængsel. Han sejler på Norge og på England ombord på S/S Danebrog og lever som en gentleman, når han er i land. Og han er vældig glad for sin tilværelse. Vi har et dejligt brev fra ham til broder Lauritz dateret 2. maj 1915. Det lyder således:

»Sjapsborg 2/5 1915.

Kære Broder og Svigerinde.

Jeg sender eder hermed mange venlige Hilsner jeg er i bedste Velgaaende og befinder mig godt i min nye Plads. Det er en ganske lille Baad paa 250 Ton, saa der er kun en Mester og en Fyrbøder foruden mig. Jeg har Kammer Akter og spiser sammen med Mester og kaptajn – saa jeg lever godt.

Til slut en venlig Hilsen til eder alle fra Otto – ingen adres«.

Vi befinder os stadig i den tid, som den generation efterpå kaldte for de gode gamle dage, før Verden gik af lave. Det gjorde den i 1914 den 1. august da Første Verdenskrig brød ud. Da den bryder ud, troede alle parter, at den ville være overstået inden jul, og den ville gøre ende på alle krige fremover.

Men den udviklede sig hurtig til at blive den mest overflødige og grusomme af alle krige. Udover de meningsløse myrderier i Flanderns skyttegrave indførte tyskerne den uindskrænkede Ubådskrig i februar 1917, idet de, ligesom Napoleon i sin tid med Fastlandsspærringen, ville sulte Storbritannien ihjel og tvinge det til fred ved at forhindre, at landet fik de nødvendige forsyninger. Allerede i februar havde Tyskland erklæret farvandene omkring De Britiske Øer for krigszone, så alle allierede skibe ville blive sænket uden varsel, men hvor neutrale skibe, som eksempelvis danske, ville blive advaret først. Blokaden mod Storbritannien og den gensidige mod Tyskland blev følgelig skærpet, og i vinteren 1916-17, hvor tyskerne begyndte at føle betydelige tab og afsavn, indførte de som sagt den uindskrænkede ubådskrig, hvilket betød, at *alle* skibe, inden for en nærmere afgrænset spærrezone, ville blive sænket uden varsel. Og det blev de: I løbet af en måned blev over ½ million tonnage sænket uden varsel. I løbet af hele krigen blev over 5.400 allierede og neutrale skibe sænket, enten af torpedoer eller miner. Det var vilkårene for fyrbøder Otto Emil Olsson. Han blev om bord til søs, da krigen brød ud og udviklede sig. Ikke nok med at han blev torpederet én gang, hvor han overlevede; nej han måtte på den én gang til. Her var han også lige ved at overleve; men efter at skibet var gået ned, blev han ved med i lang tid at svømme rundt i Nordsøen, idet han holdt en medtaget kammerat oppe. Da han endelig ved lysningen så et venligtsindet handelsskib nærme sig, som kunne redde dem, blev han så befippet, at han af bar glæde og overraskelse mistede grebet om sig selv og druknede af udmattelse. Hans navn er indprentet i engels sokkel på mindesmærket for de under Verdenskrigen 1914-18 forliste danske søfolk. Monumentet blev rejst i 1928 af Dansk Dampskibsrederiforening på Langelinie Lystbådehavn. Otto var det fjerde barn, Laurine Hansine Larsen mistede.

Sønnen Niels fra 1893 var af en helt anden støbning. Han var sød

Niels Olsson.

og ejegod men også naiv. Han giftede sig meget ung med en stor tyk halv-åndssvag pige ved navn Anna, som det åbenbart havde været nemt at komme i bukserne på. Hun gik altid rundt med et gladt smil på læberne. Og hun var altid gravid: Ca. hver tiende-ellefte måned nedkom hun med en unge, og med den tiende døde både hun og barnet ved fødslen. De blev begravet i samme kiste. Niels' store drøm var at blive købmand og få sin egen butik. Og det lykkedes også adskillige gange, både i Slagelse, i Benløse og i Næstved. Men hver gang butikken var kommet op at køre ved hjælp af økonomisk støtte fra sin fader (og sin broder Lauritz), gik han fallit. Det skyldtes, at alle hans snotnæsede unger rendte rundt i butikken med bæ i bukserne og børnesår i ansigtet og rodede i skufferne med rosiner og svedsker og slik. Deres moder Anna kunne intet stille op, hun lo bare og syntes det var helt i orden. Så sent som i 1934 skriver Anders Olsson til sin søn Lauritz: »Det er sket for Niels Jeg har givet ham 200 kroner, men saa kom han og velde have fler, saa blev han da jeg sagde nej«. Ja, Niels var et ejegodt gemyt, men naiv, siden han hele tiden troede, han kunne banke yndige små butikker ned. Det skal dog erindres, at det var Niels, der, da faderen døde i 1939, alene sørgede for det praktiske omkring urnenedsættelse, beplantning af graven og inskription på stenen. Niels døde først efter 1982.

Ja, så er vi endelig nået til Lauritz Frederik Olsson, som jo er ane nr. 6. Vi forlod ham i 1901, da han arbejdede som tjenestekarl i Fæbæk, mens forældrene levede som kreaturpassere på Egeløkke herregård. Og vi finder ham desværre først igen i 1903, da han bor i Ringsted Sankt Bendts Landsogn. Hvor han har været i mellemtiden, finder vi ikke helt ud af. Har han været ude at tjene på Langeland eller på Midtjylland? Hans egentlige drøm, om at beskæftige sig med mekanik og smedefaget, har ligget latent hos ham i baghovedet, og grevinde Lerches opfordring og løfte om økonomisk hjælp har selvfølgelig også betydet noget. Han rejste med sine forældre, da de i huj og hast forlod Langeland for at købe gård. Han begyndte allerede som 15-årig som læredreng, og fra 1. november 1903 kommer han i lære i Hans Jensens Smede og Maskinværksted i Torpet lige uden for Ringsted i Landsognet. Mester Hans Jensen, der især udfører vandværksanlæg og mindre elektriske lys- og motoranlæg, skriver i sin anbefaling til Lauritz: »Lauritz Frederik Olsen har staaet i Lære hos mig i Tiden fra den 1. November 1903 til 1. November 1906 og til dato [17. december 1906] arbejdet hos mig som svend. Han er i besiddelse af en sjælden lys og klar Forstand i al Maskinteknik særlig Elektroteknik, hvorfor jeg rolig kan anbefale ham til enhver der har Brug for hans Assistance. Hans Jensen«.

Han bliver som sagt udlært smedsvend hér, og her har han også boet i mesters hus. I 1906 finder vi ham sammen med mester og dennes hustru og tre børn samt en anden svend. I alt er han ansat hos mester Hans Jensen i 3 år og 2 måneder, og har efter alt at dømme haft det godt og hyggeligt som en del af familien. Mens han arbejder dér og får udviklet sin mekaniske sans og snilde, får han også tid til at være soldat: Den 24. februar 1904 bliver han indrullet. Desværre kommer han lidt for sent og overholder ikke mødefrist, hvilket muligvis skyldes en fejlplysning i papirerne, men resultatet er da, at Lauritz må af med en bøde på fire kroner! Han er ikke på nogen måde aktiv soldat, men bliver først slettet af rullen i 1917.

Desværre går mester fallit, fordi bønderne – efter sigende – betalte for lidt for de rekvirerede ydelser, såsom reparationer af deres landbrugsmaskiner etc. Derfor måtte unge Lauritz finde et nyt smedeværksted. Det finder han hos Vilhelm Petersen i dennes Maskin- og Elektricitetsværk i Viby mellem Ringsted og Roskilde, og der arbejder han i fem måneder fra nytår til udgangen af maj 1907. Også her får han en flot anbefaling om, at han har

arbejdet som 'Elektrisk Installatør', og at han kan anbefales som en dygtig og meget påpasselig ung mand.

Mens han er ansat i Viby, finder han anledning til at erhverve sig en motorcykel, så han rigtigt kan ture rundt fra landsby til landsby. Han får det lokale politis attest på, at han er i besiddelse af de fornødne egenskaber til at føre et sådant køretøj, herunder kendskab til maskinen og dens behandling.

Forholdene i Viby var måske lidt små, så Lauritz søgte større udfordringer for sit talent. Det fandtes faktisk i nærheden, thi midt på Sjælland var der et maskinværksted, som havde et meget stort og godt ry og omdømme, og som faktisk kunne honorere hans ønsker om at beskæftige sig med det mere avancerede mekanik. Det var Lunges Maskinfabrik i Sorø. Muligvis har hans fader gjort ham opmærksom på fabrikkens eksistens. I 1907, den 3. juni finder vi ham derfor rejst til Sorø. Hos Lunge, hvor han er beskæftiget små 2 år til den 27. april 1909, beskæftiger han sig hovedsagelig med dampmaskiner; ja, i det sidste år hvor han er ansat dér, forfærdiger han kun dampmaskiner.

Han kan naturligvis ikke bo i Viby mere, når han arbejder i Sorø – det er for langt væk. Så han finder et nærmere sted, nemlig i Døjringe i Munkebjergby sogn nord for Sorø, og med sin gode motorcykel er det ikke noget problem at komme på arbejde og hjem igen. Atmosfæren på Lunges maskinfabrik er noget helt nyt for ham, hvor han førhen var vandt til den lidt patriarkalske ånd i Torpet og Viby, hvor han boede under samme tag som mester, fik han nu i Sorø lidt af et kulturchok. Her herskede nemlig en klassisk arbejder/arbejdsgiver ånd, hvor det var ventet og nødvendigt at melde sig i fagforening. Om han har gjort det frivilligt eller nødtvunget, ved vi ikke, men han bliver medlem af Dansk Smede- og Maskinarbejder-Forbund den 8. juni 1907, altså 5 dage efter ansættelsen. Han har nok ikke tænkt så meget over det, for det var man altså. Men derudover – og det er sjovere – yder han 25 øre til Socialdemokratiets valgfond!!!! Han er medlem lige til begyndelsen af maj 1909, hvor han begyndte at læse på Maskinistskolen i København.

Alt i alt har han arbejdet flittigt 5½ år som smed – lærling og svend – inden det bliver muligt for ham at uddanne sig videre på Maskinistskolen i København. Det kunne han naturligvis ikke gøre uden økonomisk hjælp, og her kommer Grevinde Lerche ind i billedet igen. Hun har fulgt ham i det fjerne, og hun har holdt sit løfte, idet hun kunne se, at det var et håbefuldt ungt menneske, der burde hjælpes videre med det, han brændte for.

Men det har ikke kun været hårdt slid for den unge mand. Han har også nydt Sorø's lykkeligheder, når han havde fri. Han har deltaget i festerne i Stensbjergskoven, og han er gået på markedet på Torvet. Han har gået tur på Flommen. Og han har været en høj smuk ung mand med fine træk og høje kindben. Han lignede sin moder på en prik – når man lige ser bort fra hans lille kække overskæg, og så var hans næse og ører måske også en anelse større end moderens. Han var

Idyl i Pedersborg.

beleven, retskaffen ud til det yderste af fingerspidserne og en ægte gentleman, som man kunne stole på, og som ikke løb fra indgåede løfter. I sine senere år var der måske folk, der udnyttede dette lidt vel meget.

Når han kørte på motorcykel, gik han med læderjakke. Sådan én kunne være mere eller mindre smart, men hans var smart, thi en dag han spankulerer ned igennem Storgade, passerer han en sød, bly og spinkel pige med et lidt buttet ansigt – på ca. 18 år. Hun synes hans læderjakke var flot, for hun vender sig om for at se på den og dens ejermand – og sandelig om han ikke også vendte sig om for at kigge nærmere på hende. Han fandt hurtig ud af, at hun hed Maren Caroline Christophersen, og at hun var datter af den i byen kendte og agtede husejer Frederik Christophersen. Lauritz fandt også ud af, at hun ikke kunne fordrage navnet Maren, så han kaldte hende straks for Mary eller Marion eller Mars. Selv foretrak hun Mary (udtalt på dansk). Til gengæld kaldte hun ham for Rikke.

Maren, som vi skal høre meget mere til i de kommende afsnit, er født 15. december 1889 i Pedersborg, hvor hun også er døbt. Hun går i Sorø Borger-skole og er så dygtig, at hendes lærer Frk. Fæster indstiller, at hun springer flere klassetrin over, for hun kan det hele i forvejen alligevel. Og det er måske ikke så godt, for så kom hun ud af skolen alt for tidligt. Hvad gør hendes forældre så? Jo, de sender hende ud hos fremmede i fæste, inden hun er konfirmeret, hvilket hun bliver i Sorø kirke 27. marts 1904. Men allerede fra april 1902 til april 1904 er hun hos en Dorthea Kjelstrup. Hun skriver i sin anbefaling dette: »Sorø den 18/10 1906. At Maren Christophersen har været i min tjeneste fra April 1902 til April 1904 og i den Tid været tro, lydig og villig, samt i alle Henseender udført sin Gjerning til min fulde Tilfredshed, er det mig en Glæde at kunne bevidne. Dorthea Kjelstrup«.

Det har jo nok været lidt hårdt for den kun 12/13-årige pige, så efter hendes konfirmation finder man en formiddagsplads til hende, dvs. at hun kan sove hjemme. De næste to år fra 1. maj 1904 til 1. maj 1906 spenderer hun på Julie Severinsen, som giver hende en meget fin anbefaling: »Det er mig en Glæde at kunne anbefale Maren Christoffersen paa det bedste. Hun har været i to aar hos mig som Formiddagspige, og i den Tid har hun vist sig som en villig og flink ung Pige, der satte en Ære i at udrette sin Gerning til vor Tilfredshed. Hun er meget godt begavet og har gode Skolekundskaber. Jeg vil ønske hende alt godt i Fremtiden. Sorø d. 1ste Maj 1906. Julie Levin-sen«.

Herefter er hun et halvt år hos rektor J.C. Olsen på Sorø Borgerskole. Og så rejser hun til Frederiksberg i København, hvor hun fra 1. november 1906 gør tjeneste hos sin broder Frederik Christophersen, der har et isme-geri på Brandes Alle nr. 3 st. Her har hun kunnet hygge sig med familien, især blev hun rigtig god veninde med svigerinden Margrethe. Men idyllen varer jo ikke ved, thi 1. juli 1907 er det slut dér. I de næste fire måneder bliver hun på Frederiksberg og tager til C. Hoffmann på St. Blichersvej 5. Også her får hun en fin anbefaling: »Maren Christoffersen der har tjent os i 4 Maaneder har i den Tid vist sig at være en paalidelig ung Pige, meget hurtig og villig til al sin Gerning. C. Hoffmann. St. Blichers Vej 5«.

Og så 1. november 1907 drager hun til Holbæk, hvor hun bliver fæstet hos slagtermester I. Henriksen; men det er kun for to måneder, så trækker landet, og hun tager til Merløse sogn lidt uden for Holbæk. Her i Merløse, skulle hun have været fæstet hos en Kätty Møller lige til 1. november 1908;

men efter gensidig overenskomst fritages Maren fra fæstemålet allerede 13. marts 1908. Herefter tager hun hjem til Sorø. Hvorfor? Har KäTTY Møller været en modbydelig kælling, som ingen kunne være hos? Under alle omstændigheder har skæbnen spillet med her, for det var det helt rigtige, at hun kom hjem til Sorø igen.

I juli 1908 rejser hun endelig og heldigvis hjem til Sorø. Hun er jo nødt til stadig at være i tjeneste hos andre, men når galt skulle være, så var der jo en vis præstige ved at være det næste sted, hun kom. Med de fine anbefalinger hun havde, skulle det også bare mangle andet. Hun lod sig fæste fra 1. november 1908 halvårsvis hos lektor Matthiesen, som boede i Ingemanns hus i Akademihaven. Ingemanns hus er et af de to tilbageværende såkaldte professorboliger, som Thura byggede i midten af 1700-tallet i tilknytning til opførelsen af selve Sorø Akademi (man får meget mere at vide om Akade-

Ingemanns Hus – den professorbolig, hvor både Maren Christophersen og H.C. Andersen midlertidigt boede i. De boede begge i mansardetagen over døren.

miet og dets bygninger i næste afsnit). Ingemanns hus er det østligst beliggende af de to professorboliger, der ligger helt nede ved Sorø sø. Det er et smukt gult barokhus i 2 etager med mansardtag. Ingemann og hans hustru Lucille boede her, da han skrev sine historiske romaner og sine morgen- og aftensange. Maren Christophersen boede i det store kammer i tagetagen lige oven over døren med den vidunderligste udsigt over søen. Og det var meget morsomt, for det var også det værelse, H.C. Andersen havde benyt-

tet, da han i 1853 i den første uge af juni besøgte Ingemanns. Af andre litterære kuriositeter kan nævnes, at Ingemann, da han døde i 1862 efterlod en sort gyngestol med guldstaferinger. Den blev stående i tagetagen, og da Maren blev gift i 1910, fik hun den stol med sig som bryllupsgave af lektor Mathiessen. Bortset fra det, kunne hun ikke fordrage lektorens kone Fru Mathiessen, som efter sigende skulle have været en led kælling, og derfor blev kaldt for Mutter Mathies.

Lauritz og Maren havde som sagt mødtes, da han arbejdede hos Lunge, og hun nok hos lektoren – det må have været engang i sensommeren eller efteråret 1908 eller foråret 1909 – og de fandt hurtigt ud af, at det skulle være dem, og at de ville forloves hurtigst muligt. Der var dog lige det problem, at Lauritz så gerne ville læse videre til maskinmester, nu han havde fået de økonomiske muligheder for det. Han ville godt give sin kommende hustru de bedste muligheder for et stabilt liv og udkomme. Derfor måtte de vente med at gifte sig; men endnu værre var det, at Maskinistskolen lå i København på Orlogsværftet på Holmen. Så han måtte midlertidigt forlade Sorø, og alt hvad det betød for ham.

Da man i 1872 indførte et tilsyn med dampkedler og damppassagerfartøjer, indførtes der samtidig, som en nødvendig følge heraf, eksaminer for dampskibsførere og for maskinister. Ved denne Maskinmestereksamen, som blev forvaltet af Maskinisteksamenskommissionen, blev der lagt stor vægt på, om eleverne i deres tidligere arbejdsliv havde beskæftiget sig med dampmaskineudfærdigelse. Som vi så, havde Lauritz beskæftiget sig med dette i et helt år hos Lunge.

Maskinmestereksamen skulle som sagt tages på Maskinisteskolen over to semestre på hvert ½ år. Lauritz starter på skolen efter sommerferien 1909, og da København trods alt var for langt væk til, at man kunne køre frem og tilbage hver dag på motorcykel, måtte han finde sig et logi derinde. Det fandt han i et pensionat, som blev drevet af en Louise Schacht på Fælledvej nr. 10, første sal på Nørrebro. Det har nok ikke været det meste luksuriøse, når man tænker på, hvordan der den gang så ud på det inderste Nørrebro. Datidens pensionater bestod af mange små rum beliggende ved en lang gang. Hver pensionær havde et af de små rum, hvor der blot var en seng, og et bord med stol og en servante til barbering. Hvis pensionatsmutter var streng, var det forbudt at have piger på værelset. Toiletforhold fandtes på det tidspunkt i baggården i form af et das. Pensionatsmutter skulle til gengæld hver dag sørge for maden, som blev indtaget samlet i den fælles spisestue. Og her gjaldt det om at have lange arme. Han skulle ikke beskæftige sig med andet end at læse og følger undervisningen, så det gik nok. Der var ikke noget med at gå på sjov i byens små listige steder, for han havde sin Maren hjemme i Sorø, der ventede.

Han tager Den almindelige Maskinisteksamen i december 1909, og iflg. Protokol for Maskinisteksamenskommissionen får han sit 'modenhedsbevis' udstedt af A. Grathwohl. I maskinfagene, hvor der i alt er 8 opgaver inden for skriftlig maskinlære, mundtlig maskinlære og maskintegning, får han sammenlagt på en skala fra 1-7 karakteren 52, og i de øvrige fag – med ligeledes 8 opgaver inden for dansk skriftlig og mundtlig, mundtlig engelsk, skriftlig og mundtlig matematik, samt skriftlig og mundtlig naturlære – får han sammenlagt på en skala fra 1-7 karakteren 47, hvilket i alt giver 99 point. Og det er rigeligt for at kunne bestå. Man kan faktisk bestå med sammenlagt 48, mens den højest opnåelige karakter er 112. Der er faktisk kun en anden studerende, der får højere karakter det år, nemlig 104. Hvilke opgaver havde Lauritz været udsat for? Ja, her skal kun nævnes enkelte ek-

sempler på, hvad man skulle kunne. Man havde tre timer til hver skriftlige opgave, og det kunne være gængs aritmetik, algebra og geometri. Og hvad med denne her: »Støbejerns vægtfylde er 8. Ved opvarmning af et stykke støbejernsgods finder man, at summen af godsets og hulrummenes rumfang er 1.200 cm³; ved vejning finder man, at stykket vejer 4 kg. Beregn hulrummenes samlede rumfang«. Og »En sten falder i frit fald fra toppen af et tårn; tiden for faldet er 4 sekunder. Find tårnets højde og den hastighed, som stenen opnår ved faldet«. Og videre: »Vis i snit en dampcylinder med damptrøje, cylinderpakkåse med blød pakning, grydestempel med stempelring, junkring og dens skruer samt stempelglider med yderafskæring vist i midtstilling«. Der var 4–5 spørgsmål af denne art, som altså skulle besvares på tre timer.

Da han er færdig her i december tager han hjem til Sorø og forlover sig formelt med Maren Christophersen. Det sker i hans forældre Anders og Laurine Olssons hus The Home, hvilket jo giver det hele et officielt præg. Det var til stor lykke og glæde for de unge mennesker og deres forældre; men lykken var ikke idel, for Maren havde nogle søstre, der var syge af misundelse over, at det lykkedes hende at score og fange et sådan pragteksemplar (men herom siden hen).

Her omkring nytår 1909/10 er Maren stadig i huset hos lektor Mathiesen. Det brød hun sig ikke så meget om. Så de unge mennesker havde diverse overvejelser om fremtiden. Lauritz ville gerne læse endnu videre og tage den udvidede maskinisteksamen samt udvide sin kunnen inden for elektroteknik, som var helt oppe i tiden dengang. Men der var jo også andre hensyn at tage. Han spurgte derfor Maren rent ud, om de skulle gifte sig med det samme, eller om hun skulle blive i huset hos lektoren (hun var jo kun fæstet for et halvt år ad gangen), så han imens kunne fuldføre sin uddannelse i København! Hun valgte det sidste!!! Og det gjorde hun af sund fornuft og af kølig (gustent) overlæg. For hvis de havde giftet sig straks efter nytår i 1910, måtte Lauritz have forsørget hende, og så havde han ikke haft råd til at læse. Nu havde han muligheder for det, mens Maren henslæbte endnu en tid hos Madam Mathiessen (den lede Kælling) – lige til 1. maj 1910.

Så Lauritz drog endnu engang til København for at tage Den udvidede Maskinisteksamen. Her skulle han op i fem fag: Matematik, naturlære, maskinlære, maskintegning og engelsk. Her får han ved eksamen i maj 1910 samlet karakter: 44 i maskinfagene og 38 i de øvrige fag. Det giver i alt 82 point, og ligesom ved den almindelige prøve skal man mindst have 48 point og højst 112.

Lige i forlængelse af Den Udvidede Maskinisteksamen tager han også Til-lægsprøven i Elektroteknik. Det foregik ligeledes på Orlogsværftet ude på Holmen. Han fik sin eksamen 14. maj 1910, hvilket vil sige, at han næsten må have gået til forelæsninger til de to eksamener samtidigt. Efter at han havde været oppe i fire fag både skriftligt og mundtligt, fik han på en skala fra 1–7 i alt 20 point, hvilket var det højeste, der blev givet. Her skulle man, for at bestå, have mindst 12 point, og det højeste man kunne få, var altså 28. Måske kan man ud af resultatet se, at han havde haft for mange lektier for på én gang, og, som vi siden skal se, for mange jern i ilden!!!!

Her er nogle eksempler på de opgaver, han skulle besvare. »Hvorledes er en motormåler indrettet, og hvorledes virker den? Giv en strømløbsskitse af dens ledningssystem i forbindelse med ledningsnettet«. Og denne her: »Et galvonometer har en modstand af 1 ohm. Skalaen har 150 inddelinger, og apparatets viser gør et udslag af 1 grad for milliampere. Det skal kunne bruges som amperemeter til måling af strømstyrker 1,5, 15 og 150 ampere og som voltmeter til måling af spændingerne indtil 10 volt, 100 volt og 1000 volt. Hvorledes opnås dette«?

For at være så nær ved Lauritz som muligt, mens han mosler med dette, flytter Maren sandelig til Frederiksberg, og fra 1. maj 1910 bor hun hos C. Schmidt på Dronning Olgas Vej 47, st. Her er hun fæstet for en måned ad gangen. Hun og Lauritz drøfter her – efter at han har fået sine afsluttende eksamener i maj – deres fælles fremtid, og hvordan og hvornår de skal giftes, og hvor de skal bo. Og de fejrer på behørig vis, at intet mere kan komme dem i mellem og i vejen. Måske bliver der for 'trangt' her på Dronning Olgas Vej, for efter to måneders puslen flytter hun endnu engang den 1. juli til kontorchef i Magasin, L. Erichsen på H.C. Ørstedesvej 33, IV. Kontorchefen skriver pænt, at Frk. Christoffersen har tjent ham i to måneder fra 1. juli til 1. september 1910. Men selv efter at hun formelt er ophørt med at være i tjeneste hos kontorchefens, er hun imidlertid vedblevet med at bo der lidt endnu – se sådan opfører honnette folk sig!

I løbet af dette år og denne sommer har Lauritz boet på pensionatet på Fælledvej nr. 10, 1. sal på det inderste Nørrebro. Men nu er det altså også snart slut, for den 9. september 1910 går de op på Københavns nye og flotte Rådhus og gifter sig. Det er lige forinden lykkedes dem at skaffe en lejlighed. Den ligger på Lille Blegdamsvej mellem Blegdamsvej og Dosseringen, og her flytter de ind i nr. 13 på 1. sal!!

Inden vi nærmere skal se, hvad der hænder Lauritz og *Mary* Olsson, skal vi i de kommende afsnit se på, hvorfra *Mary* kommer og se nærmere på hendes familie.

Løbenummer 1978.

Eksamensbevis.

Lauritz Frederitz Olsson

født i *Langelse, Svendborg Amt* den *4. April 1886*

har bestaaet den udvidede Maskinisteksamens Hovedprøve, til hvilken kræves:

1. Matematik. Berisførelse for det til den almindelige Maskinisteksamen i de matematiske Fag lærte; endvidere: Ligninger af 1ste Grad med flere Ubekendte. Ligninger af 2den Grad, Spiraler, Skruelinier og Skrueflader. De trigonometriske Størrelser og deres Anvendelse til Oplosning af ret- og skærvinklede Trekanter. Simple trigonometriske Ligninger. Kurvers Fremstilling ved Koordinatsystemer. Keglesnitternes Hovedegenskaber og Konstruktion. Ligningen for den rette Linie. Ligningen for Hyperblen, henført til dens Asymptoter samt Koordinatser. Tilnærmet Beregning af Flade- og Rumindhold.
2. Naturlære. Legemernes fysiske Egenskaber. De almindelige Love for faste, flydende og luftformige Legemers Ligevægt og Bevægelse. Molekulære Kræfter. Almindelig Varmelære. De første Grundbegreber af Læren om Lyden og Lyset. Begyndelsesgrundene i uorganisk Kemi og i Elektricitet (Lysmaskiner).
3. Maskinlære. Detailloret Kendskab til de enkelte Delo af de i Orlogs- og Handolskibe benyttede Dampmaskiner med Kedler, Hjælpmaskiner, Instrumenter og øvrige Tilbehør samt til Skibes Hjælpmaskiner og øvrige mekaniske Indretninger. Nøje Kendskab til Vanddampens Egenskaber og til Udvikling af Varme ved Forbrænding. Dampens Virkemaade. Diagrammers Sammensætning. Ekspansionsforhold. Skibsmaskinen, betragtet som Varmemaskine og som Mekanisme. Skibsmotordriften. Fremdrivning. Dampprøver. Kedlens og Maskinens Nyttevirkning. Geometrisk Fremstilling af Glidens Bevægelse. Gliderreguleringakurver. Hovedtrækkene i Jærns og Ståls Fremstilling af Malmeae. Egenskaberne ved de i Maskin- og Skibbygningen benyttede Materialer. Begyndelsesgrundene i Styrkeberegning, særlig Beregning af de vigtigste Maskin- og Kedledeles Dimensioner. Maskineriets Konstruktion, Fortærligelse og Opsætning. Forklaring af en forelagt Maskintegning.
4. Maskintegning. Opmaaling og Aftegning samt Skitsering af en sammensat Maskindel.
5. Engelsk. Oplosning og Oversættelse af Stykker af en engelsk Maskinlære. Skriftlig Oversættelse fra Dansk til Engelsk af et Stykke af let teknisk Indhold, Brug af Ordbog tilladt.

For at bestaa kræves i Maskinlæren . . . mindst 16 i de øvrige Fag . . . 48 en Hovedsum af . . .

56 i Maskinlæren
56 i de øvrige Fag
112 i alle Fagene
Højeste Hovedkarakter

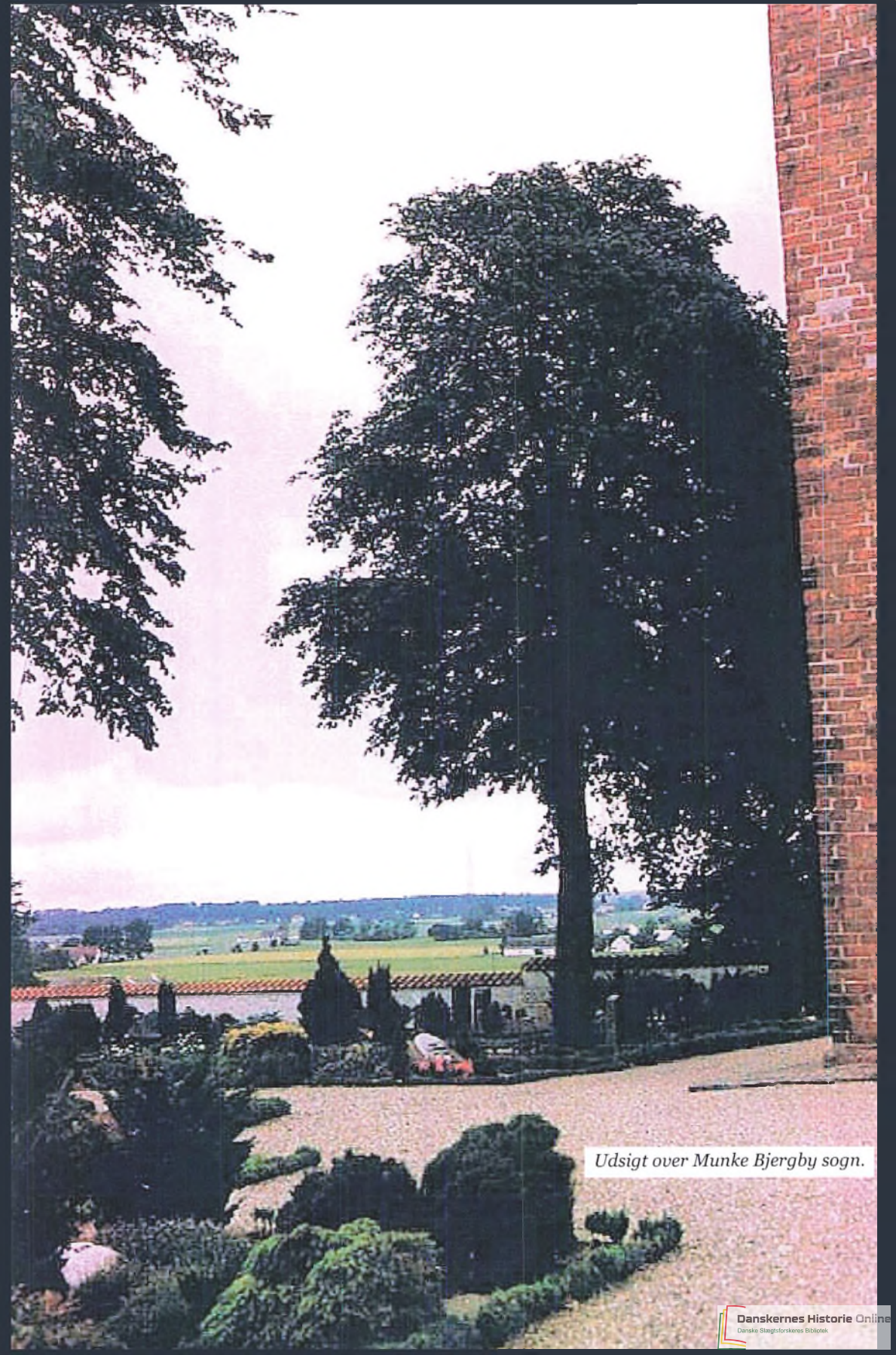
og opnaaet følgende Hovedkarakterer . . .	{ i Maskinlæren . . .	<u>44</u>
	{ i de øvrige Fag . . .	<u>38</u>
	Hovedsum . . .	<u>82</u>

Kjøbenhavn, den *9. September 1910*

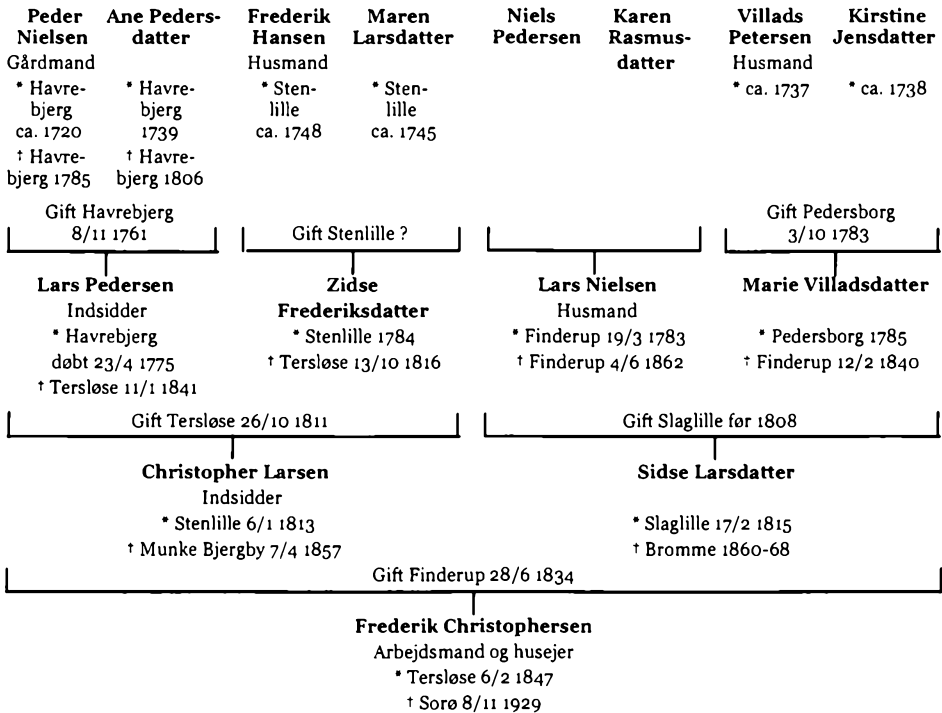
[Signature]
Formand i Eksamenskommissionen.

Eksamensbevis for Lauritz Olsson til Den udvidede Maskinisteksamen, 1910.

Udsigt over Munke Bjergby sogn.

Midtsjællænderne – Jeppe på Bjerget

Kapitel 1

Vi skal opholde os og bevæge os rundt på det smilende Midtsjælland, nærmere bestemt mellem Holbæk og Sorø. Landskabet er gennemstrømmet af åer og søer. Landet er bakket og skovrigt, og egnen syder af stormandsslægten Hviderne: Overalt ser vi de små middelalderlige landsbykirker opført i groft tilhuggede kampesten af medlemmer af Hviderne. I dag er det altid en oplevelse at besøge Midtsjælland med dets naturskønhed og historiske minder. Men sådan har det ikke altid været, for vi befinder os i midten af 1700-tallet.

Vi befinder os blandt bondestanden i den yderste armod – socialt og sjæleligt ydmyget.

Vi befinder os i et landskab, som ikke har ændret sig væsentligt i mange 100 år. For at få et indblik i hvordan det så ud, kan vi ty til Johan Thomas Lundbyes landskabsmalerier. Ganske vist er de malet i Guldalderen, men dels var der ingen malere i 1700-tallet, der havde sans for at male bonde-landets sandhed, og dels var Lundbye, der levede fra 1818–1848, en af de første malere, der fandt oplagte emner 'lige uden for døren'. Og han holdt

*J.Th. Lundbye: Køer vandes ved et gadekær, 1844.
Kilde: Statens Museum for Kunst.*

*J.Th. Lundbye: Et boelsted nær Vongserup (vest for Holbæk), 1847.
Kilde: Statens Museum for Kunst.*

sig stort set til den før omtalte egn. Han forskønnede ikke motiverne, og han gik ikke af vejen for den virkelige sandhed, dog set med nordisk romantiske briller. Med ypperlig realisme skildrer han kostalden hos de bønder, der var så heldige at have mere end én ko; endvidere er maleriet af det lerklinede boelsted, der skutter sig ved hegnet (begge Statens Museum for Kunst), fra Lundbyes hånd, udtryk for hans samtids syn på det idyllisk-romantiske Sjælland.

Men de folk, der boede derude – hverken i 1700-tallet eller i Guldalderen – syntes ikke, der var noget idyllisk-romantisk over stedet, tilværelsen eller naturen. I det hele taget at have sans for naturens skønhed kræver et vist socialt, økonomisk og uddannelsesmæssigt overskud.

For at få et indtryk af bondestandens – både gårdmænd, husmand og indsidderes – boliger må vi selvfølgelig tage en tur til Frilandsmuseet i Kongens Lyngby. Her ser vi alle typer af lerklinede stråtækte usunde mørke og fugtige boliger, hvor folk og fæ deltes om de få rum, der nu var. Som regel var der altid en ovn, en alkove med halm i, en vugge og en rok. Hertil måske en hylde med tællelys, tobak og snapseflasken. Til de daglige gangklæder

inklusive et par træsko var der ingen grund til at have noget skab – et søm i hanebjælken kunne opfylde behovet.

For at få et indtryk af samfundets syn på bondestanden i 1700-tallet er vi så heldige, at vi blot behøver at gå til Ludvig Holbergs Jeppe på Bjerget. Den stakkels Jeppe fra Munke *Bjergby* sogn gennemlever alverdens kvaler og ydmyges både af konen Nille, der både tæver ham og giver ham horn i panden, og af herskabet. Hans eneste trøst er naturligvis brændevinen.

Nordmanden Ludvig Holberg havde en enestående mulighed for at afsløre bondestandens vilkår og levevis, idet han jo netop ejede og boede på herregården Tersløsegaard i den her omtalte tid fra 1745-1754 (hvor den testamentarisk overgik til Sorø Ridderlige Academi). Tersløsegaard ligger i

*Tersløsegaard i begyndelsen af det 19. århundrede. Maleri i privateje.
Kilde: Danske Slotte og Herregårde. Red. Aage Roussell, Hassings Forlag, 1964.*

Tersløse sogn, Merløse herred. Holberg havde et udpræget rationalistisk syn på gårdens og jordens drift og som følge deraf også på bøndernes kår. I sine levnedsbreve (nr. 3) skriver han: »Saa tit jeg genkalder mig i Erindringer, hvorledes Gaardens Tilstand var før, og sammenligner den med dens nuværende, glæder jeg mig ikke lidt over, at jeg i nogen Maade har opfyldt en god Borgers Pligter – og blandt de mange Ødelæggere, der lader Jordene forfalde og alting gaa til Grunde – har givet et raat og uformeligt Kaos en vis

Udsigt fra Tersløsegaard.

Skikkelse, og forbedret mine Bønders Kaar, som fordem sukkede under et svært Aag«. Vi ser således, at Jeppes kaar, som de er skildret i 1722 var værst tænkelige; men der blev gjort noget, og det blev noget bedre i midten af århundredet, i den tid hvorfra vi kender vores ældste aner.

Kun på Sjælland (og den sjællandske øgruppe) fandtes det såkaldte vornedskab, som dog blev afskaffet i 1702. Det indebar en forpligtelse, indført i 1400-tallet, hvorved den mandlige bondebefolkning ikke måtte forlade fødegodset uden godsejerens samtykke, samt pålagde bonden at tage den jord og gård, godsejeren bestemte. Vornedskabet ophævedes dog ca. 1696–1702, men efterfulgtes i 1733 af stavnsbåndet. Dette var en lovbestemmelse, hvorefter ingen bonde mellem 14 og 36 år uden godsejerens tilladelse måtte fraflytte fødegodset. Stavnsbåndet indførtes oprindeligt for at sikre militsen tilstrækkeligt mandskab, men hovedformålet var utvivlsomt at sikre godsejerne billig arbejdskraft under den herskende landbrugskrise. Stavnsbåndet ophævedes som bekendt 20. juni 1788. Denne dato fejrer Landbrugsraadet i dag som en nærmest national helligdag – som bøndernes store befrielsesdag. Nok var stavnsbåndets ophævelse, jo set med eftertidens briller, en del af de store landboreformer, men i virkeligheden var forordningen nok så meget en militær/indrulleringsmæssig foranstaltning, idet opgaven og forpligtigelsen med at sørge for tilstrækkeligt

med bønderkarle til landets forsvar: Milits og landsoldater m.m. overgik fra herremændene til det offentlige, nærmere bestemt Kancelliet. Under Stavnsbåndet måtte bønderne af praktiske grunde ikke forlade godset (fordi en eventuel flytning besværliggjorde kontrollen med mandskabet for godsforvalteren); men nu kunne et sindrigt system af indrulleringsruller for hvert sogn eller lægd holde styr på bøndernes flytning.

Som sagt bestemte herremanden og jordrotterne over bønderne, om hvor de skulle bo, om hvordan de skulle bo, om hvor meget de skulle arbejde for ham, og om hvordan de skulle arbejde for ham. Endvidere havde han skiftejurisdiktionen og revselsesretten over for bønderne, der var om ikke slaver, så dog hovbønder i ordets værste betydning. Man kunne naturligvis ikke opretholde et herresæde, med alt hvad dertil hører, hvis ikke man havde folk til at lave arbejdet. Disse fæstebønder skulle først og fremmest udøve hoveritjeneste for herremanden, dvs. dyrke dennes jord: Pløje, harve, så, høste, tærse etc. Når ridefogeden havde afstukket dagens gerning, kunne bonden så gå hjem til sin egen lille lod og fortsætte dagens gerning med at dyrke den. Og den blev dyrket efter det gamle landsbyfællesskabs regler og principper om markernes hartkorns ensartethed. Dette fællesskab havde en vis social gunstig betydning, men det virkede hæmmende på produktiviteten, og efter en forordning fra 1781 påbegyndte man udskiftningen af landsbyerne, så hver gård og hus havde sit jordtilliggende samlet.

Under indflydelse af oplysningstidens idealer om frihed – sammenholdt først og fremmest med ideologien om fornuft og rationalitet – udtænkte en kreds af fremskridtsvenlige herremænd og statsmænd de såkaldte landbo-reformer i slutningen af 1700-tallet. Det var først og fremmest A.P. Bernstorff, Grev Reventlow til Pederstrup og juristen Christian Colbjørnsen, der med regentens billigelse indførte disse. Først nedsatte man en kommission: Den store Landbokommission i 1786, og hernæst indførte man i 1787 forordningen om fæstebondens retsstilling. Denne, som var den vigtigste reform, fastsatte regler for hoveriets udstrækning og regulering. Nu kunne bonden bedre administrere sin tid, så han vidste hvor meget tid, han skulle anvende hhv. hos herremanden og hos sig selv. Bønderne var naturligvis stadig for ca. 97-98%’s vedkommende fæstebønder, men som en vigtig reform indførte man arvefæstet, dvs. at bonden fik en vis motivation i at holde sin gård i bedste form til fordel for arvingerne. Et arvefæste var i praksis næsten lige så godt som et selveje set ud fra økonomiske betragtninger. Fra begyndelsen af 1800-tallet fik bønderne bedre og bedre muligheder for at overtage sin gård som selveje. Naturligvis skulle man købe gården, men det blev efterhånden til favorable priser.

Når vi når op i begyndelsen af 1800-tallet kan man se, at bondelandet har forandret sig noget, idet det gamle landsbyfællesskab var sprængt og mange gårde udflyttet. I Holbæk amt regner man med, at mellem to tredjedele og tre fjerdedele af gårdene i hvert sogn var flyttet ud fra landsbyerne. I det ydre lignede de nye gårde ganske de gamle, måske var tømmeret i bindingsværket lidt spinklere, gran i stedet for eg, men det var de samme firelængede gårde som i landsbyerne. Også indvendigt var de indrettet på samme måde, med væg og gulve af ler i stuehuset; kun i øverstestuen flottede man sig undertiden med bræddegulv. Vinduerne var lave, med små ruder og ikke indrettet til at lukke op. Foruden de nye gårde så man også nye lave husmandshuse i de gamle udmarker.

På trods af landboreformerne var skellet til herremanden/godsejeren skarpt, fordi denne stadig havde særrettigheder: Fæsteforholdet bød på megen utryghed, hoveriet hæmmede stadig hovbøndernes hjemlige gerning, og herremanden havde skattefordele, kaldsret til kirkerne og egen birkedommer. Endvidere havde han jagtret på bøndernes marker og – over for husmændene – prygleret. Det var også kun bønderne, der havde værnepligt og ægtpligt til for eksempel at bygge det store nye vejnet.

Men der var to slags bønder i Danmark: Eftersom gårdmandens stilling blev forbedret, ville bondestanden komme til at dele sig i to klasser. Således blev den stærkt voksende husmandsklasse landboreformernes stedbørn. Efter udskiftningen fik de den dårligste og mindste jord til deres nyopførte huse. Og når gårdmændene slap for hoveriet, måtte husmand træde i deres sted, ligesom også husmændene stadig var underkastet tugtelsesretten. Husmændene blev behandlet som tyende.

I 1830'erne var forholdet i Danmark det, at få havde for meget, men de, der havde for lidt, var på grund af nationale og økonomiske kriser blevet flere end før. Og der var husmænd og indsiddere (på Sjælland: Inderster), der var så fattige, at det daglige brød ikke fandtes i den hytte, der ikke var deres egen. Og så måtte de tigge eller komme på fattiggården.

Kapitel 2

*Prospect af Havrebjerg Sogn fra ca. 1800.
Kilde: Landbohistorisk Selskab.*

Hvis vi ser på anetavlen i starten af dette afsnit, hvem kender vi så som vore forfædre blandt disse bønder? Kan vi sætte navn og årstal på nogle af dem? Ja – og vi finder, at de efterhånden generation for generation vokser ud over de fra fødslen givne odds. Vi befinder os i Havrebjerg sogn i Løve herred midtvejs mellem Slagelse og Høng. Havrebjerg ligger ved Tudeå midt i det forholdsvis ret flade Vestsjælland. I landsbyen Havrebjerg ligger sognets middelalderkirke, der ikke er særlig bemærkelsesværdig. I øvrigt er sognets jorder ret sandede mod syd og lerede mod nord. I sognet findes endvidere den vindomsuste Blæsingebanke – stort set et sogn uden megen opmuntring for beboerne. I februar 1739 – midt i bondestandens største krisetid – fødtes ane nr. 113: Ane Pedersdatter, som datter af Peder Nielsen i Havrebjerg by. Præsten har ikke ment det nødvendigt at notere faderens profession. Moderens navn er heller ikke nævnt. Men ved Anes efterfølgende trolovelse og vielse i Havrebjerg hhv. 8. februar 1761 og 8. november

1761 noterer præsten, at både hendes fader, som benævnes 'Gamle' Peder Nielsen er gårdmand, samt hendes ægtemand Peder Nielsen er gårdmand i Havrebjerg. Det er ret sensationelt, og det er ret sjældent, at vi finder gårdmænd i den gren af slægten; det plejer ellers at være husmænd og inderster.

Efter alt at dømme ligner Peder Nielsen og Ane Pedersdatters liv alle andre ægtepars på den tid: Børnene arriverer planmæssigt ca. hvert eller hvert andet år, og lige så tit må de begrave de små spæde børn. Et af deres børn bliver døbt 23. april 1775 og får navnet Lars Pedersen. Faderen er da benævnt gårdmand i Havrebjerg. Imidlertid får Ane en søn i juli 1779, der bliver døbt Rasmus, men her er faderen benævnt husmand i Blæsinge by i Havrebjerg sogn. Vil det sige, at det er gået tilbage for familien? At han må opgive 'sin' gård for blot at blive først husmand, og som vi siden skal se indsidder, altså bo til leje hos en anden gård- eller husmand i Blæsinge? Ganske vist er der flere Peder Nielsener – unge og gamle og gårdmænd, husmænd og indsiddere – i sognet på denne tid, så det kan medføre en vis usikkerhed for kirkebogsføreren. Men Ane Pedersdatter må da vide, hvem hun er moder til, for i Folketællingen fra 1787 for Havrebjerg sogn og by bor hun sammen med sine to mindreårige sønner: Lars og Rasmus. På dette tidspunkt er hun blevet enke efter sit 1. ægteskab med Peder Nielsen, og hun bor som indsidder – altså til leje – hos husmand og daglejer Jens Hansen og dennes hustru Karen Larsdatter. Hun lever af at spinde og binde [garn og tøj] i Havrebjerg. Så under alle omstændigheder har hun det heller ikke for godt økonomisk og socialt. Ja, måske leve nådsensbrødet.

Hendes fader: Gårdmand Gamle Peder Nielsen dør i Havrebjerg i 1780 og er da ca. 75 år gammel, dvs. at han er født omkring 1705. Derudover er der i perioden 1778–1787 kun anført en anden Peder Nielsen i Havrebjerg sogn, som er afgang ved døden, og han bliver benævnt indsidder i Blæsinge, og han, der altså er ane nr. 112, bliver begravet 13. februar 1785 i en alder af 65 år gammel. 'Unge' Peder Nielsen er altså født ca. 1720. Hvornår dør hun selv? Ja det må være 5. maj 1806, idet der er anført i Havrebjerg kirkebog: Ane, Datter af gårdmand 'Gamle' Peder Nielsen i Havrebjerg, 9 uger gammel!!! Ja, præster løber altså med en halv vind, idet vi jo ved, at Gamle Peder Nielsen døde i 1780!! Men mon ikke det er mere korrekt at sige, at Ane Pedersdatter døde i en alder af 67 år.

Stenlille Kirke fra sydvest.

Kilde: De danske Kirker. Redigeret og fotograferet af Erik Horskjær, G.E.C. Gads Forlag, 1966.

Peder Nielsen og Ane Pedersdatters søn Lars Pedersen (ane nr. 56) forlader Havrebjerg i 1801 og bliver tjenestekarl ved Tersløsegård – Hovedgården som på dette tidspunkt ejes af Sorø Akademi. Der forbliver han indtil 1806, hvorefter han i 1808 bliver soldat ved Danske Livregiment. Vi får her at vide, at han er ca. 61 tommer høj, hvilket ikke er noget at prale af. I nabo-sognet Stenlille møder han Zidse Frederiksdatter, som kommer fra den lille landsby Lårup i sognets udkant. Den ligger ud mod den brede, fugtige og ret ubeboede Åmosedal. Hun er født 1784 som yngste datter af husmand Frederik Hansen og Maren Larsdatter fra Lårup, og de er født hhv. omkring 1748 og 1745. Zidse har en fortid, idet hun 1. december 1809 får en datter ved navn Ane Katrine med teglværderen ved Orebo teglværk Jens Jørgensens søn Jens Jensen.

Zidse og Jens når aldrig at blive gift; men Zidse oplever herefter endnu en stor sorg, idet hendes lille datter dør allerede den 28. januar 1810, og som præsten skriver, bliver hun begravet nøjagtig 7 uger og en dag gammel. Det kan være, at dette dødsfald er årsagen til, at de ikke mener, at det er nødvendigt at gifte sig – det kan også være, at han straks har været 'over alle bjerge', selvom det er ret svært i et midtsjællandsk sogn, hvor alle kender alle. Man må huske, at Orebo teglværk ligger i samme sogn. Men det ender jo – foreløbigt – godt, idet Zidse og Lars, som stadig bor i Tersløse

sogn, bliver lovformeligt forlovede 25. februar 1811, og de bliver gift 26. oktober 1811.

Lars Pedersen bosætter sig nu i Lårup, hvor han bliver indsidder, dvs. at han rangerer lavest i det agrar-socialt hierarki. Lårup er så lille, at de har måttet gå op og ned af hendes forældre – ja, muligvis boet på disses husmandssted. Men det går alligevel, for 6. januar 1813 fødes deres søn Christopher Larsen (ane nr. 28). Men herefter ser vi ikke mere til den lille indsidderfamilie i Lårup; for allerede i 1815 ser vi, at han med sin hustru og søn flytter 'hjem' til Tersløse.

Her arbejder de som indsiddere, for noget må man jo gøre for at skaffe mad på bordet under de tålelige forhåndenværende forhold. Og så sker der pludselig noget totalt uventet, idet Zidse Frederiksdatter, i en alder af kun 33 år *pludselig* afdør ved døden. Hun har slet ikke været syg eller svagelig, hvorfor alle i sognet – præst og myndigheder – undrer sig svarligen. Hun dør 13. oktober 1816 og bliver begravet 18. oktober. Men ikke uden løftede øjenbryn, thi der bliver foretaget synsforretning dagen efter dødsfaldet og obduktion af liget. Obduktionsforretningen afsluttes 27. oktober, og her fastslår man, at man ikke har opdaget spor af vold eller lignende 'uærlig' omgang med afdøde. Hvis nu man havde kunnet konstatere eller fundet 'noget', skulle liget måske være gravet op igen.

Den sørgende enkemand Lars Pedersen bliver boende i Tersløse sogn, og han er nu indsidder i Atterup mellem Vedde og Dianalund. Han er dog snart færdig med at sørge, thi 11. oktober 1817 gifter han sig igen med en Karen Gotfredsdatter på 29 år. Hun er tjenestepige ligeledes i Atterup. De bliver viede i annexkirken i Skjellebjerg kirke. Sladderer har måske været for stor i Atterup, thi samme efterår flytter de til netop nabosognet Skjellebjerg. For at sige det lige ud, så får de, de vanlige fem unger: Udover hans egen nu moderløse Christopher – kommer Maren, Peder, Niels, Johanne og Hans ca. hvert andet år.

Allerede i 1821 får familien rejseiver igen og drager til Niløse sogn et par km mod nord, med udsigt over Åmosedalen. De er nu ikke helt unge mere, så det bliver ikke til de helt store udenbys oplevelser. Thi allerede i 1823 flytter de igen, og denne gang hjem til Tersløse by, hvor de forbliver som daglejere. Lars Pedersens søn Christopher Larsen (ane nr. 28) finder vi i 1845 boende i Tersløse, hvor han er indsidder og daglejer. Han bor i et dobbelt hus sammen med en anden familie, hvor manden ligeledes er inderste og daglejer. Dvs. at man må tage det arbejde, der nu tilfældigvis udbydes den pågældende dag. Endvidere har han siden 1835 sprunget soldat, men i 1846 og lige til 1851 ser vi ham som soldat ved 1. livregiments infanteri ba-

taljon i forstærkningen. Om han som aktiv soldat har været med i Treårskrigen 1848–50, ved vi ikke, men som værende i Forstærkningen har han følt det 'stramme' og være tæt på.

I Slaglille finder han den jævnaldrende Sidse Larsdatter (ane nr. 29), der er født her den 17. februar 1815, mens hendes fader Lars Nielsen var indsidder dér. Slaglille er et af de små kirkesogne, der ligger ved den sjællandske hovedvej midtvejs mellem Ringsted og Sorø. Kirken er en lille typisk kampestenskirke fra 1100-tallet bygget af en af hvideslægtens stormænd Trud Litle.

Kapitel 3

Lad os se lidt nærmere på Sidse Larsdatters herkomst. Ganske vist er hun født i Slaglille, men hendes herkomst er langt derfra. Hendes fader Lars Nielsen (ane nr. 58) kommer derimod fra Finderup sogn, i nærheden af Høng i Løve herred, hvor han var husmand. Han er født dér 19. marts 1783 som søn af Niels Pedersen af Tjørnholm, Finderup sogn og hustru Karen Rasmusdatter. Sidse Larsdatters moder hedder Marie Villadsdatter (ane nr. 59). Denne er født i Pedersborg sogn i 1785, hvor hendes fader Villads Pedersen var husmand. I folketællingen fra 1787 for Pedersborg, Alsted herred ser vi hans familie bestående af ham selv 40 år gammel daglejer og husfæster, gift med den 39-årige Kirstine Jensdatter, hvis andet ægteskab det er. De blev gift i Pedersborg 3. oktober 1783, og hun medbragte to børn fra første ægteskab: Mads Larsen fra '73 og Jens Larsen fra '81. Derudover har de så nu i 1787 Marie Villadsdatter fra '85. I den lille husstand i Pedersborg bor endvidere mandens søster, den 32 årige ugifte Karen Pedersdatter, som 'arbejder for folk', dvs. også en slags uofficiel daglejerske. Hos sig har hun (selvfølgelig) sine to uægte børn Sanne Hansdatter på 8 år og Ole Jørgensen på 2 år, hvilket betyder, at de havde hver sin fader! I det lille hus i Pedersborg bor endvidere til leje (indsidder) hos Villads Pedersen almisstrængende Matthias Rode på 71 år med sin kone Mette Rasmusdatter på 63 år. Hvis vi går videre til folketællingen fra 1801 stadig for Pedersborg sogn, finder vi stadig Villads Pedersen nu som 53-årig tømmer og husmand med jord. Han er nu gift for anden gang med en Lovise Henriksdatter, som han har tre børn med: Lars på 4, Kirsten på 3 og Anne på 1 år. Som innsiddere hos dem bor stadig den gamle almisselem Matthias Rode med hustru Mette Rasmusdatter.

Sidse Larsdatter (ane nr. 29)'s forældre Lars Nielsen og Marie Villadsdatters liv former sig måske lidt anderledes end andre samtidiges. De blev gift [ja, det ved vi ikke, men myndighederne siger, at det er i Slaglille kirke og i så fald må det være før 1808, hvorfra kirkebogen er bevaret], og i første omgang følger de det sædvanlige mønster, med at flytte fra sogn til sogn og ernære sig enten som husmand eller som inderste og daglejer. Vi finder dem i 1817 – to år efter, at de har fået lille Sidse – hvor Lars Nielsen er fraværende som soldat ved det danske armés kontingent i Frankrig. Ja – han er udkommanderet som tjenstgørende i det danske armékontingent i Frankrig, som er en konkret på den menige bondekarl mærkbar levendegørelse af den danske og europæiske verdenshistorie. Efter Kielerfreden 1814,

hvor alt gik i opløsning for den danske udenrigspolitik, og hvor vi høstede frugten af vor urealistiske satsning på Napoleon, blev vi, da Napoleon i marts 1815 vendte tilbage fra Elba til den europæiske krigsscene, opfordret til, eller skal vi sige 'tvunget' til, at skifte side og tilslutte os alliancen mod ham. Danmark indvilligede heri, mod at få nogle krav om nordtyske mageskifter og erstatninger opfyldt. Dette lykkedes kun delvist, men vi tiltrådte da omsider alliancen mod Napoleon. Men som den ydmygede nation vi var, opførte vi os endnu mere ydmygt og usselt: Vi bønfuldt den sejrende stormagt Storbritannien, som jo lige havde været vor store fjende og besejrer, om, at danske tropper måtte deltage aktivt mod Napoleon. Herved kunne vi opnå, at briterne *betalte for disse tropper*, således at man kunne lette på det hjemlige militærbudget! Briterne var ikke meget for det, thi det forekom lidt for lavsigt. Danskerne kom som bekendt heller ikke i aktiv kamp ved Waterloo 18. juni 1815. Men Det danske troppekontingent på 5.000 mand kom omsider afsted, men kom kun til at medvirke ved den besættelse af Frankrig, som de allierede etablerede i årene indtil 1818. Det var ikke nogen morsom tur eller oplevelse for de pågældende soldater. De blev hånet, hvor de end kom frem, både af de lokale franskmænd og af de øvrige allierede tropper. Disciplinen, udrustningen og munderingen var under al kritik, og gageringen så minimal, at der intet var at sende hjem af.

Når de små familiers forsørgere således blev tvunget af huse, kunne husmoderen og den lille familie komme i økonomisk nød. Marie Villadsdatter har i 1816 klaget sin nød til amtmanden over Holbæk amt. Denne forhører sig i Danske Kancelli om hvem, dvs. hvilket sogns fattigvæsens kommission, det pålægges at understøtte Lars Nielsens hustru Marie Villadsdatter under mandens fraværelse ved Det danske Armés Contingent i Frankrig. Kancelliet svarer amtmanden 20. marts 1817, at hun bør forsørges af mandens hjemstavn. Og så fastslår man, at Slagelse ej kan anses som mandens hjemstavn, dels fordi han ej har opholdt sig der i fulde tre år, og dels fordi hans ophold dér ej har været frivilligt!! Hvad har han lavet? Det ved vi ikke. Fattigvæsnerne og sognedistrikterne strides indbyrdes: Sæby og Hallenslev sogne – i Holbæk amt lige i nærheden af Finderup sogn – påstår, at det skal pålægges Slaglille at refundere Marie Villadsdatter den hende tildelte interimshjælp, medens hendes mand er fraværende (familien er altså nu bosat dér). Dette modsætter Slaglille sig selvfølgelig, men som modargument fastslår Holbæk amtmand altså, at familien, *i deres bedste år* giftede og bosatte sig i Slaglille sogn, hvor de boede i 2½ år og ernærede sig selv og deres børn, indtil manden blev udkommanderet i Kongelig tjeneste. Dengang var der ganske vist ingen dér, der tildelte konen og børnene understøt-

telse. Hun havde nemlig en vis udsigt til at ernære sig; og det er kun de tilfældige omstændigheder, at manden blev bortkaldt til landets forsvar, der har forårsaget, at konen blev trængende; Derfor: Må Slaglille være pligtig til at erstatte Sæby og Hallenslev sogne den hende tildelte interimshjælp. Endvidere fastslås, at hvis det fremover findes nødvendigt at måtte understøtte denne familie – så meget mere som familien var trængende, inden den flyttede fra Sorø amt, og dér havde nydt understøttelse sammesteds – ja, så måtte det fremover være fra Slaglille sognedistrikt og dermed Sorø amt, understøttelsen må komme fra [og ikke Holbæk amt].

Man kan således se, at der skal ikke meget til, førend en familie er så langt ude økonomisk, at den ikke ser sig for god til at ansøge det offentlige om hjælp. Det skal selvfølgelig undersøges, om ansøgeren nu virkelig er hårdt trængende, og det er ligegyldigt, om nøden er selvforskyldt, eller som i dette tilfælde skyldes midlertidigt tab af forsørger. Men når det så er undersøgt, og ansøgeren bevilges hjælp – ja, så fortsætter de offentlige instanser: Fattigvæsenkommissioner, sognedistrikter og amter indbyrdes om at fralægge sig ethvert ansvar og at tørre sagen af på nabo-instansen. I de tilfælde, hvor man ikke kan blive enige, tyr man til Danske Kancelli og dets afgørelse. Ydmygende må det have været for den pågældende familie, men man kan så trøste sig med, at man ikke er den eneste familie, der er hårdt ramt.

Lars Nielsen (ane nr. 58) vender selvfølgelig hjem fra krigen – ikke just som nogen sejrherre, men som en brik i en besættelsesmagt. Han og hans hårdt prøvede hustru Marie Villadsdatter bosætter sig i hans fødesogn Finderup som husmænd. Det ser ikke ud til, at de har fået ret mange børn, kun udover Sidse fra 1815, Niels fra 1820 og Christian fra 1823. Men de giver også husly til en plejedatter Sidse Marie Christophersdatter, der er født i 1823. Marie Villadsdatter dør her i Finderup 12. februar 1840. Men ak! Allerede den 28. marts samme år gifter enkemanden sig atter med en 25 år (!) yngre pige Ane Cathrine Rasmusdatter fra Herslev i Finderup sogn.

De når at få datteren Ane Marie Larsdatter i 1842. Man må sige, at Lars Nielsen forstår at skifte spor, thi han ender sine dage 4. juni 1862 som klokker i Finderup kirke, hvor han bor lige over for Præstegården.

Kapitel 4

Men, lad os vende tilbage til den tid, vi forlod: Christopher Larsen (ane nr. 28) og Sidse Larsdatter (ane nr. 29) bliver gift i Finderup sogn 28. juni 1834. Han er i tjeneste som karl i Skjellebjerg, og bruden er blot 19½ år gammel, så man kan jo godt forestille sig, hvilket liv der nu ventede dem, og at der nu måtte tages fat.

*Ødemark midt i det 19. århundrede. Tegning af H. Harder i Det Kgl. Bibliotek.
Kilde: Danske Slotte og Herregårde. Red. Aage Roussell. Hassings Forlag, 1964.*

Christopher Larsen medtager sin brud til Tersløse, hvor de får den vanlige store børneflok. Den ældste er Christen Christophersen, der fødes 1840 i Tersløse, og i 1842 følger Lars Christophersen. I 1845 Frederik Christophersen, der allerede i august 1846 dør, idet han drukner i en vandgrav – blot 1½ år gammel. Men til minde om den lille dreng bliver deres næste søn opkaldt efter ham, så i 1847 den 6. februar kommer endnu engang Frederik Christophersen (ane nr. 14) til verden. Derefter, efter at familien er flyttet til den såkaldte 'Ødemarksgård', (der ifølge nogle hårdnakkede traditioner skulle være Jeppes gård, og hvor der var et skomagerværksted som nabo.

Bromme Kirke.

Man kan således med lidt god vilje konstatere, som én af Christopher Larsens oldebørn sagde med en blanding af pral og sensation, at »vi er efterkommere af Jeppe på Bjerget«!!! I nabosognet Bromme i Alsted herred, fødes Christian Christophersen i 1849. Herefter den navnkundige Sofie Christophersen fra 1852. Hun forblev en god familiebekendtskab af familien og gik altid under navnet Sofie fra Bromme. Og til sidst kom Hans Peder Christophersen i 1855. Både han og Christian dør meget tidligt hhv. 5. marts 1856 af mæslinger og 31. marts 1857 af krampe. På det tidspunkt er familien flyttet til det smukke nabosogn Munke Bjergby.

Deres fader Christopher Larsen dør ligeledes tidligt nemlig 7. april 1857 af halssyge. Hvad er halssyge? Ja, han har vel i de fugtige lerklinede huse, som han altid har opholdt sig i, fået halsbronchitis og måske tuberkulose. Han har vel aldrig nået at få tørt tøj på, når han skulle vandre fra arbejdsplads til arbejdsplads. Halvkoldt og fugtigt har der altid været indendørs, hvor sommervarmen først nåede indenfor langt hen på efteråret. Kolde fødder har han også haft i de åbne træsko med halm i. Og hvad spiste man? Grovbrød om morgenen og brændevin til at holde den indvendige varme med. Og så selvfølgelig flæsk, tørrede ærter og kål dag ud og dag ind. Der skulle et godt helbred til at leve den gang. Hostede og harkedede gjorde man

ideligen, hvorfor der altid stod en spyttebakke parat på gulvet!!! Hvis man blev mere end et halvthundrede år, var man stærk og livskraftig.

Men på trods af disse vilkår ser vi, at nogle af børnene blev tykke og kraftige og fik et langt liv. Udover Sofie fra Bromme, der i hvert tilfælde levede til 1924, ser vi også Frederik Christophersen blive tyk og imponant og leve ligetil 1929.

Christopher Larsens enke Sidse Larsdatter rejser tilbage til Ødemarks-gård, hvor hun er ansat som tjenestefolk i 1860. Hun dør sandsynligvis her i Bromme sogn mellem 1860 og 1868.

Kapitel 5

Lad os følge Frederik igennem en lidt anden livsskæbne, end den hans forfædre havde. Frederik Christophersen (ane nr. 14) blev som sagt født 6. februar 1847 i Tersløse sogn, Merløse herred. Han blev døbt 5. april samme

Munke Bjergby Kirke.

år: Hans faddere var tjenestepige Johanne Larsdatter, indsidder Martin Hansens kone Ane Pedersdatter, gårdmand Lars Rasmussen, husmand Jens Mortensen og husmand Anders Christensen – alle af Tersløse.

Efter at han følger sin fader og familie på dennes vandring fra sogn til sogn: Vi har set fra Tersløse, til Bromme og videre til Rude Eskilstrup i Munke Bjergby sogn, flytter han tilbage til Tersløse som tjenestekarl. Inden han finder sit endelige ankersted, ser vi, at han i 1863 flytter til Skellebjerg i Merløse herred, hvori han bliver til 1864. Et år efter skifter han til Nordrup sogn mellem Tersløse og Ørslev. Her bliver han tjenestekarl på hovedgården Nordruplund, samtidig med at han bliver indrulleret som soldat året efter, at krigen mod Preusserne er forbi, hvorfor der ikke synes at være den store fare derved. Det er dog ikke nogen glørværdig militærkarriere, der forestår eller beskikkes ham, thi han bliver udtaget til det, som man kun

kan blive, når man ikke egner sig til noget som helst andet eller højere – i militærterminologi kaldes det E.K.5, og det er ringere end trænkusk. Og det morsomme er, at han bliver udtaget dertil 'forlods efter begæring'. Om han selv har begæret det, eller om det er husbonden, ved vi ikke. Mon ikke det har været husbonden, der ikke har kunnet undvære Frederik Christophersens arbejdskraft? Men i 1867 kan han ikke trække den længere ud, for så bliver han soldat i 24. bataljon. (For at fuldføre sin militære løbebane, skal det nævnes, at han overgår til 34. bataljon i 1875, og at han først får sin endelige afsked i 1883, så at han længe efter, at han stiftede familie, stadig skulle være kampklar). Allerede i 1868 forlader han Nordrup og Nordruplund, for først at få tjeneste i Sorterup og derefter i Munke Bjergby, som han jo kender fra sin barndom. Her bliver han til 1870, hvor vi 1. februar finder ham som tjenestekarl på Sorø Akademis avlsgård Kammergave, der blev oprettet ved, at man udstykkede noget af Tersløsegård. Her i 1870 var der en ugift avlsforvalter plus 21 tyender, hvoraf Frederik Christophersen altså var arbejdskar. Det var ikke, fordi Frederik Christophersen var en flakke; men det var helt almindeligt, at folk med skudsmålsbog skiftede tjenesteplass ca. hvert år for at prøve noget nyt. Man skiftede 1. maj og 1. november, og disse dage hedder jo ligefrem skiftedage.

Lige så lidt som han har følt sig tiltrukket af militæret, ligeså lidt har han følt sig bundet eller inspireret af landbruget. Ganske vist øjnede landbrugets store gårdmænd og selvejere nye tider, men konjunkturerne var ikke de bedste netop nu, hvor billigt oversøisk korn begynder at oversvømme Europa. Endvidere har Frederik måske begyndt at føle storbyen med alle dens spændende udfordringer trække i sig. Med Storbyen tænkes her naturligvis på Sorø. Byen var amtets administrative, kulturelle og økonomiske centrum. I købstaden Sorø, hvor der var godt over 1.000 indbyggere, var der alt inden for handel og håndværk, fiskeri og småindustri og marker med oplandets varer. Sorø var gennemsyret af snobberi pga. Det ridderlige Academis eksistens med den deraf følgende store flok af professorer, lærere, disciple og embedsmænd. Man kan sige, at der i Sorø, som på landet, var to slags borgere: De folk, der var tilknyttet administrationen og Akademiet, og så alle de andre!!! På landet deltes befolkningen i dem, der havde en skudsmålsbog, og dem der ikke behøvede. De folk, der havde en skudsmålsbog blev af sognepræsten indført i kirkebogens til- og afgangslister, når de rejste til og fra sognet for at komme i tjeneste hos andre.

Udover dette var der også i Sorø en vis aura af historiens vingesus forårsaget af Absalons smukke gotiske klosterkirke med konge- og hvidegravene. Vi ved ikke, om Frederik overhovedet havde sans for den slags, men

lidt må der vel have hængt ved, for han endte sine dage i Sorø. Efter at have flyttet endnu engang – denne gang til Kirke Flinterup – flytter Frederik endeligt til Sorø i 1872. Og her bliver han, for i 1873 og 74 finder vi ham som tjenestekarl hos købmand H.A. Hansen på Storgade i Sorø. Her har han selvfølgelig skullet tage fat med at slæbe varer i form af tønder, fade og

*I.E. Hansens Købmandsbutik, Storgade 38, Sorø.
Her var Frederik Christophersen tjenestekarl, inden han blev gift.
Kilde: Historiske Huse i Sorø, Nationalmuseet og Sorø Amts Museum, 1982.
Gammelt fotografi i Tekn. Forv.*

baller fra lastkærre til købmandsgårdens loft. Og efterhånden som det skulle sælges, ned igen i forretningen. Hvis han ikke var stærk og fyldig, skulle han nok blive det. Han havde et tykt rundt hoved, og med sit pæne fyldige overskæg kom han til at ligne en kinesisk chowchow (spiselig hund).

I 1873 har han fundet en lille fin og spinkel forældreløs pige, der også gjorde tjeneste i Sorø. Hun hed Caroline Hansen – havde fine træk – og var født 14. juni 1852 i Pedersborg blot 2 km uden for Sorø mod nord. Hun ankom til Sorø 1. maj 1872 fra Slaglille, hvor hun havde gjort tjeneste hos gårdmand Peter Andersen. Hun kan ikke undgå at støde ind i Frederik, eller var det omvendt?? Der går således mindre end 1½ år, førend hun bliver nødt til at forlade sit tjenestested – sit herskab for at tage midlertidigt op-

Frederik Christophersen 1847-1929.

hold et helt andet sted. Med forbindelserne i orden finder hun og flytter så den 18. januar 1874 hen til forpagter Hans Rasmussen i Borød. Borød ligger lige vest for Sorø sø i Pedersborg sogn. Hun skal selvfølgelig gøre gavn for føden, men mon ikke der er blevet taget et vist hensyn til hende? Hun var lille og undselig, men havde også et elskeligt væsen. Her nedkommer hun den 31. marts 1874 med sin førstefødte – en dreng, der ved dåben 6. juni samme år får navnet Hans Peder Christophersen. I forbindelse med dåben er der i kirkebogen indført, at moderen er ugift fruentimmer, som iflg. attest fra Sognepræsten i Sorø, på 10 måneders dagen forud for fødslen befandt sig i Sorø. Endvidere er der an-

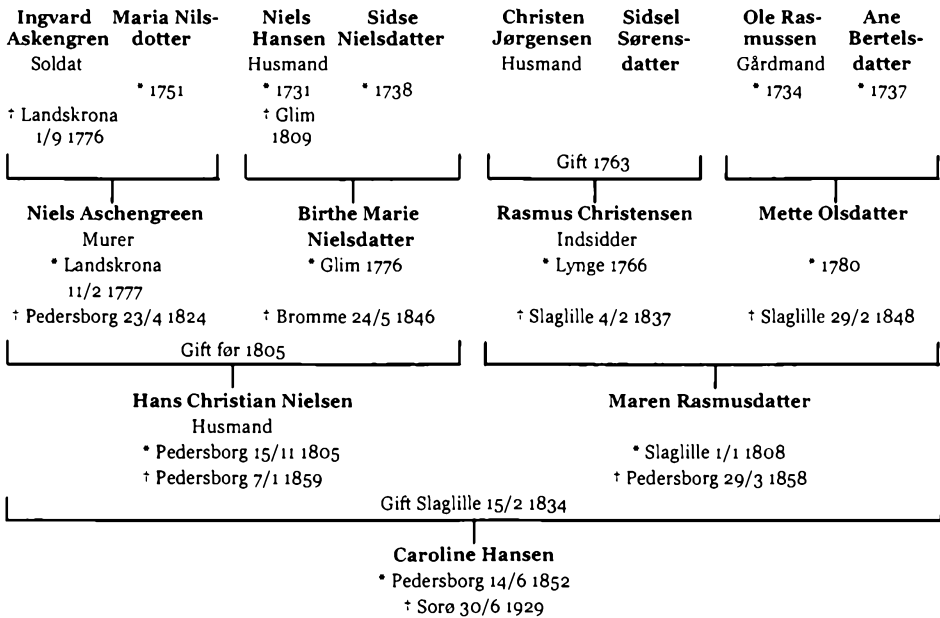
ført, at tjenestekarl hos købmand H.A. Hansen i Sorø Frederik Christophersen var udlagt barnefader. Og endelig anføres, at barnemoderen den 5. maj 1874 blev ægteviet med barnefaderen. Drengen er døbt Hans Peder med d, men sjovt nok blev han resten af sit liv altid kaldt for Peter med t – broder Peter, onkel Peter etc. Caroline omtalte ham i breve og talte altid med kærlig stemme om »min lille Peter«. Ja, og tilsvarende, så tilskrev Peter sin moder på samme kærlige måde. Selvom hans fader også levede, så stilede Peter altid sine breve til barndomshjemmet til moderen.

Ja – Hans Peder får efternavnet Christophersen, for inden barnedåben er forældrene altså blevet gift – ligeledes i Pedersborg kirke den 5. maj 1874. Ved brylluppet optræder forpagter Hans Rasmussen sammen med husmand Jens Peter Eliassen som forlovere. Endvidere udstedes en attest af hendes værge gårdmand Rasmus Jensen i Slaglille. Ved samme bryllup noteres det, at brudgommen er gældfri, og at de begge er blevet vaccinerede, dvs. mod kopper. Så det er jo en god start på et ægteskab: Ingen gæld og ingen koppear i ansigtet. Men inden vi følger Frederik og Caroline, er det på sin plads at se, hvor Caroline kommer fra og se på hendes forfædre.

*Udsigt over Sorøs tage ca. 1890 set fra Akademiet mod nord.
Kilde: Historiske huse i Sorø, Nationalmuseet og Sorø Amts Museum, 1982.*

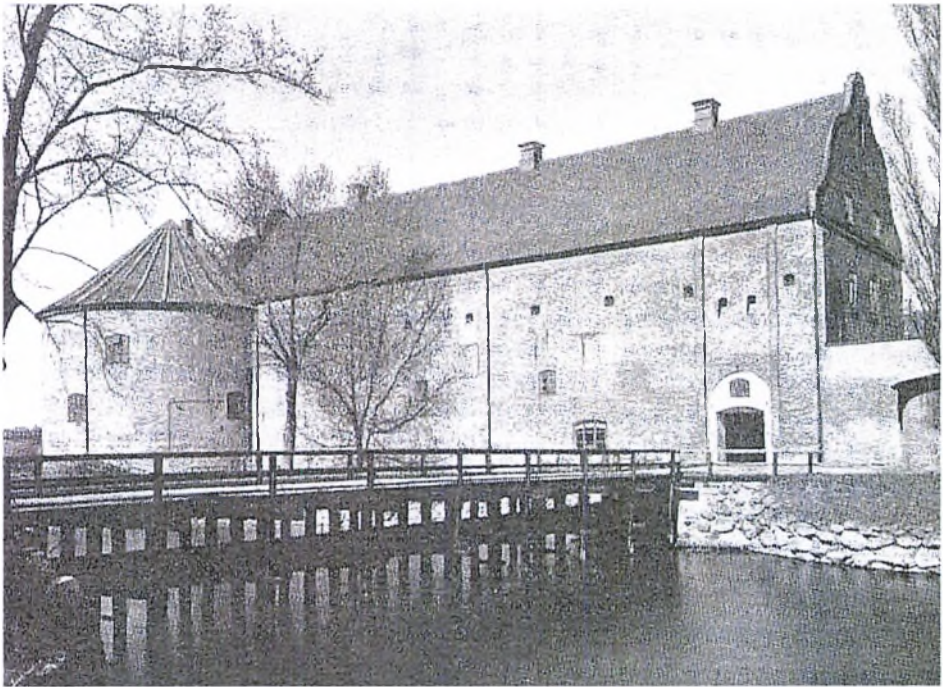

Aschengreenerne - Christophersenerne i Sorø

Kapital 1

En tur til Landskrona midtvejs på Skånes vestkyst er ikke noget, der omgærdes med den helt store ekstatiske sensation. Fra talrige ture dertil i midten af 1950'erne, enten fra Tuborg havn eller fra Havnegade, mindes man byen som grå, fantasiforladt og temmelig kedelig. Nuvel: Der er et slot, eller skal vi sige rester af en borg, hvorpå Carl XI's monogram er anbragt; og så er der selvfølgelig de dertil hørende bastioner ud mod Øresund; men hele indtrykket er, at byen er gudsforladt.

Landskrona Slot.

Kilde: Slotte og Herregårde øst for Øresund. Red. Aage Roussell, Hassings Forlag 1968.

Sådan var det åbenbart også i 1776. Kronen, først den danske – ja allerede fra Erik af Pommerns tid – og siden den svenske, havde haft store tanker om Landskronas fæstning og havde igennem de mange århundreder hele tiden planer om udvidelse og havde også til dels gennemført disse planer – alt afhængig af de nationale forhold og krigslykkens vekslen. De oprindelige planer om et firfløjet fæstningsanlæg med rondeller blev aldrig til noget, selv om man ideligen byggede til og fra. Og i 1600-tallets mange dansk-svenske krige kom fæstningen næppe til at indtage den nøglestilling, som

Christian III oprindeligt havde tiltænkt den. Ganske vist blev fæstningen indtaget nogle gange af fjenden – først af svenskerne i 1644 og igen af danskerne i 1676; og hver gang blev fæstningen udsat for voldsom plyndring og mere forfalden og ødelagt for hver gang, idet inventar og murfaste dele blev fjernet.

Fæstningen havde som sådan udspillet sin militære rolle. Og i løbet af 1700-tallet, efter svenskernes endelige overtagelse af Skåne, og forholdene i Øresund blev roligere, blev Landskrona aldrig mere besat eller erobret. Freden sænkede sig, og bygningerne fik nu andre opgaver, nemlig som militære magasiner og fængsel for krigsfanger.

Vi befinder os midt i den Gustavianske periode på godt og på ondt. Gustav III var et mangesidigt talent: Kunst og kultur blomstrede, samtidig med at kongen allerede ved sin tronbestigelse havde genindført enevælden. Han nærrede mange dristige udenrigspolitiske planer, for eksempel omgikkes han i begyndelsen af 1780'erne med tanken om, gennem en krig med Danmark, at erobre Norge. Derfor ville han, ved at så splid om Øresundstolden, provokere Danmark til at begynde en krig. Kongens planer blev dog her i 1783 opgivet, fordi han ikke var sikker på Ruslands reaktion, og hvordan dette mægtige land ville stille sig.

For at kunne føre aktiv udenrigspolitik må man have stærke og effektive land- og søstridskræfter. Gustav III forlagde derfor et hvervet kavaleriregiment, som fik navnet Kungliga Husarregementet, fra Svensk Pommern til Sydsverige. Dets seks eskadroner blev indkvarteret i kystbyerne i Skåne, Halland og Blekinge, og følgelig også i Landskrona.

Blandt disse soldater kender vi én, nemlig Ingvard i major van Normanns Kompagni (ane nr. 120). Desværre dør han i 1776 – nærmere bestemt den 1. september – samtidig, som han bliver udlagt til fader til Maria Nilsdotters uægte søn Nils. Nils er født 11. februar 1777, og han bliver hjemmedøbt samme dag. En af hans faddere er en skomager Zacarias Askengren, som muligvis kan være en farbroder. Det er måske kun dødsfaldet, der er skyld i, at Ingvard og Maria ikke bliver gift. Men Nils får hvert tilfælde efternavnet Askengren. Det er ikke et sædvanligt svensk navn, mon ikke det snarere er et ret sjældent navn, og hvorfor skulle man få det navn i dåben, hvis ikke det er ens faders navn? Moderen Maria Nilsdotter fra Landskrona ved vi ikke meget om, udover at hun er født i 1751.

I disse urolige tider, hvor Kongens fantasifulde og letsindige udenrigspolitik kunne få mere fornuftsbetonede borgere til at ængstes for, om de skulle i aktiv kamp, var det ikke nemt for den lille familie Askengren/Nils-

dotter at gebærde sig. Moderen ser vi ikke mere til. Sønnen Nils kunne sikkert have skaffet sig et udkomme ved at gå i sin faders fodspor inden for militæret. Allerede i 1788 var den hel gal: Gustav III lagde planer om en krig mod Rusland; og den danske regering var indstillet på at yde russerne hjælp. Krigen brød ud om sommeren, og straks efter ankom en russisk flådeeskadre til Øresund, hvor den opbragte passerende handelsskibe. Stemningen i Skåne var meget urolig – godsejerne hældede mod Danmark, og der opstod rygter om, at man blandt skåningerne agiterede for, at Skånelandene skulle løsrive sig og danne en selvstændig stat! Natten til den 10. august gik mellem 200 og 300 mand fra den russiske eskadre i land ved Råå. De plyndrede husene og bortførte husdyrene, hvorefter de stak ild på fiskerlejet. Mandskabet kaldtes dog hurtigt tilbage til skibene, men efterlod en del våben, fakler, granater og patroner. Ingen mennesker blev dræbt, men to fiskere blev taget til fange. Det åbenbares herved, at hele den skånske kyst var helt forsvarsløs. Og kun en intervention fra den danske kronprins Frederik (VI) havde forhindret russerne i den følgende nat at gentage 'succesen' et andet sted på skånekysten. Først da de svenske troppeforstærkninger ankom i slutningen af august drev den umiddelbare fare over. Siden – i 1790'erne – blev der sluttet våbenhvile med Danmark, men for at forhindre gentagelser blev der oprettet et mobilt artilleriregiment, som efter hurtige omgrupperinger kunne indsættes forskellige steder i Skåne.

Som sagt, hvis Nils havde haft militære tilbøjeligheder, havde der været rige muligheder for ham. Men han var en helt anden type. Han var en nervøs og følsom dreng, der ikke havde den slags ambitioner. Derimod kunne han snarere se det opbyggelige i bogstaveligste forstand at bygge op, end at ødelægge. For en kendsgerning var det, at han valgte at blive murer. Han var ganske vist kun 12 år under den russiske krig, men snart efter truede krigsvejrsskyerne igen. Fra ca. 1790 og indtil 1815 var hele Europa på en eller anden måde i permanent krigssituation. Og Skånelandene var igen i en udsat position. Hertil kom så måske, at han følte sig mere som skåning end som svensker, og ja, det er jo en kendt sag, at Stockholm jo altid både geografisk, mentalt og politisk har ligget meget længere fra Skåne end København. Om han nærrede sympatiske følelser for dette naboland, ved vi ikke, men ulykkelige folk fra Skånelandene har altid – lige indtil første del af 1900'tallet – draget mod vest i håb om at få en bedre tilværelse.

Kapitel 2

I hvert tilfælde, så valgte Nils at udvandre til Danmark – i første omgang måske kun som naver, der ville se, hvad fremtiden og mulighederne bragte. Hvornår han gjorde det, ved vi ikke. Men med en god mureruddannelse i bagagen skulle der nok være gode muligheder for fremtiden. Han har sandsynligvis taget over Helsingør. Og han har nok ikke været den eneste i familien, der drog over Helsingør, thi i 1818 finder vi en gæstgiver Frederik Aschengreen i Helsingør. Nils blev ikke i Helsingør: Han drog sydover via København til Roskilde.

Glim Kirke.

Lige uden for Roskilde sydvest derfor, ved Lejrealleen, ligger isoleret som smidt ud på en højslette Glim landsby. Kirken, en smuk, rød murstenskirke fra 1200-tallet, ligger frit synlig fra alle sider. Nils må have gjort ophold her på sin vandring – trængte kirken til et ansigtsløft?? Thi han finder hos husmandsfamilien Niels Hansen og hustru Sidse Nielsdatter deres datter Birthe Marie Nielsdatter attraktiv og dejlig. Hun er selv født om sommeren 1776. I 1787 finder vi den lille Glimfamilie: Husmand Niels Hansen er da 56

år gammel, og hustruen er 49 år gammel, dvs. de er fra hhv. 1731 og 1738. Han har lidt jord i marken, og de er begge gift første gang. De har kun en datter hjemmeboende nemlig Birthe Marie på 11 år. I 1801 er Birthe Marie flyttet. Til gengæld har de en 12-årig opfostringshusdatter Anne Louise boende. Dette tyder på, at familien ikke har været ringe stillet økonomisk.

Da Nils Askengren drager videre ud i Sjælland, tager han Birthe Marie med, hvorvidt han bortfører hende eller ej, kan vi ikke vide; men givet er det, at de ikke bliver gift hjemme i Glim kirke, som hendes fader, der først dør i 1809, nok havde foretrukket. Alle årene fra 1793 og fremefter er undersøgt forgæves for et giftermål. De drager altså sammen af sted uden at være gift, og vi møder dem først igen i 1805 som gifte i Pedersborg sogn – to km nord for Sorø. Ligeledes er de heller ikke blevet gift dér fra 1793 og fremefter. Hvor de har rejst hen, ad hvilken rute og hvornår, ved vi således ikke. Og hvorfor vælger de at bosætte sig i Pedersborg??

Kort over Pedersborg by, 1802.

Kilde: Rigsarkivet, Vejdirektoratets Kort- og tegningsamling.

Pedersborg er et ualmindeligt idyllisk sted i det midtsjællandske skovomkransede sødistrikt. Landsbyen og dermed sognet har navn efter det enorme middelalderlige borganlæg, som blev anlagt og udvidet af Skjalm Hvides

svigersøn Peder Thorstensøn i 1100-tallet. Borgen var omgivet af en stor vold i en halvring, hvis ender slutter ved Pedersborg sø. Den østlige del af volden er nu udjævnet, idet selve landsbyen er anlagt her, men en del af den vestlige del ses stadig i præstegårdshaven. På toppen af borgbanken ses rester af selve Peders borg, som var et betydeligt romansk bygningsværk. Det er helt cirkulært med nøjagtig de samme dimensioner som Bjernede rundkirke, som også er opført af en Hvide, nemlig Skjalms sønnesøn Sune Ebbesen, små 10 km øst for Pedersborg. Peders Borg blev opgivet i begyndelsen af 1200-tallet, da Sorø kloster erhvervede borgområdet og valgte at opføre den nuværende kirke. Den ligger øverst på Banken med en vidunderlig udsigt over Pedersborg sø, Tuel sø og Sorø sø med Sorø by i midten; og lige nedenfor mod øst den gamle oprindelige landsby.

Her har der altså været nok at se til for en murer. Nils og Birthe Marie bosætter sig altså her. De bliver indsiddere i den såkaldte Degneboligen. Det kan være, at den, ligesom Glim kirke, trængte til en kærlig murerhånd??? Her i dette hus får de den 15. november 1805 deres første barn: Hans Christian Nielsen. Herefter kommer Caroline Nielsdatter 21. februar 1808. Den næste søn er Niels Mouritz Aschengreen fra 8. februar 1811 (se, nu er navnene blevet danskificerede!); herefter følger Jørgen Aschengreen fra 9. maj 1813. Og derefter sker der noget dramatisk, idet Birthe Marie 29. juni 1816, som der anføres 'føder ved instrumenter' og får en dødfødt søn, der dør få øjeblikke efter! 'Føder ved instrumenter' må nok betyde tang og lignende, næppe kejsersnit, ellers havde moderen nok ikke overlevet. Allerede næste år den 14. oktober 1817 får hun tvillinger: Sidse Maria Aschengreen, der skulle vise sig at være meget livskraftig, idet hun først dør i år 1900, samt Carl Aschengreen, der allerede dør måneden efter den 14. november 1817.

Familien er nu fuldtallig, og den skal få det hele til at løbe rundt. Allerede i 1806, da de lige har fået deres førstefødte, får de af Sorø Akademis gods 3 skæpper byg i udsæd årligt; det vil jo sige, at Nils ikke blot satsede på at tjene sit brød ved murerfaget, men også ved simpelt landbrug. Og man må sige, at godsforvaltningen var liberal i den henseende, men det indgik vel som en fast del af indsiderkontrakten. I 1810 forbedres hans boligvilkår noget, idet han den 31. maj 1810 lejer sit eget hus af Akademiet. Han flytter længere ind i centrum af den oprindelige Pedersborg landsby, nemlig til Kirkevænget i det såkaldte Murermesterhus, matrikel nr. 53 A, som i dag er nr. 7 a i Kirkevænget. Huslejen for dette hus er 2 rdl. årligt.

Huset var iflg. Fortegnelse over Ildstedsskatten 1812 på hele 9 fag. Det er ganske vist karakteriseret som jordløst, men ikke desto mindre var der

Matrikelkort 1844 over Pedersborg by. Niels Aschengreen med hustru og børn boede i matr. nr. 53 a, nu Kirkevænget nr. 7 a
 Kilde: Kort- og matrikeldirektoratet

udover en lille have til huset også et lille vænge – matr.nr. 53 B – som han også lejede. Dette var nok til, at Niels Aschengreen nu kunne kaldes husmand. Foruden murergerningen og det beskedne udkomme, jordlodden kunne give, fandt Aschengreen det også nødigt at gå i dagleje en fast ugedag på Akademiets plantage. Daglønnen her udgjorde 24 skilling, hvilket i alt udgjorde 6 rdl. og 12 sk. om året.

Huset i Kirkevænget nr. 7 a findes endnu, om end det er meget forfaldent og tilgroet. Vænget – nabogrunden – er stadig ubebygget og fremstår som en stor vildmark.

Både socialt og økonomisk går det således nogenlunde, idet han bliver valgt til at være fadder for naboernes børn ved disses dåb. Og han bliver da også pålagt at betale ildstedsskat på $\frac{3}{4}$ skæppe rug og $\frac{3}{4}$ skæppe byg – det var kun de fattigste, der kunne slippe for det. Så stort set må vi sige, at Niels Aschengreen ikke havde de store ydre grunde til at være deprimeret.

Niels Aschengreens hus set fra Kirkevænget nr. 7a.

Kapitel 3

Sådan gik hverdagen, indtil der i 1813 skete en alvorlig katastrofe, der skulle påvirke hele egnen i mange år fremover: Sorø Akademi brændte!!

Hvad var og er Sorø Akademi? Den 31. maj 1586 underskrev Frederik II Fundatio Scholæ Sorensis, ifølge hvilken en fri kgl. præsteskolet blev oprettet i biskop Absalons gamle cistercienserkloster fra 1161. Med den sidste munks død i 1580, døde så at sige også klostret, hvorfor det da blev inddraget under Kronen. Allerede i 1586 bestemte Frederik II, at klostret med tilliggender skulle omdannes til »en besynderlig og bedre Kongelig Skole« for 30 adelige og 30 uadelige disciple. Ved siden af denne opdragelsesanstalt og skole oprettede Christian IV (for at modarbejde de unge adelsmænds kostbare rejser til udlandet) ved fundats af 30. november 1623 et 'ridderligt' eller adeligt akademi. Skolen fik sammen med Akademiet en fælles overhofmester. Imidlertid forfaldt både akademi og skole af økonomiske og pædagogiske grunde i de kommende årtier, hvilket førte til, at Akademiet blev nedlagt i 1665. Tilbage var nu det såkaldte 'Sor'ske Institut', der ved fundats af 7. juli 1747 skulle omorganiseres til et ridderligt akademi alene. Dog viste realiteterne hurtigt, at 'en lærd akademisk anstalt under ingen form og ved ingen foranstaltning kunne bringes til at bestå i Sorø', hvorfor den akademiske læreanstalt simpelt hen afdøde i 1793, da dens to sidste elever afgik. Man forsøgte dog allerede igen i 1822 ved at reorganisere instituttet både som akademi og skole. Akademiet blev dog definitivt nedlagt igen i 1849, med det resultat, at skolen herefter blev indrettet som en af landets øvrige 'lærde skoler'. Hvis man vil være ond, kan man sige, at Sorø – som altid – har villet være noget mere end andre, eller kort sagt man skrævede så meget, at bukserne sprængtes!!

Disse soranske institutioner har haft til huse i ialt tre forskellige bygninger. Indtil Christian VI's tid stod den gamle klostergård hovedsagelig i sin gamle form med tre to-etages fløje mod øst, syd og vest, og med klosterkirken som den nordlige fløj. I 1730'erne blev de tre klosterlænger så gennemgribende renoveret og moderniseret på tag og facader, at man med god ret kan sige, at der nu fremstod en helt ny bygning. Hofbygmester Laurids Thura's smukke barokbygning blev indviet 1747. Det var samme år, som det ridderlige akademi blev genoprettet, og samme år, hvor Ludvig Holberg havde skænket sine godser Tersløse og Brørup – nu under navn af frihersekabet Holberg – til Sorø.

Thura's pragtbygning led desværre en krank skæbne; thi allerede 11. juni 1813 brændte den ned totalt. Reddet blev kun de tre såkaldte professorboliger – hjørnepavillionerne, hvoraf nu kun Ingemann's mod øst, og mod vest Molbech's huse er bevaret.

Der skulle gå hele ni år, inden man begyndte nyopførelsen af en ny akademibygning. Riget fattedes penge; men i 1822 fik stadsbygmester P. Malling, der også har bygget Københavns Universitet, overdraget ledelsen af nyopførelsen sammen med muremester Schoper. Den nuværende grå tre-etages akademibygning med de to fremskudte fløje blev indviet 22. maj 1827. Omkostningerne ved opførelsen var i rede penge 223.000 rdl.

Udsigten til genopførelsen af en pragtbygning af de dimensioner måtte få enhver bygningshåndværker og især murersvend til at fryde sig – nu var deres arbejdssituation og udkomne reddet i mange år fremover. Men for Niels Aschengreen, som naturligvis var med, blev det et mareridt. Han blev udsat for umenneskelig psykisk terror eller mobning, som vi vil kalde det for i dag. Denne terror blev udøvet af kollegerne og arbejdskammeraterne, fordi han – Niels Aschengreen – i deres øjne – stak af fra de i Sorø gældende normer.

Sorø Akademi, Malling's hovedbygning og Thuras ene professorbolig i forårsidyl.

Kapitel 4

Efter to år i 1824 gik det galt! Og vi lader nu hans hustru Birthe Marie Nielsdatter berette til Sorø Birks foged, hvad som skete. Den 20. april 1824 blev han syg under sit arbejde. Det må have været slemt, for hun bar mad ud til ham hjemmefra, som han dog nægtede at fortære. Årsagerne var psykiske, thi han klagede over, at han ikke kunne arbejde dér mere, da alle mennesker hadede ham. Birthe Marie mener, at han da allerede på dette tidspunkt var »lidt forstyrret i hovedet«, hvilket ytrede sig ved, at han talte vildt og usammenhængende. Da hun ikke kunne blive og høre på ham hele dagen, gik hun hjem: Men omtrent en time efter kom Aschengreen selv hjem. Han var meget opbragt og klagede over, at han kun var til nar på Akademiet, thi hvad han murede op, rev de andre straks ned, og hvad næsten værre var: De tiltalte og omtalte ham altid med uforsonlig og uforstående hån i stemmen som »svenskeren« (sådan nogen havde man endnu ikke mødt så mange af i Sorø)!

Hjemme mødte han kun trøst og forståelse, men åbenbart ikke nok til at berolige ham, for han bad bestandig konen om, at hun ville »skille ham af med livet«. Birthe Marie blev så urolig over, at hans 'vildelse' således tog til, at hun straks henvendte sig til sognepresten Edsberg, for at få hans bistand. Det eneste han kunne stille op, var at love at sende bud efter lægen næste morgen.

Om natten sov Niels Aschengreen roligt, og om morgenen den 21. april syntes han at være i bedring; men han havde dog ikke glemt gårdsdagens hændelser, for han skumlede fortsat over, at han ikke havde noget arbejde, og at han aldrig mere gik på Akademiet. Birthe Marie følte sig alligevel så meget beroliget, at hun følte, at det var forsvarligt at gå et ærinde i byen. Men dog ikke mere beroliget, end at den 13-årige søn Niels Mouritz blev pålagt at holde øje med faderen.

Denne stakkels dreng blev nu vidne til noget ganske forfærdeligt, der sandsynligvis har forfulgt ham resten af livet. Klokkeren 6 om morgenen den 21. april så han, at hans fader tog den ene snor af stueuret og tog den med ind i den inderste stue, der vendte ud mod haven. Derpå låste han døren efter sig.

I stedet for at holde virkelig øje med faderen i de skæbnesvangre øjeblikke, løb Niels Mouritz efter sin moder. Minuttet efter var de tilbage ved havevinduet. Drengen råbte nu et »FADER«! (eller var det FA'AER! på sjællandsk) så højt og skingert, at naboen hørte det. Da der ikke blev reage-

ret på talrige råb, slog Birthe Marie resolut to ruder ind, lukkede vinduet op og så sin mand hænge i ursnoren anbragt i et søm under bjælken. Da sønnen var blevet løftet ind gennem vinduet, skar han, med en af moderen i en hast fremskaffet kniv, faderen ned og lagde ham på gulvet.

Niels Aschengreens hus fra havesiden. Vinduet i stueetagen var det vindue, sønnen Niels Mouritz kravlede ind af for at finde sin far hængende i ursnoren.

Sammen med den, ved Niels Mouritz' anskrig, tililende nabo lagde de den hængte i seng og påbegyndte straks alle mulige genoplivningsforsøg, som virkelig resulterede i, at Niels Aschengreen mirakuløst igen 'syntes at have liv'. Først nu gav Birthe Marie – denne enestående og brave kone – sig tid til at sende bud efter lægen Wendelboe, som ankom med det samme sammen med birkefogeden Hans Henrik Gyldenfeldt. Lægen fortsatte med genoplivningsbehandling, såsom åreladning! og andre 'passende' og på daværende tidspunkt gængse midler. Resultatet udeblev da heller ikke: Respirationen kom i gang, uagtet han ikke vendte tilbage til fuld bevidsthed. I 40 timer herefter lå han med idelige og stærke krampeanfald, indtil han endelig 'opgav Aanden'. Den eneste udvortes beskadigelse, han havde, var en 'impression' på halsen forårsaget af strikken.

Ingen af de tilstedeværende kunne til fogeden ved forhøret 24. april angive nogen årsag til selvmordet(sforsøget), udover at afdøde i de sidste dage inden, havde været ualmindelig stille og mere indesluttet, end han ple-

jede. Sønnen havde blot lagt mærke til, at faderen i nogle dage af og til havde lagt sig til sengs uden at klage sig eller sige hvorfor. Naboen tilføjer, at afdødes kone i almindelighed er kendt for at være en retscaffen kone, så at hun altså ikke på nogen måde har givet ham anledning til eller været årsag til at tage sig selv af dage. Det er jo betryggende at vide! Det var altså kun hustruen, Niels Aschengreen havde delagtiggjort om sine forkrænkeligheder på Akademiet. Men hun havde altså ikke fantasi til at forestille sig disses sørgelige og tragiske konsekvenser. Hun havde åbenbart heller ikke indblik i eller opdaget efter ca. 25 års samliv, at han var en så sårbar og følsom sjæl. Og så kan det jo endelig også komme bag på de fleste, at soranerne kan være ualmindelig opfindsomme og nederdrægtige, når det gælder om at drille hinanden og give hinanden øgenavne. Alene det at hedde noget så fremmedartet som Aschengreen har været nok til, at han skulle kanøfles.

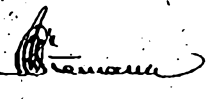
Hvad gjorde man dengang med selvmordere? Ja, iflg. Lovens bogstav, dvs. Danske Lov 2.10.4., var det enhver præst forbudt at foretage jordpåkastelse eller afholde ligprædiken over de afdøde. Og videre hedder det i 6.6.21., at måtte denne ej heller begraves i kirke eller på kirkegård, medmindre det kan bevises, at selvmordet er begået 'i sygdom og raseri'. Populært sagt, var liget værdigt til at kastes for ulvene.

På et afsides sted på Pedersborg Kirkegård måtte Niels Aschengreen begraves.

Amoriamanua!

Med al gjærme mening blev Deres forslag om fransjants begravelse af
en af humanitetsbørnen og ligafølgelig begravelse i Sorø, den
24de Maaned afjaldt. Ligafølgelig i Aulensning
af, at fransjantens skieb begravelse i Pedersborg, og da
for hans færdige jeg og ogsaa hans medfærdige, som, da
en afjaldt, skal jeg ikke nævne, af alle alle medfølgende
afjaldt af 14de Juli 1824, endelig at nævne, at
jeg, som fransjant af de nævnte ligafølgelig og ligeledes
afjaldt, som da alle, at alle officielle Lyngens nævnte
afjaldt i at alle afjaldt som alle officielle Lyngens nævnte,
nævnte fransjant afjaldt, ligafølgelig, alle nævnte nævnte
Amoriamanua:

Sorø den 29de April 1824.

Sorø amtmands Pro memoria af 29. april 1824 til Danske Kancelli om hvordan Niels
Aschengreen måtte begraves. Kancelliet godkendte forslaget 1. maj s.å.
Kilde: Rigsarkivet, Danske Kancelli, Sjællandske Justits- og politidepartement.

I 1754 lempes denne hårde regel noget. Dette skyldtes, at man, dvs. Stiftamtmanden over Sjællands stift, som derfor havde forelagt spørgsmålet for Danske Kancelli, ønskede klare retningslinier i de talrige tilfælde, hvor man ikke med bestemthed kunne afgøre, om selvmordet var begået med køligt overlæg eller om det var sket i 'raseri', desperation eller under utålelige smerTERS indvirkning. I slige tilfælde var man nødt til at indhente kongelig resolution om, hvordan man skulle forholde sig i de konkrete tilfælde. Stiftamtmanden mente, at en udsættelse af begravelse kunne virke som en beskæmmende straf over for de ulykkelige og skikkelige pårørende. Og dette i endnu højere grad hvis høringen i Kancelliet resulterer i, at Lovens strenge regel alligevel skal efterleves.

Danske Kancelli resolverer ved Kongelig reskript af 14. juni 1754, at stiftamtmanden i slige tvivlrådige tilfælde, og i tilfælde hvor sommervarmen hurtigt vil forvolde 'betydelige inconvenientier' pga. sådanne legemers 'corruption og lugt', efter bedste forudgående undersøgelse, skal bestemme på hvad måde og sted, sådanne aflivede legemer skal begraves – dog så det bliver i bedst overensstemmelse med Loven. Hvorefter amtmanden naturligvis skal aflægge beretning til Kongen.

Niels Aschengreens tilfælde skulle vise sig at falde inden for disse tvivlsomme tilfælde. Amtmanden i Sorø amt P.C. Stemann – den senere berømte justitsminister og præsident for Danske Kancelli – indberetter 29. april til kancelliet, at han samme dag, på grundlag af de ved fogedforretningen oplyste omstændigheder, har tilladt, at det afsjælede legeme blev begravet i al stilhed på et afsides sted på kirkegården, uden jordpåkastelse, ligfølge eller nogen anden ceremoni. Altså et kønt kompromis: De stakkels pårørende har ikke anet, hvor han blev begravet, men har måttet slå sig til tåls med, at det dog var i indviet jord. Allerede 1. maj skriver kancelliet tilbage til amtmand Stemann, at det i enhver henseende bifalder, hvad han har foranstaltet. Men Stemann har været usikker, for han vidste ikke, at Niels Aschengreen prøvede at begå selvmord på grund af 'raseri'. Dette 'raseri' har kun konen Birthe Marie været involveret i. Stemanns kompromisløsning tilgodeser det faktum, at afdøde faktisk ikke døde af selvmordsforsøget, så derfor kunne han komme i indviet jord. Men intensionerne var helt klare, og derfor var begravelsen uden jordpåkastelse og ligfølge m.m.

Hvad sker der nu med den stakkels efterladte familie??

Ja, indtil videre bliver enken boende i Muremesterhuset, hun sidder i uskiftet bo, og hun overtager også Aschengreens arbejde, idet hun går i dag-leje i Sorø Akademis plantage. For 26 dages arbejde modtager hun 6 rdl. og 48 skilling, som hun kvitterer for med ført pen. Hun har fem børns opdragelse, hun skal varetage, idet dog de ældste Hans Christian Nielsen (ane nr. 30) nu er 18 år, og Caroline er 16 år og derfor ude at tjene. De andre er Niels Mouritz på 13 år, Jørgen på 10 år og Sidse Maria på 6 år. Så længe de bliver boende hos hende, føler hun et vist ansvar. Men allerede samme år flytter Niels Mouritz til Bjernede sogn, hvor han kommer i tjeneste i Bjernedegård. To år efter i 1826 flytter han til Munke Bjergby og herefter til Brandstrup i Tersløse sogn, hvor militæret finder ud af, at man er bedre tjent med at give ham et afskeds-pas mod kaution. Siden – i 1835 – finder vi ham i Stenmagle sogn nord for Stenlille; men det kun for en kort bemærkning.

Jørgen Aschengreen har gjort tjeneste hos sognepræsten i Pedersborg, og i 1833, hvor han er 20 år, flytter han også til Munke Bjergby, nærmere bestemt Døjringe. Tilbage er lille Sidse Maria, der har boet hjemme hos moderen 'Aschengreens enke' til 1833, hvor hun som 15-årig flytter til Sorø.

Birthe Marie bliver boende i Pedersborg, så længe hun kan klare sig. Og som alt ser ud nu, er hun omgærdet af en vis goodwill fra landsbyens beboeres side. I 1834 bor hun alene som indsidder sammen med en 60-årig ugift almissemme Marie Johansen. Birthe Marie selv ernærer sig ved håndarbejde. Dette kan hun åbenbart ikke blive ved med, thi i 1840 bor hun sammen med sin ældste søn, Hans Christian, der er flyttet tilbage til fødesognet med sin familie og er flyttet ind i det berygtede hus, nr. 53 A, hvor faderen kom ulykkeligt af dage. Men hun har åbenbart følt, at det ikke gik i længden at gå op og ned af Hans Christian, som kunne have et vanskeligt sind, så derfor forlader hun selv Pedersborg og flytter mellem 1844 og 1845 ind hos sin brave svigersøn Anders Frederiksen, der forsørger hende resten af hendes dage. Anders Frederiksen er ledvogter og skovhugger i Bromme plantage. Han er født i 1794 i Tersløse og dør 22. november 1856 i Bromme af brystsyge. Desværre er han koparret, da han har haft de naturlige kopper.

Men det hindrer ham ikke i at blive gift: I 1834 er han gift med en Ellen Jensdatter på 39 år. De har tre børn: Karen, Kirsten og Peder. Og inden hun dør 1. september 1835, får hun endvidere den 28. april 1835 en søn Jens. Og så den 11. december 1835 bliver han så gift i Bromme med Birthe Maries

datter Caroline Nielsdatter, der på det tidspunkt er tjenestepige i Sorø. Som forlovere optræder gårdmand Jens Andersen i Døjringe i Munke Bjergby sogn samt hendes ældste broder husmand Hans Christian Nielsen i Pedersborg.

I 1840 ser vi, at der i ledvogterhjemmet i Bromme, udover to af Anders Frederiksens børn fra første ægteskab, også er blevet plads til en ugift træskomager Niels Nielsen på 29 år og en (Sidse) Marie Nielsdatter på 24 år. Det er ret enestående af ledvogteren på den måde at skaffe husly til sin hustru to søskende. Men det er nok ikke bar godgørelse, for Niels Nielsen tager formelt tjeneste som tjenestekarl – ejendommeligt nok nøjagtig samtidig, som søsteren indgår ægteskab med husbonden i 1835. Men hvis han vidste, hvad det indebar, havde han nok betænkt sig. Den yngste søster Sidse Marie Nielsdatter får ligeledes formelt tjeneste som tjenestepige i 1838; hun er da 21 år og kommer direkte fra fødebyen Pedersborg.

Men ikke nok med det: Han tager også imod sin svigermoder. Birthe Marie har nok ikke kunnet holde ud at bo hos sin ældste søn længere, så ledvogterens påtager sig nu også at forsørge Birthe Marie. I 1845 er hun nu en gammel kone på 69 år. Udover hende bor der nu i ledvogter- og arbejdsmandshuset i Bromme by ledvogterens søn Jens Andersen på 10 år samt den 34-årige ugifte træskomand Niels Nielsen. Denne Niels Nielsen er jo den stakkels Niels Mouritz Nielsen Aschengreen. Det var på høje tid, at der var nogen, der tog sig af Birthe Marie, thi allerede i maj måned næste år, den 24. maj 1846 dør hun i Bromme af brystsyge i en alder af 70 år. Hun har haft et liv, der nok var lidt ud over det sædvanlige – selv på den tid. Men efter hvad vi kan dømme, har hun taget det i stiv arm: Hun forlod barndomshjemmet for at flytte det halve Sjælland rundt med en psykisk ustabil mand, inden de bosatte sig i Pedersborg, hvor de fik 7 børn, hvoraf de to døde som nyfødte og så endelig mandens selvmord.

Hjemme i ledvogterhuset har vi i 1855 nu kun boende ledvogteren Anders Frederiksen, som nu også tituleres skovhugger, hans hustru Caroline Nielsdatter samt hendes broder Niels Nielsen. I 1856 den 22. november dør Anders Frederiksen af brystsyge (som vanligt) i en alder af kun 62 år.

Kapitel 6

Og nu er der kun de to søskende tilbage!

Caroline Nielsdatter, som var barnløs, og hendes ugifte broder Niels Mouritz gik nu og sled på hinanden. De flyttede sammen til et parcellisthus, matrikel nr. 11 B i den vestligste del af Døjringe mark i Munke Bjergby sogn. Huset, som ligger lige i udkanten af Bromme Plantage, havde hun arvet efter sin mand. De to søskende skændtes og mundhuggedes om alt og intet. Niels Mouritz blev mere og mere sær og vrangvilling. Muligvis har de forfærdelige indtryk, han fik, da han var 13 år, da han så sin fader dingle i ursnoren, gjort et uudsletteligt indtryk på ham, så han aldrig siden er blevet helt normal. Hvert tilfælde var han sjælelig uligevægtig. Og højst sandsynligt har han tillige arvet nogle af sin faders svage gener.

De to søskende skændtes om alt, men især om penge! Hun havde arvet nogle, og han mente, at hun forholdt ham nogle. Den 2. september 1858 gik det galt: Den dag blev der råbt og larmet mere end sædvanligt. Så meget at naboerne i Døjringe mente, at det var nødvendigt at undersøge, om der var hændt noget. Det var der: Kl. 4 om eftermiddagen opdagede man, at Caroline Nielsdatter var funden liggende død i sit køkken svømmende i blod.

Fogeden for Sorø birk, fuldmægtig, exam.jur. L. Deichmann, sognefogeden og to vidner fra Sorø havde da straks om aftenen kl. halv ni indfundet sig i enkens hus i Døjringe. Da fogeden havde antaget, at der var begået en eller anden utrolig forbrydelse, havde han begivet sig til gerningsstedet uden at afvente distriktslægens nærværelse, for så hurtigt som muligt at anstille den nødvendige undersøgelse. Ligeså var det nødvendig at sikre sig de nødvendige spor.

Ved stedet var der da allerede forsamlet en del mennesker, som kunne fortælle fogeden, da han ankom, at den afdødes broder Niels Nielsen var fundet hængende på loftet. Fogeden tøvede ikke, men tog straks sammen med vidnerne ligene af de afdøde i øjesyn, og fandt da også Caroline Nielsdatter liggende i køkkenet neden for stigen, der fører op til loftet. Hendes stilling var sådan, at hun lå på højre side med håret i betydelig uorden og hovedtøjet revet i flere stykker og trukket bagud i nakken. Ved siden af hendes hoved var på stengulvet en meget betydelig mængde sort blod, som skønnedes at hidrøre fra betydelige sår i hovedet, der ligesom hovedtøjet var oversmurt og gennemtrukket heraf.

Desuden fandt man på liget et træhåndtag med tilhørende snor, som måtte hidrøre fra en træbismervægt. Men selve vægten kunne man ikke fin-

de. Herefter gik fogeden op på loftet og fandt her omtalte Niels Nielsen liggende udstrakt under en hanebjælke. Ovenover ham og fastsat i hanebjælken var anbragt et reb, der var overskåret, men den tilhørende overskårede streng, der dannede løkken, lå ved siden af liget. Rundt om ligets hals fandtes en pergamentsagtig strikke.

Nede i køkkenet igen fandt fogeden bag køkkendøren en træbismervægt, hvis ene ende bestod af en rund aflang træklump på ca. 8 tommers længde og af ca. 3–5 tommers tykkelse i gennemsnit. På den yderste ende af denne træklump var anbragt rundt om et tykt jernbånd af lidt over en tommes bredde og ind i den yderste og tykkeste ende var endvidere inddrevet en del store jernstykker og store søm. Denne træklump var sat fast på et bøgetræs skaft på over en tomme i gennemsnit og på omtrent en alens længde. Men skaftet var brækket af, der hvor træklumpen begyndte, hvilket kunne betyde, at der må have været anvendt en meget betydelig kraft. I den yderste ende af skaftet var anbragt en krog, som vanligt blev brugt til at anbringe genstande, som skulle vejes. På nævnte træklump var lidt blod. Da det nu var blevet mørkt, kunne fogeden ikke foretage flere undersøgelser eller finde flere spor, hvorfor han ville fortsætte hermed næste morgen.

I stedet blev vidnerne afhørt; først parcellist Peder Nielsen af Døjringe, der er nærmeste nabo til dette sted. I går aftes havde han ved solnedgangstid været her henne for at aflevere en hest, som han havde lånt, da han og de afdøde var i plovfællesskab. Da var både Anders Frederiksens enke og hendes broder Niels Nielsen hjemme. Han havde fortalt dem, at han skulle til Sorø næste dag, hvorpå Caroline Nielsdatter anmodede ham om at købe hende nogle ting i Sorø. Vidnet lagde ved denne lejlighed mærke til, at der ikke var nogen uenighed mellem de to søskende – ligesom, der heller ikke faldt 'folkelige' udtryk mellem dem. Foranlediget hertil måtte vidnet forklare, at der var splid og uenighed mellem dem, idet broderen ofte har udstødt hårde trusler mod søsteren, hvilket er almindeligt kendt. Det er dog vidnet ubekendt, om der nogensinde er kommet til egentlige håndgribeligheder mellem dem. Han bemærker endvidere, at stedet tilhører Caroline Nielsdatter, men at hun havde sin broder boende hos sig. Dette forhold havde allerede eksisteret i mange år (selv mens Caroline Nielsdatters mand levede), idet broderen dengang havde sin bopæl hos søsteren og ernærede sig med at forfærdige træsko. Han havde betalt svogeren for kosten, men efter dennes død bestyrede Niels Nielsen søsterens ejendom, hvori han havde en del penge stående.

Vidnet fortsætter, at i dag kl. 8 om morgenen kom nu afdøde Niels Nielsen over på dennes bopæl og leverede ham en pakke, som han bad om at af-

levere til hans i byen Sorø boende søster [i.e. Sidse Marie Aschengreen]. Endvidere bad han også om, at vidnet ville gøre forskellige indkøb i Sorø, således som de havde aftalt det aftenen forinden. Niels Nielsen lod ved denne lejlighed nogle 'udladelser' falde, hvoraf man kunne forstå, at han var i fortrædeligt lune. Ydermere ytrede Niels Nielsen sin utilfredshed over, at den af ham opbyggede tilbygning på søsterens hus ikke var til dennes tilfredshed. Niels Nielsen forføjede sig derefter hen til en nabo Ole Larsen, og vidnet har ikke siden set Niels Nielsen, førend nu i død tilstand. I løbet af dagen var vidnet Peder Nielsen så på den aftalte tur i Sorø, hvor han ordnede de aftalte forretninger og købte bl.a. kaffe og sukker. Da han kom hjem igen til Døjringe ved 4-tiden om eftermiddagen, gik han – efter at han først havde været hjemme – ½-times tid efter over til de nu afdødes hus for at aflægge beretning om dagens gøremål og handler. Han gik direkte ind i stuen og satte sagerne på bordet. Da han ingen så i stuen, blev han forundret. Men straks så han gennem den åbenstående dør til køkkenet, Caroline Nielsdatter liggende i en stor blodpøl med hovedet ved loftstigen.

Han fór forbavset tilbage ved dette syn, men da han troede, at det kunne være sansebedrag, gik han atter hen til køkkendøren og blev da overbevist om, at det var Caroline Nielsdatter, der måtte være død. Han styrtede da udenfor, og da han synes, det var påfaldende, at han ikke så noget til Niels Nielsen, gik han omkring huset og søgte efter denne. Løb derefter over til nabohuset, for at søge dér efter Niels Nielsen. Der fandt han en tømmermand arbejdende, men ingen Niels. Ole Larsen og tømmermanden skyndte sig da tilbage til huset for at tage liget i nærmere øjesyn. Da var der ingen tvivl længere, Ole tog straks sin hest og red hen til sognefogeden for at aflægge beretning og red så hurtigt ind til Sorø for at få fat i birkefogeden og gøre anmeldelse om det passerede.

Da fogederne var ankommet til stedet, fik Ole Larsen, som det kronvidne han var, straks forevist den fabrikerede vægt. Denne sagde, at han fandt det påfaldende, at Niels Nielsen ikke var til at finde; og så fortalte han, at der mellem de to afdøde ikke herskede det bedste forhold, at han nu, da han har erfaret, at Niels Nielsen har aflivet sig selv ved hængning, føler sig overbevist om, at Niels Nielsen med dette redskab må have overfaldet søsteren og derved forårsaget hendes død. Dette mener han må være uden for enhver tvivl, og så bemærker han, at vel har Niels Nielsen ikke talt om at slå søsteren fordærvet, men han har flere gange omtalt at ville prygle hende. I det mindste har Caroline Nielsdatter flere gange fortalt ham, at broderen ville prygle hende. Nielsen var ikke beruset, da vidnet sidst talte med ham, og bemærker for øvrigt, at Niels Nielsen ikke var forfalden til druk. Deri-

mod var han af en hidsig og noget trættekær karakter, og afdøde Niels Nielsens søster Caroline Nielsdatter har oftest til vidnet besværet sig over, at broderen ofte ikke var til at komme til rette med.

Det næste vidne var tømreren Niels Rasmussen, som ligeledes havde opdaget liget af Caroline Nielsdatter og i øvrigt kunne berette det samme som Ole Larsen. Men da han var fremmed på egnen kendte han ikke noget til pågældendes forhold.

Endnu et vidne, parcellist Jens Christian Sørensen af Munke Bjergby, træder frem sammen med sognefogeden. Efter at have taget liget af Caroline Nielsdatter i øjesyn, steg han op på stigen til loftet og gik hen bag skorstenen, hvor han så afdøde Niels Nielsen, som han kendte i forvejen, siddende på loftets gulv med benene udstrakte og et reb om halsen, der var befæstet på en hanebjælke lige over hans hoved. For enden af rebet var der en løkke, som var anbragt om ligets hals. Løkken bestod af et dobbelt reb, således at selve løkken dannedes af det enkelte reb, hvoraf altså fulgte, at der var dobbelt reb på begge siderne. Rebet var nyt og af tykkelse som et kotøjer. Niels Nielsen sad i oprejst stilling, dog således at hovedet hældte en lille smule til siden, hvilket må være foranlediget af, at øjet, som dannede løkken, sad ikke lige for men tæt ved struben. Vidnet mener, at stillingen skyldes de sidste krampetrækninger, så løkken må have drejet sig. På grundlag af al dette, kan vidnet ikke komme til anden resultat, end at Niels Nielsen forsætligt har bragt sig selv af dage. Og når man ser, at søsteren er funden død efter at være tilføjlet voldsomme beskadigelser, må han antage, at det er anger over den af ham forøvede gerning, der har foranlediget ham til det omtalte skridt.

Vidnet Jens Christian Sørensen, der havde kendt begge de afdøde i mange år, ved, at selvom de var søskende, herskede der et meget dårligt forhold mellem dem, idet han navnlig ved, at Niels Nielsen ofte var så urimelig, at det næsten ikke var muligt at komme ud af det med ham. Det er endog gået så vidt, at Caroline Nielsdatter desangående har besværet sig for sognefogeden og i den anledning anmodet ham om at stifte fred imellem dem. Ligeledes har vidnet også indfundet sig hos de afdøde en gang og har mæglet mellem dem. Som en oplagt ting havde vidnet foreslået dem at flytte fra hinanden, og leve adskilte, men hertil var Niels Nielsen ikke villig og forlangte i så henseende de penge udbetalt, som han havde stående i stedet. Da vidnet, også oppe på loftet, havde taget liget af Niels Nielsen i øjesyn, blev denne skåret ned og løkken taget af halsen. Liget var endnu ikke helt koldt, men var derimod helt stiv, så at benene stod lige op i vejret, da han var skåret ned og lå på ryggen på gulvet. Man gjorde som følge heraf intet

forsøg på at kalde ham til live, med undtagelse af at de trillede ham lidt rundt. Vidnet var enige med de tidligere udtalte vidneudsagn om, at Niels Nielsen, med den vægt som blev ham forevist, har tildelt søsteren sit bane-sår. Og på grund af vidnets kendskab til de afdødes indbyrdes forhold og Niels Nilsens heftige karakter, må han antage, at denne i hidsighed har forøvet gerningen. Efter hans før omtalte forsøg i foråret med at stifte enighed mellem søskende, blev forholdet mellem dem noget bedre, efter hvad Caroline Nielsdatter har fortalt ham. Vidnet havde ligeledes erfaret, at der var reciprokt testamente mellem de afdøde, og hvis Niels Nielsen ikke havde forøvet den anmeldte misgerning, ville han således have arvet søsteren, men da han nu selv har aflivet sig, synes det ganske klart, at han først må haver slået søsteren ihjel og derefter aflivet sig selv.

Næste dag den 3. september 1858 mødtes fogederne atter på det af Caroline Nielsdatter beboede sted. Endvidere ankom distriktslægen fra Sorø, som afgav denne forklaring: »Jeg har i dag foretaget syn over liget af den 51-årige Caroline Nielsdatter, enke efter ledvogter Anders Frederiksen af Bromme skov, boende på Døjringe Mark, der i går kl. halv fem var funden liggende død på gulvet i køkkenet tæt ved en stige, der gik op til loftet. På gulvet fandtes en betydelig mængde blod, men hvis mængde ikke kunne skønnes, da der var kommet sand ovenpå. Liget var ved min ankomst i dag morgen kl. 8 henlagt i stuen iført blot en særk. Ved den ydre besigtigelse opdagedes flere små rifter på begge armene, især på den venstre ved albuerne. På panden fandtes over det højre øje et $\frac{1}{2}$ tomme langt sår, som ikke kunne føles penetrerende; en betydelig escymose [blodunderløben] i øjenlågene på det højre øje, men øjstenen ulæderet; på ryggen af næsen 2 små rifter, ligeledes forbundet med escymose. Håret var endnu, skønt afvasket, infiltreret af blod. Da håret var afklippet, og hovedet vasket, bemærkedes bag det venstre øre et $\frac{1}{4}$ tomme langt ovenfra nedadgående sår, hvorigen-nem hjerneskallen ej heller kunne føles blottet. Klæderne, der samme aften var taget af hende, var lagt i vand, men kun på det højre ærme af kjolen, huen og et tørklæde, som hun havde på hovedet, fandtes blod. Huen tilli-gemed tørklædet havde været trukken ned i nakken, og i den fandtes en rift«.

Ifølge ovenstående antog distriktslægen, at der er begået et mord. De ydre læsioner synes ikke at have kunnet fremkalde døden, da blodtabet ej har været stort nok dertil. Hvorimod han formoder, at der er sket et brud af hjerneskallens basis. I køkkenet fandtes en ituslået træbismer, hvorpå der fandtes spor af blod, og hvormed altså mordet synes at være begået.

Distriktslægen undersøgte derefter liget af ungarl Niels Nielsen, der boede i samme hus med søsteren og på samme tid var funden hængt på en hanebjælke på loftet. Løkken bestod af et dobbeltreb og dannede en bevægelig løkke. Liget var endnu iført sine klæder og var begyndt at gå i forrådnelse. Klæderne fandtes i fuldkommen orden, der fandtes ingen blodpletter på dem, lige så lidt som på liget selv. Da klæderne var aftagne, kunne der ingen læsioner opdages på liget; på halsen derimod fandtes en temmelig bred pergamentsagtig fure i huden gående over adamsæblet forfra bagtil, lidet opad og svarende til rebets tykkelse. Der havde været afgang af excrementer og sæd. Der er således ingen tvivl om, at her er begået et selvmord.

Derefter vidnede Ole Larsen af Døjringe: I går morges kl. 8 (altså 2. september) kom nu afdøde Niels Nielsen over til ham og forespurgte hos ham nærmere om åskellet, da dette skulle renses. De talte sammen om mindre betydelige ting, og det lod ikke, som om Niels Nielsen var i dårligt humør, men snarere noget åndsfraværende, idet han pludselig udbryder, at han havde glemt over for parcellist Peder Nielsen, der skulle forrette nogle ærinder for ham i Sorø, at købe nogle ting til ham. Ikke desto mindre må afdøde have givet den nøjagtige besked til Peder Nielsen, thi denne havde købt det ønskede. Niels Nielsen går da hjem igen, og vidnet ser ikke mere til ham. Vidnet kendte nøje begge de afdøde og ved, at de langt fra levede sammen, som det sig bør for søskende. Begge de afdøde havde flere gange over for vidnet beklaget sig over den andens urimeligheder. Men han ved dog ikke, at det nogensinde er kommet til håndgribeligheder mellem dem. Afdøde Niels Nielsen var kendt for at være et meget hidsigt menneske, der efter vidnets mening, aldeles ikke var til at styre, når han først blev rigtig vred. Vidnet var hele dagen i går udendørs beskæftiget med markarbejde, og har ikke bemærket mistænkelige personers nærværelse, hvorfor han må antage, at der imellem de to søskende er opstået uenighed, hvorefter Niels Nielsen må have bevirket søsterens død og derefter selv taget livet af sig.

Naboen fra Munke Bjergby mark Jens Christian Sørensen fremfører de samme betragtninger som de foregående vidner. Dog tilføjer han, at med hensyn til at Niels Nielsen ikke bærer noget spor af den foregåede kamp, må det skyldes, at denne var en undersætsig stærk bygget mand, hvorimod søsteren var svagelig.

Peder Nielsens aftægtskone beretter, at da hun var ude at malke koen i går aftes, lurede hun ud af øjenkrogen, om søskendeparret havde fået malket deres køer. Da hun kunne konstatere, at det havde de endnu ikke fået gjort om middagen, skønnede hun, at den omhandlede begivenhed havde fundet sted før middag. Hun kendte dem endvidere så godt, at hun vidste,

at de langt fra levede godt sammen. Hun tror, at Niels Nielsen må have slået søsteren ihjel, og derefter, af rædsel over misgerningen har aflivet sig selv. Hun ved endvidere, at der var oprettet et testamente mellem de afdøde, således at Niels Nielsen skulle arve søsteren, hvis han blev den længstlevende; og hun kan følgelig så mindre antage, at Niels Nielsen skulle have aflivet sig selv, hvis han ikke havde følt sig skyldig i søsterens død!!! (Se det er jo en smuk udlægning, hvor begrebet samvittighed spiller en stor rolle).

Derefter udtalte de afdødes broder husmand Hans Christian Nielsen af Pedersborg sig. Deres sørgelige endeligt blev meddelt ham af deres søster i Sorø, som selv havde været på gerningsstedet. Hans Christian fortæller om sin broder, at denne undertiden næsten ikke var til at tale eller styre til rette, når han var i det lune og bemærker, at han undertiden måtte antage, at broderen ikke var rigtig i hovedet. Han antager, at broderen må have været sådan som forklaret, og at han i den tilstand må have forgrebet sig på søsteren og derved foranlediget hendes død. Endelig bemærkede han, at hans broder dog aldrig var bleven anset for sindsforvirret i sådan en grad, at der var tale om, at han skulle tages under kur.

Endelig mødte afdødes søster Marie Nielsdatter, der havde været til stede på stedet i aftes, og af parcellist Peder Nielsen var blevet underrettet om ulykken. Om broderen kunne hun fortælle, at han var ualmindelig hidsig, så at man undertiden kunne tro, at han var ikke fuldkommen rigtig i hovedet. Hun kommer til samme antagelse som de øvrige vidner, at han i et anfald af sin sædvanlige hidsighed har slået søsteren ihjel. Og der fandtes i huset ingen spor af, at uvedkommende havde været der.

Endelig kunne fogeden konstatere, at bruddet på bismervægten skønnes at være nyt.

Den 5. september 1858 mødte fogederne og vidnerne op igen i Anders Frederiksens enkes hus i Døjringe for at fortsætte undersøgelsesforhøret. Birkefogeden havde på grundlag af distriktslægens udtalelser i forgårs antaget det nødvendigt, at Caroline Nielsdatters lig blev obduceret. Derfor gik landphysicus og distriktslægen straks sat i gang med at foretage den rekvierrerede forretning. Der blev endvidere på ny foretaget en nøjagtig undersøgelse af de klædningsstykker, Niels Nielsen havde haft på, da han blev fundet hængende på loftet, men der fandtes intet blodspor på dem. På hans træsko var der kun på den ene to ubetydelige pletter, som det imidlertid ikke helt kunne siges at være blod.

Derimod var en kasket eller hue, som af allestedsnærværende blev kendt at være den, han daglig gik med, kommet tilstede, og på den fandt man flere friske blodpletter; og endvidere var den fundet på køkkengulvet i

nærheden af det sted, hvor Anders Frederiksens enkes lig først blev fundet. Denne kasket var nu til stede ved forhøret. Parcellist Peder Nielsen af Døjringe kunne med vished sige, at kasketten havde tilhørt Niels Nielsen, da han ofte havde set ham med den på; men han er ikke med sikkerhed i stand til at sige, om han havde den på *den* morgen, men han troede det dog. To koner fra Munke Bjergby, som først havde fundet kasketten, erklærede, at den lå inde under liget overstænket med blod.

Endnu engang fremtrådte aftægtskonen, som også med vished kunne sige, at omhandlede kasket havde tilhørt afdøde Niels Nielsen, og at han sædvanligt gik med den.

Herefter fremstod de to koner fra Munke Bjergby, som først havde set kasketten. Et bud havde kaldt dem ned til huset lørdag 4. september om aftenen kl. 9 for at være behjælpelig med at klæde afdøde enke. Fogeden, der var til stede, ville ikke gøre det. Konerne – moder og datter – fandt liget liggende på gulvet i køkkenet med hovedet ned mod stenbroen, hvorpå der var en del blod. Da hun og datteren løftede liget op, fandt de under hende en grå kasket med pullen nedad. Da den blev taget op, var den helt blodig; og ved at betragte den nærmere fandt de, at den tilhørte broderen Niels Nielsen, som de ofte havde set ham med den. Vidnet ved, at der fandt et meget dårligt forhold sted imellem de to søskende, og søsteren har ofte for vidnet beklaget sig over, at hendes broder var så urimelig imod hende, især når det var spørgsmål om penge. Men hun har dog aldrig hørt, at han har mishandlet hende. Vidnet har aldrig hørt, at han skulle have været sindsforvirret, men alene at han var et meget hidsigt og opfarende menneske, om hvem det vel kunne formodes, at han kunne forgribe sig på søsteren, og hun antager derfor også – især på grund af – at hans kasket blev fundet under søsterens lig, at han har dræbt hende og derefter hængt sig selv.

Endelig til sidst fremstod atter de afdødes søster Marie Nielsdatter af Sorø, som udover at henholde sig til de just afgivne vidneudsagn, tilføjede, at hun ikke kom så ofte i hendes afdøde søskendes hus. Men efter som alt nu forefindes er overbevist om, at der intet er borttaget, men at alt er i samme tilstand som forinden hendes søskende kom af dage. *»Der er altså aldeles ingen grund til at antage andet end, at hendes broder Niels Nielsen i hidsighed har ombragt søsteren og derpå – måske af anger over sin gerning – har hængt sig selv«*. Fogedretten mødtes dog atter den 20. september 1858, blot for at konstatere, at der ikke kunne bringes nye oplysninger fra nye eller gamle vidner, hvorpå man valgte at lukke sagen.

Ja, således endte det: Den kloge søster (Sidse) Marie Nielsdatter af Sorø, der var den ene af en tvilling og levede ugift hele sit liv fra 1817-1900,

kunne med få ord fastslå det, som talrige vidner og fogeder havde fabuleret over. Træskomanden ungarl Niels Mouritz Nielsen blev begravet i stilhed den 7. september 1858 i Munke Bjergby efter de samme lovbestemmelser, som blev anvendt, da hans ulykkelige fader Niels Aschengreen blev begravet, og som først blev ændret i 1867, om end der her i sidste tilfælde ikke var nogen formildende omstændigheder. Søsteren Ledvogterenken Caroline Nielsdatter blev begravet ligeledes i Munke Bjergby den 10. september 1858 under udøvelse af sædvanligt ceremoniel.

Der var som nævnt ingen børn, der skulle arve, derimod har formuen – den klat penge – som de skændtes om, samt huset og indboet kunnet gå i arv til de tre overlevende søskende: Hans Christian Nielsen (ane nr. 30), Jørgen Aschengreen, hvis videre færden vi ikke kender, samt Marie Nielsdatter. Det skal bemærkes, at det meget omtalte reciprokke testamente *ikke* var approberet af Justitsministeriet.

Ledvogterenken havde jo en stedsøn Jens Andersen, som må være blevet godt og grundig træt af den familie, som faderen havde giftet sig til i anden omgang, så efter sin soldatertid emigrerer han i 1864 til USA. Her kunne han begynde på en frisk langt fra den midtsjællandske sump og det psykiske og fysiske morads, som han havde været vidne til på nærmeste hold.

Kapitel 7

Inden vi fortsætter med Hans Christian Niensens liv kan vi kaste et blik på en bizar og tragikomisk episode, som udspandt sig i forbindelse med den offentlige auktion, der blev afholdt over Niels Mouritz Nielsen og Caroline Nielsdatters løsøre. Sorø Birks retsbetjente har den 3. november 1858 sat retten med vidneafhøringer i forbindelse med, at en husmand Hans Andersens enke Ane Hansdatter af Munke Bjergby har indstævnet husmand Hans Christian Nielsen af Pedersborg for verbale injurier. Indstævnte møder dog ikke op på grund af sygdom iflg. lægeattest, så sagen bliver udsat i 8 dage. Den 10. november møder indstævnte stadig ikke op, da han ikke kan forlade sit hjem grundet sygdom. Sagen bliver yderligere udsat 8 dage. (Retten regnede herved med, at der kunne opnås forlig).

Endelig den 17. november mødtes parterne sammen med to vidner. Klagerinden opretholdt sin klage med hensyn til de af ham brugte fornærmelige ytringer, navnlig ordet tyverad, hvilket hun påstod at kunne bevise. Hun forventede indklagede dømt med en mulkt, de ommeldte udtryk mortificerede samt indklagede pålagt at betale sagens omkostninger. Indklagede nægtede nogensinde at have udkældt klagerinden med ordet tyverad, og forlig var således uden for rækkevidde, da han påstod sig frifundet. Klagerinden forlangte herefter sagen udsat i 14 dage.

Den 1. december 1858 mødte så begge parter, og nu blev vidnerne ført i retten. Det første vidne ungkarl Jens Nielsen af Vedde fortæller, at han et par dage efter den omtalte auktion kommer forbi klagerindens hus og så da, at indstævnte Hans Christian Nielsen kom gående ud fra klagerindens hus med en dyne på nakken. På venskabeligt spørgsmål, om han bar dynen hjem, havde indklagede svaret, at denne dyne var tyvstjålet af klagerinden Hans Andersens enke, og at han havde fået tilladelse af øvrigheden til at tage den, hvorpå han gik bort med dynen. Ejendommeligt nok benægtede Hans Christian Nielsen dette vidnesbyrd.

Næste vidne ungkarl Søren Christensen af Vedde forklarede så, at han havde hørt af folk, at Hans Christian Nielsen skulle have hentet en dyne hos klagerinden, som hun havde købt på auktionen. Endvidere havde han erfaret, at klagerinden havde spurgt indstævned, hvor han havde gjort af den dyne, hun just havde købt på auktionen, hvortil denne havde svaret, at hun ikke havde købt denne dyne, men tyvstjålet den. Også dette vidneudsagn benægtede indstævnte. Klagerinden forlangte derpå sagen udsat i 14 dage for at føre flere vidner.

Den 15. december 1858 mødtes parterne så igen, hvor anklagerinden bragte 2 nye vidner i skranken. Tredje vidne husmand Hans Christian Nielsen af Munke Bjergby forklarede da, at han havde set indstævnte komme gående med en dyne på nakken. På vidnets spørgsmål, om han bar dynen hjem, havde Hans Christian Nielsen svaret enten, at han *antog* den var stjålen, eller at hun *havde* stjålet den. Hvilket af disse udtryk indstævnte brugte, eller om han udtrykkeligt havde nævnt klagerinden, som den der havde stjålet dynen, erindrer vidnet ikke.

Næste vidne, der er indsidder i Munke Bjergby, bringer dog en lidt større klarhed over sagen: Kort tid efter auktionen, havde vidnet hørt af klagerinden selv, at hun havde købt en dyne på denne auktion, som indstævnte imidlertid skulle have taget fra hende. Vidnet havde derpå fulgt med klagerinden ned til det sted, hvor der havde været auktion, og hvor indstævnte Hans Christian Nielsen også havde været til stede. Hun havde her benyttet lejligheden til at spørge ham, hvor den dyne var, som hun havde købt på auktionen. Hertil havde denne svaret, at hun ikke havde købt nogen dyne, men at hun havde tyvstjålet den. Herpå begærede indstævnte, sagen udsat til 12. januar 1859.

Men den 12. januar var der ingen af parterne, der mødte, hvorpå sagen og Politiretten af denne grund blev hævet. Vi vil senere høre nærmere om hvorfor. Lidt ærgerligt kan man sige, at der ikke faldt dom, thi det var en triviel sag, hvor påstand stod mod påstand, og hvor begge parter på en ynkværdig måde afslørede armod og afmagt, såvel økonomisk som åndeligt. Tænk at købe en brugt dyne, der har tilhørt en morder, og tænk at slæbe den hjem igen, hvis det altså ikke er ens egen. Personligt tror jeg, at Hans Christian Nielsen havde retten på sin side.

Kapitel 8

Lad os derfor nu vende tilbage til Hans Christian Nielsen (ane nr. 30), som jo var Niels Aschengreens og Birthe Marie Nielsdatters ældste barn. Vi forlod ham i 1824, da hans fader døde. Han var da 18 år og havde siden 1821 gjort tjeneste i Fulby i Bjernede sogn. I 1826 vender han midlertidigt tilbage til Pedersborg; men allerede i 1827, som 21-årig, tager han tjeneste hos gårdmand Jens Jørgensen på Bjernedegården som tjenestekarl. Mens han er tjenestekarl her, bliver han i 1828 indrullet i militæret ved Kronens Regiment. Og han er virkelig blevet soldat, idet han lige indtil 1831 opholder sig ved Regimentet. Men han slipper ud igen og får tjeneste i Kirke Fjenneslev sogn på herregården Mørup, der ejedes af Sorø Akademi. Han gør det i det hele taget på store gårde, hvor der er en hel del tjenestefolk, som man kan mingelere sig med. Men endnu større bliver det, da han i 1832 bliver tjenestekarl på Sorø Store Ladegård i Slaglille sogn. Sorø Store Ladegård, der ligger lige øst for Sorø sønden for hovedvejen, stammer fra Absalons Sorø klostres tid. Ganske vist er ladegårdens bygninger fra 1600-

Sorø Store Ladegaard i Slaglille sogn.

Kilde: Danske Slotte og Herregårde. Red. Aage Roussell. Hassings Forlag 1964.

tallet og stuehuset fra 1833, men ladegården er herredets største herregård. Efter reformationen overgik den til Kronen, men godt 100 år efter blev ejeren Sorø Akademi. Et Akademi må have hartkorn til at klare driften økonomisk. Og derfor blev Store Ladegård, der nu i 1834 var forpagtet af en Albrect Christoffer Tolderlund, et af de største og vigtigste herregårde i amtet. Der var 22 – karle og piger – til at klare bedriften. Da der nu i 1834 er gået 10 år efter Niels Aschengreens selvmord, vover Hans Christian igen at kalde sig Aschengreen og ikke Nielsen til efternavn!!

Her i 1833 møder han indsidderske Maren Rasmusdatter, der er født 1. januar 1808 i Slaglille. De får deres første barn Ane Marie Hansen, der fødes 21. januar 1834; og sjovt nok bliver hun døbt 15. februar 1834 – samme dag, som forældrene bliver gift i Slaglille kirke. Hans Christian fortsætter lidt endnu som gift mand som tjenestekarl på Ladegården, indtil de finder deres eget.

Hvor kom Maren Rasmusdatter (ane nr. 31) fra?? I oversigten i starten af dette afsnit, kan vi konstatere, at hun var rigtig hjemmefødning i Slaglille. Hendes forældre var indsidder i Slaglille Rasmus Christensen (ane nr. 62) og hustru Mette Olesdatter. Han var født i 1766 i Lynge sogn, Alsted herred – lige syd for Sorø-Frederiksberg, som søn af husmand i Lynge Christen Jørgensen (ane nr. 124) og sin hustru siden 1763 Sidsel Sørensdatter, men oprindeligt kom husmanden Christen Jørgensen også fra hjemstavnen Slaglille.

Slaglille Kirke.

Mette Olesdatter (ane nr. 63) var født i 1780 af Ole Rasmussen, som var født i 1734 og Ane Bertelsdatter, som var fra 1737. De var noget så sjældent som gårdmand, hverken husmand eller inderste daglejere, så det var noget særligt at se op til. De boede i Slaglille og havde oven i købet en tjeneste-

dreng Lars Peersen på 13 år til deres opvartning. Endvidere havde de en søn hjemmeboende i 1801 ved navn Jens Olsen fra 1771.

Rasmus Christensen og Mette Olesdatter kunne ikke opretholde hendes gårdmandstatus. Han var som nævnt indsidder i Slaglille. Inden han nåede 'så langt', var de tjenestefolk hos skovrider og værtshusmand Martin Plambøck i Kребsehuset. Dette værtshussted, som i dag er en velrenommeret

Kребsehuset i Sorø landsogn.

restaurant på hovedvejen midtvejs mellem Sorø og Slaglille – lige dér hvor Tuelsø løber ud i Tuelå, havde han forpagtet af Sorø Akademi. H.C. Andersen beskriver Kребsehuset og madam Plambøcks opvartning som noget af det bedste, han har oplevet i sit liv: Et stykke perlesnor. Der var en vis prestige ved at være tilknyttet Kребsehuset – et af de faste 'bedesteder' på ruten fra København til Korsør.

Lille Maren Rasmusdatter bliver konfirmeret 1823 i Bjernede kirke, da det er annekssogn til Slaglille (og nogle børn fra Bjernede

blicher konfirmeret i Slaglille kirke), hvor man desværre må konstatere, at hendes kundskaber er mådelige, men til gengæld er hendes opførsel god. På dette tidspunkt bor den lille familie i Slaglille Huse, som ligger nord for landevejen, i nærheden af Bjernede kirke.

Og så i 1833 møder hun altså Hans Christian Nielsen på Store Ladegård. Deres liv udvikler sig i starten som de flestes på den tid af deres klasse. Allerede i maj 1834 flytter de tilbage til hans fødeby Pedersborg, hvor han starter sit ægteskabelige liv som indsidder, dog med pænt skudsmål.

Det går nu rask med familieførøgelsen: Efter at de 21. januar 1834 havde fået Ane Marie Hansen, får de 21. oktober 1835 Carl Hansen i Pedersborg. Som faddere er her indforskrevet en del søskende til forældrene: Sidse Rasmusdatter og Christen Rasmussen fra Slaglille og Sidse Marie Nielsdatter fra Sorø, Jørgen Nielsen fra Døjringe og Niels Nielsen fra Stenmagle. I

1837 6. november får de Johanne Hansen. Nu er faderen steget i graderne, idet han nu er husmand i Pedersborg. Som fadder finder vi også barnefaderens søster ledvogterkonen Caroline Nielsdatter. Og så kommer 25. juni 1840 Sophie Hansen, som senere blev kaldt Ane Sophie. Den 14. august 1841 sker det sørgelige, at deres 6 årige søn Carl Hansen dør, hvorfor den nyfødte søn fra 8. januar 1842 bliver døbt Carl Hansen til minde om storebroderen.

Så går der nogle år, førend Rasmus Hansen fødes 1. juli 1846. Han blev siden hen den navnkundige morbroder Rasmus fra Saltofte. Og endelig får de til sidst lille Caroline Hansen (ane nr. 15) den 14. juni 1852. Blandt hendes faddere ser vi ledvogteren i Bromme Anders Frederiksen og farbroderen Niels Mouritz Nielsen. Stort set var det en familie med nære slægtsbånd. Det gav sig også udslag i, at husfaderens gamle moder Birthe Marie Nielsdatter en overgang boede hos dem i 1840, eller skal vi sige, at de boede hos hende i matrikel nr. 53 A. Hans Christian Nielsen er stadig husmand og nu også daglejer, da der jo er mange munde, der skal mættes. Livet har hverken været værre eller bedre for ham, end for alle tilsvarende husmænd og daglejere med mange børn på den tid på Midsjælland. Hvis dagligdagen føles hård og uoverstigelig at komme igennem, er der jo altid brændevinen, som flød i rigelige mængder dengang. Og den har han nok tyet ekstra til, da hans hustru Maren Rasmusdatter afgår ved døden 29. marts 1858 forårsaget af brystbetændelse. Naturligvis har han sørget – lidt – for de har sandsynligvis været glade for hinanden, da de blev gift. Men sorgen er hurtigt gået over, og hans vanlige triste liv er fortsat i samme skure.

Kapitel 9

Om han også ligesom sin broder Niels Moritz har haft varige psykiske mén efter faderens tragiske endeligt, ved vi ikke. Eller om han har arvet nogle svage gener, kan vi heller ikke sige. Men den 7. januar 1859 – fire måneder efter tragedien i Døjringe – indfandt fogeden for Sorø Birk sig med vidner og sognepræsten for Pedersborg i anledning af, at der den dag er sket en anmeldelse om, at Hans Christian Nielsen i nat var afgået ved døden.

Den første der havde været til stede ved syningen var distriktslægen Bojesen, hvis udtalelser indgik i fogedens forhørsforretning. Derefter udtalte, som første vidne, afdødes datter den 21-årige Johanne Hansen sig: I morges kl. halv seks blev hun vækket af sin lille broder Rasmus, der delte seng med deres fader (mens Johanne delte seng med sin lille søster på 6 år Caroline Hansen), der spurgte hende, om hvor faderen var henne. Hun svarede broderen, at det vidste hun ikke, men stod op og tændte lys og konstaterede, at faderen ikke var i værelset. Dette fandt hun påfaldende: Ganske vist havde faderen for vane at stå op flere gange hver nat, men uden at gå bort, og på denne årstid var der så meget mindre grund til det; derfor gik hun ind til den familie, der bor i samme hus, Frederik Paulsen, og vækkede denne. Men der var faderen heller ikke. Ligeledes var han heller ikke hos, den ligeledes i samme hus boende, Christian Svendsen. Derimod sagde en kone, at han formodentlig sad ude på et vist sted.

Da faderen ofte var beruset, og i denne tilstand meget ofte søgte den ved stedet værende retirade, som han i beruset tilstand ofte søger, og om hvilken det er bemeldte kone bekendt, at han dér flere gange skal være fundet sovende, gik hun og datteren Johanne derfor straks ned til retiraden, og så da faderen stå dér i en omtrent oprejst stilling med ryggen vendende mod muren og den venstre side af ansigtet til siden udad, medens hovedet hængte lidt til højre side. I det samme var arbejdsmand Frederik Paulsen kommet tilstede og så ligeledes det samme. Datteren, der var undselig over at se sin fader i en sådan stilling, gik derefter bort; hvorimod Christian Paulsen og husmand Christen Svendsen gik nærmere til stedet og fortalte straks derefter, at hendes fader havde hængt sig. Johanne blev meget forskrækket og kan ikke forklare videre til oplysning. Men lidt efter fortalte hun dog alligevel: Hendes fader har i den senere tid drukket usædvanlig meget brændevin, hvortil han var meget forfalden, og hvortil han var temmelig umådeholden, efter at han havde fået en injuriersag imod et fruentimmer, som han havde udskældt [sic]. Hendes fader var ofte noget tung-

sindig og talte om sit liv og sit usle liv, samt ønskede sig at være død, og brugte så især sådanne udladelser, når han havde drukket brændevin. I nat havde han klappet Johanne og hendes lille søster på kinden, hvilket Johanne havde noteret sig, men derpå var han atter gået i seng. I går havde den afdøde været meget beskænket, og hendes lille broder var bleven beordret til at hente brændevin hos en mand her i byen, der hedder Jacob Nielsen og holder smugkro. Broderen havde først hentet en halv og siden en hel pæl. Tillige havde faderen været i Sorø og formodentlig dér også fået brændevin.

Herefter skar nogle tilstedekomne faderen ned, der efter forlydende allerede var ganske stiv og kold.

Næste vidne var tømrer Frederik Paulsen af Pedersborg, der forklarede, at han i morges, da han allerede var vågen, blev adspurgt af afdødes børn, om hvor deres fader kunne være. Da det var Frederik Paulsen påfaldende, at Hans Christian Nielsen ikke var til stede, tændte han en lygte, og på foranledning af føromtalte kone Hansine Svendsens ytring om, at han muligvis kunne være på retiraden, gik afdødes datter Johanne derned og kom tilbage og berettede, at han stod dernede. Men datteren ville ikke svare på, hvad Hansine Svendsen spurgte om. De to gik derefter ned til stedet og så, da de holdt lygten frem, at afdøde hængte nede i retiraden, idet en strikke var anbragt om nogle lægtere i loftet. Den afdøde, som havde strikken om halsen, vendte hovedet lidt tilbage til højre side, idet ryggen var lænet mod krogen, og legemet hvilede på det højre ben, medens det venstre ikke støttede fast ved jorden. Hænderne hængte løst ned. De tilkaldte derefter den i huset boende Carl Olsen [der bor således indtil nu fire forskellige familier i samme hus], der var oppe og derfor straks kom tilstede; og denne skar øjeblikkelig den afdøde ned. Da denne var ganske kold og stiv, gjorde de ingen genoplivelsesforsøg, hvilket de anså for aldeles unyttigt. Strikken, der var anbragt om afdødes hals, blev straks taget af. Den havde dannet en løkke, idet begge enderne var befæstede om lægterne, og rebet dannede derefter en dobbelt løkke, så den egentlige løkke vendte bagud, så rebet gik bag den afdødes nakke.

Den afdøde var meget forfalden til druk, og dette var især tilfældet i den senere tid, da den afdøde havde modtaget en arv [fra sine søskende Caroline Nielsdatter og Niels Mouritz Nielsen]. Den afdøde var i går i Sorø og var meget beruset i aftes, hvilket vidnet vidste deraf, at han kunne høre det i sin lejlighed, der blot er adskilt fra den afdødes ved en tynd væg. Den afdøde stod meget hyppigt op om natten og drak brændevin. Vidnet ved, at afdøde ærgrede sig meget over en injuriersag, han havde for retten, og dette bevirkede, at han undertiden drak mere end tidligere. Han havde været noget

syg i den senere tid og klagede sig for brystet, hvilket måske kunne hidrøre fra, at han næsten aldrig var ædru. Tillige talte han meget og med ærgrelse om en af hans døtre, der er i Forbedringshuset!!!!!!

Det næste vidne var husmand Christen Svendsen af Pedersborg, der fortalte, at han i morges af Frederik Paulsen blev anmodet om at komme ud og lede efter den afdøde, som ikke var på sin bopæl, og da han netop var vågnet og var blevet påklædt, gik han derefter ud, idet han dog i det samme blev underrettet af Frederik Paulsen om, at den afdøde skulle stå nede i locummet. De gik da derned med en lygte for at se, hvad der var på færde og ser da, at afdøde Hans Christian Nielsen havde hængt sig, idet der gik en strikke op bag hans nakke. Herefter tilkalder de straks Carl Olsen, som kom tilstede og øjeblikkeligt nedskar afdøde, hvorpå løkken blev taget af halsen. Afdøde var allerede ganske stiv og kold, og de gjorde derfor intet genoplivningsforsøg. Den afdøde var meget forfalden til druk, og vidnet tror ikke, at afdøde har været ædru i de sidste tre uger. Vidnet har for øvrigt ikke haft videre omgang med afdøde, og kan derfor intet videre berette om denne, end at det var ham bekendt, at hans familieforhold ikke var de bedste, idet han oftere jog børnene ud.

Derefter kom arbejdsmand Carl Olsen af Pedersborg, der forklarede, at da han boede i samme hus som afdøde, kendte han ham meget godt, hvem han undertiden har set i beruset tilstand. Vidnet blev i morges af afhørte Christen Svendsen eller Frederik Paulsen underrettet om, at den afdøde hængte nede på retiraden, og gik derfor øjeblikkelig ned og ind til afdøde, hvem han derefter nedskar, idet han med en kniv skar rebet over, hvorefter løkken blev taget af halsen. Vidnet var ifølge begæring af afdøde tilstede hos denne i går eftermiddags, hvor denne besværede sig over for ham om sit usle liv – og var i det hele taget i meget dårligt humør. Han nød flere gange brændevin, medens vidnet var der. Og dette skønnede for øvrigt, at den afdøde var i en meget uærlig tilstand. Han omtalte således flere gange med ærgrelse en stævning, han havde fået.

Hr. Pastor Becker bemærkede derpå, at han flere gange havde været til stede hos den afdøde, hvem han kendte som et meget forfaldent subjekt, hvis hang til brændevinsdrik var tiltaget meget i den senere tid, som følge af at han var kommet i besiddelse af penge ved lån. I onsdags aften havde han bud efter vidnet og besværede sig for denne over datteren [Johanne], der var uforligelig, hvorved pastoren bemærkede, at datteren ville afholde ham fra at drikke. Den afdøde har aldrig i den tid, pastoren har kendt ham, været i sindsforvirret tilstand. Afdøde behandlede sin kone, som er død for nogen tid siden, meget ilde! Den afdødes fader kom også på voldsom måde

af dage. Hans broder ihjelslog i efteråret sin søster og aflivede sig derpå selv, hvilket fogeden [hovedrystende] attesterede. Pastor Becker bemærkede slutteligt, at det har været den almindelige mening blandt den afdødes bekendte, at det ville gå den afdøde ilde på grund af de penge, han havde arvet, hvoraf han imidlertid kun havde modtaget et ubetydeligt beløb: Han havde til dato kun fået udbetalt ca. 50 rdl. af sin arv.

Næste vidne var Maren Pedersen, husmand Peter Olsens hustru, der forklarede, at hun i morges var blevet underrettet om, at Hans Christian Nielsen ikke var til at finde, og da det var hende bekendt, at afdøde drak både om natten og om dagen og navnlig i den senere tid i usædvanlig grad, tænkte hun, at han muligvis kunne være på retiraden, og udtalte derfor sin formening. Vidnet kendte for øvrigt ikke videre til afdøde, der var noget døv og af en mindre meddelsom natur; men hun har aldrig haft anledning til at anse ham for sindsforvirret.

Herefter fremstod atter den afdødes datter [Johanne], der forklarede, at der undertiden har været nogen uenighed mellem hende og faderen, fordi hun ville søge at formane ham til at undlade at drikke; hvorover faderen blev vred. Hendes broder [Rasmus], der er 13 år gammel, er nu i Slaglille, hvorimod søsteren [Caroline] vel er hjemme, men ingen forklaring kan afgive, da hun blot er 6 år gammel!!!!

Fogeden fuldmægtig L. Deichmann, som kendte den afdøde, hvem han på grund af skiftet efter hans søskende oftere havde haft samtale og forhandling med – endog i den senere tid – måtte erklære, at den afdøde var ham bekendt som yderlig forfalden, men at der ikke kunne være tanke om, at han var sindsforvirret.

Til slut havde fogeden sammen med vidnerne taget liget i øjesyn og bemærkede, at der om ligets hals var en dobbelt strikke, som svarede til det viste rebs tykkelse. Og denne strikke var stærkt fremtrædende ligesom på halsen, men ellers fandtes intet spor på ydre vold!! Herefter blev forretningen afsluttet.

Stakkels elendige skrog! Hans liv har fra starten måske ikke været værre disponeret end andres af samme klasse på den tid. Men gennem arv og miljø har han været forudbestemt til at samle på ulykker. Faderens sørgelige endeligt. Broderens forbrydelse mod søsteren og derefter dennes endeligt; og så noget så skændigt som at have en datter i Tugt-, rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn. Derudover havde han ganske vist haft den sorg at miste sin første lille søn Carl, og endelig havde han også mistet sin kone Maren Rasmusdatter, men dels havde han behandlet hende ilde, og dels var der jo så mange koner, der dengang bare døde. Der var kun en

udvej for dette, og det var at drikke sig konstant beruset. Men tragikomisk nok fik han først rigtig mulighed derfor, da han arvede sine søskende. Ikke engang dét havde han haft råd til. Og når han så i den tilstand syntes, at hele livet var noget lort, valgte han den mest ydmygende af alle løsninger på problemet: Nemlig at hænge sig på lokummet!

Kapitel 10

Hvad skete der nu med hans stakkels små forældreløse børn? Ja, datteren i Forbedringshuset havde ingen forplejningsproblemer. Det var hans første-fødte barn og ældste datter fra 1834 Ane Marie Nielsen. Hun havde indtil hun var 14 $\frac{1}{4}$ år gammel boet og hjulpet til hos faderen. I maj 1848 kom hun i tjeneste hos sognefogeden i Lynge; men allerede $\frac{1}{2}$ år efter i november 1848 kom hun til Borød i Pedersborg sogn hos væver Bechmann. Her blev hun 1 $\frac{1}{2}$ år, hvorpå hun kom til Saltofte i Stenlille sogn. Denne plads rømmede hun fra i november 1850 og tog hjem til faderen i Pedersborg uden at melde tilgang [det har sine grunde]. I august 1852 forlod hun faderen og kom igen i tjeneste hos sognefogeden i Lynge [man har vel ment, at han kunne have gavnlige indflydelse på hende og holde lidt opsyn med hende], blot for i 1853 at tage til Alsted. Men så gik den ikke længere. Hun var – må vi med skam at melde – en udspekuleret uheldelig kleptomani: Ved retten i Sorø by og birk bliver hun 6. april 1857 idømt fire års fængsel i Tugt-, rasp- og forbedringshuset på Christianshavn. Retten arbejder hurtigt, thi hun har tilstået et tyveri, hun begik 3. april samme år. Og det var et rent tricktyveri, som man ser det i dag: Hun gik ind i et hus i Sorø, hvor hun henvender sig til tjenestepigen i køkkenet under forehavende af at ville sælge gulerødder. Mens pigen forlader køkkenet for at spørge sit herskab til råds om eventuelt køb, er Ane Marie alene, og her benytter hun chancen til at stjæle et shawl og et par trætofler; hun går ud til sin familie i Pedersborg med det, men bliver samme dag anholdt, hvor hun straks tilstår. De to koster er uskadte og bliver leveret tilbage. Man kan undre sig over, at hun fik hele fire år i Forbedringshuset for noget så ret beskedent. Men det skyldes, at det ikke er første gang. Ved Retten i Sorø by og birk bliver hun allerede 25. januar 1851 idømt 40 dages fængsel for begået tyveri. Og så ved Højesteret 24. marts 1854 bliver hun så igen idømt 18 måneders fængsel i Forbedringshuset for tyveri. Og nu mener domstolen, altså her 3. gang, at fire års indespærring kan få hende på bedre tanker. Hun påbegynder afsoningen 11. april 1857, og der er ikke noget at sige til, at hendes fader har ærgret sig over 'tøsen'.

Efter dommen skulle hun være kommet ud i friheden i 1861, og efter sigende emigrerede hun herefter til Amerika. Det var klogt, for der var der ingen, der kendte hende, og her var 'markedet' og mulighederne jo også større.

Datteren Johanne fra 1837, som var gift med en Hans Rasmussen fra Sorø, skulle efter sigende også være udvandret til USA. Hun vedblev en kort overgang at holde kontakten ved lige med hjemstavnen, men blev hurtig assimileret, og så gled det ud. Men inden da sendte de kjoler hjem til Sorø til niecen Marie Christophersen.

Drengen på 13 år – Rasmus – fik siden hen et sted i Saltofte, hvor han blev husmand og kreatursælger. Han blev den rare, sjove og venlige morbroder Rasmus i Saltofte Mark, som hans niecer og nevøer tit besøgte, fordi han var sådan et herligt og dejligt menneske. I slutningen af 1800-tallet *gik* de ofte frem og tilbage fra Sorø den samme dag. Rasmus havde været gift med en, der hed Ane, men da hun kom på anstalt, bosatte Rasmus sig hos sin datter Maren i Drøsselbjerg ude ved Musholm bugt. Maren fra Drøsselbjerg var en af slægtningene, som familien bevarede forbindelsen med, og som man så ved højtidelige begivenheder. Morbroder Rasmus deltog tit i markederne i Sorø, hvor han solgte sine kreaturer. Når handelen var afsluttet, blev det jo fejret med en dram eller to, hvorpå de øvrige handlende troede, de kunne narre ham; men det kunne de ikke: Det var som oftest Rasmus, der narrede de andre og endte på den måde med at blive en holden mand.

Datteren Ane Sophie fra 1840 blev i 1871, den 13. september, efter at hun i 1868 var blevet gift med den 19 år ældre enkemand og parcellist Peter Petersen fra Slaglille, moder til den navnkundige vaskeriejer Ane Marie *Sophie* Nielsen – kaldet tante Sophie eller Sophie Rathsack, fordi hun boede på Rathsacksvej 4 på Frederiksberg. En måned efter at Sophie var født døde imidlertid moderen Ane Sophie Nielsen i en alder af 31 år. Lille Sophie havde dog en moster – Caroline – som hun kom til at elske højt, fordi denne tog sig af det lille barn, ligesom – som vi siden skal se – hun tog sig af alle, der kom i hendes varetægt. Moster Caroline havde også været fadder ved Sophies dåb.

Men hvad blev der af den lille pige Caroline på 6 år? Hun stod her uden nogen familie, der kunne tage sig af hende. Hendes ældre søskende skulle jo eller var allerede ude at tjene til livets ophold (hvis de da ikke var i fængsel). Og man kunne ikke få nogen plads, hvis man havde en lillesøster med på slæb. Lille Caroline, som jo er ane nr. 15, kan i sit lille sårbare sind ikke have undgået at mærke de rædsler, som familien var udsat for. Først og fremmest de uhyggelige ubehagelige vibrationer forårsaget af faderens druk, og dernæst selvfølgelig knapheden på de nødvendige ting, når pengene skulle gå til brændevin. Selve selvmordet kan heller ikke andet end have sat sig sine spor i sindet, selvom hun aldrig talte om det. [Iflg. én af hendes døtre, afgik forældrene ved døden med få dages mellemrum, da hun var fire år gammel. Så der har nok været tale om en epidemi!!! Enten har hun selv fortrængt sandheden, eller så har man udlagt sagen sådan for hende]. Hvad gjorde man med børn på den alder i den situation dengang? Ja, sognene indbyrdes med præsten og fogeden i spidsen 'udliciterede' hende til den familie, der kunne varetage hendes nødtørftigste behov: Såsom bolig, klæder og mad, for den billigste penge; men nu havde hun jo også selv arvet nogle af de penge, som faderen endnu ikke havde drukket op, så hendes situation nok ikke var den værst tænkelige.

Og det skete heldigvis ret hurtigt, for allerede samme år 1859 forlader Caroline Hansen Pedersborg og bliver plejebarn hos husmands- og arbejdsmandsfamilien Jens Jensen i Bjernede. Husfaderen var 62 år fra Fjenneslev og gift med Ane Margrethe Jensen på 52 år fra Bjernede. De havde i 1860 to hjemmeboende børn Anders Jensen på 24 år og Maren Jensen på 16 år. Så foreløbigt var den lille 7-årige plejedatter Caroline kommet i betryggende kår. Der var således ikke noget af den fjernere familie, der her og nu kunne eller valgte at tage sig af hende. Siden hen kom hun også i pleje hos muremester Jes Hansen i Søndergade 58 i Sorø, og denne familie var efter sigende gode mennesker.

Men det gik jo ikke i længden: Hun var selvskreven til at komme ud og tjene hos fremmede, så snart hun var konfirmeret. Det blev hun den 30. september 1866 i Lyng kirke lige uden for Sorø mod syd. Sjovt nok blev hun ved den anledning kaldt Caroline Hansen *af Sorø*! Hun boede altså i Sorø, og om hun på det tidspunkt boede hos muremesteren, eller om hun var flyttet ind hos sin elskede faster Marie Nielsen Aschengreen ligeledes i Søndergade – nr. 66 – ved vi ikke. Hun var den gæve kone, der først døde i

Sorø i 1900 i en alder af 83 år. Hun var et fint, elskeligt og højt dannet menneske, og hun huskedes som et fromt og yndigt menneske; hun var ugift hele sit liv, og sjovt nok ernærede hun sig ved legater. Men hvorfor blev Caroline ikke konfirmeret i Sorø kirke? Nej, man anså det ikke for passende, at en forældreløs pige, fra det sociale lag med en selvmorder som fader, blev konfirmeret i Hvidernes smukke klosterkirke med kongebegravelser!! Så fandt man i stedet den lille hyggelige landsbykirke i Lyngø passende. Hendes vidnesbyrd ved konfirmationen var God i kundskab og Meget god i opførelse.

Sorø Klosterkirke med Fraterbrønden.

Ved første skiftedag efter hendes konfirmation – den 1. november 1866 – forlod hun Sorø og kom i tjeneste i huset hos gårdmand Lars Andersen i Kellerød i Tystrup sogn – nede ved Tystrup-Bavelse søerne. Han og hans hustru havde fire små børn, som hun naturligvis måtte tage sig af. Der har hun sikkert ikke haft det bedre end godt!!! Men hun bliver da dér til november skiftedag i 1870, hvor hun tager til gårdmand Peter Andersen i Slaglille. Her bliver hun til maj skiftedag i 1872, hvor hun igen rejser til Sorø. Hun bliver her stuepige på Apoteket i Sorø.

Og så var hendes skæbne besejlet – for som anført i et tidligere afsnit – så kan hun ikke undgå at støde ind i Frederik Christophersen, eller var det omvendt?? Der går således mindre end 1½ år, førend hun bliver nødt til at forlade sit tjenestested – sit herskab for at tage midlertidigt ophold et helt andet sted. Med forbindelserne i orden finder hun – og flytter 18. januar 1874 hen til – forpagter Hans Rasmussen i Borød. Borød ligger lige vest for Sorø sø i Pedersborg sogn. Hun skal selvfølgelig gøre gavn for føden, men mon ikke der er blevet taget et vist hensyn til hende? Hun var lille og undselig, men havde også et elskeligt væsen. Her nedkommer hun den 31. marts 1874 med sin førstefødte – en dreng, der ved dåben 6. juni samme år får navnet Hans *Peder* Christophersen. I forbindelse med dåben er der i kirkebogen indført, at moderen er ugift fruentimmer, som iflg. attest fra Sognepræsten i Sorø, på 10 måneders dagen forud for fødslen befandt sig i Sorø. Endvidere er der anført, at tjenestekarl hos købmand H.A. Hansen i Sorø, Frederik Christophersen, var udlagt barnefader. Og endelig anføres, at barnmoderen den 5. maj 1874 blev ægteviet med barnefaderen.

Drengen er døbt Hans *Peder* med blødt d, men sjovt nok blev han resten af sit liv altid kaldt for Peter med t – bror Peter, onkel Peter etc. Caroline omtalte ham i breve og tale altid med kærlig stemme som »min lille Peter«. Ja, og tilsvarende, så tilskrev Peter sin moder på samme kærlige måde. Selvom hans fader også levede, så stilede Peter altid sine breve til barndomshjemmet til moderen.

Ja, Hans *Peder* får efternavnet Christophersen, for inden barnedåben er forældrene altså blevet gift – ligeledes i Pedersborg kirke den 5. maj 1874. Ved brylluppet optræder forpagter Hans Rasmussen sammen med husmand Jens Peter Eliassen som forlovere. Endvidere udstedes en attest af hendes værge gårdmand Rasmus Jensen i Slaglille (ja sådan én har hun altså haft, men han har ikke vist sig førend nu). Ved samme bryllup noteres det, at brudgommen er gældfri, og at de begge er blevet vaccinerede, dvs. mod kopper. Så det er jo en god start på et ægteskab: Ingen gæld og ingen koppear i ansigtet.

Kapitel 12

Frederik og Caroline Christophersen var prototypen på arbejdsomme, flittige og retskafne mennesker, der klarede enhver sit, som arbejdede sig op til et højere socialt niveau og som, med sin store børneflokk som ballast, endte med at blive nogle af Sorø's mest respektable og respekterede borgere. Nok skulle de i de første mange decennier igennem smalhals, men det kunne kun blive bedre end det, Caroline kom fra.

Da de var blevet gift, kunne Frederik ikke så godt blive ved med at være tjenestekarl hos købmanden H.A. Hansen på Storgade. Han måtte have noget mere plads til sig selv, kone og barn, derfor tog han arbejde på Sorø Lille Ladegård i Sorø Landsogn. Den lå på hjørnet af den sjællandske hovedvej og Holbækvejen lige overfor, hvor Albertistøtten er i dag. Lille ladegård var en aflægger af Store Ladegård. Her blev han reel arbejdsmand – ikke noget med arbejdskar! – samt fik bolig til sin familie. Den 29. september 1875 blev familien forøget med datteren Marie Sophie Frederikke Christophersen.

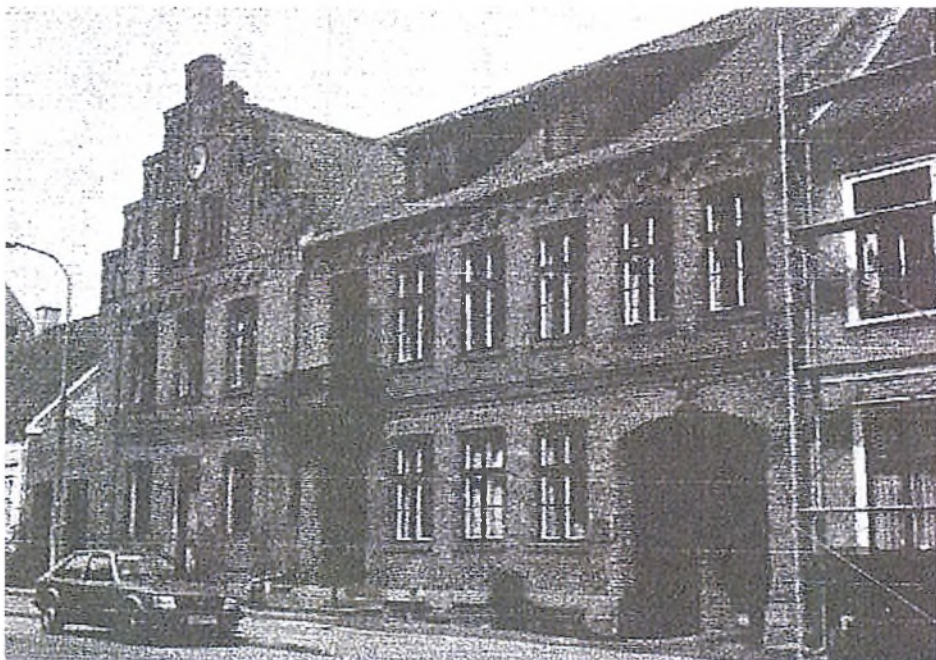

Frederik Christophersen og hustru Caroline Christophersen, født Hansen.

Men man var ikke født på landet generationer tilbage, uden at det har sat sine spor: Han ville prøve, om det trods alt ikke var bedre at fortsætte i sine forfædres spor, og bliver landmand. Vi finder ham derfor i 1876 som bruger

af et husmandssted i Haverup i Pedersborg sogn. Om han er lykkelig ved det, ved vi ikke. Men vi ved, at den 7. oktober 1877 får de sønnen Georg *Valdemar* Frederik Christophersen.

Landbruget har åbenbart ikke været det helt store for Frederik Christophersen, og det var også netop da dårlige tider for landbruget i Danmark; for senest i 1880 ser vi ham ved noget andet – ja helt andet, som ingen før i familien havde prøvet: Siden 1859 havde jernstøber Peter Lunge haft sit jernstøberi i Priorgade nr. 13, som ligger ved Sorøs sydlige indfaldsvej lige øst for Kirken og Akademihaven. Lunges jernstøberi, der fabrikerede kakkelovne, komfurer og landbrugsmaskiner, udvidede ret hurtigt firmaet og opkøbte naboejendommene og flyttede ind i Priorgade nr. 11 og nr. 15 samt baggården. Og Lunge havde brug for arbejdskraft. Frederik fik således livsvarigt arbejde hér i et af Sorøs største firmaer. Ganske vist var han ikke faglært uddannet smed, men han blev ansat som arbejdsmand – først med at køre hestene og varevognene, og senere som det der hed: Former – den tids udtryk for specialarbejder. For at foregribe begivenhedernes gang blev nogle af Frederiks sønner og svigersønner uddannet til rigtige faglært uddannede smede/maskinarbejdere hos Lunge. Det var meget vigtigt og omgærdet med stor prestige, for her i Sorø og inden for det hverv, blev der san-

*Priorgade 13 med Lunges Jernstøberi og Maskinfabrik.
Kilde: Historiske huse i Sorø, Nationalmuseet og Sorø Amts Museum, 1982.*

delig sondret mellem de faglærte og de ufaglærte. Det har nu ikke pint Frederik Christophersen, at han ikke var faguddannet – han kunne så meget andet.

Familien fik udover arbejde, også bolig hos Lunge. De bosatte sig i baghuset i Priorgaden nr. 109, der hvor Lunge ligger. Her blev deres tre næste børn født: Karl *Frederik* Christophersen fra 12. september 1880, Thora *Birgitte* Cecilie Aschengreen Christophersen fra 11. januar 1884 [læg vel mærke til, at nu skammer man sig ikke mere over navnet Aschengreen, da det jo dels er barnemoderens farfaders navn og dels er 60 år siden, den tragiske hændelse fandt sted]. Og endelig kom der den 7. februar 1886 Johanne Sophie Christophersen.

Huset i baggården har nok været ved at blive for trangt til alle de børn – vi er nu oppe på seks stykker. Det kan være, at jernstøberiet skulle udvide, så der ikke var plads til arbejdsboliger. Det kan også være, at de simpelthen trængte til frisk landluft, måske har Caroline savnet Pedersborg. Hvert tilfælde så flytter de 31. marts 1888 ud i et lille gult muret hus med grønt tag lige ud til Holbækvejen og lige over for Kirkevænget ved Pedersborg kirke. Huset har i dag adressen Pedersborg Torv nr. 4. Ved overtagelsen var det enorm snestorm, så familien overhovedet ikke kunne finde husets indgang

Maren Caroline Christophersens fødehus i Pedersborg, Pedersborg Torv.

– snedriverne lå helt op til husets tag. Derfor blev den ældste datter Marie sendt ud i forvejen for at skovle sne og tænde op for varmen, så familien kunne komme ind og føle sig hjemme. Men hvad gjorde Marie? Hun lod sne være sne og satte sig ind og læste romanbøger. Familien kom dog ind, for allerede 2. april 1888 nedkom Caroline med endnu en datter: Anna Henriette Christophersen. Udover den egne familie, havde de også logerende, som blev plejet af Caroline; først en kaptajn Permin, der blev til han døde, og herefter kom en værkfører Ruberg fra Lunge, der var blevet partikulier, ind og bo i samme værelse, og som ligeledes blev plejet af Caroline, til han døde.

Her i disse luftige omgivelser kommer også Maren Caroline Christophersen til verden den 15. december 1889!!! Maren, som er ane nr. 7, var meget ked af sine navne, men hertil trøstede hendes omsorgsfulde fader hende med, at hun havde fået de smukkeste navne, og at hun, som den eneste, var opkaldt efter sin moder og sin mormoder. Det gjorde det dog ikke bedre, at storesøsteren Marie sagde, at Maren er det samme som mæren – uden tanke for øvrigt på at Marie og Maren i oprindelsen er det samme navn. Det skal her bemærkes, at alle disse søskende – især søstre indbyrdes – talte mindre pænt om hinanden. Måske skyldtes det misundelse, men hvis man viste svaghedstegn, var man sikker på at blive drillet endnu mere end normalt [sporer man her en arv fra Niels Aschengreen?]. Derimod så man op til alle de større brødre, der som regel var rare mod småtøserne. Det var vist kun Frederik, der drillede.

Husfaderen skulle, for at komme på arbejde, gå frem og tilbage ca. 2 km hver vej, hvilket godt kunne blive trættende i længden. Begrebet at pendle kendtes ikke den gang, og det var absolut heller ikke almindeligt, men vi husker, at Niels Aschengreen gjorde det samme dengang, han genopførte Sorø Akademi, og det var stort set samme strækning og afstand, som nu Frederik Christophersen aflagde hver dag. Men så skete miraklet: Frederik vandt i lotteriet, og for den sum penge købte han en byggegrund på Saxovej midt inde i Sorø. Han købte den i marts 1892 af Sorø Byråd, der havde udstykket det af Sorø Lille Ladegårds marker i landsognet, formedelst 1.436,50 kr. Lodden var på 2.873 kvadrat alen, og prisen på 50 øre pr. kvadrat alen blev berigtiget ved en udbetaling på 143 kr. og 65 øre. For restsummen på 1.292 kr. og 85 øre udstedte køberen panteobligationer.

På grunden kom det et stort to-etages hus med fire lejligheder ud mod gaden og inde bagved på gårdspladsen et lille havehus på en etage på størrelse med et husmandssted. Ejendommen lå på matrikelnummer 148, og det er i dag Saxovej nr. 12, hhv. A og B. Familien flyttede naturligvis snarest

Saxogade 12 A (forhuset).

muligt derind, men de tog ikke en af de store gedigne lejligheder i forhuset – nej, de bosatte sig i det lille baghus. Formelt var de steget betydeligt i de sociale grader, idet Frederik Christophersen nu kunne titulere sig som hus-ejer – og det undlod han ikke at gøre ved enhver given lejlighed. Men reelt boede og opførte familien sig stadig, som de altid havde gjort. Der kom lejere i forhuset, som lille Caroline tiskede og smiskede for, måske fordi de hed Schmedes og havde en uddannelse og embede i Sorø i det offentlige. I 1916 bestod familien Schmedes af den gamle fader aldersrentenyderen August fra 1834 samt hans datter frøken Astrid fra 1869, der arbejdede som kontorist i Sorø amt.

Det lille baghus bestod af entre, med forbindelse til køkken, dagligstue samt soveværelse plus loftsetage, hvor der kunne indrettes masser af soverum. Op ad haven langs med husets gavl blev i 1900 jernbanen mellem Sorø og Vedde anlagt. Men det gjorde ikke noget, for dels gav det lys og adgang ud mod Flommen, og dels var det et gevaldigt løft til infrastrukturen i Sorø: Man skulle bare tage toget én station fra Sorø hovedbanegård til Sorø lokalstation – ja, så var man hos bedsteforældrene.

Saxogade 12 B (det lille baghus).

På trods af den ny status fortsatte familien med at leve, som de hidtil havde gjort. Den 12. december 1892 blev endnu en pige født: Charlotte Emilie Christophersen. Og så 20. maj 1895 fik de sønnen, som alle elskede, Carl Windfeldt Hansen Christophersen og endelig den 30. juli 1898 datteren Karen Christophersen. Nu var Carolines biologiske ur i en alder af 46 år også udløbet. Sjovt nok havde de kun ét navn til overs til den yngstfødte. Til gengæld blev hun stor og mægtig og meget dominerende. På spørgsmålet om hvorfor de fik så mange børn, lød svaret: »At det vel var, fordi de kunne lide børn«! Af de 11 børn lignede de alle sammen deres fader med undtagelse af Charlotte, der havde moderens fine træk. Den kønneste var nok Valdemar, der var en blanding af dem begge.

Selvom familien nu havde fået mere plads, var det ikke ensbetydende med, at man opgav tidligere tiders praksis om at komme ud at tjene og hjælpe til. De små piger blev allerede, før de var konfirmeret sendt i byen for de handlende som bybud. I skarp frost skulle de i små åbne træsko, i en alder af kun 8 år, hente mælk og andre varer til de fornemme familier Schmedes og Sachmann. Og man skulle tro, at familien, med alle de børn, kunne fylde huset op. Det kunne de også, men der fandtes alligevel ekstra-

plads til et par lærlinge eller svende fra Lunge som logerende. Caroline sled i det fra morgen til aften, hjalp alle dem, der havde behov derfor. Da penge-
ne jo stadig var små, gik hun til slagteren Sachmann, for at bede om/tigge
om at få lidt suleflæsk, som hun kunne koge ærter på. Og da det jo var lille
madam Christophersen, som alle havde sympati for, lykkedes det altid. Men
børnene håned hende for det: De lavede en remse om, at de altid skulle
have ærter, kål og suleflæsk. I det hele taget så alle disse børn op til deres
fader, som de tilbad, mens de nærmest negligerede og drillede moderen
(hun var der jo bare). Det hændte ofte, at Caroline, når hun havde haft be-
søg af sine hjemmefraflyttede børn, fulgte dem på vej hjem, gav dem en
billet til postvognen eller diligencen, mens hun så selv gik hjem i sine små
udtrådte, skæve, hårde og åbne træsko med stift overlæder. Disse træsko er
bevaret endnu.

Caroline Christophersens tøfler.

Kapitel 13

Ja, men hvordan var så tilværelsen for alle disse børn i Sorø i slutningen af 1800'tallet? De mindes deres barndom med glæde, for de voksede op i smukke og dejlige omgivelser. Naturligvis havde de det strengt, men de havde det godt. Der var ofte markeder i byen, hvor alle oplandets bønder kom ind med deres varer for at få dem solgt, og så var der liv og glade dage. Der var også den årlige skyttefest, hvor forsvarsbrødrene var aktive, og her var Frederik Christophersen jo aktiv. Han var også aktiv sammen med sin søn Valdemar i det såkaldte sprøjtelaug. Det var et borgerligt ombud, hvor man skulle undersøge, om byens brandsprøjte fungerede efter hensigten. Det foregik på den måde, at man samledes på Torvet, satte slangerne sammen ved byens brønd, pumpede, og så om vandstrålen var kraftig nok til at nå op på Rådhusets tag. Når man havde konstateret det, fik alle de forsamlede små børn et strint med brandsprøjten til stor moro for laugets medlemmer og til skræk for børnene. Disse børn havde også den faste tradition hvert forår at gå ud over Flommen til Steensbjergskoven og samle de første blå anemoner. Og selvfølgelig nød de søen. De fangede krebs og fiskede

Frederik Christophersen, fotograferet i sine velmagtsdage sammen med sine sønner Peter, Valdemar, Frederik og Carl.

aborrer og skaller, og om sommeren udfordrede de hinanden i at svømme tværs over søen. Som regel valgte man den smalle ende op mod Kongebroen og hovedvejen. Men hvis man havde været letsindig og vælge den brede ende ud mod Akademiet, endte det tit med, at man opgav halvvejs og vendte om!!! Og når de var sultne, gik de til Slaglille hos en af familiens gode venner Jens Jensen og købte hjemmelavet knapost med kommen.

Typisk soransk idyl, Tuel å en forårsdag.

En fast årlig begivenhed i Sorø var den store kloakrensning. Man havde ikke indlagt vand, elektricitet eller toiletter, men alle de kloaker man havde, altså afløb, skulle renses. Det foregik på den måde, at alle borgere, lig med husejere, på kommunens kontor afhentede et pund 'klørkalk'. Det skulle hældes i et stort kar vand, som blev fyldt ved hjælp af pumperne i gården. På Saxovej havde man seks kloak afløb, og her var det alle børnene inklusive lejernes i forhuset, der rørte pumperne. På et aftalt tidspunkt kl. 17 en bestemt dag én gang om året, hældtes så alle de fyldte kar med 'klørkalk' i afløbet. Vandet blev ledt igennem de tykke betonkloakrør ud forbi Sachmanns mark til Flommen og videre ud i Tuelsø. Alle børnene glædede sig til det skue, når man kunne – længe inden man så vandet – høre det gurgle og bruse i rørene, og når det så endeligt fossede i en kaskade ud over Flom-

men, var det helt fantastisk. Vandet lugtede ikke, og det var helt hvidt. Og effektivt var det, thi hele byens kloaknet var på én gang renset.

Nu må man tro, at som tiden gik, blev vilkårene for familien Christophersen bedre. Det blev de også. Frederik blev en anset mand i byen Sorø. Familien havde et fast netværk af gode venner, som ivrigt stillede op som faddere hver gang, der skulle døbes et barn. Det var folk, husmænd og parcellister fra de landsbyer og landsogne, hvor Frederik i sin tid havde boet. Med tiden blev han også medlem af borgervæbningen som Forsvarsbroder, og han blev en god konservativ støtte, der stemte på partiet Høyre. I 1916 var han stadig ansat hos Lunge, men nu ikke som former eller specialarbejder, men derimod som lagerforvalter, man måtte jo også tage hensyn til, at han nu nærmede sig de 70 år. Han havde nu en årsindtægt på 1.000 kr., og han havde opsparet en formue på 6.000 kr. Livet fortsatte den vante gang: Børnene blev gift og flyttede hjemmefra. Men de elskede alle at besøge de gamle forældre og nu også bedsteforældre på Saxovej 12. De fleste børn var dog tilbøjelige til at beundre den gamle bamse grænseløst, mens de kritikløst lod sig opvarte af deres lille moder. Den helt store begivenhed og fest, som alle glædede sig til at deltage i og være en del af, var deres guldbryllup den 5. maj 1924. På den lille gårdsplads mellem baghus og forhus blev rejst æresport og sat våbenskjold op. Alle der kunne, mødte op for at fejre de gamle. Hele byen var sågar på stikkerne, for her var det én af byens kendte respekterede familier, der holdt fest og skulle fejres. Og som en sjælden ting i provinsen dengang blev der både leveret trykte sange og hjemmelavede festsange.

Frederik og Caroline Christophersen.

En Frk. 'Slip' har leveret følgende opus på melodien: »Fra søndag morgen til mandag morgen«:

»Tænk, jeg sidder her og spekulerer paa,
At vi Caroline stærkt beundre maa,
Og vi hilser ogsaa hendes Frederik,
For den gode mad og ditto gudedrik,
Vi er voldsomt glade for vi har det saa godt,
Saa'en et bord som dette er saa fint og flot,
Caroline, hun har rigtigt revet sig,
Og den dame kan, det vil jeg sige dig,
Servere flot – oh smæk med tungen,
Og nu om lidt – naar vi har sunget,
Spis mer endnu – hun stadig byder,
Vi fylder fadet – vi straks adlyder.
Det blomsterhav, som bordet dækker,
Gør dobbelt sød – en mad saa lækker,
Vi takker dig – oh Line for din daad.
Ja, undskyld Frue – jeg er lidt kaad.

Nu en skaal vi drikke vore værter til
Gennem vort hurra en Tak, der lyde vil
Til vort gamle ædle stolte brudepar,
Som paa denne dag os flot trakteret har,
Naar vi drage hjem, vi tage med paa vej,
Mindet om en dag vi hastigt glemmer ej,
Brud og Brudgom hilser vi med hævet glas,
Vi har haft det godt og er saa veltilpas,
Den mandag nat vi hjemad rejser,
Vor Frederik med ho'et knejser,
I øjet kærligt han vil skue,
Sin skønne Line – sin lille Frue,
Et broget flor af gamle minder,
Vil rulle frem – de aldrig svinder,
Ja guld er guld udbryder Frederik, - godt
Se, femti aar mor, - vi klared flot.«

Ja, ja! Man skulle ikke tro, de (selskabet) var vant til at få mad til daglig.

Guldbryllupsbilledet – hele familien fotograferet 5. maj 1924 foran baghuset Saxogade 12 B.

På det navnkundige fotografi, der blev taget i den anledning, er hele 55 mennesker med – inkl. guldbrudeparret selv – iført diplomatfrakke og hvidt hæklet sjal, deres børn, svigerbørn, børnebørn, enkelte svigerbørnebørn og enkelte oldebørn, samt Sofie Eliassen fra Bromme (gommens søster) og Sophie Nielsen født Petersen (brudens niece). Kun seks efterkommere var ude af stand til at deltage. Dette fotografi dannede forlæg for et maleri af guldbrudeparret. Den yngste på billedet er deres yngste barnebarn Karin Ellinor Agnete Olsson, på blot godt et år.

Guldbryllupsbilledets personer, familien Christophersen af Sorø:

- 1) Guldbrudgommen *Frederik Christophersen*
- 2) Guldbruden *Caroline Christophersen*
- 3) *Else Ewelyn Reimer*, barnebarn, datter af Mary Olsson, København
- 4) *Ragnhild Hartmann*, barnebarn, datter af Johanne Marquertsen, Holbæk
- 5) *Agnes Carstensen*, oldebarn, datter af Karen, som er datter af Peter Christophersen, Amager
- 6) *Aage Christophersen*, oldebarn, søn af Georg, som er søn af Marie Christophersen, Frederiksberg
- 7) *Finn Christophersen*, barnebarn, søn af Birgitte Christophersen, Sorø
- 8) *Peter*, oldebarn, søn af Mary, som er datter af Peter Christophersen, Amager
- 9) *Ella Bøggild*, barnebarn, datter af Charlotte Bøggild, Frederiksberg
- 10) *Julius Marquertsen*, barnebarn, søn af Johanne Marquertsen, Holbæk
- 11) *Georg Marquertsen*, barnebarn, søn af Johanne Marquertsen, Holbæk
- 12) *Helge Christophersen*, barnebarn, søn af Peter Christophersen, Amager
- 13) *Karin Hartwich*, barnebarn, datter af Mary Olsson, København
- 14) *Carl Andersen*, barnebarn, søn af Karen Andersen, Sorø
- 15) *Pehr Christophersen*, barnebarn, søn af Frederik Christophersen, København
- 16) *Hanne Marquertsen*, barnebarn, datter af Johanne Marquertsen, Holbæk
- 17) *Mary Caroline Olsson*, datter af guldbrudeparret
- 18) *Karen Andersen*, datter af guldbrudeparret
- 19) *Anna Mogensen*, datter af guldbrudeparret
- 20) *Johanne Marquertsen*, datter af guldbrudeparret
- 21) *Lykke Marquertsen*, barnebarn, datter af Johanne Marquertsen, Holbæk
- 22) *Agnes Christophersen*, barnebarn, datter af Peter Christophersen, Amager
- 23) *Jens Mogensen*, svigersøn, gift med Anna, Sorø
- 24) *Frederik Christophersen*, barnebarn, søn af Valdemar Christophersen, Sorø
- 25) *Hans Andersen*, svigersøn, gift med Karen, Sorø
- 26) *Eva Larsen*, barnebarn, datter af Valdemar Christophersen, Sorø
- 27) *Villiam Christophersen*, barnebarn, søn af Peter Christophersen, Amager
- 28) *Herman Larsen*, svigerbarnebarn, gift med Eva, Valdemars datter
- 29) *Oda Nielsen*, barnebarn, datter af Frederik Christophersen, København

- 30) *Marie Christophersen*, datter af guldbrudeparret
- 31) *Margrethe Christophersen*, svigerdatter, gift med Frederik, København
- 32) *Frederik Christophersen*, søn af guldbrudeparret
- 33) *Lauritz Frederik Olsson*, svigersøn, gift med Mary, København
- 34) *Sophie Nielsen*, guldbrudens niece
- 35) *Julius Marquertsen*, svigersøn, gift med Johanne, Holbæk
- 36) *Ingrid Asmussen*, barnebarn, datter af Marie Christophersen, Frederiksberg
- 37) *Kaj Bøggild*, svigersøn, gift med Charlotte, Frederiksberg
- 38) *Charlotte Bøggild*, datter af guldbrudeparret
- 39) *Birgitte Christophersen*, datter af guldbrudeparret
- 40) *Aage Nielsen*, svigerbarnebarn, gift med Oda, Frederiks datter
- 41) *Sofie Eliassen fra Bromme*, Guldbrudgommens søster
- 42) *Musse Christophersen*, svigerbarnebarn, gift med Georg, Maries søn
- 43) *Johanne Christophersen*, svigerdatter, gift med Valdemar, Sorø
- 44) *Karen Marie Christophersen*, svigerdatter, gift med Peter, Amager
- 45) *Henry Carstensen*, oldebarn, søn af Karen, som er datter af Peter Christophersen, Amager
- 46) *Karen Carstensen*, barnebarn, datter af Peter Christophersen, Amager
- 47) *Peter Christophersen*, søn af guldbrudeparret
- 48) *Axel Christophersen*, barnebarn, søn af Peter Christophersen, Amager
- 49) *Adolf Olsson*, barnebarn, søn af Mary Olsson, København
- 50) *Carla Christophersen*, barnebarn, datter af Peter Christophersen, Amager
- 51) *Christian Mogensen*, barnebarn, søn af Anna Mogensen, Sorø
- 52) *Valdemar Christophersen*, søn af guldbrudeparret
- 53) *Henning Christophersen*, barnebarn, søn af Marie Christophersen, Frederiksberg
- 54) *Georg Christophersen*, barnebarn, søn af Marie Christophersen, Frederiksberg
- 55) *Henry Carstensen*, svigerbarnebarn, gift med Karen, Peters datter.

Ikke til stede var: Sønnen *Carl Vindfeld Christophersen* (der var død i 1920), syv børnebørn: Peters børn *Mary*, *Robert*, *Henry* og *Roar* (der var død), Valdemars datter *Ester*, Frederiks søn *Rudolf* og Johannes datter *Inge*.

Caroline Christophersen på sine gamle dage støttende sig til sit barnebarn Ingrid og sin datter Karen.

Frederik Christophersen på sine gamle dage i rullestol med sin yngste datter Karen.

Herefter blev årene lidt triste. Frederik gled i de snefrosne brosten og faldt på sin gårdsplads og brækkede benet. Det resulterede i, at han måtte køre i rullestol resten af sit liv. Der findes et patetisk foto af den gamle bamse siddende i rullestolen pakket ind i tæpper og trillet af sin yngste datter Karen. Herefter måtte han selvfølgelig ophøre med at arbejde hos Lunge, men heldigvis var aldersrenten indført, så fra da af blev han aldersrenteyder.

Samtidig fik Caroline et slagtilfælde og kunne ikke finde ordene; for eksempel kaldte hun sin mand for den lille pige – til hans store irritation. Ligeledes kunne hun heller ikke finde navnene på sine børn: Hun måtte hele runden igennem af navne, førend hun ramte det rigtige. Og disse børn grinte og gjorde nar af hende. Hun døde 30. juni 1929 – 77 år gammel. Frederik opdagede så, at han slet ikke kunne leve uden sin 'Line', så han sygnede endnu mere hen og døde et halvt år efter 8. november 1929 i en alder af 82 år. Ægteparret Christophersen blev begravet på Sorø nye kirkegård med hele byens bevågenhed samt naturligvis familiens. Der blev rejst en stor og pompøs gravsten – nærmest en stele, hvorpå der stod: Husejer Frederik Christophersen af Sorø gravsted. Man kan sige, at dette var mennesker, der på trods af de dårlige odds, de lagde ud med, fik fremgang i livet, og som det lykkedes at stige op ad den sociale rangstige. Under alle omstændigheder var Carolines voksne liv på alle måder bedre end hendes barndom.

De havde længe vidst, at de ikke kunne klare sig selv som gamle, derfor havde de indgået en aftale med datteren Anna og hendes mand, maskinarbejder Jens Peter Mogensen, om at de skulle passe og pleje de gamle, mod at de til gengæld skulle overtage Saxovej 12, for- og baghus. Allerede i 1916 har familien Mogensen møvet sig ind, idet man finder Anna med sin søn boende i en lejlighed i forhuset, mens manden er indkaldt til sikringsstyrken under Verdenskrigen. Alle Annas søskende var forargede over dette, thi de mente ikke at Anna sørgede særlig godt for de gamle – jo mindre jo bedre syntes det. Aftalen blev endda formaliseret, idet familien Mogensen i februar 1919 købte hele ejendommen med for- og baghus og hele molevitten formedelst 18.000 kr. Salget blev kun iværksat på den betingelse af, at Frederik og hans enke på livstid skulle blive boende i baghuset *uden vederlag* nemlig i den lejlighed de nu beboede, hertil hørte brændselsrum i udhuset og et stykke havejord. Denne bestemmelse blev særskilt tinglyst som hæftelse på ejendommen.

Husejer Frederik Christophersens gravsten på Sorø nye kirkegård.

Hvad skete der med alle de 11 børn? Hvor rejste de hen, hvad blev de, og hvem blev de gift med?

Normalt, når børnene kommer ud at tjene som 14-årige konfirmander, ville der blive plads i hjemmet; men nej sådan gik det ikke her; thi det varede ikke længe, førend pigerne sendte deres udenomsægteskabelige yngel hjem til bedsteforældrene, der så kunne pleje og passe dem, mens mødrene fortsatte med at more sig.

En af de værste i den henseende var den ældste datter Marie: I 1897 den 15. juli fik hun en søn Georg, som hun havde skaffet sig på halsen i København – ingen ved hvor og hvordan – men ham smed hun hjem til forældrene på Saxovej. Da hans alder passede fint med den allerede værende børneflokk, blev han assimileret og integreret i flokken, på den måde, at de andre søskende kaldte ham for deres broder; dog var der nogle, der var så frimodige, at de vovede at kalde ham for deres plejebroder. Ved folketællingen 1901 anførtes det, at han var slægtning født i København; men i 1911, hvor han var blevet assimileret i børneflokk som søn, kan han af gode grunde ikke være født i København, derfor har husfaderen Frederik Christoffersen fejlagtigt anført, at han var født i Sorø!!! Men alle kunne lide Georg, som blev typografælrling i Sorø Folkeblad. Siden hen flyttede han til Skive, og blev ansat ved Skive Folkeblad, og blev gift med Musse. Deres søn Aage, blev maskinmester på Den Kongelige Porcelainsfabrik på Frederiksberg.

Samme Marie, fik siden hen hhv. 10. september 1905 og 27. februar 1908 med en ny, men samme mand i København børnene Bjørn *Henning* og Ingrid Andrea, som ligeledes begge to blev smidt hjem på Saxovej; men de blev dog opfattet som og benævnt børnebørn. Marie blev aldrig gift med faderen, han var lige ved det, men da han opdagede, at hun havde en søn i forvejen, takkede han pænt nej. Han sørgede dog godt for børnene økonomisk. Således kom Ingrid på Akademiet, blev student i 1926 og blev siden gift med læge Nis Asmussen i Frederikssund. Ingrid fik to vellykkede døtre Else og Inger. Henning emigrerede til Vancouver i Canada, som ganske ung. Her gjorde han tjeneste som officer i Royal Canadian Air Force under 2. Verdenskrig. Endvidere blev han en meget skattet skibs- og maskiningeniør, som både fik et skib og en bro opkaldt efter sig. Han giftede sig aldrig, men var en fast deltager i det dansk-canadiske samfund. Han døde i 1978 efter en ulykke. Hans urne blev nedsat i moderens grav på Sorø nye kirkegård. Hans moder, Marie selv, bosatte sig på Holger Danskes vej på Frede-

riksberg og fortsatte sin løbebane, indtil hun døde i februar 1958, og ved den lejlighed blev der taget revanche, idet hele Sorø kirke var fyldt med kranse fra kiste til udgang.

Den ældste søn Peter blev også smed/maskinuddannet. Han giftede sig med Karen Marie, og de bosatte sig ret tidligt på det forreste Amager i Badensgade. De fik en hel del børn – helt nøjagtigt 10 stykker (i tilfældig rækkefølge: Henry, Mary, Agnes, Karla, Robert, Roar og Helge [de to her var tvillinger, men Roar døde meget tidligt], Villiam, Karen og Axel). I starten var det altid fest og glade dage. Hver søndag blev der disket op med store frokoster med alle lækkerier til alle, der blev inviteret af familie og venner. Et fødselsdagsbrev *Peter* har skrevet til sin moder i 1915 beskriver bedst, hvordan han levede og tænkte:

»København 13-6-15

Kære Mor

Til lykke i andledning af din fødselsdag jeg haaber du maa have det godt i de kommende aar du bliver jo snart gammel saa det gælder jo om at have et godt helbred at staa imod med jeg haaber at i har det godt og er raske alle sammen her inde er alt ved det gamle Robert er paa vej til Kannada i Nordamerika med et stort seilskib det varer længe før han kommer hiem det er 3 maaneder siden han reiste de har ligget en maaned i England jeg vilde gerne spørge om ikke Villiam maa komme ned til jer i ferien han er en flink dreng som ikke laver knuder hvis han maa vil i saa ikke lade os det vide saa hurtigt som muligt Henry er inde og være soldat det er anden gang i fior blev han hentet i Nakskov og i aar i Odense hvor han arbeidede for fabrikken bare ikke det bliver min tur til efteraaret [i Sikringsstyrken under 1. verdenskrig] vi har det ellers godt og er alle raske.

En venlig hilsen fra din søn Peter

En venlig hilsen til eder alle fra hele familien Badensgade 22 – 1 sal København«.

I trediverne gik det ikke så godt for familien i Badensgade: Villiam blev arbejdsløs og måtte på socialkontoret for at hente penge til fagforeningskontingentet. Her blev han meget pinlig berørt, fordi det var hans kusine Else Olsson, der stod for udbetalingen. Familien måtte for Guds skyld ikke opdage, at det var gået så meget tilbage.

En større tragedie ramte familien Peter, da hans barnebarn Peter, som var søn af datteren Mary, faldt ud af vinduet og slog sig ihjel. Morfaderen *Peter*, som elskede det barn, blev så ulykkelig derover, at han selv begik

Bageste række fra venstre: Caroline og Frederik Christophersen, deres søn Valdemar og hans hustru Johanne med sønnen Frederik. Forreste række: Johannes forældre med Valdemars datter Eva imellem sig.

selvmord. Dette skete i 1937.

Den næste af de gamles børn var Valdemar. Han blev også ansat på Lunges Jernstøberi som former, og blev boende hele sit liv i Sorø, først på Saxovej nr. 2 og dernæst på Wilstersvej. Han var gift med Johanne Jensen, der gik under navnet Valdemars Johanne. De fik børnene Eva gift Larsen i Køge, Esther, gift med Emil Egevang, og Frederik, der blev inspektør/vicekonge på Kongsgården i Lejre. Esther bo-

satte sig i Vanløse og havde jævnlig telefonisk forbindelse og samkvem med sin faster Maren, der ligeledes boede i Vanløse. Det var især, når Esther havde vundet i et eller andet lotteri – og det gjorde hun ofte, at hun ringede Maren op for at fortælle det. Eva, som vist nok var ret køn, siges at have skejdet gevaldigt ud på den uheldige facon. Endelig var der vicekongen over Lejre, som ligeledes havde en del skæg for: Mens han stadig boede i Sorø, blev familien på Saxovej opsøgt af politiet, der spurgte efter Frederik Christophersen, for denne havde 'glemt' at betale sit sidst pådømte alimentationsbidrag. Den gamle Frederik Christophersen blev i den anledning aldeles paf og pinlig berørt og nægtede at have med det at gøre. Det værste var, at Caroline jo ikke kunne undgå at vide, at hele Sorø morede sig over det. Morskaben døde først hen, da det opklaredes hvilken Frederik Christophersen, det drejede sig om.

Vi kommer nu til Frederik Christophersen junior. Han blev gift med Margrethe. I starten havde de et ismejeri på Brandes Allé på Frederiksberg. De blev boende derinde, og han blev med tiden kusk, vognmand og fik sin egen taxacentral. De fik børnene Rudolf, der drog til Amerika i 1923 og blev gift med Dorothy. Han havde en handelsuddannelse og fik varigt arbejde i

Frederik Christophersen som vognmand; han kører tur i Søndermarken med (bagest) sin gamle mor Caroline. Børnene er Finn, Carl, Pehr, Adolf og Else

San Franciscos havn. Og så var der datteren Oda, der desværre fik en uheldig fødsel, idet hun blev trukket skævt ud, og derfor var halt hele livet. Hun fik en god mand i Aage, der var en lille spinkel mand, og derfor (naturligvis) fik øgenavnet Kæmpe. Han støttede hende, lige til han døde. De fik ingen børn, men så tog hun sig så meget mere af sin broder Pehrs to børn. Pehr blev gift med en jysk dame ved navn Julie, der pacede ham og overvågede ham hele livet. Han gik i sin faders fodspor, blev ligeledes vognmand og endte som taxator i et forsikringsselskab. Deres søn tivoligardisten kom i en ung alder tragisk af dage i en trafikulykke. Til gengæld brillerede datteren Ingelise på alle områder og levede op til Moderens ambitioner. Da Julie døde skrev Pehr i dødsannoncen: »Jeg har mistet min utrættelige kone«!!

Det næste barn (Bir)gitte blev aldrig gift, men hun fik 20. maj 1918 sønnen Finn Georg – kaldet Fido, som blev skovfoged på Brattingsborg gods på Samsø. Gitte selv blev boende hele sit liv i Sorø og ernærede sig som husbestyrerinde hos diverse lektorer og professorer ved Akademiet. Hun lagde ud med historikeren, professor Aage Friis. Og så flyttede hun som husjomfru i løbet af første halvdel af 1910'erne hen til den ugifte adjunkt senere lektor Henrik N.C. Frimodt på Holbergsvej 8 i Sorø. Hun styrede upåklageligt hus for ham og hans søster kunstmaler og Charlottenborgudstilleren Charlotte Frimodt. Fra sit kæmpe køkken i husets kælder sørgede hun både for ham samt for et hav af akademidisciple, der boede som logerende. Rygtet i Sorø

sagde, at ridderen, som lektor Frimodt af soranerne naturligvis blev kaldt, da han var Ridder af Dannebrogen, var fader til Finn. Muligheden foreligger, idet Finn er født på Holbergsvej nr. 8. Da Ridderen døde i 1948 arvede Gitte, så hun kunne købe herskabshuset på favorable vilkår, for blot 35.000 kr. Da Finn var født, blev han straks sat hen hos bedsteforældrene på Saxovej 12, og så kunne de passe ham, sammen med Maries yngel. Han boede aldrig sammen med sin moder, selv ikke efter bedsteforældrenes død i 1929, kunne hun tage ham hjem til sig i Ridderens hus. Men takket være Ridderens forbindelser, kom han på Akademiet og fik en alumneplads med bolig dér. Finn blev realist derfra i 1934 og kom derefter i skovlære. Han endte som sagt på Samsø, hvor han blev gift med Dagny. Han blev endvidere næstkommanderende i flyveeskadron Samsø i Hjemmeværnet.

Herefter kommer Johanne. Efter at hun i 1906 havde virket som dameskredderinde, blev hun gift med smed Julius Marqvertsens fra Holbæk. De havde børnene Ragnhild – kaldet *Rangse* – der blev gift med barbereren i Svinninge Hartmann, Julius – kaldet *Jullemand*, Georg – kaldet *Gegse*, samt Hanne, Inge og Lykke. Lykke blev lastbilchauffør. Johanne omtalte altid sine børn som: »Mi'ehn pæ'en velo'drahne børn«. Den gamle Julius Marqvertsens, var en tyk og varmhjertet herre, der elskede sin familie og som elskede god mad. Han opfodrede en gris hvert år, som han gjorde alt for, for at den skulle trives og have det godt. Hver lørdag kom den i bad, og det foregik på den måde, at der i køkkenet blev fyldt et stort kar med varmt vand; først kom grisen i og blev skrubbet, og så kom Julius selv i det samme vand, dernæst konen Johanne og til sidst alle seks børn i samme vand.

Når grisen så skulle slagtes til jul, vrælede Julius, som var han pisket af sorg – lige indtil han havde sat tænderne i første mundfuld – så mæskede han sig og åd, så fedtet drev ham ned af hagen.

Herefter kommer Anna. Hun blev, som tidligere nævnt, boende i Sorø, idet hun og manden Jens Peter Mogensen overtog ejendommen på Saxovej mod til gengæld at yde diverse modydelser. Jens Peter Mogensen var også maskinarbejder på Lunge. De havde en søn Carl Christian – kaldet *Kren*. Kren – bosatte sig i Fuglebjerg med sin Edith og blev aktiv nazist. Hans to børn flyttede siden hen ind i forhuset på Saxovej, som han jo havde arvet. I dag er huset ude af familiens eje, idet Kren solgte det i 1979 for 400.000 kr.

Næste barn var Maren (ane nr. 7), som jo, som vi har set i et tidligere afsnit, blev gift med maskinmester og værkfører Lauritz Frederik Olsson. Dem og deres børn: Adolf – kaldet *Alf*, Else Ewelyn (ane nr. 3) og Karin Ellinor Agnete – kaldet *Lille Nin* – kommer vi til i senere afsnit.

Og så kommer vi til (Char)lotte. Hun, der var et fint lille opofrende menneske, bosatte sig i København/Frederiksberg på Julius Valentiners Vej med sin mand Kaj Bøggild, der var ud af meget fin familie. De fik en datter Ella Margrethe, som blev gift med en arbejdsmand Petersen. Desværre var han alkoholiker og på antabus. Men hans arbejdskammerater tog ikke det alvorligt, de sagde, at han bare skulle gøre, som han plejede, hvorpå han i en blanding af alkohol og piller væltede ud på gaden og blev kørt ihjel. Han døde fra syv små uforsørgede snotnæsede unger, som morforældrene så hjalp med at passe. Charlotte på sin vanlige opofrende facon; mens hendes mand Kaj Bøggild forgreb sig på de små drengebørn.

Den næst yngste i flokken, drengen Carl, blev elsket og set op til af hele familien, måske fordi det var så længe siden, der var født en dreng. Iflg. hans bevarede privatarkiv kan vi læse, at han i 1909 gik ud af Sorø Borger-skole med et meget fint gennemsnit med ug minus i næsten alle fag. I 1913 blev han uddannet til former ved Sorø tekniske Skole, derefter blev han soldat, og i hans soldaterpapirer kan vi læse, at han kunne have drevet det vidt inden for militæret. Han var allerede i 1914 korporal ved 14. bataljon i Slagelse, og han søger ved hjemsendelsen 1. december 1914 med fast og sirlig skrift, om at blive antaget til tjeneste i et år eller kortere tid, da han ønsker at blive uddannet til fast underofficer. Allerede 19. december samme år ansøger han igen, og denne gang om rejsetilladelse fra 1. april 1915 til 31. marts 1918. Grunden til denne ansøgning er, at han har fået tilbudt en plads som mejeribestyrer i Rusland! Han skal nok være glad for, at han ikke fik den mulighed. Derimod hygger han sig under diverse orlovs i København. Vi har et brev fra ham til forældrene maj 1915. Heri skriver han:

»Kære Forældre

Først vil jeg fortælle jer at jeg var i København igaar og morede mig udmærket, jeg tog derind med det tog der gaar fra Slagelse kl. 7.30, da jeg kom derind gik jeg først op og besøgte Lotte, hun serverede kaffe for mig, saa gik jeg ud til Frederiks da var kl. 11 di skulle spise 11½, men da kl var 12½ var Frederik ikke kommen, saa tog jeg med sporvognen ud til Peter han bor i Badensgade 22 1. sal Og derinde spiste jeg til middag. (Peters den ene tvilling er død) bagefter var jeg ude i Ægirsgade, men jeg kunne ikke hitte nr. 40, om aftenen var jeg nede i Kisten og saa variete, det var morsomt. Nu til slut en kærlig hilsen Carl«.

Efter krigen flyttede han til København, hvor han kom ind ved DSB og blev portør på Frederiksberg Station. Ved Krigens slutning havde han pådraget

sig en alvorlig svækkende influenza, der længe gjorde ham svag. Da han så kort tid efter bliver ramt af en arbejdsulykke, hvor han bliver kørt over af et tog og mister begge sine arme, har han ingen modstandskraft til at stå det igennem med. Kort tid efter dør han 2. december 1918 på Kommunehospitalet i København. Den rare unge mands tidlige død vækker stor sorg i hele Sorø og i familien. Han bliver da også begravet fra Sorø kirke med stor bevågenhed. Samtidig havde man dog også kunnet se, hvor skræmmende hans fremtid skulle forme sig virkeløst uden arme. I 1918 boede han i Prins Jørgensgade på det inderste Nørrebro. Han havde giftet sig med en ung dame ved navn Karen Larsen. Hans søstre i Sorø havde kun ondt at sige derom, idet de troede, at hun kun var ude på at malke ham for hans tjenestemandsløn, og nu, hvor han var død, hans tjenestemandsenkepension. Det gik selvfølgelig denne Karen Larsen meget på, thi hun skriver et følelsesladet brev til sine svigerforældre:

»Kære bedstefader og bedstemor

Først vil jeg takke jer fordi I havde ordnet alt saa pænt til min lille mands begravelse, jeg maa jo saa tro paa at det var bedst for ham som de alle siger, men ak! Det er forfærdeligt for mig, men jeg maa nok komme ned til jer stadig og se til min lille Pevs grav, laa jeg blot ved siden af ham, men det faar jeg vel aldrig lov til. Jeg vil nu forsøge at sætte mig ud over alt det onde der siges, det gjør mig saa forfærdelig bedrøvet, hvorfor hørte jeg det ikke medens han kunde forsvare mig, og dog hørte jeg lidt, og talte med ham om det en af de sidste dage, men han svarede mig at jeg skulle ikke bryde mig om det, naar først han blev rask skulde de nok komme til at respektere mig, nu kan han jo intet gøre. Jeg har afsendt en pakke i dag, der er et par støvler som jeg mener bedstefader kan passe, Carl fik dem sidste vinter, saa de er omtrent nye, tøjet ved jeg ikke, hvem der kan bruge, men jeg synes I skulde give Gitte de blaa benklæder tilbage, de er næsten ikke brugte, der er en barbermaskine som jeg lovede Valdemar, den sorte jaket har jeg givet Peder, da jeg mente han havde brug for den til sommer naar de skal have sølvbryllup. Kære bedstefar du har vel modtaget de 500 kr., jeg fik kun 1.000 kr. i den private ulykkesforsikring, men det er muligt at jeg faar 1.000 kr. til om en fjorten dages tid, saa skal jeg lade dig det vide. Jeg har nu ordnet regnskabet med snedkeren det blev en 150 kroner. Jeg har ventet med at skrive til dig, da jeg gaar og venter en attest fra Skifteretten, men den er endnu ikke kommet, men du kan maaske nok hæve de penge i banken alligevel, nu du har min fuldmagt. Statsbanernes Ulykkesforsikring ved jeg intet om endnu, men de har været nede fra Frederiksberg Station og spurgt

om, hvor jeg ønskede min pension udbetalt, saa forhaabentlig er det afgjort at jeg faar den. Ligeledes -----«. (Resten af brevet er gået tabt).

Jo, brevet handler en del om forsikring og pension!!!!, men hvem passede ham, da han var syg? Det gjorde samme Karen Larsen.

Det sidste af de gamles børn var datteren Karen. Hun blev boende hele sit liv i Sorø, hvor hendes bedste veninde var søsteren Gitte. Hun havde 20 år gammel – den 12. januar 1919 – giftet sig med den seks år ældre malersvend Hans Christian Andersen fra Slagelse, som dog ved brylluppet boede på Saxovej 148. Han var en meget svag mand, mens Karen var fast, kontant og handlekraftig, og hun, som behøvede en stærk mand, blev meget hurtig frustreret og skuffet over ham og over tilværelsen. Dertil kom, at han meget hurtig blev angrebet af malersyndromet og sad sløvt hen i en lænestol i et hjørne af stuen til stor irritation for Karen. Nok var hun over for sine nær-

Otte søskende fotograferet i anledning af Frederiks 70 års fødselsdag den 12. september 1950.

Nederste række fra venstre: Valdemar, Birgitte og Frederik. Øverst fra venstre: Anna, Karen, Johanne, Charlotte og Mary. Peter og Carl var døde, og Marie var man uventer med.

meste festlig og et aktivt indslag, men hun kunne ikke forlige sig med den syge ægtemand, som hun hersede med. De fik én søn Anders *Carl* – kaldet *Nasse* – den 17. maj 1919. Carl blev postbud og boede hele sit liv hjemme hos forældrene. Carl var dog en overgang forlovet med en kvindelig gartner; men hun blev hurtig intimideret ud, idet Karen højt og utvetydigt til alle omtalte hende som den pikløse gartner. Da Hans Andersen døde i januar 1952 fik Karen af Kommunen overdraget hvervet som værtinde og 'plejemor' for de farende svende i Sorø. Hos hende kunne de få et måltid mad og en varm seng i hjemmet i Søndergade nr. 5. Når de så var blevet ædru igen, var de parate til at fortsætte ud ad landevejen. Disse farende svende havde selvfølgelig et kraftfuldt sprog, som Karen nød, og hun lappede især deres uartige historier i sig. Så snart hun havde hørt en ny, ringede hun til sin søster Gitte på Holbergsvej, og fortalte hende denne, hvorefter de begge skraldgrinede i et kvarter. Karen syntes også, at søster Maren i København skulle have fornøjelsen, vel vidende, at Maren var alt for bly og blufærdig til den slags. Når Karen så igennem røret hørte og mærkede, at Maren rødmede, skraldbrølede hun: »Hva' den af Maren? for den rene er alting rent«. Dette gjorde kun situationen værre. Samme Karen elskede at drille Maren, f.eks. ytrede det sig ved en af de talrige begravelser, de gik til i 50'erne og 60'erne, da det tyndede ud i søskende-flokken; ved en af dem udbrød Karen: »Nå *Maren*, hvem tror du så bli'r den næste«? Og straks følte og troede Maren sig udset til at være den næste; men det blev faktisk samme Karen!!

Ikke desto mindre var Karen den af søstrene, der kom oftest hos Lauritz og Maren i Vanløse, fordi hun var gæv og sjov. Men Karen vedblev ikke med at være sjov: Hun blev syg i hovedet, blev aggressiv og ondsindet og total utilregnelig og lunefuld. Det siges, at hun fik en kræftsvulst i hjernen. Men endnu værre var det, at hun – så vidt vides – tvang sin søn Carl til at sove i dobbeltsengen!!!!

Efter at hun var død i marts 1968, fortsatte Carl med at tulle rundt i Sorø. Man kunne risikere at støde ind i ham iført møgbeskidt lugtende postbudsuniform, ubarberet og med skråsaft i mundvigene. Det var dybt ulykkeligt og pinligt, at Christophersenernes æra i Sorø skulle ende på den måde. Han var den sidste af æten, der døde i Sorø, og det var i december 1979. I hans sidste år havde han haft en vis kontakt med familien, især med sin fætter Finn fra Samsø og sin kusine Ingrid fra Frederikssund. Men da han ikke havde skrevet testamente, gik hans arv legalt til onkel/tante-generationen. Og der var kun én tilbage, nemlig moster Maren i København. Finn og Ingrid havde ventet at få deres bid af kagen, men da arvelovens regler gik op for dem, valgte de at hævne sig ved at lade Carl begrave

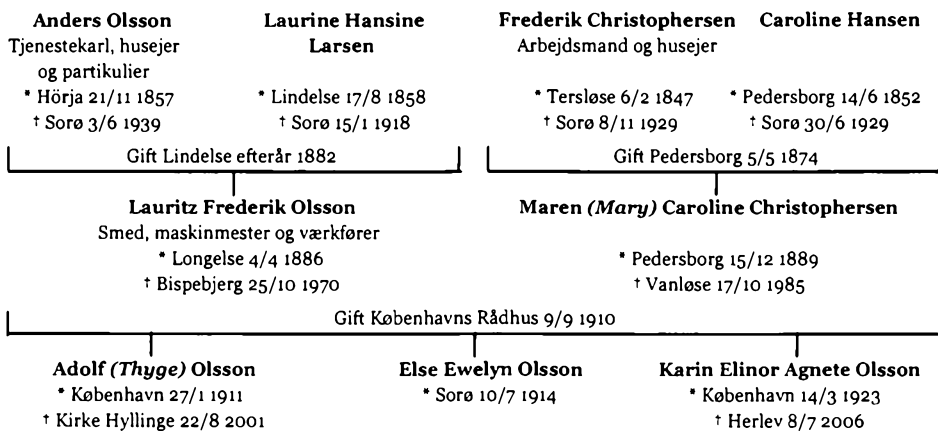
på arvingens 90-års fødselsdag – velvidende at hun ikke kunne deltage. I samme ånd undlod de også at tilsende hende de begravelsessange, som de havde valgt. Rydning af bolig, betaling af gravsted m.m., måtte arvingen naturligvis tage sig af. Men så kom der da også en pæn sum ind på bankbogen samt en hel del kasser af indbo ned i kælderen. Hvis moster Maren også havde været død, var Carls arv tilfaldt Statskassen.

Ejendommeligt nok: Da den sidste Christophersen var død, og man derfor ikke kunne risikere at møde nogen af dem på gaden, blev det pludselig attraktivt at besøge Sorø igen. Man genopdagede pludselig byens og omegnens idyl, skønhed, historie og atmosfære og nød at besøge stedet med alle dets minder – ja, det havde næsten karakter af at være på en pilgrimsrejse.

Dagligstuen på Højstrupvej med den Olsson-Christoffersenske 'Anegrotte'.

Olssonerne i København

Lauritz Frederik Olsson ca. 25 år og Maren Caroline Christophersen ca. 20 år på den tid hvor de blev gift.

Vi forlod de nygifte Lauritz og Mary Olsson (ane nr. 6 og nr. 7) i afsnittet om Langelænderne og deres videre færd i Sorø, da de havde været oppe på Københavns Rådhus den 9. september 1910. Det var et bryllup uden den store festivitas, da det var ganske unge mennesker, der, uden deres respektive familiers alt for store bevågenhed, 'bare' skulle giftes her og nu. Lauritz var lige blevet færdig med sin maskinisteksamen, som han havde taget på Københavns Maskinistskole på Holmen; og bruden havde lige forladt sin sidste tjenesteplass hos Magasins kontorchef Eriksen på H.C. Ørstedesvej 33. Her var hun blevet boende lige til bryllupsdagen. Og det var lykkedes dem at finde en lejlighed, som de kunne leje og betale, nemlig i Lille Blegdamsvej nr. 13, første sal, mellem Blegdamsvej og Dosseringen. Det var et af Københavns pænere Brokvarterer – på Østerbro – med huse på tre etager fra århundredeskiftet.

De unge mennesker var, som man sagde dengang, nødt til at gifte sig, thi Mary var frugtsommelig i femte måned. Selvom hun ikke havde været det, havde de nu nok giftet sig alligevel nu. Han havde fået en uddannelse, som skulle bruges, og som gjorde ham i stand til at forsørge hende og familien som sådan, så alt så ud til at lykkes, og fremtiden så lys ud. Der var bare det ved det, at Lauritz' uddannelse og hele karriere var baseret på og bereg-

net til at skulle udøves til søs i handelsflåden. Det vil sige, at hele deres fremtidige liv var nu blevet afhængigt af, om han kunne få hyre som maskinassistent hurtigst muligt. De vidste begge to, at hvis deres liv skulle lykkes, måtte han forlade hende hurtigst muligt (for at udtrykke det groft).

Og det gik meget hurtigt: Han fik sin søfartsbog udstedt 15. september 1910 af lægdsforstanderen for Sorø købstad og amt, så på den måde havde indrulleringsvæsenet hånd i hanke med de søfarende. Dette indebar ligeledes, at han af Justitsministeriet havde fået tilladelse til at rejse ud af landet. Allerede to uger efter brylluppet havde Københavns Centrale Mønstringskontor skaffet ham hyre på S/S Leif fra rederiet L.H. Carl. Han skulle på mønstre i Helsingør, hvorfra han skriver det sidste kort til sin hustru inden afrejsen:

»Helsingør Kl. 12, 25/9 1910.

Kære lille Mar[en]s.

Jeg gaar nu i Helsingør endnu, men nu er Damperen ved at komme. Det er en skam at du ikke tog en Tur med herop, her er dejligt at gaa og spasere. Jeg har jo godt Selskab med Kokken ellers havde det jo blevet kedeligt nok og gaa heroppe. Jeg ved altsaa ikke endnu hvor vi gaar henad men jeg skal nok skrive fra første Havn.

Mange kærlige Hilsner og lev vel fra din Lakris«.

Ja, i de første mange år af deres ægteskab gik han under kælenavnet Lakris; det var først senere, at han kom til at gå under kælenavnet Rikke (men der er jo også en vis feminin klang over det navn, selvom det var en forkortelse

S/S Leif.

af Frederik). Man kan undre sig over, at hun ikke fulgte ham til Helsingør; men der har været mange gode grunde hertil: For det første: Vidste de ikke, hvor længe det varede, inden skibet skulle afgå. For det andet: Kostede det penge at rejse til Helsingør (de var gode at have til dårlige tider). For det tredje: Brød hun sig ikke om at vise sig frem for Lauritz' kolleger, nu hvor maven begyndte at kunne ses.

Dette brevkort var blot det første af mange, som han sendte hjem, mens han sejlede. De indeholder mest oplysninger om, hvor de rejser hen, rute m.m., samt hvilke byer han besøger med begejstret glæde og oplevelse i sindet. Men udover disse postkort med prospekter af byerne sendte han også flittigt lange breve hjem med dybsindige betragtninger og kærlige tanker og følelser. Her stod der alt det, der kun stod mellem linierne på postkortene. Alle disse breve er dog desværre brændt – Det gjorde hun ca. 70 år efter med røde ører og med den begrundelse, at hendes børn ikke en gang skulle grine af dem!!!! Så det har altså været meget smukke breve. Men sjovt nok gemte hun alle konvolutterne – for frimærkernes skyld!!! Men der er jo heldigvis en vis dokumentation i poststemplerne, så man herigennem kan følge Lauritz' sejlads.

Lauritz påmønstrer altså den 25. september og går ombord, mens skibet blot passerer Helsingør Rhed. Skibet lægger ikke til, men han må entre det med hele sit pikpak ad en meget snæver og spinkel lejder, der er smidt udover skibssiden. I det øjeblik begynder alvoren for den påmønstrede. Men også spændingen. Skibet S/S Leif var bound for Kronstadt. Alene det kunne få enhver ung mand, der ikke havde set andet end Langeland og Midtsjælland i hele sit liv, til at glippe med øjnene og føle spændingen. Kronstadt ligger lige uden for Sankt Petersborg inderst i den Finske Bugt, og var et af det russiske tsarriges største marinestationer og flådebaser, grundlagt af Peter den Store. Lauritz havde et meget åbent sind og sugede alle nye indtryk til sig med begejstring og glæde og naturlig nysgerrighed.

I den første måned har Lauritz nu haft så travlt med at sætte sig ind i alle forhold og arbejdsgange ombord, så han har ikke haft tid til overs til at skrive hjem. Husk på, at han også var yngste mand i maskinen; og en god gammel dampmaskine af den oprindelige slags med stempler og plejlstænger, er ikke til at spøge med.

Første gang vi hører fra ham er 23. oktober 1910, og det er et kort, han sender hjem til forældrene i Pedersborg [ikke Sankt Petersborg – det er dog muligt, at Lauritz har moret sig over sammenligningen]. Han skriver:

»Zaandam, 23/10 1910.

Kære Forældre.

Mange kærlige Hilsner sendes eder herved. Jeg har det godt, og er sammen med rigtig flinke Mennesker. Damperen jeg er paa hedder Leif og har 1250 Hestes Kraft saa den er ikke saa lille. Jeg er 3die Mester her ombord. Vi kom fra Kronstadt og ligger nu her i Zaandam i Holland, her fra gaar vi til Hull i England og derfra til Cevita-Vecchia i Italien saa jeg kommer da omkring og ser noget.

Mange Hilsner eders Søn Lauritz«.

Ja, man må sige, at han allerede i løbet af de første måneder får – om ikke set – så dog et indtryk af fire forskellige fremmede lande – og det var dengang, hvor man stadig troede på fremskridtet; det var før den gamle verdensorden gik under i Første Verdenskrig – tiden som folk derefter betragtede som de gode gamle dage. Den gang lå skibene i lang tid i hver havn, og havnene lå i byen – ikke noget med frihavne og containerhavne langt uden for byens centrum.

I november er han nået til Civitavecchia – Roms havneby, og det er en stor oplevelse. Herfra skriver han:

»Cevita-Vecchia 20/11 1910.

Min egen kære Marion - Mange kærlige Hilsner sendes dig herved du har vel faaet Brevet [som ogsaa er afsendt fra Civitavecchia]. Du kan tro at her er dejligt hernede i Italien, jeg vilde ønske at du var hernede ogsaa, derhjemme i Danmark er det vel nok koldt og daarligt Vejr nu. Vi kommer nok til at ligge her i 14 dage endnu, jeg har ikke hørt hvor vi skal hen herfra.

Nu mange kærlige Hilsner og Kys fra din egen Lauritz«.

Men den 27. november ved han, at skibet herefter skal til Bougie i Afrika [nærmere bestemt Algier] og derfra til Middlesborough i England. Han er allerede blevet helt bidt af Italien – en betagelse som skulle vare livet ud – thi han beretter til sine forældre, at der er dejligt varmt og smukt vejr, og mange interessante ting at se, og der er høje bjerge med evig sne på og store palmer og det dejlige blå Middelhav. Først den 3. december afgår de fra Italien til Afrika, og det er med søfolks evige beklagelse over, at de ikke går hjemad, så de havde kunnet fejre julen hjemme sammen. Lauritz er meget ulykkelig over, at han ikke fejrer julen sammen med sin lille kone, thi som han skriver 11. december 1910 fra Bougie:

»Min egen kære Mary.

Mange hilsner fra din Lakris. Vi forlader nu Bougie i aften kl. 7, hvis alt gaar vel og vi faar godt Vejr, kan vi lige naa at komme til England Juleaften. Naar det nu blodt havde været til København vi havde gaaet, saa vi kunde holde Jul sammen, det havde været rart min egen Ven; men du maa jo se at gøre dig det saa hyggeligt som muligt og være taalmodig jeg kommer jo en Gang du, det varer nok ikke saa længe.

Nu mange Hilsner og 1000 Kys og Ønsket om en rigtig god Jul fra din Mand«.

Den 13. december 1910 ligger de stadig i Algier for at få kul på til England [lidt bagvendt skulle man synes, men de har jo blot bunkret]. Lauritz fejrede sin første jul som nygift i England, og har efter omstændighederne haft det rimeligt. Julebrevet, som Mary sendte ham, har han først modtaget 4. januar 1911. Han kan desværre ikke nå at skrive brev, thi allerede samme aften går de til Skotland til Methil. Her i Skotland får han et kick af meget særegen art: Lauritz har altid været enormt fascineret af teknik og mekanik og dets formåen: Den 9. januar er de, efter lidt dampen frem og tilbage i de skotske fjorde, nået til Burntisland i Firth of Forth, og her beretter han hjem til *Mary*, at han har set et af Verdens 7 vidundere, nemlig jernbanebroen over Firth of Forth; den er $\frac{1}{2}$ dansk mil lang og svæver ca. 200 fod højt oppe i luften, og så tilføjer han tørt, at det også er den største seværdighed dér ved byen. Ja, den er flot den dag i dag, men da den blev bygget i 1883–90 af stål, var det en ingeniørbedrift af rang, som kun briterne kunne præstere.

Kapitel 2

Lauritz fortsætter i sit kort af 9. januar 1911, at de nu skal på langfart igen, og hvis vejret arter sig kan vi nok være der den 25. ds. Hvad tænker han her? Længes han hjem? ER der noget, som han mener, han skal være hjemme til? Både og, for realistisk set har han ingen indflydelse derpå. Det var ønsketænkning, for de går til Italien igen, og der er (som sædvanlig) »ganske henrivende skønt«. Han har det helt udmærket, ligesom – hvad han har hørt – hans kære forældre også er raske.

Muligvis har han fået brev fra sin kære hustru her i Savona; muligvis har han først hørt fra hende i Tunis, thi den 8. februar skriver han på et postkort til hende:

»Sfax, den 8/2 1911.

Min egen kære Mary: Jeg haaber da at du har det godt min Ven. I Morgen Formiddag kl. 7 gaar vi saa her fra, saa er vi nok i Frankrig omkring ved den 20nde. *Hvordan har Drengen det? Han er vel en farlig Skrighals. Nu mange Hilsner og Kys til dig og Drengen fra Far og Rikke. Mange Hilsener til Anna og Mogensen*».

Man må håbe, at han også har sendt et rigtigt brev hjem til den nybagte moder, hvori han i andre mindre kontrollerede og nøgterne vendinger har delt deres fælles glæde! Men måske var det simpel blufærdighed, der forhindrede ham i at være overstrømmende og vise følelser; men lad os blot sige det, han er temmelig kort for hovedet her. Han har dog givet været lidt bekymret for hustruens barselsfærd.

Mary med sin nyfødte søn, 5 uger gammel.

Det var der også andre i familien, der var. Søde lille Mary har nu i 4^{1/2} måned gået mutters alene rundt i den nys lejede lejlighed i en sidegade til Blegdammen – det har ikke været for sjovt. Hun har nok ikke kedet sig, thi der skulle jo indrettes, og der skulle sys og strikkes børnetøj; men hun kan ikke undgå at have følt sig ensom. Ganske vist boede to af hendes brødre i København: Peter på Amager og Frederik med sin kone Margrethe, som hun nærmest følte var en god veninde. Og det vigtigste af det hele var, at Lauritz trofast hver måned sendte penge hjem til hende, så hun ikke led nød.

Da nedkomsten nærmede sig, har hendes familie i Sorø tænkt, at der måtte gøres noget: Hun skulle ikke gå alene og pludselig blive overfaldet af veer. Sagen var nemlig, at hun ikke havde involveret nogen læge eller jordemoder i sin graviditet, og havde derfor ingen kontakt til 'systemet'. Ganske vist var Den Kgl. Fødselsstiftelse lige flyttet ud fra Amaliegade og lå nu lige overfor, på hjørnet af Tagensvej og Blegdamsvej. Men det var kun i nødsfald, man hjemsøgte den slags. Hendes storesøster Anna, der var gift med montør Jens Peter Mogensen og havde fået en lille søn *Kren*, tog derfor affære og flyttede ind til sin søster for at stå bi under fødslen. Måske havde Mary spurgt, om hun ville, men under alle omstændigheder var det udtryk for stærke familiebånd og søster-solidaritet. Anna tog sin lille søn med til København og bosatte sig hos Mary.

Og den 27. januar 1911 bliver drengen så født. Fra den dag er Marys liv uigenkaldeligt blevet forandret. Alt, hvad hun herefter foretager sig og tænker og forestiller sig, bliver afpasset efter, hvad hun tror vil passe bedst til drengen og honorere hans behov bedst muligt. Hun har ikke bare sig selv mere at tænke på og tage vare på. Fra nu af gælder det drengen – ja alt udgår fra ham, hendes enbårne søn, som hun kaldte ham. De indgår i en uadskillelig symbiose, hvori hun er den ydende part, mens han skal være den nydende. Denne symbiose på godt og ondt brydes først da navlestrengen klippes over 17. oktober 1985. Herefter kan han begynde at leve et nogenlunde normalt liv.

Drengen bliver den 12. februar 1911 i Fredenskirke døbt Adolf, idet han bliver opkaldt efter den farbror, der døde som knap 16-årig i 1907. Hans faddere var morbroderen kusk Frederik Christophersen og hustru Margrethe, hans moster husbestyrerinde Birgitte Christophersen, samt hans onkel montør Jens Peter Mogensen. Uheldigvis havde han i modsætning til de øvrige familiemedlemmer, på både faderens og moderens side, kun dette ene ulyksalige navn. Og han hadede det. Men herom siden hen. Foreløbig mærkede han ikke meget til det, thi han fik hurtigt kælenavnet Alf. Og han

blev elsket ikke blot af sin mor, men af hele sin mors familie. Alle hans mostre i Sorø var betagede, for det var et ualmindeligt smukt barn. Allerede i en alder af fem uger kan man se, at han er særdeles velskabt med et fint lille ansigt og en meget smuk mund, der er fuldstændig symmetrisk og lige. Han har fået det bedste fra begge sine forældre, men måske ligner han mest sin farmor.

Mary bliver hurtig igen alene, da søster Anna rejste hjem til sin mand i Sorø, og nu har Mary ikke andet at lave end at nusse og vugge og amme og dikkedikke lille Alf. Naturligvis savner hun Lauritz, som hun jævnligt skriver til og som selvfølgelig også fortsætter med at skrive både breve og kort fra sine forskellige destinationer i Europa.

Lille Alf ca. 9 måneder gammel.

Kapitel 3

Lauritz fortsætter sin færd rundt i Europa, hvor han vel også glæder sig over sin tilværelse. Glæder sig både over, at han har et godt udbytterigt arbejde, hvor han kan bruge sin gode uddannelse. Og han glæder sig også over alle de nye dejlige steder og byer, han stifter bekendtskab med rundt omkring i Europa. Som oftest ligger ruten nogenlunde fast mellem Middelhavet og Storbritannien – selvfølgelig med variationer. I marts 1911 løber de fra Bilbao i Baskerlandet til Cardiff på blot fire dage. Her får han da at vide, at de skal til Venezia. Længe før han når Venezia, skriver han i marts begejstret om byen til sine forældre:

»Vi gaar til Italien igen, vi skal til Venezia, Dogernes verdensberømte Stad, det bliver interessant at se den. --- Hvis i ikke har faaet Billedet af lille Adolf saa faar i det snart det er jo en stor sød Dreng --«.

Hjemme i København går det derimod ikke så godt. Mary synes, det er forfærdeligt ensomt at bo alene med sit barn i en lille lejlighed på Blegdammen langt væk fra det meste af sin familie. Der er grænser for, hvor meget hun kan lægge beslag på sine to brødre og deres familie. Hvis man kender hende ret, har hun heller ikke opsøgt eller hjemsøgt de øvrige beboere i opgangen i nr. 13. Så for at komme denne ensomhed til livs, har hun, selvfølgelig efter samråd med Lauritz og efter konsulteren af sin kære familie i Sorø, besluttet at sige farvel til København og flytte til de hjemlige strande i Sorø. Her har man skaffet hende en lejlighed i Saxogade nr. 141 B (i dag nr. 15) lige over for forældrenes hus i nr. 12. Hun får her en lille lejlighed på anden sal, og her flytter hun ned i april 1911 med sin lille søn.

Mens hun nu føler sig knap så meget ensom, savner Lauritz sin hustru meget, hvilket går igen i postkortene. Især dette, som han skriver fra Venezia den 11. april 1911, og som må omadresseres, da det oprindeligt er sendt til Ll. Blegdamsvej 13. Det lyder:

»Venezia 11/4 1911.

Min kære lille Mars.

Mange kærlige Hilsner og ønsket om en glædelig Paaske sendes dig fra din Lakris. Du skulde bare have været hernede hos mig nu i Paasken, saa skulde den sandelig nok blevet god; men da vi nu ikke denne Gang kan være sammen saa maa vi jo hver især se at holde Humøret oppe enda. Bare jeg var

hjemme hos dig lille Maren saa jeg kunde hjælpe dig med den Flytning men det gaar vel nok alligevel. I Søndags var jeg i Dogepaladset og i St. Markus Kirken, den er vidunderlig smuk.
Kærlig Hilsen til dig og Alf fra Far«.

Samme dag skriver han også til sine forældre:

»- Jeg har det helt rart hernede i det skønne Venezia. I kan tro at her er vidunderligt dejligt, med alle dens store prægtige Marmorpaladser, dens mange Kanaler med Gondolerne, og meget andet. Byen ligger paa 84 smaa Øer, der er forbundet med 1200 Broer, store prægtige Stenbroer alle sammen. Doge Paladset som i ser her paa Kortet var jeg inde at bese i Søndags, jeg har ogsaa været i St Marcuskirken der bestaar af Guld og fineste marmor – det er den skønneste Bygning paa Jorden. Hilsen Lauritz«.

Her hører vi om for første gang, hvordan hans livslange begejstring for Venezia opstår. I sin ensomhed og længsel har han været meget let modtagelig, så mens han er gået rundt på Marcuspladsen, har der ikke skullet ringe mange palmesøndagsklokker, førend han var 'solgt' og måtte overgive sig. Det har været alle byens klokker, der har kimet på én gang, – men ikke Sankt Marcuskirkens Kampaniles klokker, thi tårnet var styrtet sammen i 1902, og det nye, som er det nuværende, blev først opført, så det stod færdigt i 1912. Mens Lauritz gik rundt i Venezia, faldt han over et imponerende fotografi af byen med Dogepaladset i forgrunden – men med manglende Kampanile. Han har haft et usædvanligt og et ualmindeligt åbent sind for den slags, siden han købte billedet med hjem.

Den 14. april skriver han igen hjem, og denne gang adresserer han kortet til sin svigerfar Frederik Christophersen, da han ikke helt nøjagtigt kender Marys – og dermed også sin egen – nye adresse:

»Min egen kære Marie.

Nu er vi saa ved at tage Afsked med det skønne Venezia, det bliver maaske baade første og sidste Gang man kommer her; men det har ogsaa været en storartet Tid, saa meget smukt og interessant jeg har set her. Vi naar saa kun at faa de to første Helligdage her, vi sejler i Morgen (Lørdag) Middag -- -- ; vi skal ind til Konstantinopel paa Rejsen der op til Kertch [i Det Asovske Hav], men det bliver kun nogle Timer.

---- Nu mange kærlige Hilsener og Kys til dig min egen Ven og til lille Alf fra din Lakris«.

Man skal her lægge mærke til, at Adolf fra nu af også af sin far bliver kaldt for 'lille Alf'.

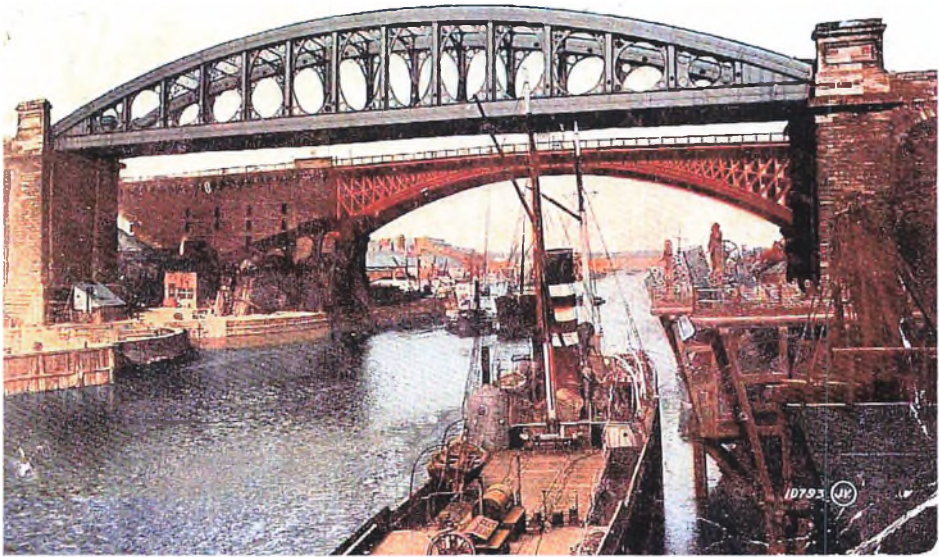
Men han kommer også til Nordeuropa, og allerede den 13. juni kan han med sikkerhed fastslå, at de kommer til København den 16. om eftermiddagen eller aften, så »Vær klar til at rejse der ind!«. Om Mary har taget den lange rejse til København for at besøge sin mand efter 9 måneders adskillelse, kan vi kun gisne om. Vi hører intet derom, der var jo også hensynet til og besværet med at transportere lille Alf. Men mon ikke Lauritz meget gerne snart ville se sin lille søn for første gang.

I juli er han så kommet helt til Stockholm, som »er en rigtig rar og smuk By«, og den 22. juli passerer hans skib S/S Leif så Helsingør for at gå til Rouen. Selvfølgelig kan Mary ikke [igen?] tage helt fra Sorø for at besøge ham dér for så kort en bemærkning. I stedet har hun sendt ham brev og en mængde smukke ting til Lauritz. Desværre ved vi ikke, hvad det er, men mon ikke der er nogle fotos af lille Alf? og så er der selvfølgelig også gode uldne sokker og andre nyttige ting.

Efter Rouen, hvor de er i midten af august, går de til Sunderland i England, og derfra til Stettin, hvilket betyder, at S/S Leif igen passerer Helsingør Rhed. I Stettin, som jo lå midt i det Tyske kejserrige, fik Lauritz et indblik i samtidens royale magtmanifestationer. I kort til forældrene skriver han 28. august, at der i dag er en vældig fest i Stettin, idet der er stor kejserrevy og samtidig besøg af den svenske konge [Gustav V], så hele byen er pyntet med flag og blomster og smukt illumineret, så der er meget smukt.

I de næste par måneder er ruten næsten fastlagt til Rouen, Sunderland, Øresund, Stettin og nogle gange videre til Riga. Hver gang han passerer de hjemlige strande, har Mary sendt ham en stor kasse med gode ting og sager, og nu det er efterår, sender hun ham også en stor kasse med æbler og pærer fra hjemlandet. Desværre ser vi også, at Mary aldrig har haft stunder eller anledning til at rejse op til ham fra Sorø. Men Lauritz håber, for 18. oktober, mens han er i Stettin og skal videre til Riga, ser han for sig, at de på tilbageturen skal lægge til på Rheden [det må være Københavns], »men jeg har altsaa ikke lovet dig noget bestemt, det skal ellers blive morsomt min egen lille Pige. Du maa nøjes med et Kort denne Gang. Nu til Slut mange Kærlige Hilsner og Kys til dig og Alf fra Far«.

Selvom skibet er dampdrevet, er det ikke givet, at det er driftssikkert, som vi forstår i dag; nok er det mere sikkert end de gamle sejlskibe, men man må altid tage højde for vejret, og hvad det kan afstedkomme. Således kan en tur fra Rouen til Sunderland tage tre gange så lang tid som normalt på grund af stormvejr. Efter en sådan frygtelig tur skal S/S Leif i dok, så der

Sunderland, broerne over havnen.

er ikke meget tid til at skrive. Men – så kommer det sjove: – På kortet, som forestiller Leonardo da Vinci's Mona Lisa, giver han sig alligevel tid til at bemærke, at »Kortet her er den berømte Mona Lisa. Verdens største Kunstskat, der blev stjaalet fra Louvre for nogen Tid siden«. Man må undre sig, for hvorfra har Lauritz fået denne indsigt og interesse og det åbne sind for den slags? Det har næppe været hjemme ved middagsbordet hos forældrene, og det har næppe ej heller ligget i generne. Man kan sige, at hans rejse ud i Europa har været som en slags dannelsesrejse, der har åbnet hans sind, og som har gjort ham til en verdensmand.

Kapitel 4

Lauritz Olsson omborg på S/S Leif.

I løbet af 1912 sker der ikke de store ændringer i Lauritz' og Mary's liv. Han fortsætter ombord som maskinassistent på S/S Leif. Ruterne er nogenlunde de samme som hidtil: Rouen, Wales, Sunderland for at laste kul, Lübeck, Stettin, Riga for at laste tømmer og Sankt Petersborg – selvfølgelig med variationer til Middelhavet (Marseille, Sicilien, Malta, Tunis etc.). Og hver gang skibet passerer Øresund, er der mulighed for, at Mary kan komme ombord og besøge ham for en kort bemærkning enten på Københavns Rhed eller på Helsingør Rhed. Ofte ved man ikke i forvejen, hvor længe og hvornår skibet er i de danske farvande,

så ligeså ofte må deres møde aflyses eller udskydes. Somme tider ved han på forhånd, at det bliver ganske kort, og så synes han i hvert tilfælde ikke, at hun skal tage drengen med: Det er for besværligt og for omstændeligt. Men i starten af 1912 ved vi, at hun besøger ham i København. Lauritz får nu set drengen, og han bemærker også, at han måske tager for meget af moderens opmærksomhed! Ja, der var jo den episode, som Lauritz' kolleger efterfølgende drillede ham med: Både Mary og Alf var ombord, og kollegerne havde gennem de tynde skotter hele tiden hørt børnråbet: »Den anden pa«! Ja, drengen havde meget hurtigt lært at tale.

Og mens hun bare tager hjem til Sorø igen, glæder han sig over at spadserere rundt i Tunis by, som »set her ude fra ser meget indtagende ud«. I april, da skibet går igennem Øresund, håber han at 'blive skiftet', dvs. at få længerevarende landlov, som det ikke var så nemt at arrangere for inspektøren. Men det var et endnu større afbræk, at skibet ikke ankrede ved Kø-

benhavns Rhed, »men der er jo intet at gøre ved det. Der er ingen chance for at jeg bliver skiftet denne Gang-«.

I maj måned, nærmere bestemt den 11., ligger han på Helsingør Rhed, og han har lige fået at vide, at han nok skal med endnu en tur, før han kommer derfra. Vi ved ikke, om der her er tale om landlov eller afmønstring. Hans lidt depri-humør kommer også til udtryk ugen efter, da han fra Rouen skriver, at der var tale om, at han kunne få landlov og mulighed for at besøge Mary hjemme i Sorø, men af en eller anden grund gik det i vasken, hvilket han naturligvis synes er meget kedeligt.

Ved pinsetid den 23. maj 1912 skriver han fra Rouen: »Vi bliver narret for den ene af Pinsedagene, men det er nu ikke saa gemytligt dette her som hvis vi kunde have gaaet i Skoven sammen derhjemme ved Sorø -«.

Den 7. juni 1912 ser vi, at det er reel ferie, han ønsker sig. Her ligger han på Københavns Rhed og skriver:

»Kære Mary mange kærlige Hilsner.

Vi er i nat Kl. 12 ankommen her til Københavns Yderhed, vi bliver her kun et par Timer, saa det var ikke noget at tage ind for, selv om vi havde vidst det. 2.den Mester faar sin Ferie denne Gang, næste Gang bliver det forhaabentlig min Tur, skønt jeg tror det ikke rigtig før jeg ser det. Jeg haaber du har det godt, og ikke er alt for ked af at jeg ikke kommer denne Gang heller. Mange kærlige Hilsner og Kys til dig og Alf, fra din Lakris«.

Igen i september 1912 ved han, at skibet kommer til Frihavnen i København fredag aften, »Jeg haaber saa at se dig paa Fredag aften«. Ligger der et lille usikkert spørgsmålstegn i udsagnet. Vi ved jo, at Mary var en hjemmeføddning, og at hun ikke brød sig så meget om at rejse.

Vi læser også mellem linierne en begyndende desperation: Der må altså meget snart ske noget nu, selvom han også er indforstået med de vilkår, der nu engang herskede dengang og især i handelsflåden, hvor vind og vejr og redere og laster og dokninger etc. havde førsteprioriteten.

Efter København skal han endnu engang til Rouen, og herfra skriver han definitivt den 30. oktober:

»Kære Mars

- Vi kommer saa alligevel herfra Rouen i morgen (Torsdag) Aften. Vi naar ikke at faa al lasten med, men der kom Telegram i Dag at vi skulde gaa herfra i Morgen. Denne Gang skal vi ogsaa gennem Kielerkanalen, saa vi er nok i København paa Mandag; paa den Maade varer det jo ikke saa længe før vi

ser hinanden igen min Ven. Mange kærlige Hilsner og Kys til dig og Alf, fra Far«.

Og saa torsdag den 7. november 1912 sker det: Da ankommer S/S Leif til København, og Lauritz Fr. Olsson afmønstrer (nu kan han ikke mere og nu må han væk). Han når lige at skrive til Sorø:

»Kære Mars.

Mange kærlige Hilsner og Tak for Brevet. Du kan sikkert vente mig i Morgen (Fredag) Aften; men hvis jeg ikke naar at faa udrettet mine forskellige ærender kommer jeg ikke før Lørdag. Kærlige Hilsner din Lakris«.

Ved sin afrejse får Lauritz følgende anbefaling: »Lauritz Frederik Olsson har sejlet som maskinassistent i S.S. Leif af København fra den 25de September 1910 til den 7.de November 1912. Vedkommende har i dette Tidsrum udført sit Arbejde til min fulde Tilfredshed og været paalidelig i enhver Retning. København, den 22.de November 1912. Chr. Thorsager 1.ste Mester i S.S. Leif«.

Kapitel 5

Vi ved ikke, hvor mange gange Mary nåede at aflægge besøg ombord på S/S Leif i de forløbne 2 år og 1½ måned, hvor Lauritz har været ombord. Men vi ved, at nu trænger Lauritz til en velfortjent ferie nede i Sorø i deres lille lejlighed på Saxogade, efter at han har arbejdet meget hårdt i alle disse år. Men mon ikke der venter ham lidt af et chok. Mary har gået og hygget om sig og sin lille søn Alf nær ved sin egen familie. Hun har følt sig privilegeret, thi hun skulle ikke andet, end bare passe Alf og sig selv. Og selvfølgelig hav-

de hun travlt med at skrive breve til Lauritz. Økonomiske sorger har hun ikke haft, for Lauritz sendte pengeanvisninger hjem til hende hver måned – det der senere blev hende et så kært begreb: Træk. Og når hun trængte til at tale med nogle voksne, gik hun lige over gaden til sine kære forældre i det lille baghus. Her har hun selvfølgelig hjulpet sin gamle mor i køkkenet og bistået med, hvad der ellers krævedes ved husholdningen. Hun har taget Alf med, og alle – både hans bedsteforældre til begge sider – og hans mostre har syntes, at han var noget af det allerkæreste, for køn var han jo. De har forkælet ham grænseløst. Samtidig har der også været en snært af misundelse hos Marys søstre: Her gik hun og hyggede sig og havde sit på det tørre, mens hendes trofaste præmiemand sørgede for hende på både den ene og den anden måde.

Mary med Lille Alf, ca. 2 år gammel.

Da Lauritz endelig indfinder sig i Sorø, finder han, at der er noget, der må laves om. Drengen udviser en til sygelighed grænsende forkælelse. Nu er han selvfølgelig kun lige knapt to år, men man kan se, at der er lagt bund til det, som kan udvikle sig til ødelæggelse – han er spøilt. Det første faderen derfor gør, da han kommer hjem, er at save gængerne af barnets vugge. Det første hårde barske trin, ud i en ond Verden, er hermed betrådt. Vi behøver ej heller at sige, at han stadig blev ammet, for selvom man ikke vidste det dengang, så er det dels sundt medicinsk for barnet, dels har det opbygget en ubrydelig tilknytning og samhørighedsfølelse mellem mor og barn.

Lauritz holder sin velfortjente ferie, julen over, i Sorø. Men det kan jo ikke vare evigt, og der skal jo også skaffes nogle penge til huse, så den 8. januar 1913 påmønstrer han som maskinassistent igen et af samme rederis skibe, nemlig S/S Olaf. Han går ombord på Kastrup Rhed 12. januar bound for Rusland.

Han forlader Sorø for at være i god tid, da det jo er vanskeligt at komme til Kastrup. Den 7. januar er han kommet til København, og skal nu finde ud af at komme videre ud på Amager til Kastrup. Herfra rejser han et par dage efter til Riga og derefter Rouen og så Cardiff, Plymouth m.m., Malta og Amsterdam og Sankt Petersborg. Vi ser, at ruterne er ca. de samme på Olaf, som de var på Leif. Efter at han har været hjemme i Sorø på ferie, savner han sin hustru endnu mere end før, thi han underskriver sig nu »Mange kærlige Kys til dig min elskede fra din Lakris«!

Stort set handler kortene ikke om så meget her i dette forår. Lauritz skriver mest om ruten, og om at han har sendt anvisninger og træk hjem, og at han snart skriver brev hjem, samt tak for det just modtagne brev hjemmefra. Så den 7. maj 1913 sker der noget nyt og positivt, thi mens han er i Holland, får han at vide, at han er blevet forfremmet til 2. maskinmester (hans hidtidige stilling som maskinassistent var det samme som 3. maskinmester). Han forlader Olaf i Zvijndrecht 7. maj og rejser over land til Amsterdam, hvor han påmønstrer S/S Sigurd den 8. maj. »Der kom ordre i Formiddags, saa jeg har haft travlt med at pakke i Eftermiddag. Det bliver en rar gageforhøjelse du. Sigurd er noget større end Olaf. Du skal nok høre nærmere fra mig naar jeg kommer til Amsterdam –«.

Hans nye stilling har ikke indebåret andet arbejde end hidtil, men nu stiger han i hierarkiet og hakkeordenen, han har ikke mere hundevagten, og ikke mindst, han får mere i løn!

Hans liv fortsætter i samme gænge nu, der er ikke bevaret så mange kort fra ham nu, men den daglige rutine er jo også den samme som hidtil. Midt i september hører vi, at Sigurd er ankommet til Helsingør; men Lau-

ritz havde håbet på noget mere, nu han er så tæt på hjemmet, nemlig en rigtig ferie, men det blev det altså ikke noget af i den omgang – skriver han med en vis resignation. Men håbet er lysegrønt, især hvis skibet skal til Østersøen. Det skulle det ikke, derimod er det 12. oktober i dok i England (Barry Dock) syd for Cardiff. Herfra skriver han:

»Barry Dock 12-10-13.

Kære lille Mars.

Mange kærlige Hilsner. Vi gaar her fra Barry Dock i Morgen Eftm., og er saa antagelig ved Helsingør næste Søndag.

Mange Kys til dig og lille Alf fra Farmand. Paa Mandag [den 20. oktober] ser vi saa forhaabentlig hinanden igen min Ven, saa skal vi have det hyggeligt et Stykke Tid«.

Ja, det er lykkedes for Lauritz at skaffe sig ferie, men det kunne kun gøres ved, at han afmønstrede, hvilket han gjorde 19. oktober 1913 fra Helsingør Rhed. Der var således slet ingen grund til, at Mary rejste did. Lauritz skyndte sig hjem til Sorø, hvor de hyggede sig en stund, og en mere, indtil Lauritz påmønstrede Sigurd igen 13. november samme år.

Denne gang skal han ud på en længere landrejse, inden han når skibet, thi han fanger det først i Holtenau ved Kielerkanalen, hvor han går ombord. Skibet fortsætter sine vanlige ture, og skal først til Honfleur i Normandiet ved Seinens udløb.

Fra Honfleur afslører

Lauritz helt nye sider af sig selv, idet han beder Mary om at tilsende ham to numre af magasinet 'Hus og Hjem', »det vilde [jeg] være glad for, hvis det

*Maskinpersonalet ombord på S/S Sigurd,
Lauritz i midten.*

da ikke bliver for dyrt. Det er altid rart at faa lidt nyt at læse i; Du kan jo se hvor meget det beløber sig til, men det kan vel ikke blive saa overvældende, at sende saadan to sammen med Medlemsbladet hver 14de Dag. Mange Kys min elskede fra din Lakris«. Selvfølgelig skal han have maskinmestrenes forenings medlemsblad – uanset hvad det koster. Meeen, og her kommer begge ægtefællers økonomiske sans op til en overflade for første gang. Han tænker, at det nok kan lade sig gøre også at få noget andet, dyrere er det vel heller ikke, selvom man jo ikke skal rutte med pengene. Men Mary har vridt sig, for var det her nu også nødvendigt? Endvidere er det jo sjovt, at han interesserer sig for den slags, for han er vel begyndt at forestille sig, hvordan deres fremtidige hjem kan se ud, når han engang ikke sejler mere.

Palermo fra forne tider.

Julen 1913 tilbringer Lauritz i Palermo. Der er et ganske dejligt sommervejr, så der er rart. Og den 27. december 1913 sender han sine allerkærligste Hilsner til Mary og lille Alf med oplysninger om, at han ligger rart lunt her på Middelhavet, og »I morgen har jeg tænkt paa at agere Bjergbestiger, nu skal vi se, hvordan det kan gaa«! Alt i alt har Lauritz faktisk gået og hygget sig gevaldigt på sine rejser, når han var i havn. Palermo er jo heller ikke det mindst kedelige sted i Italien, og så i julen, med alle de religiøse optog og kirkeudsmykningerne. Han lå der fra 21. december til nytårsaften, hvor de stak over til Tunis.

At det trods alt ikke var bar sjov og lutter lagkage, opdager han og hele skibets besætning på vej op igennem Biscayen og Sankt George Channel, hvor de 29. januar 1914 i storm og snefog led et stort maskinhavari og tabte skruen. Dvs. at de i to døgn har ligget hjælpeløst i stormen og er blevet kastet hid og did af bølgerne, indtil de er blevet slæbt af en engelsk damper ind til Fishguard Rhed i sydvest Wales. Og så fortsætter Lauritz flegmatisk og beroligende: »Saa nu er [vi] nok over det værste, jeg ved ikke hvor vi bliver slæbt hen herfra«.

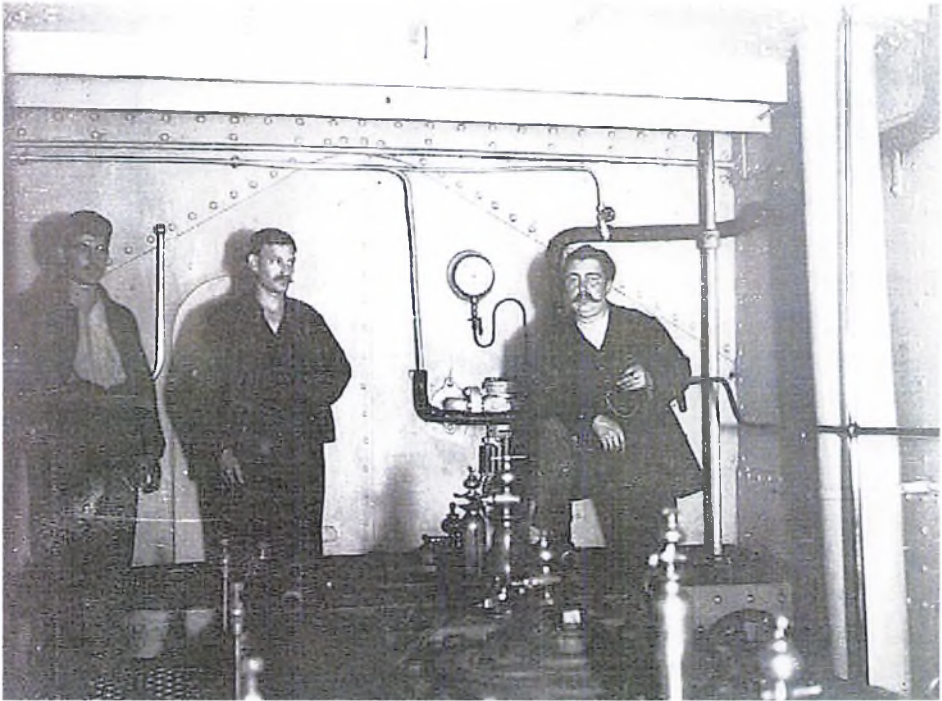
Den 3. februar ligger Sigurd stadig på Fishguard Rhed, men bliver i morgen slæbt til Swansea. Hvad der egentligt var sket, og hvad der siden skete, har Lauritz naturligvis skrevet i et af sine talrige breve hjem. Nu går det imidlertid mod lysere tider, både bogstaveligt, på hjemmefronten og geografisk, idet S/S Sigurd igen skal til Sicilien, denne gang Porto Empedocle, som er Agrigentos havneby. Den 30. marts skriver han ganske lunt:

»Kære -----,

jeg har det som sædvanligt. I gaar gik Dagen udmærket, jeg var paa Fodtur op til [A]Girgenti vi var tre, og vi saa flere interessante Ting bl. andet et gammelt Mumie paa 1200 Aar det var ogsaa en tør Svend at se paa. I Morgen gaar vi til Sfax«.

I løbet af foråret 1914 var der mange storme, som forsinkede S/S Sigurd på hendes sejlads i Biscayen. I det hele taget var vejret i foråret og sommeren 1914 ikke rart: Der var idelige storme, lavtryk og trykkende fugtige hedeølger, som i løbet af sommeren fik de grusomme følger for hele Verden og menneskeheden. Lauritz mærker det her, ved at han på vej til Rotterdam, på grund af stormen, er mange uger forsinket i forhold til, hvor længe de normalt er om den tur.

Men tilbage i Middelhavet når han da at få den sidste rare adspredelse inden ragnarok sætter ind: I Genova oplever han i maj måned Den internationale hygiejne-, koloni- og marineudstilling. Han overværede åbningen den 23. maj: »Her er rigtig Fest i Byen – Kongen kørte rundt i Gaderne i aftes og saa paa Byen, den var ogsaa smuk, det var et helt lyshav, saadan var den illumineret, og pyntet med Flag, ogsaa de over 100 Skibe som ligger her i Havnen er pyntet med Flag fra øverst til nederst, og illuminering om aftenen, saa her er vældig flot«. Han selv så udstillingens Marineafdeling til sin store interesse. Han gav sig ogsaa tid til dejlige spadsereture i botanisk- og zoologisk have, »jeg manglede jo blot dig min ven, saa havde her været vidunderligt«!

Maskinpersonalet ombord på S/S Sigurd, Lauritz i midten.

Fra den 28. maj til den 31. maj sejler han til Sfax i Tunis, og herfra sender han sin søfartsbog hjem. Hvorfor gør han det? Han afventer mere besked, skriver han. Forventer han at avancere til 1. maskinmester? Tænker han på at afmønstre for at få ferie? eller vil han gerne være hjemme hos Mary i Sorø i den kommende tid, hvor de venter en familieførogelse? Uanset hvad, så bliver de indhentet af begivenhedernes ubønhørlige gang. Foreløbig afslører Lauritz dog ikke nogen form for uro eller ængstelse: 19. juni er han kommet til Nordengland – Solway Firth – og ligger for ankers ude på fjorden. Han er meget glad for de blade, som Mary har tilsendt ham, og som han har modtaget. Og endnu mere opstemt bliver han, 29. juni, for nu er de kommet i havn, nemlig i et lille engelsk hul ved navn Silloth i Cumberland i nærheden af Carlisle. Her er der liv og glade dage, næsten for livligt, for som han skriver hjem til Mary: »Her er et farligt Rykind af unge Damer især, som skal se Skibet, det er nemlig en Seværdighed her, det er det største her har været, Silloth er jo kun en lille By. Mange Kys fra din Lakris«. Ja, hvad mon alle de søde piger, mon var ude på? Lauritz havde sin højgravide hustru hjemme i Sorø, så? Nej! Hvis 'ja' ville han nok ikke have skrevet hjem til Mary om det. Men givet er det, at han blev meget begejstret for alt, hvad der var engelsk, og at han herefter havde en svaghed for engelske pige-

S/S Sigurd på vej ind i Silloth dok, hvor alle 'damerne' tog imod.

navne. Lauritz mente også, at alle englændere var gentlemen, selv den usleste havnearbejder.

Efter dette spektakulære ophold i Silloth går S/S Sigurd endnu engang til Cardiff. Her undrer han sig i et kort, dateret 10. juli 1914, over, at Mary ikke har fået skrevet til ham i et stykke tid. Men som vi skal se, har hun haft andet at udføre, og har af naturlige årsager ikke haft stunder dertil. Hun har dog skyndt sig med at skrive, at hun den 10. juli har fået en lille pige (ane nr. 3)!!! Postgangen har været utrolig hurtig dengang, for allerede den 14. juli kan Lauritz – stadig fra Cardiff – skrive hjem:

»Kære Lille Mars.

Mange kærlige Hilsner og Tak for dit Brev, som jeg fik nu lige før vi skal gaa, Jeg er meget glad, fordi det er gaaet saa godt, min egen lille Mars, og nu bliver du forhaabentlig snart rigtig rask igen. Vi gaar saa herfra Tirsdag Aften, og passerer Helsingør paa Mandag.

Mange Kærlige Kys fra din Lakris, ogsaa til lille Alf«.

Kapitel 6

Ja, det var første gang siden 1882, at der var født en pige i den Olssonske familie, så der var jubel ikke mindst hos Anders og Laurine Olsson. Laurine havde jo mistet sin lille datter efter et par år, og havde siden brændende ønsket sig endnu en datter, men hun havde kun fået drenge siden. Ligesom Lauritz også hidtil kun havde fået en søn. Den lille ny, blev feteret af sin far og hans familie fra starten. Desværre varede det et stykke tid, førend Lauritz fik hende at se. Thi han befandt sig nu i Orkanens øje – verdenshistorisk set. Hvorvidt han selv har været klar over det eller ej, kan vi ikke sige, selvfølgelig har han hørt om, hvad der skete i Sarajevo den 28. juni, men har ligesom alle andre – politikere og statsmænd inklusive – ikke regnet med, at situationen med stormskridt ville udvikle sig så uheldssvangert, som den gjorde i løbet af juli måned.

Excurs: Den 28. juni 1914 blev den Østrig-Ungarske tronfølger snigmyrdet af en serber, mens han var på officielt besøg i Bosnien-Herzegovinas hovedstad Sarajevo. Bosnien-Herzegovina var et østrigsk lydland siden 1908, men som også Serbien regnede med, hørte med til den Storserbiske interesse-sfære. Østrig-Ungarn kunne ikke sidde dette mord overhørigt og måtte have hævn. Østrig troede, at den serbiske regering stod bag mordet, men der er aldrig fundet bevis herfor. Efter først at have sikret sig støtte fra sin tyske allierede, i tilfælde af at Rusland ville støtte sin panslaviske ven Serbien, sendte Østrig 23. juli et ultimatum til Serbien. Endnu troede ingen af magterne, at dette ville udvikle sig faretruende, idet det hele var bygget på bluff, som så mange gange før. Serberne bøjede sig ikke for det ydmygende ultimatum, og dagen efter den 26. juli erklærede Østrig-Ungarn Serbien krig. Nerverne har hængt uden på tøjet i de europæiske hovedstæder i de dage. Stadig troede man bare, at det var teatertorden, men ihukommende at vejret i de uger var uudholdeligt lummert og trykkende og inerverende for alle parter, blev lunten tilsvarende kortere, således at man til sidst ikke havde magten over sine egne handlinger og beslutninger. Man kan sige, at lederne var i lommen på egne beslutninger. Rusland, som Serbiens beskytternation, kunne ikke sidde dette overhørigt, og begyndte at mobilisere mod Østrig-Ungarn – dog kun som diplomatisk demonstration. Samtidig for at bluffe Tyskland (man ønskede stadig ikke krig) generalmobiliserede russerne 30. juli mod Tyskland. Tyskland havde altid været ængstelig for en tofrontskrig, og for dem betød en mobilisering virkelig krig – de mente ikke, som Rus-

land og Østrig-Ungarn, at man kunne nøjes med at bruge mobilisering som et diplomatisk våben.

Derfor sendte de Rusland et ultimatum den 31. juli om demobilisering i løbet af 12 timer. Da russerne sagde nej, erklærede Tyskland Rusland krig 1. august 1914, og to dage senere erklærede Tyskland Frankrig krig uden noget påskud. Tyskerne marcherede straks mod vest mod Frankrig; men da den letteste passage i deres øjne var igennem det af Tyskland garanterede neutrale Belgien, og da Belgien verbalt modsatte sig Tysklands krav om fri passage, rørte Storbritannien på sig. Og enigt erklærede briterne Tyskland krig 2. august. Første Verdens Krig – eller som man sagde dengang – Den Store Krig – var nu begyndt til magternes og troppernes, og til dels befolkningernes, begejstring!! Og resten er historie.

Katedralen i Kronstadt. Kortet er afsendt 1. august 1914, da 1. Verdenskrig brød ud. 'Den gamle Verden' ser stadig ubekymret ud.

Den gamle verdensorden forsvandt og med den, den tid som man kendte, og som de fleste følte sig fortrolig med. Verden herefter blev aldrig den samme. Men endnu vidste man ikke, hvad og hvordan det hele ville udvikle sig.

Lauritz vidste naturligvis heller ikke, hvor det bar hen, da S/S Sigurd 14. juli forlod Cardiff for at gå til Kronstadt ved Sankt Petersborg. Netop den 1. august 1914 skriver han fra Kronstadt hjem:

»Kære Lille Mars.

Vi ligger endnu her, og ved intet om hvornaar vi kan komme herfra, eller hvor vi skal hen, naar vi faar Lov at gaa.

Mange Kærlige Hilsner og Kys fra din Lakris«.

Det skinner igennem, at Sigurd længe – hvert tilfælde fra 26. juli – har ligget ved Kronstadt. Nervøsiteten blandt myndighederne var været udpræget, og usikkerheden blandt alle involverede, har været udtalt. Den 10. august ligger Sigurd stadig i Kronstadt:

»Kære lille Mars.

Mange kærlige Hilsner til eder alle tre. Vi ligger stadig ved Kronstadt og ved ikke, hvornaar vi kan slippe herfra, men har det ellers godt. Her er jo vældig Røre for Tiden, vi hører ellers ikke til meget her, da al Forbindelse delvis er afbrudt, det er et helt Held at jeg faar dette Kort med D.F.D.s Damper hjem, for du har vel ikke faaet nogle af dem jeg har sendt.

En tril Million Kys til dig min Ven og til Alf og Søster«.

Man lægger her mærke til, at den lille datter går under navnet 'Søster', hvilket vil sige, at hun endnu bare betragtes som et påhæng til Lille Alf.

Nervøsiteten begynder at skinne igennem Lauritz' ord nu. Hvornår kommer de videre, og kommer de overhovedet ud derfra? Lauritz føler nu for første gang, at han er havnet midt i ragnarok. Vi hører ikke mere fra ham. Det er ikke muligt at få flere breve eller kort igennem fra en krigsførende magt til et neutralt land. Ligeledes er de russiske myndigheder også utilbøjelige til at lade et skib fra et erklæret neutralt land transportere evt. embargeret gods til et andet krigsførende land. Alt mens de ligger og venter, overvejer Lauritz sin situation. Sejlads under en storkrig vil altid være forbundet med stor usikkerhed og fare for torpedering. Vi husker, hvordan Lauritz' broder Otto blev involveret i den uindskrænkede ubådsskrig og mistede livet. Så galt var det dog endnu ikke blevet her i efteråret 1914, men Lauritz forhørte sig hos sin skibsreder, om rederiets eventuelle forsikrings- og pensionsordninger for de eventuelle efterladtes familie. Han fik den hårde og kontante besked, at sådanne problemer kunne rederiet virkelig ikke tage sig af. Hvis skibet blev torpederet, og hvis mandskabet omkom – ja, så måtte eventuelle efterladte familier sørge for sig selv.

Det var barske ord for Lauritz, der gjorde, at han tog en endelig beslutning: Så snart skibet fik mulighed for at forlade Kronstadt og dermed vende hjem til hjemlig base, ville Lauritz afmønstre – forgodt. Det skete 28. au-

gust 1914 i København. Inden han forlod S/S Sigurd fik han følgende anbefaling, dateret København, 28. august 1914, skrevet af skibets 1. maskinmester: »Maskinmester L.F. Olsson, har fra 8/5 1913 til 28/8 1914 forrettet Tjeneste som 2den Mester i S/S Sigurd af Kjøbenhavn 1299, 82 Reg.Tons. han har i den Tid i enhver Henseende vist sig som en flink, paalidelig og samvittighedsfuld mand, hvorfor det er mig en Glæde at kunde anbefale ham paa det bedste. J.M. Rander 1ste Maskinmester«.

Kapitel 7

Lauritz kom hjem til sin lille familie i Sorø. Han så sin lille datter for første gang, hun var nu blevet 1½ måned gammel og tegnede fint. Lauritz måtte også lige undersøge, om Lille Alf's vugge igen havde fået gænger, mens far var væk, eller om lillesøster havde overtaget den. Gænger eller ej: Lille Alf, som nu var 3½ år gammel, var blevet forkælet ud over alle grænser af sin mor og af sine mostre og af sin bedstemor Caroline Christophersen. Alle feterede den søde lille dreng, der jo så så kær ud.

Gensynsglæden var naturligvis stor. Lauritz havde selvfølgelig gaver med hjem – og mange fine ting havde han naturligvis afleveret de få gange, han havde været hjemme på ferie. Noget af det fineste var en smuk hvid bomuldskjole, syet og broderet af indfødte kvinder på Tenerife, som passede Mary perfekt. Endvidere havde han også hollandske kakkelpalter med hjem, samt fra Frankrig et originalt vævet gobelin i størrelsesorden 2 gange 3 meter.

Lillesøster blev døbt i Sorø klosterkirke 25. oktober 1914 og fik navnene Else Ewelyn Olsson. Ewelyn fik hun, fordi hendes far var forgyort af alt, hvad der var engelsk, og jo mere det syntes engelsk jo bedre, derfor stavede man Ewelyn med W! Fadderne var mosteren husbestyrerinde Birgitte Christophersen, Sorø og farbroderen handelskommis Niels Olsson fra Karise, samt forældrene. Man lægger mærke til, at forældrene også er faddere. Det var de tit dengang, men i dette tilfælde nødvendig gjorde det, at faderen genindmeldte sig i Folkekirken. Han havde siden sine helt unge dage været udmeldt. Det er nok sket dengang, han kom til Lunges maskinfabrik, hvor han også meldte sig i fagforening og bidrog til Socialdemokratiets valgfond.

Selvfølgelig var Lauritz glad for at komme hjem igen, men han må hurtigt have følt sig lidt fremmed i det lille snæversynede Sorø. Husk på, at han nu var en verdensmand, der havde set Verden – i hvert fald det meste af Europa. Så Sorø må have forekommet ham endnu mere provinsielt end før. Han havde heller ikke noget arbejde nu. Hvad skulle han tage sig til? Hvis man går rundt i Sorø dag ud og dag ind omgivet af en svigerfamilie, der ikke helt forstår én, ja så kan det godt blive temmelig trivielt. Han kunne selvfølgelig få arbejde på Lunges maskinfabrik; men det var, ligesom han var kommet videre i udviklingen: Han var for velkvalificeret.

Derimod havde han altid haft flair for nye medier og tiltag inden for den elektroniske udvikling. Han begyndte at pusle med radioer. Han har været meget tidligt ude, og mens han endnu sejlede, og før han tænkte på at gå i

Saxogade 15, hvor Lauritz, Mary og lille Alf boede fra 1911-15, og hvor Else er født.

land, sørgede han for at få papirerne i orden. Den 9. juni 1914 gør Københavns Magistrat vitterligt, at Lauritz Frederik Olsson efter ansøgning meddeles ham Bevis som Maskinmester af 1.ste Klasse. Det skal parentetisk bemærkes, at han den 25. september 1912 på tilsvarende vilkår, meddeltes Bevis som Maskinmester af 2.den Klasse.

Denne bevilling af 9. juni 1914 kan han nu bruge til noget positivt og kreativt for sig selv. Han tænkte nemlig meget kraftigt på at blive selvstændig; og det, som for ham lå mest ligefor, var at sælge radiomærkeartikler til forbrugere. Han havde altid været fascineret af den nye teknik og alle de muligheder, der lå gemt dér. Lauritz bekræfter 25. september 1935 i en Generalerklæring for detailhandlere i radiobranchen, at han siden 1914 har drevet virksomhed som elektroingeniør, at han dér altså har solgt radiomærkeartikler til forbrugere. For nogle kunne dette synes hasarderet og usikkert – hvad skulle almindelige mennesker med radioer? Var der nogen fremtid i det? Var det ikke bare en midlertidig grille, som man ikke kunne bygge nogen fremtid op på? Lauritz' hustru Mary tænkte hvert tilfælde sådan! Hvad skulle han dog det for, nu måtte han være forsigtig og tænke på, at han var forsørger af hustru og to små børn. Skulle han ikke hellere satse på noget fast og sikkert, og blive ansat i en solid virksomhed.

Marys ord havde og har altid haft en stor vægt og gennemslagskraft i familien. Hvilken virksomhed kunne bruge en mand med Lauritz' uddannelse og erfaring? Ja, Lunge var jo udelukket. Det måtte kunne findes i København. En anden grund, til at familien også overvejede at flytte til København, var den, at klimaet i Sorø faktisk er meget usundt – byen ligger så lavt, og da den er omgivet af meget vand: Søer og fugtige engdrag, blev lille Else let syg i kirtlerne. Lægen anbefalede, at man rejste til København.

Kapitel 8

Familien forlod derfor Sorø for godt og fik en lille lejlighed i København. Der var ikke mangel på lejligheder dengang, til gengæld var de dyre. De var bygget – til dels af spekulationsgrunde – for at skaffe boliger til de saneringsramte folk 'inden for voldene', men der var mange af dem, man ligefrem annoncerede med ledige lejligheder i aviserne, men de var også forholdsvis dyre, så alt i alt kan man sige, at der var bølignød ved Verdenskrigens udbrud. Vores familie fandt en lejlighed på Nørrebro, ikke det inderste, men i de forholdsvis nyere huse uden

Lille Alf og lille Else, ca. 1915.

for Runddelen, nemlig i Ægirsgade nr. 46 B. 3. sal. Lejligheden var på to værelser plus kammer, der var opvarmet af én kakkelovn, nedslidt blåmalet trækøkken med gaskomfur og en koldt vandshane i zinkvasken. Ægirsgade løber mellem Nørrebrogade og Tagensvej. Ægirsgade skal udtales »ægjersgad«. Nørrebro var dengang beboet af stabile klassebevidste hårdt arbejdende folk af arbejderklassen. Bag de mange forholdsvis pæne og nyopførte udlejningsejendomme lå der i baggårdene små lave bygninger med småindustri og håndværksteder. Nørrebro var naturligvis ikke så fint som Østerbro, men til gengæld var det en grad pænere end Vesterbro. Ægirsgade ligger dejlig bekvemt nær ved den fabrik, hvor Mary anbefalede og pressede Lauritz til at få arbejde. Det var den elektrotekniske fabrik TITAN, der lå på Tagensvej 32. Her blev han ansat som værkfører 1. marts 1915 i den af fabrikkens afdeling, der beskæftiger ca. 35 mand ved fremstilling af omstyringer og andre elektriske apparater, som anvendes i dens fabrikation af maskintekniske og elektriske anlæg, herunder især industrielle motorer.

Ægirsgade nr. 46 B.

Ægirsgade nr. 44, udsmykning over dørportalen. Man ser, at facaden var pæn.

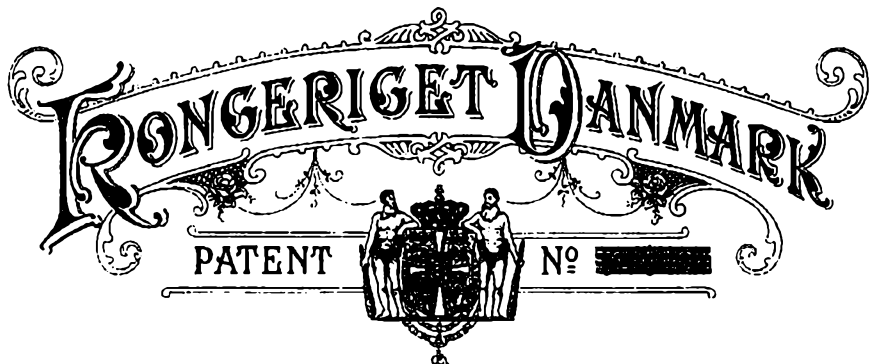
Mary var lykkelig, for nu havde Lauritz godt fast arbejde. Hun kunne ikke se, at det var misbrug af hans rige evner, at han skulle vegetere sådan et sted. Som sagt fik han mange svende og lærlinge under sig, som elskede ham for hans dygtighed og fine væsen; men på fabrikken var der også ansat mange (civil)ingeniører, som udviklede produkter til gavn for direktører og aktionærer. Lauritz kunne, hvis han havde spillet sine kort lidt smartere, have fået en stilling på samme niveau som disse. Han kunne også, hvis han

ikke var blevet bremset hjemmefra, have fundet en virksomhed, hvor han selv – evt. sammen med andre ligesindede - kunne have skabt sit eget firma, baseret på egne opfindelser. I de første år han var ansat i TITAN, gik han stadig og lurede på, om man trods alt ikke skulle springe ud og starte for sig selv, thi han har i den forbindelse anmodet om en anbefaling fra fabrikken. Den er dateret 27. februar 1918, og her står, at han har vist lyst og interesse og udført sit arbejde til vor fulde tilfredshed.

Ja, mon ikke; men han fortsætter med at tage prøver og gå til eksamen, om det var noget TITAN krævede, eller om det var noget, han fandt på af sig selv, ved vi ikke. Han frekventerer nemlig Fagskolen for Haandværkere og mindre Industridrivende på Teknologisk Institut, og her består han prøven for Arbejdsledere i Metalindustrien. Den 28. september 1918 har han taget eksamen i Materiallære 6 point, Værkstedsledelse 6 point, Industriret 5 point og Værkstedstegning 5 point. Og så tilføjer bedømmelsesudvalget, at det iht. den aflagte prøve, anser ham for at være i besiddelse af de, for en arbejdsleder i Metalindustrien, nødvendige kundskaber!!

Og når han ikke er på arbejde, sysler han derhjemme med al sin mekanik og magnetisme og elektronik, hvilket naturligvis resulterer i diverse opfindelser. For opfandt gjorde han. Han var en af de første i Danmark, der byggede sin egen brugbare radio (når børnene siden hen i grundskolen fortalte, at de hørte radio derhjemme, blev de mobbet og hånet på det grusomste). Lauritz opfandt endvidere i 1921 en såkaldt protektor, der skulle anvendes i elevatorer, og som han fik patentbeskyttelse på 1. juni 1923 (patent nr. 31831). Det drejede sig om en flerpolet termisk maksimalafbryder, eller som Lauritz selv benævner det i sin tekniske beskrivelse: »Fotoelektrisk Styresystem til Elevatorer«. Kort sagt – en fotocelle i elevatorskakten skulle sammen med en lyskilde anbragt på selve elevatoren garantere, at denne standsede nøjagtig, hvor den skulle. Iflg. Den kongelige Patentkommissions patentbevilling af 31. maj 1923 skulle patentet være bragt til udøvelse inden 31. maj 1926. I disse tre år skulle opfinderen erlægge 25 kr. årligt.

Men som det så ofte sker inden for den slags: Markedet og tiden var ikke moden endnu til den slags, så Lauritz fik ikke nogen henvendelser på sin opfindelse og derfor heller intet udbytte. Så da de tre var gået, opfordrede Mary ham til at lade eneretten fare. Ja, han var så ædel, at han forærede TITAN opfindelsen kvit og kvit, for TITAN fabrikerede faktisk også elevatorer. Nu var fabrikkens direktører og ejere Koefoed, Hauberg, Marstrand & Helweg ikke helt utaknemmelige, thi den 19. december 1927 meddeler de i en officiel skrivelse:

Den kongelige Patentkommission

meddeler herved – i Henhold til Patentloven af 18de April 1894 –

Patent

*til Værkfører Lauritz Frederik Olsson af
København*

paa en flerpolet termisk Maksimalaftrykker

*Opfindelsen er beskyttet fra den 16. April 1921 i den
Udstrækning, som fremgaar af Lovens § 6.*

Patentets Varighed regnes fra nedestaaende Udstedelsesdag.

*For Patentet erlægges en aarlig Afgift, hvis Forfaldstid og
Størrelse er angivne paa omstaaende Side.*

*Beskrivelse af Opfindelsen med Patentkrav og tilhørende Tegning
er vedhæftet.*

København den 31. Maj 1923.

M. Kallsten
i Direktørens Forbald.

Lauritz Frederik Olssons Patent af 16. april 1921.

»Hr. Værkfører L. Olsson.

Da Værkstedets Ledelse har udtrykt sin specielle Tilfredshed saavel med de af Dem i Aarets Løb udarbejdede Rapporter som de deri foreslaaede Forbedringer, har Direktionen som Paaskønnelse heraf Fornøjelsen hoslagt at sende Dem Kr. 250,00 som en Opmuntring for Deres fortsatte Arbejde i Fabrikens Tjeneste.

Ærbødigst [firmaets stempel plus to signaturer]«.

Mary har hertil frydet sig og sikkert sagt: »Der kan du selv se Rikke!«. Siden hen fortsatte Værkfører L. Olsson med at udvikle og opfinde flere anordninger til standsning og finindstilling af elevatorer, så de blev endnu sikrere. I 1937 bliver Olssons opfindelse således beskrevet for Patentdirektoratet i TITAN's navn. Ja, sådan var han. I hele sit aktive liv har han hjulpet mange, både kolleger og venner, med udfærdigelser inden for maskinelektronik og motorcykelmekanik. Han forlangte sjældent penge derfor. Derimod kunne han være glad og tilfreds, hvis han til gengæld modtog ting fra den pågældende, for eksempel da han havde hjulpet en snedker, modtog han til gengæld et smukt bogskab med glasdør.

Han havde også fået løfte om nyt moderne skrivebord, men det glemte kunden – og så blev det ikke til noget!!!! En anden gang modtog Lauritz en buste af sig selv fra en kollega, der var fascineret af Lauritz' markante profil, og derfor gerne ville modellere ham.

*Fra dagligstuen på Højstrupvej.
Man ser her bogskabet, busten, flagstangen og fotografiet
af Venezia uden kampanilen.*

Kapitel 9

Lad os vende tilbage til Ægirsgade 46 B i 1915. Den lille familie trivedes. I 1916 havde de fire mennesker, Lauritz' årlige indkomst på 1.700 kr. at leve for, heraf skulle han betale 2,63 kr. i skat til Staten og 11,63 kr. til Kommunen. Meget morsomt kan man se, at Hans Aage Jensen, der boede ovenover i opgangen tjente 1.750 kr. som mekaniker ved Københavns telefon A/S, og han var tre år yngre. Gennemsnitslønnen for en faglig uddannet arbejder var dengang 1.600 kr. om året. Vi er midt under Første Verdenskrig, som Danmark heldigvis holdt sig ude af som neutralt land. Men straks ved krigsudbruddet blev der indført skrappe restriktioner såsom rationalisering og indskrænkninger af enhver form, så der blev vareknaphed. Og de varer, der var, steg selvfølgelig i pris. Kul og brændsel, almindelige fødevarer samt luksusvarer var der mangel på grundet de afbrudte forsyningslinier. De varer vi selv producerede og havde, blev opkøbt til overpris af de krigsførende magter – især af Tyskland. Samtidig med at vi fik dyrtid, fik vi også arbejdsløshed. Noget af det eneste, vi havde nok af, var byg og rug, så når bare man kan få brød, står det ikke helt galt til. De, der var smarte, levede dog fedt på og af krigen, mens langt de fleste mærkede de økonomiske stramninger. Men Mary var en særdeles fornuftig husmor, der forstod at få det hele til at køre rundt. Hun var økonomisk og fornuftig med al ting. Lavede god mad og sørgede for det hele selv i husholdningen. Hun passede sine to små børn eksemplarisk, forkælede dem – især drengen – sørgede for at de altid havde pænt og rent tøj på, selvom det blev købt i Bulldog lige forrest på Nørrebrogade. Og da de blev større, ville hun ikke høre tale om, at de skulle hjælpe til i køkkenet eller hjemmet, for som hun sagde: »Man sætter ikke børn i Verden for, at de skal vaske op eller gå med skraldespand«. Lauritz opdrog sine børn med kærlighed og fasthed. Desværre troede han, at det var helt i sin orden, at man slog sine børn. Han gjorde det dog kun, hvis der – i hans begrebsverden – ikke var anden mulighed. Drengen fik naturligvis flere klø end Lille Else. Men hvis de kritiserede deres mors mad, var der ligestilling, så fik begge børn de samme klø.

Da Verdenskrigen var forbi i november 1918, blev familien ramt af en stor katastrofe, som de dog ikke var alene om. Økonomisk kaos og en vis løsslupenhed – som jeg ikke tror, familien Olsson dyrkede særlig intenst – er kendte følger af en stor krig, men krige har også en tilbøjelighed til at medføre farsoter. Og således også nu. Den Spanske Syge, der fulgte i hælene på Første Verdenskrig, var en influenza med et voldsomt forløb, som ofte

kulminerede i en lungebetændelse. Befolkningen var særlig udsat på grund af misrøgt og mangler, og derfor havde de ingen modstandskraft. Epidemien startede første uge i oktober; patienterne blev indlagt i så stort et tal, at man inddrog halvdelen af Bispebjerg Hospital som et særligt influenzahospital. Dette var dog ikke stort nok. Folk lå på gange, dagligstuer og toiletter. I gennemsnit kom der 50 nye patienter ind om dagen. Personalet blev også smittet og døde, og man anede ikke ud eller ind og kunne intet stille op mod soten. Over 20% af de indlagte døde, især mænd i deres bedste alder. Da Bispebjerg var for lille, inddrog man kirkebygninger og idrætshuse som lazaretter. Personalet var stadig underbemandet og mangelfuldt uddannet, og som ikke anede, hvad de skulle gøre ved de lidende patienter. Epidemien kulminerede april 1919, men blussede op igen efter julen 1920. Denne gang oprettede man nødlazaretter på arbejdsanstalten Sundholm og i husvildebarakker. Denne gang kulminerede epidemien dog ret hurtigt, idet antallet af smittede ikke var så stort, som under den første epidemi. I alt døde der i København og Frederiksberg ca. 4.200 mennesker. På verdensplan døde flere mennesker af Den spanske Syge end af deciderede krigshandlinger, nemlig ca. 20 millioner, heraf ca. 12.000 i Danmark.

Mary og hendes lille søn Adolf blev hårdt angrebet af sygdommen, som jo smittede ved den mindste kontakt. Hun blev syg i slutningen af november 1918, hvor hun blev indlagt på Bispebjerg Hospitals første pavillion. Mary lå med høj feber og smerter lige til 22. december, mens Lille Alf ikke lå så længe. Han var indlagt i pavillion 4. Mens de var indlagt, gik Lauritz alene hjemme. Hverken han eller lille Else blev syge. Mary var hårdest ramt, og var lige ved at dø, hun mistede alt sit smukke hår, som kun langsomt voksede ud bagefter. Alf var knap så hårdt angrebet, men nok til at han blev endnu mere lille og bleg, end han var i forvejen. Lauritz måtte indse, at han ikke kunne passe lille Else, så hun kom i pleje hos sin moster *Charlotte* på Nylandsvej 30 på Frederiksberg. Da Alf var blevet udskrevet, kom han også i pleje hos moster *Lotte* og onkel *Kai*. Men det var en lidet hensynsfuld pleje, thi han blev sat til at slæbe koks i spande fra kælderen og op til 1. sal, lige så lille og afkræftet han var.

Men denne historie viser dog, at hele familien i Sorø pludselig stod sammen, og var meget bekymrede for Mary og Alf. De skrev allesammen de kærligste breve med gode råd og ønsker om god bedring, og råd om hvordan man skulle ligge musestille under dynen. Alvoren i brevene er jo ikke blevet mindre af, at bror *Carl* netop også er blevet angrebet af Den Spanske og faktisk døde samtidig med, at Mary blev indlagt! Der er breve fra *Frederik* og *Caroline Christophersen*, *Anders Olsson*, *Marys* søskende *Karen*,

Anna, Valdemar, Charlotte, Birgitte, nevøen Georg, niecen Ingrid og svigerinden Margrethe; samt fra svoger Niels Olsson, Lauritz' halvbroder Gustav og Martha, fætteren Gustav og Gudrun Müller samt med mere eller mindre ført pen Alf og Else. Alle breve er gennemsyret af kærlig omsorg og bekymring. Som eksempler skal her gengives et brev fra hendes forældre og fra hendes datter:

»Sorø den 2/12 1918,

Kjere lille Maren.

Vi har faaet Brev fra Lauritz hvori han skriver at du og Adolf er kommet paa Hospitalet Lidende af Lungebetændelse og Spansksøge Det gjør os enderlig ondt for jer at ogsaa i skulde faae den forbandede Sygdom men vi haaber at i maae komme hurtig over det. Vi har lige hørt at Carl og Karen er bege to Senge-legende af spansk Syge det er ikke heldig for Carl han har ellers lidt nok den stakkels Dreng. Nu Vel Jeg ønske Maren at du maae vere ved et godt Homør og ikke tabe Modet saa skal du see at det gaar nok du er jo ong enu.

[--].

Nu Hilse[s] du paae det Kjerliste fra os alle her hjemme og fra Georg skal jeg Hilse og fra Mig din Fader Fr. Christoffersen«.

Man sporer her en umiskendelig midtsjællandsk dialekt.

Bedstemor Caroline skriver til Lauritz den 5. december, at hun er meget bekymret for hendes lille Mai (!), hun udtrykker, at Lauritz' store sorg gør hende bitterligt ondt. Samtidig skriver hun, at hendes egen Carl er død, hvilket hun takker sin Gud for, at han ikke skal lide mere. Og hun beder til Gud hver time på dagen, for at hun kan få lov til at beholde Mai og hendes familie. Mht. Carls begravelse den 8. december spørger hun, om Lauritz [min kjære Olson] er rask nok til at deltage (han har altså også haft en lille snert af den spanske), og hvis det kan hjælpe, må han gerne bringe lille Else her ud, »jeg skal nok være god ved lille Else --- Hils nu min lille søde Adolf og min Kjære lille Mai og selv være du hilset paa det kjerligste fra Bedstemor. Og haabe at I snart snart blive raske«.

Begge forældrene skriver også, at deres yngste datter Karen, som bor hjemme hos dem, har ligget syg af lungebetændelse i en måned og også var ved at dø, men nu er hun ovenpå igen.

Når vel jeg ønske Marer
at det maade Være Ved
et godt Healer og ikke
lale Meget Jaa skal det
jee at det gaar nok det
er ja eng lemm. Karer
her hjemme er nu i
god bedring men her
maade stes Karer af
faren Jint men her
har agtaa det forfede
lig. Sjg.

Når Glæder det paa
det trykliste fra os alle
her hjemme og fra Georg
skal jeg Glæde

og fra mig din

Fader

Fz. Christoffersen

To breve (se også næste side) til Mary og Lauritz dec. 1918 i anledning af den spanske syge fra Marys forældre. Læg mærke til Frederik Christophersens flotte underskrift. Han skriver Christopher-
sen med 'ff', fordi han ikke ved bedre. Caroline underskriver sig blot Bedstemoder.

isken kom osin her net somd kunde
skal jeg aller sin fader hamme og
kunde kunde. Kusan legger inn
men det er Lungeløbe net er
isken nogen smitte. nu moa
di skolen med det samme og ordene
i hos det og kom til vi i Jean
per Søndag jeg skal nog over
god oppe i liden Glen.

Jegsk rammet det til Loro
i Natte det var mest at
at myt tobirde og fra et
ortunt thei nu min lille
Lide trolf og men Jyete lide thei
og isken over du kiserat per.

Det hjerligste for Rostemart
og Glen at j inatt - inatt blise
naibe

Jeg ved isken om Mar
moa fra at vide at Carl er Lad

Else skriver med ført 'pote' – ført af sin moster Charlotte – dette brev til sin mor 7/12 1918:

»Kære lille Mor!

Jeg vil skrive til dig spørge dig om du snart kommer hjem, og hvordan du har det Onkel Kai kommer hjem med Chokolade hver Dag til mig, i Morgen skal jeg være ene hjemme med Tante Lise Moster og Onkel skal til Begravelse med Onkel Carl, jeg har det godt, jeg hoster bare lidt enu, lille Ella er saa sød hun faar Pa hele Dagen. Kære lille Mor du maa se at komme ud til Jul, saa har Moster sagt at hun nok skal komme hjem og hjælpe dig lille Mor, for du er hvist ikke radt stærk naar du kommer hjem. Moster kommer ud og ser til dig paa Mandag, hvordan har Basse [Alf] det er han snart oppe. Nu troer jeg ikke jeg ved mere denne gang mange Kys til min egen lille Mor fra Else«.

Som sagt varede det meget længe, førend Mary og Alf blev helt friske igen; de var blevet trætte, blege og udmarvede, og Mary havde næsten mistet sit hår. Mary havde virkelig fået sat en skræk i livet af det her, thi herefter kyssede hun ikke mere familien (offentligt), for det var netop gennem den slags kontakt, at smitten havde bredt sig.

Lille Alf og lille Else, ca. 1919.

Livet gik videre for den lille familie: Adolf var begyndt i skolen i Prinsesse Charlottesgade, og det hadede han. Pryglene haglede ned over ham, han blev drillet og mobbet på det grusomste af de andre unger, bl.a. pga. hans flanører, og fordi han jo var en lille spinkel dreng, der var blevet grusomt forkælet af sin mor. Else var ikke blevet nær så forkælet af sin mor; til gengæld elskede hendes far hende, og hun tilbad ham grænseløst. I sommeren 1919 – den første i fredstid – begav den lille familie sig ud på en stor og begivenhedsrig rejse til Langeland. Vi husker, at Lauritz i sin tid var blevet økonomisk hjulpet af Grevinde Lerche på Egeløkke, så han var i stand til at læse videre. Lauritz havde nu, takket være sin utrolige flid og Marys utrolige sparsommelighed, været i stand til at spare så meget sammen, så de kunne tilbagebetale Grevinden det lånte.

Lauritz havde i hele den forløbne tid korresponderet flittigt med Grevinden og med hendes ansatte. Hun titulerede ham altid: »Min gode Lauritz« og var naturligvis Des. Hun kommenterede hans sejlads, hans ilandgåen og hans nye arbejde, samt naturligvis den skrækkelige krig »men

Egeløkke ²⁶/₁₂

Gode Lauritz Olsen

Det var mig en Gled, at faae Deres Brev
 og se det gaar Dem godt i de tilbringeres
 jules Tjeme og saa saa gaar ind i
 Deres Maskinmester. Gud give det fremdeles
 mere vore Fremgang og et godt udsigt over
 vante til Deres mange venlige Hilsener fra S. Lerche.

Grevinde Sophie Lanches brev af 26. december 1912 til »Gode Lauritz Olsen«.
 Bemærk at hun skriver Egeløkke med 'y', og at hun tror, at Lauritz er blevet forfremmet – det er han ikke!

taknemlig maa vi være, hvis vi blot kunne undgaae at komme med i den ---. Ja saa siger jeg farvel med en venlig Hilsen fra S Lerche«.

Nu var tiden så kommet til, at han skulle vise den familie, som han havde tillagt sig, frem. Inden da blev de alle fire pyntet – Mary havde taget sin nye Tenerifekjole på – og fotograferet, og selve opholdet var en stor oplevelse. Grevinden, der nu nærmede sig de 85, var elskeligheden selv og sagde, at lille Else lignede en hel lille prinsesse – hun var også blevet pyntet med svanedun. Pointet ved hele opholdet var, at Grevinden eftergav Lauritz ham hele det lånte beløb.

Året efter i september kunne Lauritz og Mary fejre, at de havde været gift i 10 år; og det gjorde Lauritz ved at lade sin tekniske sans komme til udtryk på alle mulige og umulige måder. Han hjemmesmedede adskillige unikke ting og sager af messing. Eksempelvis en fantastisk flagstang i form af en skibsmast og en læsebordlampe, og i begge to indgraverede han parrets sammenslyngede initialer samt datoen 9.9.1920. Endvidere forærede han sin brud et Emil Felumb klaver med kandelabre og træudskæringer. Mary var nemlig meget musikalsk – hun kunne spille alt det hun kendte efter gehør. Denne musikalitet gik i arv til børnene – dog mest til Adolf, der kunne spille mange instrumenter, mens Else nøjedes med at synge i kor.

Den lille familie Olsson parat til at drage på besøg hos Grevinde Lerche på Egelykke, sommeren 1919. Man ser, at Alf hænger ved sin moder, og Else hænger ved sin fader.

Hjemme igen i København fortsatte hverdagen. Alf og Else var pot og pande: De var hinandens uundværlige støtter og legekammerater og fuldstændige fortrolige. De var gadens toneangivende unger over for de øvrige rødder. De fandt sammen om de sjoveste og farligste og mest grænseoverskridende lege. De invaderede byggepladser og kravlede rundt på smalle mure på øverste etage – de stolede så meget på hinanden, at de vovede at gå blindbuk på murene: Enten gik den ene baglæns, eller den anden havde bind for øjnene, mens den anden førte; men det var bare skægt; Mary havde ingen indvendinger. Hvis ungerne på gaden truede med tæv, stod de også sammen. Alf ville hele tiden gerne gøre en god figur, så hvis han syntes, at lommepengene var for små, nuppede han af sin fars sparebøsse, den såkaldte barberkasse, som Lauritz puttede penge i, hver gang han havde barberet sig selv, og dermed sparet barberen.

Lille Else var naturligvis kommet i skole som seks-årig på Prinsesse Charlottesgade. Her gjorde hun så store fremskridt, så hun kun behøvede at gå fire år i underskolen. Hun læste aldrig på lektierne, ville hellere drømme og skrive eventyr. Og når hun endelig hørte efter i timerne, behøvede hun jo ikke at læse derhjemme.

De var glade for lejligheden i Ægirsgade, men ejeren af ejendommen ønskede den lejlighed til egen privat benyttelse, hvorfor de måtte flytte hen i nr. 44 i samme gade, her fik de en lejlighed på samme størrelse, men i stueetagen til venstre, og her boede de i 1921. Det var en udmærket lejlighed, men husejeren gennemtrumfede endnu en bytning – en trekantsbytning, så de måtte endnu engang flytte, og denne gang fik de en lidt større på 3 værelser, nemlig i Julius Blomsgade nr. 8 på 1. sal. Her finder vi dem i 1923. Julius Blomsgade er en sidegade til Jagtvej ved nr. 55 over for Assistenskirkegård. Ejendommen var ret pæn og gedigen, med W.C. indlagt. Men Mary brød sig ikke om, at den lå i en passage – hun synes, det var deklasserende. Men da den var større, end den de fraflyttede, blev indflytningen dog fejret med rigtige nye dagligstuemøbler – af uopslideligt søgræs.

Det var også godt, at de fik et værelse mere, thi i marts 1923 fik de familieførøgelse, idet Mary den 14. fik en lille meget smuk datter, der 15. april 1923 blev døbt i Sankt Stefans kirke med navnene Karin Elinor Agnete Ols-son. Hendes faddere var moster Karen og onkel Hans Andersen i Sorø, samt hendes farfar og mormor. Denne familieførøgelse kom som lidt af et chok for dem alle, ikke mindst moderen. Og hendes søster Karen i Sorø, sagde di-

*Julius Blomsgade nr. 8 i passagen.
Til højre skimtes Jagtvej og Assistenskirkegård i det fjerne.*

rekte: »I gamle mennesker, at I ikke skammer jer?«. Karen selv havde kun fået én og havde ikke kunnet få flere (med sin mand).

Fra da af var dagsordenen i det lille hjem totalt ændret. Mary forguede den lille nye, fordi hun var så smuk. Else elskede sin lille søster, og hun var parat til at gå i brechen for hende på samme måde, som Adolf og Else hidtil havde gået i brechen for hinanden. Lauritz var også stolt af sin lille datter, men han elskede hende måske ikke lige så højt som de andre. Else legede med hende, som var hun hendes dukke, og hun forsvarede hende og værnedes over hende over for de andre rødder i gaden. Til gengæld udviklede Karin en ejendommelig selvhævdetrang, der udmøntede sig i, at hun altid ville have sin vilje, og hvis hun ikke fik den, skreg hun som en vanvittig, og derfor fik hun altid sin vilje. Hun blev hurtig ufatteligt forkælet af sin mor, som forsvarede hendes handlinger over for 'de store'. Hvis hun havde været urimelig over for sin storesøster, og denne mente, at et klaps kunne være på sin plads, endte det med, at Else fik alle tævene og blodige angreb af – Karin. Set i bakspejlet har både Adolf og Else siden hen måtte erkende, at deres barndom blev ødelagt, da Karin kom til Verden; måske fordi de nu måtte dele forældrenes opmærksomhed med den lille ny.

Kapitel 11

Lille Karin er blevet født 1923. Både hendes søskende og hendes fader ser betænkelige ud.

Else den og sagde, at det var én han havde købt til hende. Else fattede naturligvis ingen mistanke, men var bare lykkelig for den. Men på skolen blev det meget hurtigt opdaget. Mary fik et meget alvorligt brev fra skoleinspektøren desangående. Indvendig ville hun selvfølgelig forsvare sin dreng, men udadtil kunne hun godt se, hvilke uoprettelige konsekvenser dette medførte.

Hun har følt det som den værste Cannosagang at skulle stå foran inspektøren, og dels beklage og undskylde og dels få at vide, at drengen ville blive smidt ud

af skolen som 14-årig af 7. klasse. Lauritz havde altid håbet og regnet med, at drengen skulle blive student og derefter på Polyteknisk Læreanstalt for at læse til civilingeniør, som han jo ikke selv blev. Denne drøm var nu definitiv slut. Hvad stiller man op med sådan en dreng, der havde evnerne, men som formøblede dem på en så fortvivlende måde?

Heldigvis havde faderen jo sine forbindelser i orden på TITAN, så han skaffede knægten ind som læredreng, så han i løbet af fem år kunne gå og uddanne sig til maskinarbejder. Morsomt nok har han altid siden hen omtalt den slags mennesker, som »en skide læredreng«. Han startede 8. juli 1925 og fik 10 øre i løn pr. time det første år, 12 øre det andet år, 14 det tredje, 17 det fjerde og 20 øre i timen det femte år. Arbejdstiden var ti timer daglig højest, og han får naturligvis kun løn for det antal timer, han arbejder. Der kan gives lærlingen akkord eller dusør, enten ved at hjælpe til i fællesskab eller senere i læretiden ved at udføre et arbejde alene. Halvdelen af det eventuelle overskud eller dusøren vil blive hensat på en sparekassebog og kan først hævnes ved læretidens ophør!

Ja se, det var jo en form for stavnsbinding. Faderen var ilde til mode over hele ordningen, men mente dog, at der ikke var andre løsninger på drengens problem, når han havde opført sig tåbeligt. Drengen selv led også grueligt, og det blev jo ikke bedre af, at de andre læredrenge så skævt til ham, fordi han var skaffet ind af sin far, som jo var ansat i firmaet. Ja, og sådan og herfra udviklede Adolfs livsbane sig herefter.

Kapitel 12

Hr. og Fru Olsson i deres velmagtstid ca. 30-40 år gamle.

Her i 1920'erne havde familien bevæget sig opad af den sociale rangstige. Lauritz var meget gavmild og generøs – også over for ham ukendte mennesker. Mary havde sparet sanseløst, Lauritz tjente pænt, men ikke pænt nok efter hans kvalifikationer – men lad nu det ligge. Der var tre børn, der skulle forsørges pænt og nobelt. Da lejligheden ikke havde soveværelser nok til alle fem, måtte de to 'store' sove i spise-stuen på harmonikafeltsenge. De var af en så gammel beskaf-

fenhed, at de braste hver nat, men ikke desto mindre rimpede Mary troligt revnerne sammen hver formiddag. Det gav penge på kistebunden, og derfor begyndte de nu at se efter eget hus. Adolf har siden sagt – grum som han var – at de var nødt til at forlade Nørrebro, for ellers var Karin endt som luder dér.

Lauritz og Mary så på nyopførte huse på Frederiksberg, nemlig rækkehusene i Fuglebakke kvarteret: Vagtelvej og Egernvej, men Mary kunne ikke forlige sig med, at man ikke kunne gå rundt om sit eget hus!!! Og de kostede også godt 32.000 kr., det var lige i overkanten. Så var der et på den anden side kommunegrænsen mod Vanløse ved Sallingvej, nemlig et dejligt stort gedigent murermeisterhus på Limfjordsvej; men det var vist også lige i overkanten. De havde spekuleret så længe over det, at Adolf og Else var ble-

vet så forelskede i det – de havde sat næsen op efter det, og da det så ikke blev til noget, gik de ud og hævnedede sig på hele samfundet, ved en mørk aften at sætte sig og besørge stort [skide] på gulvet i alle rum.

Hus fik de dog, nemlig et pænt lille næsten nyt to etages hus med fuld kælder og stor frugthave. Det lå (og ligger) lige ved Vanløsegård og Jyllingevej på Højstrupvej 8. Det kostede 20.000 kr. Men så skulle der også spares! Ganske vist var der noget så smart som koksfyret centralfyr med radiatorer i hele huset, men Mary så helst, at det ikke var nødvendigt at åbne disse ra-

diorer, f.eks. blev den i dagligstuen aldrig tændt, ej heller i soveværelse og det store værelse, som de to søstre delte. Derimod var der et smart lille rum med skæve vægge til Adolf – og her blev åbnet for radiatoren. Huset, som blev en fast base i de tre søskendes liv og i vor barndom, bestod som sagt af 2 etager, fuld kælder og et herligt loftsrum, der fyldte hele husets areal. På 1. sal, hvor der var skrå vægge med en hyggelig skunk fra rum til rum, var der et kammer til Adolf, et soveværelse samt et fællesværelse til pigerne. For at komme derind, skulle man igennem forældrenes soveværelse. Endvidere var der toilet oppe på etagen på trappegangen. Nedenunder i stueetagen var der trapperummet med entre med indgang til dagligstuen. Herfra var der dør til spisestuen. Denne adgang blev kun benyttet af fine gæster og af Adolf. Alle andre gik fra entreen igennem 'hyldely', hvorfra der var dør til det andet toilet, igennem køkkenet og derfra til spisestuen. Fra entreen var der trappe ned til fuld kælder: Første rum var viktualierum, hvor alle havens frugter – friske eller henkogte – blev gemt, og der lugtede også vidunderligt. Derfra var der adgang til badeværelset med stort marmorkar og kummer og bidet; endvidere var der et frescomaleri, forestillende badende

Huset Højstrupvej 8 ved indflytningen i 1929.

børn på en strand. Fra badet var der adgang til fyrrummet med plads til ovn og koks, og herfra var der også udgang ad en stejl trappe til haven. Fra viktualierummet kom man endvidere ind i husets allerhelligste rum, nemlig Lauritz' værksted. Her fik han efterhånden sit helt eget metal- og maskinværksted med et utal af maskiner, drejebænke, bor og hammere og file etc. – alt sammen drevet af remme op til en vandret akse i loftet. Desuden var der et langt bord langs den ene væg, hvor han havde et hav af skruevinger og håndværktøj sat nydeligt op på hver sit søm på væggen. Og der lugtede vidunderligt af metal og olie, på samme måde som også morfar Lauritz selv lugtede. Her gik han ned, så ofte han havde lyst og hyggede sig og opfandt og legede. For eksempel var det her han eksperimenterede med sine radiomodtagere, og med alle former for elektromagnetisme. Han elskede at lave alt inden for magnetisme og motorer. Og endvidere eksperimenterede han

Mary på husets fortrappe med sine tre børn

også med røntgenstråler, hvilket foregik på den måde, at han lod børnene være forsøgsobjekter – og ih, hvor var det skægt, når de så billederne af deres egne skeletter!!! Det var ikke blot, når han havde lyst til at gå i kælderens, at han gik derned. Han gik også derned, når han trængte til at få fred og ro til at tænke – når han var træt, eller når mormor Mary snakkede for meget! Det var også hernede, han fabrikerede søde små messing-genstande, for eksempel et lille anker, en miniaturrekanon, der rigtig kunne skyde, blomsterkrukker og blomstersatser etc.

Indgangen til huset var prydet med en herskabelig trappe på fem trin overdækket af en glasbaldakin båret af to sten- og stålsøjler. Midtvejs oppe rundt om søjlerne var der støbt en smuk lille blomsterkumme. Så alene dette var en anspore for de nye købere. Selve haven var på 804 m² og alsidigt beplantet. I forhaven var der en smukt klippet rødtjorn, to kæmpe velbårne valnøddetræer og et hasselhegn. Langs huset var der stier ud til baghaven. Og her var et væld af diverse frugttræer: Victoriablommer, sveskeblommer, Soldat-laboreurpærer, Clara Friis- og gråpærer, Gravensteenæbler, Augustæbler, Pederstrup- og Kanslerrenetter, samt pigeoner, og så var der kirsebær, men de blev aldrig til noget. Og så må vi ikke glemme alle bærbuskene (ribs, stikkelsbær og solbær) og krydderurtebedet samt rabarber, jordbær og peberrod samt naturligvis rosenbede og rhododendronner. Og bagest i haven var der et hyggeligt lille lysthus, udstyret med hylder til den friske frugt, samt bøger og blade af jævner lødighed til adspredelse for dem, der ville gemme sig bort. Haven blev passet eksemplarisk af morfar, som nu fik glæde af sin barndomslærdom i Egeløkkes gartneri. Træerne blev beskåret efter alle kunstens regler og de afskårne stubbe blev herefter *malet*, så de ikke saftede for meget. Og mormor var altid travlt beskæftiget med at sylte, henkoge og lave æblegrød til hver dags efterret året rundt, samt kvædebrød til jul.

Mary på fortrappen med sin yngste datter og sin kusine Sophie.

Kapitel 13

Men lad os vende tilbage til det år, hvori de flyttede: November 1929. Højstrupvej ligger i dejlig bekvem afstand fra TITAN, så Lauritz cyklede selvfølgelig frem og tilbage, men nu var det sådan, at han altid havde solen i øjnene, både om morgenen og om aftenen, når han skulle hjem igen. Adolf fortsatte som læredreng, og Else, som jo var så begavet, kom i gymnasiet på Karen Kjærs skole – i dag Nørre G – efter kun otte års almindelig skolegang. Hun fortsatte med at skrive eventyr og læse romaner og med ikke at høre efter i timerne. Og hun fik en af de bedste studentereksamener på skolen ved at bluffe, i modsætning til de piger, der bogede den døgnnet rundt.

Else som student, 1932.

Det var i 1932. Else havde hele tiden meget gerne ville studere medicin, og især børnelæge mente hun, at hun ville være særlig velegnet til, det at tale blidt til de små, så de blev trygge ved situationen og ikke var for fortvivlede, når der skulle stikkes, og det der var værre, mente Else, at hun ville være som skabt for. Hendes mor, havde ellers sådan håbet, at hun ville blive lærerinde, sådan som hun selv havde drømt om, så hun hev Else med til alle Seminarier, og rektorerne ville med kyshånd have taget imod hende med de høje karakterer (det var ellers svært dengang at komme på Seminarium). Men Else gad ikke, da hun så alle de dydsmønstre, der færdedes dér. Hun blev så, som ønsket, indskrevet ved Det medicinske Fakultet på Københavns Universitet, men kun på den betingelse, som forældrene stillede, at hun kun kunne få lov til at læse vide-

re, hvis hun ville give afkald på *alt*. Her mentes alle former for fornøjelser, nyt tøj og varme på 'studerekammeret' – altså hendes eget værelse. Hun gik ind på de betingelser, thi ellers var det jo gået ud over hendes mor, der så måtte undvære. Sommeren 1932 nød hun selvfølgelig – hun gik i Studenter-

foreningen og tog sin broder Adolf med, ligesom for at han også skulle smage lidt af det liv (men han var så tåbelig, at han forlangte, at hun sagde, at han var hendes kæreste)!!!! Else deltog også i firmafesterne på TITAN, som sin fars ledsager, thi Mary brød sig ikke ret meget om at komme ud og 'gøre anstalter', og foretrak derfor at blive hjemme. Else blev altid ombejlet af alle de unge ingeniører, og det kastede jo også lidt glans af på faderen.

I løbet af den sommer tog hun sammen med sin lillesøster Nin, som jo nu var 9 år gammel og ikke kom ud så mange steder i København, ud til Bellevue strand for at bade. Ulykkeligvis havde et stort polsk fragtskib et par dage før tømt al sit spildevand ud i Øresund, så dette nu var fyldt af colibakterier. Else slugte nogle og blev alvorlig syg af paratyfus. Og på vej til immatrikulationsfesten på Universitetet besvimed hun i havegangen. Lægen kunne straks se, hvad det var og indlagde hende på Blegdamshospitalet, hvor hun lå i flere måneder. Hun levede i begyndelsen kun af rå æg. Resultatet var – udover en livsvarig sart tarm, da hun – stadig svag – blev udskrevet hen ad efteråret, at første semester på det medicinske studium næsten var gået. Hun kunne ikke lide at springe ind midt i semesteret, og tanken om at begynde til næste efterår 1933 brød hun sig heller ikke om, for så var det jo nye kammerater, hun skulle gå sammen med. Tåbeligt!!! I stedet fandt hun ud af, at hun ville studere Jura til næste september. I mellemtiden – altså foråret 1933, 'føjdede' hun; men hendes mor syntes også, at hun måtte fordrive tiden med noget fornuftigt, så hvad gør man? Man tager tilfældige jobs f.eks. i Det billige Julemarked i Jernbanegade. Eller som medhjælper i sommerhuse, bl.a. i Hundested. Sagen var, at forældrene ikke tog deres børn med på sommerferie sammen. Hvis de drog ud, var det altid til Sorø for at besøge familien, og kun i få dage ad gangen. Senere, da børnene var blevet voksne, kunne Lauritz og Mary dog godt drage ud sammen, men så var det altid enten til Fyn, Fredericia eller til Båstad i Skåne nord for Kullen.

Hver gang Else kom hjem med unge mænd, som kunne være potentielle emner, blev de frosset ud af hendes moder, så de nærmest flygtede. »Tænk dig nu godt om, er det nu noget«, og Adolf karakteriserede dem som 'skide læredrenge'! Nå, men hun begyndte på Jurastudiet og kedede sig gudsjammerligt, for alle de medstuderende var nogle kedelige tørvetrillere og dyds-mønstre. Men hun tog da Filosofikum og den obligatoriske bogholderiprøve og fulgte forelæsninger i Borgerlig Ret, og når hun skulle læse over på lektien derhjemme, foregik det i spisestuen ved spisestuebordet, mens de voksne kværnede, og radioen kørte for fulde drøn. Men hun bestod da med glans, og samtidig tog hun også et vikarjob i Københavns Kommunes magi-

strats 3. afdeling (det var for ikke at belaste den hjemlige økonomi for meget, og hun havde naturligvis behov for at have sine egne penge). I Kommunen kom hun først på det såkaldte Kontingentkontor, hvor hun udbetalte fagforeningskontingent til arbejdsløse medlemmer, thi hvis de blev smidt ud af Fagforeningen, havde de endnu sværere ved at få nyt arbejde. Det var en af statsminister Staunings sociale foranstaltninger. Her på dette kontor ekspederede hun sin fætter Villiam fra Amager, der var ved at krybe i et musehul af skam over, at familien skulle se ham dér. Efter Kontingentkontoret kom Else på magistratens 3. kontor i Wildersgade på Christianshavn. Her fik hun sin sag for, idet hun foranlediget af Steinckes Socialreformer havde overarbejde næsten hver nat. Engang i løbet af 1934 blev en indesluttet og tavs fuldmægtig ved navn Harald Vilhelm Reimer overflyttet fra et andet Socialkontor til kontoret i Wildersgade. Resten af den historie med mere vil vi vende tilbage til i sidste afsnit: Sløjfen bindes.

Kapitel 14

Excurs: I sommeren 1934 sprang Else sammen med Adolf ud i det helt store og nye for dem begge to: De drog sammen til Tyskland for at se og kigge nærmere på dette mægtige land, der lå lige i vor baghave og ligefrem 'bad' om nærmere at blive udforsket. De tog toget til Hamborg, indlogerede sig på 'fint' hotel og opdagede næste morgen, at alle deres tyske penge var blevet stjålet i nattens løb. Men de var opsat på den helt store oplevelse og 'så hele Hamborg'. Herefter drog de videre til Harzen til den lille yndige by Wernigerode og blev fuldstændig bjergtaget af stemningen og af alle de søde tyskere, der både kunne synge og kysse. De fik et hav af gode venner og bekendte, som opfordrede dem til at forlænge deres ophold i Wernigerode. Det gjorde de, selv om de havde planer om at drage videre til Berlin næste dag. De fik en del meget gode venner af begge køn, som de korresponderede flittigt med i de næste fem år, indtil de barske vilkår satte en brat stopper herfor. Nogle af disse venner bar desværre skrårem, men det sagde vist ikke Else og Adolf så meget. Det skal måske her nævnes, at både Else og Adolf var medlemmer af KU, hvilket indebar, at de var flittige gæster på Blaagaardsplads, når der var møder; og når der var optræk til sammenstød med DSU'erne, var de ikke de sidste, der forlod valpladsen – tværtimod.

*Else og Adolf i Berlin 1934
– strækmark foran Brandenburger Tor.
Man aner, at Adolf har indtaget for meget øl dagen før.*

Nå, men de rejste da videre til Berlin, hvilket gjorde enormt indtryk på dem begge. Det største indtryk for Adolf var vist nok, at han havde fået for meget af det gode tyske øl dagen før. De var meget imponerede af Berlin, som de syntes var en meget stor by – de fik da trods alt set noget, også Postdam, men måtte så tage hjem med Warnemünde-Gedser færgen efter blot 10 dage – så var det eventyr forbi. Da de kom hjem, var de fuldstændig overstadige over al det vidunderlige, de havde oplevet, over hvor søde og rare tyskerne er, og over hvordan alting fungerede perfekt i Tyskland: Økonomien var på vej op og næsten ingen arbejdsløshed mere – alt var så effektivt. Hertil sagde deres forældre: »Så, så, pas nu på børnlille; der er *aldrig* kommet noget godt fra Tyskland! Mærk jer vore ord«.

Men Adolf havde fået blod på tanden: Allerede næste år og næste år igen måtte han bare til Tyskland og dyrke det og det herlige folk endnu mere. Han rejste alene, men fik selvfølgelig masser af gode venner dér. Han gennemtrawlede hele landet fra Nord til Syd inklusive Østrig. Og han samlede på en masse små 'søde' Andenken i form af emblemer og knaphulstegn og små figurer af uniformerede medlemmer af semimilitære korps – alt sammen repræsenterende det herskende regime. Han hjemtog også pamfletter og flere udgaver af partiorganet Der Stürmer. Og alt sammen blev nøje gemt.

Kapitel 15

Vel hjemme igen på Højstrupvej. Lauritz og Mary, som vi herefter vil kalde for morfar og mormor, lever et stilfærdigt og stræbsomt liv. Han passer pligtopfyldende sit arbejde som værkfører på TITAN. Naturligvis påskønner de hans store indsats, men de udnævner ham aldrig til noget mere end værkfører (selv kalder han sig værkfører). Han står således hele sit liv i Foreningen af Værkstedsfunktionærer i Jernindustrien. Ganske vist opnår han, hen ad vejen efter 50 år, diverse æresmedlemsskaber med tilhørende guldemblemer til knaphullet! Og dog: Allerede i 1937 bliver han medlem af noget, der hedder Elektroteknisk Forening.

Når morfar ikke passer sit arbejde, passer han sit hus og have. Han passer det hele med stor indsigt, men også med perspektiv, han har således fået den idé at lave en terrasse i forbindelse med spisestuen og udgang derfra til haven; men nej, det må han ikke for mormor, thi hun var modstander af enhver forandring, der kunne koste penge. På tilsvarende måde, var hun også modstander af, at der blev slået hul mellem kammeret og gæsteværelset på første salen, så der kunne skabes en lille bolig deroppe. Når hun sagde nej til et godt forslag, så blev det *Nej*. Morfar, der jo hele sit liv elskede nye tekniske fremskridt, fik som nogen af de første i landet gennemtrumfet, at de fik fjernsyn allerede i 1955. Mormor var helt vild med det, da hun endelig fik øjnene op for dets muligheder, men hun kunne ikke drømme om at udskifte det med et farvefjernsyn siden hen. Hun gik kun med til noget, hvis

Lauritz og Mary på vej til 'Titanerskovtur'.

hun selvsagt kunne se, at det forøgede husets værdi, for eksempel oliefor, rockwool isolering og almindelig istandsættelse ved maler etc. Det sidste fik de gjort så sent som i 1965 – og da det var en ordentlig overhaling, var det også sidste gang det skete.

Morfar og mormor elskede deres børn og deres børnebørn: De forsvarer altid deres børns handlinger – også de mindre kloge. Og de var altid parate til at yde det ypperste for deres fire børnebørn. Hver sommer fik vi en uge hver, hvor vi holdt 'ferie' – væk fra forældreopsyn og -opdragelse. Vi fik lov til at gøre, hvad vi ville: Lege i haven, klatre i træer, lege i morfars værksted med alle instrumenterne, lege med onkel, for eksempel ved at lytte til hans røverhistorier, mens han barberede sig ved sin lille vaskekumme. Morfar kunne også finde på at fortælle om, dengang hans skib

Lauritz og Mary Olssons sølvbryllup 9. september 1935.

mødte Den Flyvende Hollænder ude på det store hav. Morfar gav os også lomme penge til at snolde for, selv om vi også havde fået hjemmefra. Hvis man tilfældigt var der, når der var blevet udbetalt tantieme [datidens form for overskudsdeling] fra TITAN, kom både morfar og onkel hjem med store gaver til os alle. Mormor sørgede for os alle på de materielle måder, så vi ikke sultede. Hun lavede god, men lidt ensformig mad. Det var bedst, når hun havde stået hele dagen i køkkenet og lavet pandekager. Man skulle selvfølgelig aldrig hjælpe til i køkkenet, »det er ikke derfor, I er kommet!«. Vi kunne også gemme os, når det var det, vi ville, for eksempel ved at gå op på det øverste loft, trække stigen op og læse i

Sølvbrylluppet 9. september 1935.

Forrest fra venstre: Karin Olsson, sølvbruden, sølvbrudgommen og Else Olsson med sin forlovede Harald Reimer skråt bagved. Midten fra venstre: Birgitte Christophersen, Adolf Olsson, Karen Andersen, Anders Olsson og Hans Andersen. Bagest fra venstre: Sophie Nielsen (brudens kusine), Johanne Christophersen (gift med), Valdemar Christophersen, Gudrun Müller, Frederik Christophersen og Gustav Müller (gommens fætter).

alle ugebladene, der i et lag på tre cm var spredt rundt på gulvet som isolation. Når solen bagte ned igennem det uisolerede tag, lugtede der så dejligt af friske materialer og hed sommer. Endvidere behøvede vi heller ikke at gå i seng, førend vi havde lyst – tit først sammen med de gamle efter kl. 24. Hvis vore forældre brokkede sig over det, fik de at vide, at når børnene er på Højstrupvej, er det dets regler, der gælder dér! Inden vi gik i seng, behøvede vi ikke at børste tænder, hvis vi ikke gad: Mormor sagde, »at vi kunne nøjes med at børste to tænder, for så løj vi ikke, når der blev spurgt, om vi nu også havde gjort det«.

Ved middagsbordet og under radioavisen blev der altid drøftet politik, især partipolitisk indenrigspolitik og obligationskurser, som alle tre havde en ufejlbarlig mening om: Nemlig den samme. Hvis man spurgte lidt forsigtigt om, hvordan dette og hint hang sammen samfundsmæssigt, spurgte mormor, om vores forældre da ikke fortalte os noget??? Jo, det gjorde de, men måske ikke så meget af den slags. Og et af deres foretrukne gaveobjekter til fødselsdage og eksamener var statspræmieobligationer. De blev dog aldrig udtrukket.

Morfar fortsatte trofast sit arbejde på TITAN, selvom han blev mere og mere træt. Når han kom træt hjem, lagde han sig på divanen i spisestuen for at få lidt hvile, men hun fortsatte med at kværne om dette og hint, samtidig med at radioen kørte for fuld kraft for døve ører. Når han ville have

helt fred, var han nødt til at gå i kælderen til sine maskiner. Han ville godt være holdt op noget før, men mormor tvang ham til at blive ved så længe som overhovedet muligt, for så nåede han at optjene så meget mere i pension. Både ved 40-års jubilæet 1. marts 1955 og ved hans afgang 31. juli 1955 blev han begavet med alt, hvad han havde ønsket sig og overdyngnet med blomster og gratulationer fra taknemmelige chefer, kolleger, smede og lærlinge. Ud af gratulationerne kan man fornemme, at de virkelig elskede ham; han bliver takket for godt samarbejde og hans altid menneskelige forståelse.

*Værkmester Lauritz Frederik Olssons 40 års jubilæum,
1. marts 1955, på TITAN.*

Morfar og mormors form for gæstfrihed var ret selektiv. Ud over deres egne børn og børnebørn (svigerbørnene var et nødvendigt påhæng) så de i begyndelsen en del til kolleger fra TITAN. Ellers var det især familien fra Sorø – både mormors søskende og den gamle Anders Olsson, der besøgte dem. Anders Olsson havde kørt helt til København på sin trehjulede cykel; men mormor kunne ikke snuppe sin svigerfar, især ikke når han stod og varmede sin gamle ryg op ad kakkellovnen. Det kunne han selvfølgelig mærke. Efterhånden som de blev ældre, og især da mormor blev alene, brød hun sig ikke om at se andre end sin efterslægt. Ve, de andre: Hvis for eksempel morfars halvbroders barnebarn Kai Larsen kom uanmeldt, hændte det, at han blev mødt med uvilje, og onkel flygtede som en automatrefleks ud af den anden dør op til sig selv og blev dér. Det hændte sågar, at mormors nevø Henning Christophersen måtte stå udenfor på trappeafsatsen, selvom han var kommet helt fra Canada. Gæsterne skulle helst være inviteret i forvejen, førend hun var 'indstillet' på at se dem. En af de få, som dog altid var velkommen, var Dahl, som i 1965 havde lejet deres garage i haven. Dahl boede ovre i Vanløsegård og havde brug for en garageplads, det fik han her formedelst 35 kr. om måneden. Dahl var et høfligt og venligt menneske, så hver gang han kom for at betale, blev han inviteret indenfor til et glas portvin og en cigar!! til alles store fornøjelse.

Morfar sørgede altid for, at kælderen var fuld af de fineste vine, som han elskede at tage til Store Kongensgade for at købe: Han udpegede sig så og så mange dusiner af den bordeaux og den og den bourgogne samt diverse portvine, sherryer og malagaer. De blev så bragt hjem. Når der var runde fødselsdage i huset, blev der derfor altid disket op med det bedste af det bedste. Morfar var i alle henseender gavmild og generøs. Sjovt nok, ville mormor altid kun holde festerne derhjemme, for der var hun sikker, og hun lavede den pragtfuldeste gammeldags oksesteg med krølfedt og små glaserede perleløg til.

Da den største af deres mærkedage nærmede sig: Guldbrylluppet den 9. september 1960, havde det været nærliggende, at de skulle se hele familien samlet, således som de jo havde gjort ved sølvbrylluppet. For som Karin sagde: »Vi mødes jo efterhånden kun til begravelser nu, så en rigtig guldbryllupsfest ville være en kærkommen lejlighed til at mødes på andre vilkår«.

Men nej! Mormor havde en dag, hun gik i haven, fået en åbenbaring i nød-dekrattet (det var ikke nogen brændende tornebusk, men noget hen i den retning). Hun og Lauritz ville rejse bort sammen, så de var i Venezia på dagen. De ville tage den store klassiske Italiensrejse på tre uger med bus med Tjæreborg. De skulle se alle de skønne steder, og Lauritz skulle vise hende Venezia, som han var blevet så bjergtaget af i 1911. Som sagt så gjort, og det blev en stor succes på alle måder, hvor de spiste flot og hyggede sig på alle måder og rigtig slog sig løs. Da de kom hjem, havde Else og Karin i tilgift sørget for en hjemkomstfest.

Mormor og morfar i deres bedste alder, ca. 80 år (mormor lidt yngre).

Normalt rejste de ikke ret meget, kun lidt rundt i Danmark og i en overgang også til Sverige, hvor de havde fast logi i Båstad. Efter guldbryllupsrejsen var de kun ude en gang til – det var 1967, hvor deres svigersøn Harald kørte dem i bil rundt i Alsace og Norditalien med endemål i Venezia; men det var ingen succes; for det første var de blevet for gamle, vinen var sur, der skulle spares de forkerte steder, og der var uvejrlig i Venezia, så alt var oversvømmet.

I midten af 60'erne fik morfar et anfald af hjerteflimmer, hvorfor han blev indlagt på Bispebjerg. Her blev han feteret af alle de søde unge sygeplejersker, der syntes, han var sådan et fint og elskeligt menneske. Der var tale om, at han skulle have en pacemaker, hvilket han ville have nydt, men af en eller anden grund blev det ikke til noget. I slutningen af 1969 blev han dog svagere og svagere og rigtig dårlig. Når han lå og hvilede på spisestuedivanen, kunne han ligge så stille uden at røre sig, at man kunne tro, at han

var død. Når det gik op for ham, at man kunne komme i tvivl, vippede han altid med tærne til beroligelse for alle.

Med opbydelse af alle deres og børnenes kræfter fik man da stablet en diamantbryllupsfest på benene den 9. september 1970 hjemme på Højstrupvej. Diamantbruden havde taget sin berømte Tenerifekjole på! Men alle kunne se, hvor det bar hen. Han havde fået mavekræft, men mormor troede, hun kunne kurere ham med æggemælk, men der var ikke noget at stille op. Efter en del indlæggelser døde han stille den 25. oktober 1970. Han blev bisat fra Bispebjerg lille krematorium. Her i columbariet fik han en marmorplade

Diamantbrudeparret 9. september 1970.

med inskription, hvor han blev tituleret værkfører. Denne marmorplade er af Kulturarvsstyrelsen siden blevet erklæret for bevarelsesværdig.

Mormor dagen efter sit diamantbryllup.

Kapitel 17

Efter morfars død, skete der noget med Højstrupvej nr. 8. Det var ikke mere det samme at komme der. Mormor var selvfølgelig stadig den samme over for os børnebørn. Men der manglede ligesom noget. Huset begyndte ganske stille at forfalde. Vildvinen blev ikke klippet, den fik lov til at vokse vildt ind foran alle vinduer med det resultat, at der på selv en højsommerdag kunne være ravende mørkt og koldt indendørs. Da det var juli, blev der ikke fyret, men man måtte have bordlampen tændt. Så det var ikke så hyggeligt at komme der, når der kun var 16 grader indendørs. Så var det meget bedre om vinteren. Endvidere blev vinkælderen også forsømt, hvilket man dog kunne leve med. Det store bad i kælderen groede til, og WC'et i stueetagen blev aldrig skrubbet. Haven groede også til. Selvom mormor kravlede i træerne, efter at hun var blevet 80 for at plukke frugt, orkede hun ikke mere den store henkogning og syltning. Det, der ikke blev spist fra træet, faldt ned og lå og rådnete – ligesom også lysthuset forfaldt.

Mormor fejlede ikke noget, kun lidt dårligt blodomløb i benene, for hvilket hun tog sine såkaldte 'benpiller'. Når recepten skulle fornyes, syntes

Mormor med sine tre børn på Giessenfeldt, sommeren 1985.

hun, det var fest, at hun skulle på udflugt til lægen. Hun levede et stille liv, med fast middag og spilleaften hver torsdag for søn og svigerdatter. Hun kunne da også godt lide at komme ud til familiefester, hvor hun elskede at være midtpunkt. Hvis hun midt under festen blev lidt træt, lagde hun sig på en sofa en halv time, og derefter var hun klar til at fortsætte.

I de sidste 14 dage af sit liv indrømmede hun, at hun var træt. Den sidste torsdag, hvor hun havde lavet mad, og de skulle i gang med at spille 66, skulle hun lige på toilettet. Herude råbte hun: »Inge, Inge«. Samme kom styrtende, blot for at opleve, at svigermor døde i hendes arme. Desuagtet blev der kaldt en ambulance, som kørte hende til Bispebjerg – og her *forsøgte lægerne at genoplive den 95-årige!* Det lykkedes heldigvis ikke. Mormor døde således fredfyldt den 17. oktober 1985 – to måneder førend hun ville være blevet 96 år. Hun blev bisat fra Bispebjerg lille krematorium og sat ind bag samme marmorplade som Lauritz.

Det var to stabile samfundsstøtter repræsenterende det bedste i sin tid og i sit land. De var som fine og retskafne mennesker en pryde for begge deres respektive to familier, og man kan med god ret sige, at de bevægede sig opad af den sociale rangstige. Det var gået fremad for både den Olssonske og for den Christophersenske slægt.

VÆRKNESTER
LAURITZ FR. OLSSON

★ 4. 4. 1886 † 25. 10. 1970

MARY C. OLSSON

F. CHRISTOFFERSEN

★ 15. 12. 1889 † 17. 10. 1985

Morfar og mormors gravplade på Bispebjerg kirkegård.

Kapitel 18

Adolf som læredreng.

Vi vender for en ordens skyld tilbage til 1925 for at følge Adolf, efter han blev ansat som [skide] læredreng på TITAN. Det var ikke sjove år, hverken for ham eller for hans far. Det var en frygtelig nedtur for Adolf: Han skulle nu indordne sig på en helt ny måde, samtidig med at han stadig dybt inde i sjælen ikke kunne slippe, at han hele sit liv havde fået at vide af sin moder, at han var noget særligt, og at han ikke skulle finde sig i noget, og at han kun skulle gøre det, som han havde lyst til. Naturligvis havde han en indre drift til at ville frem, til at ville være noget; men lige nu så

vejen noget kringlet ud bestrøet med forhindringer. Han havde sikkert også måttet høre fra kammeraterne, at han kun var kommet ind, fordi han havde en far ansat, der havde sørget for det. Og det har heller ikke været nemt for morfar, for han har ikke kunnet undgå at høre og fornemme, at drengen gik og var tvær og sur.

Adolf var udlært 8. juli 1930. Og nu måtte han så tage stilling til livets alvor og dets udfordringer. Han fortsatte imidlertid med at arbejde hos TITAN i de næste fem år. Han havde også fået pæne udtalelser og anbefalinger undervejs, for han udviste interesse og initiativ inden for sit fag. Han havde ligeledes deltaget i diverse tekniske skolars kurser: F.eks. Det Tekniske Selskabs Skole, hvor han marts 1927 får bevis for, at han har gennemgået Klasse II, hvilket giver adgang til videre kurser i fagtegning, perspektiv m.m. uden yderligere optagelsesprøve. I det hele taget specialiserede han sig i tegning, så han af TITAN 16. september 1927 modtager en bekræftelse på, at han i ni måneder har været beskæftiget med tegnestuearbejde. Endvidere er han i marts 1928 indmeldt på Elektromekanikerklassen, med løsning af forskellige opgaver for øje. Og han fortsætter i Det Tekniske Selskabs Skole; her har han i vinteren 1928-29 gennemgået og bestået med højeste opnåelige karakterer 2. fagklasse for elektromekanikere. Den 30.

april 1929 får han eksamen i Materiallære, Dansk, Elektronik og Tegning, og han får UG i det hele.

Efter at han har udstået sin læretid fortsætter han med teorien. Den 10. juli 1931 får han af Direktionen for Maskinistundervisningen sit endelige bevis for at have bestået Den Almindelige Maskinisteksamen. Vi husker, at det var den, som hans fader også bestod i 1910. Adolf fik karaktererne: Dansk – 11, Engelsk – 5, Regning og Matematik – 20, Naturlære – 13, Elektronik – 6, Maskinlære – 31, Motorlære – 7 og Maskintegning – 7. Dette giver i alt karakteren 100. For at bestå skulle man have mindst 48, og det højest opnåelige var 112 point. Ligesom i 1910. Man må sige, at han havde arvet sin faders gode gener, inden for det fag, samt hans begavelse.

Adolf som svend på TITAN.

Men han havde ønsker om at arbejde for sig selv og pusle med dette til egen fortjeneste og fornøjelse. Vi har set, hvordan han havde fået luft under vingerne, da han 'gjorde' Det tredje Rige, så nu skulle der ske noget. Det kan lige indskydes, at han, da værnepligten nærmede sig i 1934, trak frinummer ved sessionen, med den tilføjelse, at han formentlig ikke vil blive indkaldt under ordinære forhold!

For at komme videre med sine ønsker, tog han 27. maj 1936 den af Københavns m.fl. kommuner godkendte prøve for elektroinstallatører – også kaldet den kommunale elektroinstallatørprøve. Denne prøve gav indehaveren ret til at påtage sig udførelsen og vedligeholdelsen af alle lavspændingsanlæg, altså også sådanne, der er underkastet tilsyn efter stærkstrømsloven § 1 c; men derimod ikke af højspændingsanlæg. For at kunne starte for sig selv, måtte han have en anbefaling fra TITAN, og det fik han den 15. august 1936. En overværkfører har skrevet: »På givne foranledning erklærer vi herved at Hr. Adolf Olsson i sin 5-årige læretid hovedsageligt har været beskæftiget på vore elektriske afdelinger, bl.a. med vikling og montering af elektromotorer og generatorer; ved fremstilling og montering af elektriske apparater og controllere til elevatorer, kraner og hejsespil, samt ved elektrisk montering og opstilling af disse ude i byen. Efter sin læretid har hr. Olsson gennem ca. 5 år haft ansættelse hos os med selvstændigt arbejde udelukkende af ovennævnte art. Han ønsker nu at ophøre hos os for at overgå til selvstændigt erhverv. Hr. Olsson har altid udført sit arbejde fint og fejlfrit. Da han i øvrigt er flink, intelligent og under alle forhold absolut pålidelig, kan vi medgive ham den bedste anbefaling. A/S TITAN den 15. august 1936«.

Med en sådan anbefaling og med de fine eksamensbeviser skulle verden stå ham åben – skulle man synes. Hans Moder har sikkert advaret ham om, at han nu var i færd med at begive sig ud i noget usikkert – »er det nu klogt?«. Men han mente virkelig noget seriøst med det: Han ansøgte kommunen om næringsbrev og fik adskillige, som han erlagde 104 kroner for løsning af. Den 8. september 1936 modtog han et som elektroinstallatør og et som mekaniker og metalarbejder, og endelig den 17. november 1936 et hvor han fik bemyndigelse til at udføre elektriske lavspændingsanlæg. I samme anledning blev han 13. marts 1937 optaget som medlem af Elektroteknisk Forening, med titel som fabrikant – i øvrigt samme dato, som hans fader blev medlem af samme forening!

For at kunne udføre sine drømme, måtte han have faciliteter og plads. Han lejede derfor et værksted i Julius Blomsgade nr. 25, et kælderlokale over gården – det var i 1937. Endvidere specialiserede han sig, idet han satsede på kun at lave tachometre. Et tachometer er en hastighedsmåler, et instrument til måling og registrering af roterende legemers omdrejningshastighed (og retning), f.eks. bilers speedometer og lastbilers fartskriver. Til brug for fabrikationen investerede han i mange store dyre maskiner og instrumenter. Der er ingen tvivl om, at Adolf havde set rigtigt: Dette måtte være fremtiden; men det gik alt for trægt eller sagt på anden måde: Det gik ikke, han kunne hvert tilfælde ikke leve af det i længere tid. Og det skal her bemærkes, at han ikke havde problemer med bolig eller familie, thi han havde stadig folkeregisteradresse på Højstrupvej 8, hvor han naturligvis også fik kosten. Han måtte endelig opgive *det* eventyr, da Anden Verdenskrig brød ud, og handelshindringer satte ind. Adolf lukkede butikken og flyttede alle sine dyre og dejlige maskiner ned i kælderen på Højstrupvej, hvor især morfar fremover fik glæde af dem til al sin magnetisme-dikkedik.

Mens al dette stod på, levede Adolf da et så normalt liv, som det nu lod sig gøre. Han rejste stadig, og han havde da også damer; men disse kom sjældent ret langt inden for dørtrinnet, thi hans moder syntes overhovedet ikke, at der var nogle af dem, der var gode nok eller nåede drengen til sok-

Adolf som selvstændig tachometerfabrikant sammen med sine forældre på trappen på Højstrupvej.

keholderne i menneskelige kvaliteter. Og naturligvis ville hun ikke af med ham. Eventuelle emner skulle totalt tilsidesætte sig selv og sin personlighed, for at kunne gøre sig håb om at vinde hans moders velvilje. Adolf selv nød det på sin vis (han tænkte for det meste i sit stille indre: Jeg ved sgu ikke rigtig, om hun er noget). Han vidste også godt, at han så skide godt ud, og at han, hvis han ville, kunne udkonkurrere enhver Hollywoodstjerne af typerne Clark Gable og James Stewart. Men desværre troede han også, at jo mere sur han så ud, desto bedre.

*Thyge som Hollywoodstjerne-aspirant,
på Strøget i midten af 1950'erne.*

Den 9. april 1940 ændrede totalt Adolfs liv, og han følte nu, at han virkede, og han havde nu sin bedste tid. Da de fjendtlige fly tidligt om morgenen fløj lavt ind over Københavns hustage, åbnede hans øjne sig, og han vidste nu, hvor han hørte til, og at han hidtil havde taget grueligt fejl. Han var en af de allerførste, der meldte sig som aktiv modstandsmand og frihedskæmper. Mens hovedparten af danske modstandsfolk først kom ud af hullerne i vinteren 1944-45, var Adolf aktiv fra august 1941. Københavns Militærdistrikts hovedledelse attesterede, at Ingeniør Carl A. Olsson – kaldet arkitekt Thygesen var tilsluttet modstandsbevægelsen i afsnit 7, 1. bataljon, 1. kompagni, 4. deling. Han var delingsfører og udstyret med en F.N. Browning pistol af dimension 7.65 (with license to kill). Han fik altså dæknævnet Thygesen, og det bekom ham så vel, at han herefter altid kun kaldte sig for *Thyge*, hvilket vi herefter også kun vil kalde ham. I 1970 fik han officiel tilladelse af Københavns Overpræsidium til at hedde Thyge A. Olsson. Hvis man spurgte hvad A stod for, måtte man selv vælge, om det var Adolf eller Askengreen (som han også – dog uden held – havde ansøgt om at hedde). Han havde jo altid hadet navnet Adolf, så der var efterhånden en god anledning til at skille sig af med det.

Thyge gik meget stille med, hvad han lavede under besættelsen – naturligvis! Og af samme grund er der heller ikke bevaret noget skriftligt. Men givet er det, at han deltog i stikkerlikvideringer på Øresund, og at han var med til at afvæbne de grønne soldater fra die Wehrmacht; det foregik på den måde, at han overraskede dem bagfra og satte en underarm for struben og et knæ i hasen, og på den måde kunne man uskadeliggøre dem. Naturligvis havde familien også gravet store våbendepoter ned i haven. Hvilket jo afstedkom mange bange vågne nætter, for hver gang en bil standsede på Højstrupvej, vidste mormor jo ikke, om det var Gestapo, der var blevet orienteret af en stikker.

Udadtil fortsatte Thyge sin fabrikationsvirksomhed af svagstrømselektronik og tachometre. Han havde nu flyttet hele virksomheden hjem til Højstrupvej, med officielt skilt på hoveddøren, hvorpå der stod: »Eneimport og Service: A. Olsson EL – ETA, Ingeniør- og Handelsfirma«. Han pillede da også med de ting i sit civile liv om dagen. Da Befrielsen kom, hørte Thyge til dem, der ikke havde tid til at juble, tvine eller klatre op oven på sporvognene (alt efter temperament), thi der var ting, der skulle gøres og ryddes op i først. Han blev hjemsendt 12. maj 1945, og han ymte ofte no-

get om, at der var visse personer, som han endnu havde et mellemværende med. Det blev han ved med resten af livet. Denne Besættelse og frihedskampen åbnede som sagt hans øjne, så han politisk blev det, man kalder liberal anarkistisk. Og han havde herefter intet tilovers for de såkaldte skadedyr, der ikke respekterede, og som kun ville undergrave den verdensorden, som han havde kæmpet for. Senere blev hans store idol James Bond!

Hverdagen kom igen ind over Danmark og Vanløse, og Thyge kunne ikke fortsætte med at tro, han kunne leve af sin fabrikantvirksomhed. Det var han allerede klar over under besættelsen, for han påbegyndte flere nye uddannelser. Denne gang skulle det være inden for handel og økonomi. Han meldte sig i foråret 1943 på Købmandsskolen på Julius Thomsens Plads og tog Skolens Afgangsprøve i Bogføring med karakteren mg. Det var i maj måned, og det bedste ved den prøve var, at den fritog ham for den egentlige optagelsesprøve til Handelshøjskolen. Så Thyge fortsatte direkte dér. Sjøvt nok var han allerede blevet optaget som studerende i efterårssemestret 1942 på Den Handelsvidenskabelige Lærestanstalt – også kaldet Handelshøjskolen i København – i dag CBS, under specialstudiet Forretningsorganisation. Denne Diplomprøves 1. del bestod han maj-juni 1944 med karaktererne: Nationaløkonomi med statistik, skriftlig opgave i nationaløkonomi mg, mundtlig opgave i nationaløkonomi g, skriftlig opgave i statistik ug-. Erhvervsret, skriftlig mg og mundtlig ug-. Speciale, skriftlig mg og mundtlig mg; hvilket i alt gav mg i gennemsnit. Alle de skriftlige opgaver varede 4 timer, og for at opmuntre Thyge, havde hans moder givet ham en påskebryg med i provianttasken, så han havde noget at styrke sig på, hvis han skulle blive uinspireret undervejs. Diplomprøvens anden del bestod han i foråret 1946, og her fik han i den hovedopgave, der skulle besvares i løbet af 4 uger som hjemmeopgave g+, herefter var der to skriftlige biopgaver på hver 4 timer, hvor han fik mg i begge, og endelig tre mundtlige prøver, hvor han fik mg, tg+ og mg. Dette gav i alt et gennemsnit på mg-. Det vigtigste var, at han herefter kunne kalde sig HD.

Som kuriosum skal nævnes, at han i 7. semester 1945, undervejs i studierne, lavede opgaven eller snarere en afhandling om Den danske Kulhandel, som han fik mg for. Denne opgave havde han fået inspiration til at skrive af direktør i kul- og kokskompagniet Vesta, Mogens Henriksen, som var en nær ven af hans søster Elses familie. Endvidere afleverede Thyge opgaverne: Afbetalingshandelen og dens betydning for dansk handel (oktober 1945) og Kalkulationsproblemet under svingende priser (marts 1946).

Nu var vejen genåbnet, og alt tegnede lyst for Thyge. Allerede 7. juni 1946 fik han brev om ansættelse fra 1. juli som direktionssekretær i Fælleskontoret for Jern og Metal. Det var en brancheorganisation oprettet af Grosserer-societetet, Industriraadet og Provinshandelskammeret og lå i Nørregade 6. Thyges gage androg 950 kr. om måneden i de første tre, og

derefter, såfremt gensidig tilfredshed opnås, 1.000 kr. om måneden. Kontortiden var normalt fra 9–17, dog her i efterkrigstiden kun fra 9–16, da der stadig ikke var så meget gang i erhvervslivet. Om lørdagen skulle han arbejde til kl. 13.30, og hvis forholdene krævede det, måtte han deltage i overarbejde.

*Thyge som ingeniør, HD,
direktionssekretær.*

Han beskæftigede sig med at føre forhandlinger med såvel myndigheder som kontorets klientel, tage stilling til kontorets løbende sager og diktere den heraf følgende korrespondance, direkte under direktionen. Så alt tegnede jo godt, selvom Thyge ideligen omtalte Direktøren O.A. Tuxen som: »Ham den gamle idiot«. Thyge havde det godt dér, og han havde en vis forhåbning om at efterfølge denne, når han engang gik af. Thyge tjente pænt med penge her, som han begyndte at lægge op af, og især købte han obligationer i lange baner. Han kunne sagtens her efter krigen have fundet sig en bolig for sig selv – bare en lille lejlighed, meeeen det syntes hans mor ikke om. Det kunne hun slet ikke se nogen grund til – han havde det jo så godt, hvor han boede. Og så var der også det, at

Thyge kunne lægge penge op nu, selvom han selvfølgelig bidrog til husholdningen, levede han billigere her, end hvis han havde sit eget.

Efter tre år skete der desværre, at Fælleskontoret skulle nedlægges, så Thyge pludselig den 30. juni 1949 stod uden arbejde. Han fik en meget fin anbefaling af ham den gamle idiot: »I sit arbejde har Herr Olsson altid været pligttopfyldende og har haft evne til hurtigt og klart at bedømme de foreliggende sager og forelægge dem klart og tydeligt til afgørelse af Direktionen. Da Ingeniør Olsson endvidere har en behagelig optræden [!] og under alle forhold har vist loyalitet og vilje til godt samarbejde, kan vi medgive ham vor allerbedste anbefaling. København, den 24. juni 1949. Fælleskontoret for Jern og Metal. O.A. Tuxen, Direktør«.

Kapitel 22

Hvad skulle Thyge nu gøre? Sørgeligt for drengen led han jo det ene nederlag efter det andet. Og han troede jo på sin moder, når hun sagde, at det altid var de andres skyld. Hans fader sagde ikke så meget, men mente, at drengen måske også havde en lille del at takke sig selv for. Med alle de fine uddannelser i hus, måtte han jo da kunne få noget. Han ville helst være selvstændig igen – måske sammen med en anden ligestillet; men som altid sagde hans moder, at han skulle tænke sig om og vælge det sikre. Så af alle steder blev han igen ansat på TITAN!! Og alle, der hørte om det, begræd det, og tænkte: »Åh, nej«. Han blev i 1949 ansat som souschef i kalkulations-

Thyge som souschef på TITAN.

afdelingen som hjælp for afdelingslederen og designeret til med tiden at blive hans afløser, idet hans praktiske ingeniørkundskab, såvelsom hans regnskabsmæssige uddannelse, gjorde ham særlig egnet til denne stilling, der stiller store krav mht. indgående viden vedrørende så at sige alle grene af moderne regnskab, samt til evnen til at lede et personale, »hvilket sidste Hr. Olsson har gjort i lange perioder under afdelingschefens sygdom«.

Thyge blev her til juni 1956, og det var et helvede for både ham selv og hans omgivelser. Han skulle møde kl. 8.30, og hans efterhånden gamle moder måtte, efter at hun først havde sendt morfar på arbejde kl. 7.30 – som stadig cyklede til arbejde – være parat med morgenkaffe og morgencomplet til drengen. Han var som en tordensky hver morgen, og den mindste bemærkning fra omgivelserne, sagt i den bedste mening, blev mødt af ædende surskab. Hans moder rystede af skræk og slappede først af, når han var godt ude af døren – han tog bussen! Han holdt kun ud på den pind, fordi han havde fået forventninger – ganske vist kun svævende – om at blive afdelingschef en dag. Atmosfæren på den administrative del af TITAN var ke-

delig, sammenspist og ondskabsfuld. Det eneste lyspunkt var, da der i 1950 blev udsendt en ung revisor fra Revisionsinstituttet for at revidere. Hun hed Inge Grevelund og var søster til kapelmester og pianist Villy Grevelund. Hun faldt pladask for hans smukke ydre og belevne væsen, som han havde, når han ville. Hun vidste, at hvis hun skulle have indpas dér og i den familie og vinde svigermor, så måtte hun tilsidesætte sine egne behov totalt og indordne sig og opofre sig i den grad. Og det gjorde hun. Thyge vidste ikke først om det var noget – »hun var da meget sød, men hun var jo ikke særlig køn etc. etc.«. Hun stillede en buket tulipaner på hans bord, hver gang han havde fødselsdag – første gang da han blev 40 i 1951. Og i august næste år traf de så hinanden tilfældigt i Skærsilden i Tivoli, og den dag – den 8. – betragtede de som deres dag. Morlille/svigermor/mormor accepterede Inge og kom til at holde af hende. Og Thyge og Inge nåede at have kendt hinanden i 49 år, selvom de aldrig blev gift og først boede sammen fra 1986.

Som før sagt var man på den afdeling på TITAN meget sammenspiste. Cheferne kom sammen privat, og deres madammer var slyngveninder, så der blev bagt mange rævekager indbyrdes. Da så en dag den chefstilling blev ledig, som Thyge i syv år havde set hen til, og som han troede var hans, blev besat til anden side, gik han lige lurkt ind til personalechefen, afleverede sin opsigelse og smækkede hårdt og enormt med døren, da han gik. Hjemme på Højstrupvej bralrede han op med, at han heldigvis nu havde sagt de idioter sandheden og givet dem besked. Hans moder syntes, det var i orden, for Thyge skulle ikke finde sig i noget, mens hans fader var lidt ked af det og betænkelig. For hvad nu? Thyge havde hermed kappet alle broer bag sig. Og han havde været så dum, at han ikke havde søgt fra uopsagt stilling, hvad man jo altid skal gøre. Måske sporer man her i denne sag de samme gener, som hos hans tipoldefar Niels Aschengreen?

Næste kapitel i Thyges historie er trist på mange måder: Han søgte i mange virksomheder – helst en chefstilling; men når personaleafdelingerne så hørte, hvor han havde været og bad om referencer, gik det jo ikke, for rygtet om hans sortie og vanskelige væsen var kendt overalt i de kredse. Det hjalp ikke så meget, at hans gamle afdelingsleder i en anbefaling fremhævede hans store pligtfølelse, hans energi, *samt hans behagelige og omgængelige væsen*. Thyge havde som før sagt nogle penge, og dem tænkte han at investere i et allerede eksisterende firma sammen med en kompagnon; men også her fik han kun negative svar. Og så fandt han da ud af, at den vej alligevel ikke var noget, »for dér skulle man jo bare betale sin egen løn i de første år«. Nej, han måtte tænke fremad, progressivt, hvad rørte der sig i fremtiden? Han rejste til messe i Stockholm, og så en stand med nyfabrike-

rede gaffeltrucks af alle afskygninger. Disse trucks manglede blot en importør i Danmark, som kunne videredistribuere dem. Dette var sagen, mente Thyge. Han rejste hjem, efter at han havde fået alle papirer og kontrakter i orden. For som han sagde, når folk opdager, at man ikke mere selv skal slæbe, men blot lade en truck køre varerne, så er den gyldne fremtid sikret for ham. Han var lykkelig, og hans moder var lykkelig på drengens vegne.

Hvor skulle trucklageret opbevares, inden de blev solgt? Ja, nu havde de jo en forholdsvis stor have på Højstrupvej, så hvis man ryddede de bedste frugttræer i for- og baghave, kunne man opføre en garage – ja, en hel lagerhal. Man gik i gang med at planere og støbe fundamenter langs hækken ind til naboen i nr. 10. De var nået halvvejs, da denne nabo gjorde opmærksom på reglerne om markskel og byggelinier m.m. Desværre havde naboen ret, så alt, hvad der var blevet anlagt, blev revet ned igen. Dette afstedkom, at man nu var livsvarige uvenner med »den ækle hr. Nielsen, som kun var ude på at genere Thyge«. Nu var gode råd dyre; men man valgte at lægge garagen på 100 m² skråt ned i baghaven. Dette betød, at endnu flere frugttræer måtte fældes, og at haven stort set var ødelagt som rekreationssted.

Thyge fik fire trucks hjem i garagen til at begynde med, og han indleverede annoncer i diverse fagblade. Men han opsøgte ikke firmaer personligt. Han fik indrettet et kontor i den gamle fyrkælder, som var blevet pæn ren, efter at de i ca. 1955 var gået over til oliefyr. Og han fik et telefonstik sat derned. Der var bare det ulyksalige ved det, at hver gang telefonen ringede tog hans gamle moder den, der med rystende stemme sagde: Olssons elektrotekniske installationsfirma. Alene det kunne jage eventuelle kunder væk. Værre var det, at de folk i Danmark, der allerede sad på truckmarkedet, sendte det ene uforskammede brev til ham efter det andet, hvori de truede med bål og brand og alskens ulykker, hvis han ikke afviklede sit firma hurtigst muligt. De tålte ingen potentielle konkurrenter.

Thyge fik vist solgt én truck til fuld pris, resten måtte han forære væk, da han så, hvor det bar hen. Han havde også importeret nogle små hånddrevne duplikatorer, som også måtte foræres væk.

Hvad skulle han nu stille op? Haven var ødelagt for bestandig, selvom mormor mente, at garagen ville forøge ejendomsvurderingen. Thyge havde foreløbig sin formue, han kunne leve af. Ja, når han havde det godt udadtil, og når han spillede 'un bel figura' kaldte han sig selv for rentier – eller det som man sagde i gamle dage på hans farfars tid: Partikulier. Han hyggede sig med Inge, og de rejste da også sammen ud på ferie i Danmark og Norge. Men selv penge har sin tid, når de får ben at gå på; hermed ikke sagt, at Thyge var en ødeland, nej tværtimod. Derhjemme kunne hans forældre godt se, at det ikke var så godt. Hans moder elskede ham selvfølgelig stadig og forsvarede ham stedse over for Gud og hvermand – også når han var som en tordensky. Hvis nogen vovede at anskue situationen med objektive

briller, fik man at vide, at man altid holdt med de andre: Hun var i et og alt, når det gjaldt hendes børn, meget subjektiv. Hver morgen rokkede hun op til ham ved 11-tiden med morgenkaffebakken og vækkede ham med den i det håb, at han hverken var helt vågen eller helt stået op. Hans fader vidste godt, at det ikke var helt så godt med Thyge, som det burde være, men han fortav problemet for sig selv og spillede med på den komedie – det var det nemmeste. Og der var heller ikke så meget andet at gøre, når hans Mary mente, at sådan skulle det altså være. Thyges niecer og nevø var opdraget til at elske og tilbede onkel Thyge grænseløst, for han var noget særligt. Og det morsomme ved det var, at vi ville have gjort det, selvom vi ikke var opdraget dertil.

Thyge som kommercemaster.

Kapitel 24

I vinteren 1959/60 var der kommet så stort lavvande i kassen, så der måtte ske noget fundamentalt anderledes. Han kunne ikke mere satse på noget herhjemme, hverken som ansat eller selvstændig. Men der var jo også en verden uden for Vanløse og resten af Danmark. Han havde i vinteren 1959/60 gået og gæret, og både hans forældre og Inge var naturligvis orienteret og indforstået med hans planer. Familien var samlet på Højstrupvej til morfars fødselsdag den 4. april 1960. Der var almindelig og hyggelig komssammen og spisning – og under desserten rejser fødselaren sig og holder

en alvorlig epokegørende tale, med en stemmeføring som om han skal afsløre et manifest. Han siger, at Thyge nu er nået dertil i sit liv, at han forlader Danmark, fordi han har fået et stort job i udlandet som Kommercemaster. Jobbet indebar sågar, at han havde fået status, der nærmede sig V.I.P.'s med diplomatpas. Der var dyb tavshed ved bordet! Afventende tavshed. Inge smilte skævt. Mormor rettede sig og frydede sig, og Thyge kroede sig stoltserende – tænkende at nu duperede han sgu rosset! Morfar fortsatte, at Thyge var nu kommet dertil i sit liv, at han ikke behøvede at stå nogen til regnskab for, hvad han gjorde – han var et voksent menneske [ja, han var faktisk 49 år]. Hvad var dette? tænkte hans søster Else, som altid har været 100% loyal, og som har støttet ham i et og alt; hvad havde de holdt skjult? hvad dækkede titlen Kommercemaster? Efterhånden som aftenen skred frem, blev der vist afdækket nogle sandheder, og man kom nærmere ind på, hvad titlen Kommercemaster dækker over. Jo flere flige, der afdækkedes, jo mere såret blev Else, som endte med at græde uhæmmet ud over hele bordet, over den måde de tre behandlede og negligerede hendes grænseløse loyalitet på. Da hun protesterede og sagde, hvor såret og skuffet hun var, sagde deres fader, at det var for at beskytte Thyge mod sladrekolonien på Østerbro, for hvis det kom frem der ude, var det straks ude over hele Byen m.m. Med sladrekolonien mente han sin svigersøn Ha-

rald Reimers søstre, som tilfældigvis boede på Østerbro. (Se nærmere i tidligere afsnit). Denne påstand og udtalelse gjorde ikke stemningen hyggeligere. Man gik herefter ret hurtigt hver til sit, idet man dog ønskede Thyge god rejse og god vind.

Sandheden var, at Thyge havde en niece Eva Renée Reimer, som sejlede på de store have som radiotelegrafist. Hun havde siden 1956 været overalt på jorden ombord på norske tankere og stykgodsbåde, og det var en fantastisk spændende oplevelse at komme ud i den store Verden og se de fremmede steder, som de så ud, efter at Anden Verdenskrigs spor var ved at være slettede, og mens de store europæiske magter stadig satte deres præg på de fjerne lande. Alle hendes breve hjem vidnede om uforglemmelige oplevelser i en helt anden Verden, end den man kendte herhjemme. Dette virkede ansporende på Thyge – han havde jo sin elektrotekniske ingeniøruddannelse, så hvorfor kunne den ikke anvendes også til søs? Dengang var der altid en elektriker ombord, der skulle tage sig af alle spil, motorer etc, hver gang de gik i stykker. Eva, der naturligvis havde forbindelserne til sit norske rederi i orden, 'gødede jorden', og opfordrede således sin gulfader til at prøve 'lykken' og lade sig forhyre som skibselektriker.

Deres indbyrdes kontakter og aftaler blev ført i hemmelighed, for intet måtte slippe ud. Men det lykkedes selvfølgelig for Eva at promovere ham for rederiet, så han fik hyre som elektriker på M/S Gjertrud Bakke, hvis rederi Knut Knutsen Line ligger i Haugesund på vestkysten.

Der blev vinket farvel til en Kommercemaster, og der blev sagt god dag til en elektriker. Allerede to dage efter var han undervejs med mellemlandning i Grønland på vej til Nordamerika til USA's vestkyst. Begge hans foræl-

Thyge til søs på en norsk båd.

dre havde fulgt ham til flyet i Kastrup, hvilket de ellers aldrig gjorde, fordi de var nervøse på hans vegne. Da han endelig var ude af syne, åndede de lettet op – på egne og hans vegne. Morfar var tydelig utilpas ved, at han havde været tvunget til at spille med i denne komedie. Thyges andet brev hjem – (det første, som er dateret 10. april 1960, omhandler hovedsageligt maden og maskinparken ombord) – er faktisk meget sødt og ærligt, og da det siger meget positivt om ham, gengives det her (de breve han skrev til Inge er nok mere ærlige og sandfærdige):

»San Francisco 14/4 1960.

Kære Forældre!

Saa er vi i San Francisco, hvor vi fejrer paasken ved at arbejde med losning og ladning bogstavelig døgnet rundt. Vi skal nemlig være klar til afsejling til Manila allerede paa lørdag aften. Saa faar vi ogsaa passagerer ombord, 12 i alt [---]. Det gaar ellers godt med at komme ind i forholdene her ombord. Nordmændene er flinke – og jeg er eneste dansker ombord. Jeg er dog klar over, at spillene (vinsjerne) vil blive min store hovedpine – som de var den forrige trikkers. *Alt* det andet – de mange hundrede lamper, styremaskinen, lanterneerne, maskintelegraf og motorer, for ikke at glemme de 3 store generatorer og de 2 omformere, er for *intet* at regne imod de fordømte vinsjer. De er faktisk udslidte og mishandlede af de evindeligt skiftende havnearbejdere, der river og flaar i kontrollerne. I kan tro jeg har mit 'hys' med at faa lært dem at betjene apparaterne rigtigt. Tilsyneladende har ingen forsøgt det før, men gaar til sagen med mit fineste og mest drævende amerikanske. Ind imellem springer jeg som en bjergged, naar der bliver skreget paa 'trikkeren' eller 'the electrican', naar et spil svigter; som oftest paa grund af forkert betjening – saa maksimalafbryderen er 'faldet ud'. Men jeg gruer for, hvad der sker, hvis der skulle ske noget alvorligt – saa staar jeg der – og saa nytter det ikke at se klog ud – som jeg hidtil har klaret mig med! Men jeg læser flittigt paa mine 'lektier' – (i form af strømskemaer o.l. og regner med, at lykken staar den kække bi (– og at heldet følger den tosede!!). Et staar fast: indtil *nu* er det hele gaaet over forventning godt – og jeg ville have forsvoret, at jeg kunne bevæge mig saa husvant i maskinrum og paa skibet i det hele taget – som tilfældet allerede er! Naar vi nu sejler paa lørdag d. 16 har vi 17 fine dage for os, hvor jeg vil gaa alle spillene efter, samtidig med at jeg kæler for styremaskine og generatorer: (jeg skal ogsaa holde spændingen konstant og er derfor ved tavlen i maskinrummet flere gange om dagen). Haaber I kan tyde skriften – jeg skriver i en lille pause i losningen (Næ, at være 'trikker' er nu ikke den tællertjans som jeg gik og tro-

ede; i hvert fald ikke ombord i en ældre baad –!) Haaber at I har det godt og at I holder krudtet tørt til jeg kommer hjem igen – De andre siger, at 2 aar gaar 'som en rök' – nu maa vi jo se om det passer!!

Til slut mange venlige hilsener fra Thyge. Husk stadigvæk at 'krydse tom-melfingre' for mig!!!«.

Man ser her, at livets alvor – måske – for første gang er ved at gå op for lille Thyge, selvom han er optimist. Al det nye han skulle bøvle med, har sikkert været endnu værre, end han ville indrømme over for sine forældre. Og de har til gengæld både været imponerede over, hvad han kunne, samt været bekymrede for ham og hans kunnen. I april ser vi ham i Manila på Philippinerne, og her bliver han overvældet af Østens dufte, farver og befolkning. Han skriver stadig om sit besvær med vinsjerne, som de indfødte jo ikke kan betjene, som de skal efter Thyges formening: Han går ustandselig med livet i hænderne for, hvad det næste er, der går i stykker – »og jeg *skal* klare det omgaaende, ellers er fanden løs – og man risikerer, at arbejderne gaar deres vej«. Vi ser, at hele Knut Knutsen Lines ve og vel og overlevelse lå og hvilede tungt på Thyges skuldre! Og her allerede efter en måneds forløb sender han den første pengeoverførsel, 'træk' hjem. Stort set hele hans hyre kommer ubeskåret hjem, til morlilles store fryd og glæde – det var jo også formålet med hele denne udflugt ud i Verden. Ofte går han slet ikke i land, blot for at tjene nogle flere penge, og så fryder han sig over, at han ikke blev fuld, som alle de kolleger, der var gået i land. Selv mener han, at det hele går godt, og han er stadig optimist.

Fra Philippinerne går det til Singapore, og så til HongKong og retur til Malaya og videre til Vestaustralien via Indonesien. I hvert brev, som er meget kærligt og oprigtigt, skriver han om sine genvordigheder med vinsjerne, men som regel klarer han det med en skruetrækker og skruenøgle og lidt dikkeri og bluf, mens de indfødte havnearbejdere ser på »og saa under mængdens jubelskrig – og uden at fortrække en mine, forlod jeg med værdig mine stedet«. Efter Vestaustralien gik han retur til Singapore med 2.000 får ombord og så til Japan via HongKong. Thyges referat af de forskellige landes og befolkningers særpræg er meget rammende og udtryk for hans inderste overbevisning. Desværre kommer han ikke så tit i land, da vinsjerne jo *skal* køre under losning og lastning.

Noget af det, han går mest op i, er, om det undervejs kan lykkes ham, at møde Mitte's, som han kalder sin niece Eva, skib Ellen Bakke, der sejler på samme rute. Det sker kun på den måde, at de sejler tæt forbi hinanden, 200 meter, med tuden i sirenerne, flagkipning og lanternesignaleren. Endvidere

beder han sine forældre om at skrive om forholdene i Danmark – herunder hvad der sker politisk, inflation og kurser, trusler mod verdensfreden etc., således som de altid er gået op i det. Og han minder dem også om, at hans leje for værelse, kontor og garage naturligvis opretholdes, selvom han ikke benytter det lige nu, til gengæld må de ikke fjerne noget – åh, det skulle måske lige være den sidste truck, hvis de kunne få den solgt. Endvidere takker han dem pænt, fordi de er så gode ved Inge, mens han er væk, og han opfordrer alle tre til at gå ud og spise den store frokost med øl og snaps etc. for spillekassen Kampmann. Han savner trods alt de hjemlige strande og især morlilles mad.

Efter Japan går man tværs over Stillehavet til Vancouver og Californien: San Francisco og Los Angeles. Hele rundrejsen varer ca. 4 måneder. Og fra august gentager det hele sig. I Australien lykkes det endelig for Thyge og Mitte at mødes – det sker i Fremantle i oktober måned, hvor de har to hyggelige dage sammen. Dog sker der det, at ankerspillet går midt i det hele, så han må bruge en hel nat på at fikse det, for skibet skal af sted næste middag; men som han siger »takket være 'Mittes' opdukken og tilstedeværelse som en god fe, lykkedes det« – blot ærgerligt for Thyge, at hun skulle se ham allermest ophængt og stresset og forbandet. Hans breve hjem i december måned er præget af dyb familiefølelse og omhu for, at familien derhjemme får de jule- og fødselsdagsgaver, som han altid rundhåndet gav. Han beder således sine forældre at købe diverse gaver, evt. som gavekort; og til dem selv regner han med, at de køber gode ting, som de så trækker fra hans næste 'træk'.

Da Gjertrud i midten af december 1960 forlader Los Angeles er det ikke for at gå til Østen, men derimod til Sydamerika, idet Gjertrud er overført til den rute, der går mellem Sydamerikas vestkyst og Nordeuropa. Det er Thyge ikke begejstret for, for han mister udeskandinaviestillæg, dollartillæg og tropetillæg, samtidig med, at han vil savne Østens charme. Men som de fleste ombord ser han også frem til måske at se de hjemlige strande. Men alt i alt er han træt af det hele nu: Skibets forfatning, stanken, nordmændene, dårlig mad – det er kun en beskidt pligtfart, og da han ikke mere er kontraktlig bundet til to år, overvejer han sagen meget grundigt. Og han har stadig ikke helt glemt sine oprindelige illusioner om at starte egen virksomhed, når han kommer hjem. Således beder han sine forældre om at henvende sig i hans navn til diverse annoncører.

På vej hjem gennem Biscayen bliver Gjertruds skrue beskadiget under en storm, hvorfor de skal på værft i Göteborg i et par uger, så Inge benytter sig af det til at besøge Thyge dér. Og sandelig Thyge når også et smut hjem

til Højstrupvej og konstaterer at alt er, som det plejer. Men Thyge tager en tur til mod Sydamerika. Da det for ham synes værre og værre, bestemmer han sig for at afmønstre næste gang, han når Nordeuropa til juni – og så skriver han meget sødt: »Haaber ikke, at I er kede af, at jeg snart vender hjem?!«. Men han afmønstrer altså i Helsingborg 7. juni 1961.

Fuld af gode og spændende indtryk indtager Thyge Vanløse igen samt inden længe den gamle gænge. Der er kommet penge på kontoen, han spekulerer stadig lidt på at foretage sig noget erhvervsmæssigt produktivt i land, men jo længere han venter, og jo ældre han bliver, desto sværere bliver det. Han selv er udadtil stolt over det, han har bedrevet og været igennem. Han har skrydet over for omverdenen (altså den, der ikke kendte ham), om alt hvad han kunne, og at han havde været overalt på Jorden, og at han havde givet de skide og forpulede nordmænd besked. Men måske nærer der en lille orm indvendigt i ham, for han har jo altid haft enorme ambitioner og høje tanker om det, han ville og kunne, og det var måske ikke så glørværdigt endda. Det er klart, at man inderst ikke bryder sig om de mennesker, der må irettesætte, forklare og oplære én, og det var i dette tilfælde nordmænd, af måske lavere charge end ham selv, og som hverken var maskinarbejder, ingeniør eller HD. Det skal der ikke den store psykologiske indsigt for at forstå.

Hans forældre er i starten begejstrede – især morlille er ved at kamme over af stolthed: »Pokkers til knægt«. Og hans far, som snart blev kaldt for »Lamgingen«, syntes da også, det var fantastisk, selvom han godt vidste, at det måske ikke var så godt alligevel. Dagene og årene gik, og med dem også pengene. Den sidste truck er afhændet, og eventuelle stædige forsøg på at iværksætte sit eget foretagende måtte han droppe. Han havde endog også ventileret at gå ind i shippingforetagender, det ser vi af, at han i maj 1964 får vidnesbyrd om, at han har gennemgået et norsk brevskole shippingkursus og besvaret alle opgaver særdeles tilfredsstillende. Men han måtte bide i det sure æble og påmønstre igen. I august 1965 påmønstrer han derfor igen på en gammel båd ved navn Margrethe Bakke. Det er mærkeligt, at han ikke på forhånd fravælger de ældre både, hvor han ved, at vinsjerne er slidt op. Den båd opgiver han meget hurtigt, thi det viser sig, at hans kære niece og gudbarn Eva – kaldet Mitte – har ordnet det sådan med rederiet, at han kan komme ombord på 'hendes' båd Anna Presthus af Bergen. Det er et efter sigende godt og velholdt skib. Han skal påmønstre i november 1965 et sted i de store Nordamerikanske søer. Den 22. november skriver Mitte hjem til sine morforældre Lauritz og Mary: »Frank og jeg *glæder* os (som børn) til, at onkel Thyge kommer her ombord, og vi skal nok 'passe godt på' jeres søn!! Vi venter at se ham i Montreal«, og videre i julebrevet fra 1965 står der: »I år er onkel Thyge jo med os og fejrer jul til søs, så vi skal nok få det

rart«. De tre havde både en hyggelig jul og nytår sammen, for sig selv, med sang og pynt og lys og gaver og whiskyer til de små timer.

Det lyder jo alt sammen meget godt, og når man har fri, går det også altid bedre; men hverdagen var ikke god. Thyge moslede som sædvanlig med vinsjerne – nogle gange i 28 timer i træk, førend det lykkedes at fikse dem, og så var han naturligvis som et tordenvejr over for Gud og hvermand. Det kunne tænkes, at han ikke behøvede at være så længe om det, hvis han havde været en *god* elektriker. Følgelig faldt det uheldigvis tilbage på Mitte, der havde skaffet ham ombord (det var lidt samme forhold, som på TITAN i 1925, da morfar havde skaffet ham læreplads dér), at han var så vanskelig og afvisende. Hun kunne ikke undgå at blive berørt af hans luner, og endvidere led han også under, at han måtte nøjes med at spise i underofficersmessen, mens hans niece spiste i officersmessen. På dage, hvor han slet ikke kunne holde det ud, kunne han finde på at gribe kniv og gaffel, banke dem i bordet og med stirrende øjne og hæsmonoton stemme brøle: »Jeg har 16 eksamener, jeg har 16 eksamener« - underforstået: Og så skal man sidde der og finde sig i de forpulede nordmænd. Hans bordfæller har rystet på hovedet og tænkt: Manden er gal, hvad hjælper det, hvis han ikke kan få skidt til at virke.

Sejladsen fortsætter til Australien, og som sædvanlig har han ikke haft ret mange stunder til at gå i land; men han har sendt 'træk' hjem til morlille, som frydefuldt har sat dem ind på hans bog. Da der er nok, afmønstrer han – engang i løbet af vinteren 1966-1967 – ingen ved nøjagtig hvornår – og tager hjem, ikke til Højstrupvej, men til Inge på Vinkelager. Og her bor han sammen med hende i en hel uge, uden at give lyd fra sig. Til sidst overvinder hans dårlige samvittighed ham, selvom han har haft seriøse overvejelser om endeligt at flytte hjemmefra, og han drager hjem til Højstrupvej, hvor de naturligvis er glade for at få sønnen hjem igen. Men af en eller anden snørklet omvej kommer det frem, at han faktisk har boet hos Inge, og *morlille bliver aldeles rasende!* »Hvad ligner det, når han har sit gode hjem!«.

Thyge med Morlil nytårsaften 1971.

Thyge falder nu til ro. Han er nu 55 år gammel og finder sig en måde, han kan leve på. Han finder afløb og udløsning ved at begynde at male. Under kunstnernavnet Jean-Baptiste de Soto skaber han mange store farvemættede halvt abstrakte malerier, de er dog ikke mere abstrakte, end at der er naturalistiske – ofte makabre – detaljer gemt overalt i det abstrakte farvæld. Han indrettede atelier i sit gamle kontor i kælderen, og her afreagerede han. Han synes ikke, han kan flytte hjemmefra nu, hvor hans forældre er ved at blive ældre og ikke helt så raske mere. Hvem skal passe hus og have, efterhånden som især hans far, som han nu kalder Lamgingen, er ved at blive svagelig? Efter at han dør i 1970 den 25. oktober, er det ligesom Thyge finder nye impulser: Han og Inge hygger sig sammen, og de rejser med glæde til europæiske hovedstæder, og de har affundet sig til rette. De køber i 1981 sommerhus, kaldet Giessenfeld, i Kyndeløse i Kirke Hyllinge, som de

opholder sig i så ofte som overhovedet muligt. Når de er ude, slapper morlille også af, for så har hun, som hun selv siger, ferie!!!!

Han er altid et aktiv ved familiefester, og når han vil, er han den, der bliver mest ombejlet og omgærdet med goodwill: Næh, kommer Thyge!!!! Men det var lige så ofte, at han ikke gad komme og deltage i fester. Når han blev inviteret, spurgte han altid: »Hveem kommer? det ved jeg sgu ikke rigtig«. Inge var ked af det, for hun ville godt ud selv, og også vise ham frem. Men han var jo opdraget til kun at gøre, hvad han havde lyst til, så det blev som oftest, som han ville. Men hele hans familie elskede og tilbad Thyge. Som lille kunne man ikke se, at han både var pralende, ærgerrig og fuld af mindreværds-komplekser, for meget af det byggede jo på løgn.

I 1985, den 17. oktober dør hans morlille, hvilket naturligvis sender rystelser ind over ham: Navlestrengen bliver endelig klippet

over, og man funderer over, hvem der var den mest tyranniske af de to? Hvem der elskede den anden højest? Og hvem der var mest bange for den anden? Store spørgsmål, som enhver psykolog kunne få meget ud af. Men han måtte nu virkelig tage en stor beslutning: Skal han blive boende i det nu forfaldne hus og blive endnu mere sær? Skal Inge flytte ind? Hvad hun nu ikke havde så meget lyst til. Eller skal huset sælges, så han derefter kan flytte ind hos Inge på Vinkelager? Morlille havde altid drømt om, at Thyge skulle blive boende i huset, der skulle indrettes til museum, hvorpå Thyge kunne leve af entreindtægterne. Men huset blev solgt, og boet gjort op efter en formidabel imponerende administrativ indsats af Thyge.

Og den følgende periode nød han, de opholdt sig for det meste i sommerhuset. Og han var uafhængig, og han havde ingen økonomiske sorger. Og Inge fortsætter med at tilbede ham, som hans mor havde gjort det. De fik Nøffe (en stor tung gravhund, med mongolide træk), som de elskede

Thyge og Inge til fest i 1979.

grænseløst. Og de (Inge) var gæstfrie – hun måtte trygle ham om at se nogle mennesker – selv hans søstre med børn, måtte han overvinde sig for at se. Når så Inge havde gennemtrumfet sin vilje, var han glad og belevet.

Desværre fik han et anfald af hjerteflimmer i 1986, og herefter brugte han det som en undskyldning, når han ikke gad noget. Han blev ikke ordentligt behandlet på hospitalet, fordi han nægtede at gøre alt, hvad sygeplejerskerne sagde, han skulle, »de skal fandengalemig ikke belære mig om noget«, og så blev han smidt hjem. I slutningen af 1990'erne blev han angrebet af en pinagtig form for prostatakræft, der bredte sig til nyrer og knogler og lunger, så hans sidste år var ikke sjove; men han holdt tappert ud, og nu var han spag som et lam, når han var under behandling. Han døde fredfyldt hjemme på Giessenfeld omgivet af sine nærmeste 22. august 2001. Ved bisættelsen i Kirke Hyllinge kirke 25. august 2001 var alle morlilles efterkommere tilstede samt en ukendt dame, som hurtigst muligt efter ceremonien forsvandt igen. Rygtet sagde, at det var en datter, som han havde fået med én, han kaldte Sofie engang tilbage omkring 1940. Kisten, som var prydet med hans frihedskæmperinsignier, blev som han havde ønsket sig, båret ud til Lennon og McCartneys 'Yesterday' spillet som trompetsolo.

Inge opsiger et par år efter sin lejlighed på Vinkelager, og bor nu fast og stiltfærdigt på Giessenfeld, hvor hun tilses af gode og hjælpsomme naboer.

Karin som konfirmand, 1937.

Kapitel 27

Vi forlod familien i midten af 1930'erne, da Else og Thyge tog til Tyskland. Hjemme gik lille Karin rundt hos sine forældre og blev mere og mere forkælet. Hun voksede op og blev endnu mere smuk som voksen, end hun havde været som barn. Men hun vidste også at vise, hvem der havde magten, hun fandt sig ikke i noget, og hun vidste at spille resten af familien ud mod hinanden, så hun altid fik sin vilje. Enten skreg hun som en vanvittig,

eller hun gik korporligt til værks. Hun var tilbødt af sine soranske mostre, især hendes gudmor Karen elskede hende, og hun tilbragte ofte mange ferier hos hende. Derimod brød hendes farfar Anders Olsson sig ikke meget om hende, hvilket han utvetydigt lod skinne igennem, da han holdt tale ved hendes konfirmation i 1937. Han sagde: »Ja, Karin kender jeg jo ikke, men Else er en herlig pige ----« – underforstået, at Karin skulle være lidt mere som Else.

Karin blev realist, og da hun ikke vidste nærmere, hvad hun ville, lyttede hun til sin mors råd om at gå på seminariet, som hun jo selv gerne ville have været. Karin kom til sin mors store begejstring på Zahles seminarium. Hun bogede den med besvær og forlangte at få varme på værelset, så hun kunne læse i fred og ro for sig selv – og nu turde forældrene ikke nægte hende noget. Mens hun studerede under besættelsen, kunne hun ikke undgå at observere, hvad der skete inde hos na-

Karin, ca. 16 år.

boen i nr. 10. Her boede maler Nielsen, hvis søn kunstmaler Erik Nielsen kom sammen med en ret dominerende pige ved navn Blanca Hartwich. Hendes broder Charles Marryat Hartwich – kaldet *Chas* – fik derfor også indpas på Højstrupvej, og han fik et godt øje til Karin i nr. 8. Han forstyrrede hende, når hun skulle læse og med det ikke helt uvæsentlige formål at få hende til at opgive sin (små)borgerlige opvækst, klatrede han op i træerne og hang som en abekat og teede sig lige uden for hendes vinduer. Til sidst overgav hun sig. Hendes mor var fortvivlet: Det var slet ikke noget for lille Nin; men endnu værre var det, at hans mor Hilma direkte frarådede et eventuelt ægteskab, for som hun sagde til mormor: »De må ikke gifte sig, thi Charles er sindssyg!«.

Komsammen på Højstrupvej i anledning af morfars 60-års fødselsdag 4. april 1946. Fra venstre: Mormor, Charles Hartwich med Karin på skødet, morfar og tante Sophie og forrest fra venstre: Eva, Else og Marianne Reimer.

Men intet hjalp: Hun ville have ham, og de blev da gift på Rådhuset 30. december 1944. De var så vidt forskellige, som nogen kunne være: Social herkomst, politisk ståsted (Charles var aktiv medlem af den kommunistiske modstandsgruppe BOPA), kulturelt (Charles var kulturradikal), smag (Charles havde en veludviklet kunstnerisk sans), deres samfundsholdning var også vidt forskellig, mens Karin kom fra et stræbsomt borgerligt hjem, kom Charles fra et socialistisk, anarkistisk ateistisk miljø. Det var lige akkurat det, at hun fik stunder til at tage sin lærereksamen, thi det var noget

småborgerligt fis. Men hun fik den i 1946. Han selv var uddannet litograf. Det fik med årene den uheldige konsekvens, at hans hjerne blev påvirket af de giftige dampe. Hele Karins familie var ulykkelig over det, thi de syntes slet ikke, at det var noget for Lille Nin. Hertil kom, at Charles i fuld offentlighed drillede og ydmygede Thyge for det, der nu var at ydmyge Thyge for. Værre var det dog, at han, blot for at provokere, fortalte sjofle historier, velvidende, at mormor hadede det. Det varede heller ikke længe, førend Karin adopterede hans ideologiske og åndelige begrebsverden, som sin egen, på trods af hendes borgerlige opdragelse. Til gengæld påstod Charles, at »alle de Christophersenske kvinder sgu tror, de er dronninger«.

Charles (Chas) Marryat Hartwich, Karins mand.

Den 23. juni 1945 kom deres førstefødte til verden, en lille pige, der blev navngivet Ann Margaret. Og den 16. januar 1947 fik de sønnen Aksel Iver. Karin havde i marts 1946 fået job på Kirkebjergskolen i Vanløse, og det var også lykkedes dem, på trods af boligmanglen, at leje sig ind i en lille villalejlighed på første sal på Højstrupvej nr. 3 skrån over for nr. 8. Her henlevede de, de første år af deres samliv.

Men det varede ikke længe – om det overhovedet varede, er et spørgsmål – førend de sloges og djævledes, fortrinsvis verbalt. De kunne jorde hinanden på den mest sønderrivende og grusomme måde, den ene havde ikke noget at lade den anden høre; men inden for den verbale form for slagsmål, vandt Karin for det meste, både på point og på knockout. Hendes sylespidse udfald var dræbende. De kunne faktisk kun enes om én ting, og det var sex! Mens de djævledes på det grusomste og bollede, så hele Højstrupvej kunne høre det, flygtede de små børn i nattens mulm og mørke over til deres morforældre i nr. 8.

Selvom der var længere at gå fra Jyllingevej til nr. 8 end til nr. 3, og selvom forhaven var betydelig mørkere og større i nr. 8 end i nr. 3, tog den lille pige Ann Margaret, som var frygtelig mørkerød, tilflugt med sin lillebror halende efter sig, hos sine morforældre. Hun elskede dem, og de elskede til gengæld hende og lillebror Iver, fordi de havde brug for dem. Ann Margaret og Iver vidste, at de altid kunne komme til dem, hver gang de havde lyst og behov. Døren og armene var altid åbne.

Karin styrede sine klasser på samme måde, som hun styrede sin mand. Mange elever frygtede hende, samtidig med at hun vandt naturlig respekt, blot ved sin tilstedeværelse i klassen, hvorfor hun blev tilkaldt til mange urolige klasser, hvis vikaren havde opgivet dem. Hun kunne også præstere at gøre udvalgte elever, som hun ikke kunne lide, ulykkelige og usikre, blot ved at udslynge: »Jeg jorder dig«. Da Karin var dygtig til håndarbejde, blev hun dog ret hurtigt i 1956 udnævnt til viceskoleinspektør på den nyopførte skole Hyltebjergskolen i Vanløse.

I 1952 havde de for et lån, de fik af Karins forældre, købt et nyopført halvt dobbelthus i Husum. Huset var velindrettet, med fuld kælder og stor hjørnegrund. Det var dengang man kunne få gedigne murstenshuse for 50.000 kr., fordi de finansieredes med statslånsobligationer. Den lille families prognoser burde således tegne lyst: De var hvert år på hyggelige campingferier rundt i Danmark og Skandinavien, og økonomien var der heller

ikke noget i vejen med. Her var børnenes far langt den mest generøse, mens Karin fortrinsvis tænkte på sig selv, når det gjaldt udgifter. For at få lidt mere overskud, lod de sig skille proforma, så de kunne spare i skat. I den lovpligtige separationsperiode boede han derfor formelt hos sin mor Hilma.

Som før sagt havde Charles dels indåndet giftige dampe i trykkeriværkstederne, dels haft uheldige gener, så der var al mulig grund til, at deres kævlen og djævlen ikke blev mindre. Mens Karin lagde guldæggene, blev han ofte arbejdsløs. Han var ansat på de fleste københavnske avis- og bladforlag på skift, og når han var arbejdsløs, blev han sat til at snedkerere i

*Karin i midten sammen med sine søskende 9. september 1970
til deres forældres diamantbryllup.*

huset derhjemme – både skabe i soveværelset til bl.a. alle de smykker, han forærede sin hustru, og skabe og værksted i kælderen.

Han havde den alvorlige forbryderiske karakterbrist, at han prøvede på at voldtage de fleste kvinder i familien, men hver gang holdt man – herunder især også Karin – hånden over ham »for Karins skyld«. Som før sagt

havde de kun én ting til fælles, og det var sex! Og den dag han ikke kunne mere, forlangte Karin, at han skulle betale for at få lov til at bo hjemme i sit eget hus. Når hun kom fra arbejde, forventede hun, at han havde ryddet op, købt ind og lavet mad, samtidig med at han skulle betale.

Deres samliv blev efterhånden så Strindbergsk, at selv Karin syntes, hun havde fået nok. Af og til blev hun bange for ham, for hvad kunne han nu finde på? Måske frygtede hun endog for sit eget liv! Da hun for sjov lod sit lange smukke hår klippe af for at få en ny smart frisure, blev han vanvittig af jalousi: Han beskyldte hende for at ligge i med hele Politietaten og hele Det Konservative Folkeparti, hvilket vitterligt var løgn. Det var på den tid, at hun foranstaltede, at han fik polititilhold, om ikke at indfinde sig på hendes adresse; men sådan en fungerer aldrig i praksis. Til sidst blev det så kriminelt, at hun i sommeren 1970 i nattens mulm og mørke – godt hjulpet til af sin datter – flygtede ned til sin søster Else i Italien, der var rejseleder dér på Sorrento-halvøen. Her slappede hun af og fandt sig selv og blev også nogenlunde afklaret. I hvert tilfælde havde hun en god ferie, med alt hvad dertil hører.

Vel hjemkommen igen blev hun dog usikker på fremtiden: Skulle hun tage hjem til Husum eller hvad? Så kunne det hele jo gentage sig. Men med fælles kommunal hjælp og trækken i trådene fik han, efter nogle forholdsvis rolige år sammen med Karin, en lille sociallejlighed i Kingosgade. Han gik her og hutlede; men inden han døde i 1987 rørte han på sig en sidste gang, idet han anonymt henvendte sig til politiet for at gøre opmærksom på, at der lå store våbendepoter gravet ned i haven på Højstrupvej 8. Så en tidlig morgen, mens mormor og Thyge stadig lå og sov, bankede det kraftigt på døren: Det var politiet, der havde hørt --, og det ville de nu gerne have be- eller afkræftet. Et større gravehold på tre-fire mand gik i gang med skovle og hakker og gennemgravede hele haven, selvfølgelig uden at finde noget!!! På den måde fik de overstået efterårsgravningen det år – for øvrigt var det længe siden, så den trængte. Men mormor var meget rystet.

Kapitel 29

Sine sidste år blev Karin blidere, ikke sådan at forstå, at hun ikke stadig var magtfuld og viljestærk, men hun ville gerne være sød. Jeg kunne godt lide min moster, og det var da gengældt. Som fast tradition holdt hun altid jule- og påskefrokoster for familien; men hun fortsatte med at regere med sine børnebørn samt griskt at kræve betaling for alle de selvfølgeligste bedste-forældreydelser, hun 'ofrede' på dem!!

Hun indrettede sig komfortabelt med de nødvendige hjælpemidler og gad ikke foretage sig ret meget. Hun levede en traditionel pensionisttilværelse med villa, Skoda og vovhunde. Efterhånden blev hun angrebet af en alvorlig forkalkning i rygsøjlen, der forårsagede, at hun kun kunne gå med største besvær og stærke smerter, på trods af at hun var blevet opereret. Derfor foretrak hun at blive i sin seng og sove, så hun ikke kunne kende forskel på nat og dag. Da hun også fik sukkersyge, der blev negligeret, virkede hun ret senil-konfus. På dette tidspunkt var hun blevet meget blid. Da hun aldrig bevægede sig, blev hun svagere og svagere over det hele. Efter nogle hospital-sindlæggelser i 2006 døde hun på Herlev Hospital 8. juli og blev bisat fra Herlev hospitals kapel 13. juli 2006.

Karin i sine velmagtsdage.

Ann Margaret blev kontoruddannet og gift med maskinarbejder, elektroinstallatør og siden husejer Steffen Schjøtt, og de har to børn: Tabitha og Bjarke.

Iver blev uddannet cykelsmed, og blev senere værkfører i DSB og gift med grafisk tegner, merkonom og siden regnskabschef Marianne Nielsen. De har to børn: Thomas og Søren.

Harald Vilhelm Reimer og Else Ewelyn Olsson bliver gift den 12. oktober 1935 i Vanløse Kirke.

Sløjfen bindes

Harald Vilhelm Reimer

Ekspeditionssekretær

* København 26/3 1898

† Frederiksberg 13/2 1980

Else Ewelyn Olsson

* Sorø 10/7 1914

Gift Vanløse 12/10 1935

Eva Renée Reimer

* Frederiksberg 18/7 1937

Marianne Elisabeth Reimer

* Frederiksberg 27/12 1942

Kapitel 1

Else Olsson som 19-årig.

Vi forlod Else Ewelyn Olsson (ane nr. 3), da hun havde fået ansættelse på Københavns Kommunes Magistrats 3. afdelings kontor i Wildersgade på Christianshavn. Her havde hun fået et studenterjob, hvor hun hjalp til med implementeringen og udøvelsen af de konkrete resultater af Steinckes socialreform fra 1933. Den del af befolkningen, der både følte og havde lovmæssig krav på at få økonomisk hjælp, hvis de var i akut eller permanent nød, kunne gå op på Socialkontoret og få hjælp. Hjælpen var nok ikke øjeblikkelig, thi de, der ansatte embedsmænd fra fuldmægtig og op til kontorchef, skulle ud fra lovens bogstav vurdere, om ansøgeren nu også var berettiget til at få den hjælp,

vedkommende søgte om. Selvom Else ikke var embedsmand, men blot studentermedhjælper, deltog hun alligevel på lige fod med de øvrige på kontoret. Hun havde taget dette job, for at have lidt ekstra håndører til sig selv, så hun ikke lagde for meget beslag på sine forældres økonomi. Hun passede sine juridiske studier, så godt som hendes ildhu og interesser nu tillod det. Dels kunne hun være træt af stoffet og dels kunne hun være træt, fordi hun ikke fik sin nattesøvn, thi realiseringen af Steinckes socialreform krævede meget nattearbejde. Når hun endelige kunne slippe fra kontoret, der som bekendt ligger på Christianshavn, og skulle hjem til Vanløse, kunne hun blive opholdt i timevis af sin foresatte dér, Georg Holm, der på vej hjem på cykel så gerne ville snakke. Når de nåede et kryds, hvor Else skulle dreje af, kunne samme Georg Holm finde på at stå af cyklen, blot for at ævle videre om ingenting, selvom klokken nærmede sig 2 eller 3 om natten; og Else

syntes ikke, hun kunne lide at være afvisende og sige, at nu skulle hun altså hjem. Sådan har hun altid lidt af behagesyge, der i sidste ombæring er gået ud over hende selv.

Den 1. juli 1934 blev en 36-årig tavs og indesluttet nyudnævnt fuldmægtig overflyttet fra kontoret i Portugalsgade længere ude på Amager til det i Wildersgade. Han, Harald Vilhelm Reimer (ane nr. 2), sagde ikke ret meget i de første måneder. For at lære hvordan man gebærdede sig dér i Wildersgade og for at lære den stedlige 'kultur' at kende, gik han blot rundt og kikkede alle over skulderen, for at se, hvad og hvordan de gjorde dette og hint. Da han følte, at han havde lært nok, lukkede han sig inde på sit kontor og gjorde tingene.

Han havde altid været tavs og indesluttet, for som vi kan se i et tidligere afsnit, var han blevet trynet af sine to begavede og eksemplariske dydsmønstre af storesøstre. Endvidere havde hans fader, Johan *Peter* Reimer, ventet sig noget mere af sin søn, end denne søn hidtil havde kunnet præstere, så faderen var noget skuffet. Den eneste, der havde forstået og taget vare om ham, var moderen Anna Christina Reimer. De to elskede hinanden højt, og hun havde læst med ham, da han led noget af ordblindhed.

Harald var den yngste ikke blot derhjemme, men han var også det yngste barnebarn på alle bedsteforældres side. Han tilhørte ligesom en anden generation: Reelt en yngre, da hans forældre jo var oppe i årene, da de fik ham; men sindelagsmæssigt og opdragelsesmæssigt den ældre. Han havde mange gode barndoms- og ungdomsvenner, truffet i roklubben Kvik og Livjægerkorpset, som trofast fulgtes ad livet igennem. Men de damer, der var unge i tierne og tyverne, samtidig med at han også var ung, var absolut ikke noget: Det var især hans søstres veninder og skolekammerater, han så; men dels var de så ualmindeligt grimme, og dels var det tøj, som moden foreskrev, at damer skulle gå med – især hattene – så uklædelige og usexede, at Harald lukkede totalt af for dem. Ganske vist var der noget, der hed charlestonmoden med tilhørende piger fra tyverne, men dem var Harald vist lidt bange for.

Else Olsson som 19-årig.

Kapitel 2

Men på det socialkontor i Wildersgade var atmosfæren altså behagelig og venlig. Harald fik et godt øje til Else, og hun syntes, han havde så smukke øjne, og så var han jo høj og statelig, og med lidt god vilje lignede han lidt den unge Humphrey Bogart. Nu var der altså det, at han var 16 år ældre og totalt uromantisk anlagt, men han virkede reel. I løbet af efteråret og vinteren 1934-35 inviterede han hende hjem til sit ret altmodiske hjem i Borgergade 140. Og her fik hun et af sit livs største kulturchok: Det var et hjem, der ikke havde ændret sig i

det sidste halve århundrede – ren klunkestil. Hun blev modtaget med åbne arme af den gamle moder på 74 år med ordene: »Velkommen min søde pige«. Hun var lykkelig for, at Harald endelig havde fundet sig en sød *ung* pige. Hun havde måske i sit stille sind opgivet. Faderen Johan *Peter* Reimer, som var død to år tidligere, havde naturligvis også håbet, men var desværre død forinden. Derimod var de to søstre Johanne og Erna, ved dette første møde, opløst af gråd over det, der hændte for øjnene af dem. Sandheden var den, at de syntes lejligheden i Borgergade var ved at blive for stor, nu faderen var død, derfor havde de lejet en lidt mindre lejlighed på Østerbro i Livjærgade 45, 2. sal. Men de havde regnet med, at Harald skulle flytte med og være med til at betale huslejen. Nu stod de der, for Harald havde ikke 'turdet' eller kunnet bevæge sig til at fortælle dem, inden lejekontrakten var underskrevet, at han tænkte på at forlove sig, og at de altså ikke skulle regne med ham. I stedet måtte de leje et værelse ud til mere eller mindre forsumpede individer.

Ingen kan undre sig over, at Else fik kolde fødder; men inden de blev rigtig kolde, havde hun fortalt sin moder om den pæne og velopdragne fuldmægtig fra socialkontoret, der øjensynlig kom fra et godt velfunderet hjem. Den første officielle forlovelse var blevet indgået, men herefter havde hun

imidlertid slået op med ham til hans store fortvivlelse. Harald fornemmede altså, at hvis det her gik i vasken, og hun svigtede ham, så var han helt ud-tværet, og så kunne han ligeså godt opgive det hele, både over for sig selv og over for familien. Mary/mormor var efterhånden træt af at se Else 'føjde' med fyre, som mormor opfattede som mindre stabile, hvorfor vides ikke, thi de var studerende af enhver art. Hun opfordrede derimod Else til at holde fast ved det stabile og fornuftige. Mormor troede, at når man kom af slægten Reimer, måtte man, udover at være socialt velfunderet, også have penge. Så hun nærmest antydede, at Else ikke kunne få ham, og da Else ikke ville have det siddende på sig, og da hun efterhånden syntes, »at hun ikke kunne svigte Harald«, blev forlovelsen genindgået. Harald var meget lykkelig, og han følte, at han steg i anseelse blandt sin familie (fætrene og kusinerne) og vennerne, fordi det var lykkedes ham at score en så ung dame, der tilmed var smuk, charmerende og velbegavet.

Brylluppet stod næste efterår, den 12. oktober 1935 i Vanløse kirke. Og det var ikke lykken. Under selve vielsen, hvor Gommens søster Erna sang solo: »Der står Tre Hjørnestene« fra operaen 'Leonora Christine', havde Bruden lidt, fordi hun havde presset nyopererede blodige tæer ned i for små sko; og desuden havde hun ladet sine briller blive hjemme, for »en Brud bærer ikke briller«, så hun intet kunne se af det, der foregik. Brudens forældre insisterede på, at det skulle holdes hjemme på Højstrupvej, og da der jo er begrænset plads, og da Gommen gerne ville have sine venner med, var det begrænset, hvor mange familiemedlemmer fra Brudens side, der var plads til. Naturligvis skulle gudmor moster Gitte Christophersen og gudfar onkel Niels Olsson med, men derudover var det kun forældre og søskende, der var med. Brudens gamle farfar Anders Olsson var der ikke plads til – den officielle begrundelse var, at han var for gammel til at tage ind til København fra Sorø; men den reelle var, at han lugtede! Bryllupsfesten var efter sigende heller ikke 'lugtfri'. Både Brud og hendes fader var ved at gå op i limningen af nervøsitet; og ved afgang fik Gommens søstre et anfald af entreprenant foretagsomhed, der bestod i, at de ville bestemme alt vedrørende hjemtransport af par og gaver. Bruden følte sig hjælpeløs, sat ud af spillet og stod i døråbningen og græd. Gudmor moster Gitte blev rasende og kom til at hade Gommen livsvarigt. Derudover var både morfar og mormor rystede over det passerede – de blev betænkelige og kom anstigende næste dag ved frokosttid, for at se, hvordan deres Else havde det ovenpå!

Brudeparret bosatte sig på C.F. Richsvej 110, 3. sal i de såkaldte italienske huse ved Ringbanen. Her fik de en moderne toværelses lejlighed med altan. Der var ingen boligmangel dengang, så de kunne stort set vælge og

vrage. Hverdagen satte ind, og mormor opdagede til sin store skræk og fortrydelse, at Harald ikke havde nogen penge på bog. Han havde nemlig brugt alt, hvad han tjente på rejser, især havde han i 1925 'gjort' Paris på bedste måde. Det var dengang, Paris endnu var en fest, og man på Montmartre kunne købe ekspressionistiske malerier for ingen penge. Så nu brød hun sig ikke om ham. Onkel Thyge begyndte også at give sit besyv med ved at kalde Haralds søstre for »Ginerne«. Til gengæld spurgte søstrene Else, om hun nu ikke var glad for at hedde Reimer i stedet for Olsson? Så alt i alt følte Else sig klemt i mellem de to vidt forskellige verdner: Hun kunne ikke skippe sin egen, og hun var også nødt til at føle solidaritet med den nye. Derimod blomstrede Harald op, idet han nu følte, at han kunne 'åbne' sig og blive mere frigjort.

*De italienske huse på C.F. Richsvej ved Ringbanen.
Her boede Harald, Else og siden lille Eva fra 1935 til 1939.*

Kapitel 3

Hverdagen begyndte for de to nygifte. Else skulle vises frem for alle Haralds slægtninge og barndomsvenner i Provinsen, nærmere bestemt Aalborg, Horsens, Vejle, Odense og Slagelse og Lindholm gods ved Roskilde, og det var en succes: Da de så, hvad han havde scoret, steg deres agtelse for ham – han fik points. Til gengæld skulle hans ungdomsvenner – såsom Henning Deichmann og Mogens Henriksen med hustruer – også inviteres hjem på C.F. Richsvej, og der blev heller ikke sparet på udfoldelserne. Der fandt den helt store integration sted. Else fandt ud af, at hun, som nygift, ikke kunne beholde sit studenterjob på socialkontoret. Det var jo oplagt, at hun skulle opgive jobbet, for nu blev hun jo forsørget

Nytårsaften 1935 fandt de ud af, at de ville lave alle tiders party for alle vennerne m.m. med alt hvad dertil hører, og det kræver, at man står på pinde i alle 24 timer i flere døgn forud, samt at man er på stikkerne selve aftenen. Else havde i travlheden negligeret en grov halsbetændelse, men var på selve aftenen nødt til at overgive sig med angina. Lægen kom hjem samme aften, og var nødt til at skære en byld i halsen (i sidste øjeblik). Men det var alligevel for sent, for sygdommen udviklede sig til en alvorlig omgang gulsot. Hun blev indlagt i måneder på Frederiksberg Hospital, hvor det eneste hun måtte spise var frugt og grønt. Rask blev hun dog langt om længe, men trængte til rekreation, og det kunne man få dengang. Ja, der blev foranstaltet et langt rekreationsophold på Enrum slot i Vedbæk. Et gammelt 100-årigt lystherresæde med kæmpepark og udsigt over Øresund. Else gik her og fik det bedre og savnede Harald.

Else var en meget flink og økonomisk husmor. Det afspejlede sig i, at hun førte udførligt regnskab i en lille bog over alle udgifter, så Harald kunne holde øje med, at de husholdningspenge, han gav hende, blev anvendt fornuftigt, så det hele strakte til. Det skal her bemærkes, at Else selv syntes, at det var sjovt at få det til at stemme. Hun syede også flittigt og havde inden brylluppet mærket sit udstyr med initialer!!!

I sommeren 1936 skulle de på sommerferie sammen, og Else havde så gode minder fra sin Tysklandstur i 1934 med Thyge, så hun ville da godt ned og se, om hun kunne finde nogle af deres gode gamle venner fra Wernigerode igen. Som sagt så gjort. De sejlede fra København til Warnemünde og havde cyklerne med om bord. Morfar og Mormor og Karin var med nede ved Toldboden og vinke farvel. Vel ilandstegen cyklede de virkelig rundt i hele Tyskland til Harzen, hvor vennerne dog ikke var at finde, og videre

sydover til Thüringen og vestover til Rhinen og Rüdeseheim. Ind imellem tog de dog toget og kom naturligvis også i snak med lokalbefolkningen. Mange af dem tilstod, at de var fuldstændigt bjergtagne af Der Führer, for de sagde: »Ich will mich für diesem Mann Tot schlagen lassen«, hvortil Harald koldt og nøgternt kommenterede, »at det kommer du som også nok til«.

Excurs: Hvorfor ville den menige tysker lade sig slå ihjel for deres fører Adolf Hitler? Jo, ved fredsslutningen – Versaillesstraktaten – efter Første verdenskrig bestemte de sejrende magter, at Tyskland skulle afstå landområder i øst, vest og nord, samt kolonierne i Afrika, det skulle afmilitariseres, og Rhinlandet skulle besættes af sejrherrene i 15 år, samt betale en krigsskadeerstatning på 132 milliarder guldmark. Det var den totale ydmygelse, som Weimarrepublikken skulle leve med. Det gik nogenlunde indtil 1929, hvor bankkrakket i Wall Street skabte finansiell kaos i Verden med kæmpe inflation og stor arbejdsløshed til følge i Tyskland. De sejrende magter ville ikke eftergive krigsskadeerstatningen. Politisk uro opstod i Tyskland og til sidst blev Adolf Hitler ved et demokratisk valg den 30. januar 1933 valgt til Rigskansler. Ved hjælp af sine semimilitære terrorkorps SA, SS og Gestapo skaffede han hurtigt 'orden i kaos'. Han suspendede Rigsdagen og indførte etparti staten, Det Tredje Rige. Han ensrettede alt og startede forfølgelsen og udryddelsen af jøder, kommunister, åndssvage, sindssyge, homoseksuelle og andre, der ikke passede ind i det ariske nazistiske idealbillede. Den menige tysker vidste i midten af 30'erne ikke noget om dette – de var lykkelige, fordi det nu gik fremad: Det var igen dejligt at være tysker, arbejdsløsheden var afskaffet, idet der nu blev fabrikeret våben, motorveje og folkevogne. Og det politiske kaos fra Weimarrepublikkens dage var afskaffet. Grunden til at Else og Harald ikke fandt de 'gamle' venner fra Wernigerodeferien, var den, at de var forsvundet fra jordens overflade. En af dem – Rudolf – var så letsindig at skrive breve til en udlænding – Else – der tilmed var offentlig ansat, hvilket ifølge hans far var årsag nok til, at han var sendt i Konzentrationslejr. De øvrige venner var tvangsindmeldt i organisationen 'Kraft durch Freude', hvilket satte en stor dæmper på deres udfoldelsesmuligheder.

Hitler lod hånt om Versaillesstraktatens bestemmelser: Han oprustedede, indførte almindelig værnepligt, han besætter Rhinlandet i marts 1936, indlemmer Østrig i marts 1938, og efter Münchenoverenskomsten september 1938 indlemmer han det tjekkoslovakiske Sudeterland. Og 15. marts 1939 erobrer han resten af Tjekkosllovakiet. Nu kunne selv de svage vestlige ledere se, at nu måtte Hitler standses. Næste land, Hitler havde i kikkerten, var Polen,

som blev besat 1. september 1939. Både Storbritannien og Frankrig stillede Hitler et ultimatum, der sagde, at hvis han ikke havde trukket sine tropper ud af Polen inden 3. september, ville de erklære krig. Og det gjorde han som bekendt ikke, hvorpå Anden Verdenskrig brød ud. Det var ikke en krig forårsaget af kapitalistiske, økonomiske, imperialistiske årsager, men derimod af ideale grunde.

Krigen gik sin gang: Det første ½ år skete der ikke ret meget, men så ville Hitler sikre sig de svenske malmsforekomster, hvilket betød, at han var nødt til at besætte Norge; det gjorde han 9. april 1940, men som springbræt var han nødt til at tage Danmark med i købet. Det skal her bemærkes, at den tyske besættelse af Danmark efter omstændighederne kunne have forløbet meget værre. Først 29. august 1943, da regeringen trådte tilbage, og der blev indført undtagelsestilstand, kom der 'rene linier', og man kunne tale om en tilstand, der mindede om krig og underkastelse, og som derfor også bragte det bedste og det værste op i folk. I maj 1940 invaderede og erobrede Hitler Holland, Belgien og Frankrig, hvilket betød, at Storbritannien nu var det eneste land i Verden, der aktivt og alene kæmpede mod Tyskland. 22. juni 1941 invaderede Hitler Sovjetunionen, som derfor hermed blev en allieret. Det samme hændte 7. december 1941, da Japan angreb den amerikanske flådebase Pearl Harbour, hvorved USA kom ind i kampen. Krigen bølgede frem og tilbage overalt på jorden: i Nordafrikas ørken, i Stillehavet, i Atlanterhavet og i Sydøstasien og i Vesteuropa som luftkrig.

Efter Tysklands nederlag ved Stalingrad 2. februar 1943 vendte billedet, og ved den allierede landgang i Syditalien juli 1943 gik det endelig, om end langsomt, fremad. Den store triumf oprandt D-day 6. juni 1944, da Vestmagterne foretog den længe ventede og med spænding sete invasion i Normandiet. Her efter trængte de allierede langsomt men sikkert frem mod og ind i Tyskland fra hver sin side. Hitler begik selvmord i sin bunker i Berlin 30. april 1945, Tyskland overgav sig i Holland, Nordvesttyskland og Danmark 4. maj 1945, russerne erobrede Berlin gade for gade, hus for hus, indtil Det tredje Rige endeligt overgav sig 8. maj 1945 til de fire sejrende magter: USA, Storbritannien, Frankrig og Sovjetunionen. Dette var Stunde Nul for Tyskland, der nu måtte igennem en traumatisk genopbygningsfase, som imidlertid forløb helt forskellig i den del, der var blevet befriet af Vestmagterne og så den del, der var blevet erobret af Sovjet: Dvs. hhv. Vest- og Østtyskland. I Stillehavet fortsatte krigen mod Japan, indtil USA kastede de to atombomber 6. august og 9. august mod hhv. Hiroshima og Nagasaki, hvorpå Japan kapitulerede 14. august 1945. Den Anden Verdenskrig var dermed endt.

Kapitel 4

Hverdagen gik videre for det forholdsvis nygifte par: Harald cyklede hver dag fra det yderste Frederiksberg til Christianshavn for at passe sit kontor, og Else læste på juraen, så godt hun nu havde tid. De var begge to involverede i deres respektive familier: Harald elskede højt sin gamle moder, og var naturligvis bundet til hende og til hendes verden. Else besøgte også, så ofte hun havde stunder dertil familien på Højstrupvej, som dog var gladest, når hun kom alene. Thyge gav hurtigt sin svoger øgenavnet Nullerland, og Karin var direkte sygeligt jaloux på forholdet. Den der var gladest for besøget var foxterrieren Plet, som fulgte Else hele vejen hjem til Richsvej, hvorpå han sjoskede alene hjem.

Dengang kunne man nu også hygge sig i København; det hændte således ofte, at Harald og Else, sammen med Thyge, gik i Ungarsk Vinhus på Jagtvej for at høre Wandy Tworek og den daværende Børge Rosenbaum underholde for fuld udblæsning. Hertil fik de Ungarsk gullaschsuppe og masser af Tokayer til for ingen penge. Thyge havde ofte en midaldrende dame med ved navn Oda Partsch. Hun boede i samme opgang og etage på C.F. Richsvej 110, som Else, og det var dér, han havde lært hende at kende. Hun var absolut ikke køn, men havde en lille kortklippet sort frisure på et tilsvarende lille hoved. Thyge, som var fuldstændig forgjort af hende, havde givet hende øgenavnet Oda da Poda da Partsch. Da han ved hjælp af selvkonstruerede overvågningsapparater opdagede, at hun var ham ideligen utro, droppede han hende med græmmelse.

I løbet af foråret 1937 begyndte Else at bulne ud, idet hun ventede deres første barn. Den vordende moder blev så svær, at hendes forældre skammede sig derover, og ikke ville følges med hende på offentlige steder. Barnet kom til verden den 18. juli 1937 efter en lang og traumatisk fødsel. Barnet vejede over 9 pund, og moderen fik fødekrampe bagefter. I tre døgn var hun bevidstløs, og i de tre døgn fik barnet heller ingen mad. Da hun endelig vågnede til bevidsthed, havde hun glemt alt, blandt andet at hun var blevet moder. De blev liggende på Hospitalet – på Frederiksberg, hvor den seneste viden og udvikling inden for fødselsvidenskab endnu ikke var opdaget og indført – i en måned. I løbet af den måned fik barnet kronisk bihulebetændelse, fordi hun lå i konstant gennemtræk for åbne døre og vinduer. Det var tredje gang i løbet af fem år, at Else var ved at dø, men hver gang det var opover, sagde hendes moders kusine – tante Sophie: »Ja, du er sej, du ligner mooster [altså den gamle Caroline Christophersen], du bliver gammel«.

Alt mens dette stod på, spiste den nybagte fader sin aftensmad skiftevis på Højstrupvej og i Livjærgade. Hvis det værste var sket, ville barnet, som den 7. november i Vanløse kirke blev døbt Eva Renée Reimer, sandsynligvis være blevet indlogeret og opdraget hos sine morforældre. Harald ville næppe have turdet gifte sig igen eller stifte ny familie, thi han ville hele sit liv have gået rundt med traumer og skyldfølelse, fordi han troede, at han havde mord på samvittigheden.

Men alt gik jo godt. Dog måtte Else sande og konstatere, at hun havde glemt det meste af det, hun havde læst, inklusive jurastudierne på Universitetet, så det ville kræve en uhyggelig stor indsats at genopfriske det. Derfor skippede hun studiet nu – det havde måske heller ikke fra starten været det mest interessante, og det ville også have været sværere nu med et lille barn i huset.

Else med den nyfødte Eva.

Harald Reimer i 1939.

Kapitel 5

Lejligheden på C.F. Richsvej var nu efterhånden ikke stor nok længere. Familien ville også gerne have lidt mere luft. Så i løbet af 1939 fandt de en villalejlighed i Brønshøj: På Borrebyvej nr. 62 flyttede de ind i stueetagen, hvor bogholder Poul Brandt Johansen, ejeren af hele huset og haven boede på førstesalen. Han, der kom fra Haslev, var fanatisk religiøs. Han og konen havde en vanartet knægt på ca. seks år ved navn Ol(l)e.

Lille Eva viste sig at være et meget fremmeligt barn, der hurtigt både kunne gå og tale. Hun blev også noget forkælet, da hun var det første barnebarn på begge sider. Især farmoderen, Anna Reimer, var meget begejstret, men desværre var hun ikke helt ung mere. Så på en eller anden umærkelig måde overtog Haralds to søstre – især Erna – rollen som en slags farmor, da Anna døde i 1938. Søstrene, som den olssonske forudfattede mening først havde vedtaget var nogle stride frøkentanter, viste sig nu som to rare og opofrende fastre.

Selvom der var haveadgang og frisk luft i Brønshøj, viste det sig, at det ikke var idel lykke at bo dér. Harald blev også mere og mere ked af den lange cykeltur hver dag til Christianshavn og retur til Brønshøj. Han ville godt tættere på, og den gamle by, hvor han var vokset op, trak i ham. Anledningen kom, da de blev uvenner med den familie, som de havde lejet sig ind hos: Knægten havde en dag, da han lejede med bue og pil, affyret en pil efter den lille fire-årige Eva, så den ramte hende en millimeter fra øjet.

Dette blev barnets moder så rasende over, at hun smækkede drengen en ordentlig lussing, som fik faderen til på sit mest ucharmerende midtsjællandske mål til at skælde ud og korrekse, idet han sagde, at det var Guds vilje, hvis pilen havde ramt, og ingen skulle vove at røre hans dreng. Dette var bægeret, der afgjorde, at dette lejemål måtte ophøre.

Borrebyvej 62, hvor familien boede i stueetagen fra 1939 til 1942.

Harald og Else går tur med deres førstefødte Eva på Langelinie juli 1938.

*Den stolte og glade fader Harald Reimer med sin førstefødte Eva.
Fotograferet sommeren 1938 på hhv. Højstrupvej 8 og på altanen på C.F. Richsvej 110.*

Eva leger i haven på Højstrupvej.

Kapitel 6

Den gang i 1941 og 1942 var der ikke boligmangel, man kunne få alle de lejligheder, man ville: Store frederiksbergske patricierlejligheder på fire værelser en suite til ca. 100 kr. om måneden stod tomme i månedsvis. Så Harald gik på jagt!!! Der var en flot én på Sankt Thomas Plads, og så var der en, der var en anelse billigere i Prinsesse Maries Allé nr. 12. Denne sidste var på ca. 99 m² på fjerde sal uden elevator, koksfyret med to kakkelovne, to pæne stuer mod gaden, den ene med altan, en stue mod gården, plus et lille kammer, et koldt gammeldags køkken med en koldtvandshane samt et lille snævert toilet; dernæst var der en lang kringlet entré samt en mellemgang. Og der var stuk i loftet, høje, mørkebrune paneler og oprindelige freskomalerier på væggene af vindrueklaser svarende til stukken. Endvidere var der to loftsrum, hvoraf det ene var beregnet til koks. Taget på huset, der er fra ca. 1905, var utæt, så hver gang det regnede, dryppede skiden vand flere etager ned i hovedtrappeskakten, så der var uhyggelige grimme pletter overalt. Men facaden var pæn.

Manden lejede Gud hjælpe mig lejligheden i Prinsesse Maries Allé – UDEN AT SPØRGE SIN KONE TIL RÅDS FØRST. Det kunne have været skilsmissegrund. Han følte sig tiltrukket af den kakkelovn, der mindede ham om barndommen i Store Kongensgade. Ganske vist var der også en – defekt – gasvandvarmer, men den blev aldrig sat i stand på ejeren Mads Peter Knudsens regning, vistnok fordi Harald pruttede om prisen på huslejen.

Den samlede familie flyttede ind 1. april 1942. Der blev ingen skilsmisse, thi Else havde lovet sig selv, at hun ikke kunne eller ville svinge Harald. Derimod kom der et lille indflytningsbarn. Efter den hårde fødsel i 1937, havde lægerne forbudt hende at få et til i de første fem år. Harald var meget betænkelig ved projektet – han var bange for sin hustrus ve og vel, men Else ville godt. Og den 27. december 1942 fik de på Diakonissestiftelsen en lille pige. Fødselen, der altså foregik på Diakonissestiftelsen, fordi tyskerne havde okkuperet Frederiksberg Hospital, fandt sted tre uger før tid, og det var en meget nem fødsel, hvor jordemoderen overhovedet ikke nåede at være til stede. Barnet vejede til gengæld kun seks pund og havde navlestrengen viklet flere gange rundt om halsen. Dette kan have været medårsag til, at hun var meget sent udviklet, idet hun først kunne sidde op i en alder af et år og først kunne tale som fire-årig – dog efter trusler om at blive sendt på en særlig anstalt for den slags tilfælde.

Den 11. april 1943 blev barnet i Sankt Markuskirken døbt Marianne Elisabeth Reimer – denne bogs forfatter. Det var storesøster, der havde bestemt mellemlavnet. De første år var jo præget af besættelsens isvinterkulde, vareknaphed, ængstelse og anspændthed. Hverdagen kunne være skrap med et lille spædbarn: Blerne, der var af blødt genbrugsbomuld, skulle skylles i wc'et og derefter koges i store gruekar i vaskekælderen, og alt skulle slæbes op og ned af en modbydelig stejl køkkenvindeltrappe. Af denne trappe blev også vareposer, barnevogn og spædbarnet slæbt op på én gang af moderen. En gang hændte der det, at mor tabte barnet på trappen, der herefter faldt en etage ned med hovedet først: Bump, bump, bump ned til næste repos, hvor diverse urtepotter, som var stillet frem, knækkede, men hovedet holdt – øjensynligt, i hvert tilfælde udvortes.

Marianne næsten 1 år gammel.

Kapitel 7

Det var altså under besættelsen. Dagligdagen var for os, som for alle. Mor gik hjemme og strikkede og syede selv vores tøj på en gammel hånd- og foddrevet symaskine! [Det skal i parentes nævnes, at der i årevis havde været elektriske symaskiner på markedet, førend man fandt det nødigt endelig at investere i sådan én!]. Nogle gange havde vi brug for så meget tøj, at hun havde fundet det nødigt at engagere en medhjælper. En dag, mens de sad og syede, sagde medhjælperen, der gik under navnet 'Gorillaen', at hun da havde mange gode venner blandt de tyske soldater og de danske Hipofolk, hvorpå mor sagde, at hun så kunne få den løn, hun havde til gode, og så skulle hun ikke bryde sig om at komme igen. Et par dage efter ved middags-tid hamrede det hårdt på døren, men mor kunne se igennem den matterede rude i hoveddøren, at det var to kæmpeskikkelser med brede skuldre. Hendes nus vidste, hvad det var, hun stod musestille lige inden for med spædbarnet på armen og bad til, at ungen ikke begyndte at græde, eller at hendes eget hjerteslag og åndedrag ikke kunne høres. Efter en rum tid med terrorlignende kimen og efterfølgende dødlignende tavshed, forsvandt disse Hipofolk igen ned ad trappen. Episoden satte dog sådan en skræk i alle, at onkel Thyge bestemte, at mor skulle 'gå under jorden', hvorpå hun for nogen tid bosatte sig hos sin gamle skolekammerat og senere tandlæge Edith Loibl på Forchhammersvej. (Thyge kendte Edith, thi hun var en af hans store flammer, eller var det omvendt?).

Men det var ikke eneste gang, mor (og undertegnede) var i karambolage med Besættelsesmagten. Den 29. august 1943, hvor regeringen var gået af, og vi havde fået rene linier i Danmark, var mor et par dage efter ude at gå tur med sine børn, hvoraf den yngste lå i barnevogn. – Tyske tropper og kampvogne med en halv meters mellemrum kørte i en endeløs række ned ad Vesterbrogade for at manifestere den nye krigstilstand. Mor befandt sig på den 'forkerte' side af gaden, da hun ville hjem igen, og da hun ikke kunne blive stående dér hele dagen, tog hun til alle tilskuernes store forbløffelse og angstråb resolut barnevognen og styrede den ud i mellem kampvognene, idet hun mente, at tyskerne da ikke kunne skyde på en mor med barnevogn – så dyriske kunne de da ikke være!!! (?) Og sandelig – de bremsede op og sinkede sig selv nogle kostbare minutter i den videre krigsførelse. Hvis hun ikke havde haft barnevogn med, havde de ikke bremsset, så jeg har været aktiv med i modstandskampen!

Næste episode under krigen, der gjorde indtryk, var bombardementet af Shellhuset, som lå ca. 500 meter fra Prinsesse Maries Allé. Vi sov til middag, da sirenen lød, mor stod op og tog sin datter på godt to år op af sengen, bar hende hen til soveværelsesvinduet, hvor vi kunne se de engelske Royal Air Force fly flyve lavt hen over hustagene – OG VI SÅ, AT DE KASTEDE BOMBERNE. Jeg fornemmede i hvert tilfælde, at disse bomber nærmest fløj vandret gennem luften mod målet. Da det hele var overstået, og alarmen var blæst af, sagde mor: »Så nu er det overstået, nu kan vi fortsætte med at sove til middag«. Far blev også, efter kraftigt pres fra Thyge og mor, frihedskæmper, men desværre først den 1. maj 1945, for som de sagde – og det kunne man jo ikke vide dengang – vi ved ikke hvordan og hvornår, det ender, og om der vil blive brug for aktiv modstand, for at få tyskerne til at overgive sig. Det blev der som bekendt ikke. Modstandsbevægelsens afsnit 7, 1. bataillon, 1. kompagni, 4. gruppe, 4. deling attesterede, at han havde været medlem. Han blev hjemsendt 12. maj 1945, uden at have fået våben-tilladelse, som menig, efter at have været stand by i alle 12 dage. Dette medførte varige mén, idet han efter at have sovet på nøgne gulve i åbne utætte haller med gennemtræk, pådrog sig en livsvarig nyrelidelse.

Excurs: Et særligt udslag af mors ønske om naivt at behage andre, uden tanke for de dybere konsekvenser, hændte en eftermiddag i Tivoli: Hun var med sine børn, hvoraf den yngste lå i barnevogn, gået en tur derinde. Her blev de antastet af en enlig moder med en lille dreng på ca. ti år, der hele sit liv brændende havde ønsket sig en lillesøster, hvorfor de spurgte, om de måtte 'låne' barnevognen med den lille pige – de ville blot køre rundt i Tivoli i en times tid og så komme tilbage med hende igen. Mor, der som sagt ikke tænkte i onde baner og som på mange områder var rablende naiv, gav drengen lov, og overlod moderen sit barn – uden nærmere tanke om eventuelle konsekvenser. Og det var der altså heller ikke grund til, for en time efter kom de retur på det fastsatte sted med barnet i god behold: De havde bare syntes, det var dejligt at køre rundt med et spædbarn i barnevogn – som deres eget. På trods af krig og besættelse var tiderne og folk nok mere ærlige og hæderlige dengang.

Kapitel 8

Hverdagen i anden halvdel af 1940'erne og 1950'erne satte sit præg på alt og alle. Der var både smalhals og langsomt voksende optimisme. Den første positive ting var, at far den 1. april 1946 blev udnævnt til ekspeditionssekretær under magistratens 3. afdeling. Han forblev dog på sit gamle kontor i Wildersgade, hvortil han var kommet 1. juli 1934 som nyudnævnt fuldmægtig. Hverdagen blev dog ikke mere sprælsk af det. Opdragelsen foregik på den traditionelle måde, med pli (og en gang i mellem smæk med bøjlen) og det gode ek-

semplets magt. Far vidste, hvad der var ret og rimeligt, og hvad der var forkert – han havde en meget fast overbevisning om dette og hint, som ikke kunne diskuteres, hvilket man heller ikke prøvede på. Hvis et emne havde været til debat, afsluttede han enhver diskussion ved blot at sige: »Ja, det er klart, hvad skulle det ellers være, det siger sig selv; det kan ikke være anderledes, det kan du jo nok forstå!«. Han var ærligheden selv og renfærdigheden selv, og han prøvede ikke at lave nogen form for store numre. Hvis der – især mellem Eva og far – opstod kontroverser af den ene eller anden art, hvilket jo kunne ske, endte det altid med, at han blev tavs og undlod stædigt at tale til eller svare den person, som han mente havde forurettet ham. Dette kunne stå på i ca. en uge, og det var en lidelse for alle involverede samt resten af husstanden. Han elskede sin familie, men havde blot svært ved at sige det. Han var også ekstrem følsom og blufærdig – både fysisk og psykisk, og tvinede let især over de sædvanlige traditionelle begivenheder: Julsalmer, nationale fest- og mindedage, og naturligvis ved dødsfald. Han kunne ikke tale om sin barndom – her især sin mor – uden at tvine. Og et andet sært tilfælde kan aflæses af hans lommedagbøger, der blev ført fra den tidlige ungdom: Her er eksempelvis udførligt beskrevet om nytårsafte-

Morfar med Eva og Marianne 1946.

ner, hvor han glad spillede kort med Frøkenerne Hansenmeyer og derefter fulgte dem hjem; men ud for de dage, hvor han bliver gift eller får børn, står der *intet*.

Vores mor var meget mere åben i sit sind – både over for sig selv og over for sine børn. Hun kunne pjatte og grine og lege med os, samtidig med at hun var flittig i sit hjem. Hun lavede altid to retter mad til os hver dag, som vi fik to dage i træk, for det var Harald vant til fra sit barndomshjem; det foregik dog på den måde, at hun lavede forretten til to dage, og efterretten til to dage den næste dag, og således forskudt fik vi aldrig helt det samme at spise flere dage. Det var sund og nærende, men lidt uspændende

Else går tur med Eva og Marianne, ca. 1952.

mad, for eksempel hyldebærssuppe og stegte sild eller øllerbrød med bidesild og flødeskum (da den var hjemmelavet på gamle brødkorper var der altid brækfremkaldende klumper i; men far elskede øllerbrød). Udover sin kokkieren syede hun som sagt også vores tøj. Og hun var desværre nødt til at gøre rent to gange om ugen på grund af den koksfyrede kakkelovn, der osede og spredte støv overalt. Når disse gøremål var overstået, gik hun ture med os i parker og byens haver, f.eks. Frederiksberg Have og Tivoli, og hun fandt

også hurtigt ud af, at vi skulle medtages på Nationalmuseet, Glyptoteket, Statens Museum for Kunst og Det Kongelige Teater og Det Ny Teater, hvor Danmarks bedste skuespillere optrådte i 1950'erne. Her var de enige. Og de spillede også musik i hjemmet, især kendte let sangbare italienske operaarier, hvorimod al musikken imellem arierne ikke faldt i deres smag – far sagde altid: »Ih, hvor hun skriger«, og derved blev det!

Samtalerne ved middagsbordet drejede sig som regel om den slags emner og inden for de felter – og det er der jo ingen, der kan tage fra én senere. Far var også flink til at tage os med til kongelige fødselsdage på Amalien-

borg, og i øvrigt lade os indsnuse stemningen i København inden for Volde-
ne.

Deres gæstebud var heller ikke uinteressante, idet alle deres gamle ungdoms- og barndomsvenner samt sprogkursusvennerne var spændende indslag i dagligdagen. En sjældnere gang kom også fætre og kusiner fra provinsen på besøg, og det var der altid en vis højtidelighed over: En gang kom fars fætter Dan fra Odense (uventet) på besøg i anledning af hans fødselsdag, og med ærefrygt i stemmen sagde moster Karin, der jo altid var med ved slige lejligheder, til sine børn: »Sch – se det er onkel Haralds fætter!« – underforstået, at de skulle opføre sig pænt.

Excurs: Som før sagt, var gæstebudene interessante. Et af de hyppige og ofte spontane stod naboen for. Det var den franskfødte Maria Schall Holberg, der var født i Lyon i La belle Époque. Hun havde været gift med danskeren Erik Schall Holberg, som var godsejer og assurandør, og som, via sin første hustru Agis Winding, var farfar til den senere indenrigsminister Britta Schall Holberg. Maria Holberg var den tids svar på vor tids kulørte sladreblade, thi via sine mange logerende og sprogelever fra det københavnske jetset, samt det, at hun var ungdomsveninde med Ebbe Rodes mor Edith Rode, kunne hun fortælle og berette op ad stolper og ned ad vægge om alt, hvad man ønskede at høre og mere til. Et af Maria Holbergs særprægede træk var, at hun elskede typisk dansk mad. Hver gang mor lavede brunkål eller gule ærter, kunne hun sniffe den herlige duft gennem to nøglehuller; og det slog aldrig fejl, at hun – længe førend maden var færdig – ringede på døren, forsynet med en dyb tallerken, idet hun sagde, at det duftede så herligt. For at undgå disse 'pinlige' episoder endte det med, at hun altid blev inviteret ind til middag, hvor hun så 'åd og åd', mens hun fortalte gode sladrehistorier på god fransk dialekt. Marias lejlighed var en del større end vores, idet der var to store karnapstuer. Da jeg skulle konfirmeres i 1957, spurgte man derfor pænt, om man måtte låne hendes lejlighed under midt-dagen, hvorefter man under kaffen ville gå ind til os selv. Ja, det blev en succes. Blandt gæsterne var mormors søster Karen fra Sorø. Som en gestus til Maria Holberg, havde hun fået morfar til bords, og som den typiske franskmand hun var, kunne hun ikke undlade at flirte og kissemissie med ham. Det blev for meget – ikke for mormor, thi hun nød, at også andre syntes om hendes Rikke – men for moster Karen, som jo også var smålun på Lauritz. Karen gik af jalousi så meget grassat, at hun efter middagen tog Fru Holberg, langede hende én og kylede hende bagover i hendes egen seng, hvor hun slog baghovedet. Men derudover var det en fin konfirmationsfest,

og alle glemte episoden – især Maria Holberg!!! Det var et naboskab, man var nødt til at forholde sig til, thi hun var ikke rar at være uvenner med; men samtidig skulle man også være i stand til at sætte grænser for intimiteten. Denne balancegang mestrede både Harald og Else.

Mor gik som sagt hjemme og passede sine børn; men af angst for at vi skulle blive for forkælede, blev vi ret hurtigt sendt i børnehaven hos den gamle Frk. Emilie Andersen, der boede i en stor gammel villa i Schønbergsgade. Men hun havde også andre planer med os: Vi blev, med mere eller mindre tvang, sendt til både klaverspil og til dans. Det første var nærmest en social foranstaltning til benefice for spillelærerinden, der var en gammel veninde af farmors familie fra Flensborg, og som ville sulte ihjel, hvis hun ikke fik nogle elever, (og så var det ligegyldigt, om disse kunne lære at spille eller ej!). Det andet var, fordi mor syntes, det kunne være så sjovt, hvis bare ét af hendes børn kunne lære at danse ballet!!! At begge dele blev en fiasko for undertegnede, siger sig selv.

Foreløbigt så alt jo således godt og tilforladeligt ud. Den lille familie påbegyndte også på den gode tradition, som varede ved i ca. 20 år, nemlig at finde et nyt godt feriemål hver sommer. Hver sommer fandt far et sommerhus eller en bondegård, som man kunne leje alene eller leje sig ind på for ca. tre uger ad gangen. Og det var altid et nyt sted hvert år og som regel på spændende og ukendte afkroge af Danmark, så på den måde fik den lille familie et nyt udsyn til livsvarig glæde. Far udtænkte altid den mest spændende måde at komme til det pågældende sted på. F.eks. da vi skulle til Brenderup på Nordfyn, fandt han ud af, at det var sjovt at tage med Oden-sedamperen fra København til Odense og derefter med omnibus og cykel resten af vejen. Thi vore cykler var altid indforskrevet sammen med vort øvrige gods. Som regel var det en del af fornøjelsen at cykle det sidste stykke af rejsen fra nærmeste stationsby og så ud til landets fjerneste afkrog, hvor feriestedet lå.

Udover disse traditionelle sommerferiehuse, var det også fast tradition, at vi i kortere eller længere tid uden for den egentlige sommerferie tog til Tisvildeleje i Klithuset. Det lå (og ligger) på Hans Orlriks vej nr. 15 og ejedes af faster Johanne (Jonas') chef grosserer Henrik Gautier fra firmaet Boas & Gautier; som et frynsegode fik hun lov til at låne og benytte dette pragtfulde hus med egen skrænttrappe i et par uger om året kvit og frit samt at invitere familien med derop. Alle, der kunne, benyttede sig deraf.

En af de bedste sommerferier var dog i 1955 på Ordrup Næs i tre uger, hvor vi havde lokket morfar og mormor med i den midterste uge. Det var en

fest, thi de nød det fuldt ud og var glade og gavmilde i enhver henseende. Det var en forlængelse af vores årlige 'uge' hos dem på Højstrupvej.

Ret tidligt i 1950'erne, da Krigens spor endnu kunne ses i Europa, fandt man også ud af, at den lille familie skulle se det store udland, og derved – ved at opleve det fremmede – skulle den intellektuelle horisont udvides: Den første af en lang række rejser, som vi herefter foretog sammen, var en 12-dages busrejse, der gik til Salzkammergut i Østrig; i 1954 var det en meget stor oplevelse for unge og åbne sind således både at opleve den fremmede natur og de gamle smukke byer.

Eva og Marianne – kaldet Nø og Dor – 12 og 7 år gamle.

Kapitel 9

I begyndelsen af 1950'erne blev mor ked af blot at gå hjemme og opvarte: Hun trængte til at se noget andet og få luft under vingerne og ikke mindst at tjene sine egne penge, som hun ikke skulle stå til regnskab for. Hun fik derfor et fast vikarjob efter anbefaling af en god ven i Overformynderiet, hvor hun i de næste mange år var en fast hjælp i ordreekspeditionen, kassererkontoret eller bogholderiet. Nogle gange var det et par måneder ad gangen, andre gange kunne hun blive tilkaldt samme morgen. Vi børn var kede af det i de perioder, thi så var der ikke nogen skørter, vi kunne gemme os i eller lade os forkæle af. Men der fandtes jo råd herfor. Der var Højstrupvej, hvor haven kaldte, og der var faster Erna, der som en reserve farmor indførte os i gamle dage og i sin slægts atmosfære, som hun med humorisme administrerede i den lille hyggelige lejlighed, de var flyttet ind i i 1940 i Classenshave i Livjærggade 22, IV sal. Hun var også meget flink til at videreføre det, som mor havde påbegyndt, nemlig med åbent sind, besøgene på museerne. Og når vi ikke gad gå ud, var der alle spillene og det gamle antikke legetøj, vi kunne lege med. Selv om faster Erna ikke havde ret mange penge, var hun aldrig fedtet.

Men da det jo ikke altid var lige bekvemt at tage til Vanløse eller Østerbro, fandt mor ud af i sin visdom, at man kunne engagere en dame, der hver dag skulle have kakaoen parat, når vi kom fra skole og som ellers skulle hygge om os; men ak, den stakkels dame, der kom – Frk. Malling – var fuldstændig Frk. Jørgensen fra 'Matador' op ad dage. Vi hadede hende, og hun blev hurtigt intimideret ud igen. Men mor troede, at hun gjorde det så godt, hun nu kunne. I det hele taget fik hun tit ideer om dette eller hint, som hun mente fuldt og fast, at sådan skulle det være eller gøres; sådan måtte tingene og problemerne kunne løses – eller sagt på anden måde: Hun troede, det var bedst på den og den måde. Hendes holden fast ved sine egne ideer, kom måske af forholdene i det lille hjem. Men på nogle områder måtte man affinde sig, for så på sjovere områder at kunne udfolde sig *helt* frit. Ja, hun havde en del elskere, bl.a. inden for universitetsverdenen. Om far vidste noget om dette, får stå hen i det uvisse.

Forholdene i det lille hjem forårsagede indirekte nogle sygdomme hos mor: Kakkelovnene skulle fodres med koks, som blev båret op i sække af 50 kg til rummet på femte sal af lempere (fra Kul- og koksfirmaet Vesta, hvis direktør var fars ungdomsven Mogens Henriksen fra Livjægerkorpset); for at skaffe plads til næste sæk, måtte mor, hele tiden under opbæringen, stå og

skovle sammen, så der blev plads til næste sæk, så det hele ikke lå lige inden for døren. Dette forårsagede i 1950, at hun fik voldsom nervebetændelse i armene, og måtte indlægges i flere måneder på Frederiksberg Hospital. Et andet udslag af stædighed, forårsaget af underbevidst protest mod forholdene samt passiv affinden sig med vilkårene, hændte, da hun engang i 1954 i 22 graders frost cyklede i sommerfrakke ned til Gammel Strand for at købe fisk hos konerne, for der var det jo billigst!!! Hun kom hjem med adskillige kilo dybfrosne sild, som hun straks begyndte at rense. Det foregik på den måde, at sildene i det uopvarmede køkken, hvor østenstormen stod ind i gennem de enkelt rudede vinduer, blev lagt i kar med koldt vand, hvorpå hun gik i gang. Kulden sneg sig langsomt op i gennem armene, og da den nåede hjertet besvimed hun, faldt og ramte synsfeltet i hjernen, hvorpå hun også blev [midlertidigt] blind. Således ude af sig selv og halvt bevidstløs blev mor kørt til Frederiksberg Hospital, hvor hun lå i tre måneder på den afdeling, hvor man indlægger patienter, man ikke ved hvad fejler. Eva, der nu var 16 år, passede imens far og lillesøster og sig selv. I de tre måneder mor var indlagt, fik hun ikke et eneste besøg af sin mor! – selvfølgelig af sin far Lauritz – men nej, mormor Mary ville ikke risikere, at nogen så hende gå ind på den afdeling og så tænke: »Guuud, kender hun nogen dér?!«.

Else og Eva går tur, 1956.

Kapitel 10

I midten af 1950'erne blev der bygget et hav af parcelhuse i Københavns yderkvarterer, såsom Lyngby og Holte. Der var selvfølgelig også mange nye huse i Husum og Herlev, men tanken om de områder fik mor til at rynke på næsen. Far kunne sagtens have fået en bedre stilling i Gentofte, Lyngby eller Søllerød kommune, hvor de oven i købet søgte med lys og lygte til deres nyoprettede socialforvaltninger; men se om han kunne bekvemme sig til at søge. Hver søndag var der spændende husannoncer i avisen, som ikke kunne andet

end virke ansporende på selv den mest passive. Især var der nogle nyopførte huse i Virum på Parcelvej – de gule, som var fornuftige familiehuse til 65.000 kr. og så de hvide, som var helt vildt elegante Hollywood huse med forskudte etager, til 72.000 kr. Vi kunne klare det selv uden lån fra morfar og mormor!! Problemet var, at der var to slags, så det var næsten umuligt at bestemme sig. Men til sidst lod vi fornuften råde og bestemte os for et af de gule. Papirerne blev taget frem, vilkårene blev gennemgået, og far skulle blot sætte sit navn dér på den stiplede linie. Han tog pennen op, løftede den, men idet han skulle sætte den på papiret blev han overfaldet af et frygteligt hekseskud i ryggen, der næsten gjorde ham lam – så lam at han hvert tilfælde ikke kunne skrive!!! Processen måtte udsættes indtil videre. Vi rokkede hjemad hen mod stationen (så langt kunne han godt gå). Hjemme blev der tænkt over, hvad man skulle eller ikke skulle – ja, man tog sågar ud på Højstrupvej for at spørge morfar og mormor til råds. Mormor sagde: »Tænk jer nu godt om, tænk på afstanden, transportudgifterne skal jo lægges til huslejen«. Og da far blev i dårligt humør, hver gang han tænkte på det, blev

dette køb altså ikke til noget – og det var der siden hen ikke noget, der blev. Hvis man pressede ham til noget, hændte der blot det, at han blev endnu mere tillukket og stædig og gik fuldstændig blokeret i sig selv.

Man blev altså boende, men til gengæld måtte han love, at lejligheden blev moderniseret. Den gamle kakkelovn blev udskiftet med en lille moderne døgnbrænder (først blev der installeret et oliefyr, men da det gav hovedpine, blev koksene genindført). Dernæst blev gasvandvarmeren udskiftet med en, der virkede, og der blev slået hul mellem kammer og køkken, så der kunne komme varme derud. Endvidere blev alle de mørke paneler smidt ud, og alt blev malet lyst. Det hjalp lidt midlertidigt, men mor følte sig stadig mentalt indespærret og trængte til at få luft under vingerne. Eva havde siden august 1956 sejlet på de store have som radiotelegrafist på norske både, og hun fik det nu meget så, at mor kom ud med hende, idet hun blev påmønstret som salongjente på M/T Elin Knutsen. Her fik hun fire gode måneder rundt i Europa, Middelhavet og den Persiske Golf.

Inden hun kom hjem igen, var hele fars familie og ungdomsvenner nået at blive ret forarget over forholdet. Men da hun kom hjem, kunne hun begynde på en frisk. Når denne indre spænding og pres af og til blev for stor, fandt hun således afløb på anden vis.

I 1960 den 12. oktober kunne de fejre sølvbryllup – fem uger efter, at morfar og mormor havde fejret deres guldbryllup i Italien. Far og mor var ligeså sikre på, hvordan deres dag skulle fejres, nemlig først med en lille fest

Sølvbrudeparret 12. oktober 1960.

hjemme på dagen. Udover den nærmeste familie deltog også nogle gode veninder orlogskaptajn Johanna Deichmann og Fru Vita Andersen. Eva, der var ude at sejle, havde alligevel pr. distance sørget for både morgenmusik og tale. Og så en uge efter festen drog de sandelig også på sølvbryllupsrejse til Norditalien – Firenze og Santa Marguerita.

Harald Reimer ca. 1960.

Kapitel 11

I begyndelsen af 1960'erne, syntes mor, at far nu havde været ekspeditionssekretær længe nok, nu var det snart tid til at avancere til kontorchef. Den gamle chef Georg Holm havde siddet i en menneskealder, men han kunne ikke bekvemme sig til at gå af, han skulle smides ud som 70-årig i foråret 1962 velvidende, at jo længere han blev, jo mere forringede han ekspeditionssekretær Reimers chancer for at blive hans efterfølger. Odds'ene var imod, for det første fordi han altid havde stået som medlem af Det Konservative Folkeparti, og dernæst fordi Dansk Kvindesamfund kæmpede for, at der nu endelig kom en kvinde ind som chef. Far troede til det sidste, men det blev i stedet et ualmindelig kedeligt eksemplar af hunkønnet ved navn Ingefred Sørensen, der blev udnævnt til kontorchef. Han hadede hende, også fordi han ikke kunne snuppe grimme kvinder. Han fik derfor på sin hustrus anbefaling en lang sygeorlov, som han tilbragte på Falsled Kro. Hjemkommen igen satte hverdagen jo ind, hvor han var nødt til at omgås hende, så hver gang han skulle forelægge eller referere sager for hende, var han eddikesur og kort fra hovedet, så hun led endnu mere ved situationen end han. Det var en lidelse for begge.

Han sagde ikke op straks, thi han syntes ikke, at han ville spare kommunen for den gratialecheck, der var i vente ved hans 50-års jubilæum! Så snart det var overstået, gik han på pension 1. august 1965. Og nu skulle han hygge sig; men mor fandt hurtigt ud af, at han var alt for frisk til bare at gå hjemme og vegetere med sine frimærker og dias, så hun fandt ud af, at han skulle ud og være rejseleder. Han havde dog allerede prøvet det i 1950, hvor de begge to var i Paris med en flok tumper, så tanken var ham ikke helt fremmed. Han opsøgte nu rejsebureauet Danropa, der var sådan et pænt og respektabelt bureau med et artigt klientel af især ældre damer af kristelig observans. Bureauet blev drevet af en fader og en søn, samt en meddirektør, der gik under navnet Den Helligånd. Far sprang altså ud i det og startede stærkt med en tre ugers bustur til Spanien og Portugal, hvilket gik forholdsvis godt, idet han virkelig havde sat sig ind i stoffet forinden, men han var meget nervøs hver aften ved indkvarteringen. Han tog også ture til Italien m.m. Det skal her indføres, at han altid havde interesseret sig for sprog, så det var ikke noget problem at klare rejserne på den led: Han havde studeret fransk siden sin pureste ungdom ved Institut Francais, hvor han havde fået præmie og diplom, og underviste siden hen også selv i det på aftenskoler. Han fandt også glæde ved i 30 år at frekventere et italiensk sproghold, men

det var nu nok mest pga. underholdningsværdien, der fik en tand yderligere, når han ved hver juleafslutning optrådte som julemand.

I efteråret 1967 fik far også lyst til at tage til søs med sin datter Eva og hendes forlovede Frank. Han påmønstrede i Amsterdam på 'deres' skib M/T Ronaville som rustskraber og -banker og skulle ellers ikke lave andet, end hvad han havde lyst til. Her fik han rigtig mulighed for at udfolde sit maletalent, idet han lavede en del malerier af impressionistisk tilsnit. Han var begyndt på dette for en årrække siden, især lavede han en række glimrende forfærdelige selvportrætter i den periode, hvor han var blevet forbigået af Ingefred Sørensen. Han var kun til søs i tre måneder, fordi det vist ikke var så sjovt, og han længtes hjem. Han kom kun til Italien og Syrien, hvor han dog ikke gad gå i land, da transporten derind var for dyr. Det, at noget syntes for dyrt, var desværre noget, der begrænsede hans udfoldelser

og levevis på mange områder – han led ikke selv så meget under det; men det gjorde til gengæld hans egen familie.

I mens derhjemme var der sket ting i Prinsesse Maries Allé nr. 12. Opgangens nye ejer syfilislægen Poul Møller havde bestemt, at *nu* skulle der moderniseres: Der skulle være centralfyr i kælderens og installeres radiatorer i *alle* rum, og så kom der automatisk varmt vand ud af alle haner (eller snarere sagt halvdelen). Men i de tre måneder, hvor far var væk, var der et stort håndværkerkaos hjemme. Det var rædselsfuldt. Og han kom hjem 22. december, hvor alt flød.

Harald Reimer, 1969.

Sjovt nok havde man brokket sig på forhånd over den modernisering (huslejen steg jo også til det dobbelte); men da det var overstået, skete der det, at mor begyndte at finde behag i lejligheden og syntes efterhånden, at den var hyggelig. Og mor fik andre ideer og indfald: Hun tænkte, at når far kunne være rejseleder, så kunne hun også!!! En lang periode begyndte hermed, idet hun overtog turene til Sorrento, diverse destinationer i Tyskland og til sidst også værtinderollen på krydstogtsbåde i det østlige Middelhav. Hun var af sted ca. to måneder ad gangen – dels syntes hun ikke, at far skulle gå og kukkelure alene i længere tid ad gangen, og dels var to måneder også passende tid til at 'presset og trykket kunne gå af kedlen'. Og det må da heller ikke glemmes, at han meget ofte kom med ud på destinationerne i Italien og krydstogtsbåden, gratis som ren turist. Når hun kom hjem igen, hyggede de sig så igen sammen. Det skal dog parentetisk bemærkes, at mens far gik alene rundt hjemme, var der ikke *én* fra familien Olsson eller Hartwich, der ringede eller henvendte sig til ham, for at høre hvordan han havde det!!

Else med sin mor og sine døtre, 1973.

Dette liv fortsatte således i ret gænge indtil 1976, hvor far blev alvorlig syg og blev opereret. Så ville mor ikke rejse væk fra ham mere. I de første to år klarede han sig rimeligt, idet han ikke skulle have efterbehandlinger, og der var endda fysisk overskud til mindre udenlandsferier.

Men den 18. december 1978 fik han et stort chok, idet politiet

ringede på døren for at fortælle, at hans kære søster Erna af hjemmehjælpen var fundet død i sit hjem. Aftenen før havde hun tilbragt i Prinsesse Mariés Allé, hvor hun havde spist og drukket rigeligt og godt, inklusive cognac til kaffen, hvad hun ellers aldrig plejede. Hun tog også en taxa hjem, hvor Harald ellers altid trofast plejede at køre hende, når de skulle samme sted hen. Det var en stor sorg, thi hun repræsenterede det stabile og gode i familien og det faste link til den side. Far blev slået helt ud, dels af sorg og dels af anger over, at han ikke altid havde været så god ved Erna, som han burde have været. Og det værste var, at nu skulle hendes hjem, som jo også delvis var reminiscenser af hans barndomshjem, ryddes.

Hver eneste ting fra forne tider blev endevendt og sorteret, før man fandt ud af, hvad der skulle ske med det. Det var en prøvelse og en enervende oplevelse for en 80-årig person, der var meget syg. Rydningen af den to-værelses lejlighed stod på i tre måneder, hvilket uvilkårligt indebar, at far blev mere og mere svag. I løbet af det næste år gik det ned ad bakke, og den 13. februar 1980 døde han stille på Frederiksberg Hospital. Han blev begravet 18. februar på Frederiksberg Gamle Kirkegård.

Else Reimer, 1983.

*Else Reimer på sin 75-års fødselsdag i 1989
sammen med sin ni år yngre søster Karin.*

*Der flyttes fra Prinsesse Mariés Allé 12,
4. sal, januar 2003.*

Efter den første stykke tid derefter blomstrede mor gevaldigt op. Hun forstod nu at gøre, hvad hun havde lyst til, og hun nød sin frihed og uafhængighed. Hun rejste – dog kun på små rejser, tog på ture, og hun udfoldede sig på enhver måde – hun dannede i fem år fast par med kul- og koks-direktøren Mogens Henriksen indtil hans død i 1991. Som en delvis hensyntagen til ham, for at han ikke skulle gå på 4. sal, købte hun et havehus i Trørød, som hun tilbragte som-meren i, i de par år hun ejede det. Ja, hun brugte penge på sig selv og alle og købte ting, som hun troede og mente, ville være til glæde og gavn for andre. Og så fandt hun sig også enormt godt til rette oppe på fjerde sal. Lejligheden var imellem tid blevet købt som andelslejlighed. Hver gang nogen foreslog,

at hun skulle flytte til noget nemmere eller mere moderne eller noget med elevator, blev det i sidste instans ikke til noget. For en flytning er jo rædselsfuld.

Først i 2003, da hun var 88 år og var begyndt at gå meget dårligt efter en mislykket knæoperation, overgav hun sig og flyttede hen i parallelgaden Vodroffs Tværgade til en noget mindre lejlighed, men med elevator fra jordniveau og op og andre former for hjælpemidler. Og det var på høje tid! Men som Tante Sophie sagde: »Du er sej, du ligner mooster, du bliver gammel«.

Eva Renée Reimer blev radiotelegrafist og siden ansat i Københavns Kommune. Hun blev i 1968 gift med maskinassistent og senere vognmand Frank Nygaard. De fik datteren Christina Majbritt Nygaard, der er agronom. Eva

blev efterfølgende i 1996 gift med skibsfører Mogens Bagge; de bor i Sverige på toppen af Hallandsåsen. Christina overtog i 2003 lejligheden i Prinsesse Maries Allé.

Marianne Elisabeth Reimer blev arkivfuldmægtig i Rigsarkivet.

Else på sin 88-års fødselsdag, 2002.

Reimerpigerne fotograferet på forfatterens 60-års fødselsdag den 27. december 2002. Fra venstre: Else Reimer (forfatterens moder), Marianne Reimer (forfatteren selv), Eva Reimer, gift Bagge (forfatterens søster) og Christina Nygaard (forfatterens niece).

Det sidste afsnit hedder 'Sløjfen bindes'. Det er to vidt forskellige personer fra to vidt forskellige familier og miljøer, der ved et mærkeligt og tilfældigt træf, er mødtes og har fundet sammen i en 'sløjfe'. Disse to familier repræsenterer mange mindre familier, som hver især er mødtes. Der har været, som vi har set, mange grene fra mange forskellige dele af Landet, og de har repræsenteret mange forskellige kulturer, sociale lag, stillinger, embeder, opfattelser – herunder moralske – samt åndelige og kriminelle løbebaner m.m.m. Men ingen af dem har været kedelige, selv ikke dem, som der ikke er noteret noget om i de offentlige myndigheders papirer. Alle har vist sig at have noget at skulle have sagt og at fortælle eftertiden.

Det er tankevækkende og lidt frygtindgydende, at man rummer gener af og er produkt af så mange forskellige typer personager. Og hvor er det hele da en tilfældighed.

Og de kom jo fra alle afkroge af Danmark med omgivende lande: Ditmarsken, Lolland-Falster, Flensborg, Aabenraa, Haderslev, Fyns Hoved, Østfyn, Nordsjælland, Langeland, Midtsjælland og så lidt Skåne og en enkelt eller tre indvandrede tyskere, og en enkelt nordmand. Læg mærke til, at der er ingen ærlige Jyder fra nord for Kongeåen. De, der er født i Nørrejylland, er det kun, fordi deres forældre midlertidigt var flygtet dertil eller havde fået embede dér. Og så ender det med, at alle grenenes efterkommere som grundstammer flytter til København for at bosætte sig dér og mødes dér.

En anden nok så væsentlig faktor er grenenes op- og nedstigen i det sociale hierarki gennem århundrederne. Den ene hovedgren eller hovedstamme begynder som våbenskjoldsbærende riddere for kejser Karl V, går via embeder i det offentlige og ved adelen – og via lidt kontrabande sejlads – til at blive fyret på gråt papir grundet svaghed, og til at blive – lidt fattigfine – invalide- og aldersrentenydere. Den anden hovedgren eller hovedstamme begynder som usle vornede hovbønder i lerklinede hytter og torparhytter, for via diverse genetisk bestemmende selvdestruktive svagheder at ende som retskafne husejere og geniale opfindere.

Disse to grundstammer må man sige mødtes undervejs – den ene på vej ned – den anden på vej op; og mon ikke de stod på linie og ud for hinanden i 1935, da søn og datter blev gift i Vanløse kirke den 12. oktober 1935?

Herfra vil vi i hvert fald gå ud, og herfra vil vi i hvert tilfælde slutte denne historie.

Marianne Elisabeth Reimer er født i 1942 på Frederiksberg, Historiske studier på Københavns Universitet samt 37 års virke som arkivfuldmægtig i Rigsarkivet, har givet hende forudsætning for denne slægtshistorie, som er baseret på facts fra Rigsarkivet mv. samt betretninger fra slægtninge, som forfatteren har kendt personligt.

Veloplagt føres læserne vidt omkring i tid og sted, og samtidig bliver historiske og sociale forhold beskrevet så indgående, at vi ubesværet deltager i denne vidt spændende rejse.

Det er en hudløs ærlig og realistisk fortælling, som er så levende og spændende, at bogen er svær at lægge fra sig.

ISBN: 978-87-993720-1